

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Studiów Edukacyjnych

Grażyna Gramza

**Kulturalno-edukacyjna aktywność środowisk
polonijnych
w Holandii w latach 1989-2019**

Dysertacja doktorska
napisana w Zakładzie Historii Wychowania
Wydziału Studiów Edukacyjnych
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
pod kierunkiem naukowym prof. UAM dr hab. Justyny Gulczyńskiej – promotor pracy
oraz dra Konrada Nowaka-Kluczyńskiego – promotor pomocniczy pracy

Poznań 2023

*Bardzo serdecznie dziękuję mojej promotorce,
prof. UAM dr hab. Justynie Gulczyńskiej,
za poświęcony czas i wiele cennych uwag,
które pomogły mi w napisaniu niniejszej pracy.*

Spis treści

Wstęp.....	5
1 Polacy w Królestwie Niderlandów – historia kontaktów na przestrzeni wieków	36
1.1 Kontakty w średniowieczu	36
1.2 Związki Polski i Holandii w czasach nowożytnych.....	42
1.3 Polacy w Królestwie Niderlandów w XIX wieku.....	53
1.4 Emigracja zarobkowa w okresie międzywojennym.....	58
1.5 „Dziękujemy Wam Polacy!”- losy Polaków w Królestwie Niderlandów po II wojnie światowej	63
2 Polacy w Królestwie Niderlandów – życie na emigracji (1989-2019).....	70
2.1 Potencjał demograficzny	70
2.2 Aktywność zawodowa i sytuacja ekonomiczna Polaków	75
2.3 Warunki życia i perspektywy na przyszłość	82
2.4 Dzieci i młodzież – dorastanie na emigracji	86
2.5 Wizerunek Polaków w prasie i mediach niderlandzkich	96
2.6 Pomoc socjalno-prawna i networkingowa organizacji polonijnych i polskich w Królestwie Niderlandów	103
3 Rola Kościoła rzymskokatolickiego w podtrzymywaniu tradycji religijnych i narodowych wśród Polonii w Królestwie Niderlandów	129
3.1 Początki działalności Kościoła rzymskokatolickiego wśród Polonii niderlandzkiej	129
3.2 Zorganizowana działalność Kościoła rzymskokatolickiego dla Polonii niderlandzkiej (1947-1989).....	134
3.3 Zorganizowana działalność Kościoła rzymskokatolickiego dla Polonii niderlandzkiej (1989-2019).....	143
4 Szkoły polonijne i szkolne punkty konsultacyjne przy Ambasadzie RP w Hadze i ich rola w edukacji i wychowaniu dzieci i młodzieży polonijnej.....	160

4.1	Początki edukacji polonijnej w Królestwie-Niderlandów	160
4.2	Szkoły polonijne w Królestwie Niderlandów po 1989 roku.....	168
4.3	Forum Polskich Szkół w Holandii jako krzewiciel polonijnej aktywności	192
4.3.1	Geneza i działalność Forum Polskich Szkół w Holandii.....	192
4.3.2	Festiwal Polskiej Poezji dla Dzieci „Wierszowisko”	201
4.3.3	Polonijny Dzień Dwujęzyczności w Królestwie Niderlandów.....	204
4.4	Szkolne Punkty Konsultacyjne przy Ambasadzie RP w Hadze	205
4.5	Projekty edukacyjne i inne formy nauczania dla dzieci i młodzieży polonijnej w Królestwie Niderlandów	212
5	Organizacje i stowarzyszenia artystyczno-kulturalne oraz ich rola w popularyzacji i promowaniu języka i kultury polskiej w Królestwie Niderlandów	219
5.1	Polonijne organizacje w Limburgii.....	219
5.2	Działalność organizacji kombatanckich	224
5.3	Działalność Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego	230
5.4	Działalność Fundacji „Scena Polska”	237
5.5	Polonijne chóry i zespoły artystyczne w Królestwie Niderlandów	247
5.6	Inne organizacje polonijne w Królestwie Niderlandów	254
6	Działalność wydawnicza organizacji polonijnych oraz rola portali internetowych w życiu współczesnej Polonii	260
6.1	Działalność wydawnicza niderlandzkich organizacji polonijnych do 1989	260
6.2	Działalność wydawnicza niderlandzkich organizacji polonijnych oraz rola portali internetowych w latach 1989-2019	269
	Zakończenie	300
	Bibliografia	305
I.	Źródła.....	305

1.	Źródła archiwalne.....	305
2.	Źródła drukowane	307
II.	Opracowania.....	310
1.	Pozycje zwarte.....	310
2.	Pozycje pod redakcją.....	313
3.	Artykuły z pozycji pod redakcją	314
4.	Hasła z Encyklopedii Polskiej Emigracji i Polonii	316
5.	Artykuły z czasopism	316
III.	Czasopisma i prasa	324
IV.	Pozycje i materiały dostępne w Internecie	326
V.	Strony internetowe	339
VI.	Wykłady	346
VII.	Źródła wywołane.....	346
	Wykaz skrótów.....	349
	Załączniki.....	352
	Załącznik 1 Lista cmentarzy z mogiłami polskich żołnierzy oraz polskich miejsc pamięci w Holandii	352
	Załącznik 2. Referat wygłoszony przez Urszulę Zawadzińską na FORUM Oświaty Polonijnej w Pułtusku w dniach 23-27 lipca 1995 roku.	357
	Załącznik 3 Szkoły polskie i polonijne działające w Królestwie Niderlandów w 2019 roku	365
	Załącznik 4 Przedstawienia teatralne, koncerty, recitale i kabarety, które odbyły się w Królestwie Niderlandów z inicjatywy Fundacji „Scena Polska” w latach 1992-2019	367
	Załącznik 5 Tytuły filmów, które zaprezentowano w Królestwie Niderlandów z inicjatywy Fundacji „Scena Polska” w latach 1995-2019	373
	Spis tabel	380
	Spis załączników	382

Wstęp

W Królestwie Niderlandów, tak jak w innych krajach, do których emigrowali Polacy, w związku ze zmianą sytuacji politycznej w Europie i na świecie po 1989 roku, zmienił się profil działalności środowisk polonijnych. Po pierwsze przemianie uległy wzorce mobilności, czego konsekwencją było radykalne zwiększenie się liczby polskich imigrantów: od kilku tysięcy w latach dziewięćdziesiątych do prawie ćwierć miliona w 2019 roku. Po drugie, zmienili się sami imigranci, ponieważ do głosu doszła nowa, poakcesyjna generacja, mająca inne oczekiwania oraz potrzeby i pomysły na swoją aktywność.

Królestwo Niderlandów uważane jest za dobre miejsce do pracy i życia dla cudzoziemców. Dla Polaków, oprócz wysokich zarobków, dodatkowymi atutami są: nieduża odległość od Polski, podobny klimat, niewielkie różnice kulturowe, a także możliwość porozumiewania się w języku angielskim lub niemieckim. Ponadto zagraniczni pracownicy mają w Holandii dużą szansę rozwoju zawodowego i zdobycia stałej pracy¹. Nie bez znaczenia jest fakt, że kraj ten ma długą tradycję migracyjną i emigracyjną, a około 23% populacji Królestwa Niderlandów stanowią osoby pochodzenia imigranckiego². Żyją tu odmienni kulturowo imigranci z byłych holenderskich kolonii, ekonomiczni imigranci z czasów boomu gospodarczego w Europie lat sześćdziesiątych, pracownicy migrujący z krajów Unii Europejskiej, przede wszystkim Europy Środkowo-Wschodniej oraz wysoko wykwalifikowani pracownicy organizacji międzynarodowych i koncernów, naukowcy czy wreszcie artyści³. Holendrzy są otwarci na inne kultury i zachęcają imigrantów do samoorganizowania, tym bardziej, że organizacje pozarządowe stanowią istotny element demokracji w społeczeństwie obywatelskim. Pełnią w nim najróżniejsze funkcje - społeczne, polityczne, a także ekonomiczne⁴. Taka aktywność sprzyja włączaniu się członków

---

¹ Polacy mają nowy kierunek emigracji? Holandia atrakcyjnym rynkiem pracy [online], <https://superbiz.se.pl/wiadomosci/polacy-maja-nowy-kierunek-emigracji-holandia-atrakcyjnym-rynkiem-pracy-aa-GNdE-DdiD-RcPT.html>, [dostęp: 25.01.2019].

² I. Józwiak, *Polskie wyspy w morzu różnorodności. Przypadek dwóch organizacji imigranckich w Holandii*, „Migration Studies – Review of Polish Diaspora” 2 (2022), s. 119.

³ M. Pacek, *Migracje, czy mobilność- case study Holandia*, „Studia Politologica” XIII (2014), s. 175; Na temat migracji Polaków w Unii Europejskiej patrz np. Nowak – Kluczyński K., *Oblicza migracji zewnętrznych Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 roku*, [w:] *Polonia i Polacy za granicą. Kulturowe i edukacyjne obszary badań i doświadczeń*, pod red. Aleksandry Boroń, Justyny Gulczyńskiej, Magdaleny Barańskiej, Mikołaja Brenka, Anny Mańkowskiej, Konrada Nowaka-Kluczyńskiego, Poznań 2020, s. 133-155.

⁴ *Po co są organizacje pozarządowe (NGO)?* [online], <https://fakty.ngo.pl/faq/po-co-sa-organizacje-pozarządowe-ngo>, [dostęp: 22.09.2022].

diaspory w życie społeczne i kulturalne, co jest istotne przede wszystkim w procesie adaptacji nowoprzybyłych imigrantów.

W dotychczasowej literaturze przedmiotu brakuje wyczerpującego temat opracowania poświęconego kulturalno-edukacyjnej aktywności niderlandzkich środowisk polonijnych. Tę lukę stara się wypełnić niniejsza praca doktorska zatytułowana „Kulturalno-edukacyjna aktywność środowisk polonijnych w Holandii w latach 1989-2019”. Ma ona charakter opisowo-faktograficzny, wymagający odpowiednich narzędzi, bacząc na obszerną objętość danych empirycznych. Niniejsza dysertacja nie jest tylko opisem rzeczywistości edukacyjno-kulturalnej Polonii, ale to właśnie ona jest jej głównym tematem. Uczestnictwo w kulturze i edukacji polskiej zbiorowości polonijnej zostało tu przedstawione od strony organizacyjno-technicznej oraz warunków, umożliwiających udział członków tejże zbiorowości w zinstytucjonalizowanych formach polonijnego życia kulturalnego. Praca doktorska pokazuje zakres i poziom uczestnictwa Polonii w tymże.

O podjęciu tej problematyki zdecydowała przede wszystkim ciekawość naukowa Autorki oraz fakt, że przez 15 lat była nauczycielką polonijną, pełniącą również obowiązki kierownika Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze. Zdobyte doświadczenie związane z nauczaniem i prowadzeniem szkoły poza granicami kraju, uczestnictwo w wielu projektach polonijnych oraz praca w redakcjach kwartalników „Scena Polska” oraz „Biuletyn PNKV” dały Autorce możliwość przyjrzenia się i doświadczenia transformacji jaka zaszła wewnątrz niderlandzkiej Polonii po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Przeprowadzone przez Autorkę badania przedstawiają różne aspekty aktywności kulturalnej oraz edukacyjnej Polonii w Holandii i wskazują na jej bogate tradycje, osiągnięcia oraz znaczenie społeczne.

Ramy chronologiczne niniejszej dysertacji obejmują lata 1989-2019, czyli okres trzydziestu lat, w którym Polonia w Królestwie Niderlandów radykalnie się zmieniała- od dobrze zasymilowanej, kilkutysięcznej diaspory o charakterze politycznym do ćwierćmilionowej, ciągle przemieszczającej się grupy migrantów ekonomicznych. Upadek systemu komunistycznego w Polsce miał bardzo duży wpływ na mobilność Polaków. Zmiany, jakie nastąpiły po 1989 roku, oddziaływały na formę oraz strukturę migracji. Dzięki liberalizacji zasad ruchu granicznego Polacy mogli nie tylko wyjeżdżać z kraju, lecz także do niego powracać, bez negatywnych konsekwencji politycznych. W następnych latach poszczególne państwa zaczęły znosić wobec Polaków także obowiązek wizowy. Kraje Beneluksu, w tym Królestwo Niderlandów, zrezygnowały z

ograniczeń dotyczących swobody przyjazdów Polaków w 1990 roku⁵. Rok później Polska podpisała Układ Europejski, który stowarzyszał ją ze Wspólnotami Europejskimi oraz ich państwami członkowskimi. Możliwość wyjazdów do Europy Zachodniej w celach zarobkowych istniała głównie dzięki zawartym umowom bilateralnym⁶, ale już wówczas do Królestwa Niderlandów w poszukiwaniu pracy zaczęli przybywać Polacy. Ruch ten nie był jeszcze duży i nie wpłynął znacząco na zmianę struktury niderlandzkiej Polonii, chociaż pojawiły się już organizacje o innych celach niż te, które działały dotychczas, czyli silnie przywiązane do tradycji narodowo-katolickiej. Ogromna zmiana nastąpiła po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku. Dominować zaczęły organizacje promujące Polskę oraz te, które do współpracy zapraszają Holendrów. Działać zaczęły również organizacje pomocowe. Okres trzydziestu lat jest na tyle długi, że można wyodrębnić istotne różnice i zmiany, jakie zaszły w przestrzeni kulturalnej i edukacyjnej niderlandzkiej Polonii i dlatego ramy chronologiczne dysertacji obejmują okres 1989-2019. W pracy nie zawsze cezurą czasową będzie 1989 rok, co wynika z faktu, że część aktywności zaczęła się już w przeszłości, ale jest kontynuowana do czasów współczesnych, przykładem może być rozwój polskich parafii w Królestwie Niderlandów czy historia Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego (PNKV), założonego w 1980 roku. Jeszcze starsze korzenie mają organizacje i zespoły polonijne w Limburgii, ponieważ ich geneza sięga czasów przedwojennych. Autorce wydaje się zasadne żeby te informacje historyczne przytoczyć, gdyż brakuje polskojęzycznych opracowań na ten temat.

Najprawdopodobniej pierwszą próbą opisu codzienności Polaków w Królestwie Niderlandów jest artykuł z 1931 roku autorstwa Bernarda Janika, który ukazał się w czasopiśmie „Polacy za Granicą”, wydawanym przez Radę Organizacyjną Polaków z Zagranicy. B. Janik, nauczyciel skierowany do pracy wśród holenderskiej Polonii przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Polsce, a także sekretarz konsulatu honorowego w Heerlen, który pracował w Holandii w latach 1927-1932 opisał dzieje polskiego wychodźstwa do Limburgii, organizację szkolnictwa polskiego wśród polskich górników i ich dzieci oraz współpracę organizacji polonijnych

---

⁵ A. Bonusiak, E. Czop, K. Stykus, *Migracje polskie. Historia i współczesność*, Rzeszów 2010, s. 101-103; O źródłach badań społeczności mniejszościowych patrz: np. Wałęga A., *U źródeł badań nad edukacją polskich emigrantów doby zaborów – postulaty i dorobek badawczy Antoniego Karbowiaka (1856-1919)*, [w:] *Polonia i Polacy za granicą ...*, (op. cit.), s. 35-48.

⁶ E. Czop, *Migranci polscy w krajach unijnej piętnastki (1992–2011)*. Wybrane zagadnienia, Rzeszów 2013, s. 34-44

z Macierzą. Z tego artykułu dowiadujemy się o liczbie i miejscach zamieszkania Polaków oraz jakie formy aktywności preferowali. B. Janik wymienił 15 organizacji i towarzystw polonijnych, które wówczas działały. Informował o stanie czytelnictwa wśród Polonii, wśród której dużą popularnością cieszył się tygodnik „Polak w Holandii”, prenumerowany przez tysiąc osób, co jest ogromną liczbą zważywszy, że Polaków w Królestwie Niderlandów w latach dwudziestych i trzydziestych żyło około pięciu tysięcy⁷.

Ponad czterdzieści lat później artykuł zatytułowany „Polonia holenderska” autorstwa księdza Anastazego Nadolnego uaktualnił dane znane z tekstu Bernarda Janika. Artykuł osoby duchownej oczywiście skupiał się na obrazie religijnym Polaków i działalności Kościoła katolickiego wśród Polonii⁸. Podobnie jak późniejszy artykuł księdza Jana Walkusza pod takim samym tytułem⁹. W 1995 roku ukazała się praca „Rozbudzić wiarę ojców”, w której znalazł się tekst księdza Stefana Ochalskiego na temat aktywności religijnej Polaków i działalności duchownych z Towarzystwa Chrystusowego w Holandii, którzy od 1990 roku pracują w polskich parafiach w tym kraju¹⁰.

W 1986 roku ukazała się książka Lecha Niekrasza „Kraj na przekór naturze”, w której autor opisał dawniejsze kontakty Polski i Holandii oraz te, które narodziły się w czasie II wojny światowej. Temat ten podjął również Thom Peeters w pracy zatytułowanej „Vijftig jaar Breda met een Pools stempel en hoe Vlaanderen daarbij een rol spelde” (tł. „Pięćdziesiąt lat Bredy z polskim akcentem i jaką rolę odegrali Flamandowie”), która ukazała się w 1998 roku¹¹. Nie została przetłumaczona na język polski, ale dziesięć lat wcześniej tego samego autora i o tej samej tematyce wydano w Polsce książkę „Dziękujemy Wam Polacy”¹².

Bogatym źródłem wiedzy o stosunkach polsko-holenderskich jest książka „1000 jaar Polen en Nederland” (tł. „Polska i Niderlandy: 1000 lat kontaktów”) autorstwa Lucii Thijssen¹³. Pierwsze wydanie tej książki w 1992 roku otrzymało bardzo pozytywne recenzje w niderlandzkiej prasie, a pięć lat później praca ta została przetłumaczona i

---

⁷ A. Nadolny, *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” T. 1 (1976);

⁸ B. Janik, *O emigracji polskiej w Holandii*, „Polacy Zagranicą” 2 (1931).

⁹ J. Walkusz, *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” 15 (1993), s.55-58.

¹⁰ S. Ochalski, *Chrystusowcy w Holandii*, [w:] *Rozbudzić wiarę ojców*, pod red. W. Necla, Poznań-Essen 1995, s. 86-104.

¹¹ T. Peeters, *Vijftig jaar Breda met een Pools stempel en hoe Vlaanderen daarbij een rol spelde*, Waalwijk 1998.

¹² T. Peeters, *Dziękujemy Wam Polacy*, WMON, 1988.

¹³ L.Thijssen, *1000 jaar Polen en Nederland*, Zutphen 1992.

wydana w Polsce. Powstała ona po wystawie dotyczącej historycznych związków Polski i Niderlandów, którą po raz pierwszy można było oglądać w 1978 roku w Gdańsku, Słupsku, Warszawie, Kielcach i Apeldoorn. Ponownie zagościła ona w Polsce w 1997 roku z okazji 1000-lecia Gdańska. Trzeba tu zaznaczyć, że „1000 jaar Polen en Nederland” była pierwszą pozycją w Królestwie Niderlandów dotyczącą zagadnienia stosunków polsko-niderlandzkich w tak długim przedziale czasowym¹⁴. Jeden z ostatnich rozdziałów poświęcono Polakom, którzy w Niderlandach osiedlili się w XX wieku¹⁵. W 2003 roku książkę poprawioną i uzupełnioną wydano po raz drugi¹⁶.

Pozycja, poświęcona wyłącznie Polonii w Holandii, to praca Fransa Wojciechowskiego, a dotyczy ona polskich górników i ich potomków, którzy osiedlili się w Limburgii ponad sto lat temu. Książka „Voor brood en vrijheid. Honderd jaar Polen in Zuid-Limburg 1900-2000” (tł. „Za chlebem i wolnością. Sto lat Polaków w Południowej Limburgii 1900-2000”) może być przyczynkiem do dalszych pogłębionych badań nad życiem tamtejszej Polonii¹⁷. Uzupełnieniem tej książki są niedawno wydane wspomnienia „Poolse wortels in Limburgse grond” (tł. „Polskie korzenie w limburgskiej ziemi”), które ukazały się z okazji 110. rocznicy utworzenia pierwszej organizacji polonijnej w Holandii- „Towarzystwa Polsko-Katolickiego «Jedność» pod wezwaniem Św. Wojciecha”¹⁸. W książce znajdziemy historie ludzi aktywnych społecznie, związanych nie tylko ze „Św. Wojciechem”, ale też z innymi organizacjami i zespołami artystycznymi z Limburgii, między innymi rodzin Patelskich, Drożdżok, Buchwald, Wojciechowskich, Banachów i Klimeckich. Obie prace F. Wojciechowskiego nie zostały przetłumaczone na język polski.

Zagadnienia dotyczące holenderskiej Polonii są tematem książki Joanny Leskiej-Ślęzak „Polacy w Holandii - przeszłość i teraźniejszość”¹⁹. Jest to skrócona forma rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Chodubskiego. Zarysowana koncepcja opracowania obejmuje główne i charakterystyczne zjawiska oraz procesy, jakim ulegała Polonia w Holandii²⁰. W książce autorka omawia poszczególne kwestie związane z życiem polskich imigrantów, takie jak czynniki sprzyjające i

---

¹⁴ Ibidem, s. 7.

¹⁵ Ibidem, s. 147-148.

¹⁶ L. Thijssen, *Polska i Niderlandy: 1000 lat kontaktów*, Zutphen 2003.

¹⁷ F. Wojciechowski, *Voor brood en vrijheid. Honderd jaar Polen in Zuid-Limburg 1900-2000*, Heerlen 2000.

¹⁸ *Poolse wortels in Limburgse grond*, pod red. F. Wojciechowskiego, Heerle 2021.

¹⁹ J. Leska-Ślęzak, *Polacy w Holandii*, Toruń 2003.

²⁰ Ibidem, s.10.

utrudniające osiedlanie się Polaków w tym kraju, dziedzictwo rozwoju i tradycji kontaktów polsko-holenderskich, uwarunkowania tworzenia się Polonii holenderskiej oraz specyfikę więzi tożsamościowej Polaków w Holandii. Autorka stwierdza między innymi, że kształt życia polonijnego w Królestwie Niderlandów był i jest w dużej mierze wyznaczony przez układ stosunków holendersko-polskich, a oddolna aktywność polonijna jest marginalnym zjawiskiem społeczno-politycznym²¹. Monografia J. Leskiej-Ślęzak poszerza stan badań nad dziejami Polaków na obczyźnie i jest wartościową, chociaż niewyczerpującą zagadnienie, pozycją dla osób zainteresowanych tym tematem.

W 2014 roku w jednym z numerów kwartalnika Instytutu Nauk o Polityce Uniwersytetu Rzeszowskiego ukazał się artykuł zatytułowany „Współczesne organizacje polonijne i ich rola w życiu Polonii w Holandii”. W tym tekście, w refleksji uogólniającej, J. Leska-Ślęzak zauważa, że „organizacje polonijne, które powstały w latach dziewięćdziesiątych XX i na początku XXI wieku, wspierają Polaków w odnalezieniu się ich w nowej rzeczywistości kulturowej, pełnią rolę pomocową (np. poradnictwo prawne) i informacyjną (np. o minimalnej płacy, ubezpieczeniach), a także pełnią rolę edukacyjną - prowadzą lekcje języka niderlandzkiego i polskiego, również organizują spotkania, odczyty, akademie rocznicowe, festiwale filmowe i wydają dzieła polskich poetów i pisarzy mieszkających w Holandii.” Podkreśla również, że „rozwój technologii informatycznych został wykorzystany przez działające organizacje polonijne, które przez swoje strony informują o ważnych wydarzeniach, a dla młodej Polonii są źródłem potrzebnych podstawowych informacji o kraju pobytu”²². Trzy lata później ukazał się jeszcze jeden artykuł J. Leskiej-Ślęzak zatytułowany „Nowe organizacje polonijne w Królestwie Niderlandów”, w którym definiuje ona diasporę w Holandii jako typowo polonijną, a także jako polską zmierzającą do identyfikacji dwukierunkowej kraju osiedlenia się. Według autorki głównym celem współczesnych organizacji jest promocja Polski w Królestwie Niderlandów²³. W latach 2015-2020 J. Leska-Ślęzak wzięła udział w projekcie badawczym, a jego wyniki znalazły się w publikacji „Polskie organizacje imigranckie w Europie. W poszukiwaniu nowego

---

²¹ Ibidem, s. 6.

²² J. Leska-Ślęzak, „Współczesne organizacje polonijne i ich rola w życiu Polonii w Holandii”, „Polityka i Społeczeństwo” 1 (2014), s. 72-82.

²³ J. Leska-Ślęzak, *Nowe organizacje w Królestwie Niderlandów*, „Cywilizacja i polityka” 15 (2017), s. 402.

modelu”, której autorami są Michał Nowosielski oraz Mariusz Dzięglewski²⁴. Jest to praca socjologiczna, a J. Leska-Ślęzak przygotowała do niej raport z analizy danych zastanych w Królestwie Niderlandów, w którym powtórzyła przytoczone wyżej tezy²⁵.

Kolejną książką na temat życia Polaków w Holandii jest „Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland” (tł. „Sto lat tęsknoty. Historia Polaków w Holandii”)²⁶. Jest to praca holenderskich historyków Wima Willemsa i Hanneke Verbeek, której celem było pokazanie Polonii na przestrzeni ostatnich stu lat z jej różnorodną aktywnością. Publikacja zawiera kilkanaście artykułów oraz reportaż fotograficzny, poświęcony polskim artystom działającym we współczesnej Holandii. Książka jest zbiorem „portretów”, a każdy z nich opowiada indywidualne historie jednego lub kilku bohaterów. Autorzy korzystali głównie ze źródeł należących do archiwów prywatnych i przeprowadzili wiele wywiadów, które pomogły w odtworzeniu historii niderlandzkiej Polonii w XX wieku. Jest to przede wszystkim studium o migracji, poruszającym takie aspekty, jak motywy emigracji, warunki adaptacyjne, tworzenie się społeczności mniejszościowych oraz ich funkcjonowanie w warunkach wyobcowania, próby integracji oraz dążenie do zachowania własnej tradycji i tożsamości. Rozdziały poruszające problemy współczesnej Polonii stanowią dobry punkt wyjścia do badania stereotypów, ich tworzenia się oraz rozprzestrzeniania. Książka redefiniuje współczesny szablonowy obraz polskiej diaspory w Holandii, umieszczając go w kontekście stuletniej już historii i jest próbą odpowiedzi na problemy dotyczące miejsca Polaków w niderlandzkim społeczeństwie. Książka ukazała się dwa lata później w Polsce w tłumaczeniu Iwony Mączki²⁷.

Interesującym tekstem do badań nad współczesną Polonią w Holandii jest artykuł A. Chodubskiego na temat czasopiśmiennictwa polonijnego w latach osiemdziesiątych XX wieku, które „stanowiło swoiste zwierciadło, odbijające stan instytucjonalizacji życia Polaków w tym kraju”²⁸. Wcześniej tym tematem zajmowała się Wiesława Eder, a

---

²⁴ M. Nowosielski, M. Dzięglewski, *Polskie organizacje imigranckie w Europie. W poszukiwaniu nowego modelu*, Warszawa 2021, <https://www.wuw.pl/product-pol-14902-Polskie-organizacje-imigranckie-w-Europie-W-poszukiwaniu-nowego-modelu-EBOOK.html>, (dostęp: 21.06.2022).

²⁵ J. Leska-Ślęzak, *Polskie organizacje imigranckie w Holandii- raport z analizy danych zastanych*, Warszawa 2019.

²⁶ W. Willems, H. Verbeek, *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland*, Amersfoort, 2012.

²⁷ W. Willems, H. Verbeek, *Sto lat tęsknoty. Historia Polaków w Holandii*, tł. I. Mączka, Warszawa 2014.

²⁸ A. Chodubski, *Czasopiśmiennictwo polonijne w latach 80. XX wieku*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 7-8 (2014), s. 37.

w „Przeglądzie Zachodnim” ukazał się jej artykuł „Prasa polonijna w Belgii, Holandii i Luksemburgu”²⁹. Jest ona również autorką haseł w „Encyklopedii polskiej emigracji i Polonii”³⁰, która również stanowi bardzo ważną pozycję w literaturze dotyczącej badań nad aktywnością Polaków poza granicami kraju.

Temat zmieniającego się wizerunku Polaków w Niderlandach porusza w swoich artykułach Kris van Heuckelom, wykładowca Katolickiego Uniwersytetu w Leuven. Są to, opublikowane na łamach czasopisma „Postscriptum polonistyczne”: „Złodzieje i złote rączki: polskie stereotypy w Niderlandach”³¹ oraz „W Holandii stoi dom. Przedstawienie polskich imigrantów we współczesnym kinie holenderskim”³².

W Holandii wizerunkiem siedemnastowiecznej Polski z odniesieniami do współczesności zajmuje się obecnie Paul Hulsenboom, doktorant na Uniwersytecie w Nijmegen. Jest on również tłumaczem na język niderlandzki monografii „Miotła i krzyż. Kultura sprzątanina w dawnej Holandii, albo historia pewnej obsesji” Piotra Oczki³³.

W pracy nad dysertacją istotne były również książki dotyczące stosunków polsko-niderlandzkich. Pierwsza to zbiór tekstów pokonferencyjnych z 2002 roku „Poland and The Netherlands: A Case Study of European Relations”³⁴. Konferencję zorganizował niderlandzki historyk Duco Hellema pod patronatem Ministerstwa Spraw Zagranicznych Królestwa Niderlandów oraz Ambasady RP w Hadze. Skupiono się w niej przede wszystkim na stosunkach dwustronnych w XX wieku, ale trzy pierwsze teksty dotyczą wcześniejszych relacji obu państw. Dwie następne prace na temat wzajemnych stosunków Polski i Holandii są autorstwa Ryszarda Żelichowskiego: „Stosunki polsko-holenderskie w Europie powersalskiej”³⁵ i „Stosunki polsko-holenderskie w Europie pojałtańskiej”³⁶. W pierwszej z tych publikacji, obejmującej lata 1918-1945, autor analizuje relacje polsko-holenderskie od momentu nawiązania stosunków dyplomatycznych przez rząd II Rzeczypospolitej do uznania przez Królestwo

---

²⁹ Eder W., *Prasa polonijna w Belgii, Holandii i Luksemburgu*, „Przegląd Zachodni” 4 (1985), s. 79-93.

³⁰ *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 1-5, Toruń 2003-2005.

³¹ K. van Heuckelom, *Złodzieje i złote rączki. Polskie stereotypy w Niderlandach*, „Postscriptum polonistyczne” 1 (2008), s. 101-114.

³² K. van Heuckelom, *W Holandii stoi dom. Przedstawienie polskich imigrantów we współczesnym kinie holenderskim*, „Postscriptum Polonistyczne” 2 (2019), s. 131-150.

³³ P. Oczko, *Bezem en kruis. De Hollandse schoonmaakkultuur od de geschiedenis van een obsessie*, Primavera Pers, 2020.

³⁴ *Poland and The Netherlands: A Case Study of European Relations*, pod red D. Hellema, R. Żelichowski, B. van der Zwan, Dordrecht 2011.

³⁵ R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie w Europie powersalskiej*, Warszawa 2013.

³⁶ R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie w Europie pojałtańskiej*, Warszawa 2014.

Holandii komunistycznych władz polskich. Druga praca to szczegółowa analiza okresu od 1945 roku do narodzin Solidarności i ogłoszenia stanu wojennego (1981).

R. Żelichowski opisuje relacje między władzami PRL a kolejnymi demokratycznymi gabinetami w Hadze. Jednak nie tylko sprawy dotyczące polityki są tematem tych monografii. Znajdziemy tam również informacje o polskich górnikach w Limburgii i o organizacjach polonijnych, działających przed i po II wojnie światowej. Dosyć dużo miejsca autor poświęcił również Polonii powojennej, kiedy w Królestwie Niderlandów osiedlili się zdemobilizowani polscy żołnierze oraz Polacy, którzy w czasie II wojny przebywali na robotach lub w obozach koncentracyjnych w Niemczech. Dla lepszej orientacji w poszczególnych zagadnieniach autor umieścił tabele, zestawienia, spisy i ilustracje, które uzupełniają obie te książki. Profesor

R. Żelichowski jest pracownikiem naukowym Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk. Państwami niderlandzkiego obszaru językowego interesuje się od dawna, a przez 28 lat był prezesem Towarzystwa Polsko-Niderlandzkiego w Warszawie. Obecnie pozostaje związany z Fundacją „Dom Holenderski” w Warszawie³⁷.

Niniejsza dysertacja doktorska zatytułowana „Kulturalno-edukacyjna aktywność środowisk polonijnych w Holandii w latach 1989-2019” zredagowana została w układzie problemowo-chronologicznym i składa się ze Wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz załączników.

We Wstępie, który zawiera uzasadnienie wyboru tematu, omówione zostały: przedmiot badań, cele i problemy badawcze, zastosowana w pracy metodologia oraz analiza definicyjna dotycząca współczesnej emigracji do Królestwa Niderlandów. Omówiono w nim również źródła i opracowania, które dotyczą tematu dysertacji.

Rozdział pierwszy zatytułowany „Polacy w Holandii – historia kontaktów na przestrzeni wieków” składa się z pięciu podrozdziałów, w których przedstawiono dzieje kontaktów Polski i Królestwa Niderlandów, sięgających X wieku. W pierwszym podrozdziale omówione zostały przede wszystkim handlowe kontakty obu krajów, z zaznaczeniem roli Gdańska w ich dalszym rozwoju. W drugim podrozdziale podkreślono, jak korzystny był handel bałtycki w czasach nowożytnych dla budowania pozycji Holandii, która stawiała się gospodarczo i politycznie dominującą prowincją Niderlandów. Omówiono również osadnictwo olęderskie na terenach Rzeczypospolitej

---

³⁷ R. Żelichowski, *Odcienie przyjaźni* (TPPN- 2020), rozm. przepr. W. Pankiw, „Biuletyn PNKV” 2 (2021), s. 36-37.

Polskiej i jego znaczenie dla osuszania terenów u ujścia Wisły oraz w innych rejonach Polski. Okres między XVI-XVIII wiekiem był czasem najintensywniejszych kontaktów polsko-niderlandzkich zarówno gospodarczych, jak i kulturalnych, a ślady tej współpracy i wymiany można zobaczyć jeszcze współcześnie, o czym też jest mowa w tej części pracy. Tematem trzeciego podrozdziału są kontakty w XIX wieku, a raczej ich przerwanie z powodu rozbiorów Rzeczypospolitej. Omówiono w nim stosunek Holendrów do Polaków i ich zrywów narodowych, przytaczając lektury z tamtego okresu. W tej części omówiono również rolę Rotterdamu w emigracji mieszkańców dawnej Polski do Ameryki oraz losy wybranych osób, które pozostały w Holandii. Czwarty podrozdział dotyczy emigracji zarobkowej w okresie międzywojennym oraz działalności dyplomatycznej Polaków po ponad stuletniej przerwie. Piąty, ostatni podrozdział opisuje przede wszystkim relacje polsko-holenderskie, kiedy to w Królestwie Niderlandów osiedlili się polscy kombataneci, przede wszystkim z 1. Polskiej Dywizji Pancerniej gen. Stanisława Maczka oraz byli więźniowie niemieckich obozów pracy i koncentracyjnych, którzy z przyczyn politycznych nie chcieli wracać do powojennej Polski. W tym podrozdziale jest mowa o znaczeniu miasta Bredy w świadomości Polonii oraz o miejscach pamięci ważnych dla Polaków, które spisano i załączono na końcu pracy. Omówiono w nim także proces przywracania honoru polskim spadochroniarzom, którzy wzięli udział w operacji Market Garden.

Rozdział drugi zatytułowany „Polacy w Holandii – życie na emigracji (1989 – 2019)” składa się z sześciu podrozdziałów, w których omówione zostały zagadnienia demograficzne dotyczące migracji z Polski, aktywności zawodowej Polaków, warunki życia oraz perspektywy na przyszłość polskich imigrantów, w tym dzieci i młodzieży. Przedstawiono w nim również wizerunek Polaków, który dominuje we współczesnej prasie holenderskiej i innych mediach publicznych. Na koniec zaprezentowane zostały organizacje socjalno-prawne i networkingowe, których zadaniem jest pomoc i udzielanie wsparcia imigrantom z Polski.

Trzeci rozdział zatytułowany „Rola Kościoła rzymskokatolickiego w podtrzymywaniu tradycji religijnych i narodowych wśród Polonii w Królestwie Niderlandów” zawiera trzy podrozdziały. Pierwszy opisuje początki działalności Kościoła rzymskokatolickiego wśród niderlandzkiej Polonii. Drugi przedstawia zorganizowaną już działalność polskich księży w okresie powojennym, a trzeci w latach 1989-2019. Oprócz pracy księży, którzy działali w Królestwie Niderlandów od 1928

roku oraz Polskiej Misji Katolickiej, w rozdziale trzecim omówiono także działalność polonijną kościołów protestanckiego i starokatolickiego.

Rozdział czwarty zatytułowany „Szkoly polonijne i szkolne punkty konsultacyjne przy Ambasadzie RP w Hadze oraz ich rola w edukacji i wychowaniu dzieci i młodzieży polonijnej” jest, obok rozdziału o organizacjach artystyczno-kulturalnych, najważniejszym w tej dysertacji. Składa się z pięciu podrozdziałów. W pierwszym omówione zostały początki edukacji polonijnej, kiedy na kursach języka ojczystego w Limburgii uczyli się polscy górnicy i ich dzieci oraz powojenna aktywność organizacji kombatanckich, których celem była działalność oświatowa wśród Polonii. Drugi podrozdział opisuje szkoły polonijne, które powstały w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Trzeci podrozdział dotyczy działalności oraz roli, jaką w środowisku polonijnym odgrywa Forum Polskich Szkół w Holandii (FPSN), organizacji parasolowej, która powstała w 1995 roku. Forum jest między innymi inicjatorem wydarzeń takich jak Festiwal Polskiej Poezji dla Dzieci „Wierszowisko” oraz Polonijny Dzień Dwujęzyczności. W czwartym podrozdziale omówiono działalność szkolnych punktów konsultacyjnych przy Ambasadzie RP w Hadze. (Obecnie są to Szkoły Polskie.) W Królestwie Niderlandów polscy uczniowie przebywający czasowo poza granicami kraju mogą uczęszczać do dwóch szkół tego typu- w Hadze i Brunssum. Praca tych szkół różni się od działalności szkół polonijnych, co jest tematem tej części dysertacji. W ostatnim, piątym podrozdziale, znalazły się informacje na temat projektów edukacyjnych i innych form nauczania dla dzieci i młodzieży polonijnej w Królestwie Niderlandów takie jak na przykład Akademia Dzieci czy nauczanie zdalne organizowane przez Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą.

Rozdział piąty „Organizacje i stowarzyszenia artystyczno-kulturalne oraz ich rola w popularyzacji i promowaniu języka i kultury polskiej w Królestwie Niderlandów” składa się z pięciu podrozdziałów. Pierwszy opisuje działalność organizacji polonijnych w Limburgii. Drugi skupia się na aktywności organizacji kombatanckich, które zaraz po II wojnie światowej zajmowały się pomocą Polakom i organizowaniem im życia politycznego, religijnego i kulturalnego na obczyźnie. Przede wszystkim te organizacje dbały i dbają o zachowanie pamięci o żołnierzach 1. Polskiej Dywizji Pancerniej gen. Stanisława Maczka oraz 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej gen. Stanisława Sosabowskiego. Podrozdział trzeci opisuje czterdzieści lat działalności Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego (PNKV), które zostało założone przez polskich imigrantów, którzy do Holandii przybyli pod koniec lat siedemdziesiątych i na

początku lat osiemdziesiątych. Początkowo zależało im na powołaniu klubu polskiego, w którym mogliby informować się o interesujących wydarzeniach kulturalnych. Sytuacja polityczna w Polsce, między innymi wprowadzenie stanu wojennego w 1981 roku, spowodowała duże zainteresowanie wydarzeniami w Europie Środkowo-Wschodniej, co skutkowało zmianami organizacyjnymi i utworzeniem stowarzyszenia, którego celem było popularyzowanie kultury i języka polskiego wśród Holendrów oraz kultury i języka niderlandzkiego wśród Polaków. Stowarzyszenie pozostało apolityczne, ale nie było obojętne na wydarzenia w kraju, ani na sytuację Polaków, którzy z przyczyn politycznych znaleźli się w Królestwie Niderlandów. W najbardziej aktywnych latach swojej działalności Stowarzyszenie skupiało ponad tysiąc członków, dla których wydawało „Biuletyn PNKV”. Kwartalnik ukazuje się do dziś i chociaż liczba członków zmalała, to czasopismo jest bardzo cenione wśród czytelników. Następny podrozdział, czwarty, opisuje działalność Fundacji „Scena Polska”, organizacji, która powstała w 1992 roku i nadal jest aktywna. Jej celem było i jest organizowanie w Holandii polskich przedstawień teatralnych i pokazów filmowych. Fundacja wydaje również kwartalnik i organizuje warsztaty artystyczne. W podrozdziale piątym opisano aktywność chórów i zespołów artystycznych, a w szóstym działalność innych organizacji z lat dziewięćdziesiątych i tych, które powstały już z inicjatywy osób, które w Królestwie Niderlandów osiedliły się po otwarciu rynku pracy dla Polaków (2007).

Na ostatni rozdział „Działalność wydawnicza organizacji polonijnych oraz rola portali internetowych w życiu współczesnej Polonii” składają się dwa podrozdziały. Pierwszy dotyczy polonijnej działalności wydawniczej przed 1989 rokiem, a drugi w latach 1989-2019. Omówiono w nich historię i profil czasopism, które ukazywały się z inicjatywy organizacji polonijnych. Przedstawiono również wybrane książki, które zostały wydane przez różne stowarzyszenia i fundacje. W ostatnich piętnastu latach ogromną rolę w życiu polonijnym zaczęły odgrywać portale internetowe, które w dużym stopniu zastąpiły gazety i czasopisma wydawane tradycyjnie. O nich również jest mowa w ostatnim rozdziale pracy.

Zakończenie jest podsumowaniem analizy dokonanej w poszczególnych rozdziałach pracy doktorskiej oraz przedstawia wnioski dotyczące aktywności edukacyjnej i kulturalnej współczesnej Polonii w Królestwie Niderlandów.

Dysertację, oprócz załączników, uzupełnia bibliografia, zawierająca wykaz wykorzystanych, pozyskanych podczas badań materiałów źródłowych, a także bogata literatura przedmiotu.

Zaprezentowana praca doktorska przedstawia życie Polonii, ukazując jej różnorodność, znaczenie społeczne, edukacyjne i kulturalne nie tylko dla osób, które znalazły się na emigracji, ale także dla miejscowego środowiska przyjmującego Polaków. Celem badań było przedstawienie kulturalno-edukacyjnej aktywności środowisk polonijnych w Holandii w ostatnich trzydziestu latach oraz próba uchwycenia zmian, jakie zaszły w środowisku polonijnym po przystąpieniu Polski do UE w 2004 roku.

Poznanie literatury przedmiotu, wywiady z przedstawicielami organizacji polonijnych i Ambasady RP w Hadze, kwerendy oraz analiza źródeł pozwoliły na sformułowanie przedmiotu badań, którym jest „Kulturalno-edukacyjna aktywność środowisk polonijnych w Holandii w latach 1989-2019”. W związku z tym główny problem badawczy brzmi: Jaka była, jak przebiegała aktywność środowisk polonijnych w Holandii w latach 1989-2019 w przestrzeni kulturalnej i edukacyjnej? Na podstawie głównego problemu badawczego zredagowano problemy badawcze szczegółowe, które brzmią następująco:

Jak układały się kontakty polsko-niderlandzkie na przestrzeni dziejów?

Jakie są warunki życia i perspektywy na przyszłość Polaków w Królestwie Niderlandów?

Na czym polega rola Kościoła rzymskokatolickiego w podtrzymywaniu tradycji religijnych i narodowych wśród niderlandzkiej Polonii?

Jaką rolę w edukacji oraz wychowaniu dzieci i młodzieży polonijnej mają szkoły sobotnie, parafialne oraz szkolne punkty konsultacyjne przy Ambasadzie RP w Hadze?

W jaki sposób działają polonijne organizacje i stowarzyszenia artystyczno-kulturalne w Królestwie Niderlandów?

Jaka jest rola organizacji i stowarzyszeń polonijnych w podtrzymywaniu oraz promowaniu języka i kultury polskiej w Królestwie Niderlandów, w tym ich działalność wydawnicza?

Jaką rolę w życiu współczesnej Polonii pełnią portale internetowe?

Problemy szczegółowe stanowią pochodne problemu głównego, a jednocześnie wynikają ze struktury niniejszej pracy doktorskiej. Podstawą wyłonienia problemów

szczególonych- za Jerzym Topolskim- było kryterium rzeczowe i chronologiczne³⁸. Na początku kierowano się kryterium rzeczowym, aby uporządkować materiał tematycznie, problemowo, a następnie użyto kryterium chronologicznego.

W prezentowanej pracy doktorskiej za kluczowe przyjmuje się pojęcia: emigracja, migracja, Polonia, Polonia w Niderlandach oraz organizacja polonijna.

Pojęcie „emigracja” będzie stosowane według definicji Słownika Języka Polskiego PWN, który podaje, że jest to: 1. wyjazd z ojczystego kraju do innego państwa w celu osiedlenia się tam, 2. stały lub okresowy pobyt w innym państwie, 3. ogół emigrantów mieszkających w jakimś kraju³⁹.

Od XVIII wieku do dziś w Polsce miało miejsce kilka fal emigracyjnych, które miały różny charakter. Jacek Knopek, uwzględniając dzieje państwa polskiego, wyróżnił: następujące typy polskich migracji zagranicznych:

- uchodźstwo polityczne XVIII i XIX wieku, czyli opuszczanie granic państwa polskiego przez osoby biorące udział w powstaniach narodowych oraz akcjach wspierających polskie idee narodowe: zwolennicy króla Stanisława Leszczyńskiego, konfederaci barscy, powstańcy kościuszkowscy, elity intelektualne z okresu zaborów, powstańcy listopadowi, krakowscy i styczniowi;

- wychodźstwo zarobkowe 2. poł. XIX i początku XX wieku, w obrębie państw rozbiorowych oraz do krajów zamorskich;

- emigrację ekonomiczną okresu międzywojennego, zarówno europejską, jak i zamorską;

- uchodźstwo wojenne i powojenne, czyli opuszczanie kraju w 1939 roku przed wkroczeniem wojsk niemieckich i radzieckich, jak również deportacje ludności polskiej przez władze okupacyjne; dotyczyło ono też osób, które po zakończeniu działań wojennych ze względów politycznych i ekonomicznych nie mogły bądź nie chciały wrócić do kraju ojczystego;

- emigrację powojenną, w tym okresie stanu wojennego, kiedy obywatele wyjeżdżali z Polski, oraz jej następstwa;

- współczesne migracje ludności polskiej, podejmowane po 1989 roku, a szczególnie po 2004 roku⁴⁰.

---

³⁸ J. Topolski, *Metodologia historii*, Warszawa 1973, s. 516-519.

³⁹ *Słownik Języka Polskiego* [online], <https://sjp.pwn.pl/slovniki/emigracja.html>, [dostęp: 17.10.2018].

⁴⁰ J. Knopek, „Spoleczności polskie czy polonijne w Europie i na świecie? Wokół dyskursu nad współczesnym rozumieniem terminu Polonia”, „The Polish Migration Review” 2 (2017), s. 37.

Przyglądając się tym głównym nurtom emigracyjnym można wysnuć wnioski, że współczesna Polonia w Królestwie Niderlandów uformowała się w wyniku czterech fal emigracji, ponieważ Holandia, w przeciwieństwie do Belgii, nie była krajem osiedlania się dla uchodźców politycznych z ziem polskich w XIX wieku. Również emigranci ekonomiczni wybierali najczęściej inny kierunek swojej podróży: zwykle państwa zaborcze lub Stany Zjednoczone. Żeby dotrzeć do Ameryki korzystano jednak z portu w Rotterdamie. Zdarzało się, że Polacy z przyczyn osobistych pozostawali w Królestwie Niderlandów, ale dotyczyło to jednostek, które w XIX wieku w żaden sposób nie utworzyły odrębnej społeczności.

Według polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych można przyjąć, że Polacy, którzy dzisiaj tworzą diasporę w Holandii docierali do tego kraju w następujących okresach:

- 1908-1930- emigracja zarobkowa na tereny Limburgii. Początkowo do Holandii docierali Polacy z terenów Francji i Niemiec, dla których zabrakło tam pracy, ale potem również z Wielkopolski i Śląska. Górnicy otrzymali korzystne warunki zatrudnienia i wysokie zarobki.

- 1946-1949- emigracja powojenna, przede wszystkim zdemobilizowanych żołnierzy, którzy wyzwalali Holandię w 1944 roku i nie chcieli powrócić do komunistycznej Polski. Rząd zaoferował im pracę w przemyśle i górnictwie oraz prawo do naturalizacji po pięciu latach zatrudnienia. Oficjalny spis ludności z 1947 roku podawał liczbę 5203 obywateli polskich mieszkających na terenie Królestwa Niderlandów. Zdecydowaną większość, bo aż 60%, stanowili mężczyźni.

- Lata osiemdziesiąte- emigracja solidarnościowa. Polacy osiedlili się w większych miastach. Największe skupiska Polaków w tamtym czasie można było spotkać w Amsterdamie, Rotterdamie, Utrechcie oraz we Vlissingen. Liczbę Polaków w latach osiemdziesiątych szacowano na około 8 tysięcy.

- Po akcesji Polski do Unii Europejskiej (2004) przyjechały osoby poszukujące pracy⁴¹.

Charakterystycznym zjawiskiem dla przemieszczania się Polaków w II poł. XX wieku była duża emigracja kobiet, które przyjeżdżały do Holandii od końca lat

---

⁴¹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009*, Warszawa 2009.

sześciodziesiątych i pozostawały w niej wychodząc za mąż za obywateli tego kraju. W 2011 roku liczba mieszanych par niderlandzko-polskich wynosiła 9,6 tys.⁴².

W powyższym podziale brakuje informacji o przedwojennej (lata trzydzieste) i powojennej emigracji (1968) polskich Żydów, o których w swojej pracy wspomina Wim Willems⁴³.

Analizując tę klasyfikację należy zastanowić się nad tym, czy termin „Polonia” jest adekwatny w odniesieniu do Polaków lub osób polskiego pochodzenia żyjących współcześnie w Holandii.

Terminu „Polonia” zaczęto używać już w drugiej połowie XIX wieku dla określenia skupisk polonijnych w krajach przyjmujących polskich wychodźców. W 1929 roku na I Zjeździe Polaków z Zagranicy uznano, iż pojęcie Polonia jest synonimem „Polaka z zagranicy” lub „Polaka na stałe zamieszkałego za granicą. W dokumentach tegoż zjazdu stwierdzono, iż „Polacy z zagranicy, połączeni nierozzerwalnymi więzami krwi, kultury i historii z Macierzą, stanowią jedną wielką rodzinę duchową wszędzie, niezależnie od tego, gdzie losy im przebywać każą.”⁴⁴. Władysław Orkan stwierdzał, iż Polonię zagraniczną tworzą „terytorialne zwarte skupienia elementu polskiego, zamieszkałe na odwiecznie polskich ziemiach” oraz „wychodźstwo rozsiane w diasporze innych społeczeństw”⁴⁵. Kolejną próbę zdefiniowania terminu „Polonia” podjęto na II Walnym Zgromadzeniu Towarzystwa Łączności z Wychodźstwem, które odbyło się w 1959 roku w Warszawie. Uznano wówczas, że „Polonia” obejmuje nie tylko wychodźców urodzonych w Polsce, którzy opuścili ją w poszukiwaniu pracy lub na skutek działań wojennych, lecz również ich potomków⁴⁶. Władysław Kucharski i Zbigniew Tomkowski zwracają uwagę, iż przy formułowaniu definicji pojęcia „Polonia” najczęściej wskazuje się na następujące elementy: pochodzenie polskie, świadome poczucie narodowe, znajomość języka polskiego, przynależność do organizacji polonijnych, udział w życiu kulturalno-oświatowym, czytelnictwo polskiej prasy oraz

---

⁴²E. Kruk, *Współczesna migracja Polek do Królestwa Niderlandów*, „Neerlandica Wratislaviensia” XXV (2015), s.110..

⁴³ W. Willems, H. Verbeek, *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland*, Amersfoort, 2012, s. 49-73.

⁴⁴ A. Paluch, *Inkluzywnei eksluzywne rozumienie terminu „Polonia”*, [w:] *Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi*, pod red. H. Kubiaka, A. Pilcha, Wrocław 1976, s. 51, cyt. za: *Jak powstała i co robi Rada Organizacyjna Polaków z Zagranicy*, Warszawa 1931, s. 6.

⁴⁵ H. Kubiak, *Polacy na obczyźnie*, [w:] *Encyklopedia socjologii. Suplement*, Warszawa 2005, s. 205.

⁴⁶ W. Kucharski, Z. Tomkowski, *Wokół podstawowych pojęć i definicji*, [w:] *Polacy w świecie. Polonia jako zjawisko społeczno-polityczne*, t. 1, Lublin 1986, s. 33-34.

utrzymywanie kontaktów z Polską⁴⁷. Nie każda osoba polskiego pochodzenia zna język polski lub należy do organizacji polonijnych, a mimo to poczuwa się do łączności emocjonalnej z narodem polskim, jego przeszłością i kulturą. W związku z tym Grzegorz Janusz sformułował pełniejszą definicję „Polonii” jako „część zbiorowości polskich trwale osiadłych za granicami państwa polskiego, która zachowując w pierwszym albo w następnych pokoleniach polską świadomość narodową lub świadomość polskiego pochodzenia, kultywuje polską kulturę, tradycje, a w wielu przypadkach także język oraz uzewnętrznia swe dążenie do utrzymania więzi z Macierzą lub co najmniej więzi z tą zbiorowością.⁴⁸”. Z powyższych informacji wynika, że o przynależności do Polonii decydują zarówno czynniki obiektywne (polskie pochodzenie), jak i subiektywne - pozytywny stosunek do polskich tradycji i kultury oraz zrozumienie dla interesów polskiego narodu. Ma to istotne znaczenie dla zbiorowisk polonijnych, w których dominują potomkowie dawnych emigrantów, tak zwana „stara emigracja”⁴⁹. W przypadku Polonii w Królestwie Niderlandów będą nią potomkowie polskich górników w Limburgii oraz „maczkowców”, którzy nadal podtrzymują więzy z ojczyzną przodków, pielęgnując jej kulturę i język.

Najbardziej rozpowszechnione definicje odnoszące się do Polonii zakładały trwałe osadnictwo. Jednak w przypadku Polaków w Holandii występuje zjawisko dużej mobilności, w tym krótkich pobytów związanych z pracą, a następnie wyjazd do innego kraju. Przeglądając się rodakom w Holandii, o ogromnej części możemy powiedzieć, że są europejskimi Polakami lub Polakami mieszkającymi w Europie. Takich określeń użył J. Knopek w przytoczonym wcześniej artykule⁵⁰.

W związku z tym zamiast stosować termin „emigracja” należałoby posługiwać się określeniem „migracja”. W materiałach dydaktycznych Zakładu Demografii i Gerontologii Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego „migracjami” (lub wędrownkami) ludności nazwano całokształt przemieszczeń prowadzących do stałej lub okresowej zmiany miejsca zamieszkania osób. Zmiana ta może obejmować przemieszczenia w obrębie kraju lub wyjazdy z niego. Pierwsze to migracja wewnętrzna, drugie emigracja lub migracja zewnętrzna⁵¹.

---

⁴⁷ Ibidem, s. 34.

⁴⁸ G. Janusz, *Prawa mniejszości narodowych. Standardy europejskie*, Warszawa 1995, s. 6.

⁴⁹ M. Lubicz Miszewski, *Polonia na Słowacji. Położenie – Kultura – Tożsamość. Studium socjologiczne*, Wrocław 2012, s. 17.

⁵⁰ J. Knopek, op. cit., s. 40.

⁵¹ Materiały dydaktyczne Zakład Demografii i Gerontologii Społecznej, *Migracje ludności* [online], <http://www.demografia.uni.lodz.pl/dlastud/migracje.pdf>, [dostęp: 19.10.2018].

Wyjazd do Królestwa Niderlandów jest oczywiście migracją zewnętrzną, bo wiąże się z przekroczeniem granicy państwa. W obrębie tego rodzaju migracji wyróżniamy: emigrację – wyjazdy za granicę na pobyt stały, imigrację – przyjazdy do kraju z zagranicy na pobyt stały, reemigrację – powrót emigrantów do kraju po pobycie stałym za granicą, repatriację – masowy, zorganizowany przez władze państwowe powrót do kraju jeńców wojennych, osób internowanych oraz osób, które opuściły kraj, np. z przyczyn politycznych, deportację – przymusowe wydalenie z terytorium kraju, najczęściej dotyczące nielegalnych imigrantów, ekspatriację – dobrowolne lub przymusowe opuszczenie terytorium swego kraju (zerwanie z krajem)⁵².

Ze względu na czas trwania migracji wyróżnia się: migracje stałe (często określane jako definitywne) – zmiana miejsca zamieszkania na czas nieokreślony (z akcentem na długotrwałość zmiany), migracje czasowe (sezonowe lub okresowe) – zmiana miejsca zamieszkania na czas określony, np. na czas studiów, sezonowej pracy itp., migracje wahadłowe – szczególny rodzaj ruchu migracyjnego ludności, polegający na codziennym, wahadłowym przemieszczaniu się, np. z i do pracy, szkoły itp.⁵³.

Z punktu widzenia motywów (przyczyn) wyróżnia się migracje z powodów: zarobkowych, rodzinnych, edukacyjnych, politycznych, religijnych, osadniczych, narodowościowych, osobistych celów (np. leczenie)⁵⁴.

Ze względu na sposób organizacji i przebiegu wyróżnia się migracje: indywidualne, grupowe, planowe, żywiołowe, legalne, nielegalne, dobrowolne, przymusowe⁵⁵.

Wyjazdy do Królestwa Niderlandów mają w ostatnich trzydziestu latach przede wszystkim charakter dobrowolny i ekonomiczny.

Tematem niniejszej dysertacji jest aktywność środowisk polonijnych, przejawiająca się uczestnictwem członków Polonii w kulturze, wyrażająca się w działaniach na rzecz innych i dla wspólnego dobra, na przykład przez nauczanie języka polskiego w szkołach polonijnych. Aktywność polonijną inicjują i prowadzą organizacje polskiej diaspory, które w tej pracy rozumiane są jako „zorganizowane i celowo zorientowane zbiorowości osób polskiego pochodzenia na stałe przebywających poza

---

⁵² Materiały dydaktyczne Zakład Demografii i Gerontologii Społecznej, op. cit.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem.

ojczyzną, w których wytworzyły się skodyfikowane procedury regulujące działania, a także ustaliły relacje pomiędzy ich członkami na przykład fundacja lub zrzeszenie”⁵⁶.

Koniecznym jest również wyjaśnienie nazwy Królestwa Niderlandów, ponieważ w niniejszej pracy doktorskiej zamiennie stosuje się dla niego nazwę Holandia. Takie podwójne nazewnictwo wprowadza pewną niejasność i może być uważane za błąd, ale w przypadku Holandii Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej (KSNG) „zaleca używanie utrwalonych w polszczyźnie nazw tradycyjnych – egzonimów. Do tradycyjnych nazw państw, które stanowią nasze dziedzictwo kulturowe i nadal powinny funkcjonować we współczesnej polszczyźnie, należą między innymi: Holandia, Mołdawia, Włochy i Wybrzeże Kości Słoniowej”⁵⁷.

Jan Balicki zaznacza, że określenie „Niderlandy” i „Holandia” nie są synonimami. „Holandia, a właściwie (oficjalna nazwa) Królestwo Niderlandów (Nederland, Koninkrijk der Nederlanden) to dziś niewielkie (pow. 33,6 tys. km²) państwo położone nad Morzem Północnym. Leży ono w części północnej dawnej historyczno-geograficznej krainy, zwanej dla nizinnego położenia Niderlandami. Pozostała część tej krainy tzw. Niderlandy Południowe, przekształciły się w dzisiejszą Belgię. W średniowieczu Niderlandy składały się z szeregu drobnych księstw i hrabstw. Jedno z nich, hrabstwo Holandii, przodowało w północnej części kraju i dlatego często całe północne Niderlandy zwane były Holandią; w polskiej tradycji nazewnictwa to właśnie określenie przyjęło się i utrzymuje do dziś.⁵⁸”. Należy dodać, że nazwa Holandia pojawiła się po raz pierwszy w formie pisanej w XI wieku w najstarszych kronikach holenderskich „Annales Egmondenses” (ca. 1110-1205), gdzie wymieniono Księstwo Holandii⁵⁹. W niniejszej dysertacji nazwy Holandia, Królestwo Niderlandów oraz Niderlandy używane będą zamiennie, ponieważ taka nomenklatura występuje w źródłach oraz opracowaniach, z których korzystano w tej pracy.

Praca doktorska „Kulturalno-edukacyjna aktywność środowisk polonijnych w Holandii w latach 1989-2019” w założeniu jest monografią o profilu historyczno-pedagogicznym. Monografia w ujęciu pedagogicznym jest typem badania diagnostycznego, to „metoda badań, której przedmiotem są instytucje wychowawcze w

---

⁵⁶ Za: K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik Socjologiczny*, Toruń 2004.

⁵⁷ *Urzędowy wykaz nazw państw i terytoriów niesamodzielnych*. Wyd. III zaktualizowane, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa 2015, s. 7-8.

⁵⁸ J. Balicki, M. Bogucka, *Historia Holandii*, Wrocław 1989, s. 5.

⁵⁹ *De naam HOLLAND komt uit Frans-Vlaanderen* [online], <https://www.noviomagus.info/holland.htm>, [dostęp: 09.06.2022].

rozumieniu placówki lub instytucjonalne formy działalności wychowawczej, lub jednorodne zjawiska społeczne, prowadząca do gruntownego rozpoznania struktury instytucji, zasad i efektywności działań wychowawczych oraz opracowania koncepcji ulepszeń prognoz rozwojowych”⁶⁰. Z racji historyczno-pedagogicznego charakteru dysertacji zasadne było, skorzystanie z ujęcia monograficznego rozumianego szerzej niż tylko w odniesieniu do rzeczywistości edukacyjnej. Rozwiązaniem wydaje się być sięgnięcie między innymi do metodologii nauk społecznych, gdzie monografia może dotyczyć także określonych zjawisk i procesów społecznych. Zaletą monografii w takim ujęciu jest ukazanie zjawisk nie tylko aktualnych „ale też minionych stanów w oparciu o analizę rozmaitych dokumentów [...], które są potencjalnym źródłem wiedzy o przeszłych wydarzeniach społecznych”⁶¹. Według Benona Miśkiewicza monografia w ujęciu historycznym, to przeważnie praca analityczna, która „daje zwykle wyczerpujący opis jednego wybranego zagadnienia, poprzez wszechstronną krytykę literatury i źródeł oraz ich interpretację. Praca monograficzna zawiera odtworzenie faktów i pogląd na analizowane zagadnienie, będący wyrazem krytyki stanu badań i materiału źródłowego”⁶². Wanda Moszczeńska wyróżniła trzy typy podstawowych badań monograficznych ze względu na proporcje zastosowania w nich obserwacji źródeł oraz korzystania z gotowych opracowań historycznych. Pierwszy typ, którego wynikiem są najczęściej prace przyczynkowe, zakłada „skoncentrowanie przede wszystkim na obserwacji źródeł i ustalenie na jej podstawie danych empirycznych”. Drugi „korzysta w przeważnej mierze z gotowych twierdzeń historycznych” i dzięki temu ukazuje związki historyczne między faktami. Trzeci typ badań monograficznych wykorzystuje równomiernie materiały źródłowe i opracowania i właśnie ten typ badań został zastosowany w dysertacji.⁶³

Do przeanalizowania źródeł dotyczących aktywności Polaków w Królestwie Niderlandów na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat niezbędna była analiza historyczna charakterystyczna dla nauk historycznych i pedagogicznych. Stosując określoną metodę badawczą Autorka przyjęła za Aleksandrem Kamińskim, że „metoda badań zależna jest od problematyki badań – musi być plastyczna, uległa wyobraźni badacza”⁶⁴ a

---

⁶⁰ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001, s. 76.

⁶¹ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005, s.122.

⁶² B. Miśkiewicz, *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa-Poznań 1985, s. 182.

⁶³ W. Moszczeńska, *Metodologii historii zarys krytyczny*, Warszawa 1977, s.117.

⁶⁴ A. Kamiński, *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej* [w:] *Metodologia pedagogiki społecznej*, pod red. R. Wroczyńskiego, T. Pilcha, Ossolineum 1974, s. 55.

„przedmiotem humanistycznych badań naukowych są zawsze ludzie, podmioty. Podmioty, których dotyczą problemy badawcze, muszą być punktem wyjścia i celem badania”⁶⁵.

Analiza dokumentów (źródeł) zastosowana w tym opracowaniu ujmowana jest w metodologii badań pedagogicznych najczęściej jako technika badawcza. Co prawda Mieczysław Łobocki analizę dokumentów uznaje za metodę przyjmując, że jest to analiza wytworów ludzkich, która stanowić może źródło informacji, na podstawie której można wydawać uzasadnione sądy o przedmiotach, ludziach i procesach⁶⁶. Jednak przychyłając się do stanowiska Tadeusza Pilcha przyjęto, że analiza dokumentów (źródeł) jest techniką, a dokumentem może być każda rzecz materialna, także wypowiedź, która staje się przedmiotem analizy i dociekań. Przyjęto ponadto, że technika analizy dokumentów polega na gromadzeniu, selekcji, opisie i naukowej interpretacji zawartych w nich faktów. Analiza taka polega na wyodrębnieniu, a następnie rozłożeniu i interpretacji elementów składowych konkretnego badanego zjawiska⁶⁷.

Podstawę warsztatu metodologicznego stanowiły materiały źródłowe, pozyskane w trakcie kwerend przeprowadzonych w archiwach, bibliotekach i na stronach internetowych.

Źródła są fundamentem pracy historyka, które Jerzy Topolski definiuje jako „wszystko to, skąd możemy czerpać informacje o przeszłości”⁶⁸. Podstawą źródłową w niniejszej pracy są zarówno źródła zastane, jak i wywołane.

Teren badań obejmował archiwa: Forum Polskich Szkół w Holandii, Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (obecnie Szkoła Polska w Hadze), Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego w Holandii oraz Fundacji „Scena Polska” w Holandii. Poza tym Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego UKW w Bydgoszczy, Kamer van Koophandel w Królestwie Niderlandów, Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Archiwum Centralnego Ośrodka Duszpasterstwa Emigracyjnego w Rzymie oraz Archiwum Akt Nowych w Warszawie. W pracy nad dysertacją skorzystano również z archiwów organizacji polonijnych, dostępnych w

---

⁶⁵ D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski, *Badania jakościowe – uwagi wprowadzające* [w:] *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych. Studia i Materiały*, pod. red. D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarskiego, Łódź 2001, s. 16.

⁶⁶ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2006, s. 212.

⁶⁷ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998, s. 88.

⁶⁸ J. Topolski, *Wprowadzenie do historii*, Poznań 1998, s. 35.

Internecie oraz archiwów prywatnych, na przykład Stanisławy Bąk-Matysiewicz, założycielki i prowadzącej szkołę polonijną w Lejdzie. Przeprowadzono również kwerendy w Bibliotece Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej im. ks. Jana Jabłońskiego TChr w Poznaniu oraz Bibliotece Narodowej w Warszawie.

Podstawą niniejszej pracy doktorskiej dotyczącej życia edukacyjnego Polonii były bezpośrednie materiały źródłowe przechowywane w archiwum Forum Polskich Szkół w Holandii (FPSN), które znajdują się w dyspozycji Małgorzaty Lubbers-Dąbrowskiej, wiceprzewodniczącej tej organizacji. Źródła FPSN zawierały między innymi protokoły z zebrań Zarządu FPSN w latach 1995-2004, protokoły z zebrań Walnego Zgromadzenia członków FPSN w latach 1996-2015, sprawozdania z działalności FPSN za lata 1995-2003, korespondencję FPSN za lata 1995-2007, protokoły z konferencji i szkoleń nauczycieli polonijnych w Holandii (1995-2004), sprawozdanie z 2 maja 1995 roku zatytułowane „Stan obecny i perspektywy rozwoju oświaty polskojęzycznej w środowisku polonijnym w Holandii” Urszuli Zawadzińskiej, założycielki szkoły polonijnej w Eindhoven i pierwszej przewodniczącej FPSN, spisy teleadresowe szkół z lat 1995-2015. Poza tym w zbiorze tym znajduje się Statut FPSN oraz jego wcześniejsze wersje. Wśród materiałów archiwalnych FPSN znalazły się również zdjęcia, ale nie wszystkie zostały prawidłowo opisane. Materiały te przechowywane są w segregatorach, które Autorka dysertacji, na prośbę M. Lubbers-Dąbrowskiej, uporządkowała i opatrzyła spisem treści. Informacje na temat FPSN z lat późniejszych Autorka czerpała ze strony internetowej Forum (www.fpsn.nl), na której znajdują się aktualne regulaminy i statut, informacje o zarządzie, ogłoszenia o wydarzeniach i konkursach, newsletter oraz dane szkół zrzeszonych w Forum.

Wśród materiałów zgromadzonych przez Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Hadze (SPK) oraz szkoły polonijne należy wskazać: arkusze organizacyjne SPK w Hadze za lata 2008-2017, dokumentację finansową SPK w Hadze za okres 2009-2017, korespondencję SPK w Hadze (1995-2017) oraz szkoły polskiej w Lejdzie, sprawozdania z działalności, spisy podręczników oraz programy wychowawcze i nauczania wybranych szkół. Ponadto: wewnętrzny system oceniania SPK w Hadze, statuty i regulaminy wszystkich szkół, „Koncepcję funkcjonowania i rozwoju Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze na lata 2012-2014”, Uchwały Rady Pedagogicznej SPK w Hadze (1995-2019), zarządzenia kierownika SPK w Hadze (2009-2017), spisy klas oraz prace plastyczne i pisemne uczniów SPK w Hadze (2009-2017). Wymienione wyżej dokumenty znajdują się w dokumentacji i archiwum szkoły.

W Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy znajduje się zbiór dokumentów i pamiątek z Polskiej Szkoły w Eindhoven oraz FPSN przekazanych przez U. Zawadzińską. Zbiór ten jest w opracowaniu, ale Autorka miała możliwość przejrzeć jego zawartość, na którą składają się między innymi statuty szkoły i FPSN, korespondencja, zdjęcia, dyplomy, informacje na temat działalności szkoły w Eindhoven za lata 1988-1997 oraz FPSN za lata 1995-1997⁶⁹. U. Zawadzińska oddała także do muzeum swoje prywatne pamiątki z okresu kiedy mieszkała i pracowała w Holandii, na przykład zdjęcia i zaproszenia na wydarzenia polonijne.

W dysertacji wykorzystano źródła rękopiśmienne, do których należały kroniki szkolne SPK w Hadze (2005-2017), Kronika Polskiej Szkoły w Bredzie (1997-2005) oraz Kronika Gromady Zuchowej „Orlęta” (2014-2018). Zawierają one materiały źródłowe ukazujące działalność szkół oraz gromady zuchowej, zdjęcia uczniów, nauczycieli i rodziców, dyplomy potwierdzające uczestnictwo w konkursach, wpisy gości, listy gratulacyjne, wycinki z gazet na temat wydarzeń związanych z aktywnością uczniów i nauczycieli, jubileuszy szkolnych itp. Kroniki SPK w Hadze za lata 2005-2019 przechowywane są przez kierowniczkę Szkoły Polskiej w Hadze, Elżbietę Siłuch. Kroniką Gromady Zuchowej „Orlęta” dysponuje druhna Anna Surówka, założycielka i prowadząca tę gromadę. Kronika Polskiej Szkoły w Bredzie została przekazana przez Marię Eberle-Jaworski do szkoły im. K. Makuszyńskiego w Bredzie i znajduje się w dokumentacji tej placówki.

W rozdziale „Organizacje i stowarzyszenia artystyczno-kulturalne oraz ich rola w popularyzacji i promowaniu języka i kultury polskiej w Królestwie Niderlandów” wykorzystano dokumenty z Archiwum Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego (PNKV): dokumentację finansową za lata 1980-2019, statut oraz sprawozdania roczne (1980-2019). Poza tym Autorka dysertacji miała dostęp do pojedynczych dokumentów, które zachowały się w archiwum PNKV takich jak koncepcję i założenia Klubu Polskiego z 1980 roku („Een korte kennismaking met De Pools-Nederlandse Culturele Vereniging”) czy korespondencję PNKV z początków działalności tej organizacji. Dokumentację udostępnił redaktor naczelny „Biuletynu PNKV” Waldemar Pankiw. Ważną częścią pracy nad dysertacją było opracowanie przez

---

⁶⁹ *Informacja o Polonii w Holandii*, Zbiory Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego UKW, Dar Urszuli Zawadzińskiej (3/2020), (Zbiór w opracowaniu).

Autorkę bibliografii do „Biuletynu PNKV” za lata 1980-2020, która aktualnie jest przygotowywana do druku. Dzięki temu Autorka miała dostęp do wszystkich zachowanych numerów tego czasopisma, które jest nieocenionym źródłem do poznania przeszłości Polonii w Królestwie Niderlandów, ponieważ zamieszczało ono dział dotyczący aktywności PNKV i jego klubów terenowych. W przeszłości i aktualnie kwartalnik udostępnia również swoje łamy innym organizacjom, aby informowały o swojej działalności. Autorka była uczestniczką różnych wydarzeń organizowanych przez PNKV, a od 2018 roku jest członkiem redakcji „Biuletynu PNKV” i dzięki temu ma wgląd w pracę bieżącą tego stowarzyszenia.

Drugą organizacją, której Autorka poświęciła większą uwagę była Fundacja „Scena Polska” (Pools Podium), która od 1992 roku organizuje przedstawienia teatralne i przeglądy filmów polskich w Holandii. Archiwum tej organizacji znajduje się w dyspozycji założycielki fundacji, Zofii Schroten-Czerniejewicz. Część materiałów znajduje się w Utrechcie, a część w Róży pod Poznaniem, gdzie „Scena Polska” ma swoją letnią siedzibę. Archiwum „Sceny Polskiej” jest bogate w foldery, plakaty, czasopisma, korespondencję, materiały wideo i zdjęcia. Większość z nich jest nieopisana, a tym samym trudna do wykorzystania. Część informacji, szczególnie z pierwszych lat działalności „Sceny Polskiej” znajduje się w kwartalniku o tym samym tytule co fundacja, który wydawany jest od 1994 roku. Wszystkie numery czasopisma są oprowione i mogą być udostępnione zainteresowanym przez

Z. Schroten-Czerniejewicz lub Ambasadę RP w Hadze. Kwartalnik od 2013 roku jest dostępny na stronie fundacji (www.poolspodium.org). Autorka od wielu lat brała udział w organizowanych przez „Scenę Polską” wydarzeniach, a od 2017 roku jest członkiem redakcji czasopisma i pomaga przy organizacji niektórych wydarzeń kulturalnych. Dzięki temu, podobnie jak w przypadku PNKV, ma bieżące informacje o działalności tej fundacji.

W pracy nad dysertacją Autorka korzystała także z archiwów innych organizacji oraz parafii polskich w Królestwie Niderlandów. Najważniejsze dokumenty takie jak statuty i regulaminy dostępne są na stronach internetowych tych podmiotów, a także do wglądu w Izbie Handlowej (KvK- Kamer van Koophandel). Znajdują się tam wyciągi z rejestru handlowego (Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel), które są dowodem rejestracji organizacji (firmy). Ponadto informacje o organizacji (firmie) takie jak imię i nazwisko założyciela (założycieli), data założenia, adres, zakres działalności, forma i status prawny (np. fundacja lub zrzeszenie), liczba osób zatrudnionych oraz

informacja o rocznym sprawozdaniu budżetowym. Prawie wszystkie organizacje polonijne, które działają obecnie w Królestwie Niderlandów są zarejestrowane w KvK, ponieważ dzięki temu mogą starać się o dotacje gminne na swoją działalność statutową.

W Zbiorze Archiwum Akt Nowych w Warszawie znajdują się zespoły archiwalne ministerstw, w tym Ministerstwa Spraw Zagranicznych, które rozciąga opiekę nad Polonią i kreuje politykę wobec Polaków mieszkających za granicą, w tym w Holandii. Dla badanego okresu odpowiedni jest zbiór obejmujący dokumenty od 1980-2019⁷⁰. W pracy nad dysertacją ważne były między innymi raporty o sytuacji Polonii i Polaków za granicą, w tym w Królestwie Niderlandów, które przygotowywała Ambasada RP w Hadze.

W Bibliotece Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej im. ks. Jana Ja-błońskiego TChr w Poznaniu znajduje się zbiór czasopism, broszur i materiałów reklamowych organizacji i szkół niderlandzkiej Polonii. Biblioteka gromadzi również książki polskich autorów, które zostały przetłumaczone na język niderlandzki. Do tej placówki swoje kwartalniki wysyłają między innymi PNKV oraz „Scena Polska”. W zasobach znajdują się także pojedyncze numery czasopism „Tak” oraz „Pol Echo”, które wydawane były na początku lat dziewięćdziesiątych. Dostępne są także książki F. Wojciechowskiego o Polakach w Limburgii oraz opracowanie zbiorowe „Rozbudzić wiarę ojców” o niemiecko-holenderskiej prowincji chrystusowców pod wezwaniem św. Józefa Opiekuna NMP⁷¹. Materiałów jest dużo, ale brakuje numerów w rocznikach czasopism. Kolekcja ta jest dość przypadkowa, ponieważ bazuje na dobrowolnych darach osób prywatnych i instytucji. Mimo to jest ważna, ponieważ opracowywana jest na bieżąco i dostępna dla osób zainteresowanych.

Oprócz powyższych źródeł archiwalnych w pracy wykorzystano również źródła normatywne, do których przede wszystkim należy „Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich”⁷², która daje prawo obywatelom Polski do osiedlania się poza jej granicami. Kolejnymi dokumentami, ważnymi dla tej dysertacji są rozporządzenia i

---

⁷⁰ Archiwum Akt Nowych (AAN) - Zespół Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (nr zespołu (2/322).

⁷¹ *Rozbudzić wiarę ojców*, pod red. W. Necla, Poznań-Essen 1995.

⁷² Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 158/77

zarządzenia ministra edukacji narodowej, na przykład „Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą”⁷³, Zarządzenie Nr 16 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lipca 2010 r. w sprawie powołania Rady Oświaty Polonijnej w Holandii⁷⁴ oraz „Rządowy program współpracy z Polonią i Polakami za granicą w latach 2015-2020”⁷⁵. Pełen wykaz aktów prawnych zamieszczono w bibliografii na końcu dysertacji.

Ważną rolę w opracowywaniu tematu dotyczącego aktywności polonijnych środowisk w Holandii odegrała twórczość publicystyczna, traktowana jako źródło narracyjno-relacyjne. Kwerendą źródłową objęto 10 tytułów czasopism polonijnych wydawanych w Królestwie Holandii: „Biuletyn PNKV”, „Scenę Polską”, „Forum”, „Nasza Szkoła. Informator Szkoły Polskiej Misji Katolickiej Amsterdam”, „Biuletyn Parafii pw. Ducha Świętego Amsterdam”, „In het spoor van de divisie. Śladami Dywizji” (2002-2019), „Kartki” (1984-2005), „Nowinki”, „Ostatni Dzwonek” oraz „Niedziela.nl” (2004-2016). Oprócz tego wykorzystano artykuły z 52 innych periodyków. Tematowi czasopism i wydawnictw polonijnych poświęcony jest podrozdział „Działalność wydawnicza organizacji polonijnych oraz rola portali internetowych w życiu współczesnej Polonii” i nie ma potrzeby omawiania go tu bardziej szczegółowo.

Inny typ źródeł stanowiły strony internetowe, które także można zaliczyć do źródeł narracyjno-relacyjnych - 189 stron, w tym 29 stron polskich i polonijnych szkół w Holandii, 20 stron instytucji i organizacji świadczących pomoc polskim migrantom w Królestwie Holandii, 8 stron polskich parafii rzymskokatolickich w Holandii oraz 28 stron organizacji polonijnych o charakterze kulturalnym i edukacyjnym. Strony internetowe i ich zawartość były bardzo ważne w momencie prowadzenia badań, kiedy ze względu na pandemię (2020-2022) niedostępne dla czytelników były biblioteki i archiwa. W tym okresie wiele artykułów i materiałów było udostępnianych online.

Autorka skorzystała również ze źródeł multimedialnych nie tylko w programach telewizyjnych, ale też umieszczonych na platformach takich jak YouTube oraz serwisie

---

⁷³ Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz. U. poz. 1652 oraz z 2020 r. poz. 1388).

⁷⁴ Zarządzenie Nr 16 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lipca 2010 r. w sprawie powołania Rady Oświaty Polonijnej (Dz. U. 2010 nr 1 poz. 21).

⁷⁵ *Rządowy program współpracy z Polonią i Polakami za granicą w latach 2015-2020* [online], <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/rzadowy-program-wspolprac-z-polonia-i-polakami-za-granica-w-latach-2015-2020>, [dostęp: 22.05.2022].

społecznościowym Facebook. Przykładem mogą być wywiady z przedstawicielkami niderlandzkiej Polonii, poetką i założycielką Klubu Literackiego „Wiatrak”, Aleksandrą Baltissen⁷⁶ lub z Karoliną Eckardt na temat fundacji „Kreda” dla TV Siedem⁷⁷.

Zarówno strony internetowe oraz materiały na YouTube i Facebooku stanowiły miejsce pozyskania dość obszernej wiedzy źródłowej dotyczącej działalności poszczególnych placówek szkolnych i organizacji polonijnych (dostęp przede wszystkim do statutow i regulaminów, informacje o zarządach, dane teleadresowe, zorganizowane lub planowane wydarzenia). Część stron jest prowadzona starannie i zawiera bieżące informacje, ale niektóre posiadają luki i można wnioskować, że informacje zamieszczane są tam niesystematycznie. Badania powyższych źródeł ujawniły trudności w zakresie eksploracji potrzebnych informacji- zbyt ogólny opis działalności danej organizacji, brak dat wydarzeń przez nie organizowanych oraz nieopisane zdjęcia, co uniemożliwiało identyfikowanie osób i wydarzeń. Dużą trudność stanowiła likwidacja stron internetowych i usuwanie z nich informacji ze względu na ochronę danych osobowych. Tu przewagę miały strony archiwalne, które zachowały się w pełnym lub częściowym zakresie - przykładem może być strona „Polonia.nl”, która nadal umożliwia dostęp do swoich archiwalnych artykułów. Z kolei strona Szkoły Polskiej w Hadze całkowicie zmieniła swój wygląd i nie ma już możliwości żeby zobaczyć galerię zdjęć z poprzednich lat lub zapoznać się z gazetką „Ostatni Dzwonek”, która była dostępna w formacie pdf na stronie tej placówki do 2017 roku.

Dla informacji dotyczących demografii, aktywności zawodowej i warunków życia Polaków w Holandii źródłami były raporty i badania: Głównego Urzędu Statystycznego w Polsce, Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, Sociaal en Cultureel Planbureau (Instytutu Badań Społecznych w Królestwie Niderlandów), Centraal Bureau voor de Statistiek (Centralnego Biura Statystycznego w Królestwie Niderlandów) oraz innych instytucji zajmujących się problematyką migracyjną. W dysertacji wykorzystano 29 pozycji mających charakter raportu, z których w Holandii cyklicznie ukazuje się raport roczny Centralnego Biura Statystycznego na temat migrantów i ich integracji (Jaarrapport Integratie)⁷⁸.

---

⁷⁶ Łukasz Przelaskowski, *Rozmowa z Aleksandrą Baltissen* [materiał video], w: *Świat Twoimi Oczami* - odc. 4, You Tube, 30.01.2022, 19:00-20:09, <https://www.youtube.com/watch?v=zEn0H4lpnvM>, (22.02.2022).

⁷⁷ *Karolina Eckhardt- fundacja „Kreda”* [materiał video], TV Siedem.nl na You Tube, 23.10.2016, <https://www.youtube.com/watch?v=BvrJiMbzfjA>, (03.11.2021).

⁷⁸ Zob. Centraal Bureau voor de Statistiek, <https://www.cbs.nl/nl-nl> (22.05.2022)

Podczas pracy Autorka doświadczyła braku instytucji, która gromadziłaby archiwalia i pamiątki niderlandzkiej Polonii. Większość materiałów znajduje się w dyspozycji osób prywatnych i jest bardzo rozproszona. By uzyskać więcej informacji, Autorka przeprowadziła wywiady lub korespondowała z osobami bezpośrednio zaangażowanymi w pracę szkół i organizacji polonijnych: Agnieszką Lonską, założycielką Fundacji „Osstoja” w Oss, przewodniczącą FPSN (od 2015) oraz przedstawicielką niderlandzkiej Polonii w Radzie Oświaty Polonijnej (2015-2020), Małgorzatą Lubbers-Dąbrowską, nauczycielką i prowadzącą Polską Szkołę w Bredzie, wiceprzewodniczącą FPSN (od 2015), Małgorzatą Smółką, była nauczycielką Polskiej Szkoły w Nijmegen, koordynatorką „Wierszowiska” i członkinią Zarządu FPSN (2001-2015), Ewą Dudek, katechetką w szkole parafialnej w Amsterdamie, była skarbniczką FPSN i redaktorką czasopisma „Forum” (1995-2000) oraz Stanisławą Bąk-Matysiewicz, założycielką i nauczycielką Polskiej Szkoły w Lejdzie, była członkinią Zarządu FPSN (1997-2001). Poza tym wywiadu Autorce udzielili: Zofia Schroten-Czerniejewicz, założycielka Polskiej Szkoły w Delft, założycielka i przewodnicząca Fundacji „Scena Polska” w Holandii, Waldemar Pankiw, redaktor naczelny i skarbnik PNKV, Marzena Kryńska, nauczycielka i członek zarządu Polskiej Szkoły w Hadze, Maria Eberle-Jaworski, założycielka i nauczycielka w Polskiej Szkole w Bredzie (1998-2005), Magdalena Domańska van Dijk, nauczycielka Polskiej Szkoły w Schiedam (wcześniej w Rotterdamie), przewodnicząca Niderlandzko-Polskiego Centrum Kultury i Edukacji w Schiedam, inicjatorka projektu „Młody Ambasador Polski”, Bożena Cichy, kierowniczka Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze z siedzibą w Brunssum oraz Anna Kijak, prowadząca Polską Szkołę w Eindhoven. Dodatkowych informacji na temat przeszłości, celów i życia kulturalnego Polonii dostarczyły osoby związane z poszczególnymi fundacjami, stowarzyszeniami i parafiami. Autorka rozmawiała lub korespondowała z: Krzysztofem Obiedzinskim TChr, proboszczem parafii w Den Bosch, Beatą Wyszowską, była członkinią zarządu „Polish Professional Women in the Netherlands”, Magdaleną Spaans wolontariuszką „Stichting Den Haag & Midden-Europa” i kandydatką na radną w Hadze, Anną Paszak, koordynatorką projektu IDHEM w Hadze, Hanną Rozbicką, współzałożycielką i członkinią Grupy Katolickiej w Bleiswijk, Bożeną Kopczyńską, założycielką i przewodniczącą zarządu Fundacji „Lokomotywa” w Amsterdamie oraz Stichting Polish Culture NL, Aleksandrą Baltissen, założycielką Klubu Literackiego „Wiatrak” w Heerlen, Bożeną Rijnbout-Sawicką, założycielką Fundacji „Serce Polski”,

Ewą Welik, uczestniczką programu „Perspektiva” i wydarzeń polonijnych w Brabancji, Katarzyną Stępnik, tłumaczką i wolontariuszką Fundacji „Kreda”, Elżbietą Rodenburg, wiceprzewodniczącą Fundacji „Plon”, Marcem Rodenburgiem, dyrektorem biblioteki Heuveland (Limburgia) i członkiem polonijnego zespołu artystycznego „Syrena”, Jadwigą Pol-Tyszkiewicz, członkinią PNKV w latach osiemdziesiątych, pracowniczką muzeum Beelden aan de Zee w Hadze, Dorotą Roszkowską, graficzką i malarką z Arnhem, Agnieszką i Piotrem Palimką, właścicielami galerii z polską sztuką nowoczesną w Eindhoven oraz Aliną Ludwiczak-Schoonens, działaczką polonijną z Limburgii, która zarządza „Domem Polskim” w Brunssum.

Informacje uzupełniające dotyczące współpracy MSZ i Polonii autorka uzyskała w rozmowie z konsułami RP w Hadze, Anną Bogusz (2012-2020) i Renatą Kowalską (2017-2020) oraz Natalią Zweekhorst, Specjalistą ds. Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej w Ambasadzie RP w Hadze. Informacje na ten temat autorka pozyskała również w czasie swojej współpracy z placówką dyplomatyczną w latach 2009-2017, kiedy pracowała jako kierownik Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze i była współorganizatorką wydarzeń pod patronatem tejże placówki.

Podążając za myślą Philipa Mayringa, który zaznacza między innymi, że u progu analizy badacz musi dokonać dokładnego i wyczerpującego opisu obszaru przedmiotowego, w pierwszej kolejności dokonano szerokiej analizy literatury przedmiotu i wybranych źródeł, by ukazać obraz i działalność Polonii holenderskiej⁷⁹. Na temat wykorzystanych opracowań i źródeł była mowa już wyżej, ale poznając życie współczesnych imigrantów z Polski, którzy na swój dom wybrali Holandię nie należy pomijać literatury pięknej, ponieważ pokazuje ona trud codziennego życia ludzi mieszkających w nieswoim kraju i jeśli nie jest to literatura przedmiotu, to na pewno oddaje emocje towarzyszące tym, którzy borykają się z codziennością za granicą. Te książki opisują współczesną Holandię i tło społeczne, które ulega dynamicznym przemianom. Do lektury wybrano dwa zbiory felietonów Agnieszki Steur: „Słowa do użytku wewnętrznego” i „Bez okrycia”, „Prawdziwych przyjaciół poznaje się w Bredzie” Beaty Chomątowskiej oraz „Uła w Holandii” Urszuli Nowakowskiej. Ważna jest też książka Anny Chojnackiej „De Poolster”, której autorka znalazła się w Holandii jako dziecko i przeszła długą drogę integracji i akceptacji w nowej ojczyźnie⁸⁰. Na koniec

---

⁷⁹ P. Mayring, *Einführung in die qualitative Sozialforschung*, [w:] *Belzt Studium*, Munchen 2002, s. 10.

⁸⁰ *De Poolster-Anna Chojnacka* [online], <http://www.deleesfabriek.nl/2014/03/de-poolster-anna-chojnacka> [dostęp: 04.02.2019].

interesującym świadectwem współczesnej migracji polskiej może być „Gunnen. Niech ci się wiedzie. Prawdziwa historia” Krisa Florka, przedsiębiorcy i mówcy motywacyjnego, właściciela czterech firm, który zbudował jedną z najbardziej rozpoznawalnych marek na rynku budowlanym w Holandii, słynącą ze świadczenia usług najwyższej jakości. Książek polskich migrantów jest więcej, ale wymienione opisują różne sytuacje emigracyjne: matki wychowującej dzieci w holenderskiej rodzinie, młodych ludzi chcących poprawić swoją sytuację materialną, osoby, która dorastała na emigracji oraz człowieka, który dzieli się swoją receptą na emigracyjny sukces.

Przedmiot badań dysertacji mieści się w przeszłości, dlatego zastosowano metody historyczne: heurystykę, obejmującą zapoznanie się z opracowaniami oraz kwerendę źródeł historycznych, zawierających fakty dotyczące działalności organizacji i szkół polonijnych w Królestwie Niderlandów w latach 1989-2019, następnie krytykę źródeł i tworzenie syntezy (opracowania), czyli ustalenie faktów, ich selekcja i uporządkowanie oraz ich wyjaśnianie i konstatowanie powiązań między nimi⁸¹. Do metod ustalania faktów, które zastosowano należały metody: indukcyjna, dedukcyjna, statystyczna, porównawcza, progresywna, retrogresywna oraz filologiczna. Metoda indukcyjna opierała się na bezpośrednich informacjach o faktach, po czym ich uogólnieniu przez Autorkę. Metoda dedukcyjna wymagała wykorzystania ogólnej znajomości tematu, aby wyjaśnić szczegółowe fakty. Metodę statystyczną wykorzystano przy analizie ilościowej danych. Metoda porównawcza niezbędna była do wykrywania podobieństw i różnic między organizacjami i szkołami polonijnymi. Metoda progresywna posłużyła do ustalenia i interpretacji kolejności faktów na podstawie źródeł z określonego okresu oraz rozpatrzenia ich pod względem podjętej problematyki. Metoda filologiczna umożliwiła odczytanie i interpretację języka źródeł pisanych⁸².

Po ustaleniu faktów nastąpiło ich uporządkowanie według kryterium problemowego, pozwalającego na uzyskanie wiedzy o przyczynowości i wzajemnej zależności faktów. Następnie zastosowano kryterium chronologiczne, które pozwoliło uszeregować fakty zgodnie z ich następstwem czasowym⁸³ oraz kryterium terytorialne⁸⁴.

---

⁸¹ J. Topolski, *Wprowadzenie...*, op. cit., Poznań 1998, s. 37.

⁸² B. Miśkiewicz, *Wstęp do badań...* op. cit., s. 228-229.

⁸³ J. Topolski, *Wprowadzenie...*, op. cit., s. 239.

⁸⁴ Ibidem, s. 495.

Po uporządkowaniu i selekcji faktów, Autorka zastosowała w pracy wyjaśnienie genetyczne, które umożliwiło poznanie genezy oraz przemian organizacji i szkół polonijnych oraz ich najważniejszych aktywności. Dało to również możliwość ustalenia etapów ich rozwoju. Wyjaśnienie strukturalne pozwoliło na wskazanie znaczenia i funkcji organizacji oraz szkół polonijnych w Królestwie Niderlandów. Wyjaśnienie przyczynowe umożliwiło z kolei wskazanie związków przyczynowo - skutkowych dotyczących aktywności środowisk polonijnych w ostatnich trzydziestu latach. Końcowym etapem procedury badawczej było zbudowanie narracji historycznej (syntezy) w oparciu o ustalone fakty.

1 Polacy w Królestwie Niderlandów – historia kontaktów na przestrzeni wieków

1.1 Kontakty w średniowieczu

Kontakty handlowe i kulturalne między Polską a Niderlandami¹ mają wielowiekową tradycję. Już w X wieku kupcy z Fryzji żeglowali po Morzu Bałtyckim, a Wisłą i Narwią spływali w głąb ziem białoruskich. Z czasem handel stawał się coraz bardziej intensywny, a od kiedy kupcy holenderscy zaczęli nabywać zboże w Gdańsku (1380), trwał aż do rozbiorów Polski w XVIII wieku.

Rybołówstwo morskie, które rozwinęło się na wybrzeżu Bałtyku, obejmowało nie tylko same połowy, ale też sprawianie, solenie i wędzenie ryb oraz sporządzanie i reperowanie sieci. Było zajęciem bardzo intratnym, szczególnie po schrystianizowaniu ziem Słowian w związku z długotrwałymi postami ogłaszanymi przez Kościół, kiedy wiernym zalecano posiłki rybne. Kupcy z Niderlandów docierali na słowiańską Rugię i do miasteczek portowych takich jak Hedeby, Starogard Wagryjski, Lubeka, Wolin, Oksywie i Gdańsk. Dziś są to tereny Danii, Niemiec i Polski, a wówczas stanowiły własność książąt słowiańskich. Nawet po opanowaniu Gdańska przez Zakon Krzyżacki w 1308 roku ludność lokalna zachowała przywilej połowu ryb i bursztynu (1312)². Sytuacja zmieniła się w połowie XIV wieku, kiedy zasolenie Morza Bałtyckiego gwałtownie spadło i ławice śledzi przeniosły się do Morza Północnego, a eksport tych ryb zmienił się w import. Z tamtego okresu pozostał w Królestwie Niderlandów sposób sprawiania śledzi starą słowiańską metodą polegającą na usuwaniu wnętrza przez cięcie poniżej lewego skrzela. W ten sposób ryby dłużej zachowywały świeżość, zwłaszcza po zasoleniu³. Handel ze Słowianami dał Niderlandom impuls do rozwoju własnej floty, a tym samym rzemiosła, a później przemysłu: budowa okrętów, sporządzanie sieci, wytwarzanie płótna żaglowego, powroźnictwo, kucie kotwic i łańcuchów oraz wytwarzanie beczek i cebrów. Rybołówstwo wcześniej rozwinęło się we

---

¹ Nazwy „Niderlandy” i „Holandia” nie są synonimami. „Holandia, a właściwie (oficjalna nazwa) Królestwo Niderlandów (Nederland, Koninkrijk der Nederlanden) to dziś niewielkie (pow. 33,6 tys km²) państwo położone nad Morzem Północnym. Leży ono w części północnej dawnej historyczno-geograficznej krainy, zwanej dla nizinnej położenia Niderlandami. Pozostała część tej krainy tzw. Niderlandy Południowe, przekształciły się w dzisiejszą Belgię. W średniowieczu Niderlandy składały się z szeregu drobnych księstw i hrabstw. Jedno z nich, hrabstwo Holandii, przodowało w północnej części kraju i dlatego często całe północne Niderlandy zwane były Holandią; w polskiej tradycji nazewnictwie to właśnie określenie przyjęło się i utrzymuje do dziś.” (J. Balicki, M. Bogucka, *Historia Holandii*, Wrocław 1989, s. 5.)

² L. Thijssen, *Polska i Niderlandy: 1000 lat kontaktów*, Zutphen 2003, s. 29.

³ Ibidem, s. 30.

Flandrii, ale zamarło z powodu Wojny Stuletniej (1339-1453), jednak dla północnych Niderlandów stało się jedną z najważniejszych gałęzi gospodarki, która w 1477 roku dawała zatrudnienie ponad 6 tys. osób⁴.

Drugim ważnym produktem w handlu z państwem polskim była sól. Co prawda od 1200 roku wydobywano ją w Wieliczce, ale nie zaspokajała ona potrzeb całego państwa. Kupcy niderlandzcy, którzy mieli monopol na ten handel do XVIII wieku, transportowali sól uzyskiwaną ze spalonego i wygotowanego torfu z własnego kraju, a później transportowali ją z nad francuskiej Zatoki Bourgneuf⁵.

Najwcześniejsze kontakty rozwinęły się między Gdańskiem i Flandrią. W wymianie handlowej, oprócz ryb, dominowały skóry, futra, produkty leśne i bursztyn. Również dość wcześnie nawiązano kontakty z Amsterdamem i Rotterdamem, a ich umacnianie nastąpiło pod wpływem osadnictwa niderlandzkiego na ziemiach polskich⁶. Najstarsza holenderska osada- Pasłęk zwana wówczas Holland, założona została w 1297 roku. Pod koniec XIII wieku Krzyżacy, którzy podporządkowali sobie Prusy, sprowadzili osadników holenderskich w celu osuszenia Żuław Elbląskich. Mieli oni za zadanie zagospodarować zabagnione rozlewisko jeziora Drużno. W tym celu zbudowali sztuczne koryto rzeki i tak osuszyli część doliny rzeki Wąskiej. Osada Holland miała staw i młyn zbożowy. Gleba na osuszonych terenach była bardzo żyzna, a woda znalazła ujście i przestała zalewać okolicę. Z czasem rozwinęło się rolnictwo, a zabudowa miejska Holland i struktura zawodowa mieszkańców ściśle związane były z gospodarką rolną i hodowlą. Miasteczko zbudowano na regularnym planie z dominującym prostokątnym rynkiem, co było charakterystyczne dla średniowiecznych miast niderlandzkich. Obok rolnictwa, hodowli i rybołówstwa, rozwinęło się również tkactwo⁷.

Inną średniowieczną osadą o niderlandzkich korzeniach są Wilamowice, o których po raz pierwszy wzmiankowano w 1326 roku. Z analizy języka i stroju późniejszych mieszkańców wywnioskować można, że tamtejsi osadnicy wywodzili się z Fryzji i Flandrii, gdzie w 1238 roku miała miejsce powódź, która zmusiła mieszkańców do emigracji⁸. Wieś, której nazwa prawdopodobnie wywodzi się od łacińskiej „villa

---

⁴ L. Thijssen, *Polska i Niderlandy*, op. cit., s. 31

⁵ Ibidem, s. 31.

⁶ J. Leska-Ślęzak, *Polacy w Holandii. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2003, s. 83.

⁷ J. Włodarski, *Pasłęk*, „Biuletyn PNKV” 6 (1996), s. 54-57.

⁸ J. Zinkow, *Oświęcim i okolice. Przewodnik monograficzny*, Oświęcim 1994, s. 188-208.

nova”, czyli „nowa wieś”, należała do Księstwa Oświęcimskiego, a jej mieszkańcy do czasów współczesnych zachowali odrębne obyczaje i język zwany wymysiöeryś⁹.

Najbardziej znanym rodem szlacheckim w Polsce wywodzącym się z Flandrii, jest ród Flemmingów. Ich przybycie na ziemie Pomorza Zachodniego związane jest z niemiecką ekspansją na tereny słowiańskie i z założeniem Marchii Brandenburskiej (1157). Pierwsza wzmianka o Flemmingach na Pomorzu, wspominająca rycerza Nikolausa Flemminga, pochodzi z 1225 roku. Następną istotną informacją datowaną jest na 1281 rok, kiedy to z Flandrii do Buku w pobliżu Kamienia Pomorskiego przybył Adam Flemming. Jego synowie – Kurt i Erdmann stali się założycielami dwóch linii osiadłych w Buku i Mierzęcinie. Linia rodu z Buku podzieliła się w latach 1350–1450 na dwie linie boczne w Świerźnie i w Piaskach oraz w Maciejewie i Przybiernowie. W następnych stuleciach Flemmingowie przejęli dużo posiadłości w okolicach Kamienia Pomorskiego i tereny te w XVIII wieku zwano powiatem Flemmingów (Flemmingscher Kreis)¹⁰.

W kontaktach niderlandzko-polskich ważną rolę odegrali premonstratensi (norbertanie), którzy w XIII wieku osiedlili się w Białobokach niedaleko Trzebiatowa (dziś jego część). Norbertanie przybyli z fryzyjskiego klasztoru Mariëngaarde, położonego w Hallum. Księżna Pomorza Anastazja zaprosiła również mniszki-norbertanki, które osadziła we wsi Wyszkowo, a później w Trzebiatowie, gdzie Kaplica Jerozolimka stała się miejscem pielgrzymek okolicznej ludności¹¹. Norbertanie z Fryzji osiedlali się wzdłuż wybrzeża Bałtyku, a następnie sprowadzali osadników z Niderlandów, którzy potrafili osuszać podmokłe tereny oraz budować tamy i rowy melioracyjne. Przybysze przyczynili się także do upowszechnienia kultu czczonej w Niderlandach świętej Gertrudy z Nijvel (Nivelles), patronki szpitali, pielgrzymów, umierających, ubogich, wdów i ogrodników. Święta Gertruda chroni także przed plagami myszy i szczurów oraz jest patronką brabantkiego miasta Bergen op Zoom¹².

Również z Niderlandów na ziemie polskie dotarł ruch beginek, „którego celem była odnowa życia chrześcijańskiego poprzez realizację ideałów ewangelicznych. Na

---

⁹ J. Nijman, *Wymysiöeryś. Holland aan de voet van de Beskiden*, „Biuletyn PNKV” 2 (2009), s. 31-32.

¹⁰ Archiwum Państwowe w Szczecinie, Archiwum Rodu Flemmingów, Opis kolekcji: Dzieje twórcy, Sygnatura 65/22/0 [online], <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/zespol/-/zespol/68016>, [dostęp: 23.04.2022].

¹¹ *Architektura sakralna Pomorza Zachodniego* [online], <http://architektura.pomorze.pl/utracona/TRZEBIATOW--Klasztor-Norbertanek-small-Treptow-small+90>, [dostęp: 20.04.2022].

¹² *Patronka kotów i myszy* [online], <http://adoptkhol.blogspot.com/2021/03/patronka-kotow-i-myszy.html>, [dostęp: 20.04.2022].

okres przebywania we wspólnocie beginki składały śluby czystości, ubóstwa i posłuszeństwa. Zajmowały się pielęgnowaniem chorych, prowadzeniem szkół, tkactwem i szyciem”¹³. Na Śląsku beginaże powstały w XIII wieku w Legnicy, Wrocławiu, Głogowie i Świdnicy. Również do Torunia przybyli begardzi, którzy osadzeni zostali w dobrach biskupich. Dziś to dzielnica miasta - Kaszczorek¹⁴.

W XV wieku zaczęły przenikać do Polski idee niderlandzkiego ruchu religijno-umysłowego, zwanego „devotio moderna”, czyli „nowa pobożność”, którego idee zawarte były w dziele Thomasa Hemerkena van Kempen (Tomasza à Kempisa), zatytułowanym „De imitatione Christi”. Przedstawiciele Zgromadzenia Braci Wspólnego Życia w Zwolle przybyli do Chełmna, gdzie do lat trzydziestych XVI wieku prowadzili szkołę¹⁵.

Od XIV wieku zauważalne były wpływy niderlandzkie w architekturze polskich miast. Najlepszym przykładem jest Gdańsk z ratuszem miejskim, kościołem pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny, bramami wodnymi, gmachem bractwa św. Jerzego zbudowanym na wzór domu kupców z ziem wschodnich w Brugii – Oosterlingenhuis i innymi budowlami, które zaprojektowali przybysze z Niderlandów¹⁶.

Najbardziej znanym dziełem sztuki niderlandzkiej, które znalazło się w Gdańsku w średniowieczu, jest tryptyk „Sąd Ostateczny” Hansa Memlinga. Fundatorem ołtarza był Angelo di Jacopo Tani — kierownik włoskiej filii banku Medyceuszy w Brugii, a następnie kierownik filii tejże placówki finansowej w Londynie. Tryptyk miał stanowić ozdobę w rodowej kaplicy Taniego San Michele w kościele San Bartolomeo w Fiesole pod Florencją. Stało się jednak inaczej, ponieważ statek przewożący obraz został zaatakowany przez karawelę Pawła Beneke, kapitana w gdańskiej służbie. Ołtarz został ofiarowany kościołowi Najświętszej Marii Panny i chociaż jego kradzież spowodowała nawet interwencję papieża Sykstusa IV, dzieło z czasem wpisało się w przestrzeń artystyczno-kulturową miasta Gdańska. Od 1972 roku ołtarz znajduje się w Muzeum Narodowym w Gdańsku, a w kościele można oglądać kopię autorstwa Luisa Sy, miejscowego malarza¹⁷.

---

¹³ Glogopedia - Internetowa Encyklopedia Ziemi Głogowskiej. *Beginki* [online], <http://www.glogow.pl/ezg/index.php/Beginki>, [dostęp: 20.04.2022].

¹⁴ J. Maciejewski, *Likwidacja bractwa begardów w Kaszczorku w świetle ugody z biskupem wrocławskim z 1320 roku*, „Nasza Przeszłość” tom 84 (1995), s. 1-12.

¹⁵ J. Leska-Ślęzak, op. cit., s. 87-88.

¹⁶ L. Thijssen, op. cit., s. 51-61.

¹⁷ *Hans Memling „Sąd Ostateczny”* [online], <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/hans-memling-sad-ostateczny>, [dostęp: 20.04.2022].

Śladami sztuki niderlandzkiej są tablice nagrobne, na przykład szambelana dworu książęcego w Szczecinie, Henninga van Rehbergera i proboszcza katedry w Kamieniu Pomorskim, Margnarda Tralla. We Wrocławiu płytę nagrobną w stylu niderlandzkim ufundowano biskupowi Nankerowi, a także książętom Bogusławowi Wysokiemu (1211), Przemkowi ze Ścinawy (1214) i Konradowi Garbatemu z Żagania (1304). W kościele św. Mikołaja w Nakle ufundowano ołtarz według wzoru antwerpskiego. W Krakowie niderlandzkie wpływy artystyczne widać na Wawelu w ołtarzu Matki Boskiej Bolesnej, a we Wrocławiu w ołtarzu św. Barbary¹⁸. Na początku XIV wieku norbertanie z Trzebiatowa umieścili krucyfiks w stylu niderlandzkim w katedrze w Kamieniu Pomorskim¹⁹.

Holendrzy przybywali do Prus i na Litwę nie tylko w charakterze kupców czy osadników. Zakon Krzyżacki dwa razy w roku organizował wyprawy krzyżowe na ziemie, które uznawano za pogańskie. W latach 1335-1400 brali w nich udział liczni rycerze z rejonu Nadrenii, a pierwszym znanym niderlandzkim uczestnikiem takiej rajzy, jak zwano te napady, był hrabia Holandii i Hainaut, Wilhelm IV. Brał udział w wyprawie zimowej 1336/1337, miał wtedy 19 lat i poprowadził ze sobą oddział 104 mężczyzn, z których 20 pochodziło z Flandrii, Geldrii i Brabancji, dzisiejszych prowincji Królestwa Niderlandów. Wśród nich byli panowie z Arkel, Bentem, Heemskerk, Liesveld i kilku innych, o znanych nazwiskach takich jak Abcoude, Brederode, Drongelen, Matenesse i Oudshoorn. Wilhelm ponownie wyruszył na taką wyprawę w 1343 roku. Zapoczątkowaną przez niego tradycję kontynuowali jego następcy, Wilhelm V i Wilhelm VI. W latach 1362/1363 i 1368/1369 w wyprawach przeciwko poganom wziął udział lord Jan van Blois ze Schoonhoven, który w pierwszej prowadził ze sobą 23, a w drugiej 50 rycerzy. W 1377 roku na wschód wyruszył Wilhelm van Gulik, książę Geldrii, którego wyprawy nie były zbyt udane, ponieważ podczas pierwszej na Geldrię napadli Brabantczycy, co zmusiło go do powrotu, w czasie drugiej pogoda była niesprzyjająca, a podczas trzeciej został zakładnikiem baronów-rabusiów z Nowej Marchii. Z czwartej wyprawy zawrócili go sami Krzyżacy. Dopiero podczas piątej (1392/1393) wypełnił swoją przysięgę honorową, złożoną w 1371 roku, a towarzyszyło mu 111 ludzi, w tym Rienck Bockema ze Sneek i Juw Juwina z Bolsward. Do Prus wyprawiał się jeszcze dwa razy. Innym rycerzem, który kilkakrotnie walczył razem z Krzyżakami przeciwko

---

¹⁸ J. Leska-Ślęzak, op. cit., s. 86-87.

¹⁹ Z. Krzymuszek-Fafius, *Pierwotna forma krucyfiksu z Kamienia Pomorskiego*, [w:] *Sztuka Pomorza Zachodniego*, pod red. Z. Świeckiego, Warszawa 1973, s. 247.

Prusom był pan na zamku w Dordrechcie, Daniël van der Merwede. Z powodu skąpych źródeł trudno jest ustalić liczbę rycerzy, którzy w XIV wieku wzięli udział w podbojach Prus i Litwy, ale na pewno działa się to z inicjatywy miejscowych książąt i hrabiów z Niderlandów, którzy wzrastali w kulturze rycerskiej, a ta wymagała walki w obronie chrześcijaństwa²⁰. Nie bez znaczenia były też łupy, które rycerze ze sobą przywozili.

W XIV wieku Związek Miast Hanzeatyckich, który dominował w handlu północnoeuropejskim, zyskał konkurenta w postaci prowincji Holandia. To właśnie stamtąd na wschód wyruszały statki kupieckie, by nawiązywać bezpośrednie kontakty z chłopami i właścicielami ziemskimi na terenach podległych Zakonowi Krzyżackiemu. To wtedy Holendrzy zaczęli osiedlać się w Gdańsku: w latach 1364-1394 do ksiąg miejskich wpisano 84 osoby pochodzenia niderlandzkiego. W 1454 roku, kiedy Gdańsk został włączony do Polski i otrzymał przywilej wolnego handlu na Wiśle, nastał nowy okres w kontaktach polsko-niderlandzkich, ponieważ miasto odłączyło się od Hanzy i nawiązało bezpośrednie kontakty z Amsterdamem²¹. Wymiana handlowa odgrywała pierwszoplanową rolę w dwustronnych stosunkach, chociaż wraz z rozwojem tych kontaktów następowało wzajemne oddziaływanie kulturowe, a wpływy niderlandzkie zaznaczyły się w architekturze i sztuce miast pomorskich. Również osadnictwo z zachodu, szczególnie na Żuławach, miało ogromne znaczenie, a Holendrzy położyli zasługi w osuszaniu tych terenów²².

---

²⁰ J. A. Mol, *Om riddereer of zielenheil? De Pruzenreizen van de Noord-Nederlandse adel in de veertinde eeuw*, „Leidschrift” 3 (2012), s. 121-123.

²¹ L. Thijssen, op. cit., s. 36-37.

²² W. Marchlewski, *Mennonici. Życie codzienne od kuchni*, Warszawa 2014, s.16-20.

1.2 Związki Polski i Holandii w czasach nowożytnych

Położenie geograficzne Holandii u ujścia wielkich rzek, a tym samym najważniejszych europejskich szlaków wodnych - Renu, Mozy i Skaldy, było niezwykle korzystne dla rozwoju tego kraju i między innymi dlatego w czasach nowożytnych Holandia stała się znaczącym ośrodkiem handlowym Europy. Początki świetności Niderlandów dał handel bałtycki, który Holendrzy nazywają „Moedernegotie” (tł. „Matka handlu”), a który na większą skalę rozwinął się w czasach nowożytnych. Kiedy w Niderlandach nastąpił wzrost liczby ludności²³ bardzo ważne stało się sprowadzanie zboża z zagranicy, przede wszystkim z Polski. Janusz Tazbir podaje, że w końcu XV wieku eksport zboża z ziem polskich wynosił kilkanaście tysięcy łasztów (łaszt- 3000-3840 litrów), a w 1618 roku wzrósł on do 115 tysięcy²⁴. W tym okresie bardzo efektywnie rozwijało się rzemiosło i przemysł stoczniowy budujący na wielką skalę najlepsze wówczas żaglowce. Drewno na nie sprowadzano z Polski i Skandynawii. Poza tym do Holandii trafiał potaż, smoła, dziegć, konopie, saletra i len. Do 1666 roku trzy czwarte kapitału obrotowego amsterdamskiej giełdy zaangażowane było w handlu bałtyckim²⁵. Towary, które płynęły do Gdańska to: sukna, sól (z Francji), śledzie, żelazo (ze Szwecji), konie, wino, owoce południowe, rodzynki, figi, olej, mięso, ryby, masło, skóry, futra i chmiel²⁶. O obecności polskich kupców w Amsterdamie świadczą ślady, które do dziś można znaleźć w tym mieście, na przykład w nazwach ulic: Poolstraat (tł. Ulica Polaka) czy Danzigerkade (tł. Nabrzeże Gdańskie). Na ulicy Kerkstraat na jednym z budynków znajdziemy płaskorzeźbę, którą wmurowano tam w 1688 roku podpisaną „De Pool”, czyli „Polak”. Obecnie „polskie” płaskorzeźby zdobią również domy przy Poolstraat i Spuistraat. Przy tej drugiej ulicy znajdziemy replikę płaskorzeźby przedstawiającej tratwę flisacką („Poolse Kamay”)²⁷. Przy Keizesgracht 145 znajduje się tablica „Breslau”, ponieważ właścicielem budynku w XVIII wieku był Jaquest Grijpspeert pochodzący z Wrocławia²⁸. Spichlerze, w których przechowywano zboże z Polski nosiły nazwy „De Pool” (tł. „Polak”), „De kleine Pool” (tł. „Mały Polak”) czy

²³ E. H. Kossmann, *De Lage Landen 1780 – 1890*, Amsterdam 1986, s. 23.

²⁴ A. Mączak, *Problemy gospodarcze [w:] Polska XVII wieku. Państwo, społeczeństwo, kultura*, pod red. J. Tazbira, Warszawa 1969, s. 103.

²⁵ J. Leska-Słęczak, op. cit., s. 88-90.

²⁶ A. Skibniewski, *Moedernegotie czyli holenderska matka handlu z Polską* [online], <https://www.wiatrak.nl/80221/moedernegotie-czyli-holenderska-matka-handlu-z-polska>, [dostęp: 21.04.2022].

²⁷ K. Dobrowolski-Onclin, B. Kopczyńska, E. Horst, *Poolse sporen in Amsterdam. Polskie ślady w Amsterdamie*, Amsterdam 2017, s. 22.

²⁸ *Polen in Amsterdam* [online], <https://www.iamsterdam.com › media › features>, [dostęp: 21.04.2022].

„De kroon van Polen” (tł. „Korona Polski”)²⁹. Płaskorzeźby, oprócz waloru zdobniczego, miały ułatwiać odnajdywanie adresu, ponieważ domy w Holandii zaczęto numerować dopiero w czasach napoleońskich.

W XVI wieku do Polski zaczęli docierać osadnicy z terenów dzisiejszych Niderlandów. Pierwsi przybysze pojawili się już w średniowieczu, ale w 1547 roku rada miejska Gdańska wysłała swojego przedstawiciela, Philipa Edzema, by pozyskał kolonistów na zalewowe obszary w delcie Wisły. Podobnie zrobiła rada miasta Elbląga oraz opat Pelplina i biskup Włocławka. Królestwo Polskie, a potem Rzeczpospolita Obojga Narodów, przeżywały wówczas okres gospodarczej koniunktury, a poza tym zapewniały osadnikom wolność osobistą, wolność wyznania, zwolnienie ze służby wojskowej i ze świadczenia pańszczyzny. Przybysze dość szybko zasiedlili tereny u ujścia Wisły, a w pierwszej połowie XVII wieku można ich było już spotkać w okolicach Grudziądza, Chełmna i Torunia. Osadnicy nazywani byli Olędrami, a większość z nich stanowili mennonici³⁰, którzy od innych przybyszów różnili się surowością obyczajów i strojem. Z Niderlandów do Polski przenosili się całymi rodzinami, a życie w ich wsiach kontrolowali starsi zboru. Osadnictwo olęderskie w dolinie Wisły przerwała wojna polsko-szwedzka (1626-1629). Doszło nawet do ponownego zalania Żuław. Po wojnie proces zaludniania tych obszarów podjęto na nowo. Wtedy też Olędrzy pojawili się w Warszawie, gdzie osiedlili się na Kępie, dziś zwanej Saską. Nie pozostali tam długo, bo ponownie wybuchła wojna ze Szwecją, zapanował głód, a mieszkańców zdziesiątkowały epidemie. Z czasem Rzeczpospolita przestała być atrakcyjnym krajem do osiedlania się, chociaż jeszcze w 1773 roku Olędrzy pojawili się na Mazowszu³¹. W ciągu trzech wieków na ziemiach polskich powstało około 1700 osad olęderskich³², a ślady po nich widoczne są do dziś, zarówno w architekturze wiejskiej czy układach przestrzennych wsi, jak i w nazwach miejscowości: Holendry, Olędry, Olendry.

W wiekach od XVI do XVIII, oprócz wymiany towarów i migracji, istniały ożywione kontakty polsko-niderlandzkie w sferze idei, sztuki i nauki. Polscy humaniści tacy jak Andrzej Frycz Modrzewski czy Jan Dandyszek korespondowali z Erazmem z Rotterdamu. Jan Łaski, najwybitniejszy działacz polskiej reformacji, prywatnie przyjaciel Erazma, na jakiś czas zamieszkał we Fryzji, a do Polski przybył znany

---

²⁹ K. Dobrowolski-Onclin, *op. cit.*, s. 21-27.

³⁰ L. Thijssen, *op. cit.*, s. 29-31.

³¹ W. Marchlewski, *op. cit.*, s. 26.

³² Z. Chodyła, *Najstarsze dzieje osad olęderskich w okolicach Nekli w latach 1749-1793*, Nekla 2005, s. 4.

pedagog Wilhelm Gnapheus z Hagi, który został dyrektorem gimnazjum w Elblągu³³. Erazm z Rotterdamu często deklarował swoją sympatię do Polaków i Polski, ponieważ XVI-wieczna Rzeczypospolita jawiła mu się jako kraj demokracji i tolerancji religijnej. Bardzo cenił wkład Polaków w kulturę europejską i chętnie gościł ich u siebie. Jego zdanie było zdaniem ówczesnych elit i właściwie do XVIII wieku ta ocena się nie zmieniła³⁴.

Polaków i Litwinów do Republiki Zjednoczonych Prowincji przyciągały uniwersytety, które zaczęły działalność w tamtym okresie: Lejda (1575), Franeker (1585), Groningen (1614), Amsterdam (1632), Utrecht (1636) i Hardewijk (1646). Książę Maurycy Orański, który zreformował armię Republiki, otworzył również Szkołę Inżynieryjną w Lejdzie. Kształcono tu młodych ludzi w zakresie matematyki, geodezji, astronomii i budownictwa wojskowego, uczono także szermierki. Wybuch wojny osiemdziesięcioletniej o wyzwolenie spod władzy Hiszpanii sprawił, że Niderlandy zaczęły być postrzegane jako poligon wojskowy, na którym można było nauczyć się sztuki wojennej, z czego skorzystał książę Władysław Waza, który przez jakiś czas przebywał na dworze swojej ciotki Izabeli, namiestniczki Niderlandów. Z tego okresu pochodzi portret księcia autorstwa Rubensa, który do dziś zdobi ściany Wawelu. Władysław poznał wówczas Ambrosio Spinolę, hiszpańskiego dowódcę, dla którego zdobycie Bredy było jednym z ważniejszych punktów w karierze. Właśnie te zmagania w 1624 roku obserwował Waza. Z pobytem Władysława w obozie Spinoli wiąże się opowieść, jakoby generał chcąc pokazać skuteczność swojej artylerii, zaproponował, że zniszczy kościół w Bredzie. Późniejszy król Polski zaprotestował przeciwko takiemu barbarzyństwu i było to pierwsze ocalenie Bredy przez Polaka. Drugi raz Polacy uratowali to miasto w czasie II wojny światowej, kiedy wyzwoliły je wojska generała Maczka nie dopuszczając do wysadzenia go przez Niemców³⁵.

W latach 1636-1641 w Holandii studiował Maciej Głoskowski, matematyk, kartograf i poeta. Uczęszczał do Szkoły Inżynieryjnej, gdzie geometrię wykładał Fryderyk van Schooten, który w 1656 roku opublikował 16 zadań autorstwa swojego byłego ucznia. Postępy Polaka w czasie studiów zwróciły uwagę księcia Fryderyka Henryka, który powołał go na stanowisko nauczyciela geometrii swego syna Wilhelma.

---

³³ J. Leska-Ślęzak, op. cit., s. 96.

³⁴ K. van Heuckelom, *Złodzieje i złote rączki. Polskie stereotypy w Niderlandach*, „Postscriptum Polonistyczne” 1 (2008), s. 103.

³⁵ „Polski książę i oblężenie Bredy”- wykład Paula Hulsebooma, który odbył się w ramach Heritage Brabant Academy w Bredzie w dn. 04.09.2018 r.

W jaki sposób student przybyły z Polski nawiązał kontakty z dworem książęcym? Najprawdopodobniej za sprawą Jana Amosa Komeńskiego, którego znał i którego poglądy gorąco popierał. Głoskowski korespondował również z Heweliuszem i to z tej korespondencji dowiadujemy się, że był autorem „Geometria Peregrinans”. Praca ta, napisana w formie dialogu Geometrii z Arytmetyką, zawierała szereg interesujących spostrzeżeń na temat matematyki stosowanej. Autor popierał w niej zdecydowanie teorię Kopernika. Głoskowski pracował też nad mapą Wielkopolski, ale nie zachował się żaden jej egzemplarz, za to jego zbiór pieśni i modlitw pasyjnych wznawiany był jeszcze w XVIII wieku³⁶.

W roku 1633 przebywali na Uniwersytecie w Lejdzie bracia Lubomirscy, Jerzy i Andrzej. Jerzy był świetnym mówcą, tłumaczem (przełożył np. „Wiernego pasterza” Guariniego) i pisarzem politycznym (był autorem pisma „Jawnej niewinności manifest”), pełnił ważne funkcje (np. w 1643 r. był marszałkiem sejmu; od 1657 r. hetmanem polnym), jako znakomity wódz odznaczył się w czasie wojny ze Szwecją, ale do historii przeszedł jako przywódca rokoszu. W 1665 roku wszczął rebelię przeciwko Janowi Kazimierzowi, który planował wprowadzić elekcję vivente rege, która doprowadziła do bitwy pod Mątwami³⁷, gdzie wojska królewskie straciły około 3 tys. żołnierzy³⁸.

Na studia matematyczne w Lejdzie zapisał się również gdańszczanin Jan Heweliusz, astronom i autor „Selenographii”, pierwszego w dziejach opisu Księżyca. Heweliusz odkrył satelitę Saturna, skonstruował pierwszy użyteczny zegar wahadłowy i położył podwaliny pod teorię rachunku prawdopodobieństwa³⁹.

W Holandii studiował dziad króla Stanisława Leszczyńskiego, Bogusław, który swoją europejską podróż w latach 1632–1636 odbył w towarzystwie przyrodnika i lekarza, Jana Jonstona. Pomimo tego, że zwykle edukacja magnatów była dość powierzchowna, Bogusław osiągnął spore sukcesy w dziedzinie ekonomii. W Dordrechcie zapoznał się z najnowocześniejszymi urządzeniami mennicznymi i probierczymi, co miało stać się szczególnie przydatne przyszłemu podskarbiemu wielkiemu. W Lejdzie studiował Andrzej Leszczyński, brat Bogusława, a wcześniej przebywał tam ojciec braci Leszczyńskich i ich krewny, Rafał - poeta, tłumacz i mecenas

---

³⁶ H. Hietbrink, *Jan Głoskowski zasłużył się Lejdzie*, „Biuletyn PNKV” 1 (2012), s. 56-58.

³⁷ J. A. Gierowski, *Historia Polski 1505-1764*, Warszawa 1985, s. 248-252.

³⁸ Muzeum Historii Polski. Bitwa pod Mątwami [online], <https://muzhp.pl/pl/e/1474/bitwa-pod-matwami>, [dostęp: 17.05.2022].

³⁹ P. Rybka, *Jan Heweliusz (1611-1687)*, „Urania” 1 (1987), s. 2-14.

uczonych. W bibliotece uniwersyteckiej do czasów obecnych zachowała się korespondencja Bogusława Leszczyńskiego⁴⁰.

Na początku XVII wieku w Niderlandach przebywali trzej wnukowie poety Mikołaja Reja: Stanisław, Jan i Andrzej. Bracia z Nagłowic przekazali w darze biblioteczni Uniwersytetu Lejdejskiego książkę o prawach i statutach Królestwa Polskiego. Andrzej po czterech semestrach nauki, bronił dysertacji „De optima republica”. Andrzej Rej, który w 1637 roku do Niderlandów powrócił w charakterze ambasadora króla Władysława IV, zabrał ze sobą synów i bratanka. Syna Mikołaja zapisał do „Athenaeum Illustre” w Amsterdamie. Opiekunem bratanka, też Andrzeja, uczynił historyka, Jana Laetusaa-Weselskiego, autora historii powszechnej „Compendium historiae”. Książkę tę Weselski dedykował swojemu wychowankowi, który studiował najpierw w Lejdzie, a potem we Franeker. Trzeci z młodych Rejów, Władysław, studiował w Utrechcie prawo, a we Franeker politykę⁴¹.

Polacy na swoich mentorów wybierali miejscowych profesorów, ale w Holandii nauczali też ich rodacy. W gronie nauczycieli pochodzących z terenów Rzeczypospolitej znalazł się Ferdinandus Philippus, znawca Talmudu i lektor języka hebrajskiego⁴², jak również gdańszczanie: Filip Kluwer- geograf⁴³ oraz Johann Conrad Nuberus, profesor literatury⁴⁴. Jan Makowski, szwagier Rembrandta, do Holandii przyjechał w charakterze opiekuna braci Gorajskich, Jana Dymitra i Krzysztofa. Zrobił karierę naukową jako znany protestancki teolog i filozof- wykładał we Franeker⁴⁵.

Ariańska rodzina Lubienieckich wyjechała z kraju w 1657 roku, najpierw do Hamburga, a później do Amsterdamu. Stanisław, historyk i astronom, był autorem największego XVII-wiecznego dzieła o kometach, a jego imieniem nazwano krater na Księżycu. W młodości odbył podróż po Europie i był w także w Holandii. Jego synowie uczyli się najpierw rysunku w Hamburgu, a następnie malarstwa w Amsterdamie - Teodor u portrecisty Gerard'a de Lairese'a, a Krzysztof u malarza Adriana Backera. Później drogi braci rozeszły się - Teodor tworzył we Florencji i w Berlinie, gdzie był

---

⁴⁰ L. Thijssen, op. cit. s. 180.

⁴¹ Ibidem, s. 177-179.

⁴² Biografisch portal van Nederland. *Ferdinandus Neophyta of Ferdinandus Philippus* [online], <http://www.biografischportaal.nl/persoon/71548921>, [dostęp: 22.05.2022].

⁴³ T. Bedyński, *Gdański geograf Filip Kluwer (1580-1622)- twórca granic współczesnej Europy*, Gdańsk 2002, s. 23-24.

⁴⁴ M. Bogucka, *Z dziejów stosunków polsko-holenderskich w XVI-XVII wieku*, „Czasy Nowożytne” tom 24 (2011), s. 66.

⁴⁵ A. Ramaker, *Rodzina Uylenburghów. Rembrandt miał szwagra Polaka.*, „Biuletyn PNKV” 1 (2011), s. 32-33.

rektorem Akademii Sztuk Pięknych, a Krzysztof osiadł na stałe w Amsterdamie i osiągnął tam znaczne powodzenie jako malarz portretów, scen rodzajowych, a także scen religijnych⁴⁶.

Kontakty z arianami były już wcześniej bardzo ożywione. Na listach studentów znajdują się nazwiska m.in.: Samuela Przypkowskiego, Jonasza i Jana Morsztynów, Zbigniewa Siemińskiego i Marcina Ruara. W Amsterdamie ukazało się dziesięciotomowe wydanie dzieł najważniejszych teologów i filozofów ariańskich (socyniańskich) zatytułowane „Bibliotheca Fratrum Polonorum”. Było to możliwe, ponieważ po wypędzeniu arian z Rzeczypospolitej w 1658 roku biblioteka i drukarnia z Rakowa znalazły tam schronienie⁴⁷.

Wojskową karierę w Niderlandach zrobił arianin Krzysztof Arciszewski, który po wyjeździe z kraju zamieszkał w Hadze. Dzięki wsparciu finansowemu hetmana Krzysztofa Radziwiłła, rozpoczął studia inżynierii wojskowej i artylerii oraz nawigacji na uniwersytecie w Lejdzie. Jako ochotnik walczył w odsieczy Bredy pod dowództwem księcia Maurycego Orańskiego. W jednym z listów do protektora opisał swój spacer po dnie Morza Północnego w Scheveningen. O ile opisywane wydarzenia były prawdziwe, to Arciszewski jako pierwszy człowiek w historii nurkował przez kilka godzin w morzu. Pod koniec 1629 roku wstąpił do służby holenderskiej w Kompanii Zachodnioindyjskiej. Do Brazylii dopłynął razem z ekspedycją wysłaną przeciwko Hiszpanii i Portugalii. Pod jego dowództwem zajęto wyspę Itamaracá. Za swoją odwagę awansował i w krótkim czasie został pułkownikiem. Arciszewski wykazał się talentem wojskowym zdobywając między innymi Fort Oranje. W 1637 roku został wicegubernatorem holenderskiej Brazylii. K. Arciszewski w czasie swojego pobytu w Ameryce Południowej prowadził notatki, a swoje spostrzeżenia na temat plemion indiańskich przesłał do zaprzyjaźnionego naukowca Gerarda Vossa. W 1642 roku w Amsterdamie ukazało się dzieło Vossa „De theologia gentili et physiologia christiana sive de origine ac progressu idolatriae”, w którym cytował on całe fragmenty zapisków Polaka⁴⁸.

Mniej więcej w tym samym czasie za granicą przebywał Janusz Radziwiłł, jedyny syn Krzysztofa Radziwiłła. W Holandii początkowo trafił do obozu wojskowego koło Den Bosch, gdzie od razu mógł zobaczyć, w jaki sposób osusza się podmokłe

---

⁴⁶ K. Dobrowolski-Onclin, op. cit., s. 31-33

⁴⁷ L. Thijssen, op. cit., s.167-173.

⁴⁸ Zob. A. Kraushar, *Dzieje Krzysztofa z Arciszewa Arciszewskiego, admirała i wodza Holendrów w Brazylii*, Wyd. Napoleon V, 2016.

tereny, by stały się dostępne dla działań wojennych. W Lejdzie książę uczęszczał na zajęcia w Szkole Inżynieryjnej oraz na wykłady uniwersyteckie. Z list studenckich wynika, że na uniwersytet zapisał się 14 kwietnia 1631 roku⁴⁹.

W XVIII wieku niderlandzkie uczelnie nadal przyjmowały polskich studentów, chociaż już zdecydowanie mniej niż w poprzednim stuleciu.

Urodzony w Gdańsku Daniel Gabriel Fahrenheit, który skonstruował termometr rtęciowy oraz między innymi model oka ludzkiego, młyn wodny do osuszania terenów położonych poniżej poziomu morza i barometr do pomiaru ciśnienia atmosferycznego, większość swojego dorosłego życia spędził w Niderlandach. Od 1718 roku wykładał na uniwersytecie w Amsterdamie, zarobkowo zajmując się także wyrobem barometrów, termometrów i wysokościomierzy. Nigdy się nie ożenił i nie założył rodziny - utrzymywał natomiast ożywione kontakty z rodzeństwem w Gdańsku. W geście uznania w 1724 roku został przyjęty w poczet Royal Society, czyli Towarzystwa Królewskiego w Londynie. Zmarł dwanaście lat później w Hadze i tam został pochowany, o czym przypomina tablica w kościele przy Lange Voorhout⁵⁰.

W latach 1729-1731 studiował w Holandii książę Aleksander Jabłonowski, autor między innymi pierwszej bibliografii literatury polskiej. To właśnie on sprzedał późniejszemu królowi Wilhelmowi I, pałac Racot pod Poznaniem⁵¹.

W Niderlandach studiowali również autor hymnu polskiego, Józef Wybicki⁵² oraz uważany za pierwszego polskiego uczonego czasów nowożytnych, Jan Śniadecki⁵³.

Niezwykle trudno jest określić liczbę Polaków, którzy studiowali w Niderlandach. Szacuje się, że w latach 1575-1812 w Lejdzie 2% studentów stanowili przybysze z Europy Wschodniej, a 3% z Europy Północnej, ale trudno ustalić rzeczywistą liczbę Polaków, ponieważ występowali pod łacińskimi nazwiskami i rzadko przy rejestracji informowali o swojej narodowości⁵⁴. Możemy mieć pewność, że osób z ziem

---

⁴⁹ L. Thijssen, *Pools-Nederlandse betrekkingen. Janusz Radziwiłł, student in Leiden*, „Biuletyn PNKV” 8 (1982), s. 13-15.

⁵⁰ G. Gramza, *Sławny Gdańszczanin pochowany w Hadze* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=17878:sawny-gdaszczanin-pochowany-w-hadze&catid=77:holandia&Itemid=128, [dostęp: 21.04.2022].

⁵¹ *Ciekawe obiekty i miejsca w Wielkopolsce. Pałac w Racocie* [online], <https://regionwielkopolska.pl/katalog-obiektow/palac-w-racocie/>, [dostęp: 23.04.2022].

⁵² H. Gnaś, *Józef Wybicki – czy znamy go tylko jako autora naszego hymnu?* [online], <https://kronikidziejow.pl/porady/jozef-wybicki-czy-znamy-go-tylko-jako-autora-naszego-hymnu-oto-jego-zyciorys>, [dostęp: 23.04.2022].

⁵³ *Bracia, których atrybutami były szkiełko i oko* [online], <https://www.gdanskstrefa.com/bracia-ktorych-atrybutami-byly-szkiełko-i-ok>, [dostęp: 23.04.2022].

⁵⁴ Zob. M. Zoeteman, *De studentenpopulatie van de Leidse universiteit, 1575-1812: „Een volk op zyn Siams gekleet eenige mylen van Den Haag woonende”*, Leiden 2011,

dawnej Polski uczących się w Niderlandach było bardzo dużo, co można stwierdzić choćby na przykładzie lekarzy praktykujących w Rzeczypospolitej w XVII wieku: na 132, aż 52 ukończyło studia w Lejdzie⁵⁵. Studia w Republice Zjednoczonych Prowincji wybierali przede wszystkim studenci wyznania luterańskiego, kalwini lub arianie⁵⁶.

W czasach nowożytnych nastąpił wyraźny rozwój kontaktów w dziedzinie architektury i sztuki. Protestancki Gdańsk stanowił doskonałe środowisko dla manieryzmu północnego, którego najwybitniejszym zabytkiem jest Wielka Zbrojownia, zwana arsenałem. Budowlę zaprojektował Antoni van Opberghen, a wzniesiona była w latach 1600-1609. Do budowy zbrojowni użyto czerwonej cegły, a dekoracje autorstwa Abrahama van den Blocke'a wykonano z piaskowca. Również bramy miejskie: Brama Wyżynna i Brama Przednia (Katownia) swój wygląd zawdzięczają Holendrom - Wilhelmowi van den Block oraz Antoniemu van Opberghenowi. Ten ostatni przyczynił się do ozdobienia Dworu Artusa, a przede wszystkim był autorem rzeźby Neptuna, która stała przed ratuszem. Był on też projektantem Złotej Kamieniczki, którą ozdobił Jan Vogit. Również Wielką Salę Rady znajdującą się w ratuszu zawdzięczamy niderlandzkim artystom i rzemieślnikom- autorami malowideł są Jan Verdeman de Vries, Izaak van den Block, Antonio de Vries i Antonio Möller, a dekoracje wykonali rzeźbiarz Wilhelm van der Meer oraz snycerz Szymon Herle. Sala zwana Czerwoną przypomina salę obrad w Pałacu Dożów w Wenecji. W stylu manieryzmu północnego były budowane ówczesne kamienice w Elblągu, a w Toruniu w tym stylu przebudowano ratusz staromiejski. Dokonał tego A. van Opberghen, który otoczył też miasto obwarowaniami bastionowymi na styl niderlandzki⁵⁷.

Po 1560 roku w niektórych rejonach Polski przyjęło się budownictwo szkieletowe, wzorowane na budownictwie w Geldrii, Flandrii i Limburgii. Na Żuławach do dziś spotykamy domy podcieniowe i cmentarze menonickie, a w Gdańsku domy „galeriowe” i podmiejskie dworki szkieletowe. Po Olendrach pozostały też zbory, kościoły i wiatraki, które zobaczyć można na trasie Gdańsk - Malbork i w okolicach Elbląga⁵⁸. Żeby zachować część tego dziedzictwa od 2018 roku działa w Wielkiej Nieszawce niedaleko Torunia Olenderski Park Etnograficzny. Wioski osadników

---

<https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16453/Proefschrift%20Martine%20Zoeteman%20Overbeterd%20voor%20pod.pdf?sequence=1>, (09.10.2019)

⁵⁵ J. Leska-Ślęzak, op. cit., s. 67.

⁵⁶ L. Thijssen, op. cit., s. 175-189.

⁵⁷ J. Leska-Ślęzak, op. cit., s. 92-92.

⁵⁸ R. Głuszek, *Szlak menonitów* [online], https://www.polenvoornederlanders.com/?page_id=6142, [dostęp: 23.04.2022].

niderlandzkich były bardzo charakterystyczne: główna droga biegła zazwyczaj wzdłuż wału przeciwpowodziowego, pola uprawne były poprzecinane licznymi rowami i kanałami melioracyjnymi, a zagrody pod jednym dachem mieściły część mieszkalną, pomieszczenia dla zwierząt oraz stodołę. Niektóre z zabudowań miały długość nawet 60 metrów, a ich wysokie i strome dachy górowały nad nizinnym krajobrazem. Na terenie Olenderskiego Parku Etnograficznego można zwiedzić trzy zagrody, które składają się z sześciu zabytkowych, pochodzących z XVIII i XIX wieku, budynków mieszkalnych i gospodarskich. Przeniesione one zostały z terenu Doliny Dolnej Wisły. Obiekty te, to najcenniejsze zachowane do dziś, przykłady architektury charakterystycznej dla osadników olenderskich. Do parku włączony został również cmentarz, który pozostał po dawnych mieszkańcach wsi⁵⁹.

Gdańsk był miejscem, do którego przybywała szlachta na handel- przywoziła przede wszystkim zboże, a kupowała meble, robione na wzór holenderski, towary kolonialne, sukna i inne tkaniny, z których szyto odzież. Nabywano też wzorzyste pasy, które były nieodzownym elementem stroju szlacheckiego oraz gobeliny. Do dworów w całym kraju docierały też fajanse z Delft: misy, dzbany, kubki i kafle do budowy pieców. Sprowadzano z Holandii lub wyrabiano na miejscu na wzór holenderski naczynia kuchenne, broń, narzędzia, instrumenty, przyrządy miernicze, zegarki, kompasy, globusy, mapy i książki. Kupowano także wyroby artystyczne i w ten sposób drzeworyty oraz obrazy niderlandzkich artystów trafiały do wnętrz szlacheckich i arystokratycznych siedzib w całym kraju. Polscy władcy zamawiali portrety - Zygmunta III i Władysława IV wielokrotnie malowali Frans Huys oraz Philip i Pieter Serwouters. Ten ostatni od 1624 roku pełnił rolę malarza nadwornego polskiego króla, a najbardziej znany jest jego obraz przedstawiający królewicza Władysława na koniu. W Gdańsku osiadł i zaczął pracować na zamówienie dworu królewskiego, polskich magnatów i patrycjuszy miejskich Wilhelm Hondius z Hagi, utalentowany sztycharz i medalier. W dziełach sztuki gloryfikowano wydarzenia polityczne i wojenne, w czym celowali Pieter Soutman i Wilhelm Hondius, którzy uwiecznili oblężenie i zdobycie Smoleńska. Nadwornym malarzem Władysława IV został Pieter Danckerts de Rij z Amsterdamu, autor portretów władcy, jego żony Konstancji oraz dworzan i przyjaciół królewskich. Jego dziełem była również kolekcja portretów poprzedników Wazów- Jagiellonów. Portrecistą Jana III

---

⁵⁹ G. Gramza, *Olendrzy w Wielkiej Nieszawce*, „Scena Polska” 2 (2019), s. 18.

Sobieskiego, jego żony Marii Kazimiery i ich dzieci był Romeijn de Hoogte. To on uwiecznił zwycięstwa Sobieskiego nad Turkami i Tatarami oraz odsiecz Wiednia. Polskie motywy batalistyczne fascynowały wielu niderlandzkich artystów, na przykład Pietera Wouwermanna z Haarlemu i Abrahama van Westerveldta z Rotterdamu. Van Westerveldt wykonał serię rysunków przedstawiających wyprawy wojenne Janusza Radziwiłła. Malarze niderlandzcy interesowali się nie tylko tematami wojennymi, ale też polską kulturą szlachecką. Szczególnie fascynowały ich egzotyczne dla nich stroje i nawet Rembrandt namalował obraz przedstawiający „Jeźdźca polskiego”. Podziwiana przez cały świat sztuka niderlandzka miała ogromny wpływ na twórców z Królestwa Polskiego. Wielu malarzy pobierało nauki u mistrzów w Amsterdamie, Haarlemie i Delft. Dzięki kontaktom z niderlandzkimi malarzami rozwinęła się w Gdańsku sztuka portretu. Świetnymi portrecistami byli Daniel Schultz, Bartłomiej Strobel oraz Andrzej Stech, a Hans Krieg, Bartłomiej Milwitz i Aegidius Dickmann malowali również pejzaże i sceny z życia codziennego. Na Pomorzu tworzył także Herman Han, którego obrazy inspirowane są malarstwem Rembrandta. Większość z tych dzieł i kolekcji nie przetrwała do czasów współczesnych, ponieważ zostały rozproszone wśród spadkobierców, a duża część została rozgrabiona w czasie licznych wojen, jakie toczyła Rzeczpospolita przez wieki⁶⁰.

Podróże, handel i związki kulturowe dawały przybyzdom ze wschodu obraz Republiki jako państwa zadbanego i dostatniego. Podziwiano solidne domy mieszkalne, budowle obronne, magazyny nad kanałami, a nawet ulice wysadzone drzewami⁶¹. Godna podziwu była też pracowitość oraz wysoki poziom wykształcenia i to pomimo konfliktów społecznych i wojen, jakie targały Niderlandami w XVI i XVII wieku. Ówczesna Holandia, dla której wiek XVII był „złotym”, słynęła z wysokiego poziomu nauki, wynalazków (na tej niwie szczególnie zasłużeni są Christian Huygens i Antoni van Leeuwenhoek), kartografii, medycyny (słynne lekcje anatomii) i filozofii (Baruch Spinoza, Grocjusz). Jednak Polacy postrzegali też Republikę jako kraj buntowników, którzy sprzeniewierzyli się prawowitej władzy królewskiej. Negatywnie oceniano stosunki Holandii z Turcją oraz potępiano wrogość wobec katolicyzmu i anabaptystów⁶². Polscy panowie zarzucali Holendrom prostactwo, mając im za złe czarny, ascetyczny

---

⁶⁰ M. Bogucka, op. cit., s. 69-72.

⁶¹ A. Przyboś, R. Żelewski, *Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVII stulecia*, Kraków 1959, s. 215.

⁶² A. Niewiara, *Wyobrażenia o narodach w pamiętnikach i dziennikach z XVI-XIX w.*, Katowice 2000, s. 110-113.

strój, a Holendrzy Polakom wypominali przepych i rozrzutność. Jednak do połowy XVII wieku wizerunek Rzeczypospolitej i jej mieszkańców był w Niderlandach pozytywny. Zmiana obrazu Polski i Polaków nastąpiła na przełomie XVII/XVIII wieku, kiedy państwo borykało się z trudnościami wewnętrznymi i wojnami.

W piśmie satyrycznym „Den Ontleeder der Gebreeken”(tł. „Wykrywacz wad”) pojawiają się teksty, z których wyłaniał się wizerunek Polaka - fanatycznego katolika poszczącego trzy razy w tygodniu, ale pijącego wódkę i korzystającego z każdej okazji do bitki. Wtedy to najprawdopodobniej w Republice do użycia weszły określenia: „het ging er Pools toe” i „een Poolse landdag”. To pierwsze oznacza, że „rzeczy potoczyły się w sposób chaotyczny”, a drugie opisuje hałaśliwe zebranie, na którym nie można dojść do porozumienia. W słowniku znajdziemy też przymiotnik „Pools”, który nie oznacza tylko „pochodzącego z Polski” czy „polskiego”, ale w znaczeniu „dziwny” lub „chaotyczny”. Później, po rozbiorach pojawiło się jeszcze powiedzenie „Nog is Polen niet verloren” (tł. „Jeszcze Polska nie zginęła”), które oznacza, że „jeszcze jest nadzieja”⁶³.

Czasy nowożytne, to okres najintensywniejszych kontaktów polsko-niderlandzkich zarówno gospodarczych, jak i kulturalnych, a ślady tej współpracy i wymiany można dostrzec jeszcze współcześnie.

---

⁶³ K. Van Heuckelom, op. cit., s. 101-114.

1.3 Polacy w Królestwie Niderlandów w XIX wieku

W XIX wieku ziemie polskie znalazły się pod zaborami trzech państw: Rosji, Austrii i Prus. Polsko-niderlandzkie kontakty gospodarcze i kulturalne bardzo osłabły. Stosunek do Polski i Polaków kształtowała polityka wobec tych trzech krajów oraz wrogość wobec Francji spowodowana faktem, że na początku XIX wieku Niderlandy znalazły się pod rządami Napoleona.

W XIX wieku stereotyp Polaka jako wiecznego awanturnika i pijaka zmienił się i w literaturze niderlandzkiej odnajdujemy wizerunki rodaków jako osób walczących w powstaniach, a potem tułających się po Europie i marzących o wolnym kraju. Przykładem może być powieść dla młodzieży „De Poolse ballingen” (tł. „Polscy wygnańcy”), która ukazała się kilka lat po powstaniu styczniowym (1863-1865). Tyle, że wtedy sytuacja polityczna w Europie była inna niż przez poprzednie pół wieku. Powstanie listopadowe (1830-1831) było w Holandii bardzo krytykowane. Uważano, że po latach rozbiorów i wojen napoleońskich car Aleksander dał Polakom autonomię i pozwolił na rozwój ekonomiczny kraju. Podkreślano, że na terenie Królestwa Polskiego, które powstało po Kongresie Wiedeńskim w 1815 roku, obowiązuje konstytucja, działają polskie instytucje, założono uniwersytet w Warszawie, a Polacy mają nawet własne wojsko. Podziwiano liberalizm cara i jego wiarę w lojalność polskich poddanych. W oczach holenderskich publicystów powstanie było wyrazem niewdzięczności Polaków, której przyczyn upatrywano między innymi w rebelianckim charakterze narodowym. Oczywiście nie wszyscy byli tak wrogo nastawieni do Polaków. Podziwiano ich odwagę i miłość do ojczyzny, ale nie rozumiano „porywania się z motyką na słońce”, kiedy podczas powstań stosunek sił militarnych wypadał na korzyść strony rosyjskiej⁶⁴.

Za wybuch powstania obwiniano również politykę Francji, w którą od lat zapatrzeni byli Polacy. Przykładem może tu być Konstytucja 3 Maja zainspirowana rewolucją francuską, Księstwo Warszawskie utworzone przez Napoleona czy wybuch rewolucji lipcowej w Paryżu, który dał impuls do wystąpienia przeciwko Rosji. Negatywna ocena powstania listopadowego w Holandii ma swoje wyjaśnienie również w tym, że w 1830 roku Belgowie wystąpili przeciwko Wilhelmowi I, a rebelia w Polsce zapobiegła interwencji rosyjskiej, co w konsekwencji spowodowało oderwanie się części Flandrii od Królestwa Niderlandów. Obecnie uważa się, że car Mikołaj wcale nie

---

⁶⁴ I. Goddenreis, *Poland and The Netherlands in the 19th century*, [w:] *Poland and The Netherlands: a case study of european relations*, red. D. Hellema, R. Żelichowski, B. Van der Zwan, Dordrecht 2011, s. 41-54.

zamierzał wyruszyć na pomoc teściowi swojej siostry Anny Pawłowny, żony Wilhelma II, ale legenda pozostała, tym bardziej żywa, że w 1832 roku król Belgii Leopold II zrekrutował wielu polskich oficerów do armii nowo powstałego państwa, a generała Jana Zygmunta Skrzyneckiego mianował głównodowodzącym. Ostatecznie, pod naciskiem Rosji, król musiał nominację cofnąć ale Skrzynecki pozostawał do dyspozycji Leopolda II, co przez długie lata nie przysparzało Polakom sympatii w Królestwie Niderlandów. Polonofobia dała znać o sobie także w czasie Wiosny Ludów, kiedy na ziemiach polskich znowu doszło do krwawych walk⁶⁵.

Mimo tych negatywnych ocen Polska i Polacy byli obecni w niderlandzkiej literaturze. Na język niderlandzki przetłumaczono dzieła niektórych polskich autorów, na przykład Juliana Niemcewicza i Jana Czyńskiego. Nie tłumaczono bezpośrednio z języka polskiego, ale z francuskiego lub niemieckiego, co wskazuje na istotną funkcję tych państw jako pośredników między Niderlandami, a ziemiami polskimi. Polska była tłem dla kilku niderlandzkich powieści miłosnych i łotrzykowskich. Napisany w 1840 roku „Rinaldo Północy” („Rinaldo van het Noorden, of De roover-bruid”) Anne Diederik van Buren Schele opowiada o legendarnym złodzieju z czasów Stanisława Leszczyńskiego i Augusta III. Również dwie powieści, które podpisane są inicjałami J. H., „Constance van Frederik Jakobs” oraz „Valeria en Octavia Oginski” mają w tle wydarzenia wojenne na ziemiach polskich. W literaturze znalazły potwierdzenie stereotypy, takie jak skłonność do brutalnych wojen i kłótni magnaci, niemniej jednak pisarze zwracali uwagę na polską tragedię narodową, a bohaterowie byli często ofiarami fatalnych w skutkach wydarzeń politycznych w swoim kraju. Przykładem mogą być dwa romanse, których akcja rozgrywa się w czasie powstania listopadowego: „Iwan i Pauleska” Adriaana van der Hoopa (1836) i anonimowy przekład z niemieckiego „Polscy bracia i siostry”(1843)⁶⁶.

W XIX wieku zmalała w Królestwie Niderlandów liczba studentów z ziem polskich, między innymi dlatego, że w wyborze studiów zagranicznych przez Polaków ważną rolę odgrywała polityka zaborców, którzy dążyli do unifikacji terenów byłej Rzeczypospolitej z własnymi obszarami. Ważnym celem stała się dla nich asymilacja społeczeństwa, do czego przyczyniała się nauka Polaków w Petersburgu czy Berlinie. Studia w Królestwie Niderlandów nie były wówczas popularne również z przyczyn

---

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ I. Goddenreis, *Polen in de Nederlandse literatuur, 1825-1845* [online], „Ablak” 2002, http://www.prospekt-online.nl/prosabl/ablaak/artikelen2002/polonofobie_sep.html, [dostęp: 24.04.2022].

wyznaniowych - katolicy studenci wybierali uczelnie w Belgii i Francji. Liczba Polaków mieszkających w Królestwie Niderlandów była nieduża, na przykład w 1839 roku mieszkańcami Utrechtu było tylko trzech Polaków⁶⁷.

Mimo to w Królestwie Niderlandów żyli i pracowali potomkowie osób, pochodzących z terenów Rzeczypospolitej Polskiej. Przykładem może być bardzo znana w I poł. XIX wieku aktorska rodzina Majofskich. Theodorus Johannes (Theo) Majofski (1771-1736) urodził się w Lejdzie, a jego ojcem był Józef Majofski z Brześcia Litewskiego. Theo uchodził za jednego z najlepszych aktorów swoich czasów. Pełnił również rolę dyrektora teatru w Amsterdamie. Jego żona i dzieci także występowały na scenie. Najstarsza córka Majofskich, Louisa Johanna (1803-1874) była śpiewaczką operową, a Jacoba Maria (1807-1947), która występowała pod pseudonimem Koosje, „królową wodewilu”. Również wnuki odziedziczyły talent po rodzicach i dziadkach i zostały aktorami lub muzykami⁶⁸. Portrety Theo i Jacoby można zobaczyć w galerii teatru w Amsterdamie (Stadsschouwburg Amsterdam).

W II połowie XIX wieku Polacy zrezygnowali z walki powstańczej, a ziemie polskie stały się miejscem przekształceń gospodarczych, które były jednak dość powolne i dlatego część polskich mieszkańców Galicji oraz innych zaborów zaczęła szukać pracy poza krajem. Początkowo była to Europa Zachodnia, ale z czasem popularna stała się emigracja za ocean, do obu Ameryk. By tam dotrzeć, emigranci musieli wypłynąć z któregoś z zachodnich portów. W ich transporcie dużą rolę odegrała „Holland American Line”, która najpierw z Amsterdamu, a potem Rotterdamu przewoziła podróżnych na nowy kontynent. Emigranci mogli otrzymać opiekę od hamburskiej organizacji „Raphaelswerk”, którą w 1871 roku założył limburgski kupiec, Peter Paul Cahensly. Było to Stowarzyszenie św. Rafała na rzecz ochrony emigrantów katolickich, które do dziś doradza osobom chcącym emigrować i obecnie jest częścią niemieckiego Caritasu⁶⁹. W 1877 roku w sprawozdaniu tego stowarzyszenia podano, że w czterech portach: Rotterdamie, Antwerpii, Bremie i Hamburgu udzieliło ono pomocy 338 tys. emigrantów. W portach działali tak zwani „ludzie zaufania”, którzy organizowali praktyczną pomoc dla udających się w daleką podróż. Właśnie w taki sposób do Rotterdamu trafił franciszkanin Franciszek Mazurowski, pierwszy polski duchowny w Holandii, który

---

⁶⁷ J. van Lottum, *Immigranten in Nederland in de eerste helft van de 19e eeuw. Een onderzoek op basis van de Utrechtse volkstellingen van 1829 en 1839*, Amsterdam 2004, s. 24.

⁶⁸ Majofski Theodorus Johannes [online], <https://resources.huylgens.knaw.nl/bwn1780-1830/lemmata/data/Majofski>, [dostęp: 24.04.2022]

⁶⁹ Das Raphaelswerk, <https://www.raphaelswerk.de>, (dostęp: 24.04.2022).

opiekował się przebywającymi tam Polakami. Emigranci żydowscy z Europy Wschodniej korzystali z pomocy organizacji „Montefiore”⁷⁰, która również wspierała nieżydowskich potrzebujących⁷¹.

Wśród znanych Polaków, którzy opuścili Europę przez Niderlandy był lekarz Adam Wasklewicz, który w latach 1865-1870 organizował służbę sanitarną w Indonezji, ówczesnej kolonii holenderskiej⁷².

Nie wszyscy jednak opuszczali Niderlandy. Ikona Amsterdamu stał się Hotel „Krasnapolsky”, który mieści się w samym centrum miasta, a jego założycielem był żydowski krawiec Adolf Wilhelm Krasnapolski, który w 1856 roku przybył do Holandii, a już dziesięć lat później założył „Nową Polską Kawiarnię” („Nieuwe Poolsche Koffijhuis”) przy ulicy Warmoesstraat. Jednak kawiarnia nie spełniała ambicji właściciela, więc urządzono salę bilardową i jadalną, a w 1880 roku założono ogród zimowy z tropikalnymi roślinami. W 1883 roku dobudowano pokoje gościnne, a to w związku z Międzynarodową Wystawą Kolonialną i Eksportową, jaka się wówczas odbywała w Amsterdamie. Z okazji urodzin króla Wilhelma III A. Krasnapolski na swój koszt oświetlił amsterdamski Plac Dam, ale już wcześniej lampy elektryczne oświetlały jego ogród zimowy. Hotel miał własny generator, bo przez długi czas Krasnapolski był jedynym w mieście użytkownikiem nowego wynalazku. Pokoje w hotelu „Krasnapolsky” już w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku miały bieżącą ciepłą i zimną wodę, a podłogi pokryte były wykładziną. Lubujący się w nowinkach technicznych Krasnapolski kazał również zainstalować aparaty telefoniczne. Z powodu przedwczesnej śmierci syna Krasnapolskiego, hotel przeszedł w inne ręce, ale zachowano nazwę i dziś dysponuje 325 pokojami, ma filię w Paramaribo w Surinamie, a ogród zimowy nadal jest zachwycający⁷³.

Przybliżając kontakty polsko-niderlandzkie w XIX wieku nie można pominąć Ludwika Zamenhafa (1859-1917), twórcy języka esperanto, który stał się niezwykle popularny w Holandii, zwłaszcza na wyspie Texel, gdzie odsłonięto pierwszy na świecie pomnik esperanto, a mieszkańcy używali tego języka na co dzień. Potem powstały

---

⁷⁰ J. Leska-Ślęzak, op. cit. s. 98-99.

⁷¹ *De stichting Montefiore te Rotterdam door B. Canter (1 Jan 1914)* [online], <https://www.joodserfgoedrotterdam.nl/stichting-montefiore-rotterdam-b-canter-1-jan-1914/>, [dostęp: 24.04.2022].

⁷² UvA-DARE (Digital Academic Repository), *Genezers op de koloniale markt : inheemse dokters en vroedvrouwen in Nederlandsch Oost-Indië, 1850-1915* [online], https://pure.uva.nl/ws/files/1036038/144686_17.pdf, [dostęp: 24.04.2022].

⁷³ L. Thijssen, op. cit., s. 246-247.

kolejne pomniki w Bergen op Zoom i na wyspie Vlieland, a w Rotterdamie do dziś znajduje się siedziba Światowego Stowarzyszenia Esperanto. Jednak najciekawszym miejscem, w którym esperanto stało się jednym z języków urzędowych było państewko Moresnet, powstałe w 1815 roku na granicy Belgii, Prus oraz Królestwa Niderlandów i pozostające pod ich kontrolą. To liczące 4 tys. mieszkańców państwo prowadziło politykę prospołeczną - obywatelom zapewniano odpowiednią opiekę medyczną, proponowano nisko oprocentowane pożyczki, a w kopalni były wysokie zarobki. W Moresnecie wolno było produkować na własne potrzeby alkohol oraz importować towary bez płacenia cła. W 1908 roku z inicjatywy lekarza, Wilhelma Molly, zapalonego esperantysty, w Moresnecie miało miejsce uroczyste proklamowanie Wolnego Państwa Esperanto - Amikejo, czyli miejsca wielkiej przyjaźni. Dziś ziemie te są częścią niemieckojęzycznej gminy Kelmis w prowincji Liège w Belgii⁷⁴.

---

⁷⁴ Yaël Koren, *Andere Tijden, Esperanto* [materiał video], NTR i VPRO, 24.10.2005, 22:20-22:47, <https://www.anderetijden.nl/aflevering/414/Esperanto>, (25.04.2022)

1.4 Emigracja zarobkowa w okresie międzywojennym

Okres międzywojenny w kontaktach z Holandią to przede wszystkim budowanie stosunków dyplomatycznych po odzyskaniu przez Polskę niepodległości oraz obecność dość licznej Polonii na terenie Limburgii.

W 1917 roku do Hagi przybył Jan Włodek, przedstawiciel Naczelnego Komitetu Narodowego, którego zadaniem było zorganizowanie przedstawicielstwa prasowego, niezależnego od już istniejącego biura Zygmunta Gargasa, który ściśle współpracował z niemiecką misją dyplomatyczną. W momencie przekształcenia Naczelnego Komitetu Narodowego w Radę Regencyjną, J. Włodek został oficjalnym przedstawicielem tworzącego się państwa polskiego. Oprócz publikacji o tematyce polskiej i przeciwdziałania propagandzie niemieckiej, jego najważniejszym zadaniem było objęcie opieką obywateli polskich i pomoc im w powrocie do kraju. Zaangażował się również w działalność Komitetu Opieki nad Uchodźcami i Jeńcami Wojennymi w Holandii. Kiedy Polska odzyskała niepodległość, został chargé d'affaires i funkcję tę pełnił do 12 marca 1920 roku. Był pierwszym polskim dyplomatą w Holandii od czasów Augustyna Middletona, przedstawiciela króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, który zmuszony był zakończyć swoją misję wraz z trzecim rozbiorem Polski⁷⁵.

To między innymi dzięki jego pomocy do odrodzonego państwa polskiego powracali polscy górnicy z Limburgii, którzy trafili tam krótko przed wybuchem wojny. Uważa się, że w 1908 roku na południu Holandii mieszkało około 200 polskich rodzin, pierwotnie pochodzących z Wielkopolski oraz Śląska, ale przybyłych do Limburgii z Zagłębia Ruhry. Przybysze posługiwali się językami polskim i niemieckim i w większości byli katolikami. Prowincja, w której zamieszkali, graniczyła z Niemcami i była katolicka, więc kwestie komunikacji nie stanowiły dużego problemu, ponieważ mogli porozumiewać się w języku niemieckim. Polacy znajdowali zatrudnienie przeważnie w kopalniach węgla kamiennego, których w latach 1899-1906 otwarto pięć⁷⁶. Polscy przybysze nie mieli trudności z asymilacją, ale nie chcieli zatracić swojej tożsamości, więc już w 1910 roku powołali do życia pierwszą organizację polonijną - działające do dziś Towarzystwo Polsko-Katolickie „Jedność” pod opieką św. Wojciecha.

---

⁷⁵ „Historia polskiej obecności dyplomatycznej i konsularnej w Holandii”- wykład prof. dr. hab. Wojciecha Skóry, który odbył się z okazji Dnia Służby Zagranicznej w Ambasadzie RP w Hadze w dn. 16.11.2018 r.

⁷⁶ F. Wojciechowski, *Voor brood en vrijheid. Honderd jaar Polen in Zuid-Limburg 1900-2000*, Heerlen 2000, s. 19-21.

Poza tym działały inne organizacje, na przykład od 1914 roku Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Kerkrade. Wybuch I wojny światowej spowodował, że z Zagłębia Ruhry do Limburgii przybyło więcej Polaków, którzy wybierali neutralną Holandię, by nie służyć w niemieckim wojsku. To właśnie oni zasilili paramilitarne oddziały „Sokoła”, który rozszerzył swoją działalność i w 1916 roku skupiał 140 członków. Powstał Związek Sokołów Polskich w Holandii, który był nie tylko organizacją sportową i towarzyską, ale przede wszystkim działał na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości. Organizowano spotkania z okazji rocznic i świąt państwowych, dbano o to, by Polacy za granicą nie zapomnieli o swoich korzeniach i języku, na przykład w Schaesberg zorganizowano kurs języka polskiego dla dzieci górników. W czasie I wojny światowej na terenie Limburgii mieszkało około 2 tys. Polaków, ale odzyskanie przez Polskę niepodległości spowodowało, że wielu z nich wróciło do wolnego kraju, co było przyczyną zmniejszenia się społeczności polonijnej do 934 osób⁷⁷.

Oprócz górników w Limburgii, w dużych miastach takich jak Amsterdam, Rotterdam i Haga osiedlali się również Polacy lub Żydzi z ziem dawnej Polski. Żydzi, którzy znaleźli się w Amsterdamie, zajmowali się między innymi szlifowaniem kamieni szlachetnych, inni prowadzili swoje interesy. Dużym skupiskiem Żydów z Europy Środkowo-Wschodniej, przede wszystkim z Polski, była Haga i kurort Scheveningen. Przed I wojną światową stał się on popularnym miejscem wypoczynku i imigranci znajdowali tam zatrudnienie w restauracjach i hotelach. Ze swoich domów uciekali przed biedą lub pogromami, które już pod koniec XIX wieku wybuchały na ziemiach rosyjskich, a wzmożły się w latach rewolucji. Do najpopularniejszych miejsc spotkań polsko-żydowskiej społeczności, którą w 1920 roku szacowano na 800 osób, należał hotel-pensjonat „Levenlust”, należący do małżeństwa Hirschfeldów, a pierwsza synagoga polskich Żydów powstała z przebudowanej kamienicy przy ulicy Gevers Deynootweg pod numerem 10. Drugą bożnicę otwarto nad kawiarnią przy ulicy Katwijksestraat 67. Trzeci dom modlitwy został wykupiony w 1926 roku przez stowarzyszenie Bert Israël, które urządziło w nim synagogę z dwiema salami modlitewnymi oraz bejt midrasz, szkołę dla żydowskiej młodzieży do studiowania Tory. Mieściła się ona przy Harstenhoekweg 44. W latach dwudziestych w Hadze mieszkało 3680 Żydów, z których 60% urodziło się w Europie Środkowej. Po dojściu Hitlera do

---

⁷⁷ Ibidem, s. 23-27.

władzy w 1933 roku do Holandii przybyło jeszcze więcej żydowskich uciekinierów. O odpowiednie ich przyjęcie dbał Haski Komitet do Szczególnych Spraw Żydowskich (Haagsch Comité i voor Bijzondere Joodse Belangen) oraz Związek Żydów ze Wschodu (Oost-Joods Verbond)⁷⁸. Od XIX wieku funkcjonował też Holenderski Związek Syjonistyczny (Nederlandse Zionistbond), a od 1919 roku jego młodzieżowa przybudówka⁷⁹. Znanymi osobami z polsko-żydowskiej diaspory, wywodził się m.in. Abraham Icek Tuschinski, właściciel sieci kin, w tym działającego do dziś słynnego Theater Tuschinski w Amsterdamie⁸⁰ oraz Anna Burton, czyli Johanna Rafałowicz, popularna w latach powojennych piosenkarka jazzowa⁸¹. Polskim Żydem był również Henri Polak, założyciel i wieloletni przewodniczący Narodowych Związków Zawodowych w Królestwie Niderlandów⁸².

Do Holandii trafiali też polscy patrioci, którzy z powodu swojej działalności musieli opuścić ziemię polskie, na przykład Piotr Paliński, nauczyciel, dziennikarz i działacz społeczny z Wielkopolski, który w latach 1911-1919 przebywał w Holandii, gdzie związał się z organizacjami chrześcijańskimi oraz polonijnymi. W Rotterdamie działało „Ognisko Polskie”, a P. Paliński był jednym z jego założycieli. „Ognisko” miało na celu niesienie pomocy i służenie radą Polakom, których los rzucił do Holandii. P. Paliński społecznie prowadził nauczanie, ale pracował jako kierownik polskiego oddziału firmy ogrodniczej. Dzięki tej pracy opublikował ilustrowany poradnik zatytułowany „Kultura holenderskich roślin kwiatowych”, który wydany został w Hillegom-Haarlem w 1913 roku. W poradniku autor dawał wskazówki, jak uprawiać różne rośliny ozdobne, a co istotne, był autorem polskiego nazewnictwa holenderskich tulipanów⁸³. Jego pracę docenił sam Henryk Sienkiewicz, który korespondował z Palińskim i któremu spodobało się, że nadane kwiatom nazwy nawiązywały do polskich wydarzeń historycznych i patriotycznych⁸⁴.

---

⁷⁸ W. Willems, *In de schaduw van de Shoah. Poolse Joden in Den Haag*, [w:] W. Willems, H. Verbeek, *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland*, Amersfoort 2012, s. 52-61.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ *Erfgoed van de Week. 100 jaar Tuschinski* [online], <https://www.amsterdam.nl/kunst-cultuur/monumenten/erfgoed-week/100-jaar-tuschinski>, [dostęp: 28.04.2022].

⁸¹ G. Gramza, *Dwa Edisony i japońska przygoda*, „Scena Polska” 1 (2021), s. 18.

⁸² Polak, Henri (1868-1943) [online] http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn5/polak_h, [dostęp: 28.04.2022].

⁸³ G. Gramza, *„Wierz, żeś szczęśliwą, a w rzeczywistości nią będziesz”*, czyli *porady ogrodnicze i małżeńskie polskiego patrioty, który kilka lat spędził w Holandii*, „Scena Polska” 2 (2021), s. 24-25.

⁸⁴ List Henryka Sienkiewicza do Piotra Palińskiego z 21.11.1913 r., kopia listu w zbiorach muzeum Regionalnego w Wągrowcu (<https://www.facebook.com/opatowka/posts/1753206651428270/> [dostęp: 22.05.2022]).

W latach 1925-1927 posłem II Rzeczypospolitej Polskiej w Holandii był prawnik Stanisław Koźmiński. Reprezentował on również Polskę w sprawach przed Stałym Trybunałem Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze, w którym rozpatrywano wiele spraw spornych dotyczących Polski i te właśnie sprawy mieli za zadanie śledzić przedstawiciele II RP. Najbardziej znanymi z nich były sprawa skrzynek pocztowych w Wolnym Mieście Gdańsk oraz spór o fabrykę nawozów sztucznych w Chorzowie⁸⁵.

Przedstawiciele Konsulatu mieli również za zadanie przyjmować gości z Polski i organizować ich pobyt w Holandii. W 1931 roku na Kongres PEN Clubów do Hagi przyjechali polscy pisarze⁸⁶, a trzy lata wcześniej do Amsterdamu przybyła ekipa sportowców na Igrzyska Olimpijskie, na których Halina Konopacka ustanowiła rekord świata w rzucie dyskiem i zdobyła pierwszy w historii złoty medal olimpijski dla Polski⁸⁷. Pracownicy konsulatu angażowali się również w organizację różnych uroczystości i dbali o Polonię.

W 1920 roku szacowano liczbę Polaków na 2671 osób, co stanowiło wówczas 0,03% ogółu ludności Holandii. Koniunktura w górnictwie spowodowała przyrwyw ludności polskiego pochodzenia z Belgii, Francji, Westfalii i Nadrenii. Holenderskie dane statystyczne w 1930 roku odnotowują 5931 Polaków. Pokrywa się to mniej więcej z danymi z raportu Konsulatu RP w Rotterdamie z 1931 roku, który szacował liczbę polskich migrantów na 5,7 tys. W szczytowej fazie emigracji, na początku kryzysu ekonomicznego, liczbę Polaków w Holandii oceniano na 7 tys. osób. W 1938 roku Konsul Generalny RP w Amsterdamie szacował liczbę ludności polskiej na 6400 osób, w tym w Amsterdamie- 600, w Rotterdamie- 400, w Hadze i Scheveningen- 1000, a w Limburgii 2500. Liczbę Polaków wyznania rzymskokatolickiego oceniał na 2375 osób, a pozostałą część stanowili polscy Żydzi⁸⁸.

W latach trzydziestych w Holandii przebywała jeszcze jedna grupa zawodowa Polaków- byli to rybacy w Scheveningen. Gdy Polska odzyskała niepodległość i dostęp do Morza Bałtyckiego, zaczęła rozwijać się polska żegluga i rybołówstwo morskie. Polscy armatorzy szukali możliwości rozwinięcia rybołówstwa we współpracy z doświadczonymi rybakami w Holandii. Partnerem dla polskiej strony stała się firma „Van der Toorn”, a nową polsko-holenderską spółkę nazwano Towarzystwem

---

⁸⁵ R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie w Europie powersalskiej*, Warszawa 2013, s. 69-91.

⁸⁶ Ibidem, s. 411.

⁸⁷ Ibidem, s. 214.

⁸⁸ Ibidem, s. 227-231.

Okrętowym Połowów Dalekomorskich „Mewa” i zarejestrowano w Gdyni w 1933 roku. Oficjalnie „Mewa” miała siedzibę w Gdyni, ale kształcenie polskich załóg i połowy odbywały się na Morzu Północnym. Kilkudziesięciu polskich rybaków rekrutujących się z Kaszub uczyło się od Holendrów zawodu, między rejsami mieszkając na lugerach (hol.: logger) zakotwiczonych w starym porcie Scheveningen. Z Polski przybyły także żony rybaków, które uczyły się reperowania sieci i sprawiania ryb. Połowy śledzi na Morzu Północnym odbywały się od maja do końca listopada, a zimą flota śledziowa stała w porcie. Polskie załogi wyruszały wówczas do Południowej Limburgii i rybacy zimowali w towarzystwie rodzin polskich górników. Często rybacy rekrutowali się właśnie spośród górników i to nie tylko tych z Holandii, ale również z Belgii. W nieistniejącej już kaplicy św. Józefa na ulicy Bevelandsestraat w Scheveningen odprawiano dla Polaków niedzielne msze⁸⁹. W Scheveningen przy Kaizerstraat 73 od 1937 roku działał Dom Polskiego Marynarza (Poolsche Zeemanhuis), w którym polscy rybacy mogli zjeść, mieli do dyspozycji świetlicę i pokoje gościnne. W momencie wybuchu II wojny światowej polskie firmy rybackie posiadały w sumie 29 lugerów i trawlerów, na których pracowało 200 rybaków holenderskich i 230 polskich⁹⁰.

W okresie międzywojennym kontakty polsko-holenderskie układały się pomyślnie. Rząd holenderski do polskich imigrantów odnosił się przychylnie, a w kontaktach gospodarczych odnotowano ożywienie spowodowane inwestowaniem kapitału holenderskiego w Polsce - w Warszawie powstały pierwsze zakłady „Philipsa” (1921), których przedstawicielstwa otwarto w kilku miastach. Rząd polski zlecił holenderskim stoczniom budowę polskich okrętów podwodnych (ORP „Orzeł” i ORP „Sęp”), które wzięły później udział w II wojnie światowej⁹¹.

---

⁸⁹ A. Skibniewski, *Jak się Polacy uczyli śledzie łowić* [online], <https://www.wiatrak.nl/12674/jak-sie-polacy-uczyli-sledzie-lowic>, [dostęp: 25.04.2022].

⁹⁰ J. Sieński, *Bezczenny film dokumentalny z lat 30* [online], <https://gdansk.naszemiasto.pl/bezczenny-film-dokumentalny-z-lat-30/ar/c1-5689379>, [dostęp: 25.04.2022].

⁹¹ J. Leska-Słęczak, op. cit. s. 102-103.

1.5 „Dziękujemy Wam Polacy!”- losy Polaków w Królestwie Niderlandów po II wojnie światowej

Powojenna historia Polaków w Holandii wiąże się przede wszystkim z żołnierzami

1. Polskiej Dywizji Pancerniej gen. Stanisława Maczka. Ważna pozostaje także pamięć o spadochroniarzach 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej gen. Stanisława Sosabowskiego, chociaż im dalej od wydarzeń wojennych, tym mniejsza jest wiedza na ten temat w niderlandzkim społeczeństwie⁹².

Holandia znajdowała się w rękach nazistów od 10 maja 1940 roku. Oddziały Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie brały udział w walkach o wyzwolenie Holandii razem z oddziałami amerykańskimi, kanadyjskimi i angielskimi. Jedną z pierwszych jednostek, które dotarły do Holandii we wrześniu 1944 roku, była wspomniana na początku dywizja pancerna. Jej pierwszym sukcesem był krwawo okupiony udział w sierpniowych walkach pod Falaise we Francji. Po przejściu Belgii maczkowcy dotarli do Zelandii, a następnie w październiku wyzwolili Brekę. W listopadzie trwały jeszcze walki o Moerdijk, po czym front zatrzymał się na kilka tygodni, a polscy żołnierze mieli kontrolować zdobyte tereny. W tym okresie słabła już wiara Polaków w szczęśliwy powrót do kraju, a początek roku 1945 przyniósł wiadomości o uzgodnieniach w Jałcie - siły alianckie przyznały Stalinowi zwierzchnictwo nad Europą Środkowo-Wschodnią, w tym nad Polską. Wschodnie tereny II Rzeczypospolitej miały zostać wcielone do ZSRR, tym samym część żołnierzy nie miała dokąd wracać, bo miejscowości, z których pochodzili nie należały już do Polski. Mimo to 1. PDP wzięła udział w walkach o wschodnią Holandię i 5 maja zakończyła swój szlak bojowy w Wilhelmshaven w Niemczech. Kilka dni później II wojna światowa oficjalnie dobiegła końca, ale 1. PDP jeszcze dwa lata stacjonowała blisko granicy holenderskiej, w rejonie Eemslanu. Demobilizacja PSZ rozpoczęła się w 1946 roku, a 1. PDP rozwiązano ostatecznie w czerwcu 1947 roku. Tylko kilka procent żołnierzy zdecydowało się na powrót do kraju, gdzie rządili komuniści, większość pozostała za granicą. Część z nich osiedliła się w Anglii, Kanadzie i Stanach Zjednoczonych, ale część wybrała kraje takie jak Francja, Belgia i Holandia, w których szukano rąk do pracy w przemyśle. Część z nich znalazła zatrudnienie w stoczni we Vlissingen lub w górnictwie w Limburgii. Najwięcej

---

⁹² Timmermans: *solidariteit tonen met Polen* [online], <https://www.telegraaf.nl/nieuws/955580/timmermans-solidariteit-tonen-met-polen>, [dostęp: 26.04.2022].)

maczkowców osiedliło się w Bredzie i jej okolicach. Thomas Peeters pisze o 250 żołnierzach⁹³, a Lucia Thijssen o 350⁹⁴. Być może oboje mają rację, ponieważ po wywiązaniu się z pięcioletnich kontraktów część Polaków opuściła Holandię szukając swojego miejsca gdzie indziej.

Breda dla polskich żołnierzy stała się namiastką ojczyzny, tym bardziej, że pamiętali gorące przyjęcie zaraz po wyzwoleniu miasta, kiedy to w ratuszu zapadła decyzja o przyznaniu dywizji Srebrnego Honorowego Medalu Miasta Bredy i wpisaniu żołnierzy do księgi miasta, a tym samym nadaniu im honorowego obywatelstwa⁹⁵. Mieszkańcy Bredy byli wdzięczni za wyzwolenie, które obyło się bez strat w ludności cywilnej oraz za oszczędzenie zabytkowej zabudowy miasta. Podczas parady zwycięstwa wiwatowano na cześć Polaków, a jedną z głównych alei w mieście przemianowano na Poolseweg (tł. Polska Droga). Podziękowania i artykuły o polskich wyzwolicielach drukowały miejscowe gazety, a przez lata w Bredzie powstało sporo pomników i miejsc pamięci poświęconych polskim wyzwolicielom⁹⁶, w tym nowoczesne muzeum dywizji, General Maczek Memorial⁹⁷.

Miasto Breda stało się ważnym centrum życia polonijnego w powojennej Holandii- działały tu szkoły, świetlice, domy spotkań, zespoły taneczne i kluby sportowe. Pierwszym stowarzyszeniem, które organizowało życie byłych żołnierzy było Polskie Towarzystwo Katolickie. Ponadto część z nich należała do Stowarzyszenia Kombatantów Polskich, chociaż najliczniejsze koło SPK działało we Vlissingen. Dzięki działalności tych organizacji życie polonijne w Bredzie było aktywne, odbywały się zloty, spotkania rocznicowe, obchodzono urodziny generała S. Maczka, a raz w miesiącu odprawiana była msza w języku polskim. SPK miało prężny dział prasowy i wydawało własne biuletyny, ale także informowano miejscowe media o polskiej historii i losach żołnierzy. Dbano także o pomniki i nagrobki polskich poległych. Podtrzymywanie pamięci o wkładzie polskich żołnierzy w wyzwolenie Francji, Belgii i Holandii, było bardzo ważnym zadaniem SPK, ponieważ w Polsce maczkowcy zostali uhonorowani dopiero w 1995 roku. Na temat powojennych losów polskich żołnierzy powstało niewiele prac naukowych i jest to temat, który wymaga gruntownego opracowania. Podejmuje go

---

⁹³ T. Peeters, *De Eerste Poolse Pantserdivisie in Nederland*, Breda 1979, s. 128.

⁹⁴ L. Thijssen, op. cit., s. 248.

⁹⁵ Kopia zarządzenia gminy Breda o nadaniu żołnierzom 1. PDP honorowego obywatelstwa miasta Bredy w języku polskim. Kolekcja Maczek Memorial Breda.

⁹⁶ *Bewrijdingswandeling door het centrum* [online], <https://www.welkominbreda.nl/nl/doen/cultuur-historie/bevrijdingswandeling>, [dostęp: 25.04.2022].

⁹⁷ General Maczek Memorial, <https://www.maczekmemorial.nl>, (dostęp: 26.04.2022)

Iwona Guść w artykule „Maczkowcy w krainie tulipanów. O polskich weteranach w Holandii i o konflikcie pamięci”⁹⁸. Na podstawie badań i rozmów z kombatantami dowiadujemy się, że po demobilizacji życie cywilne młodych ludzi w obcym kraju było bardzo trudne i chociaż w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych Polacy nie skarżyli się, a z reguły wyrażali swoją wdzięczność za gościnne przyjęcie i pomoc Holendrów, to czuli się wyizolowani i niedoceniani. Autorka artykułu pisze o budowaniu własnej tożsamości byłych żołnierzy w oparciu o wydarzenia wojenne, podkreślając heroizm i poświęcenie dla Ojczyzny. Polacy nie chcieli przedstawiać się jako osoby potrzebujące pomocy, bo to zakłócałoby wizerunek bohaterskich wyzwolicieli. Przez lata narracja o wojnie zmieniła się i w latach siedemdziesiątych przeszła od opowieści o heroizmie i walkach do indywidualnych doświadczeń. Historiografia oddaliła się od historii militarnej i zaczęła mocniej wnikać w życie codzienne pod okupacją. Takie ujęcie pozwoliło w pełni uwzględnić perspektywę ofiar cywilnych. Polscy kombatanci odczuli to wyraźnie, bo kiedy oni z okazji ważnych rocznic zakładali mundury galowe i przypinali ordery, zyskiwali coraz mniejsze uznanie społeczne, tym bardziej, że coraz silniejszy stawał się ruch pacyfistyczny. Ponadto sytuacja w PRL pod koniec lat sześćdziesiątych i nowa fala uchodźców w Holandii, tym razem żydowskich, sprowokowała dyskusje na temat antysemityzmu. Członkowie SPK musieli zaprotestować i jasno odciąć się od władz komunistycznych w Polsce, przypominając, że nie mają z nimi nic wspólnego i dlatego od końca wojny mieszkają poza granicami swojego kraju. Dla kombatantów krzywdzące było niezaproszenie ich na obchody 35-lecia wyzwolenia Holandii w Amsterdamie. Wtedy to po raz pierwszy nazwano polskich żołnierzy „zapomnianymi bohaterami”. Określenie to pojawiło się ponownie w 2013 roku - w jednym z reportaży nazwano Polaków „ukrytymi i zapomnianymi bohaterami”⁹⁹. Wydaje się jednak, że przez następne lata pamięć o polskich żołnierzach była celebrowana, a w obchodach 75-rocznicy wyzwolenia Bredy wzięli udział król Willem-Alexander oraz prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. Z tej okazji na budynku ratusza wywieszony został baner: „Dziękujemy Wam Polacy”, którym witali wyzwolicieli mieszkańcy miasta w 1944 roku¹⁰⁰. Niewielu bezpośrednich świadków tych

---

⁹⁸ I. Guść, *Maczkowcy w krainie tulipanów. O polskich weteranach w Holandii i o konflikcie pamięci*, „*Neerlandica Wratislaviensia*” XXV (2015), s. 48-53.

⁹⁹ I. Guść, *Maczkowcy w krainie tulipanów*, op. cit.

¹⁰⁰ 75. rocznica wyzwolenia Bredy [online], <https://www.gov.pl/web/holandia/75-rocznica-wyzwolenia-bredy>, [dostęp: 26.04.2022].

wydarzeń wzięło udział w obchodach, ale najwyższe władze Holandii i Polski oraz mieszkańcy Bredy w ten sposób uczcili tę ważną rocznicę i pamięć

1. PDP z jej dowódcą, generałem S. Maczkiem na czele.

W Holandii, tak jak w innych krajach, nie brakuje pasjonatów historii i kolekcjonerów, dzięki którym powstają miejsca pamięci, a przeszłość nie jest zapomniana. Tak było z utworzonym w 2004 roku prywatnym Muzeum Wojennym „Gdynia” (Oorlogsmuseum Gdynia). Mieszkaniec Axel, Mario Maas, od dziecka zbierał przedmioty związane z II wojną światową i po latach miał tyle eksponatów, że chciał je udostępnić zainteresowanym. Zgromadził między innymi amerykańskie jeepy, sprzęt wojskowy, dokumenty, listy, afisze i plakaty, wojskowe namioty i tym podobne militaria. Swoją myśl zrealizował z okazji

60. rocznicy wyzwolenia Axel przez 1. PDP gen. S. Maczka. Na muzeum kolekcjoner przeznaczył jeden z budynków gospodarczych, co nie było przypadkowe, gdyż w jego okolicach toczyły się ciężkie walki i ten budynek był jedynym, jaki ocalał. Obecnie ekspozycja ma już powierzchnię tysiąca metrów kwadratowych, a fundacja, którą powołano w celu zarządzania nią, pracuje nad modernizacją i profesjonalizacją muzeum, chcąc udostępniać również dokumenty, uporządkować obiekty i zlecić wykonanie tablic informacyjnych¹⁰¹.

„Położone nad Skaldą Axel stanowiło mocny punkt obrony wojsk niemieckich, które starały się nie dopuścić aliantów do portów w pobliskim Terneuzen oraz Antwerpii i Gandawie. Były one ważne ze względów strategicznych, ponieważ mogły obsługiwać transport z zaopatrzeniem dla wojsk alianckich. Zadanie zdobycia Axel zostało powierzone 10. pułkowi dragonów z 10. Brygady Kawalerii Pancernej wchodzącej w skład 1. Dywizji Pancernej generała Maczka. Operacją dowodził pułkownik Zdzisław Szydłowski. Walka prowadzona była wyłącznie przez jednostkę polską, bez wsparcia lotnictwa (trwała właśnie operacja Market Garden) i ciężkiej artylerii. Zajęcie Axel zajęło żołnierzom pułkownika Skibińskiego aż pięć dni - bitwa rozpoczęła się 16, a zakończyła 20 września 1944 roku. W jej wyniku życie straciło ogółem 105 żołnierzy - wielu zmarło potem w szpitalach, inni w Bredzie. Najtragiczniejszym dniem był 17 września, gdyż w wyniku ostrzału artyleryjskiego poległo 25 żołnierzy. Byli to młodzi mężczyźni (w większości niespełna dwudziestoletni), którzy brali udział w budowie na kanale Axel-Hulst przeprawy saperskiej dla ciężkiego sprzętu wojskowego. Był to

---

¹⁰¹ Oorlogsmuseum Gdynia, <https://www.oorlogsmuseumgdynia.nl>, (dostęp: 26.04.2022)

stalowy most nadający się do przeprawy czołgów, który „dragoni” nazwali «Gdynią»¹⁰². Ten most już nie istnieje, ale „Gdynia” przetrwała w nazwie muzeum, a most upamiętnia pomnik wzniesiony z okazji 75. rocznicy bitwy o Axel, również z inicjatywy M. Maasa¹⁰³. Od 1948 roku w Axel znajduje się pomnik z brązu autorstwa Cephasa Stauthamera poświęcony polskim żołnierzom, przy którym organizowane są uroczystości rocznicowe¹⁰⁴.

O ile w Bredzie zawsze, bardziej lub mniej uroczyście, celebrowano rocznice i pamiętano o polskich żołnierzach, to o przywrócenie nie tylko pamięci, ale też honoru polskim spadochroniarzom, starano się przez wiele lat. W operacji „Market Garden” w 1944 roku wzięła udział 1. SBS, która poniosła ogromne straty, a mimo to nigdy nie została uhonorowana za swoje męstwo. Co gorsza, jej dowódca został obarczony winą za fiasko operacji i dopiero w 2006 roku został zrehabilitowany. Mieszkańcy Driel, miejscowości, w której lądowali Polacy krótko po wojnie założyli Komitet Driel-Polen, który co roku organizował Dzień Polski ku czci poległych żołnierzy. Dzięki temu Komitetowi jeden z placów miasta nazwano nazwiskiem generała- Sosabowskiplein i wzniesiono pomnik „Surge Polonia”. W 1954 roku gen. S. Sosabowski otrzymał tytuł honorowego obywatela gminy Hetern, do której należy Driel. W 1961 roku Cora Baltussen, sanitariuszka Czerwonego Krzyża, która udzielała pomocy Polakom w czasie walk o Arnhem, i która była jedną z inicjatorek założenia Komitetu, zwróciła się do królowej Juliany o przyznanie odznaczeń polskim spadochroniarzom. Do królowej zwracali się również inni, ale na próżno. Przełomem stał się dopiero rok 2004, kiedy holenderski dziennikarz Geert Jan Lassche nakręcił film „God Bless Montgomery – Zapomniani polscy bohaterowie w bitwie pod Arnhem”, który miał premierę trzy dni przed obchodami 60-lecia bitwy o to miasto¹⁰⁵. Z apelem o przywrócenie chwały generałowi wystąpili w filmie Cora Baltussen i książę Bernhard – ojciec ówczesnej królowej Holandii, Beatrix. Ten ostatni nazwał fakt, że przez ponad pół wieku

---

¹⁰² R. Głuszek, *Axel i Gdynia* [online], https://www.holandiabeztajemnic.pl/?page_id=3768, [dostęp: 25.04.2022].

¹⁰³ *Actie voor „De Brug naar de Vrijheid” in Axel* [online], <https://www.omroepzeeland.nl/nieuws/11494129/actie-voor-de-brug-naar-de-vrijheid-in-axel>, [dostęp: 26.04.2022].

¹⁰⁴ *Nationaal Comité 4 en 5 mei. Axel, „Monument voor Poolse Militairen”* [online], <https://www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten/zoeken/1726/axel-monument-voor-poolse-militairen>, [dostęp: 26.04.2022].

¹⁰⁵ G. J. Lassche, *God bless Montgomery. De vergeten Polen in de Slag om Arnhem* [materiał video], NPO Doc, 23.09.2014, 22:45-23.45, <https://geertjanlassche.com/film/god-bless-montgomery/>, (05.05.2022)

odmawiano uhonorowania Sosabowskiego i jego brygady, „wielkim zaniedbaniem”. Przez Holandię przetoczyła się dyskusja na ten temat, tym bardziej, że wkrótce książę Bernhard zmarł i jego apel o przywrócenie honoru Polakom brzmiał jak testament. Film stał się koronnym dokumentem w batalii o pamięć. Odnaleziony list królowej Wilhelminy z 1946 roku miał przekonać ministra obrony Holandii do zmiany decyzji w sprawie nieprzyznawania odznaczeń państwowych za czyny z czasów II wojny światowej. Minister Henk Kamp kategorycznie odmawiał uhonorowania żołnierzy 1. SBS, powołując się na decyzję holenderskiego rządu z 1951 roku. 25 listopada 2004 roku Frans Timmermans i Hans van Baalen, posłowie z VVD¹⁰⁶, złożyli wniosek poselski z prośbą do rządu Holandii o wszczęcie badania przez kapitułę Orderu Wojskowego Wilhelma, które miało wykazać, czy generała Sosabowskiego można pośmiertnie odznaczyć¹⁰⁷. W grudniu druga izba parlamentu jednogłośnie przyjęła wniosek posłów Timmermansa i Van Baalena, a rok później, 9 grudnia 2005 roku, minister Kamp oznajmił, że rząd Holandii przyznał 1. SBS Order Wojskowy Wilhelma, a generałowi Sosabowskiemu pośmiertnie medal Brązowego Lwa. Uroczyste wręczenie odznaczeń odbyło się 31 maja 2006 roku w Hadze. C. Baltussen nie doczekała momentu, w którym cel jej życia- przywrócenie honoru polskim spadochroniarzom – został zrealizowany, zmarła w listopadzie 2005 roku w wieku 93 lat i została pochowana na cmentarzu wojskowym w Driel. Posłowie

H. van Baalen i F. Timmermans oraz reżyser G. Lassche za swoją działalność na rzecz uhonorowania generała Sosabowskiego i 1. SBS zostali odznaczeni przez prezydenta Lecha Kaczyńskiego. Do ujawnienia kluczowego, historycznego dokumentu - listu królowej Wilhelminy z 1946 roku, w którym wyraża ona zgodę na odznaczenie dziesięciu żołnierzy z

1. SBS- przyczynił się Erik van Tilbeurgh, działacz społeczny, który prowadzi fundację „Wojtek- Polscy Wyzwoliciele Na Wszystkich Frontach”¹⁰⁸.

---

¹⁰⁶ VVD- Volkspartij voor Vrijheid en Democratie- Partia Ludowa na Rzecz Wolności i Demokracji to holenderska centroprawicowa partia o profilu liberalnym założona w 1948. Należy do Międzynarodówki Liberalnej oraz do Porozumienia Liberalów i Demokratów na rzecz Europy. Liderem partii od 2006 jest Mark Rutte, obecny premier Królestwa Niderlandów. (VVD: <https://www.vvd.nl>, [dostęp: 05.05.2022])

¹⁰⁷ *Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2005* [online], <https://old.polonian.nl/wp-content/uploads/2009/09/KST82021-motie-25-11-2004.pdf>, [dostęp: 26.04.2022].

¹⁰⁸ M. Bos-Karczewska, *Jak Polacy walczyli o honor gen. Sosabowskiego i jego żołnierzy?* [online], <https://polonia.nl/2018/09/22/jak-holendrzy-walczyli-o-honor-gen-sosabowskiego-i-jego-zolnierzy/>, [dostęp: 05.05.2022].

W Królestwie Niderlandów znajduje się wiele cmentarzy i miejsc upamiętniających polskich żołnierzy wyzwalających ten kraj, ale także groby lotników, którzy zostali zestrzeleni nad Holandią w trakcie lotów bombowych nad Zagłębie Ruhry. Wśród mogił żołnierzy znajdują się również groby Polaków, którzy brali udział w ruchu oporu przeciwko niemieckiemu okupantowi (Załącznik 1). Losy polskich żołnierzy, szczególnie tych, którzy związali się z Królestwem Niderlandów, na zawsze pozostaną częścią tego kraju.

2 Polacy w Królestwie Niderlandów – życie na emigracji (1989-2019)

2.1 Potencjał demograficzny

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej dnia 1 maja 2004 roku Holandia przyjęła tysiące migrantów zarobkowych i stała się dla wielu Polaków drugą ojczyzną. Stało się tak mimo tego, że kraj ten nie stworzył bezwarunkowo rynku pracy, korzystając z okresu przejściowego zapisanego w traktacie akcesyjnym. Na swobodne przemieszczanie się w celach zarobkowych do Holandii Polacy musieli poczekać do 2007 roku. Mimo tego, według danych Głównego Urzędu Statystycznego, już w 2006 roku kraj ten stał się czwartym państwem, do którego najchętniej migrowali Polacy. Obywatele polscy faktycznie stali się jedną z największych grup imigrantów zarobkowych napływających do Królestwa Niderlandów. Jako obywatele UE nie podlegają oni obowiązkowi uzyskania zezwolenia na pracę, a ich funkcjonowanie determinuje organizacja rynku pracy oraz zasady zatrudnienia obowiązujące w Holandii.

Dokonując analizy danych statystycznych zawartych w raportach przygotowywanych przez różne instytucje dochodzimy do wniosku, że rzetelna ocena liczby imigrantów z Polski jest zadaniem bardzo trudnym.

Po pierwsze już od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku obserwowane jest zjawisko zmiany w typach i formach mobilności, a dominującą wcześniej emigrację stała zastąpiły w dużej części przemieszczenia krótkotrwałe, często cyrkulacyjne lub wahadłowe, a sam proces objął mieszkańców tak dużych miast, jak i wsi, osoby wykształcone i o niskich kwalifikacjach, migracje organizowane przez pośredników i na własną rękę. Po drugie w Królestwie Niderlandów obowiązek rejestracji i wykupienia ubezpieczenia zdrowotnego dotyczy obywateli UE przebywających w tym kraju co najmniej cztery miesiące. Obowiązują tu przepisy unijne, a szczególne znaczenie ma dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich¹.

Punktem wyjścia do określenia liczby polskich migrantów są dane holenderskiego urzędu statystycznego - Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) oraz

---

¹ Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 158/77.

polskiego Głównego Urzędu Statystycznego (GUS). Z danych CBS wynika, że jeszcze pod koniec lat dziewięćdziesiątych liczbę Polaków w Holandii szacowano na niecałe 6 tys., a w 2004 roku wynosiła ona 7431². Jednak te informacje różnią się od liczb, które podawał GUS, ponieważ według niego do Holandii w 2004 roku wyjechało 23 tys. Polaków³, przy czym GUS informował również o osobach czasowo przebywających za granicą i nie brał pod uwagę tych, którzy już tam byli. W 2010 roku liczba zarejestrowanych Polaków wzrosła do 77 178 by w 2019 roku osiągnąć 185 497, co oznacza, że Polacy stali się pod względem liczebności drugą po Niemcach, grupą migrantów z krajów UE zamieszkujących Królestwo Niderlandów⁴.

Tabela 1 przedstawia dane z lat 2010-2019, kiedy to pojawiły się bardziej szczegółowe, obejmujące narodowość, informacje o przemieszczeniach migrantów z Europy Środkowo-Wschodniej. W latach wcześniejszych grupę migrantów z krajów byłego bloku komunistycznego często traktowano łącznie.

Tabela 1 Liczba mieszkańców polskiego pochodzenia w Królestwie Niderlandów w latach 2010-2019 z podziałem na regiony z uwzględnieniem gmin Haga i Rotterdam

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Królestwo Niderlandów	77 178	87 323	100 775	111 121	123 003	137 794	149 831	161 158	173 050	185 497
Holandia Południowa	21 017	25 127	30 603	33 625	37 102	41 754	45 827	49 407	53 388	56 304
Północna Brabancja	14 875	16 832	19 926	22 643	25 717	29 302	32 497	35 669	39 144	42 624
Holandia Północna	13 187	14 485	16 050	17 453	19 371	21 592	23 112	24 596	25 784	27 358
Limburgia	7356	8104	9126	9912	10 783	11 715	12 387	13 273	14 115	15 149
Geldria	6080	6627	7215	7953	8715	9877	10 718	11 214	12 230	13 686
Haga	5821	6866	8037	8969	9788	11031	12 171	13 078	14 094	14 514
Rotterdam	3936	4754	5484	6105	6714	7542	8431	9107	9714	10 579

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych niderlandzkiego biura statystycznego CBS, które są dostępne na stronie StatLine: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl>, (dostęp: 29.04.2022).

Dane przedstawione powyżej wskazują na stały wzrost liczby Polaków mieszkających i pracujących w Królestwie Niderlandów. Proces, który zaczął się jeszcze w latach dziewięćdziesiątych przybrał nieoczekiwaną formę i zakres. Holendrzy nie

² *Aantal Poolse ingezetenen exclusief seizoenarbeiders, cijfers volgens CBS* (StatLine: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl>, [dostęp: 29.04.2022]).

³ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2017* [online], <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-emigracji-z-polski-w-latach-20042016,2,10.html>, [dostęp: 29.04.2022].

⁴ *Jaarrapport Integratie 2018*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018, s. 8.

spodziewali się aż takiej fali imigrantów z Europy Środkowo-Wschodniej. Jeszcze w badaniach z 2008 roku, które Dirk Korf przytoczył w raporcie, przygotowanym przez Forum⁵, uważano, że migracja z Polski do Holandii ma charakter tymczasowy. Większość pracodawców przewidywała, że tylko niewielka część polskich pracowników osiedli się w Królestwie Niderlandów⁶. Potwierdzały to badania RISBO (niezależny instytut badawczy przy Szkole Nauk Społecznych i Behawioralnych Uniwersytetu Erazma w Rotterdamie): „Przyjeżdżają tutaj, aby dużo pracować w krótkim czasie, aby zaoszczędzić jak najwięcej pieniędzy, które mogą następnie zabrać do kraju pochodzenia”⁷. Przewidywano, że pozostać będą chcieli ludzie młodzi i wykształceni, ale nie sądzono, że będzie to zjawisko masowe⁸. Rzeczywistość zaskoczyła wszystkich, co spowodowało zmianę stosunku do pracowników migrujących z Polski i innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej, o czym będzie szerzej mowa w podrozdziale „Wizerunek Polaków w prasie i mediach holenderskich” (2.5).

Między latami dziewięćdziesiątymi a dwutysięcznymi w migracji Polaków do Holandii zaszła istotna zmiana strukturalna, mianowicie do momentu akcesji Polski do UE migracja ta była zdominowana przez kobiety. Wynikało to zapewne z faktu, że do Holandii przybywały osoby wykonujące zawody specjalistyczne bądź artystyczne, osoby przemieszczające się w celach rodzinnych oraz młode kobiety pracujące jako opiekunki (au pair)⁹. Na temat zawodowej aktywności Polaków w Niderlandach będzie mowa w następnym podrozdziale (2.2).

Proporcje płci zmieniły się krótko po otwarciu rynku pracy dla Polaków w Holandii, a decydujące znaczenie w tej transformacji miało zapotrzebowanie na pracowników- zgłaszane przez pracodawców wakaty były przede wszystkim w rolnictwie i budownictwie. Jednak jeszcze w 2016 roku w Holandii nadal przebywało

---

⁵ D. J. Korf, *Polen in Nederland*, Utrecht 2008, s. 73-79.

⁶ N. Berg van den, M. Brukman, C. van Rij, *De Europese grenzen verlegd. Evaluatie flankerend beleid vrij verkeer van werknemers MOE-landen*, Amsterdam 2008, s. 22-23.

⁷ J. de Boom, *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*, Rotterdam 2008, s. 128.)

⁸ Ibidem, s. 129.

⁹ Zob. E. Kruk, *Współczesne migracje Polek do Królestwa Niderlandów*, „Neerlandica Wratislaviensis” 25 (2015).

więcej Polek niż Polaków (80 200 kobiet; 69 700 mężczyzn)¹⁰ i ta tendencja się utrzymuje¹¹.

Polacy z najnowszej fali migracji - po 2004 roku - pochodzą głównie z południowo-zachodniej Polski, w szczególności z województw śląskiego, opolskiego i dolnośląskiego. Dane dotyczące tej kwestii ilustruje Tabela 2. Osoby z tych regionów przyjeżdżają do Holandii najczęściej za pośrednictwem agencji pracy tymczasowej¹².

Tabela 2 Emigranci z Polski w 2011 roku przebywający w Holandii czasowo, powyżej 3 miesięcy

Lp.	Województwo	Liczba emigrantów
1.	Śląskie	16 980
2.	Opolskie	12 162
3.	Dolnośląskie	9991
4.	Wielkopolskie	9671
5.	Zachodniopomorskie	6685
6.	Kujawsko-pomorskie	6417
7.	Pomorskie	5976
8.	Lubuskie	5896
9.	Warmińsko-mazurskie	5854
10.	Podkarpackie	4878
11.	Lubelskie	4553
12.	Łódzkie	4517
13.	Mazowieckie	4433
14.	Małopolskie	3600
15.	Świętokrzyskie	2361
16.	Podlaskie	1866

Źródło: A. Kołodziejczyk, *Polacy w Królestwie Niderlandów - przeszłość i teraźniejszość*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 27 (2018), s. 57.

Według holenderskiego raportu z 2016 roku Polacy, którzy zameldowali się w Holandii w latach 2013-2014, najczęściej pochodzili z województw opolskiego, zachodniopomorskiego, lubuskiego oraz warmińsko-mazurskiego. W przypadku tych województw na każdych 10 tys. mieszkańców w tym okresie co najmniej 11,9 osób przeprowadziło się do Królestwa Niderlandów. Kolejnymi województwami, w których

¹⁰ 150 duizend inwoners van Poolse herkomst [online], <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/24/150-duizend-inwoners-van-poolse-herkomst>, [dostęp: 29.04.2022].

¹¹ Raport: rynek pracy tymczasowej w Holandii. Charakterystyka polskich emigrantów zarobkowych [online], <https://www.hollandcontracting.pl/baza-wiedzy/raport-rynek-pracy-tymczasowej-w-holandii-charakterystyka-polskich-emigrant%C3%B3w-3>, [dostęp: 29.04.2022].

¹² A. Kołodziejczyk, *Polacy w Królestwie Niderlandów- przeszłość i teraźniejszość*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 27 (2018), s. 57.

wyjazd w tym kierunku cieszył się stosunkowo dużą popularnością, były województwa śląskie, dolnośląskie oraz kujawsko-pomorskie (9,2-11,9 przeprowadzek do Holandii na każdych 10 tys. mieszkańców). Najrzadziej do Holandii przeprowadzali się w tym czasie mieszkańcy województw podlaskiego, mazowieckiego i małopolskiego¹³.

Co tyczy się polskich miast, z których w tym okresie przeprowadziło się do Holandii najwięcej osób, to na pierwszym miejscu znalazły się Opole i Lubusz, a w czołówce były też Elbląg, Włocławek, Przemyśl i Słupsk. Brano tu pod uwagę odsetek mieszkańców, którzy wyjechali do Holandii i w przypadku Elbląga wyniósł on aż 2,64%, co oznacza, że co czterdziesty dorosły mieszkaniec tego miasta przeprowadził się w ostatnich latach do Holandii¹⁴.

Według CBS większość przyjeżdżających do Holandii Polaków pochodzi nie z regionów typowo wiejskich czy dużych metropolii, ale ze średniej wielkości miast i miasteczek. Są to często miejscowości, gdzie szanse na znalezienie pracy są mniejsze niż w wielkich miastach takich jak Warszawa czy Wrocław¹⁵.

Tendencja wzrostowa w liczbie osiedlających się w Holandii imigrantów z Polski trochę spowolniła, ale w 2019 roku obliczano, że populacja Polaków rosła średnio o 12 tys. osób na rok. Przybyło dzieci urodzonych w Holandii i w 2019 roku zarejestrowanych było 28,5 tys. Polaków do 10 roku życia. Osób, które nie przekroczyły 20 lat mieszkało wówczas w Holandii 43 tys., co stanowiło 23% wszystkich imigrantów z Polski. Polscy migranci są młodą grupą, bo aż 75% w 2019 roku nie przekroczyło jeszcze 40. roku życia. Stanowią szóstą pod względem liczebności grupę imigrantów w Niderlandach po tradycyjnie najliczniejszych imigrantach z Turcji, Maroka, Indonezji, Surinamu i Niemiec oraz czwartą grupą pod względem liczby imigrantów pierwszego pokolenia. Ważnym wyróżnikiem polskiej migracji zarobkowej do Holandii jest dość wysoka mobilność Polaków: do Polski w 2019 roku wróciło 10 tys. osób¹⁶.

---

¹³ B. Sleutjes, M. Korte, J. Ooijevaar, *Regionale vestiging en herkomst van recente Polen in Nederland*, [w:] *Jaarrapport Integratie 2016*, Den Haag 2016, s.109-130.

¹⁴ B. Sleutjes, M. Korte..., op. cit.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ M. Bos-Karczewska, *Czy w 2020 r. będzie nas 200 tys.? Oficjalnie jest w Holandii 185 tysięcy Polaków. cz. 1*, [online], <https://polonia.nl/2019/08/22/oficjalnie-jest-w-holandii-185-tysiecy-polakow/>, [dostęp: 04.05.2022].

2.2 Aktywność zawodowa i sytuacja ekonomiczna Polaków

1 maja 2007 roku Polacy uzyskali nieograniczony dostęp do holenderskiego rynku pracy, który uznawany był za jeden z najbardziej specyficznych w Europie. Przede wszystkim dlatego, że miał najwyższy w UE procent zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu pracy. W 2008 roku osoby stanowili oni 47,6% osób pracujących, a w 2011 roku już 49,1%, podczas gdy średnia europejska wynosiła wówczas 19,5%¹⁷. Drugim elementem wyróżniającym Holandię były i są tymczasowe agencje pracy, których po otwarciu rynku dla Polaków było od 10 do 12 tysięcy. Obecnie szacuje się ich liczbę na 14 tysięcy. Należy dodać, że jest to ważny instytucjonalny element holenderskiego rynku pracy i nie jest on charakterystyczny tylko dla zatrudnienia cudzoziemców. Wielu Holendrów znajduje pracę dzięki pośrednictwu agencji pracy tymczasowej i korzystanie z ich usług jest normalną praktyką. Do 2012 roku system kontroli tych agencji był bardzo ograniczony, ponieważ brakowało odpowiednich przepisów, a agencje nie miały obowiązku się rejestrować. Kontrolę miały zapewniać mechanizmy samoregulacji sektorowej bazujące na zapisach układów zbiorowych. Trzecim czynnikiem, który różni rynek pracy w Holandii od polskiego jest brak sądów pracy, a umowa o pracę jest umową cywilno-prawną, czyli w przypadku zaistnienia sytuacji spornej pracownik musi dochodzić swoich roszczeń na drodze cywilnej. Ponadto, odmiennie niż w Polsce wygląda sprawa płatności składek i kwestie ubezpieczeniowe - obowiązek odprowadzania składki na ubezpieczenie zdrowotne spoczywa na zatrudnionym¹⁸.

Polacy stosunkowo łatwo weszli na holenderski rynek pracy, o czym świadczą wysokie w porównaniu z innymi grupami imigranckimi, wskaźniki zatrudnienia. W 2017 roku w Holandii zatrudnionych było 178 700 Polaków na 414 tys. miejsc pracy dla imigrantów z UE. Na drugim miejscu byli Niemcy: 45 800, a na trzecim Belgowie: 28 400¹⁹.

Polacy pracują w pełnym wymiarze czasu pracy, co odróżnia ich od Holendrów, przy czym zwłaszcza Holenderki pracują krócej niż Polki. Z badań z 2011 roku wynikało

---

¹⁷ *Niepełny etat- praca z konieczności czy z wyboru*, [online], <https://rynekpracy.pl/monitory/niepelny-etat-praca-z-koniecznosci-czy-z-wyboru>, [dostęp: 14.05.2022].

¹⁸ Zob. P. Kaczmarczyk, M. Lesińska, R. Stefańska, *Polacy przebywający czasowo w Królestwie Niderlandów- stan wiedzy, wyzwania i możliwe działania publiczne*, Warszawa 2012, s. 42-43.

¹⁹ *Bijna 180 duizend banen vervuld door Polen* [online], <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-180-duizend-banen-vervuld-door-polen>, [dostęp: 01.05.2022].

również, że wskaźnik absencji Polaków był bardzo niski²⁰. Ponadto Polacy pracują w określonych sektorach, z dominującą rolą sektora ogrodniczego i rolniczego²¹. Przed przystąpieniem Polski do UE było podobnie, chociaż w latach poprzedzających akcesję legalną imigrację stanowili głównie ludzie z wyższym wykształceniem znający co najmniej jeden język obcy²², a przez długi czas do Holandii przyjeżdżały kobiety, co znajdowało odzwierciedlenie w strukturze zatrudnienia polskich imigrantów.

Od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku Holandia zmagала się z problemem deficytu pielęgniarek i opiekunów osób starszych. Już w 1991 roku podjęto zakończoną niepowodzeniem próbę zatrudnienia polskich pielęgniarek w Amsterdamie. Pomimo braków kadrowych osobom z wykształceniem medycznym trudno było uzyskać pozwolenie na pracę i w 2003 roku w Holandii zatrudnionych było tylko 95 polskich pielęgniarek. Mimo, że pielęgniarki z Europy Środkowo-Wschodniej cieszą się powszechnym szacunkiem, to doświadczenia migrantek nie były do końca pozytywne. Przybywające do Królestwa Niderlandów kobiety, które miały wymagane wykształcenie oraz doświadczenie, musiały rozpoczynać karierę od najprostszych prac w charakterze salowych. Holendrzy preferowali osoby samotne, nieobciążone rodziną, ponieważ Polki miały pracować również w dni wolne. Praca, którą wykonywały dawała im mniejsze możliwości awansu oraz poczucie dyskryminacji i degradacji zawodowej²³.

Wśród sektorów, w których były i są zatrudniane kobiety znajduje się ogrodnictwo i rolnictwo. Szacuje się, że pracę sezonową w ogrodnictwie i rolnictwie podejmuje obecnie 100 tys. Polaków, co stanowi 54% wszystkich polskich imigrantów, z czego 60% stanowią mężczyźni. Należy jednak zwrócić uwagę, że praca kobiet i mężczyzn różni się charakterem- kobiety zatrudniane są zwykle do sadzenia, plewienia, zbioru, sortowania warzyw, owoców i kwiatów oraz do ich pakowania. Prace te nie wymagają wysokich kwalifikacji²⁴.

W 2018 roku Holenderski Instytut Badań Społecznych SCP ogłosił raport dotyczący sytuacji życiowej Polaków („Bouwend aan een toekomst in Nederland. De leefsituatie van Poolse migranten die zich na 2004 hebben ingeschreven”), z którego wynikało, że 47% polskich pracowników, niezależnie od płci, wykonywało pracę nisko

---

²⁰ Zob. *Poolse Migranten. Die positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen*, red. J. Dagevos, Den Haag 2011.

²¹ Ibidem.

²² J. Leska-Ślęzak, *Polacy w Holandii. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2003, s. 121.

²³ E. Kruk, *Współczesne...*, op. cit., s. 111-112.

²⁴ Ibidem, s. 116.

kwalifikowaną, a tylko 8% wysokokwalifikowaną. Polacy, którzy przybyli do Holandii w latach 2009-2015 w większości zdobyli wykształcenie w kraju. Z badania wynikało, że 21% Polaków miało wykształcenie porównywalne z hbo/wo, (wyższe zawodowe i uniwersyteckie), 39% havo/vwo lub mbo (wykształcenie średnie lub średnie techniczne), 31% vbo/mavo (zawodowe) i 10% basisonderwijs (podstawowe). W porównaniu z Holendrami wypadali gorzej, bo aż 40% nie miało tzw. kwalifikacji początkowych (startkwalificatie)²⁵. Badanie to pokazało również, że polskie kobiety przybywające do Holandii były lepiej wykształcone od mężczyzn: 26% miało dyplom ukończenia szkoły wyższej lub uniwersytetu, podczas gdy mężczyzn z wyższym wykształceniem było 16%. Raport z 2018 roku pokazał, że trzy czwarte Polaków miało pracę, 78% pracowało więcej niż 35 godzin tygodniowo, ale 42% nie miało stałych umów o pracę. Bezrobocie wśród polskich imigrantów było wyższe, niż wśród Holendrów (6,7% : 4,9%), ale o wiele niższe niż wśród grupy imigrantów z innych krajów UE (9,7%). Częściej bez pracy pozostawały kobiety (8,7%) niż mężczyźni (4,1%)²⁶, ale wiele z tych osób mogło pracować nielegalnie. Szacuje się, że w Holandii od 10 do 20 tys. Polek zarabia w ten sposób²⁷.

Zawodowa aktywizacja kobiet z klasy średniej w zachodnich społeczeństwach spowodowała wzrost popytu na tanią pracę domową i opiekuńczą. Już w latach dziewięćdziesiątych w ramach programów au pair do Holandii przyjeżdżały młode dziewczyny, by uczyć się języka angielskiego lub niderlandzkiego i pomagać w opiece nad dziećmi. Początkowo ten międzynarodowy program miał na celu wymianę kulturową, ale z czasem przekształcił się w system pozyskiwania taniej siły roboczej. Wysokość stawki godzinowej, którą otrzymują polskie pomoce domowe, jest pochodną statusu zatrudnienia. Istnieje też zjawisko „drabiny etnicznej”, w której Polki plasują się wyżej niż inne narodowości. Ich praca jest ceniona prawie na równi z pracą Holenderek²⁸- polska sprzątaczką za godzinę może otrzymywać 13-16 euro, co przy pełnym wymiarze czasu pracy (38 godzin tygodniowo) daje miesięcznie wynagrodzenie

---

²⁵ W Królestwie Niderlandów kwalifikację początkową (startkwalificatie) można uzyskać kończąc przynajmniej szkołę średnią na poziomie HAVO, VWO lub MBO-2. Uczeń musi uczęszczać do szkoły w pełnym wymiarze godzin. Wyjątek stanowią uczniowie MBO, którzy łączą naukę z pracą (BBL). (N. Dybalska, K. Eckardt, *Odpowiednik holenderski polskiej oświaty i opieki nad dzieckiem*, [w:] *Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii*, pod. red. K. Eckardt, G. Gramzy, Haga 2017, s. 23.).

²⁶ M. Gijsberts, I. Andriessen, H. Nicolaas, W. Huijnk, *Bouwend aan een toekomst in Nederland. De leefsituatie van Poolse migranten die zich na 2004 hebben ingeschreven*, Den Haag 2018, s. 6-9.

²⁷ A. Skibniewski, *Sprzątaczką- zawód z przyszłością* [online], <https://www.wiatrak.nl/80464/sprzataczka-zawod-z-przyszloscia>, [dostęp: 01.05.2022].

²⁸ E. Kruk, *Współczesne...*, op. cit., s. 117-118.

w wysokości od 1976 do 2432 euro, czyli nie odbiegające bardzo od średniej krajowej, która w 2019 roku wynosiła miesięcznie 2567 euro²⁹. Nielegalna praca ma swoje złe strony, chociażby wyzysk i dyskryminację, ale w opinii zainteresowanych daje więcej swobody³⁰.

Poza rolnictwem i ogrodnictwem Polacy pracują również w centrach pakowania i dystrybucji. Największym pracodawcą w Holandii jest AHOLD (supermarkety, w tym „Albert Heijn”), który zatrudnia 370 tys. ludzi. Dla tego przedsiębiorstwa pracuje przede wszystkim agencja pracy OTTO, która zatrudnia pracowników z Europy Środkowo-Wschodniej³¹. Opinie o agencjach pośrednictwa pracy są bardzo różne. Jeszcze w 2012 roku polska Ambasada oceniała, że najważniejszym problemem jest ich nierzetelność: nieodpowiednie warunki zakwaterowania, zawyżanie opłat za mieszkanie, niewypłacanie pieniędzy za urlop i zasiłków chorobowych oraz zwalnianie pracowników po 78 tygodniach, co uniemożliwiało im wejście w nową fazę zatrudnienia, dającą lepsze warunki socjalne. Właściciele agencji wykorzystywali nieznajomość języka niderlandzkiego i realiów zatrudniania w Holandii, a poza tym sprowadzali więcej pracowników niż wynikało to z popytu. Generowali w ten sposób zjawisko pracowników na „stand by”, niepracujących, a zmuszonych ponosić koszty mieszkania i utrzymania³². Sytuacja zatrudnianych przez agencje pracy tymczasowej z biegiem czasu uległa poprawie, chociaż zdarza się, że do opinii publicznej nadal docierają niepokojące informacje³³. Obecnie pracownicy, niezależnie od branży, mogą zwrócić się o pomoc do związku zawodowego FNV. Zatrudnieni w sektorze rolniczym mają do dyspozycji punkty informacyjne w Rotterdamie i Hadze. Porad telefonicznych w języku polskim udziela również Chrześcijański Związek Zawodowy. Skargi w języku polskim można zgłaszać do holenderskiej inspekcji pracy (Nederlandse Arbeidsinspectie) oraz SNCU (Stichting Naleving CAO voor Uitzendkrachten), fundacji powołanej dla kontroli przestrzegania zbiorowych układów pracy (CAO- collectieve arbeidsovereenkomst) w

---

²⁹ *Een modaal inkomen* [online], <https://www.randstad.nl/ontwikkelen/nieuwe-uitdagingen/salarischecker/modaal-inkomen#watverdienvanmodaal>, [dostęp: 14.05.2022].

³⁰ Z badania, które opublikowano w 2020 roku wynika, że 38% osób w branży sprzątajacej było przynajmniej raz w życiu dyskryminowane w miejscu pracy. Na pierwszym miejscu wśród przyczyn dyskryminacji respondenci podawali pochodzenie. (Zob. D. Story, E. van de Vijver, *Discriminatie onderzoek schoonmaakbranche*, Den Haag 2020.)

³¹ S. van den Braak, S. Peek, *Callgirl voor Albert Heijn* [online], <https://www.groene.nl/artikel/callgirl-voor-albert-heijn>, [dostęp: 01.05.2022].

³² *Informacje z placówek MSZ, stanowiska organizacji polonijnych. Niderlandy [w:] Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2012*, Warszawa 2013, s. 165.

³³ *Poolse werknemer in Nederland altijd uitgebuit* [online], <https://www.trouw.nl/nieuws/poolse-werknemer-in-nederland-nog-altijd-uitgebuit~b8cc588f>, [dostęp: 01.05.2022].

sektorze agencji pracy tymczasowej. Do jej zadań należy informowanie pracowników tymczasowych o ich prawach i obowiązkach oraz interweniowanie w przypadkach, gdy łamane są postanowienia zawarte w ich zbiorowych układach pracy³⁴.

Polacy znajdują również zatrudnienie w budownictwie. Z badań dotyczących cudzoziemców w tym sektorze wynika, że w tej branży nie pracuje aż tak dużo Polaków, jakby wynikało z obiegowych informacji - w 2017 roku zatrudnionych było 8890 osób. W latach 2011-2017 sytuacja, jeśli chodzi o liczbę pracowników z Polski i sposób ich zatrudnienia, zmieniała się. Na przykład w 2011 roku na kontraktach zatrudnionych było 3965 Polaków, a samozatrudnionych było 3040. W 2017 roku umowy podpisane miało 2760 osób, a pracujących we własnych firmach (często jednoosobowych) było 6130 osób. Jako przyczyny zatrudniania cudzoziemców (40 880 osób w 2017 roku) pracodawcy wymieniali na pierwszym miejscu ich dostępność na rynku pracy (74%), na drugim elastyczność, jeśli chodzi o czas pracy (14%), a na trzecim koszty zatrudnienia (12%). Wśród cudzoziemców pracujących w budownictwie Polacy stanowili najliczniejszą grupę (8890), na drugim miejscu byli Turcy (5565), a na trzecim Bułgarzy (2980). Dane te przedstawia Tabela 3. W ocenie pracodawców, praca jaką wykonywali cudzoziemcy, nie różniła się bardzo od pracy Holendrów, a jej jakość oceniali pozytywnie. Wśród spraw, na które zwrócono uwagę, był problem z komunikacją i bezpieczeństwem, ponieważ część pracowników nie mówiła po niderlandzku. Z przewidywań wynikało, że pracowników-cudzoziemców na budowach będzie przybywało, ponieważ zapotrzebowanie w tym sektorze rośnie, a pracodawcy mają dobre doświadczenie z nieholenderskimi pracownikami³⁵.

Tabela 3 Liczba Polaków zatrudnionych w budownictwie w latach 2011-2017

Rok	2011	2013	2015	2017
Pracownicy na kontraktach	3965	2985	2355	2760
Samozatrudnieni	3040	3560	4555	6130
Razem:	7005	6545	6910	8890

Źródło: Zestawienie na podstawie: M. Bolt, M. Koning, N. Visser, *Buitenlandse arbeidskrachten in de bouw. Onderzoek naar de omvang van en ervaringen met de inzet van buitenlandse arbeidskrachten*, Amsterdam 2019.

³⁴ E. Grochowska, *Masz problem z pracodawcą w Holandii? Nie czekaj! Tutaj znajdziesz pomoc* [online], <https://polonia.nl/2018/06/13/problem-pracodawca-holandii/>, [dostęp: 01.05.2022].

³⁵ Zob. M. Bolt, M. Koning, N. Visser, *Buitenlandse arbeidskrachten in de bouw. Onderzoek naar de omvang van en ervaringen met de inzet van buitenlandse arbeidskrachten*, Amsterdam 2019.

Według informacji opublikowanych w 2018 roku roczny dochód migranta z Polski wynosił 17 600 euro, przy średnim holenderskim dochodzie 26 300 euro, a więc był on stosunkowo niski, ale i tak trzy razy wyższy niż roczny dochód pracownika w Polsce. Sytuacja materialna Polaków była tym lepsza im dłużej zamieszkiwali w Holandii, ale aż jedna czwarta z nich żyła na skraju ubóstwa, co przekładało się na ich zdrowie i warunki życia. Wśród tak dużej grupy imigrantów tylko 1,8% pobierało zasiłek, znacząco mniej niż Holendrów (2,3%)³⁶. Sytuacja w latach następnych niewiele się zmieniła. Z badań opublikowanych w 2019 roku wynika, że imigranci z Europy Środkowo-Wschodniej należeli do najgorzej opłacanych pracowników w Holandii. Prawie 80% otrzymywało stawkę godzinową nieprzekraczającą 15 euro. Pracownicy z Grecji, Hiszpanii, Włoch i Portugalii zarabiali lepiej, a najlepiej opłacani byli pracownicy z Belgii i Niemiec³⁷.

W 2020 roku ukazał się raport CBS, z którego wynikało, że Polacy nadal stanowili ciężko pracującą grupę imigrantów i zarabiali na poziomie imigrantów pochodzenia nieeuropejskiego, np. z Surinamu, Indonezji, Turcji i Maroka. Dla porównania: średni dochód Holendra wynosił w 2019 roku około 34 600 euro, a więc był o 10 000 euro wyższy niż w przypadku imigrantów nieeuropejskiego pochodzenia oraz Polaków, którzy zarabiali 25 000 euro. Sytuacja poprawiła się w porównaniu z rokiem 2017, ale nadal Polacy byli grupą uboższą. Urząd statystyczny również zauważył, że ponad 4 na 5 Polaków mieszkających w Holandii utrzymywało się z pracy na kontraktach albo z własnej działalności gospodarczej, a zaledwie 10% pobierało holenderski zasiłek dla bezrobotnych. Wśród Polaków, którzy mieszkali w Holandii powyżej 9 lat, tylko 4% pobierało zasiłek dla osób dłużej pozostających bez pracy (*bijstands-uitkering*). Dla porównania – wśród imigrantów z Bułgarii było to 8%³⁸.

Od czasu, kiedy Polacy mogą bez przeszkód podejmować pracę w Królestwie Niderlandów, ich sytuacja wygląda podobnie - dużo pracują, w mniejszym stopniu korzystają z pomocy socjalnej niż Holendrzy, ale mniej zarabiają. Większość Polaków pracuje poniżej swoich kwalifikacji. Duża część zatrudniana jest przez agencje pracy tymczasowej, szczególnie w przypadku pracowników sezonowych. Nadal do Holandii

---

³⁶ M. Gijsberts, op. cit., s. 12.

³⁷ *Bijna 180 duizend*, op. cit.

³⁸ Zob. *Jaarrapport Integratie 2020*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2020.

przybywa więcej Polaków niż ich wyjeżdża, ale połowa z tych, którzy przyjechali do Holandii niedługo po przystąpieniu Polski do UE wróciła już do kraju³⁹.

---

³⁹ M. Bos-Karczewska, *Ćwierć miliona Polaków w Holandii* [online], <https://polonia.nl/2018/04/26/cwierc-miliona-polakow-w-holandii>, [dostęp: 01.05.2022].

2.3 Warunki życia i perspektywy na przyszłość

Obywatele polscy, którzy przybywają do Holandii, teoretycznie na równi z innymi mieszkańcami tego kraju mają dostęp do mieszkań komunalnych i prawo do dodatku mieszkaniowego (dofinansowania do wynajmu mieszkania). W praktyce zakwaterowanie okazuje się obszarem nadużyć i patologii. Po pierwsze powstają problemy w związku z powszechnością rozwiązań pakietowych oferowanych przez agencje pracy, które zakładają powiązanie zatrudnienia z zakwaterowaniem na czas pobytu pracownika w Holandii. Takie rozwiązanie powoduje zależność zatrudnionego od pracodawcy (czyli agencji) i zmniejsza jego mobilność na rynku pracy. Po drugie nawet certyfikowane agencje, które spełniają wymagania związane z płacą i warunkami pracy, nie muszą spełniać odpowiednich standardów zakwaterowania. W praktyce ani rząd, ani gminy nie są w stanie w pełni kontrolować liczby osób przebywających w miejscu zakwaterowania imigrantów (często są to parki rekreacyjne). Złą sławą cieszą się również hotele pracownicze, czyli *Polenhotels*, których najwięcej jest w Północnej i Południowej Holandii oraz Północnej Brabancji. Nazwy poszczególnych ośrodków na trwałe wpisały się w świadomość zarówno Holendrów, jak i Polaków: Wateringen, Stella Maris, Zandvoort, Ens, Wijk aan Zee, i Laarbruch⁴⁰. Funkcjonowanie takich ośrodków korzystne jest przede wszystkim dla agencji pracy, które czerpią z tego tytułu korzyści. Oprócz zakwaterowania, oferują na miejscu również sklep z polskimi produktami i dostęp do Internetu. Z istnienia tych hoteli, na które zwykle zaadaptowano były klasztory, magazyny czy ośrodki pomocy, zadowolone są także władze gminne, bo w ten sposób problematyczni goście są separowani od centrów miasteczek i wsi⁴¹. Warunki w samych hotelach są bardzo różne: od bardzo dobrych po kwatery bez prądu i gazu. Od lat trwa publiczna dyskusja na ten temat, a największe emocje wzbudzają strategie dyscyplinowania mieszkańców: od wręczania „żółtych kartek” czyli ostrzeżenia po odpowiedzialność zbiorową, a wszystkie przewinienia przekładają się na kary finansowe. Praca migrantów z Europy Środkowo-Wschodniej jest niezbędna dla utrzymania status quo holenderskiego dobrobytu, ale pomimo tego wykształcono mechanizmy spychania imigrantów do strefy społecznej niewidoczności. Ewa Kruk przyrównała tę grupę

---

⁴⁰ E. Kruk, *Przestrzenie polskiej imigracji w Holandii po 2004 roku: Polenhotels*, „*Studia Etnologiczne i Antropologiczne*” 13 (2013), s. 173.

⁴¹ Ibidem.

społeczną do grupy ludzi kulturowo i ekonomicznie zbędnych⁴², o których sam Zygmunt Bauman pisał w książce „Życie na przemiał”⁴³.

Nie wszyscy Polacy mieszkają w takich warunkach, jak pracownicy tymczasowi, ale imigranci z Europy Środkowo-Wschodniej najczęściej skazani są na wolny rynek. Z badań RISSBO ogłoszonych w październiku 2009 roku wynikało, że aż 42% imigrantów z Polski, Rumunii i Bułgarii wynajmowało pokoje, a tylko 38% mieszkania. Według ankiety, którą wówczas przeprowadzono, więcej niż jedna osoba na dziesięć mieszkała w hotelu robotniczym lub w przyczepie kempingowej, domku wakacyjnym czy rekreacyjnym. Prawie 80% zmuszonych było dzielić pokój z jedną lub większą liczbą osób. Połowa respondentów znalazła mieszkanie za pośrednictwem pracodawcy (czyli agencji pracy). W 2009 roku połowa ankietowanych była zadowolona ze swoich warunków mieszkaniowych, ale jedna czwarta nie. Ci najbardziej niezadowoleni mieszkali na kempingach w wozach mieszkalnych lub domkach. Poziom niezadowolenia zależał również od tego, czy respondent mieszkał sam, czy dzielił przestrzeń życiową z innymi. Sytuacja mieszkaniowa była także w dużej mierze związana z długością pobytu w Niderlandach - im dłuższy pobyt, tym rzadziej imigranci dzielili z kimś pokój, częściej mieszkali w samodzielnych mieszkaniach, płacili niższe czynsze i ogólnie byli bardziej zadowoleni ze swojej sytuacji⁴⁴.

Te wcześniejsze badania na temat sytuacji mieszkaniowej potwierdzają badania bieżące, które prowadzi fundacja Centrum Wiedzy o Migrantach Zarobkowych (Kennis Centrum Arbeidsmigratie): 40% wszystkich migrantów, przede wszystkim migrantów zarobkowych z krajów Europy Środkowo-Wschodniej (w tej grupie najwięcej jest Polaków), narzeka na złe warunki mieszkaniowe, w jakich żyją w Holandii. Jeszcze więcej, bo 56% z biorących udział w badaniach ankietowych twierdzi, że wolałoby zmienić miejsce zamieszkania na lepsze⁴⁵.

Raport z 2016 roku informuje, w których gminach najczęściej osiedlali się Polacy. W latach 2013-2014 były to: Zeewolde, Westland, Zundert i Putten. Także w rolniczym regionie Bollenstreek, który słynie z eksportu cebulek kwiatowych, mieszka

---

⁴² E. Kruk, *Przestrzenie...*, op. cit., s. 175.

⁴³ Z. Bauman, *Życie na przemiał*, Kraków 2004, s. 53.

⁴⁴ Zob. A. M. Weltevrede, J. de Boom, S. Rezai, i in., *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten de MOE-landen*, Rotterdam 2009.

⁴⁵ *Onderzoekspanel: arbeidsmigranten bevestigen beeld over ondermaatse huisvesting en over werk als leidend migratiemotief* [online], <https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl/onderzoekspanel-arbeidsmigranten-bevestigen-beeld-over-ondermaatse-huisvesting-en-over-werk-als-leidend-migratiemotief>, [dostęp: 02.05.2022].

coraz więcej Polaków (np. gminy Noordwijkerhout, Aalsmeer). Urosła także polska społeczność w północnej Limburgii i prowincji Brabancja Północna (m.in. gminy Horst aan de Maas, Peel en Maas, Asten, Someren, Gemert-Bakel). Również w położonych na północ od Amsterdamu gminach Zeevang, Drechterland i Medemblik w latach 2013-2014 zameldowało się wielu przybyszów z Polski. Większość z tych gmin to regiony Holandii, w których rolnictwo i ogrodnictwo odgrywają ważną rolę i gdzie Polacy łatwo znajdują zatrudnienie. W przypadku większych miast, najwięcej Polaków już od dawna osiedlało się w Hadze i Rotterdamie. Według CBS wiąże się to z bliskością gminy Westland, która leży pomiędzy tymi dwoma miastami, gdzie znajdują się liczne szklarnie, w których pracują Polacy. W Amsterdamie i Utrechcie odsetek mieszkających tam Polaków był niewielki⁴⁶.

W 2019 roku CBS wyróżnił 13 miejscowości, w których liczba zameldowanych Polaków przekroczyła 2 tysiące. Dane odnosiły się do osób urodzonych w Polsce oraz dzieci urodzonych już w Holandii. Dla porównania w Tabela 4 znajdują się także dane z 2016, z których wynika, że takich miejsc było o pięć mniej.

Tabela 4 Polacy w miastach Królestwa Niderlandów w latach 2016 i 2019

L.p.	Miasto	2016 (stan 01.01.2016)	2019 (stan 01.01.2019)
1.	Haga	12 171	14 451
2.	Rotterdam	8431	10 579
3.	Tilburg	4201	5837
4.	Amsterdam	4931	5622
5.	Helmond	2691	3845
6.	Westland	3781	3785
7.	Eindhoven	3241	3760
8.	Venlo	2117	3001
9.	Breda	1994	2235
10.	Oss	1394	2186
11.	Dordrecht	1921	2158
12.	Schiedam	1746	2137
13.	Alphen aan de Rijn	1 482	2 016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych CBS z lat 2016 i 2019.

Bazując na wiedzy, jaką zgromadziło CBS oraz inne ośrodki zajmujące się badaniami socjologicznymi można przyjąć, że jedna trzecia Polaków przebywa w Holandii dłużej niż 5 lat, a połowa zamierza pozostać na stałe. Migranci zarobkowi z wysokimi kompetencjami zawodowymi wracają do swoich krajów pochodzenia zazwyczaj z powodów rodzinnych. Z kolei ci z grupy gorzej wykształconych wracają do

⁴⁶ B. Sleutjes, M. Korte, J. Ooijevaar, *Regionale vestiging en herkomst van recente Polen in Nederland*, [w:] Jaarrapport Integratie 2016, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2016., s. 109-130.

siebie najczęściej dlatego, że pojawiają się możliwości lepszej pracy we własnym kraju. Jeśli chodzi o mieszkanie, to trudności dotyczące imigrantów są pochodną problemów mieszkaniowych w Holandii w ogóle⁴⁷.

Reasumując dotychczasowe prognozy dotyczące rynku pracy – w 2060 roku 39% mieszkańców Królestwa Niderlandów będzie mieć emigranckie pochodzenie, a pracę świadczyć będą przybysze z Polski, Środkowego Wschodu oraz Południowej Afryki. Zapotrzebowanie będzie nie tylko na słabo wykształconych pracowników, ale też na tych z wyższym wykształceniem. Już teraz pracodawcy przyglądają się studentom zza granicy⁴⁸, mając w planach ich zatrudnienie. W niedalekiej przyszłości będzie mniej imigrantów z Polski i Rumunii, ponieważ spada bezrobocie w Europie Środkowo-Wschodniej, co może zdestabilizować pracę firm, które rekrutują pracowników z tych krajów. Imigranci zarobkowi są bardzo w Holandii potrzebni, ponieważ społeczeństwo się starzeje - w 2019 roku było 0,8 mln osiemdziesięciolatków i osób starszych, a w 2040 roku liczba ta wzrośnie do 1,6 mln⁴⁹. Jest duża szansa, że polscy imigranci i ich dzieci będą miały lepsze warunki życia i zatrudnienia niż obecnie.

---

⁴⁷ *Rapport I&O research: Onderzoek woningmarkt, huren en huurverhoging*, Amsterdam 2020.

⁴⁸ W roku akademickim 2018/2019 w Królestwie Niderlandów studiowało 1621 Polaków (*Germany Remains Top Country of Origin for International Students in Netherlands*, [online], <https://collegenews.org/germany-remains-top-country-of-origin-for-international-students-in-netherlands>, [dostęp: 14.05.2022]).

⁴⁹ *In 2060 hebben 7,6 miljoen inwoners een migratieachtergrond* [online], <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/4957646/migratie-arbeidsmigranten-nederlanders-inwoners-cbs>, [dostęp: 14.05.2022].

2.4 Dzieci i młodzież – dorastanie na emigracji

Od przystąpienia Polski do UE liczba Polaków w Holandii, którzy nie ukończyli jeszcze 20 lat zdecydowanie wzrosła: z 9321 w 2005 roku do 43 843 w 2019 roku⁵⁰.

Problemy związane z migracją, które wystąpiły i nadal występują w tej grupie społecznej można podzielić na te, które dotyczą wychowania i nauczania dzieci (0-11 lat) oraz te, które dotyczą edukacji młodzieży (12-16 lat) i młodych dorosłych (18-23 lat).

Dzieci to szczególna kategoria migrantów i do tego najbardziej wrażliwa. Ich adaptacja do nowego środowiska zależy od przygotowania i świadomości rodziców, którzy podejmują trudną decyzję o wyjeździe za granicę. Na rozwój dziecka na emigracji wpływają sytuacja społeczno-ekonomiczna rodziny zarówno przed przyjazdem, jak i po osiedleniu się w nowym kraju. Inaczej adaptują się do nowych warunków małe i młodsze dzieci, inaczej nastolatki. Dla młodszych dzieci rodzina pozostaje jedynym środowiskiem, jakie znają, dlatego ich pójście do miejscowej szkoły nie jest obciążone doświadczeniem z Polski. Starsze dzieci i nastolatki pozostawiają za sobą przyjaciół i polską szkołę. Taka zmiana jest dla nich o wiele trudniejsza, a przystosowanie się do nowych warunków wymaga ogromnego wysiłku, tym bardziej, że nastolatki są w okresie przemian psychofizycznych, co często objawia się buntem wobec rodziców i szkoły. Pierwsza trudność, jaką napotykają w nowym środowisku to bariera językowa, a niemożność uczestniczenia w życiu społecznym z powodu nieznajomości języka niderlandzkiego rodzi ogromną frustrację i powoduje, że dziecko czuje się samotne i wyizolowane. Sytuacja 12-letnich i starszych uczniów w Holandii jest szczególnie trudna, ponieważ po przyjeździe nie trafiają do szkoły podstawowej⁵¹, a do klas językowych. Do szkoły średniej nie mają jeszcze odpowiednich kompetencji.

---

⁵⁰ *Zorgen om kinderen uit Midden- en Oost- Eurpoese EU-landen*, Utrecht 2020, s. 5.

⁵¹ Obowiązek szkolny w Holandii obejmuje dzieci od 5. roku życia, ale w praktyce już dzieci 4-letnie rozpoczynają naukę w szkole. W wielu szkołach grupy 1 i 2 (odpowiednik polskiej zerówki) są połączone. W Królestwie Niderlandów funkcjonują gminne szkoły świeckie, protestanckie, katolickie, muzułmańskie, hinduskie, żydowskie itp. Szkoły nauczają wg różnych metod i systemów, np. Montessori, Dalton, Jenaplan i Vrije School, gdzie przykładą się dużą wagę do rozwoju samodzielności, planowania, umiejętności komunikacyjnych i społecznych. W połączonej grupie 1 i 2 więcej jest zabawy, niż nauki. Od drugiego roku przygotowuje się dzieci do nauki pisania, czytania i liczenia. W grupie 3, w której są uczniowie 6- i 7-letni rozpoczyna się nauka czytania, pisania i liczenia oraz zajęcia w blokach tematycznych. Uczniowie mają zajęcia z plastyki, muzyki, techniki i gimnastykę. Niektóre szkoły wprowadzają naukę języka obcego, najczęściej angielskiego, w rejonach przygranicznych niemieckiego, a we Fryzji i Limburgii, języka regionalnego. Szkoły w różny sposób odnotowują postępy ucznia, np. na podstawie testów, które przeprowadza się w połowie roku szkolnego. Uczniowie podzieleni też są na grupy, które pracują w różnym tempie. W grupie 7 większość szkół przeprowadza test wstępny, żeby określić na jakim poziomie uczeń będzie mógł kontynuować naukę w szkole średniej. W grupie 8,

W procesie rekrutacyjnym do szkół średnich wymagana jest opinia o uczniu, a przy jej wystawianiu bierze się pod uwagę wyniki w nauce i zachowaniu (zaangażowanie w naukę, samodzielność w przyswajaniu wiadomości, umiejętność pracy w zespole itp.). Wystawiona przez nauczyciela opinia może być zmieniona na korzyść ucznia, gdy wynik testu końcowego jest wyższy niż prognozowany. Uczeń, który jest w Holandii od niedawna, nie może być w ten sposób oceniony⁵². Oczywiście największą przeszkodą jest nieznajomość lub słaba znajomość języka niderlandzkiego (holenderski 12-latek zna już około 11 tys. słów i zwrotów w swoim języku ojczystym, a jego rówieśnik, który 3 lata mieszka w Holandii, ale w domu rozmawia po polsku zna średnio 5 tys. słów). Nastolatek imigranckiego pochodzenia nie ma takiego samego, jak jego niderlandzki rówieśnik, doświadczenia kulturowego, które ułatwia zrozumienie kodów społecznych i pozwala swobodnie poruszać się w społeczeństwie⁵³.

System nauki języka dla cudzoziemców w Holandii odbiega od praktyki stosowanej w Polsce (uczeń trafia na swój poziom nauki i otrzymuje dodatkowe lekcje języka). W holenderskim systemie edukacji funkcjonują klasy językowe i uczeń, który nie kwalifikuje się do szkoły średniej, dwa lata uczęszcza tylko na lekcje języka niderlandzkiego. Z czasem oferta lekcyjna jest poszerzana o zajęcia sportowe i matematykę, ale głównym przedmiotem pozostaje język niderlandzki. Taki system nauki

---

odpowiednik 6 klasy w Polsce, nauczyciel wydaje opinię o dziecku, na podstawie której uczeń będzie mógł ubiegać się o przyjęcie do szkoły średniej. Na koniec roku szkolnego wszystkie szkoły zobowiązane są do przeprowadzenia zunifikowanych testów końcowych, których wyniki mogą mieć wpływ na opinię nauczyciela. W niderlandzkich szkołach podstawowych nie zadaje się prac domowych, a szkoły używają różnych sposobów oceniania ucznia. Wyniki ucznia są rejestrowane w szkolnym systemie monitorowania postępów ucznia (leerlingvolgsysteem), a oceny przekazywane rodzicom w okresowych raportach. Kiedy uczeń nie radzi sobie z przyswojeniem materiału, szkoła może zaproponować pozostanie w tej samej grupie na kolejny rok. Większość szkół podstawowych w Holandii jest bezpłatna, ale rodzice uiszczają opłatę na Komitet Rodzicielski. Nauka odbywa się od poniedziałku do piątku, a terminy wakacji uzależnione są od regionu zamieszkania. Zwykle dzień rozpoczyna się o 9.00 i kończy o 15.00-15.30. Plan w poszczególnych szkołach może się różnić, ale na ogół zajęcia podzielone są na 90-minutowe bloki. W południe szkoły mają długą przerwę na lunch i część uczniów zabierana jest do domu. Jeśli rodzice nie mają takiej możliwości, uczeń pozostaje w szkole (zwykle pod opieką dyżurujących rodziców). W większości szkół środowe popołudnia są wolne i lekcje kończą się o 12.00, a młodsze dzieci mają wolne również piątkowe popołudnia. Szkoły nie prowadzą świetlic tak jak w Polsce i uczniowie, którzy muszą zaczekać na rodziców, odprowadzani są do świetlic popołudniowych. Nauczyciele pracujący w szkołach podstawowych mają ukończone czteroletnie studia pedagogiczne i przygotowani są do nauczania wszystkich przedmiotów objętych programem. W szkołach pracują również asystenci nauczyciela, którzy mają wykształcenie średnie pedagogiczne oraz pedagodzy szkolni, a w niektórych placówkach doradcy rodziny, którzy mogą skierować dziecko do psychologa, logopedy i innych specjalistów. (N. Dybalska, K. Eckardt, *Odpowiednik holenderski polskiej oświaty i opieki nad dzieckiem*, [w:] *Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii*, pod. red. K. Eckardt, G. Gramzy, Haga 2017, s. 13-17.]

⁵² N. Dybalska, K. Eckardt, *Odpowiednik holenderski polskiej oświaty i opieki nad dzieckiem*, [w:] *Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii*, pod. red. K. Eckardt, G. Gramzy, Haga 2017, s. 18.

⁵³ G. Gramza, *Trudna pozycja młodych Polaków w Holandii*, „Gazeta Szkolna” 37/38 (2011), s. 7.

jest dla uczniów mało stymulujący i niezbyt atrakcyjny. Poza tym poziom uczniów w jednej klasie może być bardzo zróżnicowany, na przykład dzieci z pozaeuropejskich części świata czasami nie potrafią pisać i czytać lub posługują się innym alfabetem. Nauczyciel musi się wtedy skupić na tym, by szybko nadrobiły zaległości, w wyniku czego zaniedbuje uczniów, którzy nie mają z pisaniami i czytaniem problemów. Kontakty dzieci z holenderskimi rówieśnikami są praktycznie niemożliwe, ponieważ uczą się oni w innych klasach, a nie tworzy się miejsc, w których możliwa byłaby integracja⁵⁴.

Z obserwacji uczniów Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze wiadomo, że uczniowie szkoły podstawowej po roku nauki w miejscowej szkole mówią po niderlandzku. U starszej młodzieży nauka języka trwa znacznie dłużej, co stanowi jedną z przyczyn braku integracji w nowym środowisku.

W 2011 roku w SPK w Hadze przeprowadzono nieformalną ankietę dotyczącą tego, jak uczniowie czują się w nowym kraju⁵⁵. Według ankietowanych czynnikiem uniemożliwiającym im integrację była nie tylko nieznajomość języka niderlandzkiego, lecz także różnice kulturowe. Młodzież wskazywała na inny wygląd rówieśników (kolor skóry, fryzura, strój), brak spontaniczności (życie z kalendarzem), konieczność dyskusowania (polderowania⁵⁶), zbyt długi czas załatwiania spraw urzędowych oraz na niesmaczne jedzenie (z wyjątkiem frytek). Holendrów nazywano „obłudnymi rasistami”⁵⁷, ponieważ polska młodzież czuła się dyskryminowana. Uczniom szkół

---

⁵⁴ G. Gramza, *Emigracja dzieci i młodzieży w oczach polonijnego nauczyciela* [w:] *Nauczyciel i uczeń wobec problemów i wyzwań współczesnego świata*, pod red. K. Kuszak, „Edukacja Wczesnoszkolna. Zeszyty Kieleckie” 1, (2019/2020), s. 65-66.

⁵⁵ Ankiety przeprowadzono w związku z zaproszeniem SPK do współpracy przez Ambasadę RP w Hadze w związku z przygotowaniem do wystąpienia polskich ekspertów przed komisją parlamentarną ds. przygotowania raportu o doświadczeniach z migracją zarobkową z lat 2004-2010, który miał być przedmiotem debaty parlamentarnej w październiku 2011 r. Przed komisją w dn. 20.05.2011 r. wystąpiła kierownik SPK w Hadze, Grażyna Gramza.

⁵⁶ Słowo pochodzi od czasownika niderlandzkiego „polderen”, a znaczy sposób osiągania konsensusu w dyskusji. Idea sięga prawdopodobnie średniowiecza, kiedy to trudne warunki życia w Niderlandach zmusiły ich mieszkańców do wcześniejszego niż na innych terenach zacieśniania współpracy i organizowania się w celu osiągnięcia wspólnych korzyści. To właśnie wtedy rozpoczęto kopanie kanałów, budowanie wałów, tam i grobli oraz osuszanie bagnisk, w wyniku czego powstały holenderskie poldery. Żeby tak wielką pracę wykonać bez użycia maszyn, ludzie musieli ze sobą ściśle współpracować i dobrze dzielić obowiązki - wszyscy - niezależnie od statusu społecznego. Tak wyewoluowało holenderskie kolektywne podejmowanie decyzji, w którym monopol silnych liderów zastąpiło długotrwałe wypracowywanie konsensusu. (*Model polderowy, czyli o holenderskim sposobie dyskusowania* [online], <http://allochtonka.blogspot.com/2015/01/model-polderowy-czyli-o-holenderskim.html>, [dostęp: 06.05.2022].).

⁵⁷ Odpowiedzi z ankiet przeanalizowano następnie z uczniami, którzy je wypełnili. Z rozmowy wynikało, że młodzież czuje się mocno sfrustrowana, a sposób ich traktowania przez nauczycieli w szkole denerwuje - np. fakt, że otrzymują infantylne zadania do zrobienia w czasie lekcji. Opisuując swoją sytuację często stosowali sformułowań, których znaczenia nie rozumieli. Tak było w przypadku użycia słowa „rasistowski”.

średnich przeszkadzał brak jednej klasy (grupy) i wychowawcy w rozumieniu polskim. Mentor w niderlandzkich szkołach jest odpowiedzialny za wybranych uczniów, ale mniej ingeruje w ich życie szkolne. Zajęcia są tak zorganizowane, że w jednej grupie uczeń uczy się języka obcego, a w innej matematyki i dlatego młodzieży brakuje oparcia w klasie, a uczniowie nowo przybyli czują się zagubieni i samotni. Dzieci w Holandii od najmłodszych lat wdrażane są do samodzielności i na ich tle polscy uczniowie wypadają nieporadnie. Dzieje się tak, ponieważ dzieci holenderskie do szkoły trafiają już w wieku 4 lat (choć obowiązek szkolny zaczyna się rok później), co oznacza, że ich polscy rówieśnicy w procesie socjalizacji są spóźnieni o co najmniej 2 lata. W ankietach znalazły się również oceny pozytywne. Młodzieży najbardziej podobała się panująca w szkole swobodna atmosfera (np. mówienie do nauczycieli po imieniu), szafki szkolne i brak zadań domowych. Nastolatki, które uczyły się w szkołach na wyższych poziomach⁵⁸ (zwykle dzieci z małżeństw mieszanych lub te, które ukończyły miejscową szkołę podstawową) mówiły o bardziej zróżnicowanych możliwościach edukacyjnych niż w Polsce. Wymieniały przedmioty, których nie było w polskich szkołach, takie jak zarządzanie, psychologia czy większy wybór języków obcych. Młodszy uczniowie cieszyli się, że nie muszą zmieniać obuwia. Starsi wskazywali również na świetne wyposażenie szkół, dostęp do mediateki, interesujące podręczniki, dotowane wycieczki i projekty rozwijające nowe umiejętności. Te doświadczenia uczniów haskiej szkoły potwierdzają nauczyciele i uczniowie z innych placówek polonijnych⁵⁹.

Jedne z pierwszych informacji dotyczących dzieci i młodzieży z Polski w Holandii pochodzą z 2008 roku. RISBO, którego badania przytoczono w raporcie „Polen in Nederland” (tł. „Polacy w Niderlandach”)⁶⁰, informował o dzieciach, które polscy migranci zarobkowi pozostawili w kraju. Opierając się na danych Fundacji Praw Europejskich w Warszawie oceniono, że w Polsce bez rodziców wychowuje się 110 tys. dzieci, a zjawisko to określono jako eurosieroctwo. Dirk J. Korf, autor raportu, szacował, że w Holandii tylko 10% Polaków mieszka z partnerem i jednym (lub więcej) dzieckiem.

---

⁵⁸ Szkoły ponadpodstawowe mają kilka poziomów:

- VMBO – najniższy, zawodowy (4 lata) z możliwością kontynuacji nauki w MBO - średniej szkole zawodowej, będącej ścieżką na studia w wyższych szkołach zawodowych,
- HAVO – średni (5 lat), przygotowujący do studiów w wyższych szkołach zawodowych (HBO),
- VWO – ogólnokształcący (6 lat) przygotowujący do studiów uniwersyteckich.

(N. Dybalska, K. Eckardt, *Odpowiednik holenderski polskiej oświaty i opieki nad dzieckiem*, [w:] *Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii*, pod. red. K. Eckardt, G. Gramzy, Haga 2017, s. 20].

⁵⁹ Ankiety i wnioski znajdują się w archiwum SPK w Hadze.

⁶⁰ D. J. Korf, op. cit., s. 47.

Według niego wszystkie dzieci realizowały obowiązek szkolny, ale dotyczyło to tylko dzieci osób, które były ankietowane w tym badaniu. Z innej, internetowej ankiety, której wyniki znalazły się w raporcie D. J. Korfa, wynikało, że do 84 szkół uczęszczało 244 polskich uczniów⁶¹. Wniosek był taki, że nie wszystkie polskie dzieci chodzą do szkoły, co stało się później tematem debaty publicznej, która nie dotyczyła tylko dzieci imigrantów z Polski, ale również z Rumunii i Bułgarii⁶². W „Polen in Nederland” opisano sytuację w jednej ze szkół w Rotterdamie, do której uczęszczali polscy uczniowie. Byli zmotywowani do nauki języka niderlandzkiego, a ich rodzice byli zainteresowani postępami dzieci w nauce. Polscy uczniowie osiągnęli bardzo dobre wyniki, szczególnie w matematyce i kierowani byli do szkoły średniej na poziom HAVO, czyli wyższy poziom szkoły średniej.

Niestety ten pozytywny obraz nie był regułą, co pokazały badania przeprowadzone na zlecenie holenderskiego ministerstwa spraw społecznych i pracy, które dotyczyły sytuacji dzieci (w wieku 0-18 lat) rodziców pochodzących z Polski, Bułgarii i Rumunii⁶³. Według ekspertów SCP w 2014 roku w Holandii mieszkało 41 tys. dzieci rodziców z Europy Środkowej i Wschodniej. Szacowano, że dzieci z Polski było 24 tysiące - najwięcej w dużych miastach, takich jak Haga (2077), Rotterdam (1250), Amsterdam (682) i Eindhoven (543)⁶⁴.

Tym, co charakteryzowało imigrantów z nowych państw UE, była ich duża mobilność, co nie pozostawało bez konsekwencji dla dzieci - prowadziło do poczucia wykorzenienia i do przerywania nauki w Holandii, utrudniało ukończenie szkoły i zdobycie świadectwa. Ciągłe przemieszczanie się rodziców sprawiało, że dzieci nie mogły nadążyć za programem nauczania⁶⁵. Również warunki życia imigrantów w Holandii nie były odpowiednie dla dzieci: bieda, nielegalne zakwaterowanie, trudne warunki mieszkaniowe i rozbite rodziny (szczególnie w przypadku Polaków), to często występujące problemy wśród rodzin z Europy Środkowo-Wschodniej⁶⁶.

Według specjalistów SCP dzieci imigrantów z Polski radziły sobie w holenderskich szkołach lepiej niż na przykład ich bułgarscy rówieśnicy. Dlaczego?

---

⁶¹ Ibidem, s. 48.

⁶² *Arbeidsmigratie in goede banen. Eindrapport- Parlementair onderzoek Lessen uit recente arbeidsmigratie*, Den Haag 2011, s. 91.

⁶³ R. Vogels, M. Gijsberts, M. den Draak, *Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland. Een verkenning van hun leefsituatie*, Den Haag 2014.

⁶⁴ Ibidem, s. 25.

⁶⁵ Ibidem, s. 37-38.

⁶⁶ . Vogels, M. Gijsberts, M. den Draak, *Poolse, Bulgaarse...* op. cit., s. 35-36.

Eksperti SCP podali dwa główne powody: po pierwsze polscy rodzice byli lepiej wykształceni niż bułgarscy, po drugie polskie dzieci wcześniej trafiały do holenderskich szkół⁶⁷.

Jeśli chodzi o zdrowie, to dzieci imigrantów nie miały większych problemów, ale pojawiły się sygnały na temat nadwagi i złego stanu uzębienia polskich dzieci w wieku 5-12 lat⁶⁸.

Na złe relacje z rodzicami przekładało się pozostawianie dzieci i młodzieży bez opieki. Wielu rodziców, ze względu na długie dni pracy, nie miało dużo czasu dla rodziny. Specjaliści ze szkół, ośrodków pomocy społecznej i policji wymieniali takie problemy jak zły wpływ kolegów, agresywne zachowania na ulicy, kłótnie z rodzicami, ucieczki z domu, problemy w szkole, wagarowanie, a w niektórych przypadkach nawet nastoletnie ciąży i prostytucję⁶⁹.

W 2017 roku ukazał się drugi raport SCP zatytułowany „Ze wschodu na zachód. Polskie, bułgarskie i rumuńskie dzieci w Holandii: rodzice o sytuacji życiowej swoich dzieci”⁷⁰. Nie był on już tak alarmujący jak pierwszy. Inne wnioski wynikały zapewne z tego, że do badania zaproszono rodziców z Europy Środkowo-Wschodniej. We wnioskach ogólnych informowano, że polskie dzieci czują się zadowolone w Holandii (88%), mają przyjaciół i chętnie chodzą do szkoły⁷¹. Większość rodziców była zadowolona z nauki swoich dzieci w miejscowych szkołach i miała stały kontakt z nauczycielami. Pozytywnie oceniano dostęp do przedszkoli, szkół i służby zdrowia. Rodzice uważali, że mają dobre relacje ze swoimi dziećmi. Jedna trzecia ankietowanych twierdziła, że rozmawia z dziećmi po niderlandzku. Młodzi Polacy w mniejszym stopniu uczestniczyli w dodatkowych zajęciach sportowych i nauce pływania, co zapewne przekładało się na ich złą kondycję fizyczną i nadwagę, którą znowu zasygnalizowano w tej grupie⁷². Specjaliści z SCP podkreślali, że rodzice zwykle mają nieobiektywny obraz swoich dzieci i nie dostrzegają problemów, takich jak wagarowanie czy spożywanie alkoholu i zalecali rozmowy z dziećmi oraz dalsze badania⁷³.

---

⁶⁷ Ibidem, s. 40-41.

⁶⁸ Ibidem, s. 48-49.

⁶⁹ Ibidem, s. 51-54.

⁷⁰ R. Vogels, S. De Roos, F. Bucx, *Van oost naar west. Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland: ouders over de leefsituatie van hun kinderen*, Den Haag 2017.

⁷¹ Ibidem, s. 13.

⁷² Ibidem, s. 14.

⁷³ R. Vogels, S. De Roos, F. Bucx, *Van oost naar west...*, op. cit., s. 131.

O tym, że konieczne jest monitorowanie sytuacji rodzin imigranckich przypomina obrońca praw dziecka Philip Veerman. W artykułach prasowych⁷⁴ i na swoim blogu pisze, że w latach 2016-2019 bardzo wzrosła przemoc w polskich rodzinach. Opinię tę opiera na informacjach od pracowników fundacji „Veilig Thuis” (tł. „Bezpieczny Dom”). P. Veerman powtarza to, co podkreślali badacze w poprzednich latach - Polacy dużo pracują, nie mają czasu na naukę języka niderlandzkiego i na życie towarzyskie poza ścisłym kręgiem polskich znajomych, często z pracy. To prowadzi do izolacji i ma konsekwencje dla dzieci, które pozostają długo bez opieki dorosłych. Z powodu nieznamości języka i innych doświadczeń polscy rodzice nie potrafią współpracować z miejscową szkołą. Mają inne niż Holendrzy oczekiwania w stosunku do nauczycieli i rzadko korzystają z pomocy psychologów i pracowników socjalnych, bojąc się, że utracą dziecko. Taka postawa jest wynikiem innej roli nauczyciela w Polsce, gdzie jest on również osobą wspomagającą wychowanie. P. Veerman zaznacza, że Polacy rzadko rozmawiają o swoich problemach i na pytania odpowiadają, że nie potrzebują pomocy. To samo dotyczy dzieci. Dla nauczycieli taka postawa może być myląca i dlatego bardzo ważne jest żeby obserwować uczniów i starać się jak najwięcej z nimi rozmawiać⁷⁵.

Biorąc pod uwagę sytuację dzieci migrantów w miejscowych szkołach, trzeba zauważyć pozytywne zmiany, jakie zaszły w Holandii w ostatnich latach. Przede wszystkim szkoły wypracowały metody i mają środki, by kompleksowo objąć opieką dzieci o nieholenderskim pochodzeniu⁷⁶. W 2011 roku Komisja Parlamentarna informowała o braku finansowania w budżecie na dodatkową naukę języka niderlandzkiego i opiekę nad dziećmi z Europy Środkowo-Wschodniej⁷⁷. Szkoły radziły sobie w ten sposób, że dziecko, które nie mówiło po niderlandzku lub sprawiało problemy, odsyłały do szkół specjalnych. Takie sygnały w tamtym czasie docierały

---

⁷⁴ Od 2015 r. ukazało się kilka artykułów na temat polskich dzieci w Holandii, autorstwa P. Veermana, m.in. 5 października 2016 r. w dzienniku „NRC Dagblad” opublikowano tekst zatytułowany „Goedkope verbouwing verscheurt poolse gezinnen” (tł. „Tani remont niszczy polskie rodziny”), (<https://www.nrc.nl/nieuws/2016/10/05/die-goedkope-verbouwing-verscheurt-poolse-gezinnen-4658143-a1525053>, [dostęp: 14.05.2022].), który stał się bodźcem do zorganizowania spotkania przedstawicieli holenderskich instytucji pomocowych i organizacji polonijnych zajmujących się udzielaniem informacji i pomocy polskim imigrantom. Spotkanie odbyło się w Hadze w dniu 06.12.2016 r.

⁷⁵ P. Veerman, *Situatie Poolse kinderen in Nederland dringend aan verbetering toe* [online], <https://www.childrightsfocus.org/nl/situatie-poolse-kinderen-in-nederland-dringend-aan-verbetering-toe>, [dostęp: 04.05.2022].

⁷⁶ *Bekosting vanuit de overheid* [online], <https://www.lowan.nl/po/richtlijnen-en-kaders/bekostiging-ocw>, [dostęp: 22.05.2022].

⁷⁷ *Arbeidsmigratie in goede banen*, op. cit.

zarówno do Konsulatu RP w Hadze, jak i do SPK w Hadze, który uruchomił punkt informacji telefonicznej dla polskich rodziców. Obecnie rodziców skłania się, by ich dzieci korzystały z przedszkoli oraz świetlic (speelzaal), w których mają możliwość kontaktu z rówieśnikami. Gminy przeznaczają pieniądze na projekty, które mają pomóc małym imigrantom w nauce języka, na przykład w Roosendaal uruchomiono w jednej ze szkół podstawowych projekt, w którym uczestniczą siedmioletnie dzieci. W ciągu roku uczą się one intensywnie języka niderlandzkiego, a zajęcia obejmują również wyjścia do sklepu, do lekarza, urzędu itp. Uczniowie szybko wyrównują braki i mogą rozpocząć naukę w szkole rejonowej. Nadal nauczyciele mają problemy z komunikacją z rodzicami i opiekunami dzieci, którzy słabo lub wcale nie mówią po niderlandzku⁷⁸. Gminy przeznaczają środki na tłumaczy, którzy uczestniczą w spotkaniach z rodzicami, ale nie jest to codzienna praktyka, w większości przypadków szkoły korzystają z pomocy wolontariuszy⁷⁹. W wielu szkołach brakuje asystentów nauczycieli mogących pomóc w opiece nad dziećmi, które tego wymagają, ale sytuacja jest o wiele lepsza niż kilka lat temu.

Konkluzja wszystkich specjalistów, zarówno badaczy, jak i nauczycieli jest taka, że im wcześniej dzieci imigrantów włączą się w niderlandzki system edukacji, tym lepiej. Pomaga to szczególnie w nauce języka, a od tego, czy uczeń dobrze opanuje język niderlandzki, w dużej mierze zależy jego sukces szkolny w następnych latach. Przy czym specjaliści przypominają o tym, by rodzice nie zaniedbywali nauki języka ojczystego swoich dzieci⁸⁰.

Dużym problemem pozostają młodzi dorośli bez formalnego wykształcenia, ponieważ ich szansa na awans zawodowy i społeczny jest mała. W pierwszych latach po akcesji Polski do UE wiele młodych osób wyjeżdżających za granicę przerywało naukę. Powyżej opisano już sytuację młodzieży nieznającej języka niderlandzkiego i problemy związane z ponownym podjęciem nauki w szkole średniej, ale młodzi dorośli bez formalnego wykształcenia to jeden z najważniejszych problemów współczesnej Europy. Chociaż z analizy danych, opublikowanych przez Komisję Europejską wynika, że

---

⁷⁸ *Poolse kinderen in West-Brabant worden ondergedompeld in Nederlands taalbad* [online], <https://www.bndestem.nl/bergen-op-zoom/poolse-kinderen-in-west-brabant-worden-ondergedompeld-in-nederlands-taalbad-ab905c3c/>, [dostęp: 06.05.2022].

⁷⁹ Przykładem takiego działania jest program „Mentor” fundacji „Kreda” z Lisse, w którym wolontariusze wspierają uczniów, rodziców i nauczycieli, np. świadcząc pomoc w tłumaczeniu w czasie spotkań w szkole. (Program Mentor, <https://www.kreda.nl/pl/szkolenia-porady-edukacyjne> [dostęp: 22.06.2022]).

⁸⁰ *Contact met ouders met een internationale achtergrond* [online], <https://www.nuffic.nl/onderwerpen/kinderen-van-internationals/contact-met-ouders-met-een-internationale-achtergrond>, [dostęp: 22.05.2022].

odsetek osób wcześniej kończących naukę zmalał w całej Europie⁸¹, to nadal jest to dość wysoki odsetek ludzi, którzy w przyszłości zagrożeni będą bezrobociem, wykluczeniem społecznym, ubóstwem i słabą kondycją zdrowotną. W Holandii w latach 2011-2019 liczba rezygnujących z nauki przed ukończeniem szkoły także się zmniejszyła z 2,7% do 2,0%⁸², ale nadal kilka tysięcy osób nie uzyskuje kwalifikacji startowych. W tej dziedzinie istnieją duże różnice między poszczególnymi grupami demograficznymi - częściej ze zdobycia pełnego wykształcenia rezygnują osoby pochodzące ze środowisk migrantów i młodzi mężczyźni. Według danych SCP w roku szkolnym 2018/2019 w Holandii z nauki zrezygnowało 19 560 chłopców, w tym 2570 pochodzenia imigranckiego (europejskiego)⁸³.

Temat wykształcenia młodych imigrantów z Europy Środkowo-Wschodniej oraz fakt niekontynuowania przez nich edukacji, wielokrotnie stanowił przedmiot w debacie publicznej. We wrześniu 2011 roku media donosiły o raporcie SCP z badań przeprowadzonych wśród 600 młodych Polaków (15-24 lat), z których wynikało, że ponad 40% pytanych miało wykształcenie podstawowe, a 19% pozostawało bez pracy i nie podjęło nauki. Większość badanych przerwała naukę w Polsce i nie miała świadectwa ukończenia szkoły, ani nie zdobyła zawodu⁸⁴.

Jakie są najnowsze dane? Portal Carrière w 2021 roku informował, że największą grupę Polaków, spośród 10 tys. emigrujących do Holandii, stanowią osoby między 20 a 29 rokiem życia (54,7%- kobiet, 57,4%- mężczyzn). Młodszych osób (17-19 lat) było zdecydowanie mniej: 5,4% kobiet i 3,4% - mężczyzn. Z zebranych danych wynika, że osób z wykształceniem podstawowym jest 10,3% (3,5% kobiet i 6,8% mężczyzn), a z gimnazjalnym 13,6% (6,6% kobiet i 7% mężczyzn)⁸⁵. Te dwie ostatnie grupy - z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym - mogą w przyszłości mieć problemy z uzupełnieniem edukacji. W Holandii obowiązek szkolny trwa do 16. roku życia i propozycji dla dorosłych z tak niskim wykształceniem, którzy chcieliby podjąć regularną

---

⁸¹ Odsetek osób wcześniej kończących naukę zmalał w całej Europie średnio z 13,4 % w 2011 r. do 10,2 % w 2019 r. (*Wczesne kończenie nauki* [online], <https://education.ec.europa.eu/pl/education-levels/school-education/school-education-initiatives/early-school-leaving>, [dostęp: 05.05.2022]).

⁸² *Cijfers over voortijdig schoolverlaten* [online], <https://www.nji.nl/cijfers/voortijdig-schoolverlaten>, [dostęp: 05.05.2022].

⁸³ R. Masłowski, *Onderwijs* [online], <https://digitaal.scp.nl/ssn2020/onderwijs>, [dostęp: 05.05.2022].

⁸⁴ G. Gramza, *Trudna...*, op. cit., s. 7.

⁸⁵ *Raport: rynek pracy tymczasowej w Holandii* [online], <https://hollandcontracting.pl/baza-wiedzy/raport-rynek-pracy-tymczasowej-w-holandii-charakterystyka-polskich-emigrant%C3%B3w-3>, [dostęp: 05.05.2022].

naukę, prawie nie ma⁸⁶. Pozostaje skorzystać z oferty kursów zawodowych, jakie organizuje pracodawca, a jeśli ktoś chciałby ukończyć polską szkołę będąc za granicą, to od 2011 roku Ministerstwo Edukacji Narodowej w Polsce przez Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą oferuje kształcenie na odległość, ale jest to propozycja dla osób do 18. roku życia⁸⁷. Osobom dorosłym Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Warszawie przez kilka lat oferowała możliwość doksztalcenia się na poziomie liceum ogólnokształcącego, a zajęcia odbywały się w Brukseli i Hadze⁸⁸. Aktualnie takiej możliwości już nie ma. Dla młodego człowieka planującego wyjazd z kraju najlepszym rozwiązaniem jest ukończyć szkołę i zdobyć zawód lub zdać maturę. Mając takie kwalifikacje będzie z pewnością miał lepsze perspektywy rozwoju zawodowego czy możliwość podjęcia studiów w Królestwie Niderlandów.

---

⁸⁶ Osoby w wieku 18-23 lata, które nadal nie zdobyły kwalifikacji zawodowych lub nie mają matury, mogą zwrócić się o pomoc do regionalnych ośrodków RMC, czyli Regionale Meld- en Coördinatiefunctie Voortijdige Schoolverlaten (tł. Regionalne Centrum Rejestracji i Koordynowania Przedwcześnie Rezygnujących ze Szkoły). (N. Dybalska, K. Eckardt, *Odpowiednik holenderski polskiej oświaty i opieki nad dzieckiem*, [w:] *Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii*, pod. red. K. Eckardt, G. Gramzy, Haga 2017, s. 23.].

⁸⁷ Kształcenie na odległość [online], <https://www.orpeg.pl/ksztalcenie-na-odleglosc/podstawowe-informacje/>, [dostęp: 06.05.2022].

⁸⁸ *Polskie Liceum Ogólnokształcące nr 1 w Den Haag* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=1677:zuid-holland-den-haag-polskie-liceum-ogolnoksztacce-qweekendowe&catid=34:nauka--szkoy&Itemid=102, [dostęp: 06.05.2022].

2.5 Wizerunek Polaków w prasie i mediach niderlandzkich

Na ogół pozytywny obraz Polaków utrwalony w przeszłości obecnie uległ zmianie, a w ostatnich latach kształtował się na podstawie doniesień o imigrantach zarobkowych, co najbardziej widoczne jest w mediach, w których Polaków przedstawia się zwykle bardzo stereotypowo, jako pracowników rolnych, budowlańców i sprzątaczkę. Już same tytuły artykułów zarówno w prasie lokalnej, jak i krajowej wskazują na pejoratywny wymiar treści w nich zawartych: „Polacy to nowi Marokańczycy”, „Polski kierowca zbyt pijany, żeby wykonać test alkomatem”, „Holandia zalana przez Polaków”⁸⁹.

Do takiego przedstawiania imigrantów z Europy Środkowo-Wschodniej przyczyniły się również postawy niektórych holenderskich polityków, demonstrujących swoją jawną niechęć. W kwietniu 2011 roku w liście skierowanym do parlamentu minister ds. polityki społecznej i zatrudnienia Henk Kamp, minister spraw wewnętrznych Piet Hein Donner i minister pracy Gerd Leers mówili o planowanym wydaleniu z Holandii obywateli polskich, którzy stracili pracę i są bezdomni⁹⁰. W lutym 2012 roku populistyczny polityk z Partii Wolności (PVV), Geert Wilders, na specjalnie stworzonej stronie internetowej zamieścił zakładkę do składania donosów na imigrantów z Europy Środkowo-Wschodniej. W 2013 roku pojawił się w dyskusji politycznej nowy wątek migracyjny - turystyka zasiłkowa, nadużywanie świadczeń społecznych, zasiłki na dzieci pracowników migrujących, zwłaszcza na te pozostające w Polsce. Do takich dyskusji przyczynił się zapewne wzrost bezrobocia, które w 2013 roku wynosiło 7%, a także klimat ogólnoeuropejski - podobne tematy podejmowano w Niemczech i Wielkiej Brytanii⁹¹.

Z badań porównawczych nad wizerunkiem Polaków, przeprowadzonych przez Helen Vink, które dotyczyły lat 2007 i 2013, wynika, iż narracja stosowana przez holenderską prasę codzienną (badaczka wzięła pod uwagę następujące tytuły: De Telegraaf, Het Algemeen Dagblad, De Volkskrant, Het Parool, Trouw, Het NRC Handelsblad, Het Financieele Dagblad) w kontekście polskich imigrantów był (i

---

⁸⁹ N. M. Pronk, *De Polen uit mijn buurt. Een onderzoek naar invloed van etnische concentratie op beeldvorming*, Utrecht 2012, s. 15.

⁹⁰ Tzw. List Kampa: „Działania wobec migracji zarobkowej z Europy Centralnej i Środkowej”, skierowany do Parlamentu Królestwa Niderlandów 14 kwietnia 2011 r.

⁹¹ M. Pacek, *Migracje, mobilność, wielokulturowość- Holandia wobec problemów migracyjnych*, „Studia Europejskie” 4 (2016), s. 155-157.

pozostaje) głównie negatywny, ze szczególnym uwzględnieniem trzech tematów: przestępczości, wyzysku i zagrożeń⁹².

Obraz imigranta kojarzącego się z wykroczeniami, a nawet poważnymi przestępstwami miał swoje uzasadnienie w danych statystycznych z lat 2005-2013: przy ogólnym spadku przestępczości w Holandii, wzrósł odsetek imigrantów podejrzanych o popełnienie czynów zabronionych. Do 2018 roku liczba przestępstw popełnionych przez imigrantów z nowych państw wspólnoty spadała i od tego czasu utrzymuje się na stałym poziomie, a CBS potwierdza, że większość pracowników migrujących nie narusza poważnie prawa⁹³.

W prasie od lat pojawiają się alarmujące artykuły na temat wykorzystywania i złego traktowania imigrantów zarobkowych. H. Vink napisała, że temat wykorzystywania polskich pracowników migrujących może być traktowany jako demaskowanie niepożądanych zjawisk społecznych, ale w większości artykułów o zaistniałą sytuację obwiniano samych imigrantów, którzy (według autorów) pozwalali na takie traktowanie⁹⁴.

Czytając gazety i oglądając kanały informacyjne, Holendrzy mogą odnieść wrażenie, że Polaków w ich kraju jest zdecydowanie za dużo i stanowią oni poważne zagrożenie⁹⁵. Przybysze ze wschodu odbierają im pracę, bo pracują dłużej za niższe stawki i godzą się na gorsze warunki zatrudnienia. Na łamach prasy ukazuje się sporo artykułów dotyczących warunków mieszkaniowych imigrantów i problemów, jakie sprawiają mieszkańcy hoteli robotniczych, którzy nadużywają alkoholu, są głośni i uczestniczą w bijatykach⁹⁶.

Stereotyp Polaka-pijaka utrzymuje się od wielu lat, a umacniają go media, które informują o pijanych kierowcach, powodujących wypadki⁹⁷. Kiedy wypadek spowoduje

---

⁹² H. Vink, *Discourses of Polish immigrants in the Netherlands. Media representations of Polish immigrants in the Netherlands before and after the lifting of the labour restrictions*, Amsterdam 2014, s. 42-45.

⁹³ J. Barańska, *Polacy odpowiadają za całe zło Holandii* [online], <https://glospolski.nl/polacy-odpowiadaja-za-cale-zlo-w-holandii/>, [dostęp: 06.05.2022].

⁹⁴ H. Vink, op. cit.

⁹⁵ W 2008 roku duet Vlemmix & Roos nagrali piosenkę „Een bussie vol met Polen”, czyli „Busik pełen Polaków”, która stała się przebojem karnawałowym na południu Holandii. Piosenka mówiła o dyskutowanym wówczas temacie- napływie imigrantów z Europy Środkowo-Wschodniej, przede wszystkim Polaków. Tekst nie był obraźliwy, ale pokazywał Polaków w sposób stereotypowy. (https://www.youtube.com/watch?v=5qvQ_2nsVtk [dostęp: 07.05.2022]).

⁹⁶ Ch. Timmermans, *Het regent incidenten rond „Polenhotel” in Best: „In het weekend wordt er veel gedronken”* [online], <https://www.ed.nl/best-meierijstad-en-son/het-regent-incidenten-rond-polenhotel-in-best-in-het-weekend-wordt-er-veel-gedronken~ac876d4/>, [06.05.2022].

⁹⁷ Po wpisaniu w wyszukiwarkę hasła „dronken Polen in auto in Nederland” otrzymuje się 1.080.000 artykułów, których tematem są polscy pijani kierowcy w Holandii [dostęp: 06.05.2022].

Holender, to informacja jest anonimowa, ale kiedy sprawcą jest ktoś innej narodowości, to dziennikarze nie zapominają dodać, że jest pochodzenia polskiego, rumuńskiego czy marokańskiego.

H. Vink w swojej pracy zwróciła również uwagę na stosowane w artykułach o migracji nazewnictwo i wykorzystywanie terminów oraz skojarzeń morskich i wojennych: ekspansja, powódź, masa migrantów, armia Polaków, zalanie (rynku pracy)⁹⁸. Pod koniec 2010 roku radny z Hagi, Marnix Norder użył w stosunku do polskich, bułgarskich i rumuńskich imigrantów zarobkowych sformułowania „tsunami ze wschodu”, które weszło do języka mediów i nadal jest w nim obecne⁹⁹. Skrót MOE-landen (Midden en Oost Europese), odnoszący się do krajów Europy Środkowo-Wschodniej, kojarzy się z niderlandzkim słowem „trudny” („moe”).

Polaków przedstawia się w mediach również, jako tych, którzy nadmiernie korzystają z pomocy społecznej, chociaż fakty temu przeczą¹⁰⁰. Zarzuca się im również „złą integrację”, czyli nieznajomość języka niderlandzkiego, korzystanie z „polskich” sklepów, których w Holandii przybywa oraz gorliwe praktykowanie religii¹⁰¹.

Dość regularnie, na ogół zimą, pojawiają się dramatyczne artykuły i programy telewizyjne o bezdomnych Polakach koczujących w ziemiankach i namiotach. W 2019 roku CBS opublikowało raport na temat bezdomności w Holandii, z którego wynika, że w ciągu 10 lat liczba osób w wieku 18-65 lat bez dachu nad głową uległa podwojeniu i w 2019 roku wynosiła 39 300, z czego większość stanowili imigranci (57%), którzy przybyli do Holandii w poszukiwaniu lepszego życia¹⁰².

Nierzadko również media przedstawiają Polaków jako rzetelnych, pracowitych i przygotowanych zawodowo pracowników, z których bardzo zadowoleni są ich pracodawcy. W języku niderlandzkim „Polak” stał się synonimem „złotej rączki”, czyli kogoś, kto potrafi wszystko naprawić¹⁰³. Jednak pozytywny obraz polskich imigrantów zarobkowych, według

---

⁹⁸ H. Vink, op. cit.

⁹⁹ B. Paternotte, *Haags PvdA-schisma over „tsunami van Oost-Europeanen”* [online], <https://www.hpdetijd.nl/2011-08-25/pvda-schisma-over-tsunami-oost-europeanen>, [dostęp: 07.05.2022].

¹⁰⁰ Zob. Jaarrapport Integratie 2020..., op. cit.

¹⁰¹ H. Vink, op. cit.

¹⁰² *Aantal daklozen sinds 2009 meer dan verdubbeld* [online], <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/34/aantal-daklozen-sinds-2009-meer-dan-verdubbeld>, [dostęp: 07.05.2022].

¹⁰³ K. van Heuckelom, *Złodzieje i złote rączki: polskie stereotypy w Niderlandach*, „Postscriptum Polonistyczne 1 (2008), s. 108-109.

H. Vink, ogranicza się głównie do informacji dotyczących ekonomicznej wartości dodanej generowanej dla holenderskiego społeczeństwa przez nowoprzybyłych¹⁰⁴. Według holenderskiego think tanku SEO każdy imigrant z Europy Środkowo-Wschodniej, bez względu na to, czy jest dobrze czy słabo wykształcony, oznacza dla holenderskiego budżetu 1800 euro zysku rocznie¹⁰⁵.

Wszystkie wymienione wcześniej uprzedzenia wobec Polaków można odnaleźć także w produkcjach filmowych. Najwięcej filmów o tematyce migracyjnej z polskim wątkiem, zrealizowano w latach 2009-2012, ale już wcześniej w niderlandzkim kinie poruszano problemy związane z imigrantami z Polski. Większość tych wcześniejszych wątków dotyczyła relacji miłosnych i to niezależnie od gatunku filmu - zwykle chodziło o problemy w związku międzykulturowym - taki temat podejmują filmy: „Goście miłości” (1997), „Polonez” (2003) oraz „Niderlandzki dla początkujących” (2007). W „Polskiej pannie młodej” (1998) i „Remoncie” (2012) bohaterki prześladowane były przez handlarzy żywym towarem, co utrzymywało stereotyp Polki jako ofiary. W kryminalnej komedii „Laptop” (2012) Polak był brutalnym ochroniarzem tureckiego gangstera, a w pseudodokumentale zatytułowanym „Ogród wierzbowy” (2009) Polacy to uciążliwi sąsiedzi - hałaśliwi, nadużywający alkoholu drobni złodzieje. W „Lenie” (2011) i w animowanym filmie „Polska Warrior” (2017) bohaterowie mają polskich rodziców, co sprawia, że ich sytuacja rodzinna jest trudna i prowadzi do izolacji. W thrillerze „Między nami” (2011) dwie młode Polki pracują jako opiekunki dzieci (au pair), a w „Shocking Blue” (2010) polski emigrant jest ogrodnikiem¹⁰⁶. Przedstawienie polskich imigrantów w holenderskich filmach wykazuje podobieństwo do (przeważnie negatywnego) obrazu tej grupy mniejszościowej w mainstreamowych mediach.

Według badania z 2012 roku¹⁰⁷ w oczach przeciętnego Holendra Polacy są zdyscyplinowani, aktywni i życzliwi. Wykazują duże zaangażowanie w wykonywaną pracę, podobnie jak Holendrzy, a tym co ich różni jest stosunek do kwestii

---

¹⁰⁴ H. Vink, op. cit., s. 42.

¹⁰⁵ M. Pacek, op. cit. s. 155.

¹⁰⁶ K. van Heuckelom, *W Holandii stoi dom. Przedstawienie polskich imigrantów we współczesnym kinie holenderskim*, „Postscriptum Polonistyczne” 2 (2019), s. 131-150.

¹⁰⁷ Projekt „Wizerunek Polski i Polaków w Holandii” był współfinansowany przez Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej w ramach programu „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2012”. Badanie zostało zrealizowane przez Intomart GfK przy wykorzystaniu techniki CAWI (computer assisted web interviews) na reprezentatywnej grupie 1 tys. osób. Badanie przeprowadzono jesienią 2012 roku.

(<https://www.isp.org.pl/pl/aktualnosci/polacy-w-holandii-wizerunek-rynek-pracy-integracja> [dostęp: 07.05.2022]).

wyznaniowych. Holendrzy uważają, że Polacy są gorzej wykształceni. Polska i Polacy kojarzą się przede wszystkim z osobami szukającymi zarobku, gotowymi ciężko pracować i z tanią siłą roboczą. Uważają także, że Polak to pracownik tymczasowy (60%), którego celem jest szybkie zarobienie pieniędzy i powrót do kraju. Przeciętny Holender ma świadomość wykorzystywania imigrantów przez holenderskich pracodawców, przede wszystkim przez nieuczciwe agencje pracy. Polska kojarzy się nadal z krajem postkomunistycznym, w którym demokracja dopiero się rozwija, a warunki życia nie są najlepsze ze względu na panujące bezrobocie, korupcję i biurokrację. Większość badanych nie ma wiedzy na temat holenderskich inwestycji w Polsce (63%), ani na temat polskiej polityki zagranicznej (60%). Holendrzy nie mają kontaktu z Polską i Polakami, a jeśli już, to dzięki imigrantom, którzy zamieszkali w Holandii. Tylko 10% miało styczność z książkami i artykułami prasowymi dotyczącymi Polski. Większość badanych postrzega Polaków jako pełnoprawnych obywateli UE (79%). Holendrzy akceptują Polaków w różnych rolach społecznych i nie widzą problemu w zawarciu przyjaźni z Polakami (76%), czy z tym, że Polak zarządzałby ich firmą lub byłby radnym (około 50%). Jednak 25% badanych było przeciwnych, by Polacy pełnili tak ważne funkcje. Polacy pasują do holenderskiego społeczeństwa, bo mają „europejskie cechy” (40%), chociaż 20% badanych wskazuje różnice w mentalności. Badanie nie potwierdziło kreowanego przez holenderskie media wizerunku Polaka, który nagminnie łamie przepisy ruchu drogowego i nie przestrzega prawa. 40% badanych uważa, że Polacy przestrzegają prawa, a opinię neutralną wobec tej tezy prezentuje jedna trzecia respondentów. 60% Holendrów nie podziela także opinii, że Polacy żyją na zasiłku. Obecność Polaków w sąsiedztwie może mieć wpływ na wartość nieruchomości - tak sądzi 45% badanych. Opinie Holendrów na temat skutków otwarcia holenderskiego rynku pracy nie są jednoznaczne, przeważają jednak głosy o ograniczonym wpływie migracji na gospodarkę¹⁰⁸.

Wizerunek Polaka w Holandii może być irytujący dla samych zainteresowanych, co nie znaczy, że nie można go kreatywnie wykorzystać. Mr. Polska, popularny raper, który od 2007 roku występuje w Holandii, chętnie nawiązuje do swoich polskich korzeni¹⁰⁹. Wygląda jak typowy imigrant zarobkowy- krótko ostrzyżony, w welnianej

---

¹⁰⁸ *Wizerunek Polski i Polaków w Holandii. Główne wnioski z badania* [online]

<https://www.isp.org.pl/pl/projekty/wizerunek-polski-i-polakow-w-holandii>, [dostęp: 07.05.2022].

¹⁰⁹ Dominik Groot urodził się 10.07.1989 r. w Toruniu jako Dominik Włodzimierz Czajka. W wieku 3 lat wyemigrował z matką do Holandii, gdzie został adoptowany przez ojczyma. Studiował na Herman Brood Academie, którą ukończył w 2010 r. W 2007 r. wydał swój pierwszy album pod pseudonimem MC

czapce i białej podkoszulce. Jego atrybutem jest również czapka z nausznikami - Holendrzy wierzą, że w Polsce jest bardzo zimno. Na okładkach płyt pojawiają się symbole takie jak godło Polski, ziemniaki, kiszzone ogórki i butelka wódki. W swoich utworach często śpiewa o piciu alkoholu, a z widzami wita się pozdrowieniem „siema”. Dla Dominka Groota, bo tak naprawdę nazywa się raper, „Polska to dziki kraj, w którym można zapolować na niedźwiedzia”. Wyprawy myśliwskie z dziadkiem nauczyły go, jak sobie radzić i w razie potrzeby może „złapać karpia ze stawu i go zjeść” - to nawiązanie od wizerunku Polaka, prymitywnego, ale zaradnego. W teledysku „Berghuis” Mr. Polska śpi zimą w namiocie i pokazuje swój kraj, tak inny od Holandii. Artysta śpiewa również o ciężkiej pracy Polaków i chociaż swój wizerunek oparł na karykaturalnym obrazie rodaków, przyniosło mu to sukces. Bycie Polakiem daje mu możliwość wyróżnienia się, stworzenia nowej, niepowtarzalnej marki, a podkreślając, że należy do mniejszości jest w stanie stworzyć dla siebie niszę w głównym nurcie kultury holenderskiej¹¹⁰.

Podsumowując rozważania dotyczące wizerunku Polaków w Holandii, można stwierdzić, że najmniej podatne na różne stereotypy i uprzedzenia narodowe będą te osoby, które znają Polskę i Polaków z osobistych kontaktów i doświadczeń. W dalszej części pracy znajdują się informacje o aktywności i podejmowanych przez Polaków działaniach na terenie Królestwa Niderlandzkiego - zakładaniu stowarzyszeń, fundacji oraz szkół polonijnych, organizowaniu koncertów i wystaw sztuki, o działalności wydawniczej i charytatywnej Polonii, które potwierdzają tę tezę. Niebagatelną rolę we wzajemnym poznaniu odgrywa misja katolicka oraz polskie parafie, które działają w miejscowych kościołach, a ich wierni, niezależnie od kraju pochodzenia, mogą współdziałać i razem tworzyć wspólnotę. Ambasadorami Polski są Holendrzy, którzy mają polskie rodziny. To oni i ich dzieci najczęściej uczą się języka polskiego i poznają polską kulturę, są widzami „Polskiej Sceny” w Utrechcie oraz czytają dwujęzyczny „Biuletyn PNKV”, który ukazuje się już 40 lat. Bardzo ważna w budowaniu pozytywnego wizerunku Polaków w Holandii jest organizacja imprez integracyjnych, takich jak wybory Polaka Roku, które przygotowuje Fundacja „Polonus”. W czasie gali

---

Polski. W maju 2011 zespół „Nouveau Riche” wydał album „Alziend Oor”, na którym Mr. Polska wykonuje 11 utworów. W październiku Mr. Polska wydał album solowy „De boswachter EP”. Pod koniec 2011 tytuł „Polaka Roku” przyznała mu polsko-holenderska fundacja „Polonus”. Album solowy „Waardevolle gezelligheid” w marcu 2012 osiągnął 30. miejsce w holenderskiej liście stu najpopularniejszych albumów w Holandii „Album Top 100”. (Mr. Polska, <https://www.last.fm/pl/music/Mr.+Polska/+wiki>, [dostęp: 14.05.2022]).

¹¹⁰ E. Dynarowicz, *Mr. Polska en het potentieel van negatieve stereotypen* [online], <https://www.platformleest.org/artikel/mr-polska/>, [dostęp: 07.05.2022].

wybijani są Polacy, którzy osiągnęli sukces w życiu zawodowym lub społecznym i są rozpoznawalni w Holandii. Wybierany jest też Polonus Roku, czyli Holender, który swoją pracą lub działalnością społeczną przysłużył się społeczności polskiej w Królestwie Niderlandów. Relacje z tej imprezy są emitowane w telewizji, a artykuły pojawiają się w ogólnokrajowych gazetach. Nie bez znaczenia są także działania Ambasady RP w Hadze, która wspomaga pracę organizacji społecznych i często kreuje przestrzeń do różnych działań, na przykład organizując spotkania artystów, ludzi nauki, inżynierów czy zapraszając na uroczystości z okazji świąt narodowych. W ostatnich latach jest też inicjatorką akcji „Ik spreek Pools!”, w ramach której co roku wybrani przedstawiciele różnych stowarzyszeń i szkół polonijnych biorą udział w Dniu Języków Obcych, który organizowany jest jesienią. W Królestwie Niderlandów mieszka i pracuje ćwierć miliona Polaków, a wśród nich jest duży procent ludzi, którzy są aktywni i chcą w nowym miejscu robić coś dobrego dla siebie i innych.

2.6 Pomoc socjalno-prawna i networkingowa organizacji polonijnych i polskich w Królestwie Niderlandów

W 2019 roku w Królestwie Niderlandów zameldowanych było 185 497 osób polskiego pochodzenia¹. Większość nadal miała obywatelstwo polskie² i formalnie znajdowała się pod opieką Ambasady oraz Konsulatu RP w Hadze. Kluczowym zadaniem tych dwóch instytucji jest ochrona oraz reprezentacja interesów swoich obywateli poza granicami kraju. Ambasador pełni funkcję reprezentanta państwa, a Ambasada RP jest najważniejszą placówką dyplomatyczną i do podstawowych jej zadań należy: nawiązywanie oraz dbanie o dobre relacje pomiędzy państwami, dbanie o bezpieczeństwo obywateli, którzy przebywają w obrębie działania ambasady oraz pomoc prawna w nagłych przypadkach (np. pomoc w powrocie do kraju). Konsulat RP pełni więcej funkcji związanych z opieką nad Polonią, a do jego zadań należy: wydawanie paszportów, przyjmowanie wniosków o przyznanie obywatelstwa polskiego, pełnienie funkcji urzędu stanu cywilnego, pośrednictwo w pomocy finansowej, a w wyjątkowych sytuacjach udzielanie takiej pomocy³. W sprawach ogólnych można zwrócić się z pytaniem do Centrum Informacji Konsularnej. Na terenie Królestwa Niderlandów działa także Zintegrowany Telefon Dyżurny, który jest czynny od godziny 17.00 do 9.00 dnia następnego oraz przez całą dobę w weekendy i święta. Ambasada i Konsulat RP obecne są również w mediach społecznościowych. Na stronie Ambasady RP w Hadze znajdują się „Informacje konsularne”, z których można dowiedzieć się, w jakich sytuacjach konsul może udzielić pomocy. Na przykład w przypadku aresztowania polskiego obywatela może utrzymywać kontakt z rodziną osoby zatrzymanej, za zgodą zainteresowanego przekazywać wskazanym osobom informacje o przebiegu postępowania, może wyjaśnić procedury i udzielić ogólnych informacji o niderlandzkim systemie prawnym oraz dostarczyć listę tłumaczy i prawników. Bezpłatną pomoc prawną w Królestwie Niderlandów w języku polskim świadczą prawnicy i adwokaci z fundacji „Advies voor Polen” z Amsterdamu oraz fundacji „Barka” z Utrechtu⁴.

---

¹ *Migratie uit Polen en Poolse inwoners in Nederland* [online], <https://allecijfers.nl/migratie-nationaliteiten-geboortelanden/polen>, [dostęp: 21.03.2022].

² W 2020 r. 155 902 osoby miały obywatelstwo polskie lub polskie i innego kraju. (Zob. *Migratie uit Polen en Poolse inwoners in Nederland. Inwoners met de Poolse nationaliteit* [online], <https://allecijfers.nl/migratie-nationaliteiten-geboortelanden/polen>, [dostęp: 21.03.2022]).

³ Zob. *Zadania konsula i ambasadora- Czym się różnią? Do kogo się zwrócić?* [online], <https://pl.europa.jobs/art-zadania-konsula-i-ambasadora/>, [dostęp: 21.03.2022].

⁴ Zob. *Informacje konsularne* [online], <https://www.gov.pl/web/holandia/informacje-konsularne>, [dostęp: 22.03.2022].

Konsulat RP udziela pomocy doraźnej, ale czasami jest potrzebna pomoc systemowa i taką świadczą różne instytucje oraz organizacje polskie i polonijne⁵, które również w przeszłości udzielały pomocy osobom potrzebującym, na przykład Polski Czerwony Krzyż.

W latach osiemdziesiątych zaczęły powstawać organizacje tworzone przez ludzi, którzy znaleźli się w Holandii z przyczyn politycznych i angażowali się w działalność opozycyjną w stosunku do władz polskich. Powstała wówczas „Fundacja na rzecz Praw Człowieka w Polsce”, tak zwany „Merpol” („Mensenrechten in Polen”), a następnie „Biuro Solidarności”, którego stałym pracownikiem został Jan Minkiewicz⁶. W latach 1980-1982 powstały również tak zwane „Polencomité” – „Komitety Polskie”, które były aktywne w Amsterdamie, Rotterdamie, Hadze, Utrechcie, Nijmegen, Tilburgu, Eindhoven i Amersfoort. Organizacje te miały charakter polityczny i ich działalność opierała się na doraźnych akcjach, których celem było zwrócenie uwagi na dramatyczną sytuację w Polsce po wprowadzeniu stanu wojennego⁷. Udzielano pomocy uchodźcom, bo taki status miały osoby wyjeżdżające nielegalnie z kraju.

Także wówczas powstała fundacja „Terra des Hommes” („Ziemia Planeta Ludzi”), która zajmowała się głównie pomocą dzieciom z wadami serca, organizując ich operacje w szpitalu im. Królowej Wilhelminy w Utrechcie na początku 1984 roku. 1 maja 1987 roku ruszył w Warszawie pierwszy polski zespół kardiochirurgii noworodków i dzieci przeszkolony w tym szpitalu. Operacje polskich pacjentów wykonywano w Utrechcie jeszcze do 1995 roku, a Polonia pomagała w gromadzeniu funduszy, na

---

⁵ Organizacja polonijna to zorganizowana i celowo zorientowana zbiorowość osób polskiego pochodzenia na stałe przebywających poza ojczyzną, w której wytworzyły się skodyfikowane procedury regulujące działania, a także ustaliły relacje pomiędzy jej członkami np. zrzeszenie. (Zob. K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik Socjologiczny*, Toruń 2004.)

⁶ Jan Krzysztof Minkiewicz (07.01.1946 – 20.04.2014), holenderski publicysta i tłumacz polskiego pochodzenia. Urodził się w Sztokholmie, a dorastał we Vlissingen. W latach 1964-1970 studiował nauki polityczne na Uniwersytecie w Amsterdamie. W 1980 r. był jednym z założycieli Fundacji na rzecz Praw Człowieka w Polsce (MERPOL). Po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego (1981-1983) założył w Amsterdamie holenderski oddział ówczesnego podziemnego związku zawodowego NSZZ Solidarność. Od lat 70. był menedżerem jazzowym, organizatorem koncertów polskich artystów, przedstawień polskich teatrów i pokazów polskich filmów w Holandii, a artystów z Zachodu w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Był dziennikarzem w Radiu Wolna Europa, w Sekcji Polskiej BBC, potem w Radiu ZET i w Esce. Regularnie pisał dla specjalistycznych pism o jazzie, filmie i sztuce. Był producentem i redaktorem naczelnym programu „Oost Europa Televisie” w amsterdamskiej telewizji kablowej. W mediach holenderskich występował jako komentator spraw polskich. W 2001 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi RP. W latach 2008-2014 był doradcą ambasady RP w Holandii. (Zob. <https://wyborcza.pl/7,75398,15838152,zmarl-jan-minkiewicz-dziennikarz-w-stanie-wojennym-rzecznicz.html>, [dostęp: 23.03.2022])

⁷ Zob. W. Willems, H. Verbeek, *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland*, Meppel 2012, s. 166-173.

przykład przez organizowanie koncertów i występów zespołów artystycznych⁸. W późniejszych latach nadal działały fundacje, które pomagały chorym dzieciom w Polsce. Przykładem może być „Wandafonds”, fundacja założona przez Ewę Kooyman-Piskorz w 2002 roku, której celem było niesienie pomocy w leczeniu i rehabilitacji dzieci z porażeniem mózgowym⁹ oraz wymianę naukowych doświadczeń i poglądów w leczeniu tego schorzenia pomiędzy holenderskimi i polskimi ośrodkami, zakup potrzebnego wyposażenia i pomoc istniejącym oraz tworzącym się stowarzyszeniom rodziców. Na terenie Holandii „Wandafonds” współpracowała z ośrodkami holenderskimi takimi jak katedra rehabilitacji pediatrycznej VUmc (Wolny Uniwersytet- Uniwersyteckie Centrum Medyczne) w Amsterdamie oraz centrum rehabilitacji Trappenberg w Huizen¹⁰.

Obecnie Polacy nadal angażują się w pomoc dla szpitali oraz ośrodków pomocy i od ponad dziesięciu lat Polonia mobilizuje się zbierając pieniądze na Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy. W Królestwie Niderlandów działa 7 sztabów Orkiestry, a najstarszymi są sztaby w Schiedam i Brunssum, aktywne od 2010 roku¹¹.

Inny charakter niż „Merpol” czy „Wandafonds” miało założone 15 listopada 1991 roku „Stowarzyszenie Ekspertów Polskich w Holandii” (STEP), którego celem było wspieranie współpracy polsko-holenderskiej w obszarze gospodarki i kultury. Założycielem fundacji był Jerzy Karczewski, a pierwszymi członkami zostali Małgorzata Bosman-Domińska, Antoni Malinowski i Krzysztof Stachowski. J. Karczewski, wówczas konsultant „Computer Science Corporation” w Utrechcie i pracownik Uniwersytetu Technicznego w Delft, został poproszony o udział w rozmowach podczas wizyty polskiej delegacji w Ministerstwie Spraw Socjalnych w Hadze. To wówczas narodziła się idea utworzenia organizacji ekspertów, która mogłaby wspierać zarówno Holendrów, jak i Polaków we wzajemnych kontaktach. Nazwa, która najczęściej była (i jest) używana w odniesieniu do fundacji to akronim STEP, oznaczający w języku niderlandzkim „krok”. Wymyślił ją sam J. Karczewski, pragnąc, by była łatwa do zapamiętania i wymówienia przez Holendrów. Początek lat dziewięćdziesiątych był czasem wielkich przemian społeczno-gospodarczych, Polska otwierała się na świat i

---

⁸ Zob. *Geschiedenis van het Wilhelmina Kinderziekenhuis* [online], <https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven/?burgerl&mivast=39&mizig=210&miadt=39&miaet=1&micode=1130&minr=41975727&miview=inv2&milang=nl>, [dostęp: 22.03.2022].

⁹ E. Kooyman-Piskorz, *Wandafonds” od 8 lat wspiera polskie dzieci spastyczne*, rozm. przepr. M. Bos-Karczewska [online], <https://old.polonia.nl/posts/2536>, [dostęp: 23.03.2022].

¹⁰ *Stowarzyszenie Wandafonds i Wanda Fundacja Polska* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=2623:stowarzyszenie-wandafonds-i-wanda-fundacja-polska&catid=29:organizacje&Itemid=93, [dostęp: 22.03.2022]

¹¹ *WOŚP w Królestwie Niderlandów* [online], <https://wospnl.com>, [dostęp: 23.03.2022].

Polacy mieszkający za granicą mogli przyczynić się do promocji kraju czy chociażby do tworzenia dobrego klimatu wokół spraw polskich w Holandii. Bardzo dużej pomocy nowemu stowarzyszeniu na początku działalności udzielił Andrzej Mackiewicz, szef firmy „Perfect” z Houten, który udostępniał lokal na zebrania organizacyjne i spotkania członków. Polaków - specjalistów w różnych dziedzinach zarząd STEP zapraszał między innymi na bal karnawałowy w Rotterdamie, a potem w Hadze, gdzie organizowano loterię na cele charytatywne. Wiosną lub latem spotykano się również nieformalnie, by integrować ludzi związanych ze STEP. Imprezy te gromadziły nawet po 300 osób, bo na bal przyjeżdżali Polacy z całej Holandii w towarzystwie partnerów i współmałżonków. W organizację balów zaangażowani byli przede wszystkim Joanna Magała oraz Jolanta i Jerzy Duszczykowie. Nawiązane kontakty były bardzo ważne w pracy stowarzyszenia i przetrwały wiele lat¹². W 1994 roku prezesem STEP został profesor Sławomir Magała, wówczas wykładowca na Uniwersytecie Erazma z Rotterdamu. Jego prezesura zbiegła się z powołaniem na stanowisko ambasadora Stanisława Komorowskiego, którego zastępcą został wówczas Stanisław Czartoryski. Obaj dyplomaci rozumiejąc konieczność zmiany w stosunkach między placówką dyplomatyczną a organizacjami polonijnymi wspierali działania STEP, organizację ludzi młodych, pracujących na uczelniach i w międzynarodowych firmach, znających języki obce, którzy za sobą mieli zwykle epizod „solidarnościowy”. W tamtym czasie STEP, oprócz balów, organizował spotkania z interesującymi ludźmi. Odbywały się w Biurze Radcy Handlowego Ambasady RP w Hadze, a jednym z pierwszych zaproszonych gości był Feliks Kaplan, litewski emigrant, wykładowca na uniwersytecie w Lejdzie, pisarz i tenisista. Warto odnotować także spotkanie na temat przystąpienia Polski do NATO z nieżyjącym już holenderskim dziennikarzem Willemem Brugsma (1922 – 1997). W 1995 roku delegacja STEP odwiedziła Jerzego Giedroycia, dyrektora Instytutu Kultury Polskiej w Paryżu¹³.

W 1997 roku, kiedy prezesem został Janusz Gębusia, STEP zaczął przyznawać doroczną nagrodę za wybitne osiągnięcia w dziedzinie szerzenia polskości na terenie Holandii, a pierwszą laureatką została plastyczka Maria Diduch¹⁴. Organizacja

---

¹² Przedstawiamy trzech pierwszych prezesów STEP – Stowarzyszenia Ekspertów Polskich w Holandii – założonego 15 listopada 1991 r. - Jerzy Karczewski – założyciel STEP, Prezes w latach 1991-1994 [online], <https://old.polonian.nl/posts/6711>, [dostęp: 14.03.2019].

¹³ Przedstawiamy trzech pierwszych prezesów STEP – Stowarzyszenia Ekspertów Polskich w Holandii – założonego 15 listopada 1991 r. - Sławek Magała – Prezes w latach 1994-1997 [online], <https://old.polonian.nl/posts/6711>, [dostęp: 14.03.2019].)

¹⁴ Maria Diduch-Dąbkowska urodziła się w 1947 r. w Łodzi. W latach 1967–1973 studiowała na Wydziale Projektowania Ubioru w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Łodzi. W 1973 r. uzyskała dyplom. W tym samym roku wyjechała do Holandii, gdzie rozpoczęła swoją karierę artystyczną

wspomagała finansowo Polonię na Białorusi oraz zniszczone przez powódź biblioteki uniwersyteckie w Toruniu i Wrocławiu (1997). STEP był pionierem obecności organizacji polonijnych w Internecie, a założycielem i pierwszym administratorem strony www.polonia.nl był Jacek Offierski¹⁵. Kilka lat później newsletter STEP docierał do 500 zarejestrowanych na stronie osób. Fundacja nie miała stałych członków, zrzeszała sympatyków i była przede wszystkim organizacją networkingową. Kiedy w 2001 roku prezeską została dziennikarka Małgorzata Bos-Karczewska STEP otworzył się szerzej na współpracę z innymi organizacjami polonijnymi, tym bardziej, że Polska aspirowała do członkostwa w Unii Europejskiej i wymiana informacji między różnymi stowarzyszeniami była ważna. Od 2003 roku fundacja jest członkiem „Europejskiej Unii Wspólnot Polonijnych”. M. Bos-Karczewska przez kilka lat pełniła funkcję przewodniczącej Komisji Rewizyjnej EUWP. Od 2004 roku STEP używa symboli orła i lwa oraz flagi Polski i Królestwa Niderlandów. Logo ma symbolizować współpracę i dialog polsko-niderlandzki. Przedstawiciele STEP brali udział w ważnych dla Polaków uroczystościach w Driel i Bredzie¹⁶, a w 2009 roku zainicjowali akcję „Zapal znicz na grobach polskich żołnierzy w Holandii”, która stała się tradycją dla wielu osób i jest kontynuowana do dziś¹⁷. Rok wcześniej STEP zaangażował się w zakończoną sukcesem akcję mającą na celu zmianę niekorzystnej umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania z roku 2002¹⁸. Fundacja współorganizowała również różne wydarzenia

---

od twórczości w dziedzinie malarstwa i rysunku. W latach 80. i 90. realizowała prace w różnych gatunkach i technikach malarskich, poszerzając drogą eksperymentu swój warsztat twórczy, aż po doświadczenia z ręcznie czerpanym papierem oraz różnorodnymi rodzajami włókien. Brała udział w ponad 200 wystawach w całej Europie, zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych, prezentujących sztukę papieru, tkaninę unikatową, sztukę książki oraz malarstwo. Największy sukces przyniosły jej instalacje, a ukoronowaniem wieloletniej pracy była nagroda za instalację „Lekkość Bytu” – Grand Prix Królowej Fabioli na 10. Międzynarodowym Biennale Sztuki Koronki w 2002 r. w Brukseli. Od lat jest członkinią międzynarodowej grupy papierników i artystów tworzących w papierze – IAPMA (International Association of Hand Papermakers & Paper Artists). W swojej pracowni w Holandii prowadzi zajęcia dydaktyczne w formie całorocznych kursów rysunku i malarstwa oraz warsztaty w technice papieru czerpanego. (Artyści sztuki papieru. Katalog Wirtualnej Wystawy Stałej Sztuki Papieru w Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju 2017, pod red. B. Dębowskiej, Duszniki-Zdrój 2017, s. 20.)

¹⁵ *Przedstawiamy trzech pierwszych prezesów STEP – Stowarzyszenia Ekspertów Polskich w Holandii – założonego 15 listopada 1991 r.* – Janusz Gębusia – Prezes w latach 1997-2000 [online], <https://old.polonia.nl/posts/6711>, [dostęp: 14.03.2019].

¹⁶ Z. A. Wieczorek, *Staramy się być wizytówką Polski w Holandii* [online], <https://old.polonia.nl/posts/598>, [dostęp: 14.03.2019].

¹⁷ E. Grochowska, *10. edycja akcji „Zapal znicz” zakończona. Dziękujemy za pamięć o polskich żołnierzach* [online], <https://polonia.nl/2019/11/04/zapal-znicz-pamiec-o-polskich-zolnierzach/>, [dostęp: 12.03.2022].

¹⁸ Metoda rozliczania podatku wybrana w umowie między Polską a Królestwem Niderlandów polegała na tym, że dochód osiągany w Holandii przez osobę mającą stały adres zamieszkania w Polsce (będącą polskim rezydentem podatkowym) był opodatkowany w Polsce, a od podatku należnego odliczało się podatek faktycznie zapłacony za granicą (dotyczy to dochodów uzyskanych w walutach obcych od

kulturalne, na przykład w 2005 roku wystawę w Hadze zatytułowaną „Prace z papieru”. Z czasem STEP zmienił swój profil, a jego strona stała się ważnym medium polonijnym, którego celem jest przekazywanie rzetelnych i sprawdzonych informacji. Publikacje na portalu polonia.nl, adresowane są przede wszystkim do nowej Polonii. W 2001 roku Polonia liczyła około 25 tys. ludzi, a w 2014 według danych oficjalnych już 123 tys., przy czym wraz z osobami niezarejestrowanymi liczba ta mogła dochodzić do 400 tys.¹⁹. Tak liczna społeczność spowodowała falę niechęci i nieprzychylnych głosów w życiu publicznym. Na tę często nieuzasadnioną krytykę reagowała M. Bos-Karczewska, która publikacją w „NRC Handelsblad” na temat rządowych planów wydalenia z Holandii bezrobotnych Polaków, rozpoczęła dyskusję o traktowaniu polskich imigrantów. W 2010 roku STEP zainicjował ogólnokrajową akcję „Polen voor Afrika”, w której polscy rzemieślnicy wykonywali drobne naprawy w holenderskich domach, a dochód przekazywali na budowę szkoły w Zambii. Akcja została zorganizowana w odpowiedzi na negatywną kampanię, która dotknęła w tym czasie imigrantów z Europy Środkowo-Wschodniej. W ten sposób, jak mówiła w jednym z wywiadów M. Bos-Karczewska, „zamiast pisać listy do gazet lub dyskutować w Internecie o dyskryminacji Polaków w Holandii, podejmujemy pozytywne działania”²⁰. STEP zaangażowany był również w przygotowanie wystawy w Museonie²¹, która poświęcona była Polakom. W 2012 roku to haskie muzeum postanowiło pokazać, że Polska to coś więcej niż źródło taniej siły roboczej. Twórcy wystawy chcieli zapoznać Holendrów z polską historią, kulturą i tradycją, a także z sylwetkami znanych Polaków od Kopernika po Romana Polańskiego czy związanego z niderlandzką piłką nożną, Włodzimierza Smolarka²². W 2014 roku ukazała się książka „Sto lat tęsknoty. Historia Polaków w Holandii”, której autorami są Wim Willems i Hanneke Verbeek, a współpracowała z nimi między innymi Małgorzata

---

stycznia 2004 roku, które polska ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych nakazywała przeliczyć na złotówki i rozliczać z polskim urzędem skarbowym). Formalnie podatnik nie płacił ani w Polsce, ani w Holandii podatku w pełnej wysokości. Jednak pod względem faktycznym i ekonomicznym, zważywszy na wysokie koszty utrzymania w Niderlandach, „dopłacanie” podatku w Polsce było dużym ciężarem, udaremniającym wszelkie finansowe korzyści płynące z pracy za granicą. Polacy zebrali podpisy pod petycją, by znieść to podwójne opodatkowanie. (*Nie chcą płacić podwójnych podatków* [online], <https://nto.pl/nie-chca-placic-podwojnych-podatkow/ar/4079081>, [dostęp: 24.03.2022]).

¹⁹ J. Leska-Słęzak, *Polskie organizacje imigranckie w Holandii – raport z analizy danych zastanych*, Warszawa 2019, s. 8.

²⁰ „*Polen voor Afrika*” – *Poolse vakmensen in actie voor renovatie school in Zambia – de finale is op 9-10 december 2010* [online], <https://old.polonia.nl/posts/3978>, [dostęp: 22.02.2022].

²¹ Museon to muzeum nauki i kultury w Hadze w Holandii. Ma kolekcje z dziedziny geologii, biologii, archeologii, historii, nauki i etnologii (Museon en Omniversum, <https://oneplanet.nl>, 23.06.2022).

²² Ł. Koterba, *Wystawa o Polakach w haskim muzeum* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=5153:kultura-wystawa-o-polakach-w-haskim-muzeum&catid=73:rozrywka&Itemid=168, [dostęp: 22.02.2022].

Bos-Karczewska, nieustrudzenie angażująca się we wszystkie działania, które mogłyby poprawić wizerunek Polaków i Polski w Holandii. Jej starania zostały docenione i uhonorowana została Nagrodą im. Macieja Płażyńskiego, przyznawaną dziennikarzom, którzy poruszają zagadnienia dotyczące Polonii²³. M. Bos-Karczewska nadal publikuje w prasie i jest zapraszana jako ekspertka do audycji radiowych i telewizyjnych w Polsce i Holandii.

Inne niż STEP cele miało założone w 2009 roku przez Iwonę Smoktunowicz²⁴ i Bożenę Borysowicz²⁵ Polskie Centrum Zdrowia, które przekształciło się w fundację „GGZ Keizergracht” w Amsterdamie, w której współpracują ze sobą psychiatrzy, psychologowie, terapeuci, psychoterapeuci, pracownicy socjalni i zajęciowi. Założycielki tej organizacji zajmując się zawodowo pomocą psychologiczną, zauważyły, że wielu Polaków odczuwa silny stres spowodowany pracą i mieszkaniem z dala od rodziny, często mają depresję i trudności z zaaklimatyzowaniem się w nowych warunkach. Nieznajomość języka niderlandzkiego wyklucza miejscową pomoc psychologiczną i stąd narodził się pomysł miejsca spotkań dla Polaków, czyli „Polskiego Domu”²⁶ oraz centrum, w którym Polacy mogą skorzystać z terapii czy porady psychologicznej. Gabinety Fundacji znajdują się w Amsterdamie i Voorburgu²⁷, a w jej zarządzie zasiadają: Chris ten Haaf (Prezes), Aleksander van Ekeren (członek), Eugeniusz

---

²³ Nagroda im. Macieja Płażyńskiego dla dziennikarki z Holandii – M. Bos-Karczewskiej redaktor naczelnej *Polonia.nl* [online], <https://old.polonia.nl/posts/12255>, [dostęp: 14.03.2019].

²⁴ Iwona Smoktunowicz pochodzi z Gdańska. Ukończyła Akademię Medyczną, a na oddziale Neurologii Dziecięcej zrobiła specjalizację neurologiczną. W Gdańskiej Akademii Medycznej pracowała do 1981 r., czyli do wyjazdu do Królestwa Niderlandów. Początkowo pracowała w Psychiatrycznym Szpitalu Reiner van Arkel w Den Bosch. Od 1989 r. ma specjalizację lekarza psychiatry. Od 1999 r. prowadzi prywatną praktykę. Od 2003 r. mieszkała i pracowała w Amsterdamie. (*Dział Polskie Centrum Zdrowia Psychicznego – Otwarcie Domu Polskiego w Amsterdamie – 07.11.2008* [online], <https://old.polonia.nl/posts/1468>, [dostęp: 19.03.2022])

²⁵ Bożena Borysowicz (1939-2022) studiowała psychologię na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i Uniwersytecie w Lejdzie. Uczestniczyła również w wykładach prof. Piageta w Genewie. Od 1998 r. była psychologiem dziecięcym w Królestwie Niderlandów, a w 1999 r. ukończyła studia doktorskie. Była autorką metody nauczania dzieci prawidłowej postawy przy pisaniu („Het Stappenplan”). Tłumaczyła pracę prof. J. de Ajuriaguerry, którą wydano w Polsce po tytule „Skala dysgrafii”. Tłumaczyła także „Praktyczną psychologię dziecka” Rity Kohnstamm. Była współautorką dwóch książek: „Metoda oceny postawy i ruchów pisania u dzieci” oraz „Pismo”, na temat pisania ręcznego dzieci w Holandii. Pracowała w GGZ Kaizersgracht w Amsterdamie. B. Borysowicz pochodziła ze znanej w Radomiu rodziny lekarskiej Borysowiczów. Jej ojciec Jerzy był lekarzem psychiatrą, neurologiem, działaczem społecznym, twórcą oddziału psychiatrycznego Szpitala św. Kazimierza w Radomiu. W tym mieście mieszka rodzina B. Borysowicz, i tu została pochowana. (*Bożena Borysowicz nie żyje*, „Biuletyn PNKV” 3 (2022), s. 18.)

²⁶ *Dział Polskie Centrum Zdrowia Psychicznego – Otwarcie Domu Polskiego w Amsterdamie – 07.11.2008* [online], <https://old.polonia.nl/posts/1468>, [dostęp: 19.03.2022].

²⁷ GGZ Keizersgracht, <https://ggzkeizersgracht.nl/pl>, (20.09.2022)

Brzeziński (sekretnarz i skarbnik)²⁸. „Dom Polski” był miejscem, w którym nowoprzybyli Polacy mogli otrzymać informacje w zakresie prawa pracy, systemu ubezpieczeń i podatków. Współpracowano z prawnikiem, tłumaczami, pracownikami socjalnymi oraz przedstawicielami związków zawodowych²⁹. Po wyjeździe z Holandii Iwony Smoktunowicz jego zadania przejęła Biblioteka Polska w Amsterdamie³⁰.

W latach 2009-2012 w Holandii doszło do największych nieprawidłowości na rynku pracy tymczasowej. To wówczas przez media przetoczyła się dyskusja o „polskim tsunami” i „obozach pracy”, w których wykorzystywani byli Polacy. Z jednej strony trwała nagonka na Polaków, którzy zakłócają porządek, nadużywają alkoholu, korzystają z zasiłków i powodują wypadki, a z drugiej do Wydziału Konsularnego Ambasady RP w Hadze wpływały skargi dotyczące biur wysyłających pracowników z Polski i biur pośrednictwa pracy tymczasowej w Holandii. Skargi te dotyczyły złych warunków mieszkaniowych, niewypłacania pensji i dodatków przez pracodawców, potrącania drastycznych kar przez biura pracy, brak ubezpieczeń, itp. Również do „Stowarzyszenia Przestrzegania Układu Zbiorowego Pracy” (SNCU) wpływały skargi od Polaków pracujących w ogrodnictwie, transporcie i w zakładach mięsnych. W Holandii działało wówczas prawie 12 tysięcy biur pośrednictwa pracy, z czego połowa stosowała nielegalne praktyki. Ambasada i polskie Ministerstwo Pracy od kilku lat podnosiły kwestię konieczności regulacji i certyfikacji działalności agencji w Holandii, co nie spotykało się ze zrozumieniem strony holenderskiej³¹. Brakowało wówczas partnera do rozmów ze stroną rządową w Królestwie Niderlandów i taką rolę miała spełniać fundacja PLON, czyli „Polska Platforma Porozumiewawcza w Królestwie Niderlandów”, która powstała w 2010 roku w odpowiedzi na sugestię byłego ministra VROM Eberharda van der Laana³². Celem organizacji była ścisła współpraca z władzami niderlandzkimi i wzmocnienie więzów pomiędzy istniejącymi już organizacjami polonijnymi. Poprzez wymianę doświadczeń i informacji chciano ułatwić proces integracji nowych polskich migrantów ze społeczeństwem holenderskim i w wyniku tego poprawić status tej grupy społecznej. PLON był fundacją, która wzory organizacyjne czerpała z innych tego typu

---

²⁸ GGZ Keizersgracht. Nasz zespół [online], <https://ggzkeizersgracht.nl/pl/nasz-zespot>, [dostęp: 20.09.2022].

²⁹ *Działła Polskie Centrum Zdrowia Psychicznego*, op. cit.

³⁰ Polska Biblioteka- Amsterdam, <https://bibliotekapolska.nl>, (19.03.2022)

³¹ J. van Grieken-Barylanka, *Zrobieni w Holandię* [online], <https://dziennikpolski24.pl/zrobieni-w-holandie/ar/2975834>, [dostęp: 22.03.2022].

³² VROM- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (Ministerstwo Mieszkalnictwa, Planowania Przestrzennego i Środowiska).

organizacji parasolowych zrzeszających na przykład imigrantów z krajów Europy Południowej. Przewodniczącą PLON została Irena de Ruig-Żukowska, która w imieniu całej polonijnej społeczności protestowała przeciwko wypowiedzi ministra Henka Kampa na temat wydalania polskich bezrobotnych z Holandii. W lutym 2011 roku PLON wysłał w tej sprawie do ministra list otwarty, który znalazł się w różnych mediach, także polonijnych³³. Rok później PLON protestował przeciwko zbieraniu przez Partię Wolności Geerta Wildersa anonimowych donosów na Polaków. Irena de Ruig-Żukowska oraz Elżbieta Rodenburg, wzięły udział w debacie, którą zorganizowała partia D66. Tematem była pozycja społeczna migrantów z Europy Środkowo-Wschodniej w Holandii, a wzięli w niej również udział politolog Jeroen Doomerik oraz Hanna Mongard z organizacji „FairWork”, która walczy ze współczesnym niewolnictwem. Przedstawiciele Polonii wzięli też udział w przesłuchaniu przed Komisją Parlamentarną na temat sytuacji polskich pracowników w Holandii³⁴. PLON aktywnie działał do sierpnia 2014 roku, kiedy zawiesił swoją działalność. W zamierzeniu miał reprezentować organizacje polonijne, ale ten cel nie został osiągnięty, chociaż PLON współpracował z różnymi punktami informacyjnymi dla migrantów z Polski, które działały na terenie całej Holandii.

Najwcześniej „Punkt Pomocy dla Młodych Polaków” otworzyła w 2001 roku w Bredzie BCV „Polonia” (Bredase Culturele Vereniging „Polonia”), który przez 3 lata prowadziły Krystyna Stopa i Małgorzata Kluk-Borsten. Ich pracę - porady prawne, pomoc w integracji w nowym kraju - wspierał Konsulat RP w Hadze³⁵. Wkrótce okazało się, że jeden punkt informacyjny to za mało. Po 2007 roku, kiedy otworzył się rynek pracy dla Polaków i wraz z napływem migrantów ekonomicznych pojawiły się problemy

---

³³ List od Fundacji PLON do ministra Kampa ws. wypowiedzi nt. wysiedlania bezrobotnych Polaków / *Brief aan minister Kamp nav de uitspraak over werkloze Polen* [online], <https://old.polonia.nl/posts/4412>, [dostęp: 19.03.2022].

³⁴ W maju 2011 r. powołano komisję parlamentarną ds. przygotowania raportu o doświadczeniach z migracją zarobkową z lat 2004-2010, który miał być przedmiotem debaty parlamentarnej w październiku 2011 r. W dniach 18- 20 maja 2011 r. odbyły się trzy pierwsze posiedzenia komisji składającej się z członków partii CDA, VVD, PVV, PvdA, D'66 i SP. Na przesłuchania zaproszono przedstawicieli ambasad Polski, Rumunii i Bułgarii. Ze strony polskiej zaproszono również ekspertów spoza placówki dyplomatycznej: Małgorzatę Bos-Karczewską (STEP), Elżbietę Rodenburg (PLON), Ewę Szalwińską (Adviespol) i Grażynę Gramzę (Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Hadze). (Informacja uzyskana bezpośrednio poprzez udział autorki w opisanym posiedzeniu, a także na podstawie notatki z wydarzenia udostępnionej autorce przez Jana Minkiewicza, ówczesnego koordynatora infolinii dla polskich pracowników w Królestwie Niderlandów i przedstawiciela Ambasady RP w Hadze na tym posiedzeniu: *Tymczasowa Komisja Parlamentu Holenderskiego do Spraw Lekcji z Imigracji Zarobkowej 2004-2010*, Haga 18-20.05.2011).

³⁵ A. Skibniewski, *Historia Stowarzyszenia Kulturalnego „Polonia” w Bredzie* [online], <https://polonia-breda.nl/pl/poznaj/historia-stowarzyszenia-polonia.html>, [dostęp: 02.02.2022].

dotyczące zawieranych umów czy warunków pracy, uruchomione zostały infolinie. Najczęściej gminy zatrudniały do ich obsługi polskojęzycznych wolontariuszy³⁶, a czasami w urzędzie miasta zatrudniano specjalnie osobę znającą język polski. Działania te monitorował Konsulat RP, a koordynował Jan Minkiewicz. Początkowo problemy zgłaszane telefonicznie dotyczyły rzeczywiście zatrudnienia i warunków pracy, ale po spotkaniu pracowników infolinii, które odbyło się w Schiedam w grudniu 2013 roku J. Minkiewicz poinformował, że coraz częściej infolinie mają do czynienia z migrantami, którzy osiedlają się na dłużej lub na stałe, a ich pytania dotyczą szkoły dla dzieci, nauki języka i spraw finansowych. Na tym spotkaniu ważnym tematem był też zasiłek (bijstand) dla pracowników migrujących i dyskusja o sposobie ubiegania się o niego³⁷. Z czasem punktów informacyjnych dla Polaków przybywało, ale zmienił się ich status i przekształciły się one w centra informacyjne nie tylko polskojęzyczne.

Przykładem jest działający w latach 2011-2019 „Stichting Den Haag & Midden Europa” (IDHEM), który udzielał porad i pomocy migrantom z Europy Środkowo-Wschodniej. W Hadze pracowało około 30 wolontariuszy, którzy mówili w kilku językach, mieli doświadczenie w zakresie doradztwa i komunikacji społecznej, a ich pracę w ostatnich latach koordynowała Anna Paszak, która pracowała wcześniej w Konsulacie RP w Hadze. IDHEM swoje początki wywodzi z fundacji „Współpraca Miast Haga – Warszawa” („Stedenband Den Haag – Warschau”), która zaczęła swoją działalność w 1991 roku, kiedy stolica Polski stała się miastem partnerskim Hagi. Na czele fundacji stał Ernst-Jan Stroes, a jej celem była wymiana wiedzy i doświadczeń. Kontakty były bardzo intensywne i różnorodne, na przykład od 1997 roku policja haska współpracuje z warszawską i raz w roku do Holandii przyjeżdżają na wymianę polscy funkcjonariusze, a do Polski wyjeżdżają holenderscy. Fundacja organizowała wiele wydarzeń kulturalnych, takich jak wystawy (np. w 1993 r. wystawa polskiej sztuki współczesnej) czy koncerty (np. w 1997 r. świąteczny występ młodzieżowego chóru). Zapraszano drużyny sportowe. Także Polacy przyjeżdżali na staże do Hagi (np. w 1992 roku przyjechały polskie położne). W 2007 roku fundacja SDW zaczęła pomagać imigrantom zarobkowym z Polski, których było coraz więcej. Stworzyła też centrum

---

³⁶ W Urzędzie Miasta Haga w 2010 r. działała informacja w języku polskim w okienku nr 24 (Loket 24). (Informacje na temat działalności organizacji pomocowych pochodzą m.in. z wywiadu telefonicznego przeprowadzonego przez autorkę z Magdaleną Spaans, wolontariuszką IDHEM i kandydatką na radną w Hadze, 22.03.2022.)

³⁷ Pismo Jana Minkiewicza z dnia 10.12.2013 r. wysłane mailowo do obecnych na spotkaniu pracowników infolinii, w tym do Grażyny Gramzy prowadzącej infolinię dla osób zainteresowanych edukacją w Królestwie Niderlandów, autorki niniejszej dysertacji.

spotkań dla migrantów, w którym, oprócz udzielania informacji, odbywały się zajęcia sportowe, praktyczne, kulturalne, itp. W 2011 roku fundacja zmieniła nazwę oraz profil i zaczęła pomagać wszystkim migrantom z Europy Środkowo-Wschodniej. Oprócz zarządu, IDHEM liczyło wówczas 4-5 pracowników etatowych i 20 wolontariuszy, a jego pracę opłacała gmina Haga³⁸. Od 2020 roku IDHEM stał się częścią większego projektu socjalnego miasta Hagi i nosi nazwę IDHEM-Xtra. Bezpłatną poradę w języku polskim można uzyskać w pięciu punktach miasta³⁹, a pracę wolontariuszy nadal koordynuje A. Paszak⁴⁰.

Podobnie jak IDHEM w latach 2010-2016 działała „Migrada” w Eindhoven („Stichting Migranten Informatie Punt Eindhoven”), stowarzyszenie reprezentujące interesy migrantów zarobkowych ze wszystkich krajów członkowskich UE. Stworzyła ona system umożliwiający uzyskanie odpowiednich informacji w języku ojczystym drogą internetową lub telefoniczną. Można było również skorzystać z opcji bezpośredniego połączenia z inną organizacją, na przykład ze związkami zawodowymi lub ośrodkami informacyjnymi czy jednostkami administracji państwowej, takich jak Inspekcja Pracy lub urząd podatkowy⁴¹. Założycielką Punktu Informacyjnego „Srada”, który udzielał pomocy przede wszystkim Polakom, była Sonja Driessen. Po rozszerzeniu pakietu usług fundacja zmieniła nazwę na „Migrada”. Pracowało w niej 5 wolontariuszy, którzy udzielili pomocy 1800 osobom⁴².

Rozszerzanie grupy docelowej, do której chciały dotrzeć organizacje pomocowe takie jak IDHEM czy „Migrada”, wynikało z konieczności ubiegania się o fundusze gminne lub prowincjonalne. Bardzo trudno było (i jest) uzyskać wsparcie finansowe przeznaczone tylko na pomoc jednej grupie narodowej⁴³.

---

³⁸ Zob. *Evaluatie Stedenband Den Haag – Warschau*, (Bestuursdienst; Directie Bestuurszaken; Afdeling Algemeen Bestuurlijke Aangelegenheden) Gemeente Den Haag 2000.

³⁹ Den Haag. Sociale Kaart. IDHEM Xtra [online], <https://www.socialekaartdenhaag.nl/organisatie/1324/idhem-xtra>, [dostęp: 22.03.2022].

⁴⁰ M. Bos-Karczewska, *W Hadze gmina oferuje pomoc migrantom z Polski i Europy Wschodniej. Wolontariusze IDHEM-Xtra ci pomogą* [online], <https://polonia.nl/2021/04/14/w-hadze-gmina-oferuje-pomoc-migrantom-z-polski-wolontariusze-idhem-xtra-ci-pomoga>, [dostęp: 21.03.2022].

⁴¹ *Punkty pomocy* [online], <http://www.echoeindhoven.nl/publicistika/81-punkty-pomocy>, [dostęp: 22.03.2022].

⁴² *Sonja Driessen van Migranten Informatie Punt in Eindhoven overladen* [online], <https://www.ed.nl/algemeen/sonja-driessen-van-migranten-informatie-punt-in-eindhoven-overleden~a284be82/>, [dostęp: 22.03.2022].

⁴³ Informacje na temat działalności IDHEM pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Anną Paszak koordynatorką projektu IDHEM-Xtra oraz Magdą Spaans, wolontariuszką IDHEM, 22.03.2022, Haga.

W następnym okresie, pomimo początkowych prognoz, że Polacy będą po kilku latach wracać do kraju, okazało się, że wielu z nich założyło rodziny lub sprowadziło je z Polski, czego konsekwencją stały się problemy związane z wychowaniem i wykształceniem dzieci. Organizacje zajmujące się pomocą społeczną i pomocą polskim pracownikom zaczęły również realizować projekty, których celem była pomoc dzieciom i rodzinie.

Przykładem takiej organizacji jest „Euro Polonia”. Jest to fundacja non-profit opierająca się na pracy wolontariuszy, która zaczęła działalność w 2010 roku. Fundacja jest członkiem EUWP, a jej celem jest niesienie pomocy Polakom poza granicami Polski oraz opieka nad Polonią. Organizacja podejmuje działania w interesie Polaków przebywających za granicą, pomaga w wypadkach losowych, w uzyskaniu zasiłku chorobowego, pośredniczy też w kontaktach z instytucjami (urzędy pracy, gminy, szpitale)⁴⁴. „Euro Polonia” prowadzi punkt informacyjno-doradczy, w którym można skorzystać z porad prawnych i otrzymać wsparcie językowe. Jest to również punkt pomocy dla bezrobotnych i rodziców samotnie wychowujących dzieci. Pomoc rodzinie i opieka nad dziećmi to bardzo ważna część pracy fundacji. W ostatnich latach „Euro Polonia” zaangażowana była w wiele spraw urzędowych dotyczących ograniczenia praw rodzicielskich Polakom. Według prezeski Zofii Mrugały-Bukny w większości przypadków dziecko jest odbierane zbyt pochopnie, bez rozpoznania sprawy i bez odpowiednich procedur. Trafia do rodziny zastępczej, która nie zna języka polskiego, co powoduje, że zaburzona jest komunikacja między opiekunami, a podopiecznymi. Dziecko traci kontakt z polskim środowiskiem i przeżywa ogromny szok, a później na podstawie obserwacji wyciągane są niewłaściwe wnioski, na przykład o zaburzeniach mowy czy problemach psychicznych, które przedstawia się w sądzie rodzinnym⁴⁵. W audycji radiowej poświęconej temu zagadnieniu Anna Bogusz mówiła, że holenderskie władze łamią prawo, bo nie informują Konsulatu o odbieraniu dzieci polskim rodzinom, a taki obowiązek nakłada Konwencja Wiedeńska⁴⁶. W Holandii w 2016 roku odebrano Polakom 29 dzieci, co jest znaczącą liczbą w stosunku do liczby Polaków mieszkających

---

⁴⁴ Europolonia. *Misja fundacji* [online], <http://europolonia.nl/pl/fundacja-euro-polonia>, [dostęp: 19.03.2022].

⁴⁵ Wystąpienie Bożeny Borysowicz na spotkaniu „Meeting about polish children” z Philipem Veermanem, psychologiem w dniu 6.12.2016 r. [Udział w tym spotkaniu przedstawicieli organizacji polonijnych, w tym Grażyny Gramzy, kierownika Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze, autorki niniejszej dysertacji.]

⁴⁶ B. Płomecka, *Holandia - dramaty polskich rodzin, którym odbierane są dzieci* [online], <https://www.polskieradio.pl/78/2807/Artykul/1702986,Holandia-dramaty-polskich-rodzin-ktorym-odbierane-sa-dzieci>, [dostęp: 19.03.2022].

w tym kraju. W tym samym czasie w Polsce odebrano rodzicom 1359 dzieci. Zachowania w relacjach między rodzicami a dziećmi, które są prawnie i kulturowo dopuszczalne w Polsce, w Holandii mogą zostać potraktowane jako naruszenie praw dziecka⁴⁷. Zadaniem fundacji jest uwrażliwianie holenderskich instytucji na te różnice oraz informowanie rodziców o ich prawach i obowiązkach⁴⁸.

W 2019 roku Wydział Konsularny Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Hadze podjął współpracę z instytucjami odpowiedzialnymi za pomoc dzieciom i organizację opieki zastępczej, między innymi „Pleegzorg Nederland”⁴⁹. Tak narodziła się akcja „I Ty możesz zostać rodzicem zastępczym w Holandii”, która ma zachęcić Polaków do rozważenia podjęcia się opieki nad dziećmi w charakterze rodziny zastępczej⁵⁰. Celem Konsulatu i instytucji współpracujących (w tym „Euro Polonii”) jest stworzenie kręgu polskojęzycznych rodzin zastępczych, do których kierowano by polskie dzieci, którym opieki nie mogą zapewnić rodzice biologiczni⁵¹. „Euro Polonia” realizuje również swoje cele dotyczące opieki nad dziećmi przez udzielanie pomocy finansowej. Poza tym fundacja prowadzi edukację dorosłych na kursach językowych, szkoleniach zawodowych i różnego rodzaju warsztatach rozwoju osobistego. W latach 2013-2015 „Euro Polonia” uczestniczyła w projekcie „Mnożenie przez Dzielenie – Edukacja dla Integracji” (EDI) współfinansowanym ze środków Unii Europejskiej⁵². Choć „Euro Polonia” jest organizacją pomocową, to jednym z jej celów jest także promowanie polskiej kultury w Holandii. Od 2012 roku realizuje projekt „Z Polską przez Europę”, organizując występy Polaków na wrześniowym festiwalu w Rijswijk, który łączy muzykę klasyczną i folkową. Na zaproszenie „Euro Polonii” w „Strandwalifestiwal” wzięli udział: kompozytor Sławomir Olszanowski, skrzypaczka Ewa Pepper, solistki Janina Sikon i Anna Klus oraz zespół „Anker Dreams”⁵³. W ramach tego projektu

---

⁴⁷ *W Holandii odbierają dzieci Polakom* [online], <https://mojaholandia.nl/artukul/w-holandii-odbieraja-dzieci-polakom>, [dostęp: 19.03.2022].

⁴⁸ Na przykład w Królestwie Niderlandów uczniowie, którzy ukończyli 16 lat mogą nie wyrazić zgody na informowanie przez szkołę rodziców lub opiekunów o swoim zachowaniu i postępach w nauce. Więcej na temat praw dzieci i młodzieży na: Kinderrechten.nl (dostęp: 16.09.2022).

⁴⁹ *I ty możesz zostać rodzicem zastępczym w Holandii!* [online], <https://www.gov.pl/web/holandia/polonia-i-polacy-w-KN>, [dostęp: 19.03.2022].

⁵⁰ *Jak zostać rodzicem zastępczym w Holandii?* [online], <https://www.gov.pl/web/holandia/jak-zostac-rodzicem-zastepczym-w-holandii>, [dostęp: 19.03.2022].

⁵¹ A. Knappen-Potyrała, *Zostań rodzicem zastępczym w Holandii* [online], <https://mojalimburgia.nl/zostan-rodzicem-zastepczym-w-holandii>, [dostęp: 19.03.2022].

⁵² „Mnożenie przez dzielenie – Edukacja dla Integracji” (realizowany w latach 2013 – 2015) [online], <http://europolonia.nl/pl/projekty>, [dostęp: 19.03.2022].

⁵³ *Z Polską przez Europę* [online], <http://europolonia.nl/pl/2015/01/26/psck-polskie-centrum-spoleczno-kulturalne>, [dostęp: 19.03.2022].

fundacja chce kreować warunki do rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz pobudzać zainteresowania wiedzą, sztuką i folklorem. W Amsterdamie powstał już „Dom Kultury”⁵⁴, a obecnie trwają prace nad otwarciem „Izby Regionalnej”, w której do obejrzenia będą stroje oraz polskie rękodzieło ludowe. Partnerami „Euro Polonii” są Senat Rzeczypospolitej Polskiej oraz Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”⁵⁵.

W 2010 roku powstała też „Multikulturalna Platforma dla Pokoju i Wolności” w Hadze („Multiculturele Platform Vrede & Vrijheid”), którą założyła Klaudia Cenkala. Według niej fundacja powinna pomagać nie tylko Polakom, ale również innym cudzoziemcom, którzy mają problemy z adaptacją w nowym kraju. Pomoc fundacji kierowana była do różnych grup wiekowych, na przykład organizowane były spotkania dla dzieci, którym dokuczano w szkole czy rozmowy z pedagogami oraz innymi specjalistami. Fundusze na projekty, między innymi na zajęcia dla zagrożonej młodzieży, której rodzice poświęcają zbyt mało czasu, pozyskiwano od władz lokalnych⁵⁶. Fundacja organizowała również imprezy integracyjne, a przez pięć lat prowadziła kursy języka niderlandzkiego sponsorowane przez gminę Haga. Był to projekt „Taal in de Buurt”, który bardzo wysoko oceniła Ingrid van Engelshoeven, ówczesna radna miasta ds. edukacji⁵⁷. W 2011 roku K. Cenkala zorganizowała oficjalne rozdanie dyplomów w haskim ratuszu dla 120 polskich uczestników kursu. Poza tym zrealizowano takie projekty, jak debaty antydyskryminacyjne, warsztaty dotyczące emancypacji kobiet czy warsztaty skierowane do mężczyzn⁵⁸. W 2012 roku w Hadze otwarto „Polskie Centrum”, które jest wielofunkcyjnym ośrodkiem społecznym⁵⁹. W 2017 roku fundacja współpracowała z 50 wolontariuszami, z których prawie połowa wzięła udział w szkoleniu przygotowującym do pracy z osobami wymagającymi specjalnej opieki⁶⁰. W „Polskim Centrum” nadal prowadzone są kursy językowe i różne zajęcia, które skierowane są do imigrantów z różnych grup narodowych.

---

⁵⁴ PCSK – Polskie Centrum Społeczno – Kulturalne [online], <http://europolonia.nl/pl/poradnik-polonijny>, [dostęp: 19.03.2022].

⁵⁵ Izba Regionalna [online], <http://europolonia.nl/pl/kultura>, [dostęp: 19.03.2022].

⁵⁶ J. Leska-Ślęzak, *Nowe organizacje polonijne w Królestwie Niderlandów*, „Cywilizacje i Polityka” 15 (2017), s. 407.

⁵⁷ Klaudia Cenkala – Kultura [online], <http://polakroku.nl/claudia-cenkala-kultura>, [dostęp: 22.03.2022].

⁵⁸ J. Leska-Ślęzak, *op. cit.* s. 407.

⁵⁹ Poolse Centrum, <http://www.poolsecentrum.nl/home>, (22.03.2022)

⁶⁰ Poolse vrijwilligers bieden hulp aan jonge mantelzorgers [online], <https://www.omroepwest.nl/nieuws/3332869/poolse-vrijwilligers-bieden-hulp-aan-jonge-mantelzorgers>, [dostęp: 22.03.2022].

Organizacją, której celem jest wspieranie rodzin migrantów osiedlających się w rejonie Bollenstreek, czyli między Hagą a Amsterdamem jest fundacja „Kreda”⁶¹. Jej działania mają na celu poprawę jakości życia i funkcjonowania migrantów w Holandii. W 2013 roku fundację w Lisse założyła Karolina Eckardt, która pracując w szkole zwróciła uwagę, jak duża jest potrzeba wspierania obcojęzycznych uczniów i ich rodziców, by mogli zintegrować się z holenderskim społeczeństwem i jak ważna jest pomoc w wyborze przez nich ścieżki edukacyjnej. W siedzibie fundacji odbywają się kursy językowe, kursy integracyjne oraz spotkania w ramach różnych projektów. Fundacja zajmuje się także doradztwem edukacyjnym. W soboty organizowane są zajęcia w Polskiej Szkole, natomiast w dni powszednie dzieci korzystają z korepetycji z języka niderlandzkiego. W minionych latach fundacja „Kreda” stała się autorytetem w dziedzinie wychowania i edukacji dzieci wielojęzycznych. Wiedza przekazywana jest w różny sposób – na kursach, podczas warsztatów, przez prezentacje oraz w czasie indywidualnych konsultacji. Oferowane jest wsparcie dla rodziców, szkół oraz innych organizacji działających w oświacie i zajmujących się rodziną. Przez pięć lat „Kreda” współorganizowała konferencję „Zrozumieć dwujęzyczność”, w której uczestniczyli holenderscy nauczyciele pracujący w swoich szkołach z dziećmi pochodzenia polskiego⁶². W każdy piątek spotyka się w Lisse „Klub Mamy i Malucha”, który daje młodym matkom możliwość wymiany doświadczeń, a dzieciom zapewnia przyjemną zabawę. W fundacji „Kreda” pracują przede wszystkim wolontariusze, których jest od 30 do 50, w zależności od projektów, które aktualnie są realizowane⁶³.

Sztandarowym przedsięwzięciem „Kredy” od samego początku jej działalności jest program „Mentor”, w którym wolontariusze wspierają uczniów, rodziców i nauczycieli. Autorką i jego pomysłodawczynią była przewodnicząca fundacji, K. Eckardt. Alarmujące sygnały ze szkół miejscowych, że wiele polskich dzieci jest odsyłanych do szkół specjalnych oraz prośby rodziców o interwencję spowodowały, że konieczna stała się systemowa pomoc ze strony fundacji. Od 2014 roku, dzięki funduszom polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych i wsparciu polskiego Konsulatu w Hadze, stopniowo działalność „Mentora” była rozszerzana na całą Holandię, ponieważ problemy, na które napotykali polscy rodzice w Bollenstreek

---

⁶¹ Kreda, <https://www.kreda.nl/nl>, (22.3.2022)

⁶² Karolina Eckhardt- fundacja „Kreda” [materiał video], TV Siedem.nl na You Tube, 23.10.2016, <https://www.youtube.com/watch?v=BvrJiMbzfjA>, (03.11.2021)

⁶³ Kreda, <https://www.kreda.nl/nl>, (22.3.2022)

występowały również w innych rejonach kraju, w których mieszkają Polacy. Przez pięć lat przeszkolono około stu wolontariuszy, z których jedna trzecia aktywnie zaangażowała się w prace projektowe w miejscach swojego zamieszkania. Środki ministerialne umożliwiły również prowadzenie celowej kampanii informacyjnej, w tym wydania dwujęzycznego folderu na temat organizacji holenderskiej i polskiej oświaty⁶⁴. W 2017 roku, z inicjatywy konsul Renaty Kowalskiej, wydany został, wykorzystujący wiedzę mentorów, „Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii”, który dostępny jest także w Internecie⁶⁵. Znalazły się w nim: porównanie szkolnictwa w Polsce i Holandii, informacje na temat szkół polonijnych w Królestwie Niderlandów, wskazówki dotyczące powrotu do kraju oraz nostryfikacji polskich świadectw i dyplomów. Dodatkowo zamieszczono tekst na temat wartości uczenia dziecka języka ojczystego oraz odpowiedzi na najczęściej zadawane przez rodziców pytania⁶⁶. Jednym z podstawowych zadań osób współpracujących w ramach programu jest organizowanie spotkań informacyjnych. Odbývają się one w szkołach zarówno niderlandzkich jak i polonijnych. Na przykład w 2016 roku w dziewiętnastu spotkaniach wzięły udział 262 osoby⁶⁷. Spotkania dla rodziców organizowały i organizują również zainteresowane gminy, które wspomagają wolontariusze z „Kredy”. Poza tym mentorzy kontaktowali się z osobami, które pracują z uczniami pochodzącymi z Polski. W latach 2014-2017 przeprowadzono ponad sto takich spotkań. Mentorzy dzielili się swoją wiedzą z uczniami i rodzicami osobiście oraz na stronie „Kredy”⁶⁸. W ramach pomocy dla mentorów wydano osiem numerów e-biuletynu, w których znalazły się artykuły z aktualnymi informacjami dotyczącymi szkolnictwa i szeroko rozumianej edukacji⁶⁹. Na szkolenia przygotowano również „przewodnik” dla osób, które zaangażowały się w projekt⁷⁰. O

---

⁶⁴ G. Gramza, *Jak odnaleźć się w holenderskim systemie edukacji? Projekt MENTOR jako przykład pomocy polskim uczniom i rodzicom w Holandii*, [w:] *Polonia i Polacy z granicą. Kulturowe i edukacyjne obszary badań i doświadczeń*, pod. red. A. Boroń, J. Gulczyńskiej i in., Poznań 2020, s. 353-363.

⁶⁵ *Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii*, pod red. K. Eckardt, G. Gramza, Haga 2017 [online], https://drive.google.com/file/d/1C8QGDDQG_4GE34AWLk9GeEadrPfyfuvQs/view, [dostęp: 14.05.2019].

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ G. Gramza, *Sprawozdanie z działań podjętych w ramach projektu MENTOR. Cz. 1 i cz. 2*, Lisse 2016.

⁶⁸ Do 2017 roku działało FORUM na stronie Fundacji „Kreda”. (Materiały aktualnie niedostępne w archiwum Fundacji „Kreda”).

⁶⁹ Od czerwca 2016 r. do października 2017 r. ukazało się osiem numerów biuletynu „Mentor”, który redagowała G. Gramza. Biuletyn był dostępny drogą mailową dla wolontariuszy „Kredy”. (Materiały dostępne w archiwum Fundacji „Kreda”).

⁷⁰ Teczkę z najważniejszymi informacjami dotyczącymi projektu „Mentor”, szkolnictwa i opieki nad dzieckiem w Holandii otrzymywali uczestnicy szkoleń, przyszli wolontariusze. (Materiały dostępne w archiwum Fundacji „Kreda”).

pomoc do „Kredy” w sprawach szkolnych może zwrócić się każdy zainteresowany. Pomoc mentora dotyczy wielu różnych aspektów edukacji i rozwoju dziecka: począwszy od wyjaśnienia rodzicom poszczególnych elementów niderlandzkiego systemu oświaty, po udział w rozmowie rodziców i nauczycieli na temat dostosowania materiału nauczania do indywidualnych potrzeb ucznia. Niezwykle cenną inicjatywą jest organizowanie przez mentorów konsultacji, na przykład logopedycznych czy psychologicznych. Bezpłatne spotkania z logopedą w latach 2014-2017 w ramach projektu „Mentor” oferował Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Hadze. Z kolei przy Niderlandzko-Polskim Centrum Kultury i Edukacji w Schiedam, które współpracuje z „Kredą”, działają mentorzy, którzy pomagają polskim uczniom w nauce, a raz w miesiącu można uzyskać poradę psychologa⁷¹. W 2016 roku uruchomiona została infolinia, która była czynna przez dwa dni w tygodniu. W pierwszej połowie 2017 roku do „Kredy” zadzwoniły 94 osoby z pytaniami dotyczącymi edukacji i kształcenia w Holandii lub Polsce⁷². Bezpośrednią informację można było uzyskać w Lisse i Eindhoven, gdzie działały koordynatorki projektu „Mentor”, Katarzyna Stępnik i Grażyna Gramza. Obecnie, z powodu zmian organizacyjnych, wolontariusze działają przede wszystkim w rejonie Lisse, ale nadal można uzyskać poradę telefonicznie i zaprosić eksperta na spotkanie z rodzicami lub nauczycielami⁷³. Ponadto „Kreda” prowadzi badania i przeprowadza szkolenia na temat różnic kulturowych w Polsce i Holandii skierowane do szkół i organizacji pomocowych oraz organizuje warsztaty motywacyjne dla uczniów szkół średnich. „Kreda” oferuje także szkolenia oraz coaching w ramach aktywizacji społecznej i zawodowej, dzięki którym migranci nabywają pewność siebie, zdobywają kontakty społeczne oraz zwiększają swoje szanse zawodowe. Do końca roku szkolnego 2019/2020 fundacja oferowała kursy integracyjne opłacane przez niderlandzkie Ministerstwo d/s Oświaty. Oferta obejmowała kursy językowe, obowiązkowe zajęcia z wiedzy o społeczeństwie oraz szkolenia dotyczące holenderskiego rynku pracy⁷⁴. Kursy te skierowane były głównie do uchodźców

---

⁷¹ Program „Mentor” [online], http://www.npc-quovadis.nl/?page_id=36 [dostęp: 14.05.2019].

⁷² G. Gramza, *Sprawozdanie z działań podjętych w ramach projektu MENTOR. Cz. 1*, Lisse 2017.

⁷³ Informacja i doradztwo edukacyjne. Program Mentor [online], <https://www.kreda.nl/pl/szkolenia-porady-edukacyjne>, [dostęp: 16.09.2022].

⁷⁴ Kurs integracyjny (Inburgeringscursus) ma celu naukę języka niderlandzkiego oraz wiedzy o społeczeństwie i orientacji na rynku pracy. Obowiązujące od 1998 prawo o integracji nowoprzybyłych (De Wet Inburgering Nieuwkomers – WIN) określa, dla kogo jest on obowiązkowy (uchodźcy, obcokrajowcy spoza EU; dotyczy osób pełnoletnich, do wieku emerytalnego), choć wszyscy obcokrajowcy, także Polacy, po spełnieniu określonych warunków, mogą także wziąć w nim udział. Od 1.01.2021 r. obowiązuje nowe prawo „Wet Inburgering 2021”, wg którego, podobnie jak w poprzednim

osiedlających się w latach 2016-2020 w rejonie Bollenstreek, którzy podlegali obowiązkowej integracji w Holandii. Siedziba fundacji znajduje się w Lisse i tam też odbywają się zajęcia i szkolenia⁷⁵.

Na terenie Królestwa Niderlandów działają jeszcze inne fundacje, które prowadzą polskie szkoły sobotnie, a ponadto zajmują się wspieraniem dzieci i rodziców oraz popularyzują wychowanie wielojęzyczne. Fundacje te udzielają również nowo przybyłym informacji dotyczących życia w Holandii i niderlandzkiego systemu edukacji. Do takich organizacji należą między innymi „Centrum Lokomotywa” w Amsterdamie, „Niderlandzko - Polskie Centrum Kultury i Edukacji” w Schiedam oraz „Osstoja” w Oss. Również Szkoły Polskie przy Ambasadzie RP z siedzibą w Hadze i Brunssum (wcześniej zwane szkolnymi punktami konsultacyjnymi) udzielają informacji i organizują szkolenia dotyczących edukacji dzieci i młodzieży w Polsce i Holandii. Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie w Hadze w 2013 roku podjął współpracę z „Centrum Młodzieży i Rodziny w Hadze” („Centrum Jeugd&Gezin Den Haag”) i zorganizował spotkanie, w którym wzięło udział ponad dziesięciu przedstawicieli różnych organizacji i instytucji wspierających wychowanie dzieci i opiekę nad młodzieżą w Hadze. Gościem szkoły był radny Karsten Klein, członek Komisji ds. Dobrobytu, Młodzieży i Sportu. Szkoła nawiązała wówczas współpracę z kilkoma organizacjami społecznymi, dzięki którym jest zapraszana do współpracy i na różne wydarzenia. Po tym spotkaniu ukazał się dwujęzyczny informator przeznaczony dla rodziców i opiekunów dzieci wydany przez „Centrum Młodzieży i Rodziny w Hadze”⁷⁶.

W 2013 roku rozpoczęło swoją działalność „Stowarzyszenie Polskich Studentów w Holandii” („PL-Student-NL Vereniging van Poolse Studenten in Nederland”). W tym czasie w Królestwie Niderlandów uczyło się około 1600 studentów polskiego pochodzenia i w związku z tym narodziła się inicjatywa utworzenia organizacji, która ułatwiałaby kontakty między nimi. Nie była to pierwsza próba zintegrowania polskich studentów, bo na początku tego milenium na TU Delft (Technische Universiteit Delft) Polacy próbowali już założyć taką organizację. Tym razem przedsięwzięciu patronowała Ambasada RP w Hadze i zamysł się powiódł. Założycielami „PL-Student-NL” byli studenci z Haagse Hogeschool oraz Uniwersytetu z Maastricht - Magda Sitarz, Emilia

---

za organizację kursów integracyjnych odpowiada gmina, ale kurs jest połączeniem lekcji języka niderlandzkiego, spotkań z Holendrami oraz zdobywaniem doświadczenia zawodowego. (Zob. *Inburgeren*, <https://www.inburgeren.nl>, [dostęp: 22.03.2022]).

⁷⁵ Kreda, <https://www.kreda.nl/pl>, (22.03.2022)

⁷⁶ *Informatiemap voor Poolse ouders. Folder informacyjny dla polskich rodziców*, Den Haag 2013.

Zalewska i Łukasz Kaźmierczak. Celem stowarzyszenia była przede wszystkim pomoc nowoprzybyłym studentom w zaaklimatyzowaniu się w obcym kraju. Stowarzyszenie chciało także promować polskich studentów w Holandii oraz utworzyć platformę dla przyszłych członków, dzięki której studenci mogliby łatwiej znaleźć staż lub pracę. Na początek w Hadze zorganizowano spotkania, których tematem były edukacja oraz praktyczne wskazówki dotyczące życia w Holandii. W marcu 2014 roku odbyły się kolejne dwa spotkania, zorganizowane w Eindhoven oraz Maastricht, których celem było wzajemne poznanie się studentów w mniej formalnej atmosferze. Sukcesem młodych działaczy było nawiązanie kontaktów z kilkoma firmami i organizacjami działającymi na terenie Holandii, które zaoferowały praktyki dla członków stowarzyszenia⁷⁷. W zarządzie organizacji zasiadali wówczas: Emilia Zalewska (prezeska), Anna Kowalska (sekretarz) i Magdalena Sitarz (skarbnik). Działała również grupa zajmująca się promocją polskich studentów i nawiązywaniem kontaktów, której koordynatorką została Paulina Kozłowska⁷⁸. Na rok akademicki 2014/2015 zaplanowano sześć spotkań, których tematami były relacje polsko-holenderskie, networking z polskimi inżynierami, sposoby rozliczeń podatkowych, konkurs fotograficzny oraz Kongres Schumana⁷⁹. W 2018 roku stowarzyszenie zaprzestało działalności, co wynikało zapewne z faktu, że osoby, które były w nie zaangażowane ukończyły studia. Formalnie stowarzyszenie „PL-Student-NL” nie zostało rozwiązane i w styczniu 2021 roku nastąpiła jego reaktywacja⁸⁰.

W 2015 roku powstało stowarzyszenie „Polish Professional Women in the Netherlands”, które tak jak „PL-Student-NL” jest organizacją networkingową i z założenia ma wspierać przedsiębiorcze kobiety, pomagać im rozwijać swój potencjał – być platformą wymiany wiedzy, doświadczeń i rozwoju osobistego. Pierwsze spotkanie PPW odbyło się 17 kwietnia w Amsterdamie, a wzięło w nim udział blisko 30 polskich profesjonalistek, działaczek społecznych i kobiet biznesu. Autorką pomysłu powołania

---

⁷⁷ *Prezentacja: Stowarzyszenie Polskich Studentów w Holandii PL-Student-NL* [online], <https://linktopoland.com/nl/prezentacja-stowarzyszenie-polskich-studentow-w-holandii-pl-student-nl>, [dostęp: 19.03.2022].

⁷⁸ *PL-Student-NL Vereniging van Poolse Studenten in Nederland (Stowarzyszenie Polskich Studentów w Holandii)* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=20682:2019-05-05-15-56-50&catid=29:organizacje&Itemid=93, [dostęp: 10.03.2022].

⁷⁹ A. Skibniewski, *Daremnne próby organizowania Polaków na emigracji* [online], <https://www.wiatrak.nl/12186/daremnne-proby-organizowania-polakow-na-emigracji>, [dostęp: 19.03.2022].

⁸⁰ PL-Student-NL [online], <https://plstudentnl.wixsite.com/strona-glowna>, [dostęp: 19.03.2022]

grupy zrzeszającej aktywne zawodowo Polki mieszkające i pracujące w Holandii była Monika Boomgaard, która mówiła, że na LinkedIn (międzynarodowy serwis społecznościowy, specjalizujący się w kontaktach zawodowo-biznesowych) przykuła jej uwagę ogromna liczba Polek pracujących w holenderskich firmach lub prowadzących własny biznes. Pomyślała wtedy, że warto by było nawiązać z nimi kontakt, a w realizacji tego pomysłu wspomagała ją Julita Davies, która przygotowała stronę internetową PPW⁸¹. Aktualnie zarząd tworzą: Dorota Mauder-Cocram (prezeska), Adrianna Gryżewska (sekretarz), Marta Morawska (skarbnik) oraz członkinie Katarzyna Van't Schip-Giska, Monika Huss i Małgorzata Przeradzka⁸². Stowarzyszenie ma strukturę biznesową, w której znajdziemy działy stworzone po to, by wspierać pracę zarządu. Są to: odpowiedzialność społeczna, promocja stowarzyszenia, organizowanie spotkań dla stowarzyszenia, kontakt z mówcami i finanse⁸³. W PPW działają również ambasadorki, którym bliskie są wartości stowarzyszenia⁸⁴. Członkinie PPW muszą mieć wyższe wykształcenie lub być studentkami, a szczegółowe warunki członkostwa określa regulamin z dnia 8 września 2019 roku⁸⁵. Koszt uczestnictwa w PPW różni się w zależności od wybranego pakietu: „All In” lub „Basic”, ale wszystkie członkinie mają zagwarantowaną promocję swojej firmy na stronie PPW i w mediach społecznościowych. Najczęściej organizowane są szkolenia rozwoju osobistego i dotyczące biznesu. PPW organizuje śniadania branżowe i spotkania biznesowe. Od 2017 roku PPW organizuje również „Global Mentoring Walk” i w ten sposób łączy mentorki i mentorów z kobietami szukającymi inspiracji i wsparcia. Mentorkami zostają osoby odnoszące sukces w swojej branży, mające doświadczenie i wiedzę z zakresu swojej specjalizacji. „Global Mentoring Walk” to ruch światowy, a w 2019 roku zorganizowano 185 spacerów w 61 krajach z udziałem ponad 14300 uczestników⁸⁶. PPW jest

---

⁸¹ *Polish Professional Women – nowa inicjatywa dla pracujących Polek w Holandii* [online], <https://linktopoland.com/nl/polish-professional-women-nowa-inicjatywa-dla-pracujacych-polek-w-holandii>, [dostęp: 19.03.2022].

⁸² *Polish Professional Women in the Netherlands. Ambasadorki* [online], <https://polishprofessionalwomen.com/zarzad>, [dostęp: 19.03.2022].

⁸³ *Polish Professional Women in the Netherlands. Działy* [online], <https://polishprofessionalwomen.com/dzialy>, [dostęp: 19.03.2022].

⁸⁴ *Polish Professional Women in the Netherlands. Ambasadorki* [online], <https://polishprofessionalwomen.com/czlonkostwo/ambasadorki>, [dostęp: 19.03.2022].

⁸⁵ *Regulamin Polish Professional Women in the Netherlands Society. Członkostwo*, 08.09.2019, s. 1-2.

⁸⁶ *Polish Professional Women in the Netherlands. Mentoring* [online], <https://polishprofessionalwomen.com/mentoring/>, [dostęp: 19.03.2022].

nowoczesne, dynamiczne i kreuje pozytywny wizerunek Polaków w Niderlandach, a w 2019 roku liczyło około 130 członków⁸⁷.

Organizacją, która ma wspierać polskich przedsiębiorców jest stowarzyszenie „Polish Chamber of Cammera in the Netherlands” („Polska Izba Handlowa w Niderlandach”), które powstało w maju 2016 roku z połączenia dwóch organizacji: „Stowarzyszenia Polskich Przedsiębiorców” oraz „Polskiej Izby Handlowej w Holandii”. Ta druga została założona przez polskiego prawnika Marcina Lewandowskiego w Amsterdamie. Nowa Izba powstała przy zaangażowaniu Ambasady RP w Hadze. „Polish Chamber of Cammera in the Netherlands” składa się z 5-osobowego zarządu⁸⁸ i dyrektora wykonawczego, Joanny Schuholtz. Zadaniem Izby jest wspieranie polskiego biznesu w Holandii, a dotyczy to inwestorów, ekspertów czy przedsiębiorstw działających na terenie Polski. Kolejnym celem Izby jest budowa wizerunku polskiego biznesu w Holandii. Celem organizowanych spotkań jest zachęcenie do inwestowania w Polsce i promocja polskich produktów. Izba prowadzi szkolenia i seminaria oraz tworzy sieć kontaktów biznesowych dla polskich i holenderskich przedsiębiorców⁸⁹. Jej działania przypominają, przynajmniej częściowo, wczesną działalność STEP, którego cele były podobne: wspieranie współpracy polsko-holenderskiej w obszarze gospodarki i kultury, tyle, że „Polish Chamber of Cammera in the Netherlands” jest zdecydowanie bardziej profesjonalny w swoich poczynaniach i ma wsparcie z Polski⁹⁰.

Zupełnie inny charakter niż „Polska Izba Handlowa” czy PPW ma fundacja „Barka”, ponieważ jej misją jest pomoc osobom bezdomnym. W 2011 roku „Barka” została zaproszona przez władze lokalne Utrechtu do rozpoczęcia pracy z bezdomnymi migrantami w tym mieście. Celem było zapewnienie wykluczonym migrantom z Polski możliwości ponownego nawiązania kontaktu i reintegracji społecznej w ich kraju ojczystym. Było to możliwe dzięki fundacji „Barka” w Polsce, której projekty umożliwiały bezdomnym powrót do swoich rodzin lub otrzymanie pomocy w rozwiązaniu problemu uzależnienia. Obecnie grupą docelową są wszyscy migranci z

---

⁸⁷ Informacje na temat działalności „Polish Professional Women in the Netherlands” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Beata Wyszowska, była członkinią zarządu „Polish Professional Women in the Netherlands”, 21.03.2022, Soest.

⁸⁸ Polish Chamber of Cammera in the Netherlands. Statuty [online], <https://pccnl.nl/o-nas/zarząd>, [dostęp: 22.03.2022].

⁸⁹ J. Leska-Ślęzak, *op. cit.*, s. 408.

⁹⁰ Mikołaj Tocki, *Joanna Schuhholz - Polskie izby handlowe pracujące za granicą* [materiał video], w: *Rzecz o Biznesie*, Rzeczpospolita TV, 10.11.2017, https://www.youtube.com/watch?v=esM4il_YMkY, (23.03.2022)

Europy Środkowo-Wschodniej w całej Holandii. W swoich projektach wsparcia migrantów „Barka” pracuje w dwuosobowych zespołach złożonych z lidera i asystenta społecznego. Liderem jest osoba, która ma osobiste doświadczenie bezdomności i uzależnienia. Asystent socjalny to osoba, która zna język i przepisy w Holandii oraz posiada formalne wykształcenie (np. dyplom pracownika socjalnego, psychologa itp.)⁹¹. Pracują, aby pomagać osobom na ulicach, a zespoły „Barki” działają w Bredzie, Eindhoven, Nijmegen, Roosendaal, Rotterdamie, Tilburgu, Hadze, Utrechcie i Venlo. Biuro „Barki” znajduje się w Utrechcie, a Centrum Wsparcia i Informacji w Eindhoven⁹². Zespoły „Barki” pracujące w Holandii miały do tej pory styczność z około 1400 osobami bezdomnymi z czego około 430 wróciło do kraju pochodzenia. Zdecydowaną większość osób powracających stanowią Polacy (około 73%)⁹³. Najczęściej wracają do własnych rodzin, ale „Barka” dysponuje również miejscami we wspólnotach, które prowadzi w Polsce⁹⁴.

Jeśli chodzi o udzielanie pomocy migrantom nie można zapominać o Kościele rzymskokatolickim i kościołach innych wyznań, które działają w Królestwie Niderlandów. „Praca polskich duszpasterzy w Holandii nie sprowadza się tylko do posługi kapłańskiej, ale ich działalność związana jest z krzewieniem kultury polskiej, edukacją (szkółki niedzielne), nauką języka polskiego, a także udzielaniem pomocy we wszystkich dziedzinach życia polskiego emigranta w Holandii”⁹⁵. Na terenie polskich parafii działa na przykład „Caritas”, który jest kościelną organizacją charytatywną, działającą na zasadzie całkowitego wolontariatu, a jego głównym zadaniem jest pomoc najbardziej potrzebującym, niezaradnym, chorym i samotnym⁹⁶. Kilka lat temu polskie parafie udostępniały pomieszczenia na spotkania grup Anonimowych Alkoholików (AA), ale obecnie otwarte mityngi odbywają się w innych miejscach. Najstarszą polską grupą AA,

---

⁹¹ *About Barka Netherlands* [online], <https://barkanl.org/sample-page/about-stichting-barka-nl>, [dostęp: 21.03.2022].

⁹² Zespoły „Barki” pracują w: Bredzie, Eindhoven, Nijmegen, Roosendaal, Rotterdam, Tilburgu, Hadze, Utrechcie i Venlo. Biuro „Barki” znajduje się w Utrechcie, a Centrum Wsparcia i Informacji w Eindhoven. (<https://barkanl.org>, 21.03.2022).

⁹³ A. Skibniewski, *Fundacja Barka pomaga bezdomnym Polakom w Holandii* [online], <https://www.wiatrak.nl/26772/fundacja-barka-pomaga-bezdomnym-polakom-w-holandii>, [dostęp: 21.03.2022].

⁹⁴ Barka. Fundacja Pomocy Wzajemnej, <https://barka.org.pl>, (21.03.2022)

⁹⁵ J. Leska-Ślęzak, *Współczesne organizacje polonijne i ich rola w życiu Polonii w Holandii*, „Polityka i Społeczeństwo” 1 (2014), s. 77.

⁹⁶ Polska Parafia pw. Miłosierdzia Bożego. Caritas, <https://denbosch.parafialnastrona.pl/SimplePlugins/Details/40>, (22.03.2022)

istniejącą ponad 15 lat, jest „Płomyk” w Amsterdamie. Podobnych grup w całej Holandii jest jeszcze 11, nie licząc 2 grup dla Dorosłych Dzieci Alkoholików (DDA)⁹⁷.

Obecnie prawie wszędzie, gdzie mieszkają Polacy działają organizacje polonijne – szkoła sobotnia, klub sportowy, „Dom Polski” czy punkt informacyjny, i chociaż młode pokolenie imigrantów z Polski nie jest szczególnie zainteresowane tworzeniem struktur organizacyjnych to chętnie bierze udział w różnych wydarzeniach proponowanych przez te organizacje⁹⁸. Próby utworzenia organizacji parasolowej nie powiodły się i chociaż PLON próbował nawiązać współpracę ze stowarzyszeniami i fundacjami polonijnymi, te nie wyraziły zainteresowania. Członkowie organizacji skupiających „starą” Polonię nie widzieli potrzeby jednoczenia się, bo dla nich istotne było promowanie życia patriotycznego, obchodzenie świąt narodowych i utrwalanie pamięci o ofiarach poniesionych w czasie II wojny światowej. Zajęci byli życiem wewnętrznym swoich organizacji i nie bardzo rozumieli problemy, z jakimi borykają się Polacy, którzy niedawno przybyli do Królestwa Niderlandów. Liderzy polonijni tzw. najnowszej fali emigracji skupili się z kolei na promowaniu Polski poprzez aktywność gospodarczą, naukę i reklamowanie Polski jako kraju turystycznego. Mieli inne cele niż udzielanie pomocy zagubionym pracownikom tymczasowych biur pracy, nie bardzo przystającymi do wizji Polski, którą promowali, wręcz nie chcieli być z nimi identyfikowani. Do niewielu działaczy dotarł argument, że jedna organizacja zrzeszająca polonijne stowarzyszenia byłaby lepiej postrzegana przez stronę niderlandzką i miałaby większą siłę, by lobbować w sprawach Polaków. Dziś liderzy nastawieni są na tworzenie organizacji małych, doraźnych, ukierunkowanych na rozwiązywanie określonych problemów⁹⁹, a rozwój technologii informatycznych został wykorzystany przez działające organizacje polonijne, które przez strony internetowe informują o sprawach dotyczących ich działalności, ale też zamieszczają podstawowe informacje dla osób przybywających do Holandii z zamiarem osiedlenia się¹⁰⁰.

Problemy dotyczące nowych migrantów muszą rozwiązywać gminy. Organizacje polonijne nie mają na to środków finansowych i mogą jedynie zostać partnerem dla gminy, oferując pracę wolontariuszy czy ucząc języka niderlandzkiego. Mogą również

---

⁹⁷ *Spis polskich mityngów Anonimowych Alkoholików obszar Holandii oraz północnej Belgii* [online], <https://aa-holandia.nl/delgado/spis-mityngow>, [dostęp: 22.03.2022].

⁹⁸ Leska-Ślęzak J., *Nowe organizacje polonijne w Królestwie Niderlandów*, „Cywilizacje i Polityka” 2017, nr 15., s. 410.

⁹⁹ Ibidem, s. 406.

¹⁰⁰ Ibidem.

w ramach swoich celów statutowych organizować szkolenia czy udzielać informacji, nie mogą natomiast (z wyjątkiem „Euro Polonii”) utrzymywać samodzielnie punktów informacyjnych czy udzielać wsparcia finansowego. Już w 1996 roku na gminy nałożono obowiązek organizowania kursów integracyjnych. 30 września 1998 roku weszła w życie szczegółowa ustawa określająca zasady prowadzenia tych kursów („Wet Inburgering Nieuwkomers”)¹⁰¹, ale kiedy Polska stała się członkiem UE, Polacy przestali jej podlegać, co spowodowało część problemów, o których była mowa wyżej. W 2015 roku na terenie Holandii działało 12 punktów informacyjnych finansowanych przez niderlandzkie gminy. Pomoc można było uzyskać w Amsterdamie, Hadze, Hillegom, Meterik, Rotterdamie, Tilburgu i Westland. Również związki zawodowe uruchomiły polskojęzyczne infolinie¹⁰².

Aktualnie działa 19 organizacji, do których można zwrócić się o pomoc w uzyskaniu informacji lub otrzymać wsparcie (Tabela 5).

Tabela 5 Organizacje polonijne udzielające pomocy polskim migrantom (2019)

Organizacja	Osoba prowadząca	Dane kontaktowe	Uwagi
Intergrupa Anonimowych Alkoholików		Tel.+31(0) 618 090 570	Spis polskich mityngów Anonimowych Alkoholików obszar Holandii oraz północnej Belgii: https://aa-holandia.nl/delgado/spis-mityngow
Biuro doradcze „Polrada”	Elżbieta Rodenburg	Groenstraat 139/155 Pokój 219, domofon 56 5021 LL Tilburg Tel.+31 (0) 648 209 753 info@polrada.nl www.polrada.nl	Pomoc prawna w zakresie prawa pracy, rozliczeń podatkowych, pisanie pism urzędowych, uzyskiwania dofinansowań przyznawanych przez urząd skarbowy i zasiłków chorobowych lub dla bezrobotnych.
Biuro porad i informacji dla polskich migrantów w Meterik	Krystyna Górka	St. Janstraat 2 5964AC Meterik Tel.+31 (0) 773 971 446, +31 (0) 620 409 027 info@servicepointmeterik.nl	Informacje i porady dotyczące życia i pracy w Holandii.
Chrześcijańskie Związki Zawodowe CNV	Wiesława Koreneef	Tel.+31 (0) 765 729 419, +31 (0) 655 780 088 w.koreneef@cnavvakmens.nl	Porady i pomoc w sprawach dotyczących prawa pracy
FairWork	Hanka Mongard	Tel. +31 (0) 615 823 530 info@fairwork.nu https://www.fairwork.nu/pl/s-trona-glowna	Wsparcie dla osób będących ofiarami wyzysku w pracy lub handlu ludźmi.
Fundacja „Euro Polonia”	Zofia Mrugała-Bukna	Tel.+31 (0) 633 935 525 info@europolonia.nl	Pomoc w wypadkach losowych, w uzyskaniu zasiłku chorobowego, w kontaktach ze szpitalami, itp.

¹⁰¹ P. Matusz-Protasiewicz, *Integracja z zachowaniem własnej tożsamości. Holenderska polityka wobec imigrantów*, Wrocław 2008, s. 241.

¹⁰² *Lista organizacji zajmujących się pomocą Polakom w Holandii* [online], <https://old.polonia.nl/posts/17568>, [dostęp: 21.03.2022].

			Pośrednictwo w kontaktach z instytucjami (urzędy: pracy, gmin, skarbowe, firmy ubezpieczeniowe, itp.) Ochrona praw dziecka. Pomoc rodzinie.
Fundacja „Kreda”	Karolina Eckardt	Heereweg 466 2161 DH Lisse Tel.+31 (0) 657 642 023 info@kreda.nl	Doradztwo edukacyjne. W ramach programu MENTOR poradnictwo dla rodziców.
Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka”	Ewa Saferna	Lijsterstraat 16 3514 TD Utrecht Tel. +31 (0) 30 268 92 42 doradztwo@barkanl.org office@barkanl.org www.barkanl.org/contact	Nieodpłatna pomoc prawna i psychologiczna
IDHEM-Xtra	Anna Paszak	Tel. +31 (0) 70 36 58 183 idhem@xtra.nl https://www.facebook.com/IDHEM.nl	Porady dotyczące prawa pracy, prawa mieszkaniowego i opieki zdrowotnej.
NPC Quo Vadis Nederlandzko – Polskie Centrum Kultury i Edukacji	Magdalena Domańska-van Dijk	Guineelaan 48 2622 DJ Delft Tel. +31 (0) 6 48 460 226 Zajęcia odbywają się: Wijkcentrum Oost Boerhavelaan 79 3112 LD Schiedam https://www.npc-quovadis.nl	Zajęcia dodatkowe dla dzieci z języka niderlandzkiego oraz pomoc w odrabianiu zadań domowych. W ramach programu MENTOR poradnictwo dla rodziców.
Ośrodek Partycypacji i Integracji	Urszula Zwolińska	Buurthuis De Put Pinkstraat 10 3028 XX Rotterdam, Tel. +31 (0) 104 155 523	Raz w miesiącu wieczór tematyczny
Polish Chamber of Commerce in the Netherlands	Marcin Lewandowski	Beechavenue 10 1119 PT Schiphol Rijk Tel. +31 (0) 202 270 08 https://pccnl.nl	Polska Izba Handlowa zrzeszająca polskich przedsiębiorców.
„Polka” Centrum Polskich Kobiet	Anna Kowalska	Wijkcentrum De Regenvalk Regentesseplein 148 2562 GR Den Haag info@polkacentrum.nl https://polkacentrum.nl/pl	Spotkania tematyczne, warsztaty, szkolenia, wycieczki oraz zajęcia sportowe.
Polonijne Stowarzyszenie Kulturalno – Oświatowe OSStoja	Agnieszka Lonska	Patrijstraat 37 6658GB Beneden Leeuwen Tel. +31 (0) 645 568 100 info@osstoja.nl Zajęcia odbywają się: Oude Litherweg 20 5346 RT Oss	Dodatkowe zajęcia dla dzieci. Nauka języka niderlandzkiego. Prowadzi poradnictwo dla rodziców.
Poolse Centrum	Klaudia Cenkała	Paviljoensgracht 33 2512 BL Den Haag Tel. +31 (0) 610 459 021 info.mpvv@gmail.com claudia_cenkala@hotmail.com https://www.facebook.com/PoolseCentrum	Spotkania dla rodziców oraz klub dla dzieci. Kursy języka niderlandzkiego.
Punkt Informacyjny Związku Zawodowego	Stanisław Bernaś	Clemensstraat 111 3082CE Rotterdam www.fnvbondgenoten.nl/polski	Porady i pomoc w sprawach dotyczących prawa pracy

FNV Bondgenoten			
Punkt Porad Prawnych (Fundacja Advies voor Polen)		Keizersgracht 174 1016 DW Amsterdam Tel. +31 (0) 206 276 868 www.avp-prawo.nl info@avp-prawo.nl	Porady prawne radcy prawnego, porady związane z prawem spadkowym i rolnym.
Stowarzyszenie Polskich Studentów w Holandii		pl.student.nl@gmail.com https://www.facebook.com/plstudent.nl https://plstudentnl.wixsite.com/strona-glowna	Organizacja networkingowa dla studentów.
Stowarzyszenie Przestrzegania Układu Zbiorowego Pracy dla Pracowników Tymczasowych Stichting Naleving CAO voor uitzendkrachten (SNCU)		Stationsweg 78H 2991 CM Barendrecht Tel. +31 (0) 180 642 530 www.sncu.nl Bezpłatna linia informacyjna w języku polskim: 0800 7008	Porady i pomoc w sprawach dotyczących prawa pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dostępnych materiałów i danych na stronach internetowych poszczególnych organizacji.

3 Rola Kościoła rzymskokatolickiego w podtrzymywaniu tradycji religijnych i narodowych wśród Polonii w Królestwie Niderlandów

3.1 Początki działalności Kościoła rzymskokatolickiego wśród Polonii niderlandzkiej

Kościół katolicki na ziemiach polskich już pod koniec XIX wieku dostrzegał konieczność opieki duchowej nad rodakami poza granicami kraju. W Europie Zachodniej polscy księża działali tam, gdzie koncentracja Polaków była duża. Przykładem były Włochy, Francja, Austria, Wielka Brytania i Szwajcaria. Opierając się na ogólnych szacunkach można stwierdzić, że „od rozbiorów do upadku powstania styczniowego w Europie Zachodniej znalazło się ponad 500 polskich księży emigrantów”¹⁰³. Nie było to jednak zorganizowane duszpasterstwo polonijne, a raczej obecność duchownych dobrowolna lub wymuszona.

Prekursorem zorganizowania duszpasterstwa dla emigrantów był ksiądz Jan Stanisław Żak z diecezji kujawsko-kaliskiej w 1908 roku. Dopiero jednak odzyskanie niepodległości dało impuls do tego, by zająć się sprawami polskich katolików za granicą w sposób bardziej zorganizowany. Równolegle z procesem tworzenia państwowości polskiej przebiegał proces odbudowy i reorganizacji kościelnych struktur administracyjnych. Pierwsza Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 roku nie tworzyła religii państwowej ze względu na liczne mniejszości narodowe i wyznaniowe oraz nie wprowadzała rozdziału Kościoła od państwa¹⁰⁴.

Inicjatywa założenia misyjnej kongregacji zakonnej służącej Polakom poza granicami kraju wyszła od posła przy Stolicy Apostolskiej Józefa Wierusza-Kowalskiego w 1920 roku¹⁰⁵. W latach 1921-1924 będzie on pełnił funkcję posła Rzeczypospolitej Polskiej w Hadze.

---

¹⁰³ J. Kuzicki, *Duchowni i duszpasterstwo polskiej emigracji w krajach Europy Zachodniej w I połowie XIX wieku. Przegląd problematyki badawczej*, „UR Journal of Humanities and Social Sciences” 2 (2019), s. 10.

¹⁰⁴ R. Czarnowski, *Duszpasterstwo polskie we Francji i jego rola w podtrzymywaniu tożsamości narodowej 1918-1939*, Materiały Sesji naukowej XL Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie, Paryż 28.08-01.09.2018, Francja, s. 2, [w:] *W drodze do Niepodległości. Ślady działań w archiwach, dokumentach i publicystyce państwowej, lokalnej i polonijnej w krajach zamieszkiwanych przez Polaków*, pod red. A. Biernata, Paryż 2018, s. 31.

¹⁰⁵ J. Szymański, *Duszpasterstwo polonijne- próba definicji*, [w:] *W kręgu badań nad Polonią i duszpasterstwem polonijnym: istota i metodologia*, pod red. S. Zycha, B. Walickiego, Sokołów Małopolski 2015, s. 65-66.

W okresie międzywojennym pełnię władzy duchowej nad duszpasterstwem emigracyjnym uzyskał prymas Polski - najpierw kardynał Edmund Dalbor, który czuł się odpowiedzialny za całokształt polskiej opieki duszpasterskiej. Nie tylko wysyłał księży do duszpasterskiej pracy polonijnej, ale życzył sobie, aby księża powracający z pracy emigracyjnej składali mu sprawozdania ze swej działalności duszpasterskiej wśród Polaków¹⁰⁶. W 1928 roku, jego następca, prymas Hlond powołał Komisję ds. Duszpasterstwa Emigracyjnego, która miała koordynować podejmowane w tej sprawie działania. Przy prymasie powołano Centralę Polskiego Duszpasterstwa Emigracyjnego, a w 1931 roku papież mianował kardynała Hlonda protektorem polskiego wychodźstwa, co dawało mu prawo do powoływania Polskich Misji Katolickich. Przygotowaniem polskich misjonarzy zajęło się nowo otwarte seminarium w Gnieźnie (1929), a do jego prowadzenia prymas powołał księdza Ignacego Posadzego, który w 1932 roku założył Towarzystwo Chrystusowe dla Wychodźców, które od 1968 roku używa nazwy Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej¹⁰⁷. Dwadzieścia sześć lat później powstało również zgromadzenie żeńskie – Misjonarki Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej¹⁰⁸. Jednak nie tylko Towarzystwo Chrystusowe zajmowało się polskimi emigrantami. W Holandii przez długi czas posługę duszpasterską pełnili księża z innych zakonów i kongregacji.

Już w 1910 roku swoją misję wśród marynarzy i osób udających się na emigrację do USA pełnił ojciec Franciszek Mazurowski - franciszkanin, a nabożeństwa w języku polskim odbywały się w kaplicy portowej w Rotterdamie. Kapłan pomagał polskim emigrantom również organizując dla nich zbiórki pieniędzy i odzieży¹⁰⁹.

Krótko przed wybuchem I wojny światowej w Limburgii mieszkało około 200 polskich rodzin. Pierwotnie pochodziły one z Wielkopolski oraz Śląska, a ich członkowie w większości byli katolikami¹¹⁰. Na terenie Limburgii byli jak najbardziej pożądanymi, bo wyznaniem nie różnili się od jej mieszkańców, a był to region, o którym mówiono, że

---

¹⁰⁶ R. Czarnowski, op. cit., s. 4.

¹⁰⁷ B. Kołodziej, *Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej*, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 5, Toruń 2005, s. 137-139.

¹⁰⁸ L. Kamiński, *Misjonarki Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej*, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 3, Toruń 2004, s. 325.

¹⁰⁹ S. Ochalski, *Chrystusowcy w Holandii*, [w:] *Rozbudzić wiarę ojców*, pod red. W. Necla, Poznań-Essen 1995, s. 93.

¹¹⁰ F. Wojciechowski, *Voor brood een vrijheid. Honderd jaar Polen in Zuid-Limburg 1900-2000*, Heerleen 2000, s. 19-20.

„jest bardziej katolicki od samego papieża”¹¹¹. Przez pierwszych dwadzieścia lat, kiedy to w Królestwie Niderlandów pojawili się polscy górnicy, nie było jeszcze duszpasterza, który opiekowałby się tą społecznością. Raz na miesiąc przyjeżdżali do różnych grup narodowościowych kapłani mówiący w ich językach narodowych, ale były to działania doraźne i nie spełniały oczekiwań wiernych. Kościół na ziemiach polskich wypracował przez wieki odrębne nabożeństwa, do których należały między innymi Wigilia Bożego Narodzenia, nabożeństwo Gorzkich Żali, przeżywanie Wielkiego Tygodnia, prywatne nabożeństwa majowe i różańcowe¹¹². Tym samym „działalność i posługa kapłana polonijnego oznaczała uwzględnienie odmiennego stylu duszpasterzowania poprzez dopuszczenie różnych elementów, właściwych rodzimej kulturze i religijności, przede wszystkim mentalności polskiej grupy etnicznej”¹¹³. Ksiądz Wilhelm Hoffmann¹¹⁴ ze Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny¹¹⁵, który osobiście odbył podróż po Limburgii i zdał sprawozdanie z sytuacji Polaków, jaką tam zastał, pisał o oczekiwaniach wiernych, aby kontakt z polskim duszpasterzem był częstszy. Swoje uwagi skierował do księdza kanonika Henryka Zborowskiego, Szefa Kancelarii Prymasa Polski Kardynała A. Hłonda w Poznaniu¹¹⁶. Już od 1927 roku opiekę nad tą częścią Polonii formalnie sprawowała Polska Misja Katolicka (PMK) z siedzibą w Brukseli. Odpowiedzialni za pracę duszpasterską w Limburgii byli po kolei jej rektorzy, księża: Tadeusz Kotowski oraz Władysław Kudłacik. Decyzją prymasa Hłonda stałym opiekunem Polaków w Holandii od 25 grudnia 1928 roku został ksiądz W. Hoffmann, Niemiec z pochodzenia,

---

¹¹¹ A. Nadolny, *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” t. 1 (1976), s. 120. Cyt. za: S. Błaszczuk, *Polacy za Granicą 1932*, s. 27.

¹¹² B. Kołodziej, *Opieka duszpasterska nad wychodźcami polskimi do roku 1939*, Poznań 2003, s. 17-18.

¹¹³ J. Szymański, *Duszpasterstwo polonijne – skala oddziaływania*, „Studia Polonijne” 28 (2007), s. 13.

¹¹⁴ Ks. Wilhelm Hoffmann MSF (1889-1942), niemiecki zakonnik ze Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny sprawujący misję duszpasterską wśród Polaków w Limburgii (miejscowości: Heerlen, Heerlerheide, Brunsum, Hoensbroek, Waubach, Eygelshoven, Speckholzerheide, Kerkrade, Lutterade) oraz polskich rybaków zawijających do holenderskich portów (1928-1940). Ośrodkiem jego działalności był kościół parafialny św. Korneliusza w Heerlerheide. W 1938 roku, jako oficjalny duszpasterz Polaków w Holandii, ks. Hoffmann poświęcił banderę okrętów podwodnych: ORP „Orzeł” oraz ORP „Sęp”, które budowano w stocznich Vlissingen i Rotterdamu. Opiekun młodzieży i komendant Związku Harcerstwa Polskiego w Holandii. Za swoją pracę w 1934 r. otrzymał Złoty Krzyż Zasługi. W 1940 r. wyjechał do USA, gdzie objął parafię. Dwa lata później zmarł. (Za:) D. Bednarski, *Biskup Józef Gawlina jako opiekun Polaków na emigracji*, Katowice 2019, s. 192-193.

¹¹⁵ Misjonarze Świętej Rodziny (łac. *Missionarii a Sacra Familia*) – zgromadzenie zakonne MSF założone przez o. Jana Berthiera 28.09.1895 r. w Grave w Holandii. Od 1921 r. zgromadzenie MSF obecne jest w Polsce. Jego głównym celem jest działalność misyjna. (Za:) Zgromadzenie MSF. *O nas*, <https://www.misjonarzemsf.pl/o-nas/zgromadzenie-msf> (30.08.2021).

¹¹⁶ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Archiwum Prymasa Polski, Akta Protektora Wychodźstwa Polskiego, Holandia, Dział III/48: Heerlen, dnia 7 lutego 1929 r., Ks. W. Hoffmann MSF, *Przewielebny Księżę Prałacie!*, k. 3.

znający języki polski i niderlandzki¹¹⁷. W zakres jego obowiązków wchodziło odprawianie nabożeństw z polskim kazaniem, nauczanie religii dzieci w szkole, przygotowanie do pierwszej komunii świętej, uczestnictwo w zebraniach polskich organizacji, pomoc socjalna i charytatywna. Ośrodkiem jego działalności był kościół parafialny św. Korneliusza w Heerlerheide, a w innych miejscowościach, gdzie mieszkali Polacy, korzystał ze znajdujących się tam kościołów i kaplic. Co tydzień odprawiał nabożeństwa w dwóch miejscowościach¹¹⁸. Ksiądz Hoffmann został również duszpasterzem polskich marynarzy w porcie rybackim w Scheveningen nad Morzem Północnym¹¹⁹.

Od 1937 roku księdzu Hoffmannowi w pracy duszpasterskiej pomagał ksiądz Franciszek Szajor¹²⁰, również ze Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny. W Holandii mieszkał i pracował do 1947 roku, kiedy wyjechał do Polski, by objąć urząd prowincjała w Górze Klasztornej¹²¹.

W czasie wojny posługę kapłańską wśród polskich górników pełnili werbiści¹²². Ksiądz Anastazy Nadolny wymienia: Aleksandra Chudobę i Alfonsa Górnego¹²³. Obaj święcenia kapłańskie otrzymali 24 sierpnia 1939 roku w St. Gabriel w Mödling, koło Wiednia. Ksiądz

A. Górny w czasie wojny pracował w Holandii i Belgii¹²⁴. Następnie, podobnie jak

A. Chudoba¹²⁵, pełnił posługę kapłańską wśród „dipisów”¹²⁶.

---

¹¹⁷ J. Szymański, *Sprawozdanie ks. Wilhelma Hoffmanna MSF z 1929 roku o sytuacji wychodźstwa polskiego w Limburgii holenderskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 94 (2010), s. 335.

¹¹⁸ A. Nadolny, *Polonia...*, op. cit., s. 120.

¹¹⁹ Parafia Polska Den Haag. Rzymskokatolicka Parafia Polska pw. Św. Jana Pawła II. *Rys historyczny duszpasterstwa polskiego w prowincji Zuid- Holland* [online], <http://www.parafia.nl/?q=pl/node/8>, [dostęp: 01.05.2021].

¹²⁰ A. Nadolny, *Polonia...*, op. cit., s. 120-121.

¹²¹ H. Barnhoorn, *Ks. Jan Berthier Założyciel Misjonarzy św. Rodziny 1840-1906*, tłum. Z. Kruża, Katowice 1973, s. 202-203.

¹²² Werbiści, Zgromadzenie Słowa Bożego (nazwa łacińska: *Societas Verbi Divini*; skrót zakonny: SVD) – misyjne zgromadzenie zakonne, założone w 1875 r. przez św. Arnolda Janssena w Steyl w Holandii. (Za:) Misjonarze Werbiści. Kleosin, *O nas*, <https://werbisci-kleosin.pl/index.php/o-nas> (30.08.2021).

¹²³ A. Nadolny, *Polonia...*, op. cit., s. 121.

¹²⁴ O. Alfons Górny [online], https://www.gornagrupa.werbisci.pl/neoprezbiterzy/1939_rok/1939_gorny_alfons.html, [dostęp: 01.05.2021].

¹²⁵ O. Aleksander Chudoba [online], https://www.gornagrupa.werbisci.pl/neoprezbiterzy/1939_rok/1939_chudoba.html, [dostęp: 01.05.2021].

¹²⁶ Dipisi (od ang. *displaced persons*, wysiedleńcy, uchodźcy), zwani dipisami, osoby, które po zakończeniu II wojny światowej z różnych przyczyn pozostały w trzech zachodnich strefach okupacyjnych Niemiec- amerykańskiej, brytyjskiej i francuskiej. Do tej grupy zaliczano: przymusowych wysiedleńców, więźniów obozów koncentracyjnych, przymusowo wywiezionych na roboty do Rzeszy oraz siłą ewakuowanych wraz z cofającym się frontem wojennym. Przebywali w obozach, oczekując na

Na stronie archiwalnej Polskiej Misji Katolickiej wymienieni zostali jeszcze inni duchowni pracujący w latach czterdziestych na terenie Limburgii. Byli to księża Alojzy Motyka i Konrad Lemanowicz¹²⁷, również werbiści, którzy do Holandii dotarli, podobnie jak opisani wyżej księża, w sierpniu 1939 roku. Byli w grupie Polaków, którzy, by uniknąć internowania, jeszcze przed wybuchem wojny opuścili Austrię (Tabela 6). W Holandii, gdzie ich zgromadzenie miało macierzysty klasztor, podjęli dalsze studia teologiczne¹²⁸. Po wojnie większość z nich opuściła ten kraj, by udać się na misje poza Europą, do których byli przygotowywani. Część powróciła do Polski.

Tabela 6 Polacy ze Zgromadzenia Słowa Bożego wyświęceni w Holandii w okresie 1940-1942

Data święceń	Neoprezbiterzy Zgromadzenia Słowa Bożego
16.06.1940	Lemanowicz Konrad, Kulski Jan, Motyka Alojzy
29.06.1941	Boniewicz Alfons, Folek Franciszek, Jażdżewski Franciszek, Kotowski Władysław Kośnik Paweł, Maćkowiak Stefan, Mazantowicz Jan, Sennik Franciszek, Skóra Bronisław, Sornowski Augustyn, Stuba Franciszek, Turbański Stanisław, Wardowski Franciszek, Zapłata Feliks, Zimny Augustyn
16.08.1942	Kaszubowski Franciszek, Kurowski Jan, Lukasek Tomasz

Źródło: Opracowanie własne na podstawie listy księży wyświęconych od 1900 roku ze strony: *Neoprezbiterzy*, <https://www.gornagrupa.werbisci.pl/index.php/neoprezbiterzy-svd>, [dostęp: 20.06.2021].

---

wyjazd do kraju lub na emigrację. Zob. K. Dopierała, *Displaced Persons* [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 1, Toruń 2003.

¹²⁷ Polska Misja Katolicka Amsterdam, *Księża Polscy pracujący w pozostałych ośrodkach w Holandii w omawianym okresie* [online], https://www.bishop-accountability.org/sites/Patejko_Zbigniew/Polish_Mission_Amsterdam.htm [dostęp: 01.05.2021].

¹²⁸ Śp. O. Alojzy Motyka SVD [online], https://www.gornagrupa.werbisci.pl/neoprezbiterzy/1940_rok/1940_neo_motyka.html, [dostęp: 01.05.2021].

3.2 Zorganizowana działalność Kościoła rzymskokatolickiego dla Polonii niderlandzkiej (1947-1989)

Historia zorganizowanego duszpasterstwa polonijnego na terenie Królestwa Niderlandów zaczyna się dopiero po II wojnie światowej, w 1947 roku, kiedy to powołano Polską Misję Katolicką (PMK) podlegającą Prymasowi Polski. Rektorat ustanowiono w Bredzie. Wcześniej, w latach 1928-1946 opieka duszpasterska nad Polakami w Holandii należała do PMK w Belgii. W okresie działalności PMK w Holandii (1947-1973) do jej prowadzenia powołano czterech rektorów. Byli to księża: Stanisław Kanabus (1948-1952), Alfons Dambek (1952-1959), Leon Broel-Plater (1959-1962) oraz Roman Kowalczyk (1962-1973), który był p.o. rektora PMK.

Centrum życia duchowego Polaków był klasztor Braci Kapucynów w Bredzie, dziś już niefunkcjonujący¹²⁹. Od 1947 roku mieszkał w nim ksiądz S. Kanabus, czyli ojciec Efrem, pierwszy rektor Polskiej Misji Katolickiej. Zanim przybył on do Holandii, życie duchowe Polonii organizował ksiądz Leon Romała, który ustanowił punkty duszpasterskie w Utrechcie, Amsterdamie, Rotterdamie, Hadze, Eindhoven oraz Vlissingen¹³⁰.

W końcu lat czterdziestych i na początku lat pięćdziesiątych w Holandii posługę duszpasterską świadczyło jedenastu polskich księży (Tabela 7).

Tabela 7 Polscy księża pracujący w Polskiej Misji Katolickiej w latach 1947-1953

L.p.	Imię i nazwisko, Lata życia	Działalność w Holandii	Miejscowości	Uwagi
1.	Ks. Leon Romała oratorianin (1912-1985)	1947-1978	Utrecht, Amsterdam, Rotterdam, Haga, Eindhoven, Vlissingen	1948-1978 Utrecht
2.	Ks. Roman Kowalczyk (1902-1990)	1947-1973	Amsterdam, Haga, Rotterdam, Vlissingen	1949-1970 Amsterdam
3.	Ks. Stanisław Kanabus, ojciec Efrem, kapucyn (1903-1965)	1947-1953	Breda	Rektor PMK (1947-1953)
4.	Ks. Bronisław Bińkowski (1916-brak)	1947-1950	Limburgia	
5.	Ks. Franciszek Deja Misjonarz Zgromadzenia Świętej Rodziny (1904-brak)	1947-1955	Limburgia	asystent generalny Zgromadzenia w Grave

¹²⁹ *Kapucijnen sluiten kerk en klooster aan Schorsmolenstraat in Breda* [online], <https://www.bndestem.nl/breda/kapucijnen-sluiten-kerk-en-klooster-aan-schorsmolenstraat-in-breda~acde4292>, [dostęp: 04.05.2021].

¹³⁰ *Trochę historii - Ks. Leon Romała* [online], https://forum.gazeta.pl/forum/w,41789,136014826,136014826,Troche_historii_Ks_Leon_Romala.html, [dostęp: 04.05.2021].

6.	Ks. Henryk Dąbrowski, ojciec Robert, kapucyn (1910-1986)	1948-1949	Amsterdam	redaktor pisma „Polak w Holandii” (1948)
7.	Ks. Wacław Pluciński (1906-brak)	1948-1953	Hengelo	
8.	Ks. Stefan Myszkowski ojciec Hieronim, kapucyn (1903-1956)	1948-1951	Arnhem	
9.	Ks. Alfons Dambek, ojciec Bronisław, franciszkanin (1906-1959)	1948-1959	Limburgia	Rektor PMK (1953-1959)
10.	Ks. Piotr Marian (1911-brak)	1948-brak	Limburgia	
11.	Ks. Adrian Spyra kapucyn	1950	Limburgia	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: D. Bednarski, *Biskup Józef Gawlina jako opiekun Polaków na emigracji*, Katowice 2019, s. 192-197 oraz strony archiwalnej PMK: *Księża Polscy pracujący w pozostałych ośrodkach w Holandii w omawianym okresie*, https://www.bishop-accountability.org/sites/Patejko_Zbigniew/Polish_Mission_Amsterdam.htm, (dostęp: 01.05.2021).

Początkowo podział terytorialny PMK obejmował trzy główne regiony, w których mieszkali i pracowali Polacy:

- Dekanat Północny – Amsterdam, Utrecht, Hengelo, Arnhem,
- Dekanat Południowy – Limburgia z miastami Sittard, Heerlen, Lillbosch, Eijssden;
- Duszpasterstwo Breda ¹³¹.

Misja w Holandii nie była najłatwiejszą, o czym w swoich listach rektor regularnie powiadamiał biskupa Józefa Gawlinę. Pisał o trudnościach z hierarchią lokalnego Kościoła oraz o młodej emigracji, którą uważał za zepsutą¹³². Rektor nie dzielił też wszystkich poglądów przedstawiciela rządu londyńskiego, co rodziło konflikty i nawet donosy na księdza Kanabusa¹³³. Jednak jego praca i działalność innych księży przynosiła pozytywne rezultaty i coraz więcej wiernych pojawiało się na niedzielnych nabożeństwach, na przykład na Pasterce w 1947 roku w Bredzie obecnych było aż 279 osób¹³⁴.

Księża oprócz zajęć typowo duszpasterskich jak odprawianie nabożeństw czy katechizacja dzieci, zajmowali się pracą społeczną i oświatową, zwłaszcza w

¹³¹ AKHSS Archiwum Kościoła i Hospicjum Świętego Stanisława, CODE Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Emigracyjnego, Holandia. A–Z: Dokumentacja, sygn. CODE III-989, Sprawozdanie z akcji Polskiej Misji Katolickiej w Holandii (1948 – kwiecień 1949 r.), 3 maja 1949 r., k. 4–8 [mps].

¹³² D. Bednarski, *Biskup Józef Gawlina jako opiekun Polaków na emigracji*, Katowice 2019, s. 194.

¹³³ R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie w Europie pojałtańskiej*, Warszawa 2014, s. 297- 298.

¹³⁴ E. Dudek, *Polska Misja Katolicka w Holandii 1947-1973*, [w:] *50 lat duszpasterstwa i działalności polonijnej Polskiej Misji Katolickiej, Amsterdam, pod wezwaniem Ducha Świętego*, zebranie materiałów i opracowanie ks. S. Trypuć, SChr. i E. Dudek, Amsterdam 1997, s. 2.

stowarzyszeniach katolickich. Dostarczali i propagowali katolicką prasę. Każdego roku organizowali dla Polaków, połączone ze spowiedzią, rekolekcje wielkopostne – w 1948 roku w 11 punktach Holandii, rok później w 23 miejscowościach, po roku już w 27 ośrodkach¹³⁵.

W 1950 roku pod patronatem Polskiej Misji Katolickiej w Holandii odbył się Zjazd Polskiej Inteligencji, który miał na celu wskazanie ludziom świeckim ich zadań w Kościele, do których należały: stać mocno w obronie prawdy Chrystusowej i Kościoła, pogłębiać studia religijne i szerzyć praktyki religijne wśród inteligencji polskiej w Holandii oraz rozwijać dzieło apostołstwa świeckich¹³⁶.

W tamtym okresie Polaków mieszkających w Holandii dwukrotnie odwiedził biskup

J. Gawlina, opiekun emigrantów. W 1949 roku biskup dotarł do dziesięciu miejscowości, gdzie odprawiał msze święte i udzielił sakramentu bierzmowania. Pięć lat później zebrał wokół siebie duszpasterzy polskich w Amsterdamie, w Delft spotkał się z zarządami katolickich organizacji polskich, a potem brał udział w Międzynarodowym Kongresie Inżynierów Katolickich (22–25 lipca 1954)¹³⁷. Dla Polaków na obczyźnie był to widoczny znak opieki Stolicy Apostolskiej- 28 stycznia 1949 roku papież Pius XII oficjalnie mianował biskupa J. Gawlinę Opiekunem Duchowym Polaków na Uchodźstwie, a sam biskup nazywany „Tułaczem”, dzielił ich los¹³⁸.

Chociaż ojciec Efrem początkowo źle oceniał niderlandzką Polonię, to społeczność polską w Limburgii cechowało przywiązanie do Kościoła katolickiego. Wyrażało się ono nie tylko uczestnictwem w nabożeństwach, ale również w działalności społecznej. W życiu limburgskiej Polonii czynny udział brały kobiety. Udzielały się one zarówno w stowarzyszeniach już istniejących jak i w organizacjach kobiecych, które same tworzyły. Były to kółka różańcowe i Katolickie Stowarzyszenie Polek, które działało w Heerlenheide, Hoensbroek, Brunssum, Lutterade i Waubach. Jedną z aktywistek w Hoensbroek była Marianna Drożdżok, która w 1950 roku zleciła wykonanie repliki obrazu Czarnej Madonny z Częstochowy i podarowała go Polakom w

---

¹³⁵ Ibidem.

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ D. Bednarski, *Biskup...*, op. cit., s. 196-197.

¹³⁸ Ibidem, s. 34.

Limburgii¹³⁹. Obraz, który namalował Christo Stefanoff¹⁴⁰, 7 maja 1950 roku został uroczystie przeniesiony do kościoła Mariackiego w Hoensbroek, a pierwsza pielgrzymka do niego odbyła się w tym samym roku w święto Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Wzięli w niej udział przedstawiciele polskich organizacji z Limburgii i całej ówczesnej Polonii. Tłum przybył ze sztandarami i w strojach ludowych, a mszę uświetnił swoim śpiewem chór „Wesoły Tułacz”. W następnych latach do Hoensbroek przybywały setki pielgrzymów, a msze odprawiało kilku księży. Do Limburgii przyjeżdżali również polscy biskupi. Czarna Madonna tylko dwa razy opuściła kościół - w 1982 oraz 1990 roku. Pierwszy raz w procesji przeniesiono obraz na dziedziniec zamku w Hoensbroek, aby odprawić mszę z okazji 600-lecia Czarnej Madonny w Polsce. Po raz drugi procesję zorganizowano z okazji 40-lecia obrazu Czarnej Madonny w Limburgii. W 2010 roku kościół Mariacki w Hoensbroek został zamknięty, a obraz Matki Boskiej Częstochowskiej znalazł się w kościele św. Bawo w Nuth, który od lat pełni rolę „polskiego” kościoła w regionie. Od tego czasu w każdą ostatnią niedzielę sierpnia odbywa się procesja z obrazem Czarnej Madonny¹⁴¹.

Pielgrzymki są dla Polaków bardzo istotnym elementem demonstrowania swojej wiary, także dla Polaków w Holandii, a jedną z pierwszych pielgrzymek polskich parafian była zorganizowana jeszcze przez ojca Efrema, rektora PMK, pielgrzymka do Rzymu w 1950 roku. Finansowała ją w znacznym stopniu dyrekcja zakładów „Philipsa” z Eindhoven¹⁴². Celem 14-dniowego wyjazdu było między innymi spotkanie z Polonią

---

¹³⁹ R. Drozdok, *De Zwarte Madonna komt naar Zuid-Limburg. Een verhaal over familie Drozdok*, [w:] *Poolse wortels in Limburgse grond. Negen Pools-Limburgse familie verhalen*, pod red. F. Wojciechowski, Heerlen 2021, s. 54-57.

¹⁴⁰ Christo Mendoly Stefanoff (ur. 6 kwietnia 1898 w Kazanlyku- Bułgaria, zm. 8 marca w 1966 w Kanadzie) – bułgarski malarz, który w 1939 r. przyjął obywatelstwo polskie. W czasie II wojny światowej był więźniem niemieckich obozów koncentracyjnych m.in. Gross-Rossen i Bergen-Belsen. Uwierzony został prawdopodobnie za działalność w „Żegocie”. W 1945 r. Stefanoff z żoną, Ireną Pludowską, zamieszkali w Holandii, gdzie malarz miał kilka znaczących wystaw, a w 1952 r. wyemigrowali do Kanady. Malarz używał pseudonimu Grzegorz Mendoly. Jego nauczycielem był m.in. Philip de László. Oprócz licznych autoportretów i portretów (np. królowej Wilhelminy, Mussoliniego, Greta Garbo) w twórczości Christo Stefanoffa dominowały dwa nurty: patriotyczny ze szczególnym uwzględnieniem martyrologii narodu polskiego oraz religijny. Na płótnach religijnych często występuje sam malarz w alegorycznych scenach odwołujących się do rzeczy ostatecznych, refleksji nad życiem i nad śmiercią. Nazywany był „malarzem światła” i posługiwał się interesującą techniką nakładania farby szpachelką. Dawna pracownia malarska i galeria prac Christo Stefanoffa znajduje się w miasteczku Val David w kanadyjskiej prowincji Quebec. Zachowało się w niej około 150 prac artysty. W Bredzie w „Maczek Memorial” znajduje się namalowany przez Stefanoffa tryptyk, który przedstawia wręczenie sztandaru przez burmistrza B. W. Th. Slobbe żołnierzom 8. Batalionu Piechoty 1. Polskiej Dywizji Pancerniej rok po wyzwoleniu miasta. Zob. W. Kujbida, *Christo Stefanoff - zapomniany mistrz światła* [materiał dźwiękowy] Polskie Radio 24, 26.08.2018, 09:35-09:52.

¹⁴¹ *Hoensbroek-Mariagewanden, O.L. Vrouw, Zwarte Madonna van Czestochowa* [online], <https://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/1344>, [dostęp: 22.05.2022].

¹⁴² Koninklijke Philips N.V., holenderski producent elektroniki użytkowej.

francuską i belgijską. W tym samym roku zorganizowano jeszcze wyjazd do Lourdes. Ta pielgrzymka była związana z ogłoszeniem dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Matki Boskiej. W sanktuarium spotkali się pielgrzymi polscy z Anglii, Belgii, Francji i Holandii. Również w roku milenijnym PMK zorganizowała pielgrzymkę do Rzymu (1966), a czternaście lat później na kanonizację ojca Maksymiliana Kolbe. Najwięcej pielgrzymek w latach osiemdziesiątych zorganizował ksiądz Leszek Lewandowski, który zabrał także wiernych do Ziemi Świętej (1985 i 1987). Pielgrzymki do Rzymu odbyły się jeszcze dwukrotnie (1986, 1993). Tradycja pielgrzymowania wśród Polaków w Holandii jest nadal bardzo żywa, a księża co roku starają się ją podtrzymywać, proponując wiernym wyjazdy w różne miejsca uznane za święte, by tam umacniali swoją wiarę.

O silnych związkach Polaków z Kościołem katolickim świadczy również sposób organizowania się Polonii po II wojnie światowej w Bredzie, gdzie od 1947 roku bardzo aktywnie działało Polskie Towarzystwo Katolickie. W 1948 roku zrzeszało ono około 1600 osób w 21 kołach w całej Holandii¹⁴³. PTK było aktywne jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XX wieku¹⁴⁴.

Wyrazem uczuć religijnych i dowodem na uczestniczenie w życiu wspólnoty były również akcje charytatywne. Szczególnie ważną była ta, którą zorganizował pod koniec lat pięćdziesiątych ksiądz Dambek. Zebrano wówczas 5,5 tys. guldenów i ponad 3 tony obuwia oraz odzieży. Wszystko przekazano na pomoc repatriantom z terenów ZSRR, którzy powrócili wówczas do Polski. W akcję zaangażowano także uczniów ze szkół podstawowych, a dzięki przygotowanym przez Polaków przedstawieniom artystycznym, również dorośli aktywnie wzięli udział w tym przedsięwzięciu¹⁴⁵.

Ważnym wydarzeniem w życiu limburskiej Polonii było wybudowanie własnej kaplicy, którą oddano do użytkowania w 1960 roku, chociaż wtedy zaczęły odzywać się głosy miejscowego duchowieństwa, by dążyć do likwidacji duszpasterstw emigracyjnych. Argumentowano to potrzebą włączania się imigrantów w życie lokalnego Kościoła. Nie było to nic nowego, bo już ojciec Efrem borykał się trudnościami ze strony holenderskich hierarchów, kiedy organizował PMK, ale wtedy zaważyły względy praktyczne. Polacy byli potrzebni w gospodarce, ponieważ brakowało

---

¹⁴³ R. Żelichowski, op.cit., s. 302.

¹⁴⁴ Działalność PTK została omówiona w rozdziale 5: „Organizacje i stowarzyszenia artystyczno-kulturalne i ich rola w popularyzacji i promowaniu języka i kultury polskiej wśród Polonii oraz Holendrów”.

¹⁴⁵ E. Dudek, *Polska*, op. cit., s. 3.

ruk do pracy w kopalniach i przemyśle ciężkim. Dipisi, którzy nie chcieli wracać do komunistycznej Polski przybywali do Holandii i pracowali w tych gałęziach przemysłu. W samej Limburgii zamieszkało wówczas 2,5 tys. młodych Polaków, przede wszystkim mężczyzn. W okolicach Bredy osiedlili się byli żołnierze z 1. PDP generała S. Maczka. I ci którzy przeszli szlak bojowy, i ci którzy spędzili lata wojny w obozach mieli ogromne trudności w zaadaptowaniu się do codziennego życia. Inicjatywa założenia dla nich PMK wyszła od holenderskich kapucynów, którzy przed wojną utrzymywali aktywne kontakty z Polską, znali język i mentalność Polaków. Ojciec Damascenus, opiekujący się Polakami w Amsterdamie i Bredzie, udał się w tej sprawie do kardynała Johanna de Jonga, arcybiskupa Utrechtu, a jego misja się powiodła (wiosna 1947). Jednak z czasem, kiedy zmniejszyła się liczba Polaków w Holandii - część emigrowała do innych krajów, a część wróciła do Polski, niderlandzcy księża chcieli by imigranci zasilili ich parafie. Tym bardziej, że Polacy założyli rodziny z miejscowymi kobietami i się zasymilowali¹⁴⁶.
Ksiądz

R. Kowalczyk wspominał, że na jego msze przychodzili przede wszystkim Polacy, mężczyźni. Polek nie było prawie wcale, a rodzin polskich w 1959 roku kapłan doliczył się tylko pięciu¹⁴⁷.

Warto też wspomnieć, że ówczesne „polskie” nabożeństwa były inne niż obecnie, ponieważ językiem liturgicznym była jeszcze łacina. Po polsku czytano tylko teksty biblijne i wygłaszano kazania. Ważnym elementem były polskie pieśni religijne, które nadawały (i nadają) mszom inny nieco charakter niż w kościele miejscowym. Msze święte w językach narodowych, odprawiane twarzą do wiernych wprowadziła dopiero posoborowa reforma liturgii, a w PMK zaczęto używać języka polskiego dopiero w 1971 roku¹⁴⁸.

W latach sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych podział na okręgi duszpasterskie w Holandii zmienił się, ponieważ przybywało miejsc, w których odprawiano polskojęzyczne nabożeństwa (Tabela 8).

---

¹⁴⁶ Ibidem, s. 1-2.

¹⁴⁷ E. Dudek, *50 lat Polskiej Misji Katolickiej w Amsterdamie*, [w:] *50 lat duszpasterstwa i działalności polonijnej Polskiej Misji Katolickiej, Amsterdam, pod wezwaniem Ducha Świętego*, zebranie materiałów i opracowanie ks. S. Trypuć, SChr. i E. Dudek, Amsterdam 1997, s. [4].

¹⁴⁸ Ibidem, s. [3].

Tabela 8 Okręgi duszpasterskie PMK w Holandii w latach sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych

Okręg duszpasterski	Prowincja/ region królestwa Niderlandów	Miejscowości, w których odprawiano nabożeństwa	Księża
Brunssum	Limburgia	Brunssum, Heerlen Hoensbroek, Geleen Sittard, Eigelshoven	o. Bronisław Dambek ks. Zbigniew Patejko ks. Franciszek Deja ks. Leon Broel- Plater ks. Stanisław Nowak
Utrecht	Utrecht	Utrecht, Arnhem Assen, Emmen, Enschede, Groningen Hengelo, Leeuwarden Tiel, Ulft, Zwolle	ks. Leon Romała
Amsterdam	Holandia Północna	Amsterdam, Haga, Delft Lejda, Rotterdam	ks. Roman Kowalczyk ks. Stanisław Nowak
Breda	Brabancja Północna	Breda, Vlissingen Oosterhout, Eindhoven Venlo	ks. Franciszek Deja ks. Aleksander Mossor ks. Stanisław Nowak

Źródło: Opracowanie własne na podstawie artykułów: A. Nadolny, *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” t.1 (1976), s. 130- 132. oraz R. Milewski, *Z życia parafii*, „Biuletyn Parafii pw. Ducha Świętego Amsterdam” 5 (2017), s. 4-5.

Księża starali się docierać tam, gdzie mieszkali Polacy, chociaż msze odprawiano tylko raz na jakiś czas. Ubywało parafian, ale też księży- odchodzili na emeryturę i umierali - w 1973 roku na terenie Holandii pracowało już tylko dwóch polskich duchownych: L. Romała i

S. Nowak.

W dniu 19 lutego 1973 roku biskup Władysław Rubin, który zastąpił zmarłego w 1964 roku biskupa Józefa Gawlinę na stanowisku delegata Prymasa Polski dla duszpasterstwa emigracji¹⁴⁹, powołał jedną PMK dla całego Beneluxu¹⁵⁰. Siedzibą rektoratu była Bruksela, a rektorem został ksiądz Henryk Repka (1961-1981). W 2018 roku decyzją Konferencji Episkopatu Belgii PMK w Brukseli została przekształcona – podobnie jak misje katolickie innych krajów – w Polską Wspólnotę Katolicką w Belgii¹⁵¹.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, już po likwidacji rektoratu PMK w Holandii (1973), aktywne pozostały ośrodki duszpasterskie w Amsterdamie, w Utrechcie-Arnhem, w Bredzie oraz w Limburgii (Tabela 9). Jednak kontakt z

¹⁴⁹ W. Zarębczan, *Władysław kardynał Rubin. Wielki Polak z Kresów w służbie Polonii i stolicy świętej*, [w:] *Z pastorałem przez kontynenty*, pod red. S. Dziedzica, J. Gmitruka, Z. Judyckiego, T. Skoczka, Warszawa 2020, s. 173.

¹⁵⁰ A. Nadolny, *Polonia...*, op. cit., s.132.

¹⁵¹ *Bruksela. Oblaci. Historia* [online], <https://bruksela.oblaci.pl/historia/>, [dostęp: 06.05.2021].

duszpasterzami był utrudniony, ponieważ księża dojeżdżali z Belgii. W Holandii mieszkali tylko ksiądz-emeryt

R. Kowalczyk (Amsterdam), ks. L. Romała (Utrecht) i ks. S. Nowak (Limburgia).

Tabela 9 Ośrodki duszpasterskie po likwidacji rektoratu Polskiej Misji Katolickiej w Holandii w 1973 roku

Ośrodek duszpasterski	Księża	Lata posługi w parafii	Zgromadzenie
Amsterdam-Rotterdam	ks. Roman Kowalczyk ks. Stanisław Nowak o. Tadeusz Franków o. Ryszard Sztylka ks. Lech Lewandowski ks. Stefan Ochalski	1948-1970 1970-1974 1974-1981 1981-1983 1984-1987 1987-2000	chrystusowiec oblat oblat oblat chrystusowiec
Utrecht- Arnhem	ks. Leon Romała ks. Ryszard Kurowski ks. Aleksander Melbruda	1947-1978 1978-1982 1984-2005	oratorianin franciszkanin chrystusowiec
Breda	Ks. Aleksander Mossor	(1958)	
Limburgia	ks. Stanisław Nowak	1974-1998	chrystusowiec

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. Milewski, *Z życia parafii*, „Biuletyn Parafii pw. Ducha Świętego Amsterdam” 5 (2017), s. 4-5. oraz archiwalnej strony PMK: Polska Misja Katolicka... op. cit.

W latach osiemdziesiątych Polakom niełatwo było trafić na polską mszę. Kazimierz Urbańczyk¹⁵², który przebywał na rocznym stypendium w Międzynarodowej Agencji Atomowej i pracował w ECN Petten, wspominał, że uczestniczył we mszy w języku polskim w Alkmaarze, w parafii Św. Józefa. W każdą третią niedzielę miesiąca odprawiał ją tam ksiądz L. Lewandowski¹⁵³.

Życie religijne holenderskiej Polonii toczyło się według ustalonego kalendarza, a wydarzenia, które nadeszły wzmogły działalność społeczną Polaków w misji katolickiej. Okres stanu wojennego w Polsce był czasem aktywnej pomocy ze strony holenderskiej Polonii. W 1982 roku do Polski trafiło 8 transportów z odzieżą, żywnością, środkami higieny i lekarstwami dla parafii, szpitali i seminariów duchownych. Organizatorkami tej pomocy były między innymi parafianki PMK w Amsterdamie Urszula Stankiewicz i Bep Łopata¹⁵⁴. Taką działalność kontynuowano do lat dziewięćdziesiątych.

Lata osiemdziesiąte to czas, kiedy PMK zaczęła wydawać własne biuletyny. Do tego czasu informacje duszpasterskie publikowano w „Biuletynie Informacyjnym”. Z

¹⁵² Kazimierz Urbańczyk z zawodu fizyk, geolog, górnik i informatyk. Koordynator Krakowskiego Klubu Tygodnika Powszechnego. W czasie studiów w Duszpasterstwie Akademickim OO. Dominikanów („Beczka”) oraz Duszpasterstwie Akademickim Św. Anny w Krakowie. (Za:) Kazimierz Urbańczyk, <https://www.klubtygodnika.pl/author/kazeku>, (22.05.2022).

¹⁵³ *Strona katolicka Kazka Urbańczyka. Kościelne wspomnienia z Holandii. Kwiecień 1986- kwiecień 1987* [online], <http://www.kazeku.pl/holand/holkospis.html>, [dostęp: 09.05.2021].

¹⁵⁴ E. Dudek, *50 lat...*, op. cit., s. [9].

czasem pojawiły się „Nasza Wspólnota”, którą wydawał ksiądz R. Sztylka oraz „Rodzina Polska” księdza L. Lewandowskiego¹⁵⁵.

PMK organizowała również wyjazdy dzieci na kolonie do belgijskiego Comblain-la-Tour, gdzie znajduje się ośrodek letni Polskiej Macierzy Szkolnej. W 1982 roku w obozie letnim wzięło udział 24 dzieci, a opiekunką była Irena Ostaszewska, która jeszcze kilkakrotnie jeździła z dziećmi polonijnymi do Belgii¹⁵⁶.

Bardzo istotnym wydarzeniem dla Polaków w Holandii była wizyta papieża Jana Pawła II w 1985 roku. Polonia miała własny sektor podczas Mszy Świętej, którą w Maastricht odprawił papież. Ponadto Polacy z Holandii uczestniczyli także w spotkaniu z Ojcem Świętym w Brukseli 19 maja 1985 roku¹⁵⁷.

---

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Ibidem, s. [6].

¹⁵⁷ Ibidem, s. [6-7].

3.3 Zorganizowana działalność Kościoła rzymskokatolickiego dla Polonii niderlandzkiej (1989-2019)

Zmiany zachodzące w Polsce miały wpływ na zorganizowanie duszpasterstwa polonijnego w inny sposób niż to miało miejsce zaraz po II wojnie światowej. W latach 1945-1989 duszpasterstwo polskojęzyczne znajdowało się pod opieką Prymasa Polski i jego delegatów, spośród których ostatnim był abp Szczepan Wesoły. Od 1989 roku funkcję koordynatora duszpasterstwa powierza wybranym biskupom Konferencja Episkopatu Polski (KEP), a duszpasterstwo polonijne prowadzone jest we wspólnotach podstawowych, takich jak: parafia personalna, misja „cum cura animarum” – jako ośrodek duszpasterski dla Polonii z własnym duszpasterzem, będący częścią parafii terytorialnej w Kościele lokalnym oraz wspólnota polskojęzyczna w ramach parafii Kościoła lokalnego. W niektórych krajach, gdzie liczba polskich emigrantów jest wyjątkowo wysoka, nadal funkcjonują Polskie Misje Katolickie (Anglia i Walia, Niemcy, Francja, Szwajcaria). Aktualnie zorganizowane formy duszpasterstwa polonijnego mają miejsce w 25 krajach, w tym w Holandii. Biuro ds. Duszpasterstwa Emigracji szacuje, że na całym świecie około 2 tys. kapłanów pracuje w duszpasterstwie polskojęzycznym, zaś regularnie msze św. są celebrowane w około 1,5 tys. ośrodków¹⁵⁸.

W 1989 roku w Holandii działała PMK w Amsterdamie, która podlegała rektorowi w Brukseli. W Królestwie Niderlandów Polonia była nieduża i mocno rozproszona. Częstotliwość i miejsca odprawianych mszy zmieniały się i dopiero od 1990 roku Polacy mogą uczestniczyć w nabożeństwie odprawianym co tydzień w Amsterdamie. W Lejdzie msza odprawiana była co kwartał, a od końca lat osiemdziesiątych dwa razy w miesiącu. Dwa razy w miesiącu odbywały się też nabożeństwa w Hillegom. Polscy księża odprawiali też msze w miejscowościach, gdzie były obozy przejściowe dla azylantów: Callantsoog, Philippine oraz Onderdijk. W tej ostatniej jeszcze w 1994 roku. W Rotterdamie, podobnie jak w Hadze, w latach 1984-1996 odbywały się dwie msze w miesiącu, a we Vlissingen jedna¹⁵⁹. W Limburgii ksiądz S. Nowak odprawiał msze dla tamtejszych wiernych w Brunssum, Heerlen, Hoensbroek, Geleen, Sittard i Eigelshoven¹⁶⁰.

---

¹⁵⁸ K. Tomasik, *Duszpasterstwo polonijne na świecie* [online], <https://www.ekai.pl/duszpasterstwo-polonijne-na-swiecie>, [dostęp: 09.05.2021].

¹⁵⁹ E. Dudek, *50 lat...*, op. cit., s. [3-4].

¹⁶⁰ A. Nadolny, *Polonia...* op. cit., s. 130- 132

Nadmiar obowiązków i rosnąca liczba Polaków w Ranstad¹⁶¹ spowodowały, że w 1996 roku PMK w Amsterdamie podzieliła się na dwie części: misję w Amsterdamie i parafię w Rotterdamie¹⁶² i taki stan trwał do 2005 roku, kiedy powstała kolejna polska parafia w Utrechcie. Po przystąpieniu Polski do UE, a szczególnie po otwarciu rynku pracy w Holandii, do tego kraju przybyło tak wielu migrantów, że działające ośrodki duszpasterskie nie były w stanie odpowiadać na potrzeby wiernych. W ciągu piętnastu lat w Królestwie Niderlandów zaczęły działać następne polskojęzyczne parafie oraz Polska Misja Katolicka w Groningen (Tabela 10), które są podporządkowane odpowiedniemu terytorialnie biskupstwu i muszą spełniać wymogi holenderskiego prawa kanonicznego odnośnie do zarządzania parafią pod względem duszpasterskim i administracyjnym. Parafią kieruje zarząd z proboszczem na czele, który liczy od 4 do 8 osób. Parafia musi sama finansowo się utrzymywać, by pokryć koszty swojego funkcjonowania. Ciężar finansowania związany z opłacaniem wynajmu kościoła, pensją duszpasterza, utrzymaniem sekretariatu oraz podatki, spoczywa głównie na parafianach¹⁶³. Wszyscy księża pracujący w tych parafiach są członkami Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej i należą do prowincji pod wezwaniem Świętego Józefa w Bochum¹⁶⁴.

---

¹⁶¹ Randstad to dosłownie „miasto obrzeżne”, aglomeracja obejmująca przede wszystkim Amsterdam, Rotterdam, Hagę i Utrecht.

¹⁶² *Rzymskokatolicka Parafia Polska pw. NMP Gwiazdy Morza Rotterdam* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=324:parafia-polska-pw-nmp-gwiazdy-morza&catid=42:parafie&Itemid=96, [dostęp: 16.05.2021].

¹⁶³ E. Grochowska, *To już 7 polska parafia w Holandii! W diecezji Den Bosch* [online], <https://polonia.nl/2018/12/05/to-juz-7-polska-parafia-w-holandii-w-diecezji-den-bosch>, [dostęp: 09.05.2021].

¹⁶⁴ Obecność przedstawicieli tego Zgromadzenia w Królestwie Niderlandów wiąże się z posługą księży z Prowincji Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej pw. św. Józefa, która ma swoją siedzibę w Bochum, w Niemczech. W tym mieście znajduje się Dom Prowincjonalny, w którym organizowane są comiesięczne dni skupienia. Prowincję św. Józefa tworzą księża pracujący wśród polskich migrantów w Niemczech, Holandii, we Włoszech i na Węgrzech. Zgromadzenie działa od 1932 r. i zostało założone przez prymasa Polski, kardynała A. Hłonda, ale Prowincja pw. Św. Józefa istnieje krócej, bo od 1978 r. Została wyodrębniona dekretem z dnia 2 lutego 1978 r. przez ówczesnego przełożonego generalnego Chrystusowców, księdza Czesława Kamińskiego. Ten dokument przypieczętował fakt opieki duszpasterskiej na tym terenie, którą świadczyli Chrystusowcy już od początku istnienia Zgromadzenia, a szczególnie na terenie Niemiec, gdzie studiował ojciec I. Posadzy, współzałożyciel Zgromadzenia i jego długoletni przełożony. To tam po raz pierwszy zetknął się z problemem polskiej emigracji, a w sposób szczególny z problemami robotników sezonowych z zaboru rosyjskiego. Chrystusowcy rozpoczęli swoją posługę najpierw we Włoszech (1938), następnie w Niemczech (1943), Holandii (1970) i na Węgrzech (1990). Zob. Ł. Kuczyński, *40-lecie prowincji pw. św. Józefa*, https://www.chrystusowcy.pl/40-lecie-prowincji-pw-sw-jozefa?device_tryb=0, (29.05.2021).

Tabela 10 Polskie parafie rzymskokatolickie oraz Polska Misja Katolicka na terenie Królestwa Niderlandów w latach 1947-2019

L.p.	Region	Parafia	Rok założenia	Proboszcz	Miejscowości obsługiwane przez księdza danej parafii
1	Amsterdam www.polskaparafiaamsterdam.nl	Polska Parafia pw. Ducha Świętego	1947	ks. Andrzej Szczepaniak	Amsterdam, Aalsmeer, Beverwijk, Oosterblokker, Nieuw Vennep, t' Zand Almere
2	Rotterdam www.parafia-rotterdam.nl	Polska Parafia pw. Gwiazdy Morza	1996	ks. Tadeusz Kozieński	Rotterdam Papendrecht Honselersdijk
3	Utrecht www.parafiapolska.nl	Polska Parafia pw. NMP Częstochowskiej	2005	ks. Czesław Margas	Arnhem, Enschede, Weerselo, Lunteren, Nijmegen, Putten, Tiel, Utrecht, Kerkdriel, Zwolle
4	Region Limburgia-Brabancja www.faustyna.nl	Polska Parafia pw. Św. Faustyny Kowalskiej	2006	ks. Bartłomiej Małys	Meterik, Nuth, Weert
5	Groningen-Leeuwarden http://groningen.org.pl	Polska Misja Katolicka Groningen	2008	ks. Józef Okonek	Groningen, Klazienaveen, Hoogeveen, Dronrijp, Ens, Sint Nicolaasga
6	Breda www.pp-breda.nl	Polska Parafia pw. Św. Maksymiliana Marii Kolbe	2009	ks. Sławomir Klim	Breda, Goes, Wernhout, Ossendrecht, Nieuw Vossemeer
7	Haga www.parafia.nl	Polska Parafia pw. Św. Jana Pawła II	2016	ks. Sławomir Trypuć	Haga, Hilegom, Lejda
8	Brabancja Północna https://denbosch.parafialnastrona.pl	Polska Parafia pw. Miłosierdzia Bożego	2019	ks. Krzysztof Obiedziński	Eindhoven, Tilburg, Oss, Helmond, Heusden, Waalwijk

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze stron internetowych parafii.

Najdłużej i nieprzerwanie działającą parafią dla Polonii w Holandii jest Polska Parafia pw. Ducha Świętego w Amsterdamie, która funkcjonuje pod tym imieniem od 1991 roku¹⁶⁵. Za początek jej powstania uznaje się lipiec 1947 roku, czyli przybycie z Niemiec księdza

L. Romały, który jako pierwszy polski duchowny organizował życie religijne Polaków w Holandii. Do czasów obecnych parafia w Amsterdamie miała jedenastu kapłanów (Tabela 11). Formalnie w latach 1947-2011 była misją katolicką podlegającą rektorom, najpierw w Bredzie, a później w Brukseli.

Tabela 11 Księża PMK i Polskiej Parafii Św. Ducha w Amsterdamie w latach 1947-2019

Proboszcz	Lata posługi duszpasterskiej	Uwagi
Leon Romała, oratorianin	1947-1948	Przybył z Niemiec razem z żołnierzami 1. Dywizji Pancernej gen. S. Maczka.
Henryk Dąbrowski, kapucyn	1948-1949	
Roman Kowalczyk	1949-1970	Pracował wcześniej na terenie Niemiec i Limburgii.
Stanisław Nowak, chrystusowiec	1970-1974	Przybył z Brazylii.
Tadeusz Franków, oblat	1974-1981	Pracował wcześniej we Francji.
Ryszard Sztylka, oblat	1981-1983	Pracował wcześniej na terenie Belgii.
Lech Lewandowski	1984-1987	
Stefan Ochalski, chrystusowiec	1987-1990	Wcześniej pracował w Niemczech.
Sławomir Trypuć, chrystusowiec	1990-2006	Wcześniej pracował w Polsce.
Krzysztof Obiedziński, chrystusowiec	2006-2016	
Andrzej Szczepaniak, chrystusowiec	2016-	Pracował w RPA, Anglii i Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie E. Dudek, *Polska...*, op. cit. oraz strony internetowej Polskiej Parafii Św. Ducha w Amsterdamie (www.polskaparafiamsterdam.nl).

Od 1990 roku msze po polsku odbywają się co tydzień, a ważnymi nabożeństwami dla parafian w Amsterdamie były i są nabożeństwa majowe, czerwcowe i październikowe. Duże znaczenie mają również święta Matki Boskiej: 2 lutego, 3 maja i 15 sierpnia. W Dzień Wszystkich Świętych parafianie z Amsterdamu przez szereg lat

¹⁶⁵ S. Ochalski, *Chrystusowcy...*, op. cit., s. 94.

spotykali się na cmentarzu rzymskokatolickim Buitenveldert, a przez cały pontyfikat Jana Pawła II zachował się zwyczaj specjalnych mszy w intencji Ojca Świętego odprawianych 16. dnia miesiąca - za każdym razem w innym ośrodku¹⁶⁶.

Od 2011 roku Polska Parafia pw. Ducha Świętego w Amsterdamie jest parafią personalną, co oznacza, że każdy kto chce do niej należeć musi osobiście zadeklarować taką wolę. W dekrete o erygowaniu parafii biskup Joseph Maria Punt zaznaczył, że nabożeństwa liturgiczne będą sprawowane w kościele pw. Świętego Pawła w dzielnicy Nieuw-West¹⁶⁷. Jeszcze w czasie II wojny światowej Polacy modlili się w klasztorze ojców kapucynów (Tabela 12).

Tabela 12 Kaplice i kościoły, które gościły Polską Misję Katolicką w Amsterdamie od 1947 roku

Lata	Świątynia	Adres
czterdzieste i pięćdziesiąte	Kaplica ojców kapucynów	Lijnbaangracht 48
	Maagdenhuis	Spui 21
	Kaplica pw. Św. Huberta	Stadhouderskade 55
	Kościół pw. Św. Mikołaja i św. Barbary	Bilderdijkstraat 23
początek lat sześćdziesiątych	Kaplica w domu opieki „Bernardushuis”	Nieuwe Passeerdersstraat 2
druga połowa lat osiemdziesiątych	Kościół „Drie Stromen”	Renswoudestraat 75
od lat sześćdziesiątych do 1995	Kaplica Braci z Maastricht	Postjesweg 124
1995- 2010	Kościół pw. Św. Piusa X	Jacob Geelstraat 44
2011- obecnie	Kościół pw. Św. Pawła	Pieter Calandlaan 196

Źródło: Opracowanie własne na podstawie E. Dudek, *Polska...*, op. cit. oraz strony internetowej Polskiej Parafii Św. Ducha w Amsterdamie (www.polskaparafiaamsterdam.nl).

Księża z amsterdamskiej parafii odprawiają nabożeństwa również poza samą stolicą w miejscowościach takich jak: Aalsmeer, Almere, Beverwijk, Nieuw Vennepe, Westwoud oraz t’ Zand¹⁶⁸.

Bardzo ważną formą duszpasterstwa jest katechizacja dzieci i młodzieży. Spotkania te służą przygotowaniu do przyjęcia sakramentów. Jest to także pomoc

¹⁶⁶ Informacje na temat działalności Polskiej Parafii pw. Św. Ducha w Amsterdamie m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Ewą Dudek, byłą katechetką szkoły parafialnej, 30.03.2021, Amsterdam.

¹⁶⁷ W. Wójcik, *Polacy w Amsterdamie mają swoją parafię* [online], <https://www.niedziela.pl/artukul/96638/nd/Ze-swiatea>, [dostęp: 15.05.2021].

¹⁶⁸ Polska Parafia Amsterdam pw. Ducha Świętego. *Porządek Mszy Świętych* [online], <https://www.polskaparafiaamsterdam.nl/polskie-msze-swiete-w-holandii-2>, [dostęp: 17.05.2021].

rodzinie w wychowaniu chrześcijańskim dzieci. W 1990 roku w zajęciach religii uczestniczyło 35 dzieci, a siedem lat później 65¹⁶⁹. Obecnie szkoła parafialna prowadzi lekcje religii i języka polskiego dla szesnastu grup dzieci i młodzieży pod opieką trzynastu nauczycieli i dwóch księży¹⁷⁰, czyli dla ponad 200 dzieci i młodzieży. Uczniowie przystępują do Pierwszej Komunii, a uroczystość zwykle odbywa się w maju lub czerwcu¹⁷¹.

Dla wiernych kościoła katolickiego ważnym jest Sakrament Bierzmowania, do którego również przygotowuje szkoła przy parafii pw. Ducha Świętego. Gdy tylko jest to możliwe, bierzmowanie odbywa się w czasie nabożeństw w Heiloo, niedaleko Alkmaru, gdzie znajduje się sanktuarium Matki Boskiej, do którego pielgrzymki zaczął organizować już ksiądz Kowalczyk. Sanktuarium Onze Lieve Vrouw ter Nood (tł. Naszej Ukochanej Pani w Potrzebie) w Heiloo jest największym celem pielgrzymek maryjnych w Niderlandach¹⁷². Początkowo pielgrzymki PMK odbywały się w pierwszą sobotę października, ale od 24 maja 1999 roku organizowana jest w drugi dzień Zielonych Świątek¹⁷³. W Holandii jest to dzień wolny od pracy. Pielgrzymka ma charakter modlitewny, ale również towarzyski, a spotykają się na niej całe rodziny i popołudniu organizowany jest piknik¹⁷⁴. Spotkania te gromadzą ponad pół tysiąca ludzi i są wspólnym sukcesem polonijnych księży.

Poza pielgrzymkami, organizowana jest również „Ekstremalna Droga Krzyżowa” do Heiloo (2018 i 2019), której trasa mierzy 40 kilometrów. Bierze w niej udział około trzydziestu osób¹⁷⁵. Te wydarzenia nie są organizowane bezpośrednio przez parafię pw. Ducha Świętego, a wpisują się w wydarzenie religijne zainicjowane ponad dziesięć lat temu przez księdza Jacka Stryczka, przygotowane przez niego wraz z duszpasterstwem

---

¹⁶⁹ Zob. Zob. E. Dudek, *Polska ...*, op. cit.

¹⁷⁰ *Polska Szkoła Amsterdam im. Jana Pawła II. Grupy* [online], <https://www.naszapolskaszkoła.nl/podzial-na-grupy>, [dostęp: 17.05.2021].

¹⁷¹ Informacje na temat działalności szkoły parafialnej w Amsterdamie pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Ewą Dudek, byłą katechetką szkoły parafialnej, 30.03.2021, Amsterdam.

¹⁷² Historia Sanktuarium Onze Lieve Vrouw ter Nood w Heiloo sięga końca XIV wieku. Na dziedzińcu Kaplicy Miłosierdzia znajduje się Źródełko Maryjne z leczniczą wodą, dzięki której dokonały się cuda. W czasie Reformacji w 1573 r. kaplica uległa zniszczeniu, a źródło wypełniło się jej gruzami. W 1713 r. podczas księgususu (pomoru bydła) woda w źródle trysnęła z wielką siłą spod gruzów. Historia głosi, że zwierzęta, które napiły się tej wody, przeżyły zarazę. Zob. Onze Lieve Vrouw Ter Nood, <https://olvtternood.nl/pl/o-nas>, (17.09.2021).

¹⁷³ J. Duda, *Sanktuaria na świecie. Holandia- Heiloo* [online], <http://www.bp.ecclesia.org.pl/heiloo.html>, [dostęp: 17.05.2021].

¹⁷⁴ *Pielgrzymka do Sanktuarium w Heiloo i największy polonijny piknik w Holandii*, „Niedziela.nl” 273 (2010), s. 3.

¹⁷⁵ A. Olszewski, *Wylączna relacja z Ekstremalnej Drogi Krzyżowej w Holandii* [online], <http://adoptkhol.blogspot.com/2019/04/wyaczna-relacja-z-ekstremalnej-drogi.html>, [dostęp: 17.05.2021].

„Męska Strona Rzeczywistości”¹⁷⁶. W jednej z tych pielgrzymek wziął udział ksiądz Obiedziński, który od tej pory popularyzuje to wydarzenie wśród swoich parafian¹⁷⁷.

Parafianie z Amsterdamu od wielu lat biorą udział w akcjach charytatywnych. W 1997 roku przeprowadzono zbiórkę funduszy na pomoc dla powodzian w Polsce, a co roku zbierana jest wielkopostna jałmużna, którą przeznacza się na pomoc dzieciom z domów dziecka¹⁷⁸.

W 1990 roku ksiądz Sławomir Trypuć wznowił wydawanie biuletynu parafialnego, którego prenumeratorami było 300 osób¹⁷⁹. Ukazywał się on pięć razy w roku w formie drukowanej. Po objęciu parafii przez księdza Krzysztofa Obiedzińskiego zaczęto wydawać go w formie elektronicznej pod nazwą „Biuletyn Parafii pw. Ducha Świętego Amsterdam”¹⁸⁰.

Od 1 października 2016 roku w parafii amsterdamskiej posługę duszpasterską pełni pochodzący z Poznania ksiądz Andrzej Szczepaniak, a od czasu kiedy ksiądz Obiedziński przejął utworzoną 1 stycznia 2019 roku parafię w diecezji Den Bosch, jest jej proboszczem¹⁸¹.

Z podziału PMK w Amsterdamie swój początek wzięła parafia pw. Najświętszej Marii Panny Gwiazdy Morza. 1 stycznia 1996 roku stała się parafią kategorialną „typu *missio cum cura animarum*”, co oznacza, że placówka spełnia zasadnicze funkcje parafii. Misjonarz, który nią kieruje posiada władzę analogiczną - z pewnymi różnicami - do proboszczowskiej. Pod względem zakresu ma ona charakter personalno-terytorialny¹⁸². Oddzielenie się parafii Rotterdam nastąpiło w czasie posługi duszpasterskiej księdza Stefana Ochalskiego, który do Holandii przybył w 1987 roku, a już w 1990 odprawiał nabożeństwa przede wszystkim w Rotterdamie. W 2000 roku księdza Ochalskiego zastąpił ksiądz Bartłomiej Małys i kierował nią przez sześć lat. W tym czasie powstała Szkoła Polska im. Henryka Sienkiewicza, która z czasem stała się niezależną fundacją¹⁸³.

---

¹⁷⁶ EDK- *Ekstremalna Droga Krzyżowa* [online] <https://www.facebook.com/WIO.EDK>, [dostęp: 17.05.2021].

¹⁷⁷ EDK- *Ekstremalna Droga Krzyżowa*, rejon Eindhoven [online], <https://www.facebook.com/Eindhoven.edk/> [dostęp: 07.07.2021].

¹⁷⁸ Informacje na temat działalności Polskiej Parafii pw. Św. Ducha w Amsterdamie m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Ewą Dudek, byłą katechetką szkoły parafialnej, 30.03.2021, Amsterdam.

¹⁷⁹ E. Dudek, *Polska...*, op. cit.

¹⁸⁰ Ibidem.

¹⁸¹ E. Grochowska, op. cit.

¹⁸² J. Bakalarz, *Stan prawny polonijnych placówek duszpasterskich*, „Studia Polonijne” t. 3 (1979), s.74-75.

¹⁸³ Niderlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji, <http://www.npc-quovadis.nl>, (dostęp: 24.05.2021)

Działał sklepik parafialny i kawiarenka. Organizowano koncerty. Polacy mieli do dyspozycji własny kościół, a w budynkach parafialnych odbywały się lekcje języka polskiego, religii, historii oraz zajęcia muzyczne i teatralne. Wierni mogli korzystać z biblioteki i sali komputerowej, a parafia, jako jedna z pierwszych organizacji polonijnych, miała stronę internetową. Ksiądz regularnie wydawał „Biuletyn Parafialny”, który był załącznikiem „Niedzieli w Holandii”, tygodnika polonijnego wydawanego i redagowanego przez Krzysztofa Birleta najpierw w formie drukowanej, a od 2016 roku w wersji elektronicznej¹⁸⁴. W ogrodzie organizowano spotkania przy ognisku, szczególnie lubiane przez dzieci i młodzież. Gośćmi parafii były osoby znane i cenione w Polsce. Na przykład w 2004 roku do Rotterdamu przyjechał ojciec Leon Knabit, polski benedyktyn, ówczesny przeor opactwa w Tyńcu, prezenter telewizyjny i publicysta¹⁸⁵. Ponadto ks. Małys utrzymywał kontakty z imamem, duchownym pobliskiej społeczności islamskiej w Rotterdamie. We wrześniu 2006 roku proboszcz z Rotterdamu „w uznaniu za nowatorskie inicjatywy i przedsięwzięcia szczególnie cenne dla polskiej społeczności w Holandii w dziedzinie integracji, kultury i oświaty”¹⁸⁶ otrzymał honorowy tytuł Przyjaciela Polonii, przyznawany przez Stowarzyszenie Ekspertów Polskich w Holandii¹⁸⁷. Od 1 grudnia 2006 roku proboszczem rotterdamskiej parafii był ksiądz S. Trypuć, któremu po dziesięciu latach posługi powierzono organizację nowej parafii w Hadze. W 2019 roku proboszczem w parafii pw. NMP Gwiazdy Morza został ksiądz Tadeusz Koziński. Msze św. odbywają się nie tylko w Kościele Św. Willibrorda w Rotterdamie ale również w Papendrechtie oraz Honselerdijk¹⁸⁸.

W 2016 roku z parafii NMP Gwiazdy Morza wyodrębniona została parafia polska pw. Jana Pawła II w Hadze, która prowadzi nauki przedślubne oraz poradnictwo rodzinne. Działa również szkoła dla dzieci w wieku 5-14 lat, której celem jest nauka religii katolickiej i języka polskiego. Ksiądz S. Trypuć odprawia nabożeństwa w samej

---

¹⁸⁴ Informacje na temat „Niedziela.nl” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Krzysztofem Birletem, założycielem i właścicielem najpierw biuletynu parafialnego NMP Gwiazdy Morza w Rotterdamie, później tygodnika „Niedziela.nl” oraz portalu informacyjnego: <https://www.niedziela.nl>, 22.04.2022, Eindhoven.

¹⁸⁵ Kierownik i nauczyciele Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze zostali zaproszeni na spotkanie z oo. L. Knabitem przez ks. K. Małysa i delegacja ze szkoły wzięła w nim udział.

¹⁸⁶ M. Bos-Karczewska, *Wyróżnienie: ks. Bartłomiej Małys Przyjacielem Polonii 2006* [online], <https://old.polonia.nl/?p=876>, [dostęp: 24.05.2021].

¹⁸⁷ Ibidem.

¹⁸⁸ *Rzymskokatolicka Parafia Polska pw. Najświętszej Marii Panny Gwiazdy Morza Rotterdam*, <https://www.parafia-rotterdam.nl>, (16.05.2021)

Hadze, w kościele pw. Św. Teresy z Avilii oraz w Hillegom i Lejdzie¹⁸⁹. Za wybitne osiągnięcia we wspieraniu środowiska polonijnego w Królestwie Niderlandów oraz za działalność charytatywną ksiądz S. Trypuć został uhonorowany Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi RP. Duchowny jest również zaangażowany w organizowanie dla Polaków w Holandii imprez kulturalnych. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się przygotowywane przez niego co roku jasełka. Ksiądz regularnie odwiedza Polaków przebywających w holenderskich więzieniach, a także w schroniskach dla bezdomnych, szpitalach oraz domach opieki społecznej. Dużo czasu poświęca na spotkania z polskimi pracownikami sezonowymi, którzy ze względu na długą rozłąkę ze swoimi rodzinami potrzebują szczególnego wsparcia. Co roku ksiądz S. Trypuć organizuje wśród Polonii zbiórki pieniędzy dla potrzebujących w Polsce, które kierowane są bezpośrednio lub za pośrednictwem Caritas Polska do domów dziecka, domów dla seniorów, domów samotnej matki, a także do osób prywatnych¹⁹⁰.

W archidiecezji Utrechtu działa Polska Parafia pw. NMP Częstochowskiej. Swoje początki parafia zawdzięcza działalności księdza Leona Romały, który w latach pięćdziesiątych opiekował się 40 polskimi rodzinami¹⁹¹. Pierwszą mszę św. dla Polaków z tego regionu ksiądz Romała odprawił latem 1948 roku w kościele św. Marcina, który przez kolejne 70 lat służył społeczności polonijnej. Obecnie Polacy korzystają z gościny kościoła pw. Św. Willibrorda. 25 marca 2005 roku na wniosek, między innymi księdza S. Ochalskiego, ówczesnego przełożonego prowincjalnego Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej, kardynał Adrianus Simonis erygował Parafię NMP Częstochowskiej dla katolików polskich w Archidiecezji Utrechtu¹⁹². Msze św. w języku polskim odprawiane są przez proboszcza z Utrechtu w samym mieście oraz kilku innych miejscowościach: Arnhem, Hengelo, Putten i Tiel¹⁹³. 1 lipca 2005 roku wraz z przejściem na emeryturę księdza Aleksandra Melbrudy, który do Holandii przybył w 1984 roku, proboszczem został mianowany ksiądz Tomasz Kozieński, były proboszcz

---

¹⁸⁹ Ibidem.

¹⁹⁰ *Odznaczenie dla księdza Sławomira Trypucia SChr. z parafii w Rotterdamie* [online], <https://old.polonia.nl/?p=18023>, [dostęp: 29.05.2021].

¹⁹¹ A. Nadolny, *Polonia...*, op. cit., s. 131.

¹⁹² Dekret erygowania Parafii Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej dla katolików polskich w Archidiecezji Utrecht, Utrecht 07.03.2005, <https://parafiapolska.nl/kontakt>, (12.06.2022)

¹⁹³ Parafia pw. NMP Częstochowskiej w Archidiecezji Utrecht, *Kościoły* [online], <https://parafiapolska.nl>, [dostęp: 22.05.2022].

parafii polskiej w Bochum. Ksiądz T. Koziński założył parafialną stronę internetową¹⁹⁴, zaczęły działać: Krąg Biblijny, Apostolat Margaretka oraz Żywy Różaniec. Ten ostatni jest międzynarodowym ruchem religijnym założonym w XIX wieku przez Pauline-Marie Jaricot i ma charakter modlitewny. Uczestnictwo w Żywym Różańcu polega na przynależności do grupy zwanej różą¹⁹⁵. W Utrechcie od 2015 roku w dwóch różach uczestniczy 20 osób. W parafii praktykuje się również modlitwę za dzieci nienarodzone (tzw. Duchowa Adopcja) oraz Adorację Wieczystą. Organizowane są rekolekcje¹⁹⁶. Działa szkoła, a nauczanie dzieci prowadzi się w ramach dwóch jednostek lekcyjnych: lekcji katechezy oraz lekcji języka polskiego z elementami historii Polski i geografii¹⁹⁷. W 2020 roku proboszczem parafii w Utrechcie został ksiądz Czesław Margas¹⁹⁸.

Polska parafia w Limburgii działa od 9 września 2006 roku. Utworzona została z myślą o Polakach, którzy mieszkają tu na stałe ale także o pracownikach sezonowych. Parafia pw. Świętej Faustyny Kowalskiej w Meterik ma służyć nie tylko duchowym potrzebom wiernych, ale również pomagać w nawiązaniu kontaktów z innymi rodakami pracującymi za granicą, ponieważ dużym problemem, z którym borykają się Polacy zmuszeni do wyjazdu zarobkowego, jest samotność i brak normalnych kontaktów towarzyskich¹⁹⁹. Od 3 grudnia 2006 roku posługę duszpasterską wśród limburgskiej Polonii pełni ksiądz Bartłomiej Małys. Msze święte odprawiane są w Meterik, Venlo, Nuth i Weert. Zanim powstała parafia w Den Bosch (2018), ksiądz Małys odprawiał nabożeństwa również w Eindhoven i innych brabantkich miejscowościach²⁰⁰. Niecałe dwa lata po objęciu nowej parafii ksiądz Małys założył szkołę, która należy do Forum Polskich Szkół w Holandii²⁰¹. Organizowane są różne imprezy takie jak dożynki, zabawa andrzejkowa i spotkania kolędowe. Zapraszane są zespoły artystyczne, na przykład w

---

¹⁹⁴ *Rzymskokatolicka Parafia Polska pw NMP Częstochowskiej w Archidiecezji Utrecht* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=323:parafia-polska-pw-nmp-czestochowskiej-w-archidiecezji-utrecht&catid=42:parafie&Itemid=96, [dostęp: 22.06.2021]

¹⁹⁵ Parafia pw. NMP Częstochowskiej w Archidiecezji Utrecht. *Grupy* [online], <https://parafiapolska.nl/grupy/zywy-rozaniec>, [dostęp: 26.05.2021].

¹⁹⁶ Ibidem.

¹⁹⁷ Parafia pw. NMP Częstochowskiej w Archidiecezji Utrecht. *Szkoła* [online], <https://parafiapolska.nl/grupy/szkolka>, [dostęp: 26.05.2021].

¹⁹⁸ Parafia pw. NMP Częstochowskiej w Archidiecezji Utrecht, <https://parafiapolska.nl>, (22.05.2022)

¹⁹⁹ *Rzymskokatolicka Parafia Polska pw. św. Faustyny Kowalskiej w Diecezji Roermond- Limburgia i Brabancja* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=475:parafia-polska-pw-w-faustyny-limburgia-i-brabancja&catid=42:parafie&Itemid=96, [dostęp: 27.05.2021].

²⁰⁰ Parafia pw. Św. Faustyny. *Reorganizacja Parafii p.w. Św. Faustyny* [online], <http://www.faustyna.nl/reorganizacja-parafii-pw-sw-faustyny>, [dostęp: 27.05.2021].

²⁰¹ *Szkoła Polska w Meterik* [online] <https://www.fpsn.nl/pl/szkola-meterik>, [dostęp: 27.05.2021].

2009 roku w kościele wystąpił limburgski zespół Banachy²⁰². Kościół polski pełni również rolę punktu informacyjnego. Na stronie parafii znajdują się ogłoszenia o spotkaniach z przedstawicielami różnych urzędów i instytucji. Można uzyskać także informacje na temat pomocy prawnej czy spotkać się z przedstawicielem związków zawodowych. Organizowane są szkolenia, a z parafią współpracuje tłumacz przysięgły, który bezpłatnie doradza w sprawach dotyczących otrzymania zasiłku, dodatku na dzieci i deklaracji podatkowych. Na stronie parafii można również dowiedzieć się o wydarzeniach dotyczących Polaków w Limburgii takich jak założenie polskiej drużyny piłkarskiej w Maasbree²⁰³. Na stronie parafii znajdują się listy od proboszcza do parafian oraz rozliczenia finansowe. Te ostatnie ujawniają, że sytuacja finansowa polskiej parafii co roku jest bardzo napięta²⁰⁴. Nie jest to problem tylko tej wspólnoty polonijnej, a wynika z faktu, że kościoły i organizacje religijne w Holandii nie otrzymują bezpośredniego wsparcia od państwa²⁰⁵.

1 lutego 2008 roku ordynariusz Biskupstwa Groningen-Leeuwarden, biskup Willem Jacobus Eijk, erygował Polską Misję Katolicką w Groningen. Wcześniej w tej części Królestwa Niderlandów nabożeństwa odprawiali księża A. Melbruda i T. Kozieński, którzy docierali tu z Utrechtu. Swoim zasięgiem parafia obejmowała i obejmuje prowincje: Groningen, Drenthe i Fryzję. Z dniem 8 kwietnia 2010 roku Polska Misja Katolicka została przeniesiona do Hoogeveen. Wraz z przejęciem nowych obowiązków przez proboszcza, księdza Józefa Okonka, w parafii „Maria, Hertogin van Drenthe”, siedziba Misji od 1 maja 2018 roku mieści się w Klazienaveen²⁰⁶. W Radzie Misji zasiada 5 osób, a przewodniczy jej proboszcz. Dzięki inicjatywie parafian od 2016 roku działa szkoła, a oferta placówki skierowana jest do rodziców dzieci mieszkających w Holandii w obszarze działalności PMK w Groningen²⁰⁷. Północne ośrodki duszpasterskie, w których ksiądz J. Okonek odprawia msze w języku polskim znajdują się w: Groningen, Klazienaveen, Hoogeveen, Dronrijp, Ens i Sint Nicolaasga.

---

²⁰² Parafia p.w. Św. Faustyny. *Relacja z wydarzeń* [online] <http://www.faustyna.nl/category/relacje-z-wydarzen>, [dostęp: 27.05.2021].

²⁰³ Parafia p.w. Św. Faustyny. *Współpraca* [online], <http://www.faustyna.nl/category/wspolpraca>, [dostęp: 27.05.2021].

²⁰⁴ Parafia pw. Św. Faustyny. *Administracja, finanse* [online], <http://www.faustyna.nl/category/administracja>, [dostęp: 27.05.2021].

²⁰⁵ Paul van Sasse van Ysselt, *Financiële verhoudingen tussen overheid, kerk en religieuze organisaties*, „Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid” 1 (2013).

²⁰⁶ Polska Misja Katolicka, <http://groningen.org.pl>, (27.05.2021)

²⁰⁷ Ibidem.

Polska Parafia Rzymskokatolicka w diecezji Bredy pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe została założona 1 listopada 2009 roku przez księdza biskupa Johannes van den Hende. Jest parafią personalną i mogą do niej należeć polskojęzyczni katolicy z rodzinami, którzy mieszkają na terenie diecezji. Parafia kierowana jest przez Zarząd Parafii, której przewodniczącym jest proboszcz²⁰⁸. Obecnie zarejestrowanych jest w niej 18 tysięcy parafian²⁰⁹. Od początku działania jej proboszczem jest ksiądz Sławomir Klim, Honorowy Kapelan Federacji Organizacji Polskich Pancerniaków²¹⁰, pasjonat historii, zwłaszcza tej związanej z 1. PDP i gen. S. Maczkiem. Ksiądz w swojej posłudze przypomina o roli, jaką odegrali Polacy w wyzwoleniu Bredy²¹¹, a za krzewienie wiedzy historycznej i wieloletnią pracę duszpasterską wśród niemieckiej i holenderskiej Polonii otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski²¹². Ksiądz S. Klim celebruje nabożeństwa rocznicowe związane z historią 1. PDP, a Rada Parafialna (współ)organizuje uroczyste koncerty, na przykład 6 października 2008 roku odbył się koncert pamięci generała S. Maczka i jego żołnierzy w wykonaniu Orkiestry Filharmonii z Kalisza z udziałem belgijskiego chóru z Clerlande²¹³. Msze święte dla Polonii odprawiane są co tydzień: rano w Bredzie, popołudniu we Vlissingen, a wieczorem w Bergen op Zoom. W wybrane soboty odbywają się również msze w Koewacht²¹⁴. Polska parafia wraz z niderlandzką Parafią pw. Św. Rodziny użytkują kościół NMP w Bredzie (Mariakerk). Do uroczystego przekazania kościoła Polonii doszło 2 lutego 2020 roku w trakcie niedzielnej mszy celebrowanej przez biskupa J. Liesena i księdza S. Klima. W liturgii uczestniczyło około 400 wiernych, a poprzedziła ją procesja z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej, który przeniesiono z dawnej świątyni²¹⁵. Po wyzwoleniu Bredy Polacy, którzy osiedlili się na stałe w Królestwie Niderlandów, korzystali z tego

---

²⁰⁸ Polska Parafia Rzymskokatolicka w diecezji Breda. *Parafia. O nas* [online], https://www.pp-breda.nl/o-nas?anchorElement=element_28&scrollMargin=100, [dostęp: 23.05.2021].

²⁰⁹ *Polacy przejmują Mariakerk w Bredzie* [online], <http://emigracja.chrystusowcy.pl/news/holandia-polacy-przejmuja-mariakerk-w-bredzie> [dostęp: 27.05.2021].

²¹⁰ *Polscy strażnicy pamięci w Bredzie* [online], <http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/29579?t=Polscy-straznicy-pamieci-w-Bredzie#>, [dostęp: 23.05.2021].

²¹¹ *Ocalić od zapomnienia* [online], <https://www.pp-breda.nl/informacje>, [dostęp: 24.05.2021].

²¹² *Odznaczenie dla ks. Sławomira Klima SChr* [online], <https://www.chrystusowcy.pl/odznaczenie-dla-ks-slawomira-klima-schr>, [dostęp: 23.05.2021].

²¹³ [Album] Breda: Credo- koncert pamięci Generała S. Maczka [online] https://www.flickr.com/photos/polonia_nl/sets/72157607956777567, [dostęp: 21.05.2021].

²¹⁴ Polska Parafia Rzymskokatolicka w diecezji Breda. *Nabożeństwa* [online], <https://www.pp-breda.nl/nabozenstwa>, [dostęp: 27.05.2021].

²¹⁵ Ł. Koterba, *Polska parafia przejęła kościół Mariakerk w Bredzie* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=24594%253A2020-02-05-10-31-12&catid=77%253Aholandia&Itemid=128, [dostęp: 23.05.2021].

kościół, więc „historia zatoczyła koło”²¹⁶. Wcześniej nabożeństwa po polsku odbywały się w kościele pw. Św. Wawrzyńca. Przy parafii Św. Maksymiliana Marii Kolbe w 2012 roku decyzją zarządu Polskiej Parafii Rzymskokatolickiej w diecezji Breda została założona drużyna harcerska. Swoją działalność prowadzi zgodnie z zasadami Scouting Nederland, do którego należy pod nazwą Scoutsgroep Generaal Maczek. Swoim umundurowaniem nawiązuje do tradycji 8. Batalionu Strzelców Brabanckich i Strzelców Podhalańskich, które wchodziły w struktury

1. PDP. Od 2016 roku działa również gromada zuchowa²¹⁷.

W diecezji Den Bosch powstała polska parafia pw. Miłosierdzia Bożego, której proboszczem został ksiądz Krzysztof Obiedziński. 3 lutego 2019 roku w kościele Św. Gertrudy w Eindhoven miała miejsce uroczysta Msza św. inaugurująca działalność tej parafii.

Swym zasięgiem obejmuje ona region prowincji Brabancji Północnej i części Geldrii. René Wilmink, diakon w kościele Św. Gertrudy, tłumaczył w lokalnych mediach, że nowa parafia jest świadectwem tego, że Eindhoven to miasto międzynarodowe²¹⁸, ponieważ aż 13 procent mieszkańców stanowią cudzoziemcy²¹⁹. Nabożeństwa polskojęzyczne odprawiane są w: Eindhoven, Tilburgu, Helmond, Nijmegen, Waalwijk, Oss i Den Bosch²²⁰. Przy parafii działają, oprócz szkoły parafialnej²²¹, takie wspólnoty, jak: Galilea, Męski Różaniec, Róże Różańcowe oraz Domowy Kościół²²². Parafia organizuje pielgrzymki. Na przykład w 2019 roku do Gruzji, o czym informacja znalazła się w biuletynie parafialnym²²³, dostępnym na stronie parafii w „Aktualnościach”²²⁴.

Polacy w Holandii mogą korzystać również ze wsparcia polskich księży pracujących w strukturach kościoła miejscowego. W Bleiswijk pod Hagą od 2017 roku

---

²¹⁶ Polacy przejmują Mariakerk ..., op. cit.

²¹⁷ Polska Parafia Rzymskokatolicka w diecezji Breda. *Harcerze* [online], <https://www.pp-breda.nl/harcerze>, [dostęp: 27.05.2021].

²¹⁸ M. Gmyz, *Polska parafia w Eindhoven, siódma z kolei* [online], <https://www.poloniawholandii.com/artukul.php?id=941>, [dostęp: 29.05.2021].

²¹⁹ D. Hoekstra, *Eindhoven steeds internationaler, duizenden nieuwe inwoners uit het buitenland* [online], <https://www.ed.nl/eindhoven/eindhoven-steeds-internationaler-duizenden-nieuwe-inwoners-uit-het-buitenland~ae6b67bc/>, [dostęp: 29.05.2021].

²²⁰ Polska Parafia pw. Miłosierdzia Bożego. *Intencje mszalne i nabożeństwa* [online], <https://denbosch.parafialnastrona.pl/LiturgicalCalendars> [dostęp: 29.05.2021].

²²¹ Polska Parafia pw. Miłosierdzia Bożego. Szkoła parafialna [online], <https://denbosch.parafialnastrona.pl/SimplePlugins/Details/2170>, [dostęp: 29.05.2021].

²²² Rzymskokatolicka Polska Parafia Diecezji Den Bosch pw. Miłosierdzia Bożego w Eindhoven [online], <https://kolodomu.nl/non-profit/kosciol/polski-kosciol-w-eindhoven/>, [dostęp: 29.05.2021].

²²³ *Pielgrzymka do Gruzji*, „Biuletyn Parafii Miłosierdzia Bożego Den Bosch” 2 (2019), s. (7).

²²⁴ Polska Parafia pw. Miłosierdzia Bożego [online] <https://denbosch.parafialnastrona.pl> [dostęp: 29.05.2021].

działa Polska Grupa Katolicka²²⁵, wspólnota podlegająca formalnie holenderskiej parafii pw. Chrystusa Króla. Założycielami Grupy byli ksiądz Stefan Bładowski oraz Hanna i Tomasz Rozbiczcy. Oprócz nabożeństw w muzycznej oprawie, Grupa w celu integracji organizuje spotkania, pikniki i festyny w Brielle i Bleiswijk. Wspólnota razem obchodzi ważne wydarzenia takie jak śluby, chrzty i urodziny. Ksiądz prowadzi nauki przedmażeńskie i odwiedza członków grupy w domach. Członkowie wspólnoty są młodzi i mają małe dzieci, ale w przyszłości planowane jest przygotowanie ich do sakramentu Pierwszej Komunii²²⁶.

W Królestwie Niderlandów statystycznie najwięcej Polaków jest wyznania rzymskokatolickiego, co nie oznacza, że nie ma przedstawicieli innych wyznań.

W latach 2000-2017 działała Komisja ds. kontaktów polsko-holenderskich Kościołów Ewangelickich- Augsburskiego i Reformowanego, której głównym celem było zbadanie sytuacji w partnerstwach parafialnych z Holandią²²⁷. Polsko-holenderskie kontakty partnerskie rozwijały się przez lata na różne sposoby. Początki związane są z osobą Hebe Kohlbrugge, która zainspirowała młodych holenderskich studentów do kontaktu z Polską, a wśród nich byli księża: Johann Beks, Chris Mataheru, Janos Schelevis oraz Piet van Veldhuizen²²⁸. Udało się ustalić, że na początku lat dwutysięcznych czynnie działających partnerstw w Polsce było osiem (Tabela 13)²²⁹.

Tabela 13 Partnerstwa w parafiach ewangelickich w Królestwie Niderlandów i w Polsce (2000-2009)

Parafie w Królestwie Niderlandów	Parafie w Polsce
Alblasserdam	Goleszów
Burgum	Świętochłowice– Wirek
Dieren	Wrocław
Den Haag/Mariahoeve	Sopot

²²⁵ *Polska Grupa Katolicka Bleiswijk* [online]

<https://www.localprayers.com/NL/Bleiswijk/173849369868742/Polska-Grupa-Katolicka-Bleiswijk>, [dostęp: 10.05.2020].

²²⁶ Informacje na temat działalności Grupy Katolickiej w Bleiswijk pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Hanną Rozbicką, współzałożycielką i członkinią Grupy Katolickiej w Bleiswijk, 25.05.2021, Gdynia.

²²⁷ A. Godfrejów-Tarnogórska, *Komisja kontaktów polsko-holenderskich* [online], https://old2020.luteranie.pl/archiwum/2009/komisja_kontaktow_polsko_holenderskich,2807.html [dostęp: 10.05.2021].

²²⁸ *Nagroda Kościoła 2018* [online] https://bik.luteranie.pl/pl/nowosci/nagroda_kosciola_2018,2741.html, [dostęp: 10.05.2021].

²²⁹ A. Godfrejów-Tarnogórska, *Komisja ...*, op. cit.

Den Haag - Oecumenische kerkenband	Warszawa partnerstwo miast Warszawa – Haga, przy współudziale Parafii Ewangelicko-Reformowanej i Rzymskokatolickiej Dzieciątka Jezus na Żoliborzu
Roden	Kraków
Papendrecht	Ryn
Diakonia Amsterdam	Diakonia Parafii Ewangelicko-Augsburskiej św. Trójcy w Warszawie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie A. Godfrejów-Tarnogórska, *Komisja kontaktów polsko-holenderskich*, „Biuletyn Komisji” 4 (2010).

Aktywne były również kontakty partnerskie chórów Driel – Chorzów oraz Brandwijk – Mysłowice. W 2009 roku po raz pierwszy Komisja zorganizowała w Warszawie Dzień Holenderski oraz zaczęła wydawać „Biuletyn Komisji”²³⁰. W Holandii organizowano Dni Polskie. Istotnym elementem współpracy Kościołów były też seminaria teologiczne prowadzone przez 20 lat przez ks. P. van Veldhuizen, a przeznaczone dla duchownych, studentów i wiernych Kościołów ewangelickich w Polsce²³¹. Dzięki Komisji od 2014 roku na terenie Królestwa Niderlandów działa Polskie Duszpasterstwo w Holandii. Działa ono pod auspicjami Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego RP. Jego zadaniem jest integracja polskiej społeczności w Holandii i podtrzymywanie więzi z ojczyzną. Cel ten jest realizowany głównie poprzez organizowanie raz w miesiącu polskich nabożeństw ewangelickich w Utrechcie. Każdorazowo liturgia prowadzona jest przez duchownego luterańskiego z Polski. Koordynatorką duszpasterstwa jest Joanna Baranowska, a pastorem, z którym polscy luteranie mogą nawiązać kontakt, ksiądz Łukasz Ostruszka²³², także dziennikarz związany między innymi z „Pulsem Biznesu” oraz „Polityką”. Na co dzień pełni on służbę w Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Wiśle²³³. W nabożeństwach w Utrechcie uczestniczy około 30 osób. Są to najczęściej rodziny ewangelickie z dziećmi, w tym mieszane rodziny polsko-holenderskie. Dla tych wiernych przygotowany jest, przetłumaczony na język niderlandzki, tekst kazania. Z inicjatywą prowadzenia polskich ewangelickich nabożeństw wyszedł Holenderski Kościół Protestancki (Protestantse Kerk Nederland). Polscy ewangelicy w Holandii pochodzą, jak większość luteranów w kraju, ze Śląska Cieszyńskiego. Uczestnikami spotkań są także osoby pochodzące ze Słupska,

²³⁰ Ibidem.

²³¹ *Nagroda Kościoła...*, op. cit.

²³² *Polskie Duszpasterstwo Ewangelickie w Holandii*, „Biuletyn Komisji” 4 (2010).

²³³ Ks. Łukasz Ostruszka. *Życie Duchowe*. Autorzy [online], <https://www.zycie-duchowe.pl/os-24329.ks-lukasz-ostruszka.htm>, [dostęp: 10.05.2021].

Mrągowa, Zielonej Góry i Wrocławia²³⁴. W dniu 14 października 2018 roku Komisja ds. kontaktów polsko-holenderskich Kościołów Ewangelickich- Augsburskiego i Reformowanego otrzymała nagrodę, którą przyznała jej za całokształt działań, kapituła Nagrody Kościoła im. królowej Anny Wazówny. To ważne wyróżnienie i docenienie wielu lat pracy na rzecz kontaktów polsko-niderlandzkich²³⁵.

W Holandii działa również Parafia Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej pod wezwaniem Świętego Michała Archanioła z siedzibą w Waalwijk. Proboszczem jest ksiądz Grzegorz Nowotnik, który przewodniczy również Zarządowi Parafii. Sekretarzem jest ksiądz Grzegorz Kardyga, a skarbnikiem ksiądz Tadeusz Julczyk. Duszpasterze oraz wspólnota mają zaspokajać potrzeby sakramentalne i duchowe członków parafii. Istotne jest czuwanie nad rozwojem moralnym wyznawców oraz nauczanie poprzez katechezę. Parafia ma pomagać w opiece i wychowaniu dzieci. Organizuje i prowadzi działalność charytatywną oraz działalność edukacyjno-kulturalną. Parafia chce integrować swoich członków przez sport i wspiera Polską Akademię Piłkarską FC „Białe Orły” w Tilburgu²³⁶. Stara się minimalizować koszty, jakie musieliby ponosić rodzice żeby ich dzieci mogły uczestniczyć w treningach, przekazując dzieciom darmowy sprzęt sportowy²³⁷. Zakupiono również specjalistyczne oprogramowanie do zarządzania Akademią. Poza tym, w ramach pomocy charytatywnej dla Polonii holenderskiej, parafia została również oficjalnym sponsorem klubu piłkarskiego²³⁸. Na stronie parafii znajduje się deklaracja, że: „Naszą misją jest przede wszystkim promowanie polskiej piłki nożnej w Holandii oraz dbanie o dobry wizerunek naszych sportowców podczas holenderskich turniejów piłkarskich”²³⁹. Parafia Kościoła Starokatolickiego w RP

pw. św. Michała Archanioła w Holandii jest organizacją pożytku publicznego (ANBI), a na stronie parafii można zapoznać się z zestawieniem jej wydatków²⁴⁰.

---

²³⁴ M. Kubala, *Polscy ewangelicy w Holandii* [online], <https://old.polonia.nl/?p=17919>, [dostęp: 10.05.2021].

²³⁵ *Nagroda Kościoła...*, op. cit.

²³⁶ Zob. Parafia Kościoła Starokatolickiego w RP pw. Świętego Michała Archanioła w Holandii, <http://starokatolicki.nl>, (29.05.2021)

²³⁷ *Pomoc dla Polskiej Akademii Piłkarskiej FC Białe Orły Tilburg* [online], <http://starokatolicki.nl/wsparcia-dla-polskiej-akademii-pilkarskiej-fc-biale-orly>, [dostęp: 29.05.2021].

²³⁸ *Wsparcie dla polskiego klubu piłkarskiego FC Białe Orły Tilburg* [online], <http://starokatolicki.nl/wsparcie-dla-polskiego-klubu-pilkarskiego-fc-biale-orly-tilburg>, [dostęp: 29.05.2021].

²³⁹ Ibidem.

²⁴⁰ Zob. Parafia Kościoła Starokatolickiego..., op. cit.

Jak wynika z powyższych rozważań Kościół katolicki oraz inne wspólnoty wyznaniowe, oprócz funkcji religijnej pełnią funkcje pomocowe, podtrzymują tożsamość narodową i kontakty z krajem. Są miejscem, gdzie początek biorą różne inicjatywy emigracyjne: edukacyjne, kulturalne i sportowe. Czasami są miejscem wsparcia socjalnego, nierzadko ekonomicznego, a przede wszystkim integrują Polaków. Obecnie Kościół już nie musi być głównym centrum życia polonijnego, ponieważ pojawiły się alternatywne sposoby zrzeszania się i nieformalnej aktywności imigrantów, to w Królestwie Niderlandów właśnie polskie parafie są najbardziej popularnym miejscem spotkań i zrzeszania się Polaków.

4 Szkoły polonijne i szkolne punkty konsultacyjne przy Ambasadzie RP w Hadze i ich rola w edukacji i wychowaniu dzieci i młodzieży polonijnej

4.1 Początki edukacji polonijnej w Królestwie-Niderlandów

Historia nauczania języka polskiego oraz upowszechniania kultury polskiej w świecie związane są z emigracją Polaków już w XIX wieku. Najstarszą szkołę polonijną założono w 1842 roku we Francji¹. Polska nie mogła wspomagać jej działalności, ponieważ nie istniała jako państwo. Zmieniło się to dopiero z chwilą odrodzenia kraju w 1918 roku. Podstawową formą działań, z którą łączono nadzieję na zachowanie tożsamości Polaków na emigracji, było wspieranie aktywnych w kraju i za granicą organizacji opiekuńczych i polonijnych. O ile początkowo opieka Ministerstwa Spraw Zagranicznych nad stowarzyszeniami miała charakter doraźny, to po 1926 roku można było zaobserwować wzrost aktywności polskiej służby zagranicznej w zakresie udzielania wszelkiej pomocy organizacjom polonijnym².

W tym czasie w Polsce za bardzo istotne uważano prowadzenie spójnej polityki językowej, a jednym z wyzwań, przed którym stanęły władze odrodzonego państwa było nadanie językowi polskiemu rangi języka państwowego i przyjęcie oficjalnej nomenklatury. Ustawowe określenie języka polskiego mianem państwowego stało się faktem dopiero 31 lipca 1924 roku³. Owa dbałość o polszczyznę znalazła swoje odzwierciedlenie w poparciu wszelkich inicjatyw mających na celu podtrzymanie znajomości języka polskiego wśród emigrantów, w tym wspieranie szkół i organizowanie kursów językowych.

Przykładem takiego działania jest pomoc w organizowaniu kursów językowych w przedwojennej Limburgii, w której mieszkali i pracowali polscy górnicy z rodzinami. Polacy przyjeżdżali do pracy bez zamiaru stałego osiedlenia się, więc coraz częściej słyszano postulat, w którym domagali się szkoły narodowej⁴. Inicjatorem tego ważnego przedsięwzięcia był oddelegowany przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i

---

¹ Zob. *Szkolnictwo polskie na świecie. Zarys syntezy*, pod red. A. Koprucki, Lublin 1995.

² A. Kicingier, *Polityka emigracyjna II Rzeczypospolitej*, „Central European Forum For Migration Research” 4 (2005), s. 43.

³ E. Woźniak, *Polityka językowa państwa polskiego w okresie międzywojennym*, „Socjolingwistyka” 29 (2015), s. 12.

⁴ F. Wojciechowski, *Voor brood en vrijheid. Honderd jaar Polen in Zuid- Limburg 1900- 2000*, Zwolle 2000, s. 43.

Oświecenia Publicznego w Polsce nauczyciel, Bernard Janik⁵, który do Limburgii trafił w 1927 roku. Pracę nad zorganizowaniem szkoły polskiej rozpoczął od kursów językowych, które miały na celu rozbudzić zainteresowanie nauką języka polskiego oraz określić rzeczywistą liczbę dzieci polskich migrantów. W pierwszym roku działalności B. Janika zorganizowano trzy kursy obejmujące język polski, historię oraz geografię Polski. Na każdy z kursów uczęszczało około 40 dzieci. Zamiarem organizatorów, którymi byli członkowie organizacji zrzeszonych w Zjednoczeniu Polskich Towarzystw w Limburgii, było przekształcenie tych zajęć w regularną naukę, a najlepiej w szkołę, ale jak można było się spodziewać, napotkali ogromne trudności organizacyjne i finansowe. Obawiali się również tego, że szkoła polska stanie się placówką, która będzie przygotowywała tylko robotników, i to o niskich kwalifikacjach. Problemem była także postawa kleru z Limburgii, który bał się utraty parafian, ponieważ wraz z otwarciem szkoły mieli zacząć działać w tym rejonie również polscy księża. W końcu dzięki życzliwemu poparciu konsula honorowego Rzeczypospolitej Polskiej w Heerlen, Franciszka Gerarda van der Kroona, we wrześniu 1928 roku otwarto w Brunssum szkołę polską im. Św. Stanisława. W pierwszym roku istnienia uczęszczało do niej 30 dzieci, a cztery lata później już ponad 200. Wzrost liczby uczniów można wytłumaczyć dobrą jakością nauczania i dużym wzrostem zainteresowania nauką w języku polskim wśród górników⁶. Wizytujący tę placówkę w 1928 roku ksiądz Józef Szymański wspominał, że uczniowie szkoły byli w wieku od 7 do 11 lat. Utworzono cztery klasy, ale nauka odbywała się w jednym pomieszczeniu. Gość chwalił dzieci za ich poprawną

---

⁵ Bernard Janik urodził się 23 czerwca 1904 r. w Berlinie. W 1918 r. przeniósł się z rodzicami do Poznania. Szkołę średnią w Rawiczu ukończył pięć lat później i od tej pory pracował jako nauczyciel. W latach 1927- 1931 mieszkał i nauczał w Limburgii, gdzie pełnił również obowiązki sekretarza Konsulatu Honorowego Rzeczypospolitej. Był założycielem i pierwszym redaktorem czasopisma „Polak w Holandii”. Po powrocie do kraju ukończył pedagogikę i germanistykę na Uniwersytecie Poznańskim. Uczył w Gimnazjum Polskim w Gdańsku. W 1932 r. był członkiem zarządu Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki. W latach 1936-1937 piastował stanowisko wicedyrektora Biura Gdańskiej Macierzy Szkolnej. Wojnę przeżył ukrywając się na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Po wyzwoleniu wrócił do Gdańska i został dyrektorem I Liceum Ogólnokształcącego. Przez pięć lat był prezesem Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki, a w latach 1956-1960 jego sekretarzem generalnym. Do 1974 r. prowadził lektoraty w Wyższej Szkole Handlu Morskiego. B. Janik opracował i przetłumaczył na język polski teksty prawa morskiego, a w innej pracy wykazał zależność polskiej terminologii morskiej od języka niderlandzkiego. Był inicjatorem i współautorem monografii o Gimnazjum Polskiego Macierzy Szkolnej. Zmarł 10 lipca 1977 r. i został pochowany na Cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku. Zob. *Janik Bernard*, https://www.gedanopedia.pl/gdansk/?title=JANIK_BERNARD (19.12.2019).

⁶ A. Nadolny, *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” t. 1 (1976), s. 114-117.

polszczyznę i pisał, że znają polskie piosenki⁷. Szkoła miała własną biblioteczkę, w której znajdowało się ponad 100 pozycji książkowych⁸.

Pomimo rozpoczęcia działalności polskiej szkoły, nie zaprzestano organizowania kursów języka, historii i geografii polskiej. Korzystało z nich około 200 uczniów. Liczba nauczycieli języka polskiego w Limburgii wzrosła wówczas do czterech i oprócz B. Janika, byli to: Sylwester Błaszczyk, Józef Piotrowski i Jan Stachowiak. Doceniając ich pracę i głębokie zaangażowanie w działalność społeczną, rząd polski w 1934 roku odznaczył ich srebrnym i brązowymi krzyżami zasługi⁹. S. Błaszczyk przez kilka lat prowadził chór, uczył tańca i śpiewu, sprawował nadzór nad budową Domu Polskiego w Brunssum i był również redaktorem pisma „Polak w Holandii”. Po jego odwołaniu nauczaniem zajmowała się, oprócz Jana Stachowiaka, również Anna Prusówna. Przez pierwsze trzy lata szkoła w Brunssum mogła funkcjonować przy wsparciu finansowym państwa polskiego, ale w okresie kryzysu ekonomicznego (1929-1933) sytuacja się zmieniła i placówka przeszła całkowicie pod administrację holenderską. W latach 1932-1939 dyrektorem szkoły był L.G. de Rouw. Nauka odbywała się przez 6 godzin dziennie - 3 godziny po polsku, 3 po holendersku. Miejscowy polski duszpasterz pełnił obowiązki katechety. Niestety z czasem lekcje w języku polskim zredukowano do 6 tygodniowo. W języku polskim, poza samym językiem, nauczano historii, geografii, religii oraz śpiewu. Szkoła traciła powoli swój narodowy charakter, chociaż w Limburgii nie spadało zainteresowanie nauką języka ojczystego, czego dowodem była liczba uczniów na kursach. W 1936 roku języka polskiego w różnych miejscowościach uczyło się 288 osób¹⁰, a w 1938 - 231¹¹.

Szkoła im. Św. Stanisława była wyjątkowa, ponieważ jako jedyna polska placówka działała w oficjalnym systemie edukacji Królestwa Niderlandów. Taka

---

⁷ J. Szymański, *Z dziejów walki o dusze polskie. Polskie władze kościelne i świeckie w trosce o rodaków w Holandii. Relacja z 1928 roku*, „Roczniki Historii Kościoła” 3 (2011), s. 199-211.

⁸ A. Nadolny, op.cit.

⁹ *Holandja. Odznaczenia polskich działaczy społecznych w Limburgii*, „Polacy za Granicą” 1 (1935), s. 42.

¹⁰ A. Nadolny, op.cit.

¹¹ Wg danych statystycznych dotyczących ludności polskiej w Limburgii z dnia 30.07.1938 r. kursy doszkalające (językowe) dla dzieci organizowano w 7 miejscowościach (Brunssum- 67 osób, Heerlenheide- 38, Huskenkolonie- 36, Hoensbroek- 19, Waubach- 24, Eygelshoven- 22 i Lutterade-25). Prowadzili je Sadowski-Hoensbroek, Sobol- Waubach, Piasecki- Eygelshoven, Budziszewska- Lutterade. W sprawozdaniu brakuje imion nauczycieli oraz nie podano nazwisk prowadzących kursy w pozostałych miejscach. Podana liczba uczniów stanowi połowę dzieci w wieku szkolnym polskiego pochodzenia, które wówczas mieszkały w Limburgii. Za: R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie w Europie powersalskiej*, Warszawa 2013, s. 233.

sytuacja już się nie powtórzyła ani w Brunssum, ani w innym mieście pomimo starań wprowadzenia nauki języka polskiego do szkół w Niderlandach¹².

Praca oświatowa wśród holenderskiej Polonii nie kończyła się na nauce języka polskiego. Działało sporo organizacji społecznych i zespołów artystycznych, a nauczyciele i księża wygłaszali po polsku pogadanki związane z ważnymi rocznicami narodowymi. Organizowano spotkania w czasie świąt państwowych i kościelnych. Aktywnie działało harcerstwo, które zrzeszało w 1938 roku 171 harcerek i harcerzy¹³. Jego organizatorem był ksiądz Wilhelm Hoffmann, który zabierał młodzież na obozy letnie i wycieczki oraz urządzał zawody sportowe i konkursy wiedzy o Polsce. Do harcerstwa mogli należeć wszyscy zainteresowani, a nie tylko młodzież szkolna¹⁴.

II wojna światowa przerwała działalność organizacji polonijnych, ale po jej zakończeniu, wraz z odradzającym się życiem społecznym wśród Polaków w Holandii, zorganizowano ponownie kursy języka polskiego. Na terenie Królestwa Niderlandów przebywało wówczas około 8 - 10 tysięcy osób z Polski¹⁵. Polacy i osoby polskiego pochodzenia zamieszkiwali przede wszystkim Limburgię oraz Bredę i jej okolice, a 250 osób pracowało we Vlissingen, w stoczni De Schelde. Polacy osiedlali się również w dużych miastach - w Amsterdamie, Hadze i Utrechcie¹⁶. Rozwój szkolnictwa

---

¹² Jesienią 2012 r. z inicjatywy Ambasady RP oraz Wima Jansena op de Haar, nauczyciela języka niemieckiego w haskim Aloysius College rozpoczęły się lekcje języka polskiego w tej szkole. Odbýwały się dwa razy w tygodniu- we wtorek i czwartek. Przeznaczone były dla uczniów szkół średnich z poziomu havo i vwo (szkoły pięcioletnia i sześcioletnia kończące się egzaminami upoważniającymi do kontynuowania nauki w wyższych szkołach zawodowych- havo i na uniwersytecie- vwo). Zajęcia prowadziła Renata Hołuj. Projekt finansowała Ambasada RP w Hadze. Zakończył się dwa lata później i nie został wznowiony, ponieważ zlikwidowano Aloysius College, a uczniowie zostali przeniesieni do innych szkół średnich w Hadze. Ci którzy ukończyli kurs podstawowy wyjechali na wycieczkę do Polski. Obecnie prowadzone są nieoficjalne rozmowy na temat wprowadzenia języka polskiego do szkół w Amsterdamie. Zajmuje się tym Bożena Kopczyńska, przewodnicząca Fundacji „Centrum Lokomotywa”. Jej działania wspiera „Seksja Polska” fundacji „Levende Talen”, organizacji skupiającej nauczycieli języków obcych w Królestwie Niderlandów. Również Ambasada RP w Hadze popiera tego rodzaju inicjatywy. Na razie jednak satysfakcjonujących rezultatów nie ma. Być może zainteresowanie polskich uczniów i rodziców nauką języka polskiego jest niewystarczające. Można to zauważyć np. w szkołach europejskich. W Holandii funkcjonują dwie- w Bergen oraz w Hadze, ale tylko w tej pierwszej odbywają się zajęcia z języka polskiego. W drugiej nie ma chętnych, a trzeba zaznaczyć, że w Hadze mieszka najwięcej polskich dzieci i młodzieży. (Informacje na temat próby wprowadzenia nauczania języka polskiego do szkół niderlandzkich pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Natalią Zweekhorst, Specjalistą ds. Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej w Ambasadzie RP w Hadze, 02.12.2021 r., Haga).

¹³ Związek Harcerstwa Polskiego w Holandii, którego komendantem był ks. W. Hoffmann zrzeszał 3 drużyny męskie, 1 zastęp samodzielny, 3 drużyny żeńskie, 4 gromady zuchowe chłopców oraz 3 gromady zuchowe dziewczynek. W 1938 r. do ZHP należało: 70- harcerzy, 28 zuchów, 50 harcerek oraz 23 zuchenek. Harcerze i zuchy działali na terenie Brunssum, Waubach, Hoensbroek, Heerlen, Nieuw Einde, Lutterade i Eygelshoven. Za: R. Żelichowski, *op. cit.*, s. 235.

¹⁴ Zob. A. Nadolny, *op. cit.*

¹⁵ A. Nadolny, *op. cit.*, s. 125-127.

¹⁶ Ibidem.

polonijnego nastąpił dzięki aktywności organizacji takich jak: Polskie Towarzystwo Katolickie (PTK) oraz Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (SPK).

Z inicjatywy PTK i SPK działały szkoły oraz przedszkola w Bredzie, Brunssum, Hadze, Amsterdamie, Oosterhout, Preisenbeek, Eindhoven, Waubach oraz Spekholzerheide. Częściowo korzystały one z pomocy finansowej udzielanej im przez Fundusz Oświaty Polskiej, którą otrzymywały za pośrednictwem Światowego Związku Polaków z Zagranicy¹⁷. Polacy z Limburgii zwrócili się o pomoc w uruchomieniu polskiej szkoły do Holenderskiego Komitetu do Spraw Pomocy Humanitarnej Narodowi Polskiemu, który powstał we wrześniu 1939 roku, a swoją działalność wznowił 5 listopada 1945 roku. Sekretarzem oddziału w Amsterdamie był Stefan Łubieński, który uzyskał zgodę na czasową pomoc dla szkolnictwa w Limburgii. Niestety miesięczne koszty utrzymania wynosiły ponad 250 guldenów, a szkoła w Heerlen otrzymała pomoc tylko w wysokości 27 guldenów na miesiąc. Łubieński apelował do Ministerstwa Oświaty w Londynie oraz do organizacji takich jak „Światpol” (Światowy Związek Polaków z Zagranicy) o wsparcie, ale w powojennej rzeczywistości nie było o nią łatwo. Na potrzeby Polaków w Holandii 5 tysięcy guldenów wyasygnował papież Pius XII i z tych pieniędzy finansowano między innymi szkolnictwo. Nie obyło się także bez wewnętrznych sporów. W 1945 roku decyzją Inspektora Szkolnego Edwarda Pomorskiego (chodzi o Rząd Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie) nauczycielem w Limburgii został Marian Jakubowski, który zastąpił Tadeusza Norberta Kossobudzkiego, byłego żołnierza AK. Od początku popadł on w konflikt z księdzem Bronisławem Bińkowskim, w wyniku którego odmawiano Jakubowskiemu wynajmu pomieszczeń na kursy języka polskiego. Poza tym sekretarz Komitetu do Spraw Pomocy Humanitarnej Narodowi Polskiemu S. Łubieński nie chciał aby Komitet dalej finansował edukację polską, ponieważ obawiał się zarzutów o popieranie kultury polskiej, co nie było celem statutowym organizacji, ponadto Komitet musiał zachować neutralność polityczną i udzielać tylko pomocy humanitarnej. Na ten temat więcej pisze Ryszard Żelichowski w pracy „Stosunki polsko-holenderskie w Europie pojałtańskiej”¹⁸.

W 1957 roku szkołkę w Amsterdamie, powstałą z inicjatywy SPK, prowadziła Zofia Langelaar, a uczęszczało do niej około 50 dzieci. Zajęcia odbywały się dwa razy w tygodniu- w środy i w soboty. Również z inicjatywy SPK w Domu dla Uchodźców w

---

¹⁷ W. Eder, *Polonia w Holandii po II wojnie światowej*, „Przegląd Zachodni” 1 (1988), s. 163.

¹⁸ R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie w Europie pojałtańskiej*, Warszawa 2014, s. 267-270.

Amsterdamie działała podobna placówka. PTK w 1960 roku miało pod swoją opieką sześć szkół, z których do bardzo aktywnych należała szkoła w Bredzie licząca około 40 uczniów. Ponadto PTK organizowało kolonie i obozy wypoczynkowe, z których korzystało w wakacje około 200 dzieci. W Bredzie od 1952 roku działała również szkoła utworzona z inicjatywy weteranów

1. Polskiej Dywizji Pancerniej, którą do 1966 roku prowadził Jan Niwiński¹⁹. W 1957 roku w trzech oddziałach uczyło się 64 dzieci. Przy szkółce działał chór i grupa taneczna prowadzona przez Janinę Galas²⁰. Do tradycji szkoły, nawiązuje otwarta w 1997 roku placówka w Bredzie, o której będzie mowa w dalszej części rozdziału²¹.

Na początku lat sześćdziesiątych w oświacie polonijnej w Holandii nastąpił zastój i trwał on ponad dwadzieścia lat. Przyczyną takiego stanu były zanikanie tradycyjnych skupisk Polonii oraz fakt, że drugie i trzecie pokolenie polskich migrantów nie było zainteresowane nauką języka swoich przodków. Wiesława Eber opisała, w jaki sposób w tamtym czasie odbywało się nauczanie. Według jej wiedzy stałe lokale szkolne znajdowały się tylko w

Heerlerheide i Waubach, a poza tym lekcje organizowano w domach prywatnych. Nauczycielem był, wspomniany wcześniej, M. Jakubowski, który również prowadził zespół folklorystyczny „Syrena”. W 1963 roku nauką objęto uczniów w wieku 7-13 lat. Na zajęcia uczęszczało 43 dzieci oraz 7 osób dorosłych. M. Jakubowski odwiedzał średnio raz w tygodniu 16 punktów, w których prowadził lekcje. Trzy lata później w 18 punktach lekcyjnych z nauki języka polskiego korzystało 41 dzieci w wieku 9-17 lat i 7 matek. W 1969 roku nauką języka ojczystego objęto w Holandii 46 dzieci. Tematy realizowane na zajęciach nauczyciel opracowywał na podstawie elementarza Mariana Falskiego. W programie zamieszczał także skrócone wiadomości z zakresu historii i

---

¹⁹ A. Skibniewski, *Historia Polonii w Bredzie 1944 – 2020*, cz. 1 [online], <https://www.wiatrak.nl/80363/historia-polonii-w-bredzie-1944-2020-czesc-i>, [dostęp: 02.02.2020].

²⁰ Janina Galas-Stawarz urodziła się 1.04.1928 r. w Pstrągowej. Jako kilkulatka przeniosła się z rodziną do Francji, gdzie pracował jej ojciec, Michał. Jej matką była Alicja Stawarz z d. Fonfara. Wojna uniemożliwiła jej studia muzyczne, ale została organiściwą w miejscowym kościele i prowadziła tam również chór. W 1948 roku wyszła za mąż za Bronisława Galasa i razem z mężem przeprowadzili się do Holandii, gdzie pracowała m.in. w firmie „Philips”. Poza pracą zawodową, J. Galas pracowała społecznie jako tłumaczka w Polskim Towarzystwie Katolickim (Poolse Katholieke Vereniging) w Bredzie. Jej zamiłowanie do muzyki nie zgasło, więc przy jednej ze szkółek prowadziła chór oraz grupę taneczną. Zmarła w Bredzie 17.02.2008 roku w wieku 80 lat i została pochowana w Terheijden. Za: *Nooit meer pijn... In lifdevolle herinering aan Janina Galas-Stawarz*, <https://heemkundekring-made-en-drimmelen.nl/images/hkk/gedachtenisprentjes/view.php?src=/images/hkk/gedachtenisprentjes/./S/SAA%20bidprentjes/Stawarz%2C%20Janina-%20Galas.jpg>, (12.12.2019).

²¹ *Kronika Szkolna Polskiej Szkoły w Bredzie (1997- 2005)*, (Kronika znajduje się w dokumentacji Szkoły im. K. Makuszyńskiego w Bredzie.).

geografii oraz zagadnienia dotyczące Polski współczesnej. M. Jakubowski zwracał szczególną uwagę na naukę śpiewu i na każdej lekcji poświęcał kilka minut na przyswojenie tekstów i melodii polskich piosenek. Młodzież wyjeżdżała na polskojęzyczne kolonie letnie organizowane zarówno w Polsce, jak i w ośrodkach polonijnych w Spa i Comblain la Tour²². Ksiądz Nadolny informował o 7 polskich szkołkach, które działały w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, ale nie podał żadnych szczegółów na ich temat. Za jedną z przyczyn braku zainteresowania nauką języka polskiego uważał fakt, że Polonia holenderska składała się w większości z mężczyzn, którzy założyli rodziny z Holenderkami. Językiem domowym w sposób naturalny stawał się niderlandzki²³.

O niebezpieczeństwie wynarodowienia w skupiskach mężczyzn wspomina również W. Eder²⁴. Nie wszyscy mężczyźni ograniczali swoje związki z polską kulturą i językiem. Przykładem może być sam M. Jakubowski, który nie tylko nauczał języka polskiego ale też założył w 1964 roku, obok „Syreny”, dziecięcy zespół folklorystyczny o nazwie „Syrenka”²⁵. Nie była to jedyna grupa artystyczna dla dzieci i młodzieży, która działała w środowisku polonijnym. Już od 1958 roku w Eindhoven występowała grupa folklorystyczna „Cracovia” założona przez Janosa Zadorę i Franciszka Caputę. Dzięki próbom i występom młodzi ludzie mieli kontakt z polską kulturą i językiem przodków²⁶, a oba zespoły są aktywne do dziś.

Pod koniec lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych na terenie Królestwa Niderlandów znaleźli się migranci z Polski, którzy opuścili kraj przede wszystkim z przyczyn politycznych. Mieli oni potrzebę integrowania się, ale też zachowania własnej tożsamości. Byli dobrze wykształceni i rozumieli konieczność edukowania swoich dzieci, także w zakresie języka ojczystego. Organizacje, które powstały wcześniej nie oferowały w programie tego, czym interesowali się wówczas młodzi Polacy. Zaczęły powstawać nowe, nieobciążone przeszłością wojenną i otwarte na współpracę z Holendrami, stowarzyszenia i fundacje czego przykładem może być Polsko-Niderlandzkie Stowarzyszenie Kulturalne, o którym będzie szerzej mowa w

---

²² W. Eder, op. cit., s. 163.

²³ A. Nadolny, op. cit., s. 127.

²⁴ W. Eder, op. cit., s. 159.

²⁵ J. Dąbrowska, *Marian Jakubowski* [online], http://www.nagrodakolberg.pl/laureaci-marian-jakubowski_zalozyciel_zespolu_syrena_z_, [dostęp: 20.03.2020].

²⁶ W. Willems, H. Verbeek, *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland*, Amsterdam 2012, s. 131-135.

rozdziale czwartym²⁷. Już na łamach październikowego „Biuletynu PNKV” z 1980 roku Małgorzata Smulders poprosiła czytelników o ustosunkowanie się do projektu zorganizowania polskiej szkoły²⁸. Wkrótce w czasopiśmie znalazło się zaproszenie na spotkanie rodziców. Klub dziecięcy miał zacząć działać w lokalu w Amsterdamie przy Utrechtse Brug. Pod koniec lata 1981 roku do grupy młodszej (4-6 latków) było 11 chętnych, a do starszej zapisano 4 dzieci. Klub miał być miejscem nauki przez zabawę²⁹. Planowano również zorganizować biblioteczkę dla najmłodszych³⁰. W ciągu kilku lat bardzo wzrosło zainteresowanie dwujęzycznym wychowaniem, o czym zdecydowała zmiana struktury Polonii. Do Holandii już od końca lat sześćdziesiątych przyjeżdżały młode kobiety, dla których zachowanie języka polskiego i własnych tradycji stało się priorytetem mimo poślubienia Holendrów³¹. Taka postawa znalazła swoje odzwierciedlenie w artykułach, jakie ukazywały się na łamach polonijnych czasopism. W 1987 roku „Biuletyn PNKV” przedrukował z „De Volkskrant” (dziennik o zasięgu krajowym o charakterze umiarkowanym, centrolewicowym) artykuł zatytułowany „De dilemma's van een tweetalige opvoeding”, czyli „Dylematy dwujęzycznego wychowania”³². Świadomość rodziców, a przede wszystkim polskich matek i ich niezgoda na oficjalny przekaz, że nauka języka polskiego nie jest ważna, zaowocowała tym, że od końca lat osiemdziesiątych zaczęto zakładać szkoły polonijne. Większość z nich jest obecnie członkami stowarzyszenia Forum Polskich Szkół w Holandii (FPSN).

---

²⁷ Założenie PNKV - 9 marca 1980: Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 40145250, s. 1.

²⁸ M. Smulders, *Szkółka polska*, „Biuletyn PNKV” 6 (1980), s. 8.

²⁹ M. Smulders, *De kinderklub/ Klub dziecięcy*, „Biuletyn PNKV” 6 (1981), s. 5-7.

³⁰ M. Smulders, *De kinderbibliotheek/ Biblioteczka dziecięca*, „Biuletyn PNKV” 6 (1981), s. 5-7.

³¹ E. Kruk, *Współczesne migracje Polek do Królestwa Niderlandów*, „Nederlandica Wratislaviensia” XXV (2015), s. 103-121.

³² *De dilemma's van een tweetalige opvoeding*, „Biuletyn PNKV” 2 (1987), s. 10-12.

4.2 Szkoły polonijne w Królestwie Niderlandów po 1989 roku

Pierwszą placówką polonijną w Królestwie Niderlandów była szkoła w Eindhoven, która założona została 14 kwietnia 1988 roku przez Urszulę Otterlo-Zawadzińską. Powstała ona przy znaczącym wsparciu ówczesnego konsula RP Zbigniewa Tomkowskiego oraz PNKV z Josem Vriesema na czele³³. W styczniu 1989 roku „Biuletyn PNKV” poinformował o pierwszym wydarzeniu szkolnym w Eindhoven, o jasełkach³⁴. Następnie Krystyna van Eggermond-Krupa napisała o działalności szkoły, która zaczęła od pracy w dwóch grupach wiekowych. Młodszą, skupiającą dzieci w wieku 3-7 lat, uczyła Irena Jandy, a grupę starszą, od 8-14 lat, Urszula van Otterlo-Zawadzińska. Każda klasa dysponowała własnym lokalem lekcyjnym w szkole przy Floralaan. Dzieci korzystały także z sali gimnastycznej, a rodzice mogli spotykać się w pokoju nauczycielskim. Program szkolny, uwzględniający wiek uczniów i związane z tym odmienne zainteresowania, został opracowany przez obie nauczycielki mające doświadczenia w pracy metodyczno-dydaktycznej. Pierwszy rok nauki przebiegał pod hasłem: „Piękna nasza Polska cała”³⁵.

K. Eggermond-Krupa wyraziła nadzieję, że niedługo inicjatywa z Eindhoven znajdzie naśladowców i w Holandii powstanie więcej polskich szkół. I rzeczywiście, powoli zaczęły pojawiać się w różnych miejscowościach szkoły polonijne prowadzone przez rodziców i wolontariuszy. Pierwszymi szkołami oferującymi naukę języka polskiego oraz kontakt z polską kulturą były szkoły w Utrechcie, Delft, Assen, Vijmen i w Tilburgu. Szkoła w Eindhoven współpracowała z zespołem tańca „Cracovia” oraz z teatrem „Het Klein”, który prowadziła Halina Witek³⁶. Przykładem tej współpracy może

---

³³ Informacja o Polonii w Holandii, Zbiory Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego UKW, Dar Urszuli Zawadzińskiej (3/2020) Polska Szkoła w Eindhoven, cz. I, s. 2004. (Zbiór w opracowaniu).

³⁴ K. van Eggermond-Krupa, *Polskie Jasełka w Szkole Polskiej w Eindhoven*, „Biuletyn PNKV” 1 (1989), s. 16-17.

³⁵ K. van Eggermond-Krupa, *Zakończenie roku szkolnego w Szkole Polskiej w Eindhoven*, „Biuletyn PNKV” 4 (1990), s. 20-21.

³⁶ Halina Witek (1945-2019) była polsko-holenderską artystką awangardową- jej sztuka obejmowała projektowanie, dramat, pantomimę i instalacje cyfrowe. H. Witek także malowała. Jej mistrzem był Henryk Tomaszewski. Po studiach na Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu przyjechała do Holandii, gdzie w 1975 r. założyła razem z mężem, Paulem Glimmerveen, teatr- „Het Klein Pantomimetheater”, który znajdował się w centrum Eindhoven i działał do 2005 r. Oprócz przedstawień, H. Witek organizowała kursy i warsztaty tańca i ruchu. Interesowała się i wykorzystywała w swoich przedstawieniach japoński taniec buto, taniec brzucha z Jemenu i Pencak Silat z Indonezji. Zespół teatru „Het Klein” wiele razy występował poza granicami Holandii, np. w 1987 r. we Wrocławiu, w 1988 r. w Indiach, w 1989 w Japonii. Po zamknięciu teatru artystka prowadziła ProjektKLEIN i podjęła pracę na Wydziale Fizyki Stosowanej Politechniki w Eindhoven. Jej zadaniem było łączenie sztuki i nauki, co w praktyce oznaczało przetwarzanie obrazów wirów, fraktali, atomów i dipoli w animacje i filmy. Jednym z jej pierwszych projektów w TU/e był pokaz multimedialny, który wraz z DJ Lady Aïdą i tancerką brzucha

być zorganizowanie wystawy prac uczniów podsumowujących cykl zajęć o polskich legendach w 1995 roku. W czasie tego wernisażu obecny był mieszkający w Best, niedaleko Eindhoven, poeta i kompozytor, Andrzej Tylko-Tylczyński, który specjalnie na tę okazję napisał wiersz dla uczniów oraz zadeklamował „Panią Twardowską” Adama Mickiewicza³⁷. Uczniowie z Eindhoven mogli popisać się swoimi talentami w czasie konkursu poezji, który organizowany był w Eindhoven. W 2000 roku zainscenizowali „Rzepkę” Juliana Tuwima, a Iza van Ven i Beata Żaczekiewicz otrzymały nagrody za stroje do tego wiersza³⁸. Przez pierwsze dwadzieścia lat w Eindhoven uczyło się 214 dzieci, a w szkole przez ten okres pracowało 19 nauczycielek. Przez długie lata prowadzeniem placówki, administracją oraz kontaktami z rodzicami zajmowali się Zofia van der Vorst i Stefan Żaczekiewicz³⁹. Oboje bardzo zasłużeni dla krzewienia polskiej edukacji wśród Polonii holenderskiej. Doceniono również zasługi U. Otterlo-Zawadzińskiej, która w 1993 roku otrzymała Krzyż Kawalerski Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁰, a w 2011 roku została odznaczona Medalem Komisji Edukacji Narodowej⁴¹. Obecnie szkoła jest sobotnią szkołą społeczną, współfinansowaną przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów w ramach wsparcia oświaty polonijnej na Zachodzie. Jest członkiem Forum Polskich Szkół w Holandii (FPSN) oraz Heritage Language Schools Eindhoven, organizacji zrzeszającej szkoły różnych języków ojczystych w Eindhoven. Prowadzącą placówkę jest Anna Kijak, która między innymi zajmuje się projektami związanymi z wielojęzycznością oraz wielokulturowością. Oprócz zajęć lekcyjnych, których w roku szkolnym jest 20, uczniowie wraz z rodzicami i opiekunami celebруют Wigilię, przygotowują występy jasełkowe oraz biorą udział w Festiwalu Polskiej Poezji dla Dzieci „Wierszowisko”. Szkoła informuje i zachęca również do udziału w innych konkursach i spotkaniach polonijnych⁴².

Laetaną wykonała podczas konferencji poświęconej nanotechnologii w 2006 roku. Inne produkcje inspirowane były jej fascynacją kosmosem. Część animacji H. Witek można zobaczyć w Museum of Computer Art. (MOCA). Za swoją pracę i twórczość odznaczona została Orderem Oranje-Nassau. Zmarła w wieku 74 lat. Zob. MOCA, <https://moca.virtual.museum/digivid/amorfati.htm>, (11.04.2022).

³⁷ M. Wimmers, *Polska szkoła w Holandii. Polska szkoła w Eindhoven*, „Biuletyn PNKV” 1 (1995), s. 26- 27.

³⁸ K. Bolder-Lenartowicz, *Niezapomniane „Wierszowisko”*, czyli dziecięcy konkurs recytatorski w Eindhoven, „Biuletyn PNKV” 6 (2000), s. 58- 59.

³⁹ Zob. *20 lat działalności Polskiej Szkoły w Eindhoven*, red. E. Kłoszewska, K. Bolder, Eindhoven 2008.

⁴⁰ W. van Leeuwen, *Medal dla pani Urszuli Zawadzińskiej*, „Biuletyn PNKV” 1 (1994), s. 12-13.

⁴¹ *Medale KEN w Holandii, Urszula Zawadzińska* [online], <https://www.fpsn.nl/pl/medale-ken-w-holandii>, [dostęp: 23.03.2021].

⁴² Polska Szkoła Eindhoven, <http://www.eindhoven.polskaszkoła.nl>, (23.03.2021)

W 1989 roku rozpoczęła działalność Szkoła ABC w Delft, którą założyła Zofia Schroten- Czerniejewicz. W 1991 roku informował o niej Jos Vriesema z PNKV⁴³. Do Szkoły ABC uczęszczało 14 dzieci⁴⁴. Rodzice opłacali wynajem pomieszczeń w Domu Osiedlowym „De Wending” oraz kupowali pomoce naukowe, a roczna składka na dziecko wynosiła 25 guldenów. Pierwszymi nauczycielkami Szkoły ABC były Mirosława Stobelar i Anna Głogowska. Z czasem szkółka przekształciła się w fundację i działała jeszcze w latach dziewięćdziesiątych⁴⁵.

Z inicjatywy jednego z oddziałów PNKV 6 października 1990 roku rozpoczęły swoją działalność szkoły w północnej części Holandii, w Assen i Groningen. Oferowano w nich naukę języka polskiego dla dzieci w wieku od 4 do 14 lat. Szkoła miała dbać o wychowanie uczniów w polskich tradycjach i kulturze. Zainteresowani mogli nawiązać kontakt z Marią Schnieders-Łuczak⁴⁶ i Stanisławem Radziwonem⁴⁷. Na koniec roku szkolnego 1990/1991 szkoła w Groningen liczyła 15 uczniów, którzy uczęszczali do trzech klas. Oddział w Assen liczył 14 uczniów, których podzielono na dwie klasy. Kierowniczką szkoły została Christina de Keyzer⁴⁸. Uczniowie, nauczyciele i dzieci świętowali wspólnie Nowy Rok, o czym w styczniu 1992 roku donosił „Biuletyn PNKV”⁴⁹. Szkoła w Assen znalazła się wśród pierwszych placówek, które utworzyły FPSN w 1995 roku. Szkoła przestała być wymieniana wśród członków Forum w roku szkolnym 1999/2000 i wtedy prawdopodobnie zawiesiła całkowicie swoją działalność. Liczba jej uczniów nie przekroczyła nigdy 20. Również placówka z Groningen przestała być aktywna około 2000 roku⁵⁰.

Pod patronatem PNKV działała również szkółka w Vijmen, niedaleko Den Bosch.

Urszula Vriesema-Czerwińska razem z Małgorzatą Borsboom od 1991 roku prowadziły „Polskie ognisko”, które oferowało zajęcia dwa razy w miesiącu. Dzieci uczyły się polskich piosenek, legend, zwyczajów, a starsze czytać i pisać. W tematy wplatan

---

⁴³ *Verenigingsnieuws. Poolse Schooltjes. Assen*, „Biuletyn PNKV” 4 (1991), s. 7.

⁴⁴ J. Leska-Ślęzak, *Polacy w Holandii*, Toruń 2003, s. 157.

⁴⁵ Informacje na temat działalności Szkoły ABC pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Zofią Schroten-Czerniejewicz, założycielką Szkoły ABC oraz Fundacji „Scena Polska”, 07.12.2020, Utrecht.

⁴⁶ *Poolse School Regio Noord*, „Biuletyn PNKV” 5 (1990), s. 16.

⁴⁷ *Verenigingsnieuws. Poolse Schooltjes. Groningen*, „Biuletyn PNKV” 4 (1991), s. 6.

⁴⁸ *Verenigingsnieuws. Poolse Schooltjes. Assen*, „Biuletyn PNKV” 4 (1991), s. 7.

⁴⁹ *Verenigingsnieuws. Poolse Schooltjes*, „Biuletyn PNKV” 1 (1994), s. 7.

⁵⁰ *Sprawozdanie z działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w roku szkolnym 1999/2000* (załącznik do Protokołu z Walnego zebrania członków Forum Polskich Szkół w Holandii, Rotterdam, 10.06.2000; dokument w archiwum FPSN).

wiedzę z historii i geografii Polski⁵¹. Szkołka w Vijmen, podobnie jak ta z Assen, znalazła się wśród pierwszych placówek, które utworzyły FPSN w 1995 roku⁵², ale w 1998 roku ostatecznie zawiesiła swoją działalność⁵³.

W 1991 roku dla dzieci w wieku od 4 do 12 lat powstała szkoła w Lisse i tak jak szkoły w Assen, Eindhoven, Groningen oraz Vijmen, pozostawała ona pod opieką PNKV i była przez tę organizację finansowana⁵⁴. Jos Vriesema, skarbnik PNKV w rozliczeniu za 1991 rok podał, że Stowarzyszenie udzieliło wsparcia finansowego polskim szkołkom w wysokości 4.917, 58 guldenów⁵⁵.

W 1990 roku z inicjatywy Marguerite Brouwer założona została szkoła w Utrechcie⁵⁶. Inspiracją dla założycielki było zatrudnienie polskiej opiekunki do dziecka - syn M. Brouwer bardzo szybko zaczął mówić po polsku i aby wzmocnić tę umiejętność postanowiła założyć szkołę. Znalazło się 37 chętnych do nauki. Już w 1993 roku powstało Centrum Edukacji i Integracji, którego częścią była szkoła w Utrechcie⁵⁷. W 1997 roku M. Brouwer zaproponowała spotkania edukacyjne, na których każdy mógł przedstawić wybrany temat w języku polskim. Kilka lat później taką działalnością zajęła się Polska Akademia Dzieci z Holandii⁵⁸. W 1994 roku szkoła w Utrechcie liczyła 25 uczniów pracujących w trzech grupach. Najmłodszą grupę (5-6 lat) uczyła Elżbieta Kuczko, drugą grupę, słabo mówiących po polsku, Mirka van Woudenberg, a najstarszą grupę (do lat 12) uczyły dwie nauczycielki: Monika Rychter i Janina Danio. Książki i pomoce naukowe szkoła otrzymywała od Fundacji „Wspólnota Polska”, a konspekty zajęć przygotowywała E. Kuczko. Lekcje były dostosowane do potrzeb i poziomu wszystkich uczniów⁵⁹. Zajęcia odbywały się w co drugą sobotę, przez trzy godziny, a miejscem spotkań był Dom Osiedlowy „De Tol”. Funkcję skarbnika szkoły pełnił Władysław Kaduk, zasłużony wśród Polonii kombatan, a fundacja, by uczcić jego

---

⁵¹ *Verenigingsnieuws. Polskie Ognisko Den Bosch we Vjmen*, „Biuletyn PNKV” 1 (1994), s. 7.

⁵² *Sprawozdanie z działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w okresie od 30.09.1995 do 07.06.1997* (załącznik do *Protokołu z Walnego zebrania członków Forum Polskich Szkół w Holandii, Haga, 07.06.1997*; dokument REF.:A:\PROT\SPR.97 w archiwum FPSN).

⁵³ *Sprawozdanie z działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w roku szkolnym '98/'99* (załącznik do *Protokołu z Walnego zebrania członków Forum Polskich Szkół w Holandii, Haga, 05.06.1999*; dokument w archiwum FPSN).

⁵⁴ *Jaarveslag 1991*, „Biuletyn PNKV” 2 (1992), s. 11.

⁵⁵ J. F. Vriesema, *Financieel overzicht 1991*, „Biuletyn PNKV” 2 (1992), s.13-16.

⁵⁶ M. Brouwer, *Van Polen naar Nederland en terug. Verhaal over een Poolse combattant (1921-2003)*, Utrecht 2010, s. 129.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 131.

⁵⁸ Polska Akademia Dzieci Holandia, <https://padholandia.wordpress.com>, (dostęp: 08.09.2021)

⁵⁹ *Z prezentacji programu nauczania szkoły w Utrechcie- Haga- 8 kwietnia 2000*, „Forum” 1 (2000), s.12-13.

pamięć, w 2010 roku wydała książkę poświęconą jego życiu i działalności⁶⁰. W szkółce ze składek rodziców (135 guldenów) opłacano materiały potrzebne do nauki i zajęcia dodatkowe. Na opłacenie lokalu placówka otrzymywała niewielkie wsparcie finansowe z gminy⁶¹. Poza regularnymi zajęciami uczniowie mogli występować w grupie tanecznej „Motylek”, którą prowadziła Aggie van der Aalsvoort. W szkole odbywały się także zajęcia gry na keyboardzie, które prowadziła jedna z matek, Iwona Bos. Problemem z jakim borykali się wszyscy prowadzący polonijne szkoły, także M. Brouwer, był brak wykształconej kadry⁶². Szkoła mimo tego działała dalej i w 1997 roku miała już 60 uczniów⁶³. Dziś placówka nosi imię swojej założycielki, która zmarła w 2010 roku⁶⁴. Na stanowisku przewodniczącej fundacji zastąpiła ją Mirona Joosten, nauczycielka w tej szkole⁶⁵. Zajęcia dla około 20 uczniów prowadzą trzy osoby, a szkoła jest członkiem FPSN⁶⁶. Obecnie Centrum Edukacji i Integracji w Utrechcie oferuje również naukę języka niderlandzkiego na kursach dla dorosłych⁶⁷.

W 1993 roku Stanisława Bąk-Matysiewicz, polonistka, absolwentka Humanistyki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie razem z Ewą Dziewońską założyły sobotnią szkołę w Lejdzie⁶⁸. Obie miały dzieci w wieku szkolnym i zależało im na ich polskim wykształceniu. Szkołka rozpoczęła działalność w styczniu 1994 roku. Liczyła 8 uczniów, a pół roku później 11. Konsul RP, Piotr Kaszuba podarował szkole godło państwowe oraz mapy. Dziś służą nadal uczniom w Lisse, ponieważ od kilku lat zajęcia w Lejdzie odbywają się w domu prywatnym S. Bąk-Matysiewicz i nie ma gdzie ich wyeksponować. Wcześniej lekcje organizowano w domu osiedlowym, chociaż liczba dzieci nie przekroczyła nigdy 20. Szkoła utrzymywała i utrzymuje się ze składek rodziców, które przeznacza się na materiały dydaktyczne, które

---

⁶⁰ Władysław Kaduk (1921-2003), były żołnierz 1. Polskiej Dywizji Pancerniej, społecznik, który udzielał się w sporcie, muzykował i organizował pokazy filmów. Jego polonijna działalność została doceniona i w 1993 r. otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej, a w 2000 roku Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski. (M. Brouwer, *Van Polen naar Nederland en terug. Verhaal over een Poolse combattant (1921- 2003)*, Utrecht 2010.)

⁶¹ M. Brouwer, op. cit., s. 132.

⁶² Y. Geiss, *Het Poolse Schooltje Utrecht*, „Biuletyn PNKV” 1 (1995), s. 30-31.

⁶³ M. Brouwer, *Pools schooltje Utrecht*, „Biuletyn PNKV” 1 (1997), s. 44-45.

⁶⁴ *Polska Szkołka w Utrechcie*, „Niedziela.nl” 324 (2011), s. 4.

⁶⁵ Polska Szkoła w Utrechcie: <http://polskaszkolautrecht.nl>, (dostęp: 08.09.2021)

⁶⁶ *Nasze szkoły uzupełniające w NL* [online], <https://www.fpsn.nl/pl/category/szkoły>, [dostęp: 21.03.2021].

⁶⁷ Polska Szkoła w Utrechcie: <http://polskaszkolautrecht.nl>, (dostęp: 08.09.2021)

⁶⁸ *Pismo Ambasady RP w Hadze. Wydział Konsularny z dn. 17 lutego 1994 roku do Pani Stanisławy Bąk-Matysiewicz z wyrazami uznania dla w/w oraz pani Ewy Dziewońskiej za trud zorganizowania polskiej szkoły w Lejdzie. Pismo podpisane przez Kierownika Wydziału Konsularnego, Bolesława Kulskiego.* (Pismo znajduje się w archiwum prywatnym S. Bąk-Matysiewicz.).

otrzymywali uczniowie. Na początku korzystano z zeszytów „Nasz język polski” Haliny Cienkowskiej, które wydawało WSiP. Aktualnie uczniowie w Lejdzie uczą się z „Elementarza odkrywców” wydawnictwa Nowa Era. Placówka nie jest fundacją, jak inne polonijne szkoły w Holandii. Kadre stanowiły dwie lub trzy osoby, w zależności od potrzeb. Pracowały bezpłatnie⁶⁹. Udzielali się także rodzice, a szkołę w pierwszych latach działalności wspierał bardzo aktywnie Rein Bakhuizen van den Brink, który był w latach dziewięćdziesiątych działaczem PNKV i redaktorem naczelnym „Biuletynu PNKV”, organu prasowego tego stowarzyszenia⁷⁰. W szkole organizowano spotkania świąteczne, przygotowywano Jasełka i inne przedstawienia tak, żeby uatrakcyjnić uczniom naukę. Celebrowano polskie tradycje. Obecnie S. Bąk-Matysiewicz, która w międzyczasie zdobyła kwalifikacje do nauczania języka polskiego jako obcego, pracuje w dwóch grupach z 9 dzieci. Od samego początku swojej działalności szkoła w Lejdzie jest członkiem FPSN⁷¹, a sama

S. Bąk-Matysiewicz była jedną z założycielek tej polonijnej organizacji⁷². W 2017 roku w uznaniu jej wieloletniej pracy oraz zasług dla edukacji polonijnej odznaczono ją medalem KEN⁷³.

Kolejną szkołą, która powstała na początku lat dziewięćdziesiątych, była szkoła parafialna w Amsterdamie. W „Biuletynie PNKV” już w 1989 roku sygnalizowano potrzebę założenia polskiej szkoły w tym mieście⁷⁴. Jednak szkołę przy Misji Katolickiej w stolicy Holandii założył dopiero w 1994 roku ksiądz Sławomir Trypuć. Już w latach poprzednich księża starali się uczyć polskie dzieci nie tylko religii, to jednak kształt organizacyjny nauce języka polskiego nadał ksiądz S. Trypuć. Na ogłoszenie duszpasterza o zajęciach odzew był nieduży, więc w następnej informacji na temat lekcji religii umieszczono notkę, w której powiadamiano rodziców, że oprócz katechezy odbywają się również lekcje języka polskiego. W pierwszym roku szkolnym zorganizowano dwie grupy dzieci, które uczyła Anna Sinkowska, a następnie Maria

---

⁶⁹ Informacje na temat działalności szkoły w Lejdzie pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę ze Stanisławą Bąk-Matysiewicz, założycielką szkoły w Lejdzie i członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 09.09.2021, Warmond.

⁷⁰ Rein Bakhuizen van den Brink is overleden, „Biuletyn PNKV” 3 (2021), s. 5.

⁷¹ Zachowała się legitymacja członkowska FPSN „Polskiej Szkołki Leiden” z 1999 roku. (Legitymacja znajduje się w archiwum prywatnym S. Bąk-Matysiewicz).

⁷² Protokół z zebrania zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii w Tilburgu z dnia 14.10.1995 roku, s. 2. (Protokół znajduje się w archiwum FPSN).

⁷³ Medale KEN dla działaczy FPSN [online] <https://www.fpsn.nl/pl/medale-ken-dla-dzialaczy-fpsn>, [dostęp: 18.10.2021].

⁷⁴ L. Weijers-Grzybkowska, Poolse school, „Biuletyn PNKV” 6 (1989), s. 8.

Kavelaars-Domańska. W latach następnych, kiedy liczba uczniów wzrosła, nauczaniem języka polskiego zajęły się również katechetki: Ewa Dudek oraz Irena Ostaszewska. W 1998 roku otwarto piąty oddział, którego nauczycielką została Agnieszka Wieczorek. Liczba uczniów w Amsterdamie w roku szkolnym 1996/1997 wynosiła 50. Rok później świadectwa odebrało 68 uczniów, a w następnym 74. Do grona pedagogicznego dołączyła Barbara Louwerse. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych był to jedyny ośrodek, w którym odbywały się lekcje religii i języka polskiego⁷⁵. Zajęcia w szkole w Amsterdamie zaczynały się wspólnym śpiewem, a kończyły Mszą świętą. Katechizacja i udział w nabożeństwie były i są pogłębieniem znajomości języka polskiego, poznaniem i umacnianiem wiary oraz poszerzeniem słownictwa⁷⁶. Przez lata działalności placówka trzykrotnie zmieniała siedzibę. Przybywało uczniów i oddziałów, więc pomieszczenia przykościelne przestały wystarczać. W latach 2006-2012 zajęcia odbywały się w Nova College przy Piet Mondriaanstraat 140⁷⁷. Od 2013 roku szkoła korzysta z gościnności Calvijn met Junior College przy Pieter Calandlaan⁷⁸. Szkoła parafialna w Amsterdamie oferuje naukę uczniom od piątego roku życia. Pracuje w niej 16 nauczycieli i katechetów, a uczniów jest ponad 200⁷⁹. Szkoła w latach 1995-2000 była członkiem FPSN⁸⁰.

Inne szkoły parafialne działają w Rotterdamie (od 1995), w Meterik (od 2008), w Hadze (od 2016), w Groningen (od 2016) oraz w Utrechcie (Driebergen) (2018). Najmłodszą jest szkoła w Eindhoven przy parafii Miłosierdzia Bożego w Den Bosch, którą założono w 2019 roku. W szkołach przy parafiach uczniowie w wieku od 5 do 14 lat, podobnie jak w innych polonijnych placówkach, spotykają się na zajęciach w soboty-20 razy w roku. Na naukę języka polskiego przypadają średnio dwie godziny w miesiącu. Wszystkie szkoły kładą nacisk na odpowiednie wychowanie religijne, co wyraża się w postulacie „walki o wierność Bogu, jego przykazaniom i nie poddawaniu się ogromnym pokusom świata⁸¹”. Szkoły działające przy polonijnych parafiach kultywują polskie

---

⁷⁵ E. Dudek, *5 świeczek w Amsterdamie*, „Forum” 3 (1990), s. 9.

⁷⁶ E. Dudek, *Nasza Szkoła ma 20 lat (1994-2014)*, „Nasza Szkoła. Informator Szkoły Polskiej Misji Katolickiej Amsterdam” 29 (2014), s. 1.

⁷⁷ [Ogłoszenie] *Szkoła Polskiej Misji Katolickiej* [online], https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=184:oord-holland-amsterdam-szkoa-polskiej-misji-katolickiej-amsterdam&catid=34:nauka--szkoy&Itemid=102, [dostęp: 19.04.2021].

⁷⁸ E. Dudek, op. cit.

⁷⁹ Polska Szkoła Amsterdam im. Jana Pawła II, <https://www.naszapolskaszkoła.nl>, (dostęp: 19.04.2021)

⁸⁰ Informacje na temat działalności szkoły parafialnej w Amsterdamie oraz FPSN pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Ewą Dudek, byłą katechetką szkoły parafialnej i członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 30.03.2021, Amsterdam.

⁸¹ Parafia pw. Św. Faustyny, <http://www.faustyna.nl/katecheza/katecheza-dla-dzieci>, (dostęp: 21.09.2021)

tradycje, które obchodzi się szczególnie pieczołowicie. W niektórych parafiach organizowane są zajęcia dodatkowe takie jak kurs młodego lektora czy chór. Uczniowie mogą brać udział w pielgrzymkach, które organizują księża⁸². Jak wszystkie inne szkoły polonijne i te przy parafiach nie są wolne od problemów takich jak brak funduszy oraz brak wykształconej kadry. Dobrze przygotowani nauczyciele to konieczność w pracy z uczniem, którego język polski nie jest językiem pierwszym. Opłaty za rok nauki w szkołach parafialnych wahają się od 80 do 150 euro za rok szkolny, ale nie pokrywają one zapotrzebowania na materiały i odpowiednie lokale⁸³. Z funduszy, którymi dysponuje FPSN, może korzystać tylko szkoła w Meterik, która jest członkiem stowarzyszenia od 2008 roku⁸⁴. Inne są wspierane przez Rady Parafialne i sponsorów.

W 1994 roku powstała Polska Szkoła w Tilburgu. Jej założycielami byli: Aleksandra Sterk, Dorota Hulsenboom, Barbara Białecka-Mika oraz Wojciech Nawara. Pierwsza lekcja odbyła się 14 stycznia 1995 roku⁸⁵. Szkołę założyli rodzice, którzy chcieli, by ich dzieci nauczyły się języka polskiego i poznały polskie zwyczaje. Początkowo szkołka liczyła 8 uczniów, a w 2019 roku- 99⁸⁶. Szkoła jest instytucją zrzeszającą uczniów, rodziców, nauczycieli oraz osoby zainteresowane polską kulturą, tradycją i pielęgnowaniem języka polskiego. Od 2014 roku jest fundacją⁸⁷ i w międzyczasie zmieniła nazwę na Stichting Polska Szkoła w Tilburgu „Akademia Polonez”. W Zarządzie zasiadają cztery osoby, a jego przewodniczącą jest Justyna van Halteren-Bogucka. W ramach zajęć szkoły można skorzystać z nauki języka polskiego z elementami historii, przyrody i geografii Polski. W ofercie są zajęcia dla dzieci i młodzieży w wieku od 2 do 18 lat. Dzieci uczą się w 9 grupach, które mają nazwy kolorów, na przykład grupa Żółta, Srebrna czy Fioletowa. Dzięki projektowi „Polska Plus” odbywają się warsztaty plastyczne, teatralne, zajęcia logopedyczne, kurs języka polskiego i katecheza. Do dyspozycji uczniów i ich rodziców jest biblioteka szkolna.

---

⁸² Rzymskokatolicka Parafia w Rotterdamie pw. NMP Gwiazdy Morza, <https://www.parafia-rotterdam.nl/szkola>, (dostęp: 21.09.2021)

⁸³ E. Wilk, *Polska szkoła w Holandii- sanoczenie na świecie. Między dwoma krajami, dwoma językami* [online] <https://tygodniksanocki.pl/2019/04/25/polska-szkola-w-holandii-sanoczenie-na-swiecie>, [dostęp: 21.09.2021].

⁸⁴ Forum Polskich Szkół w Holandii, <https://www.fpsn.nl/pl>, (dostęp: 12.10.2021)

⁸⁵ Prezentacja: *20 lat Polskiej Szkoły w Tilburgu* [online] <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.597921113643131.1073741860.136862899748957&type=1>, [dostęp: 16.10.2021].

⁸⁶ Film: *25-lecie Polskiej Szkoły w Tilburgu* [online] https://m.facebook.com/watch/?v=357861254857124&_rdr, [dostęp: 16.10.2021].

⁸⁷ Założenie Stichting Polska Szkoła w Tilburgu- 17 november 2014: Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 61911690, s. 1.

Szkoła w Tilburgu jest członkiem FPSN oraz współpracuje z fundacjami „Wspólnotą Polską” oraz „Wolność i demokracja”⁸⁸.

Szkoła w Nijmegen została założona przez Mirosławę Skotnicką-Łopot 2 września 1996 roku, a pomysłodawczynią tego przedsięwzięcia była U. Otterlo-Zawadzińska z Eindhoven⁸⁹. Przyszła dyrektorka ukończyła kursy w Lublinie i Gdańsku przygotowujące ją do roli nauczycielki polonijnej. Była to dziesiąta tego typu placówka w Holandii. Zgromadziła prawie 40 uczniów i była, obok szkoły parafialnej w Amsterdamie, największą szkołą polonijną działającą w tamtym okresie⁹⁰. Kadre stanowiły nauczycielki: Elżbieta Suska, Małgorzata Evertse-Smółka oraz Monika van Gelder-Nowińska. W 1998 roku do grona pedagogicznego dołączył Krzysztof Stefański, który zastąpił Elżbietę Suską. Po dziesięciu latach miejsce M. Skotnickiej-Łopot zajęła M. Evertse-Smółka, która pracowała na tym stanowisku do 2007 roku⁹¹. Następną przewodniczącą Polskiej Szkoły im. Ireny Kwiatkowskiej w Nijmegen była Lidia Krawczyk-Rikken⁹². W 2019 roku prezesem Stowarzyszenia „Poolse School Nijmegen-Arnhem” jest Patryk Beszterda. Zajęcia odbywają się w Public Elementary School de Tarthorst w Wageningen. Lekcje w czterech grupach przeznaczone są dla dzieci od 2,5 do 14 lat. Dwie najmłodsze klasy pracują według autorskiego programu szkoły. Lekcje uczniów z grupy wczesnoszkolnej (6-8 lat) odbywają się w oparciu o różne podręczniki. Dzieci uczą się czytać, pisać oraz poszerzają słownictwo. Dodatkowo wprowadzane są elementy geografii i historii Polski. Najstarsi uczniowie do nauki wykorzystują podręcznik „Skarbczyk gramatyczno-ortograficzny” wydawnictwa „Harmonia”⁹³. Nauczyciele w szkole Nijmegen mają przygotowanie przedmiotowe oraz pedagogiczne, a część z nich poznała metodę nauki czytania Jagody Cieszyńskiej. Szkoła była i jest także miejscem spotkań dla rodziców. Wielkim sukcesem okazała się zabawa karnawałowa, którą 23 stycznia 1999 roku urządziła Polska Misja Katolicka w auli szkoły „Sterredans” goszczącej polską szkołę. Uczniowie dla gości wystawili Jasełka,

---

⁸⁸ Akademia Polonez, <https://akademiapolonez.nl>, (dostęp: 16.10.2021)

⁸⁹ L. Krawczyk-Rikken, *Wywiad. Mirosława Skotnicka*, „Polska Szkoła w Nijmegen. Gazetka Jubileuszowa” (2016), s. 5-6.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ *Przyznano Medale Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania. Małgorzata Smółka* [online] <http://goniecpolski.nl/przyznano-medale-komisji-edukacji-narodowej-za-szczegolne-zaslugi-dla-oswiaty-i-wychowania>, [dostęp: 15.11.2021].

⁹² L. Krawczyk-Rikken, *Słowo w imieniu zarządu*, „Polska Szkoła w Nijmegen. Gazetka Jubileuszowa” (2016), s. 3.

⁹³ L. Klimkowska, I. Wąsik, *Skarbczyk gramatyczno-ortograficzny*, Gdańsk 2014.

co było dodatkową atrakcją⁹⁴. Obecnie szkoła działa według wytycznych Ministerstwa Edukacji dla szkół społecznych znajdujących się poza granicami Polski i jest zrzeszona w FPSN. Korzysta ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i współpracuje ze „Wspólnotą Polską”⁹⁵. W 2016 roku szkołę w Nijmegen wspierała również Fundacja „Edukacja dla Demokracji”⁹⁶.

W dniu 22 lutego 1997 roku rozpoczęły się zajęcia w polskiej szkole w Delft. Założyła ją Danuta Drabarek, a lekcje odbywały się w każdą sobotę w budynku Gabriëlschool przy ulicy Michiel ten Hovestraat 9. Szkoła była przeznaczona dla dzieci w wieku 4-12 lat. Celem zajęć miało być doskonalenie znajomości języka polskiego oraz podtrzymywanie polskich tradycji. Docelowo miały powstać dwie lub trzy grupy uczniów. Oficjalne otwarcie szkoły zapowiedziano na 22 marca 1997 roku⁹⁷. Z informacji FPSN z lipca 1997 roku wynika, że w tym czasie szkoła liczyła 21 uczniów, z którymi pracowało 3 nauczycieli: Danuta Drabarek, Jolanta Offierska oraz Bożena Pajek⁹⁸. Od 1999 roku szkołą kierowała Irena Czarnecka.

W tamtym okresie uczęszczało do niej kilkanaścioro dzieci. Najwięcej w roku szkolnym 1996/1997: 21 uczniów, a najmniej w 2002/2003: 6 uczniów⁹⁹.

W 1997 roku w Bredzie otwarto nową szkołę polonijną. Inicjatorką jej powstania była Maria Jaworski-Eberle, córka żołnierza 1. PDP gen. S. Maczka¹⁰⁰. Maria urodziła się w Bavel, ale po kilku latach wyemigrowała z rodziną do Polski, gdzie zdobyła wykształcenie pedagogiczne. Po powrocie do Holandii w porozumieniu z dyrekcją szkoły Nutsbasisschool Boeimeer otworzyła szkołkę polonijną, w której zaczęła uczyć razem z mężem, Janem Eberle¹⁰¹. Nauka przeznaczona była dla dzieci w wieku od 4 do

---

⁹⁴ Informacje na temat działalności szkoły w Nijmegen oraz FPSN pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Małgorzatą Smółką, była dyrektorką szkoły i członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 10.01.2022, Tiel.

⁹⁵ Polska Szkoła Nijmegen-Arnhem, <https://www.nijmegen.polskaszkoła.nl/o-szkole>, (dostęp: 19.04.2021)

⁹⁶ [Informacja z wewnętrznej okładki], „Polska Szkoła w Nijmegen. Gazetka Jubileuszowa” (2016), s. 2.

⁹⁷ *Polska Szkołka Delft*, „Biuletyn PNKV” 1 (1997), s. 45.

⁹⁸ *Sprawozdanie z działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w okresie od 30.09.1995 do 07.06.1997* (załącznik do *Protokołu z Walnego zebrania członków Forum Polskich Szkół w Holandii, Haga, 07.06.1997*; dokument REF.:A:\PROT\SPR.97 w archiwum FPSN).

⁹⁹ *Sprawozdania z działalności Forum Polskich szkół w Holandii za lata 1995-2003* (Protokoły z załącznikami znajdującymi się w archiwum FPSN).

¹⁰⁰ A. Morenc, *10-jarige jubileum Poolse School in Breda*, „Biuletyn PNKV” 3 (2007), s. 39- 40.

¹⁰¹ Jan Eberle (ur. 25.07.1935 w Samborze - zm. 8.05.2022 w Hadze). Po ukończeniu Liceum Ogólnokształcącego w Tarnobrzegu rozpoczął studia na Politechnice Warszawskiej, kontynuując tradycje rodzinne- dziadek i ojciec J. E. byli inżynierami w Galicji. Po trzecim roku studiów J. E. przeniósł się na Uniwersytet Warszawski by studiować historię. Pracę zawodową rozpoczął w Muzeum Pawilonu X w Warszawie. Od najmłodszych lat interesował się grą w szachy, a w stolicy grał w klubach ligowych „Drukarsz” i „Hutnik”. W latach 1975-1988 pełnił również funkcję Sekretarza Generalnego

14 lat¹⁰². Oficjalnego otwarcia, w sobotę 13 września 1997 roku, dokonał Konsul Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Holandii, Piotr Kaszuba. Obecny na uroczystości był, obok przedstawicieli różnych organizacji polonijnych, Stefan Żaczekiewicz, przewodniczący FPSN¹⁰³. Szkoła w Bredzie była już jedenastą szkołą, która weszła w skład Forum. Pierwszy rok szkolny ukończyło 32 uczniów. Placówka otrzymała jednorazowy datek pieniężny od Polskiego Komitetu Olimpijskiego w Holandii, który przeznaczono na zakup podręczników. Również Ministerstwo Edukacji Narodowej w Polsce przysłało do Bredy pomoce naukowe. Jednak obowiązek utrzymania szkoły należał do rodziców. Nauczyciele byli wolontariuszami¹⁰⁴. Taka sytuacja trwa do dziś, chociaż obecnie działalność szkół w Holandii w dużym stopniu wspiera poprzez „Wspólnotę Polską” Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. Szkoły biorą również udział w lokalnych projektach i w ten sposób pozyskują środki na sfinansowanie swoich potrzeb. Szkoła w Bredzie dba o to, aby kultura i tradycje polskie zostały zachowane i przekazane nowemu pokoleniu. Obchodzenie Świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy stało się ważnym elementem programu szkolnego. Od 1997 roku uczniowie tej placówki i ich rodzice biorą udział w uroczystościach związanych z wyzwoleniem Bredy przez 1. PDP gen. S. Maczka¹⁰⁵.

Kadrę pedagogiczną w Bredzie stanowiły: Beata Mroczek i Beata Nowak-nauczycielki grupy najmłodszej, Lucyna Beljaars- nauczycielka grupy średniej oraz Krystyna Voesenek-Kowalska, która była wychowawczynią grupy najstarszej¹⁰⁶. W 2002 roku państwo Eberle przeprowadzili się do Hagi, ale szkoła nie została bez kierownictwa. Na czele zarządu w latach 2002-2013, do którego wybrano K. Voesenek-

---

Polskiego Związku Szachowego. W 1993 roku wyjechał do Królestwa Niderlandów i zamieszkał w Bredzie. W dalszym ciągu utrzymywał kontakt ze środowiskiem szachowym w Polsce, a dodatkowo zaangażował się w działalność środowiska polonijnego. Za całokształt pracy wniesiony dla środowiska szachowego w kraju i za granicą został odznaczony m.in. złotym medalem „Za Zasługi dla Polskiego Ruchu Olimpijskiego” oraz Złotą Oznaką Honorową PZSzach. Za zasługi dla oświaty polonijnej w 2011 roku odznaczony został Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

(Jan Eberle (1935-2022) [online], <https://pzszech.pl/2022/07/06/jan-eberle-1935-2022>, [dostęp: 21.01.2023]).

¹⁰²Medale KEN w Holandii [online], <https://www.fpsn.nl/pl/medale-ken-w-holandii>, [dostęp: 23.03.2021].

¹⁰³Consul opent Pools schooltje in Breda (Artykuł w „Kronice Szkolnej. Polska Szkoła Breda”; w archiwum Polskiej Szkoły w Bredzie).

¹⁰⁴ Informacje na temat działalności szkoły w Bredzie pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Marią Eberle-Jaworski, założycielką szkoły w Bredzie, 08.04.2021, Haga.

¹⁰⁵Walesa herdenkt in Breda Poolse militairen, „Stad & Streek. De Stem” (27.10.1997), bez nr. i str. (Artykuł w „Kronice Szkolnej. Polska Szkoła Breda”; w archiwum Polskiej Szkoły w Bredzie).

¹⁰⁶Lista uczniów i nauczycieli w roku szkolnym 1999/2000, (Spis w „Kronice Szkolnej. Polska Szkoła Breda”; w archiwum Polskiej Szkoły w Bredzie).

Kowalską, Małgorzatę Lubbers-Dąbrowską i Hansa Voeseneka, stanął Ad Morenc¹⁰⁷. Wcześniej kontaktami i reprezentacją szkoły na zewnątrz zajmowali się: Jan Mucharowski oraz Willy Wycisk¹⁰⁸. Od 2014 roku przewodniczącą zarządu fundacji „Polska Szkoła w Bredzie” jest M. Lubbers-Dąbrowska¹⁰⁹. Uczniowie, podobnie jak w przeszłości, podzieleni są na trzy grupy: „Smoki wawelskie”, „Syrenki warszawskie” i „Złote kaczki”, co oczywiście jest nawiązaniem do polskich legend. Rodzice i nauczyciele uważają, że dzieciom jak najczęściej należy przypominać postacie z polskich bajek i legend. Od 2017 roku szkoła ma swój dwuklasowy oddział w Roosendaal, w którym uczą: Marta Gruchała i Dorota Dziarkowska¹¹⁰.

W 2013 roku szkoła przyjęła imię Kornela Makuszyńskiego. Interesujące jest, dlaczego nie nadano tej placówce imienia generała Stanisława Maczka? Byłoby to oczywiste ze względu na tradycje i przeszłość Bredy związane z 1. PDP. Prezes zarządu szkoły, A. Morenc, również syn kombatanta, tłumaczył, że szkoła jest przeznaczona dla młodszych dzieci i chociaż sam pielęgnuje pamięć swojego ojca, to wojna jest zbyt trudnym tematem na sobotnie zajęcia. Po głębokim namyśle wybrano autora książek dla dzieci, który kojarzy się z Koziółkiem Matołkiem - zabawną postacią, może czasem niezdarną, ale właśnie z jego przygodami mogą utożsamiać się uczniowie. Prawdziwymi wartościami w opowieści o Koziółku Matołku jest niezachwiane dążenie do osiągnięcia wyznaczanego celu i odwaga bohatera, który przemierza świat, bo chce dotrzeć do Pacanowa. A tego, według A. Morenca, ma uczyć szkoła- wytrwałości, postawienia sobie celu, chęci poznania nowych miejsc i rozumienia ludzi. Współautorem komiksu „120 przygód Koziółka Matołka” był Marian Walentynowicz, korespondent wojenny, który przebył szlak bojowy wraz z dywizją pancerną generała Stanisława Maczka- od lądowania w Normandii aż po zdobycie Wilhelmshaven¹¹¹. W ten sposób Koziółek Matołek, którego narysował M. Walentynowicz, łączy szkółkę w Bredzie z żołnierzami generała Maczka.

Dbając o pamięć polskich wyzwolicieli miasta, szkoła ma pod opieką grób 17-letniego żołnierza. Polska Szkoła w Bredzie, jako członek FPSN, uczestniczy w

---

¹⁰⁷ *Polska Szkoła Breda, Historia i cel szkoły* [online], <https://polskaszkolabreda.webs.com/historia.htm>, [dostęp: 23.03.2021].

¹⁰⁸ L. van der Wel, *De kosten worden wel uit eigen zak betaald*, „De Gazet” (07.10.1999), bez nr. str. (Artykuł w „Kronice Szkolnej. Polska Szkoła Breda”; w archiwum Polskiej Szkoły w Bredzie).

¹⁰⁹ *Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel*, KvK- nummer 20087698, 15.10.2017, s.1.

¹¹⁰ *Polska Szkoła Breda, Kadra* [online], <https://polskaszkolabreda.webs.com/historia.htm>, [dostęp: 23.03.2021].

¹¹¹ *Wojna bez patosu. Opis* [online], <https://www.taniaksiążka.pl/wojna-bez-patosu-marian-walentynowicz-p-1343359.html>, [dostęp: 23.03.2021].

impresach i szkoleniach organizowanych przez tę organizację. Ważnym wydarzeniem dla uczniów jest udział w „Wierszowisku”. Uczniowie włączają się w coroczną zbiórkę Orkiestry Świątecznej Pomocy oraz konkursy, takie jak „Dyktando Polonijne w Beneluksie” i „Polska w oczach polonijnego dziecka”. Liczba uczniów to około 30 osób¹¹².

Szkoła w Hadze, która rozpoczęła działalność od „Ogniska dla dzieci” w 2003 roku, ma misję inspirowania uczniów do pielęgnowania języka polskiego, polskich tradycji i kultury, a także wspieranie rodziców w wychowaniu dzieci w duchu wielokulturowej integracji. Założycielami Polskiej Szkoły w Hadze byli: ksiądz Bartłomiej Małys, Ewa Kucharska van de Pavert, Krzysztof Birlet oraz Przemysław Godzina¹¹³. W 2007 roku zarejestrowano fundację „Poolse School Den Haag”. Program nauczania budowany jest w oparciu o „Podstawę Programową dla uczniów Polonijnych za Granicą” i zawiera naukę języka, elementy historii i geografii Polski. W starszej grupie wykorzystywane są podręczniki do nauki języka polskiego jako obcego. W szkole uczą wykwalifikowane nauczycielki¹¹⁴. Uczniowie podzieleni są na pięć grup, przy czym najmłodszą stanowią już dwuletnie dzieci. Poszczególne grupy nazwano: „Maluszki” (2+), „Zabowowa” (3-5 lat), „Literkowa” (5-7 lat), „Książkowa” (7-9 lat) oraz „Encyklopedyczna” (12+). Uczniowie, których jest około 100, spotykają się 20 razy w ciągu roku szkolnego, a na zakończenie organizowana jest wycieczka. Dzieci, rodzice i nauczyciele wspólnie świętują Andrzejki i Wigilię, a w styczniu biorą udział w balu karnawałowym. Uczniowie wystawiają również Jasełka i aktywnie włączają się w akcję Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy¹¹⁵. W Zarządzie Szkoły zasiada 6 osób, a jej przewodniczącym jest Artur Widera. Do 2016 roku praca nauczycieli była całkowicie bezpłatna. Dopiero w roku szkolnym 2016/2017 wprowadzono wynagrodzenia dla kadry¹¹⁶. Głównym źródłem finansowania szkoły są składki uczniowskie, ale również pieniądze przeznaczone na różne projekty. Działalność placówki od 2017 roku wspiera

---

¹¹² Informacje na temat działalności szkoły w Bredzie pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Małgorzatą Lubbers-Dąbrowską, prezeską Fundacji „Polska Szkoła Breda” oraz członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 22.03.2021, Eindhoven.

¹¹³ *10 lat Szkoły Polskiej w Hadze- Szkoła z pasją!* [online], <https://old.polonianl/posts/13587>, [dostęp: 07.12.2021].

¹¹⁴ Informacje na temat działalności szkoły w Hadze pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Marzeną Kryńską, nauczycielką szkoły w Hadze oraz członkinią Zarządu Fundacji Szkoła Polska w Hadze, 09.12.2021, Haga.

¹¹⁵ Polska Szkoła w Hadze, <https://szkolahaga.nl/o-szkole/>, (dostęp: 21.10.2021)

¹¹⁶ Sprawozdanie z działalności. Rok szkolny 2016/2017. Polska Szkoła w Hadze, s. 9. (Dokument w archiwum Polskiej Szkoły w Hadze.)

„Wspólnota Polska”. Szkoła Polska w Hadze w 2018 roku otrzymała również pieniądze od fundacji „Edukacja dla Demokracji”¹¹⁷. Szkoła należy do FPSN¹¹⁸.

Polska Szkoła w Groningen rozpoczęła swoją działalność w 2004 roku z inicjatywy kilkorga rodziców poszukujących dla swoich dzieci miejsca, gdzie mogłyby mieć kontakt z językiem polskim. W tym celu powołano do życia Polskie Stowarzyszenie Groningen¹¹⁹. Zarówno praca stowarzyszenia, jak i szkoły, oparta była i jest o pracę wolontariuszy. Szkoła oferuje lekcje języka polskiego dla dzieci i dorosłych, organizuje różne imprezy i wydarzenia, które pomagają utrzymywać kontakt z polską kulturą i tradycją. Na zajęciach obowiązują zasady poszanowania różnorodności i dbałości o człowieka, jego dziedzictwo kulturalne i środowisko naturalne. Najmłodsze dzieci uczą się polskiego poprzez zabawę i zajęcia plastyczne. Starsi uczniowie realizują program nauczania języka polskiego dopasowany do ich indywidualnych potrzeb. Dzieci i młodzież biorą regularnie udział w różnych konkursach takich jak „Wierszowisko” i „Dyktando Polonijne Beneluxu”. Program oparty jest na „Programie nauczania języka polskiego poza granicami Polski” przygotowanym przez Polonijne Centrum Nauczycielskie w Lublinie. Tematy omawiane na zajęciach uwzględniają również preferencje rodziców i opiekunów. Nastolatkom i dorosłym słuchaczom szkoła proponuje zajęcia z języka polskiego jako obcego¹²⁰. Podręczniki, które są używane od 2011 roku, to seria wydawnictwa „Prolog” zatytułowana „Hurra!!! Po polsku”¹²¹ oraz „Praktyczny słownik łączliwości składniowej czasowników polskich”, którego autorem jest Stanisław Mędak¹²². Składki, które pobierane są przez szkołę przeznacza się na wynajem pomieszczeń oraz pomoce dydaktyczne. Zarząd „Polskiego Stowarzyszenia Groningen” składa się z 6 osób. Przewodniczącą jest Magdalena Dijkstra-Engel, jedna z założycielek stowarzyszenia oraz szkoły. W szkole uczy 4 nauczycieli. Biblioteka oferuje swoim czytelnikom bogaty księgozbiór liczący prawie tysiąc książek. Zajęcia

---

¹¹⁷ Polska Szkoła w Hadze. Sponsorzy [online], <https://szkolahaga.nl/sponsorzy/>, [dostęp: 21.10.2021].

¹¹⁸ Forum Polskich Szkół w Holandii, <https://www.fpsn.nl/pl>, (dostęp: 12.10.2021)

¹¹⁹ Założenie Poolse Vereniging Groningen- 4 september 2004: Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, KvK- nummer 66893372, s. 1.

¹²⁰ *Polska Szkoła Groningen. O nas* [online], http://www.groningen.polskaszkoła.nl/?page_id=905, [dostęp: 12.10.2021].

¹²¹ *Podręczniki lekcyjne. Leerboeken in de les* [online], <http://www.groningen.polskaszkoła.nl/?p=104>, [dostęp: 12.10.2021].

¹²² *Praktyczny słownik łączliwości składniowej czasowników polskich Mędak. Praktisch woordenboek syntactische verbindingen Poolse werkwoorden van Mędak* [online] <http://www.groningen.polskaszkoła.nl/?p=108>, [dostęp: 12.10.2021].

odbywają się w co drugą sobotę w Domu Osiedlowym „Het Pand”¹²³. Od 23 marca 2014 roku w Groningen działa „Polska Café”, w ramach której organizowane są spotkania tematyczne, a także wieczory filmowe i wystawy polskich artystów¹²⁴. Polska Szkoła Groningen jest członkiem FPSN¹²⁵.

W Rotterdamie w 1995 roku powstała szkołka parafialna im. Henryka Sienkiewicza, którą założył ksiądz Stefan Ochalski. W roku szkolnym 1996/1997 uczyło się w niej 35 dzieci. Zorganizowano 4 grupy, w których nauczało 3 nauczycieli. Od początku działalności szkoła wchodziła w skład FPSN, a dwa Walne Zebrania Forum (w 2000 i 2001 r.), dzięki uprzejmości księdza B. Małysa, zorganizowano w Rotterdamie. W tym okresie szkołę prowadziła Małgorzata Papiz, a jedną z osób pomagających w prowadzeniu administracji był Mirosław Jezior¹²⁶. W latach 2003-2007 szkołą kierowała Magdalena Domańska-van Dijk. Działał wówczas teatr dziecięcy „Małe Widziadło” oraz teatr dorosłych „Duże Widziadło”. Oba prowadziła Ewa de Leeuwen. Szkołka utrzymywała kontakty ze Szkołą Podstawową im. Henryka Sienkiewicza w Kościelcu. Goście z Polski odwiedzili Holandię, a nauczyciele i uczniowie z Rotterdamu byli z rewizytą. W ramach tej współpracy przekazano do kraju sprzęt sportowy. Poza tym społeczność szkolna uczestniczyła w akcjach charytatywnych zbierając pieniądze na kiermaszach świątecznych. Pieniądze z Rotterdamu otrzymywał „Caritas” diecezji legnickiej¹²⁷. W wyniku zmian, jakie zaszły w parafii, szkoła założyła Fundację Nederlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji „Quo Vadis”, które rozpoczęło swoją działalność 14 sierpnia 2007 roku¹²⁸. Założycielami fundacji byli Pieter de Zeeuw oraz Magdalena Domańska-van Dijk, a w Zarządzie zasiadały następujące osoby: Magdalena Domańska-van Dijk, Frans Duijnhouwer, Agnieszka Owsianka oraz Anna Gajda¹²⁹. Fundacja działa do dziś na terenie gminy Schiedam, niedaleko Rotterdamu, w której jest

---

¹²³ *Polska Szkoła Groningen. O nas* [online], http://www.groningen.polskaskola.nl/?page_id=905, [dostęp: 12.10.2021].

¹²⁴ *Przyznano Medale Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania. Magdalena-Dijkstra-Engel*, <http://goniecpolski.nl/przyznano-medale-komisji-edukacji-narodowej-za-szczegolne-zaslugi-dla-oswiaty-i-wychowania/>, [dostęp: 12.10.2021].

¹²⁵ Forum Polskich Szkół w Holandii, <https://www.fpsn.nl/pl>, (dostęp: 12.10.2021)

¹²⁶ *Szkoły Forum Polskich Szkół w Holandii*, „Forum” 3 (1999), s.16; 4 (1999), s. 27; 5 (2000), s. 27; 6 (2000), s. 27; 7 (2000), s. 19.

¹²⁷ Informacje na temat działalności Fundacji Nederlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji „Quo Vadis” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Magdaleną Domańską van Dijk-przewodniczącą Zarządu Fundacji „Quo Vadis”, 27.10.2021, Delft.

¹²⁸ Założenie Stichting Nederlands-Pools Centrum voor Cultuur en Educatie- 14 augustus 2007:

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 27305026, s. 1.

¹²⁹ *NPC. Kontakty* [online], https://www.rotterdam.polskaskola.nl/?page_id=118, [dostęp: 17.10.2021].

bardzo aktywna. Utrzymuje kontakt z radą gminy, w której reprezentuje społeczność polską¹³⁰.

W szkole odbywają się zajęcia dla dzieci w wieku od 3 do 12 lat. Dla uatrakcyjnienia lekcji do szkoły zapraszani są goście. Dwukrotnie do Schiedam przyjechał Łukasz Wierzbicki, autor książek dla dzieci i młodzieży, na spotkaniach autorskich były też Aneta Noworyta i Agnieszka Steur, pisarki, które mieszkają w Holandii. Przez pierwsze lata szkoła posługiwała się nazwą Szkoła Polska im. Henryka Sienkiewicza, ale od 2017 roku nazwa fundacji „Quo Vadis” jest też nazwą szkoły¹³¹.

Fundacja, poza lekcjami dla dzieci, oferuje kursy nauki języka polskiego i niderlandzkiego dla dorosłych, włącza się w coroczną akcję Orkiestry Świątecznej Pomocy, a wolontariusze pomagają polskim dzieciom w odrabianiu lekcji. Fundacja propaguje wychowanie dwujęzyczne oraz umożliwia polskim rodzicom zdobycie na ten temat informacji¹³². Uczniowie podzieleni są na 5 grup wiekowych i pracują według autorskiego programu „Ku polszczyźnie”. Jego autorką jest Izabela Szczepkowska-Granieczny. „Program zawiera sześć bloków tematycznych dla grup młodszych: grupy trzylatków i grupy czterolatków oraz dziesięć bloków dla grup starszych (pięcio- i sześciolatków, siedmiolatków, 7+ zaawansowanej). Bloki zawierają treści z najważniejszych zakresów komunikacyjnych w języku polskim i treści elementarne z kultury polskiej [...] Celem ogólnym programu jest wspieranie mowy polskiej uczniów, przygotowanie ich do odpowiedniego reagowania na treści w sposób prosty, wspieranie umiejętności odnalezienia się w codziennych sytuacjach komunikacyjnych oraz wzmacnianie motywacji uczniów do nauki języka polskiego, rozbudzanie zainteresowania tradycjami i kulturą polską oraz stymulowanie uczniów do chętnego udziału w działaniach kulturalnych Polonii na terenie Królestwa Niderlandów”¹³³. Jak wszystkie szkoły zrzeszone w FPSN, uczniowie ze Schiedam biorą udział w „Wierszowisku”. Działalność szkoły była wspierana przez Fundację „Edukacja dla Demokracji” w ramach projektu Szkoła.PL2018, współfinansowanego przez Senat

---

¹³⁰ Niderlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji, <http://www.npc-quovadis.nl>, (dostęp: 21.09.2021)

¹³¹ Informacje na temat działalności Fundacji Niderlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji „Quo Vadis” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Magdaleną Domańską van Dijk-przewodniczącą Zarządu Fundacji „Quo Vadis”, 27.10.2021, Delft.

¹³² Niderlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji. Szkoła [online], https://www.npc-quovadis.nl/?page_id=44, [dostęp: 5.10.2021].

¹³³ I. Szczepkowska-Granieczny, *Ku polszczyźnie. Program nauczania języka polskiego z elementami kultury polskiej w Szkole Polskiej im. Henryka Sienkiewicza w Schiedamie*, Schiedam 2015, s. 2.

Rzeczypospolitej Polskiej. Szkołę współfinansują również rodzice, a roczna opłata na jednego ucznia wynosi 100 Euro. W szkole uczy się około 80 uczniów¹³⁴.

Od 2010 roku, w ramach stowarzyszenia OSStoja, działa szkoła polonijna w Oss, która przeznaczona jest dla uczniów od 4 do 13 lat¹³⁵. Zajęcia w czterech grupach rozpoczęły się we wrześniu 2010¹³⁶. Obecnie jest ich sześć, a w grupie najstarszej są nawet piętnastolatki. W Oss działa również Klub Malucha oraz biblioteka¹³⁷. Szkoła w Klubie Osiedlowym „Meteor” prowadzi zajęcia uzupełniające z języka polskiego oraz historii, geografii i wiedzy o Polsce. Zajęcia odbywają się w soboty co dwa tygodnie. Program nauczania dostosowany jest do potrzeb dzieci dwujęzycznych, a towarzystwo polskojęzycznych rówieśników, dodatkowe imprezy, konkursy i zabawy sprawiają, że nauka jest bardziej efektywna. Od początku swojej działalności szkoła w Oss jest członkiem FPSN i współpracuje ze „Wspólnotą Polską”¹³⁸. Wydarzenia w życiu szkolnym opisywane są na blogu, który od 2012 roku pełni rolę kroniki stowarzyszenia¹³⁹. Szkoła wyróżnia się organizacją dorocznych spotkań autorskich. W Oss gościli m.in. Barbara Gawryluk (2013), Roksana Jędrzejewska-Wróbel (2014), Anna Kaszuba- Dębska, Łukasz Dębski oraz Grzegorz Kasdepke (2015), Wojciech Widlak i Agnieszka Steur (2016), Rafał Witek (2017) oraz Michał Rusinek (2019)¹⁴⁰. Od samego początku nauczyciele przykładali dużą wagę do projektów czytelniczych. Popularnością cieszyły się „Dziennik Mola książkowego” oraz „Rodzinne czytanie”¹⁴¹. W 2012 roku

---

¹³⁴ Informacje na temat działalności Fundacji Nederlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji „Quo Vadis” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Magdaleną Domańską van Dijk- przewodniczącą Zarządu Fundacją „Quo Vadis”, 27.10.2021, Delft.

¹³⁵ Założenie De Poolse Vereniging Voor Cultuur en Onderwijs „Osstoja”- 10 maart 2010- Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 17285914, s. 1.

¹³⁶ *OSStoja wil beelden over Polen veranderen* [online], <https://old.polonia.nl/posts/3972>, [dostęp: 14.10.2021].

¹³⁷ Informacje z bloga szkoły, który został założony w 2012 roku: <http://osstoja.blogspot.com>, [dostęp: 14.10.2021].

¹³⁸ Polonijne Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe OSStoja: <http://www.osstoja.nl>, [dostęp: 26.10.2021].

¹³⁹ Polska Szkoła Sobotnia przy Stowarzyszeniu Osstoja [online], <http://osstoja.blogspot.com/2012/09/trzeci-rok-funkcjonowania-polskiej.html>, [dostęp: 16.10.2021].

¹⁴⁰ Informacje na temat działalności Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego OSStoja pochodzą m.in. z korespondencji z Agnieszką Lonską, założycielką szkoły w Oss, prezeską Stowarzyszenia OSStoja i przewodniczącą Forum Polskich Szkół w Holandii, 16.12.2021.

¹⁴¹ *Projekty czytelnicze- Dziennik Mola Książkowego oraz Rodzinne Czytanie* [online], <http://osstoja.blogspot.com/2012/09/projekty-czytelnicze-dziennik-mola.html>, [dostęp: 16.11.2021].

szkoła wzięła udział w, zainicjonowanym przez prezydenta Bronisława Komorowskiego, Narodowym Czytaniu¹⁴². Szkoła w 2019 roku liczyła 85 uczniów¹⁴³.

We wrześniu 2011 roku Izabela Cechowska założyła Polską Szkołę w Enschede. Szkoła liczyła 20 uczniów, a w programie zajęć był język polski i religia. W 2015 roku szkoła zmieniła lokalizację i przyjęła nazwę „Abecadło”. Obecnie należy do FPSN i realizuje uzupełniający program nauczania dla dzieci w wieku od 4 do 14 lat. W ofercie ma również naukę języka polskiego dla dorosłych i poradnię logopedyczną. Szkoła prowadzi bibliotekę, z której korzystać mogą dzieci i dorośli. Uczniowie i ich rodzice angażują się w akcje charytatywne, takie jak „Paczka dla bohatera” czy zbiórkę pieniędzy na Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy. Prowadzącą szkołę jest Beata Kloeze, a grono pedagogiczne liczy 7 osób¹⁴⁴.

W 2011 roku działalność rozpoczęło również „Centrum Lokomotywa” w Amsterdamie. W ramach tej fundacji prowadzona jest szkoła, a pierwsze zajęcia odbyły się 6 marca w budynku „Speeltuyn de Waag”. Funkcjonowanie szkoły możliwe jest dzięki pracy wolontariuszy i wsparciu rodziców. „Centrum Lokomotywa” jest samofinansującą się inicjatywą społeczną, a szkoła utrzymuje się z chesnego uczniów. Fundacja występuje także o wsparcie finansowe konkretnych projektów, na przykład dotyczących wielojęzyczności. Idea szkoły zrodziła się z potrzeby zapewnienia dzieciom nauki i kontaktu z rówieśnikami, którzy mówią w języku polskim. Celem zajęć jest poszerzanie zasobu słownictwa, zapoznanie uczniów z fragmentami polskiej literatury dziecięcej, kultury, zwyczajów i tradycji. Nauczyciele zwracają uwagę na różne powiedzenia i przysłowia, które są skarbnicą polskiej kultury i mądrości ludowej. Dzieci poznają też polskie wyliczanki, rymowanki, wierszyki i piosenki. Nauczanie jest połączeniem elementów różnych metod – między innymi elementów programu Małgorzaty Małycki, metody dobrego startu Marty Bogdanowicz (np. przy wprowadzaniu liter poprzez kojarzenie ich kształtu np. z obrazkiem i rymowanką), dramy kreatywnej (doświadczenie, odgrywanie, przeżywanie, rozumienie), oraz uczenia się poprzez zabawę i proste doświadczenia zmysłowe (techniki Montessori i Freineta). Szkoła proponuje różne dodatkowe atrakcje takie jak warsztaty fotograficzne, plastyczne

---

¹⁴² *Inauguracja roku szkolnego 2012/2013* [online] <http://osstoja.blogspot.com/2012/09/inauguracja-roku-szkolnego-20122013.html>, [dostęp: 16.11.2011].

¹⁴³ Informacje na temat działalności Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego OSStoja pochodzą m.in. z korespondencji z Agnieszką Lonską, założycielką szkoły w Oss, prezeską Stowarzyszenia OSStoja i przewodniczącą Forum Polskich Szkół w Holandii, 16.12.2021.

¹⁴⁴ *Abecadło Polska Szkoła w Enschede* [online], <https://www.facebook.com/AbecadloPL>, [dostęp: 11.04.2022].

i muzyczne. Od innych szkół polonijnych w Holandii wyróżnia ją dbałość o pamięć o Polakach w Amsterdamie. Fundacja wydała w 2017 roku dwujęzyczną książkę zatytułowaną „Poolse sporen in Amsterdam. Polskie ślady w Amsterdamie”¹⁴⁵. Stało się to impulsem do przygotowania wykładów na temat polskiej obecności w stolicy Królestwa Niderlandów od średniowiecza po czasy współczesne¹⁴⁶. „Centrum Lokomotywa” zaprasza również zainteresowanych na spacer po Amsterdamie polskimi śladami, a te wycieczki ujęte są także w programie polskiej szkoły. „Centrum Lokomotywa” to także miejsce spotkań rodziców. Już w 2014 roku w szkole z wykładem „Nie wystarczą selfie w dobrym towarzystwie” gościła profesor Krystyna Waszakowa, językoznawczyni. W tym samym roku historię Jana Karskiego przybliżyła młodzieży doktor Iwona Guść. Serię wykładów na temat nauki języka polskiego w rodzinach wielojęzycznych wygłosiła doktor Barbara Malak, a prezentację o systemie edukacji w Holandii miała Karolina Eckhardt z Fundacji „Kreda”. Z racji miejsca - szkoła działa w stolicy Holandii - „Centrum Lokomotywa” współpracuje z wydziałem slawistyki na Uniwersytecie Amsterdamskim (UvA), dzięki czemu do szkoły na praktyki trafiają przyszli poloniści. Działalność fundacji i szkoły jest możliwa dzięki pracy zarządu, którego przewodniczącą jest Bożena Kopczyńska, sekretarzem Marta van der Haagen, skarbnikiem Marcin Bodnar, a członkinią Monika Fennema. Wśród założycieli szkoły była również Beata Werwińska, która wspierała „Centrum” jako doradca pedagogiczny¹⁴⁷.

Szkoła Polska w Lisse zaczęła działalność w 2013 roku¹⁴⁸. Pomysłodawczynią i założycielką Fundacji „Kreda”, która prowadzi placówkę, była Karolina Eckhardt¹⁴⁹, a kształt organizacyjny szkole nadała Aga Mazur, która była jej koordynatorką w latach 2014-2016. Do jej obowiązków należało utrzymywanie kontaktów z najbliższymi gminami skąd pochodzili uczniowie polskiej szkoły oraz rodzicami dzieci. Organizowała również pracę nauczycieli. Była autorką projektów „Kredy”, które współfinansowała Ambasada RP w Hadze. Uczestniczyła w przygotowaniu konferencji „Zrozumieć

---

¹⁴⁵ K. Dobrowolski, B. Kopczyńska, E. ter Horst, *Poolse sporen in Amsterdam. Polskie ślady w Amsterdamie*, Amsterdam 2017.

¹⁴⁶ *Poolse sporen in Amsterdam - Polskie ślady w Amsterdamie* [online], <https://www.youtube.com/watch?v=HG824jflc3Q>, [dostęp: 11.10.2021].

¹⁴⁷ *Polskie Centrum Edukacji i Kultury. Najczęściej zadawane pytania* [online], https://www.lokomotywa.nl/FAQ_022013.pdf, [dostęp: 03.11.2021].

¹⁴⁸ Założenie Stichting Kreda- 11 december 2013: Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 59418389, s. 1.

¹⁴⁹ *Karolina Eckhardt- fundacja „Kreda” dla siedem.nl* [online], <https://www.youtube.com/watch?v=BvrJiMbzfjA>, [dostęp: 03.11.2021].

dwujęzyczność” (2014) oraz była współautorką programu „Mentor”, który fundacja „Kreda” prowadzi do dziś. A. Mazur była też członkinią zarządu fundacji¹⁵⁰.

Podczas lekcji w Lisse realizowany był i jest program dla szkół polonijnych zawierający elementy języka polskiego, geografii, historii oraz wiedzy o społeczeństwie, którego opracowanie współfinansowała Fundacja „Edukacja dla Demokracji”¹⁵¹. Polska Szkoła Bollenstreek przeznaczona jest dla dzieci od 4 do 12 roku życia. Zajęcia odbywają się co dwa tygodnie i trwają 3 godziny¹⁵². W szkole uczą osoby przygotowane do pracy z uczniami dwujęzycznymi, a w ciągu kilku lat fundacja rozszerzyła ofertę dla najmłodszych i obecnie działa Klub Mamy i Malucha. Wolontariusze świadczą też pomoc w dodatkowej nauce języka niderlandzkiego. Liczba uczniów szkoły nie przekracza 50¹⁵³, a jej działalność wspiera Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”. Szkoła jest członkiem FPSN¹⁵⁴.

Polska Szkoła w Dordrechcie działa od października 2014 roku. Projekt, który z założenia skierowany był do małych dzieci z sąsiedztwa, objął prawie setkę uczniów polskiego pochodzenia z Dordrechtu i okolic. W pierwszym roku szkolnym zorganizowano 20 spotkań edukacyjnych, wycieczkę, piknik rodzinny oraz spotkania informacyjne dla dorosłych. W gronie pedagogicznym znalazło się 10 osób. W czerwcu 2015 roku powołano do życia Fundację „Razem- Samen”, której celem jest prowadzenie szkoły polonijnej w Dordrechcie oraz wspieranie polskich dzieci w Holandii. W 2015 roku szkołę finansowo wsparła Fundacja „Edukacja dla Demokracji” w ramach projektu Szkoła.PL. Placówka otrzymała wówczas 12 300 złotych na zakup materiałów i pomocy edukacyjnych oraz na wynagrodzenia dla nauczycieli. W następnym roku szkolnym poszerzona została oferta fundacji¹⁵⁵. Obok regularnych lekcji dla 69 uczniów (stan z 31.10.2015), zorganizowano cotygodniowe zajęcia sportowe w dwóch grupach wiekowych i zajęcia plastyczne, a dla dorosłych aerobik i kursy językowe. Trójka

---

¹⁵⁰ *Aga Mazur* [online], <https://nl.linkedin.com/in/agamazur>, [dostęp: 03.11.2021].

¹⁵¹ Informacja pochodzi od Justyny Janiszewskiej z fundacji „Edukacja dla Demokracji”, która gościła w Holandii w 2018 roku. W tym okresie fundacja realizowała projekt „Szkoła.pl- wsparcie dla edukacji polonijnej 2018) (<https://fed.org.pl/szkola-pl-wsparcie-dla-edukacji-polonijnej-2018>, [dostęp: 03.11.2021])

¹⁵² *Kreda dla dzieci- Polska Szkoła w Bollenstreek* [online] <https://www.kreda.nl/pl/kreda-dla-dzieci>, [dostęp: 14.10.2021].

¹⁵³ Informacje z profilu KREDY na Facebooku, na którym nauczycielki informują o tematach i przebiegu zajęć (<https://www.facebook.com/KREDA-606946702676842>).

¹⁵⁴ Forum Polskich Szkół w Holandii, <https://www.fpsn.nl/pl>, (dostęp: 12.10.2021)

¹⁵⁵ Informacja pochodzi od Justyny Janiszewskiej z Fundacji „Edukacja dla Demokracji”, która gościła w Holandii w 2018 roku. W tym okresie fundacja realizowała projekt „Szkoła.pl- wsparcie dla edukacji polonijnej 2018) (<https://fed.org.pl/szkola-pl-wsparcie-dla-edukacji-polonijnej-2018>, [dostęp: 03.11.2021])

pedagogów wzięła udział w warsztatach fundacji „Kreda” i zdobyła certyfikat mentora, co pozwala na skuteczną pomoc polskim rodzinom w różnych problemach związanych z edukacją dzieci w Królestwie Niderlandów. Zajęcia początkowo organizowano w Domu Kultury „Koloriet”, a obecnie przy De Savornin Lohmanweg w Dordrechcie. Oferta edukacyjna skierowana jest do dzieci od 2 do 12 lat. W roku szkolnym 2019/2020 uczniowie pracowali w czterech grupach szkolnych. Działała też grupa przedszkolna. Podobnie jak w latach poprzednich oferowane były zajęcia dodatkowe np. w szkole aktywny jest zespół taneczny AXLOP, do którego przyjmowane są dzieci od 7 roku życia¹⁵⁶. Szkoła organizuje również interesujące spotkania. Wiosną 2019 roku gościem uczniów był poeta Michał Rusinek¹⁵⁷. Fundacja, podobnie, jak inne tego typu organizacje w Holandii, otrzymuje pieniądze ze środków Senatu RP, którymi dysponuje „Wspólnota Polska”. Największy ciężar utrzymania placówki ponoszą rodzice, którzy płacą roczne składki w wysokości 50 euro¹⁵⁸.

W 2015 roku założona została „Bravo School” w Poeldijk. Jej założycielkami były Ewa Santos oraz Magda Serruys. Od 2016 roku „Bravo School” jest członkiem FPSN¹⁵⁹. Zajęcia w 3 grupach przeznaczone są dla dzieci w wieku 4-12 lat. Dzieci młodsze uczą się przez zabawę, a starsze poznają język polski z elementami historii i geografii. Szkoła liczy około 30 uczniów. Dla dorosłych organizowane są kursy języka niderlandzkiego, a w soboty oferowane są konwersacje w ramach projektu „Het Taal Café”. Z tej formy nauki języka mogą skorzystać także osoby niezwiązane ze szkołą, a mieszkające w rejonie Westland, którego stolicą jest Naaldwijk¹⁶⁰.

W 2015 roku o otwarciu szkoły dla dzieci polskiego pochodzenia informowały lokalne gazety w Amersfoort¹⁶¹. W dniu 17 września 2015 roku odbyło się spotkanie z rodzicami, ale już w kwietniu miały miejsce lekcje pilotażowe, bo założycielka, Magda Fąfara, chciała sprawdzić, czy będzie zainteresowanie lekcjami języka i kultury polskiej. Miejscem, w którym odbywały się zajęcia było „Centrum Edukacji o Przyrodzie i Ochronie Środowiska” w parku Schothorst. Szkoła za cel obrała sobie między innymi

---

¹⁵⁶ Polska Szkoła Dordrecht, <http://polskaszkoladordrecht.nl/index.html>, (dostęp: 19.04.2021)

¹⁵⁷ G. Gramza, *Lekcja 15, Spotkanie z Michałem Rusinkiem*, „Scena Polska” 1 (2019), s. 10-11.

¹⁵⁸ Polska Szkoła Dordrecht, <http://polskaszkoladordrecht.nl/index.html>, (dostęp: 19.04.2021)

¹⁵⁹ *Nowy członek Forum Bravo School* [online], <https://www.fpsn.nl/pl/nowy-czlonek-forum-bravo-school>, [dostęp: 16.11.2021].

¹⁶⁰ Bravo School, <http://schoolbravo.nl/> (dostęp: 16.11.2021)

¹⁶¹ M. Vreugdenhil, *Opening van Poolse School Amersfoort*, „Amesfoort Nu” (09.09.2015), s. 5; *Poolse School maakt vliegende start*, „Amesfoort Nu” (09.09.2015), s. 27; *Start Poolse Weekendschool*, „AD” 17 (2015), s. 3.

przywiązywanie dużej uwagi do ochrony środowiska i poznawania lokalnej przyrody. Ta specyfika wyróżnia szkołę spośród innych polonijnych placówek i nadaje jej charakter „zielonej szkoły”. W kwietniowych lekcjach wzięło udział 23 dzieci, ale rok szkolny 2015/2016 rozpoczęło już 40 uczniów. Zaplanowano 17 spotkań¹⁶², a podręczniki, z których mieli uczyć się polscy uczniowie, to książki autorstwa Małgorzaty Pawlusiewicz¹⁶³. Kadre szkoły stanowi 8 osób, a wspomaga ją Zarząd, na czele którego stoi przewodnicząca Dorota Marcinkiewicz-Boerland¹⁶⁴. W szkole aktywnie działa Rada Rodziców. Dzieci uczą się w 5 grupach: od 3 do 11 lat. Od września 2018 roku siedzibą szkoły jest Dom Osiedlowy „Het Klokhuis”. Zmiana adresu spowodowana była rosnącą liczbą uczniów, których w roku szkolnym 2017/2018 było już 55. Nowe miejsce zapewnia uczniom dostęp do terenów zielonych i dużą swobodę w czasie przerw i zajęć terenowych. Szkoła jest członkiem FPSN oraz Lokalnego Ośrodka Metodycznego na Kraje Beneluksu. Działalność placówki jest wspierana przez Ambasadę RP w Hadze oraz przez stowarzyszenie „Wspólnota Polska” w ramach sprawowania opieki Kancelarii Prezesa Rady Ministrów nad Polonią i Polakami za granicą. Szkołę sponsorują również, obok rodziców, prywatni przedsiębiorcy¹⁶⁵. Obok zajęć dla dzieci, od 2018 roku szkoła oferuje kurs języka polskiego dla dorosłych i zajęcia w ramach „Klubu 12+”. Jest on przeznaczony przede wszystkim dla absolwentów polskiej szkoły, a w ramach swojej działalności oferuje spotkania, by młodzież mogła rozwijać dalej swoje umiejętności językowe. Uczestnicy mają okazję oglądać razem polskie filmy i o nich dyskutować. Proponowane są wycieczki, warsztaty kulinarne, fotograficzne, teatralne i plastyczne. Wszystko w zależności od zainteresowań członków. Działalność „Klubu 12+” została sfinansowana przez Fundację „Wolność i Demokracja”¹⁶⁶. Szkoła, podobnie jak inne tego typu placówki, obchodzi święta narodowe i kultywuje tradycje, takie jak wspólna Wigilia, Wielkanoc, powitanie wiosny czy Sprzątanie Świata. Przez kilka lat placówka

---

¹⁶² *Vliegende start nieuw schooljaar Poolse School Amersfoort* [online] <https://eemnieuws.nl/?p=9785>, [dostęp: 11.10.2021].

¹⁶³ Małgorzata Pawlusiewicz jest autorką serii podręczników do nauczania dzieci polonijnych od przedszkola do klasy 6. Materiał dydaktyczny został przystosowany dla uczniów mieszkających w USA, ale wykorzystują go również szkoły polonijne w Europie. Podręczniki łączą funkcje językowe i kulturowe. Zawierają odniesienia do polskich tradycji i zwyczajów oraz sylwetki sławnych Polaków. Do podręczników autorka opracowała ćwiczenia oraz przewodniki metodyczne. (Klub Nauczyciela: <https://klubnauczyciela.com/przegląd-podrecznikow-dla-dzieci-polonijnych>, [dostęp: 11.10.2021]).

¹⁶⁴ Dorota Marcinkiewicz-Boerland zastąpiła 11.09.2021 r. Magdę Fąfarę, która była założycielką szkoły oraz stała na czele jej Zarządu od 2015 r. (Informacje z <https://www.facebook.com/polskaszkoalaamersfoort>, [dostęp: 11.10.2021]).

¹⁶⁵ Polska Szkoła Amersfoort, <https://polskaszkoalaamersfoort.nl> (dostęp: 11.10.2021)

¹⁶⁶ Klub 12+ [online] <https://polskaszkoalaamersfoort.nl/klub-12>, [dostęp: 11.10.2021].

wypracowała własne święta i na zakończenie roku szkolnego wręczane są nie tylko świadectwa dzieciom, ale też Puchar Nauczyciela Roku - jako pierwsza otrzymała go Ewelina Tokarczyk, która pracuje z dziećmi polonijnymi od początku działalności tej szkoły¹⁶⁷.

Szkoła Polonijna im. Gen. Stanisława Maczka w Brabancji Północnej założona została w 2016 roku w Bredzie i realizuje swoje cele pod patronatem Fundacji „Pro Polonia”¹⁶⁸. Tak jak inne szkoły polonijne, prowadzi zajęcia języka polskiego i wiedzy o Polsce w oparciu o wytyczne MEN¹⁶⁹ oraz dba o zachowanie polskich tradycji. W pracy wychowawczej kładzie szczególny nacisk na pielęgnowanie pamięci o generale Stanisławie Maczku i żołnierzach

1. PDP, którzy wyzwolili Brede. Szkołę przeznaczoną dla dzieci od 3 do 13 lat założyła i prowadzi Jolanta Husiatyńska-Gołka, która wcześniej była nauczycielką w Polskiej Szkole im. Kornela Makuszyńskiego w Bredzie. Ponad 60 uczniów uczy się w 6 grupach wiekowych - w każdym roku szkolnym zaplanowanych jest 20 spotkań. Zajęcia odbywają się w co drugą sobotę¹⁷⁰, a rodzice współfinansują działalność szkoły uiszczając składkę w wysokości 100 Euro¹⁷¹. Chcąc zapewnić wysoki poziom nauczania, nauczyciele z Bredy brali udział w szkoleniach i kursach proponowanych przez ORPEG. Cała społeczność tej szkoły aktywnie uczestniczy we wszystkich spotkaniach rocznicowych dotyczących wyzwolenia Bredy. Szkoła gościła polskich kombatanów i brała udział w akcji „Świąteczna Paczka dla Weterana”¹⁷².

---

¹⁶⁷ Polska Szkoła Amersfoort. Wiadomości [online] <https://polskaszkołaamersfoort.nl/wiadomosci/>, [dostęp: 11.10.2021].

¹⁶⁸ Fundacja Pro Polonia powstała w 2008 r. w Puławach. Jej celem jest wspomaganie, prowadzenie i wspieranie współpracy oświatowej, kulturalnej, gospodarczej, sportowej i turystycznej między Polską i Polakami zamieszkającymi za granicą Rzeczypospolitej Polskiej, działanie na rzecz rozwijania obustronnych kontaktów z Polską i Polakami za granicą, budowanie polskiego lobby na arenie międzynarodowej i promowanie polskich i polonijnych osiągnięć tak kulturalno-oświatowych, jak i gospodarczo-ekonomicznych, pogłębianie wiedzy o Polsce i Polakach za granicą wśród społeczeństwa polskiego, promocja zdrowia i zdrowego stylu życia, przeciwdziałanie patologiom i prowadzenie badań w tym zakresie w kraju i wśród Polonii i Polaków za granicą. (Portal Organizacji Pozarządowych. Spis organizacji [online] <https://spis.ngo.pl/160958-fundacja-pro-polonia>, [dostęp: 02.02.2022]).

¹⁶⁹ Nasz program [online] <https://szkolabreda.nl/o-nauce/>, [dostęp: 02.02.2022].

¹⁷⁰ Zob. Regulamin Szkoły Polonijnej im. Gen. Stanisława Maczka w Brabancji Północnej przy Fundacji Pro Polonia (w archiwum Szkoły Polonijnej im. Gen. Stanisława Maczka w Brabancji Północnej).

¹⁷¹ Zob. Formularz zgłoszeniowy dziecka do Szkoły Polonijnej im. Gen. Stanisława Maczka w Brabancji Północnej na rok szkolny 2019/2020 (w archiwum Szkoły Polonijnej im. Gen. Stanisława Maczka w Brabancji Północnej).

¹⁷² J. Szynek, *Polscy emigranci w Holandii pomagają weteranom wojennym. „Naszą zapłatą jest historia”* [online] <https://www.mojaniderlandia.pl/wywiad/polscy-emigranci-w-holandii-pomagaja-weteranom-wojennym-nasza-zaplata-jest-historia-wywiad-3580.html>, [dostęp: 02.02.2022].

Polska szkoła w Apeldoorn rozpoczęła swoją działalność w 2018 roku. Jej założycielką była Agnieszka Sebastiao. Program pilotażowy, zakończony sukcesem, przeznaczony był dla dzieci polskiego pochodzenia w wieku od 3 do 12 lat. Szkoła rozpoczęła zajęcia dla 24 uczniów, którzy zostali podzieleni na 4 grupy. Lekcje odbywają się dwa razy w miesiącu, w niedziele. Wybór tego dnia podyktowany był faktem, że dzieci w soboty mają zajęcia sportowe i trudno je pogodzić z lekcjami języka polskiego. Nauka odbywa się w oparciu o własny program szkoły, który przygotowali nauczyciele¹⁷³. Dzieci poznają język i kulturę polską przez zabawę, zajęcia ruchowe, plastyczne i muzyczne. Szkoła, tak jak inne szkoły polonijne, jest miejscem gdzie mogą spotkać się rodzice z rodzin mieszanych i polskich. W ostatnim czasie szkoła nawiązała współpracę z Polonijnym Klubem Sportowym „Husaria Apeldoorn”. Liczba uczniów jest praktycznie niezmienna od początku działalności szkoły¹⁷⁴. Szkoła Polska w Apeldoorn jest członkiem FPSN¹⁷⁵.

Najmłodszą szkołą wśród placówek polonijnych w Holandii jest Polska Szkoła „Wars i Sawa” w Helmond. Dzień otwarty dla zainteresowanych rodziców zorganizowano 13 kwietnia 2019 roku. Założycielami szkoły byli Ewa Zmarzły, Beata Bennaars i Ariel Trząski¹⁷⁶. O planowanym otwarciu polskiej szkoły informował w marcu 2019 roku lokalny dziennik, „Eindhovens Dagblad”. Zajęcia dla polskich dzieci (4-18 lat) rozpoczęły się po wakacjach w szkole podstawowej „Talentrijk”. Prawie 15% uczniów tej szkoły stanowią polskie dzieci, dlatego jej dyrektor Bjorn Houben uważał, że zadaniem szkoły jest umożliwić uczniom naukę języka ojczystego. Szkoła oferuje również naukę języka niderlandzkiego dla dorosłych¹⁷⁷. „Wars i Sawa” prowadzi zajęcia w 5 grupach dla około 30 uczniów. W szkole pracuje 7 nauczycieli. W ciągu roku dzieci i młodzież spotykają się 17 razy. Lekcje odbywają się w soboty. Działalność szkoły dofinansowuje, podobnie jak inne placówki FPSN, „Wspólnota Polska”. Czesne na jedno dziecko wynosi 220 euro na rok. Przy drugim i następnych dzieciach obowiązują zniżki. Rodzice uczestniczą w życiu szkoły, na przykład pełniąc dyżury na przerwach. Szkoła nie ma jeszcze statutu, ale dostępny jest jego projekt¹⁷⁸.

---

¹⁷³ Poolse School Apeldoorn, <http://www.poolseschoolapeldoorn.nl>, (dostęp: 12.10.2021)

¹⁷⁴ [Film] *Rozmowa z jedną z Pań założycielek Polskiej Szkoły w Apeldoorn (Agnieszka Sebastiao)* [online] <https://www.youtube.com/watch?v=-XlccaQwKpU>, [dostęp: 12.10.2021].

¹⁷⁵ Forum Polskich szkół w Holandii, <https://www.fpsn.nl/pl>, (dostęp: 12.10.2021)

¹⁷⁶ *Otwarcie polskiej szkoły w Helmond* [online] <https://www.fpsn.nl/pl/otwarcie-polskiej-szkoly-w-helmond>, [dostęp: 03.11.2021].

¹⁷⁷ H. van Ven, *Poolse school op zaterdag in Helmond* [online] <https://www.ed.nl/helmond/poolse-school-op-zaterdag-in-helmond~a9589e8e/>, [dostęp: 03.11.2021].

¹⁷⁸ Polska Szkoła w Helmond „Wars i Sawa”, <http://warsisawa.nl/>, (dostęp: 03.11.2021).

4.3 Forum Polskich Szkół w Holandii jako krzewiciel polonijnej aktywności

4.3.1 Geneza i działalność Forum Polskich Szkół w Holandii

Geneza powstania stowarzyszenia, którego celem jest pielęgnowanie i krzewienie języka, kultury i tradycji polskich¹⁷⁹ sięga lat dziewięćdziesiątych XX wieku i współpracy szkół polonijnych, które wówczas działały. W dniu 30 września 1995 roku w Hadze odbyło się spotkanie nauczycieli 10 szkół z udziałem delegacji z Polski, w której składzie znalazły się: przedstawicielka Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, Elżbieta Bober, profesor Halina Zgółkowa z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz dyrektorka Polonijnego Centrum Nauczycielskiego w Lublinie, Joanna Wójtowicz. Gospodarzem spotkania był minister Bolesław Kułski, który organizując je wyszedł naprzeciw oczekiwaniom polonijnych nauczycieli w Holandii¹⁸⁰. Podczas spotkania profesor H. Zgółkowa wygłosiła wykład na temat problemów w nauczaniu języka polskiego jako obcego, a następnie obecni zapoznali się z dostępnymi pomocami dydaktycznymi i metodami nauczania języka polskiego jako obcego. W dyskusji nauczyciele przedstawili swoje oczekiwania, ale też podzielili się własnym doświadczeniem dotyczącym nauczania w szkołach polonijnych. Podkreślono problem braku materiałów do nauki języka polskiego dla uczniów holenderskojęzycznych. Nauczyciele oczekiwali pomocy w formie skryptu lub podręcznika, który mogliby wykorzystać w pracy dydaktycznej. Specjaliści z Polski obiecali pomoc w tym zakresie, jak również w organizowaniu szkoleń i warsztatów dla kadry pedagogicznej¹⁸¹. W celu poprawy przepływu informacji, wymiany doświadczeń między wszystkimi placówkami oraz koordynowania pracy nad wydaniem podręcznika, powołano grupę roboczą, której charakteru jeszcze wtedy bliżej nie określono. W jej skład weszły osoby, które następnie zostały wybrane do zarządu Forum Polskich Szkół, ponieważ taką organizację postanowiono powołać.

W dniu 7 października 1995 roku odbyło się pierwsze spotkanie zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, w którego skład weszli: Urszula Zawadzińska - przewodnicząca (szkoła w Eindhoven), Dorota Hulsenboom-Perłowska - sekretarz

---

¹⁷⁹ *Statut Forum Polskich Szkół w Holandii* [online], <https://www.fpsn.nl/pl/o-nas/statut>, [dostęp: 20.03.2020].

¹⁸⁰ Sprawozdanie z kursokonferencji dla nauczycieli szkółek polskich w Holandii- Haga, 30.09.95, s.1 (REF.: A:\PROT\WRZ.30; dokument z archiwum FPSN).

¹⁸¹ D. Hulsenboom- Perłowska, *Próba zintegrowania środowiska nauczycieli polonijnych w Holandii*, „Biuletyn PNKV” 6 (1995), s. 6-7.

(szkoła w Tilburgu), Ewa Dudek - skarbnik (szkoła w Amsterdamie), Barbara Białecka-Mika (szkoła w Tilburgu), Stanisława Matysiewicz (szkoła w Lejdzie) oraz Stefan Żaczkiewicz (przedstawiciel Rady Rodziców ze szkoły w Eindhoven)¹⁸². W latach 1995-2019 trzynastokrotnie zmieniał się zarząd (Tabela 14), który wybierany był i jest na dwuletnią kadencję przez wszystkich członków stowarzyszenia spośród członków zarządów szkół, nauczycieli i przedstawicieli rodziców. Wyboru dokonuje się w czasie Walnego Zebrania. Wybory są jawne, a każda szkoła członkowska dysponuje dwoma głosami. Zarząd może liczyć od 3 do 7 osób. W jego skład mogą wchodzić nie więcej niż 2 osoby z tej samej szkoły. Do zadań zarządu należy realizowanie celów statutowych stowarzyszenia. Członkowie wybranego zarządu rozdzielają między siebie funkcje, co ułatwia pracę, ale wiele zadań jest wykonywanych wspólnie, a wszystkie decyzje są podejmowane razem, demokratycznie¹⁸³.

Tabela 14 Zarządy Forum Polskich Szkół w Holandii w latach 1995-2019

Rok	Funkcja	Imię i nazwisko	Szkoła
1995-1997	Przewodniczący	Urszula Zawadzińska	Eindhoven
	Sekretarz	Dorota Hulsenboom-Perłowska	Tilburg
	Skarbnik	Ewa Dudek	Amsterdam
	Członkowie	Stanisława Matysiewicz	Lejda
		Barbara Białecka-Mika	Tilburg
		Stefan Żaczkiewicz	Eindhoven
1997-1999	Przewodniczący	Stanisław Żaczkiewicz	Eindhoven
	Sekretarz	Dorota Hulsenboom-Perłowska	Tilburg
	Skarbnik	Ewa Dudek	Amsterdam
	Członkowie	Stanisława Bąk-Matysiewicz	Lejda
		Elżbieta Kłoszewska	Eindhoven
		Aleksandra Sterk-Rasińska	Tilburg
1999-2001	Przewodniczący	Stanisław Żaczkiewicz	Eindhoven
	Sekretarz	Dorota Hulsenboom-Perłowska	Tilburg
	Skarbnik	Aleksandra Sterk-Rasińska	Tilburg
	Członkowie	Ewa Dudek	Amsterdam
		Elżbieta Kłoszewska	Eindhoven
		Małgorzata Evertse-Smółka od 10.06.2000	Nijmegen
2001-2004	Przewodniczący oraz skarbnik	Stanisław Żaczkiewicz	Eindhoven
	Sekretarz	Wioletta Pieters-Monikowska	Enschede
	Członek	Małgorzata Evertse-Smółka	Nijmegen
2004-2005	Przewodniczący oraz skarbnik	Stanisław Żaczkiewicz	Eindhoven
	Sekretarz	Magdalena Dijkstra-Engel	Groningen

¹⁸² Protokół z zebrania zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii [w dn. 07.10.1995]- 1, s. 2 (REF. A\PROT\PAZ.07; w archiwum FSPN).

¹⁸³ Zob. Statut Forum Polskich Szkół w Holandii [online], <https://www.fpsn.nl/pl/o-nas/statut>, [dostęp: 16.11.2021].

	Członek	Małgorzata Evertse-Smółka	Nijmegen
		Wioletta Pieters-Monikowska	Enschede
		Joanna Wędrychowicz-Sypersma <i>Zrezygnowała po kilku miesiącach.</i>	-
2005-2007	Przewodniczący oraz skarbnik	Stanisław Żaczekiewicz	Eindhoven
	Sekretarz	Magdalena Dijkstra- Engel	Groningen
	Członek	Małgorzata Evertse-Smółka	Nijmegen
		Wioletta Pieters-Monikowska	Enschede
		Agnieszka Glapiak-Przytula	-
2007-2009	Przewodniczący oraz skarbnik	Stanisław Żaczekiewicz	Eindhoven
	Sekretarz	Magdalena Dijkstra-Engel	Groningen
	Członek	Małgorzata Evertse-Smółka	Nijmegen
		Wioletta Pieters-Monikowska	Enschede
		Agnieszka Glapiak-Przytula	-
2009-2011	Przewodniczący oraz skarbnik	Stanisław Żaczekiewicz	Eindhoven
	Sekretarz	Magdalena Dijkstra-Engel	Groningen
	Członek	Małgorzata Evertse-Smółka	Nijmegen
		Wioletta Pieters-Monikowska	Enschede
		Tomasz Karawajczyk	Oss
2011-2013	Przewodniczący oraz skarbnik	Stanisław Żaczekiewicz	Eindhoven
	Sekretarz	Magdalena Dijkstra-Engel	Groningen
	Członek	Małgorzata Smółka	Nijmegen
		Tomasz Karawajczyk	Oss
2013-2015	Przewodniczący	Stanisław Żaczekiewicz	Eindhoven
	Skarbnik	Katarzyna Kiszkiel	Tilburg
	Sekretarz	Agnieszka Lonska	Oss
	Członek	Małgorzata Lubbers-Dąbrowska	Breda
2015-2017	Przewodniczący oraz sekretarz	Agnieszka Lonska	Oss
	Wiceprzewodnicząca	Małgorzata Lubbers-Dąbrowska	Breda
	Skarbnik	Katarzyna Kiszkiel	Tilburg
	Członek	Mateusz Małolepszy <i>Zrezygnował po kilku miesiącach.</i>	Amsterdam
2017-2019	Przewodniczący oraz sekretarz	Agnieszka Lonska	Oss
	Wiceprzewodnicząca	Małgorzata Lubbers-Dąbrowska	Breda
	Skarbnik	Katarzyna Kiszkiel	Tilburg
	Członek	Marta van der Haagen	Amsterdam

Źródło: Opracowanie własne na podstawie protokołów z Walnych Zgromadzeń FPSN (1996-2004) oraz strony internetowej FPSN: <https://www.fpsn.nl/pl/o-nas/zarzady-przez-lata> (dostęp: 13.11.2021)

Na pierwszym spotkaniu zarządu ustalono składkę członkowską dla każdej szkoły w wysokości 15 guldenów. Nad pracami związanymi ze skryptem dla nauczycieli miała czuwać B. Białecka-Mika. Zaplanowano również inne prace na najbliższe miesiące: przygotowanie szkolenia dla nauczycieli, napisanie podziękowań dla wszystkich, którzy przyczynili się do powstania FPSN oraz przygotowanie zakończenia

roku szkolnego dla wszystkich szkół w Ambasadzie RP, co wymagało zgody i współpracy z wydziałem konsularnym¹⁸⁴.

Na drugim spotkaniu, które odbyło się 20 stycznia 1996 roku, omówiono przede wszystkim zagadnienia związane ze statutem, nad którym pracowały Ewa Dudek, Urszula Zawadzińska i Mirosława Chojecka oraz dyskutowano o osobowości prawnej FPSN. Zdecydowano o przyjęciu statusu związku z ograniczoną odpowiedzialnością. Projekt statutu miał zostać przedstawiony na Walnym Zebraniu, które zaplanowano na 1 czerwca 1996 roku. W międzyczasie przedstawiciele Forum zostali zaproszeni na spotkanie Zespołu do spraw Polonii przy Ambasadzie RP w Hadze¹⁸⁵, które miało się odbyć w lutym 1996 roku. Zarząd FPSN wyznaczył U. Zawadzińską do przedstawienia sytuacji oświaty polonijnej w Holandii oraz założeń programowych Forum, które w pierwszym roku zrzeszało siedem szkół (Tabela 15)¹⁸⁶.

Tabela 15 Szkoły członkowskie Forum Polskich Szkół w Holandii w 1995

L.p.	Szkoła	Prowadzący	Rok założenia	Uwagi
1.	Polska Szkoła w Eindhoven	Urszula Zawadzińska	1988	Nadal aktywna jako Polska Szkoła w Eindhoven
2.	Polska Szkoła w Assen	Maria Schnieders-Łuczak	1990	Zakończyła działalność w 1998 r.
3.	Polska Szkoła w Vijmen	Urszula Vriesema	1990	Zakończyła działalność około 2000 r.
4.	Polska Szkoła w Lejdzie	Stanisława Matysiewicz	1994	Nadal aktywna jako Polska Szkoła Leiden
5.	Polska Szkoła w Amsterdamie	ks. Sławomir Trypuć	1994	Nadal aktywna pod nazwą Polska Szkoła Amsterdam im. Jana Pawła II
6.	Polska Szkoła w Tilburgu	Wojciech Nawara	1994	Nadal aktywna jako Polska Szkoła w Tilburgu „Akademia Polonez”
7.	Polska Szkoła w Rotterdamie	Dariusz Mendocha	1995	W 2007 r. podzieliła się na dwie szkoły: parafialną i Szkołę Polską im. H. Sienkiewicza- obecnie Polska Szkoła „Quo Vadis” w Schiedam

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w okresie od 30.09.1995 do 07.06.1997* (załącznik do Protokołu z Walnego zebrania członków Forum Polskich Szkół w Holandii, Haga, 07.06.1997; dokument REF.:A:\PROT\SPR.97 w archiwum FPSN).

¹⁸⁴ Aktualne ustalenia i wnioski zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii [w dn. 07.10.1995], s.1 (dokument nienumerowany w archiwum FPSN).

¹⁸⁵ Zespół do Spraw Polonii i Emigracji przy Ambasadzie RP w Hadze powstał 21.05.1992 r. i miał charakter konsultacyjno-doradczy, a do Zespołu zaproszono przedstawicieli organizacji polonijnych działających na terenie Królestwa Niderlandów. Z czasem zadania Zespołu przejęła Polonijna Rada Konsultacyjna przy Ambasadzie RP w Hadze. (Z. Schroten-Czerniejewicz, *Razem nie znaczy tak samo* „Pol Echo” 8 (1992), s.4).

¹⁸⁶ Protokół z zebrania zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii [w dn. 20.01.1996]- 2, Tilburg, 28.01.96 (REF. A\PROT\STYCZ.20; w archiwum FPSN).

Wyżej wymienione szkoły oraz placówki w Brunssum, Nijmegen i Utrechcie były reprezentowane na Walnym Zebraniu 1 czerwca 1996 roku w Ambasadzie RP w Hadze, na którym przede wszystkim podjęto prace i głosowanie nad statutem Forum. Szkoły wcześniej otrzymały wersję roboczą dokumentu i miały się do niej ustosunkować. Ustalono również składki dla członków zwyczajnych, 9 szkół: w Amsterdamie, Assen, Delft, Den Bosch-Vlijmen, Eindhoven, Lejdzie, Nijmegen, Rotterdamie oraz Tilburgu. Grono członków sympatyków liczyło 17 osób¹⁸⁷. W 1996 roku Forum otrzymało od Stowarzyszenia Ekspertów Polskich (STEP) dotację, która umożliwiła zakup podręczników, przeznaczonych dla uczniów podstawowych szkół polonijnych. Dzięki wsparciu Ambasady RP w Hadze wydano pierwszą część skryptu do nauczania języka polskiego w szkołach polskich w Holandii¹⁸⁸. Z nadesłanych materiałów wybrano 13 lekcji dla uczniów poznających specyfikę alfabetu polskiego oraz przewodnik dla nauczyciela z rozwiązaniami ćwiczeń¹⁸⁹.

Informacja o powołaniu do życia FPSN, pojawiła się w prasie polonijnej¹⁹⁰ oraz w biuletynie Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, gdzie wspomniano, że idea utworzenia stowarzyszenia narodziła się na Forum Oświaty Polonijnej, które odbyło się w Puławsku w 1995 roku¹⁹¹. Obecna na nim była U. Zawadzińska, która wygłosiła referat dotyczący sytuacji oświaty polonijnej w Królestwie Niderlandów (Załącznik 2).

W październiku 1996 roku w Holandii ponownie gościła profesor H. Zgólkowa, która odwiedziła szkoły w Eindhoven i Nijmegen, gdzie brała udział w lekcjach pokazowych oraz spotkaniach z nauczycielami i rodzicami¹⁹². W lutym 1997 roku odbyło się spotkanie szkoleniowe dla nauczycieli polonijnych, w którym uczestniczyło 19 nauczycieli z 9 szkół (w tym z dopiero organizujących się w Bredzie i Hengelo). Gospodarzem spotkania była szkoła w Nijmegen, gdzie przeprowadzono dwie lekcje pokazowe. We wnioskach zapisano konieczność uwzględnienia w skryptach zajęć dla grupy przedszkolnej, której wcześniej nie ujęto w planach. Uczestnicy zgodzili się

---

¹⁸⁷ Sprawozdanie z działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w okresie od 30.09.1995 do 07.06.1997 (załącznik do Protokołu z Walnego zebrania członków Forum Polskich Szkół w Holandii, Haga, 07.06.1997; dokument REF.:A:\PROT\SPR.97 w archiwum FPSN).

¹⁸⁸ Zob. *Protokół z konferencji dla nauczycieli polonijnych oraz wszystkich osób zainteresowanych oświatą polonijną w Holandii*- Haga, 01.06.96 r., Tilburg, 03.06.96 (dokument REF.A:\PROT\CZE.96 w archiwum FPSN).

¹⁸⁹ Ibidem, s. [5].

¹⁹⁰ L. Gorczyńska-Kątny, *Powstał Statut Forum Polskich szkół w Holandii*, „Biuletyn” 4 (1996), s. 12-13.

¹⁹¹ *Szkoły Polskie stowarzyszone*, „Wspólnota Polska” 7 (1996), s. 8.

¹⁹² U. Zawadzińska, *Nasza mała ojczyzna. Ons klein wereld*, „Biuletyn PNKV” 4 (1997), s. 44-48.

także, że należy w nauczaniu polonijnym brać pod uwagę specyfikę szkoły holenderskiej i nie uczyć dzieci polskiego alfabetu zanim nie poznają alfabetu niderlandzkiego. Rozmawiano o wykorzystaniu będącego już w użyciu skryptu, oceniając, że jest on pomocny nauczycielom. Uznano też potrzebę szkoleń i podjęto decyzję o zaproszeniu na następne spotkanie Forum specjalisty z Polonijnego Centrum Nauczycielskiego w Lublinie¹⁹³. Przez lata współpraca z PCN bardzo się rozwinęła, a najczęstszym gościem FPSN w latach 1997-2015, była Małgorzata Małyska, autorka cyklu podręczników „Przyjaciele z piórnik”, „Figlarna Kredka” oraz „Sprytny Ołówek”¹⁹⁴, z którego obecnie korzystają uczniowie szkoły w Schiedam. Forum przez cały okres swojej działalności organizowało i organizuje szkolenia dla nauczycieli uczących języka polskiego i pomaga w wyborze oraz nabywaniu materiałów dydaktycznych. Od początku działalności FPSN nawiązywało współpracę i nadal współpracuje z różnymi instytucjami, które wspierają nauczycieli polonijnych. W ostatnich latach nauczyciele z Holandii mogli brać udział w „Polonijnych spotkaniach z historią najnowszą” organizowanych przez Biuro Edukacji Narodowej Instytutu Pamięci Narodowej w ramach Programu Polonijnego BEN IPN¹⁹⁵. W 2019 roku Forum zaprosiło zrzeszonych nauczycieli do Centrum Języka i Kultury Polskiej w Świecie Uniwersytetu Jagiellońskiego na dwudniowe szkolenie „Różni uczniowie – różne potrzeby edukacyjne. Jak efektywnie pracować z dziećmi w szkole polskiej za granicą”¹⁹⁶. Forum jest też pośrednikiem pomiędzy Ośrodkiem Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, a szkołami zrzeszonymi. Od 2011 roku do Holandii przesyłane są podręczniki i pomoce dydaktyczne z ORPEG-u¹⁹⁷, a PCN, które działa od 1991 roku i jest obecnie częścią Ośrodka¹⁹⁸, organizuje szkolenia i kursy dla zainteresowanych nimi nauczycieli. W przeszłości utrzymywano kontakty z Uniwersytetem Adama Mickiewicza w Poznaniu, a dwie nauczycielki z Holandii, E.

---

¹⁹³ *Protokół ze spotkania szkoleniowego nauczycieli polonijnych - Nijmegen- 01.02.97, Tilburg. 02.04.1997* (dokument REF.A:\PROT\KWI.97 w archiwum FPSN).

¹⁹⁴ Literka. Polonijne Centrum Edukacyjne [online] <https://www.literka.org>, [dostęp: 20.04.2021].

¹⁹⁵ *Polonijne spotkania z historią najnowszą- nabór na konferencję* [online] <https://www.fpsn.nl/pl/polonijne-spotkania-z-historia-najnowsza>, [dostęp: 07.11.2021].

¹⁹⁶ *Zaproszenie na warsztaty w Krakowie* [online] <https://www.fpsn.nl/pl/zaproszenie-na-warsztaty-w-krakowie>, [dostęp: 07.11.2021].

¹⁹⁷ Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą (ORPEG) od 2010 r. wspomaga organizację społeczne oraz inne ośrodki i placówki organizujące za granicą nauczanie języka polskiego i nieodpłatnie wyposażając je w podręczniki i pomoce dydaktyczne. W latach 2010-2017 przekazano do szkół społecznych za granicą 193 890 sztuk podręczników i pomocy dydaktycznych. (*Przekazywanie szkołom organizacji Polaków i innym podmiotom za granicą podręczników i pomocy dydaktycznych* [online], <https://www.orpeg.pl/wsparcie-nauczycieli/zamawianie-podrecznikow/podreczniki-i-pomoce-dydaktyczne>, [dostęp: 16.11.2021].)

¹⁹⁸ PCN. Polonijne Centrum Nauczycielskie, <https://www.orpeg.pl/wsparcie-nauczycieli/podstawowe-informacje>, [dostęp: 16.11.2021]

Kłoszewska oraz A. Unrug, rozpoczęły pracę nad doktoratami. E. Kłoszewska zaproponowała temat: „Metody nauczania języka polskiego i ich efektywność”. Celem tej pracy miało być wyłonienie metod sprawdzających się w szkołach polonijnych w Holandii, a badania miały być przeprowadzone w wybranych placówkach.

We wrześniu 1997 roku FPSN po raz pierwszy zaprezentowało swoje działania szerszej publiczności podczas Dni Kultury Polskiej w Delft. W tym roku FPSN włączyło się również w akcję charytatywną i w grudniu z jego inicjatywy wysłano paczki ze słodyczami dla dzieci z rejonów dotkniętych powodzią. W roku szkolnym 1997/1998. E. Kłoszewska opracowała program nauczania języka polskiego dla szkół sobotnich, który wykorzystwały placówki w Eindhoven, Tilburgu i Rotterdamie. Forum otrzymało z różnych źródeł książki, kasety i inne materiały, a wśród darczyńców byli profesor H. Zgólkowa, dyrektor PCN, J. Wójtowicz oraz Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. T. Goniewicza. Nawiązano też współpracę ze „Wspólnotą Polską”. W 1998 roku zaczęto wydawać informator stowarzyszenia zatytułowany „Forum”, który ukazywał się raz na kwartał. Na każdym spotkaniu dyskutowano na temat finansów zastanawiając się nad sposobem otrzymywania przez polskie szkoły dotacji ze środków holenderskich gmin. Polacy nie byli uważani w Holandii za mniejszość narodową, a tylko jako mniejszość mogliby otrzymywać środki przeznaczone na integrację i działalność swoich organizacji. Jedynym rozwiązaniem było przekształcenie szkół w fundacje i uzyskanie praw do korzystania z gminnych funduszy przeznaczonych na projekty edukacyjne lub kulturalne. Rozważano także przystąpienie FPSN do PNKV, które w latach dziewięćdziesiątych XX wieku dysponowało dużymi środkami finansowymi¹⁹⁹. W 2019 roku z 21 szkół zrzeszonych w FPSN tylko jedna nie jest fundacją ani stowarzyszeniem- szkoła w Lejdzie. Pozostałe szkoły mają osobowość prawną, wpisane są do rejestru Holenderskiej Izby Handlowej- Kamer voor Koophandel (KvK) i korzystają z funduszy lokalnych. FPSN nie zjednoczył się z PNKV, jednak ta organizacja pomagała Forum nie tylko finansowo, ale udostępniając też łamy swojego czasopisma na artykuły, ogłoszenia, informacje oraz przez utworzenie w nim działu „Kartki dla najmłodszych” redagowanego w latach 1995-1996 przez U. Vriesemę²⁰⁰. Materiały takie jak zagadki, wierszyki i quizy można było wykorzystywać na lekcjach języka polskiego.

---

¹⁹⁹ *Protokół z Walnego Zebrania członków Forum Polskich Szkół w Holandii- Haga, 02.06.98 r., Tilburg, 10.06.1998 (REF.:A\PRO\CZER\98; w archiwum FPSN).*

²⁰⁰ Zob. „Biuletyn PNKV” 1995-1996.

W 1998 roku FPSN otrzymało z Polski, oprócz książek, kasety VHS z materiałami dydaktycznymi i filmami, które włączono do biblioteki Forum, a ich skatalogowaniem i dystrybucją zajął się S. Żaczek²⁰¹. Jesienią 1998 roku Fundacja Ekspertów Polskich STEP przyznała nagrodę FPSN za „wybitne osiągnięcia w dziedzinie szerzenia polskości wśród najmłodszych”²⁰². Nauką języka polskiego objętych było wówczas 281 uczniów, a w szkołach zrzeszonych w Forum uczyło 38 nauczycieli²⁰³. Po II wojnie światowej FPSN jako pierwsze organizowało nauczanie języka polskiego dzieci i młodzieży na taką skalę. W latach dziewięćdziesiątych dorośli mogli uczyć się języka polskiego na kursach proponowanych przez PNKV, ale oferty zajęć w języku polskim dla dzieci, poza lekcjami religii, nie było.

W styczniu 1999 roku przewodniczący FPSN S. Żaczek został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi, co miało ogromne znaczenie dla wszystkich osób związanych z oświatą polonijną, ponieważ dowodziło, że zostały dostrzeżone wysiłki, jakie podjęto w Holandii żeby zintegrować środowisko nauczycieli oraz żeby podnieść poziom nauczania języka polskiego wśród dzieci i młodzieży mieszkających poza granicami kraju²⁰⁴.

Z czasem Forum podejmowało coraz więcej działań, ale przede wszystkim dbało o to, żeby do poszczególnych szkół docierały istotne informacje, takie jak na przykład o koloniach w Belgii, które organizowała „Macierz Szkolna” oraz o harmonogramie nabożeństw w języku polskim w różnych miastach. Informowano także o występach zespołu „Mazowsze”, który dość regularnie występował w Holandii i zawsze przy pełnej sali. Dziś taka działalność wydaje się błaha, ale w tamtym okresie informacje często nie docierały do zainteresowanych.

We wrześniu 1999 roku FPSN po raz pierwszy miało możliwość dofinansowania szkołom kosztów wynajmu pomieszczeń. Dotacja pochodziła z funduszy, którymi

---

²⁰¹ Lista dostępnych filmów znajdowała się w liście do szkół polonijnych z dnia 08.05.2000 roku, który podpisał w imieniu zarządu Stefan Żaczek. Z listu wiadomo, na jakich zasadach odbywało się wypożyczanie kaset. (dokument w archiwum FPSN).

²⁰² *Protokół z 13 zebrania zarządu FPS, 14.11.1998* (REF.:A\PRO\STY1\99; w archiwum FPSN).

²⁰³ Liczba uczniów i nauczycieli wymieniona w sprawozdaniu jest błędna: 264 i 41. Powinno być 281 i 38. (*Sprawozdanie z działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w roku szkolnym '98/'99* [dokument w archiwum FPSN, nienumerowany, bez daty i podpisu]).

²⁰⁴ *Z życia Forum Polskich Szkół*, op. cit.

dysponowała Fundacja „Wspólnota Polska”²⁰⁵. Każda szkoła, która zadeklarowała swoje wydatki na ten cel mogła otrzymać 43,5% zwrotu kosztów²⁰⁶.

W 2000 roku z członkostwa w Forum definitywnie zrezygnowały szkoły w Assen i Amsterdamie²⁰⁷. Ta druga, działająca przy Polskiej Misji Katolickiej, była do tego czasu aktywnym partnerem i jedną z pierwszych szkół, które utworzyły FPSN. E. Dudek oraz ksiądz S. Trypuć brali udział w pracach Forum, a E. Dudek pełniła również różne funkcje w zarządzie, redagowała kwartalnik, który wydawany był w nakładzie 260 egzemplarzy oraz prowadziła prace nad stroną internetową Forum²⁰⁸. Przyczyną rezygnacji szkoły w Amsterdamie z dalszej współpracy był spór związany z dzieleniem funduszy przeznaczonych na dofinansowanie poszczególnych ośrodków. Propozycja księdza Trypucia była inna niż Zarządu - pieniądze powinny być dzielone proporcjonalnie do liczby uczniów, co zgromadzeni uznali za niesprawiedliwe, jako że w Amsterdamie w roku 1999/2000 uczyło się 76 uczniów, a w innych placówkach od 10 do 30²⁰⁹, a ponad to szkoła ta nie ponosiła kosztów wynajmu lokalu, bo korzystała w pomieszczeń opłacanych przez parafię²¹⁰.

W roku szkolnym 2001/2002 Małgorzata Evertse-Smółka i Piotr Evertse pracowali nad uruchomieniem strony internetowej FPSN. Rok później na www.fpsn.nl było już 2690 wejść, a pierwszymi, którzy zamieszczali informacje w sieci byli nauczyciele ze szkół w Tilburgu, Bredzie, Eindhoven, Enschede, Nijmegen oraz Delft²¹¹.

W 2003 roku Forum nawiązało współpracę z Fundacją „Semper Polonia”, która od tamtej pory przesyłała do Holandii sprzęt sportowy i książki. Polonijną młodzież

---

²⁰⁵ Pismo do Polskiej Szkoły w Leiden z dn. 16 września 1999 r. podpisany w imieniu zarządu FPS przez Dorotę Hulsenboom-Perłowską, sekretarza (dokument w archiwum FPSN).

²⁰⁶ Pismo do Polskiej Szkoły w Leiden z dn. 06 grudnia 1999 r. podpisany w imieniu zarządu FPS przez Ewę Dudek (dokument w archiwum FPSN).

²⁰⁷ Informacje na temat działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w latach dziewięćdziesiątych pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Ewą Dudek, była katechetką szkoły parafialnej w Amsterdamie i członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 30.03.2021, Amsterdam.

²⁰⁸ Pismo Ewy Dudek skierowane do zarządu FPSN z dn. 30 września 2000 r. (dokument nienumerowany; w archiwum FPSN).

²⁰⁹ *Sprawozdanie z działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w roku szkolnym 1999/2000* (załącznik do *Protokołu z Walnego Zgromadzenia członków Forum Polskich Szkół w Holandii, Rotterdam, 10.06.2000*; w archiwum FPSN).

²¹⁰ Informacje na temat działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w latach dziewięćdziesiątych pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę ze Stanisławą Bąk-Matysiewicz, założycielką szkoły w Lejdzie i członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 09.09.2021, Warmond.

²¹¹ *Sprawozdanie z działalności Forum Polskich Szkół w Holandii w roku szkolnym 2002/2003* (załącznik do *Protokołu z Walnego Zgromadzenia członków Forum Polskich Szkół w Holandii, Nijmegen, 15 czerwca 2003, Deventer.09.2003*; w archiwum FPSN).

zaproszono także do udziału w konkursie „Ocalić od zapomnienia”, w którym ufundowano cenne nagrody i pobyt w Polsce²¹². Forum wysłało również swojego przedstawiciela na Kongres Polonijny do Krakowa, a polskie szkoły w Holandii reprezentował tam J. Eberle, nauczyciel z Bredy²¹³. Z biegiem lat poszerzał się krąg organizacji, z którymi Forum współpracowało i wydarzeń, na których było obecne. W 2004 roku młodzież ze szkół polonijnych w Holandii wzięła udział w „Poloniadzie”, czyli olimpiadzie organizowanej co dwa lata przez Fundację Młodej Polonii w Warszawie²¹⁴. W tym czasie utrwalił się kalendarz działań FPSN: Dzień Nauczyciela (październik), Festiwal Polskiej Poezji dla Dzieci w Holandii „Wierszowisko” (listopad), mikołajki (grudzień), warsztaty dla nauczycieli (wiosna), Walne Zebranie (czerwiec). Od 2005 roku „Wierszowisko”, najważniejszą imprezę przygotowywaną raz w roku przez Forum, zaczęto organizować wiosną i tak jest do dziś.

4.3.2 Festiwal Polskiej Poezji dla Dzieci „Wierszowisko”

Za początek Festiwalu Polskiej Poezji dla Dzieci w Holandii, organizowanego co roku przez Forum Polskich Szkół, uważa się konkurs, który odbył się 5 listopada 2000 roku w Eindhoven, kiedy to „Wierszowisko” zaczęła organizować i koordynować M. Evertse-Smółka przy pomocy D. Hulenboom-Perłowskiej²¹⁵. Nazwę festiwalu wymyśliła D. Hulenboom-Perłowska, a logo imprezy- słoneczko zaprojektowała w 2005 roku ilustratorka i graficzka Anna Kaszuba-Dębska. Od tej pory znajduje się ono na plakatach i materiałach reklamowych „Wierszowiska”, które projektuje T. Karawajczyk. Przez wiele lat współpracował on również z M. Smółką przy organizacji festiwalu i był jego współprowadzącym²¹⁶. W 2010 roku wokalistka Magdalena Kalocińska-Duinhouwer napisała festiwalowy hymn, a muzykę do niego skomponował gitarzysta z Bydgoszczy, Paweł Tomaszewski²¹⁷. Celem festiwalu była i jest stymulacja dzieci do nauki polskich wierszy z wykorzystaniem elementów rywalizacji i dobrej zabawy, a także integracja polskiego środowiska szkolnego na terenie Holandii.

---

²¹² *Informacja na temat programu „Ex Libris Polonia”* (List Ambasady RP w Hadze skierowany do Stanisławy Bąk-Matysiewicz ze Szkoły Polskiej w Lejdzie z dnia 26.08.2003 [dokument nienumerowany, w archiwum FPSN]).

²¹³ *Protokół z Walnego Zgromadzenia członków Forum Polskich Szkół w Holandii, Nijmegen, 15 czerwca 2003*, (dokument nienumerowany, w archiwum FPSN).

²¹⁴ Pismo kierownika Wydziału Konsularnego w Hadze, Janusza Połowniaka do zarządu FPSN z dnia 20 stycznia 2004 roku (dokument nienumerowany, w archiwum FPSN).

²¹⁵ M. Smółka, *Jubileuszowe 15te Wierszowisko*, „Wierszowiskowa Gazetka Jubileuszowa”, 15.03.2015, s. 3.

²¹⁶ *Krótką historia Wierszowiska*, op. cit., s. 4.

²¹⁷ M. Kalocińska-Duijnhouwer, *Historia hymnu wierszowiska*, op. cit. s. 7.

Najwięcej dzieci i zespołów ze szkół polonijnych wystąpiło na „Wierszowisku” w 2014 i 2015 roku w Malden. Po przeniesieniu imprezy do Wijchen zmieniono regulamin i do dziś wstępne eliminacje odbywają się na terenie szkół, a na festiwalu pojawiają się już wybrani uczniowie. Taka formuła podyktowana została względami organizacyjnymi. Obecnie występuje około 50 osób indywidualnie oraz 6-7 zespołów. Impreza trwa cały dzień i przyciąga liczną publiczność. Liczbę indywidualnych uczestników i szkół oraz tematy poszczególnych spotkań przedstawia poniższa tabela (Tabela 16).

Tabela 16 Festiwal Polskiej Poezji dla Dzieci w Holandii „Wierszowisko” w latach 2000 – 2019

Data	Miejsce	Temat	Liczba dzieci	Liczba szkół
05.11.2000	Eindhoven	Wiersze Juliana Tuwima	70	6
11.11.2001	Eindhoven	Wiersze Jana Brzechwy	brak danych	9
10.11.2002	Eindhoven	Wiersze różnych poetów	60	5
09.11.2003	Eindhoven	Wiersze różnych poetów	96	brak danych
20.03.2005	Malden	„Rodzina mój świat”	74	7
12.03.2006	Malden	„Oswojone i dzikie, o zwierzątkach wierszyki”	103	9
11.03.2007	Malden	„Cztery pory roku”	91	9
16.03.2008	Malden	„Pojedziemy w świat daleki, czyli wierszowane podróże”	71	7
22.03.2009	Malden	„Baśnie, bajki, bajeczki”	85	7
07.03.2010	Malden	„Wszystko jest muzyką”	100	9
13.03.2011	Malden	„Znasz-li ten kraj...”	133	10
25.03.2012	Malden	„Za pan brat, dziecko i świat”	122	9
24.03.2013	Malden	„Wesołe wierszyki, śmieszne żarciki”	116	9
30.03.2014	Malden	„Poniedziałek, wtorek, środa co dzień nowa przygoda”	139	11
15.03.2015	Malden	„Co nam opowiecie na piętnastolecie”	138	11
13.03.2016	Wijchen	„Zielono mi”	brak danych	brak danych
02.04.2017	Wijchen	„Pokręciło się”	46	9
18.03.2018	Wijchen	„Dozwolone do lat 18-stu!”	42	6
24.03.2019	Wijchen	„Podróże małe i duże”	55	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów informacyjnych (zaproszeń, ulotek i plakatów) oraz „Wierszowskiej Gazetki Jubileuszowej” z 2015, które znajdują się w archiwum FPSN.

Od 2006 roku jedna ze szkół organizuje międzyszkolny konkurs plastyczny, którego wyniki ogłaszane są podczas trwania „Wierszowiska”. Wówczas prezentowane są też

prace uczestników i wręczane nagrody. Tabela 17 przedstawia tematy konkursu plastycznego w latach 2006-2019 i jego organizatorów- polskie szkoły.

Tabela 17 Wierszowiskowy konkurs plastyczny w latach 2006-2019

Rok	Temat	Organizator
2006	„Moje marzenia”	PS w Tilburgu
2007	„Sztorm”	PS w Utrechcie
2008	„Mój najlepszy przyjaciel”	PS w Hadze
2009	„Baśnie, bajki, bajeczki”	PS w Rotterdamie
2010	„Chopin, muzyka i ja”	PS w Groningen
2011	„Świat fantazji”	PS w Tilburgu
2012	„Za pan brat, dziecko i świat”	PS w Oss
2013	„Malarstwo holenderskie na wesoło”	PS w Bredzie
2014	„Moja wielka przygoda”	PS w Nijmegen
2015	„Słowo malowane- ilustracja ulubionego wiersza dla dzieci”	PS w Hadze
2016	„Zielono mi w głowie”	PS w Amsterdamie
2017	„Pokręciło się”	PS w Lisse
2018	„Dozwolone do lat 18-tu”	PS Schiedam
2019	„Podróże małe i duże”	PS Amersfoort

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów informacyjnych (zaproszeń, ulotek i plakatów) oraz „Wierszowiskowej Gazetki Jubileuszowej”, 2015, które znajdują się w archiwum FPSN.

„Wierszowisko” organizowane było (i jest) z dużym rozmachem, a w jury konkursu zasiadali między innymi senatorowie RP Barbara Borys-Damięcka oraz Jerzy Fedorowicz. Gośćmi honorowymi byli pisarze: Agnieszka Steur, Michał Rusinek, Łukasz Dębski i Łukasz Wierzbicki, aktorki: Edyta Jungowska, Beata Ścibakówna i Anna Nehrebecka, poza tym ilustratorka Anna Kaszuba-Dębska oraz wokalistka Katarzyna Klich. Także przedstawiciele Polonii oraz Ambasady RP w Hadze zapraszani są co roku do uczestniczenia w jury konkursu²¹⁸. Artykuły na temat „Wierszowiska” ukazują się w polonijnej i holenderskiej prasie, audycje o festiwalu emitują radio PracujFM i Telewizja PoPolsku oraz TVP Polonia. Idea festiwalu poezji dziecięcej dotarła również za granicę i w Wielkiej Brytanii zorganizowano już 9 edycji podobnego konkursu, a inicjatorką tego wydarzenia była Małgorzata Lasocka z Londynu, która o inicjatywie w Holandii dowiedziała się podczas prac Rady Oświaty Polonijnej w Warszawie²¹⁹. Finansowanie festiwalu w ostatnich latach przejęli prywatni sponsorzy, ale przez długi czas pieniądze na ten cel przeznaczała „Wspólnota Polska” oraz Senat RP²²⁰.

²¹⁸ Wierszowisko. Historia. Informacja o udziale gości honorowych [online], https://www.wierszowisko.com/?page_id=2089, [dostęp: 21.12.2021].

²¹⁹ M. Lasocka, Gratulacje z Londynu, „Gazetka Jubileuszowa”, 15.03.2015, s. 15.

²²⁰ Wierszowisko. Informacje o źródłach finansowania przedsięwzięcia i sponsorach [online], https://www.wierszowisko.com/?page_id=2089, [dostęp: 21.12.2021].

Do 2015 roku odpowiedzialni za „Wierszowisko” byli M. Evertse-Smółka, T. Karawajczyk, E. Rodenburg i J. Hoppe, obecnie organizację festiwalu koordynują: A. Łońska, K. Kiszkiel, M. Lubbers-Dąbrowska oraz M. van der Haagen²²¹.

4.3.3 Polonijny Dzień Dwujęzyczności w Królestwie Niderlandów

Polonijny Dzień Dwujęzyczności obchodzony jest od 2015 roku. Pomysł, by w taki sposób zachęcać polonijne dzieci do nauki języka polskiego narodził się w Nowym Jorku. Święto zostało wymyślone przez wolontariuszy Fundacji „Dobra Polska Szkoła”. Do tej inicjatywy dołączyła Fundacja „Edukacja dla Demokracji” z Polski. Wspiera ją i współfinansuje Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz Senat RP w ramach konkursu „Współpraca z Polonią i Polakami za granicą”²²². Forum Polskich Szkół w Holandii podjęło się koordynacji tego wydarzenia i w 2016 roku było jednym z 11 oficjalnych ośrodków organizujących to święto. 16 października 2016 roku po raz pierwszy w Holandii, w Amersfoort świętowano Polonijny Dzień Dwujęzyczności-Poolse Dag van Tweetaligheid. Dzień ten zorganizowano we współpracy z organizacjami takimi jak PNKV, Polska Sekcja „Levende Talen” i Fundacja „Scena Polska”. Patronat medialny objęła TVSiedem. W programie dnia znalazły się rodzinne warsztaty, zabawy, konkursy, spotkania z autorami książek, stoiska informacyjne, konsultacje logopedyczne i lekcja języka polskiego dla holenderskich przyjaciół. Uczestnicy mogli też obejrzeć wystawę zdjęć z konkursu „Polska w obiektywie polonijnego dziecka”. Świętowanie dwujęzyczności połączono również ze spotkaniem z okazji Dnia Edukacji Narodowej, na które zaproszono nauczycieli i pracowników oświaty polonijnej²²³. Od tego czasu co roku inny ośrodek polonijny zaprasza na wspólne świętowanie: 2017- Polska Szkoła im. K. Makuszyńskiego w Bredzie²²⁴, 2018- Polska Szkoła „Quo Vadis” w Schiedam²²⁵ i 2019- Szkoła Polska w Hadze²²⁶ i Polonijne Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe OSStoja²²⁷.

---

²²¹ Wierszowisko. Organizatorzy [online], https://www.wierszowisko.com/?page_id=2089, [dostęp: 21.12.2021].

²²² Polonijny Dzień Dwujęzyczności [online], <http://www.polishbilingualday.com/language/en/>, [dostęp: 22.03.2022].

²²³ Polonijny Dzień Dwujęzyczności, 2016 [online], <https://www.fpsn.nl/pl/polonijny-dzien-dwujezycznosci>, [dostęp: 22.03.2022].

²²⁴ Polonijny Dzień Dwujęzyczności, Breda 2017 [online] <https://www.fpsn.nl/pl/polonijny-dzien-dwujezycznosci-breda-2017>, [dostęp: 22.03.2022].

²²⁵ Polonijny Dzień Dwujęzyczności, 2018 [online] <https://www.fpsn.nl/nl/polonijny-dzien-dwujezycznosci-2018>, [dostęp: 22.03.2022].

²²⁶ Polonijny Dzień Dwujęzyczności [online] <https://www.spk-haga.nl/pojedynczy-post/2019/10/21/polonijny-dzie%C5%84-dwuj%C4%99zyczno%C5%9Bci>, [dostęp: 22.03.2022].

²²⁷ Polonijny Dzień Dwujęzyczności, 2019 [online] <https://www.fpsn.nl/pl/polonijny-dzien-dwujezycznosci-2019>, [dostęp: 22.03.2022].

4.4 Szkolne Punkty Konsultacyjne przy Ambasadzie RP w Hadze

Od końca lat sześćdziesiątych, które przyniosły nową sytuację polityczną w Polsce, przy placówkach dyplomatycznych i misjach wojskowych zaczęto tworzyć punkty szkolne, które koordynował później Zespół Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą. Pierwsze szkoły zaczęły działać w Moskwie, Pekinie i Hawanie, a następne w Paryżu i Pradze²²⁸. Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Hadze (SPK) powstał dopiero w czerwcu 1995 roku, kiedy grono rodziców- pracowników Ambasady RP w Hadze, w porozumieniu z ówczesnym ambasadorem, Stanisławem Komorowskim, zwróciło się do Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu w Warszawie z wnioskiem o utworzenie szkoły w Hadze. SPK rozpoczął swoją działalność 1 września 1995 roku i realizował uzupełniający program nauczania w zakresie szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego. Reforma oświaty przeprowadzona w Polsce w 1999 roku przyniosła zmiany w systemie nauczania nie tylko w szkołach w kraju, ale też w szkolnych punktach konsultacyjnych za granicą, więc we wrześniu 1999 roku utworzone zostało w Hadze gimnazjum.

Po kolejnej reformie szkolnictwa w roku 2017, powrócono do ośmioletniej szkoły podstawowej oraz czteroletniego liceum ogólnokształcącego i w takiej formie placówka funkcjonuje do dzisiaj. Szkoła uzupełnia holenderski system nauczania.

Przez pierwszych 12 lat szkoła mieściła się w budynku polskiej ambasady, najpierw w tak zwanej sali kinowej oraz poczekalni wydziału konsularnego, później w jednym z mieszkań służbowych zaadaptowanym dla potrzeb placówki. Nauka obejmowała język polski, geografię i historię Polski, wychowanie obywatelskie oraz matematykę w zakresie różnic programowych między systemem holenderskim i polskim. Do szkoły uczęszczało początkowo 18 uczniów²²⁹.

Zwiększenie zainteresowania polską edukacją nastąpiło w 2007 roku, kiedy Polska należała już do Unii Europejskiej, a Królestwo Niderlandów otworzyło swój rynek pracy dla mieszkańców Europy Środkowo-Wschodniej. Przełomowym momentem w dziejach SPK był rok 2008, ponieważ stale rosnąca liczba uczniów wymusiła zmianę jego siedziby. Dotychczasowe pomieszczenia okazały się za małe, a także niemożliwym stało się zapewnienie uczniom bezpieczeństwa na niewielkim podwórku przy budynku

---

²²⁸ 40-lecie ORPEG, pod red. M. Rudnik, Warszawa 2013, s. 5.

²²⁹ *Polska szkoła w Hadze. Poolse school in Den Haag*, pod red. G. Gramza, Haga 2012, s. 7-21.

ambasady. Dzięki wsparciu ówczesnego ambasadora, Janusza Stańczyka, szkoła przeprowadziła się do nowego lokum - budynku Hofstad Lyceum w Hadze, gdzie rezyduje do chwili obecnej. Dzieci i młodzież uczą się w przestronnych salach lekcyjnych wyposażonych w nowoczesny sprzęt dydaktyczny.

Zajęcia w szkole odbywają się w każdą środę i sobotę, co zdecydowanie wyróżnia tę szkołę od szkół sobotnich. Uczniowie uczestniczą w zajęciach raz w tygodniu, w środę lub sobotę. Klasy I-III mają tygodniowo 4 godziny lekcyjne, a pozostałe 5. W dniu rozpoczęcia roku szkolnego placówka zamieszcza na swojej stronie internetowej kalendarz zajęć na dany rok szkolny. Uwzględnia on wakacje i dni wolne w Holandii.

Placówka zapewnia pomoc we wszechstronnym rozwoju uczniów oraz w miarę możliwości zapewnia pomoc specjalistów lub pomaga rodzicom w nawiązywaniu z nimi kontaktu w Holandii, na przykład dzięki współpracy z haskim „Gabinetem Papla” w szkole prowadzone były zajęcia logopedyczne²³⁰.

Przez 25 lat działania SPK siedmiokrotnie zmieniły się osoby kierujące placówką, a były to: Dorota Paturej (1995-2000), Anna Soroko (2000-2003), Lidia Bazańska (2003-2006), Katarzyna Baurka (2006-2007), Irena Grefkiewicz (2007-2009) i Grażyna Gramza (2009-2017)²³¹. Obecnie szkołą kieruje Elżbieta Siłuch.

W roku szkolnym 2019/2020 w placówce uczyło się 297 uczniów, a zatrudnionych było 12 osób:

1. Elżbieta Siłuch – kierownik SPK oraz nauczyciel przedmiotu wiedza o Polsce,
2. Aneta Polańska – edukacja wczesnoszkolna,
3. Justyna Spychała – edukacja wczesnoszkolna,
4. Agnieszka Ćwiąkała-Cats – edukacja wczesnoszkolna,
5. Dorota Sokołowska – edukacja wczesnoszkolna,
6. Maria Dzierżanowska – edukacja wczesnoszkolna, język polski, wiedza o Polsce,
7. Anna Ogierman-Machalica – język polski, wiedza o Polsce,
8. Anna Nowak – język polski, wiedza o Polsce,
9. Katarzyna Pokutycka – język polski,
10. Elżbieta Borysiuk – geografia,

---

²³⁰ A. Ogierman-Machalica, *Jubileusz SPK w Hadze - Szkoła Polska w Hadze, Kronika Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze, rok szkolny 2015-2016*.

²³¹ *Polska szkoła w Hadze*, op. cit., s. 11-12.

11. Wiesława Banasik – kółko matematyczne, biblioteka,

12. Bożena Sokołowska – biblioteka, woźna²³².

Misją szkoły jest „kształcenie i wychowanie w duchu wartości i poczucia odpowiedzialności, poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy, w tym Królestwa Niderlandów i świata, kształtowanie umiejętności nawiązywania kontaktów z rówieśnikami, także przedstawicielami innych kultur.

Misją jest uczenie wzajemnego szacunku i uczciwości jako postawy życia w społeczeństwie, a także budowania pozytywnego obrazu szkoły przez kultywowanie i tworzenie jej tradycji

[...] Jej misją jest również kształtowanie postaw odpowiedzialności za siebie i innych oraz przeciwdziałanie zrachowaniom ryzykownym²³³.

Ze statusu wynika, że „szkoła dąży do:

- zapewnienia uczniom i pracownikom miejsca, w którym wszyscy będą czuli się dobrze, a rodzice mieli poczucie, że pozostawiają swoje dzieci w „dobrych rękach”,
- szanowania reguł współżycia i postaw nieakceptujących agresję,
- zajęcia mają sprzyjać kreatywności, rozwijaniu zainteresowań uczniów i poszerzaniu horyzontów,
- uczy otwartości (dialog i współpraca) – nauczycieli na uczniów i rodziców, wzajemnie wobec oraz na środowisko lokalne,
- aby była postrzegana jako miejsce przyjazne, w którym pracuje kompetentny zespół dbający o wysoki poziom nauczania, pozwalający na odniesienie sukcesu w edukacji, uczący postaw samodzielności i odpowiedzialności²³⁴.

Poza lekcjami, uczniowie biorą udział w licznych spotkaniach tematycznych, warsztatach, szkolnych i międzynarodowych konkursach, imprezach okolicznościowych, koncertach i wycieczkach, a także poznają interesujących ludzi ze świata nauki, kultury i polityki. Do tej pory SPK w Hadze gościło językoznawców: prof. Jerzego Bralczyka, prof. Krystynę Waszakową oraz prof. Jana Miodka; pisarzy: Ewę Nowak, Łukasza Wierzbickiego, Anetę Noworytę i Agnieszkę Steur; polityków: prof. Krzysztofa Skubiszewskiego i Władysława Frasyniuka; archeologów: Magdalenę

---

²³² M. Kryńska, *Monografia Szkoły Polskiej przy Ambasadzie RP w Hadze*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab. Barbary Jędrzychowskiej prof. UW, Wrocław 2020, s. 58.

²³³ *Szkolny Program Wychowawczo-Profilaktyczny w SPK przy Ambasadzie RP w roku szkolnym 2017/2018*, s. 6.

²³⁴ *Statut Szkoły Polskiej w Hadze*, s. 4-5.

Sprenger oraz Lucynę Leśniak. Szkołę odwiedził również wnuk Henryka Sienkiewicza, Juliusz oraz reżyser Mariusz Palej. Gości było znacznie więcej i spotkanie z każdym z nich było wydarzeniem nie tylko w życiu szkoły, ale też haskiej Polonii, ponieważ zazwyczaj zapraszano na nie wszystkich zainteresowanych. Szczegóły na ten temat zawiera kronika szkolna, którą założyła Anna Machalica, nauczycielka języka polskiego, a prowadzili przez wiele lat Wiesława Banasik, nauczycielka matematyki oraz Andrzej Michalski, wolontariusz i przyjaciel szkoły²³⁵.

Dużym sukcesem szkoły w Hadze było zorganizowanie pięciu konferencji z cyklu „Zrozumieć dwujęzyczność”, których adresatami byli nauczyciele, pracujący z polskimi uczniami w miejscowych szkołach. Ten projekt realizowany był w latach 2014-2018 razem z Fundacją „Kreda” oraz Hofstad Lyceum pod patronatem Ambasady RP w Hadze²³⁶.

Szkoła co roku angażuje się w różne akcje charytatywne takie jak zbiórka pieniędzy na Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy, „Paczka dla weterana” czy pomoc schroniskom dla zwierząt w Polsce. Ważnym świętem szkoły w latach 2008-2017 był „Dzień Polski”, który łączył Narodowe Święto Niepodległości z pasowaniem na ucznia i promocją Polski w Holandii. Tego dnia uczniowie, którzy zapraszali nauczycieli ze szkół dziennych, prezentowali swoje umiejętności, Rada Rodziców przygotowywała poczęstunek i były organizowane konkursy. Szkoła angażowała się w różne projekty, na przykład z okazji „Roku Chopina” razem z Hofstad Lyceum przez kilka miesięcy organizowała zajęcia na temat muzyki klasycznej. Na zakończenie projektu wystawione zostało przedstawienie o życiu Chopina, które wyreżyserowała Agata Bartnik. Odbył się również koncert w wykonaniu polsko-niderlandzkiej pianistki Gabrielki Clout, z którą wystąpili uczniowie SPK²³⁷. W dbałości o dobre relacje ze szkołą, w której odbywają się zajęcia, nauczyciele Hofstad Lyceum zapraszani są na spotkania nie tylko szkolne, ale również te, które odbywają się w polskiej ambasadzie, na przykład w 2011 roku na wykład profesora Normana Davisa²³⁸.

W szkole w latach 2014-2017 działała gromada zuchów „Orlęta”, którą założyła Anna Surówka, a wspierali wolontariusze. Zbiórki odbywały się co tydzień, a raz w roku

---

²³⁵ Kronika Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (2005-2017), w archiwum Polskiej Szkoły przy Ambasadzie RP w Hadze.

²³⁶ G. Gramza, A. Steur, „Zrozumieć dwujęzyczność” – doroczna konferencja dla nauczycieli pracujących z polskimi uczniami w szkołach holenderskich, „Historii Wychowania, 2018” 39 (2018), s. 119-130.

²³⁷ *Polska szkoła w Hadze*, op. cit., s. 32-35.

²³⁸ *Polska szkoła w Hadze*, op. cit., s. 86-87.

zuchy miały możliwość uczestniczyć w biwaku. Dzięki współpracy „Orląt” z harcerzami w Londynie, do szkoły przyjechała harcmistrz RP Jagoda Kaczorowska, córka ostatniego prezydenta Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie. Zorganizowano wówczas w szkole, oprócz prezentacji o tematyce historycznej, spotkanie J. Kaczorowskiej z jej nauczycielką z Londynu, Janiną Nikerk²³⁹.

Do 2017 roku starsza młodzież pod kierunkiem G. Gramzy redagowała gazetkę szkolną „Ostatni Dzwonek”, która ukazywała się dwa razy w roku. Gazetka liczyła cztery do sześciu stron, informowała o bieżących wydarzeniach szkolnych. W wydaniu czerwcowym zamieszczano wszystkich zwycięzców konkursów, informacje o uczniach, którzy wracają do Polski, wywiady z gośćmi, a stałe miejsce miała też kolumna z humorem – z zeszytów szkolnych.

Wizytówką szkoły jest jej strona internetowa oraz logo. Pierwsza strona internetowa powstała w roku 2003, nadzorował ją amatorsko jeden z uczniów Sergiusz Bazański (kl. II gimnazjum w 2007 roku). Po jego powrocie do Polski opiekę nad nią przejęła G. Gramza, wówczas nauczycielka historii oraz wiedzy o społeczeństwie, a od 2009 roku kierownik placówki. Nowa strona SPK zawierała informację o szkole, galerię zdjęć, ważne dla uczniów i rodziców linki. W 2009 roku szkoła otrzymała wyróżnienie w konkursie na najlepszą stronę internetową polonijnych placówek oświatowych oraz tytuł „Krzewimy polskość” przyznawany przez PCN w Lublinie. W 2017 roku witryna internetowa zmieniła swoją szatę graficzną oraz logo. Pierwsze, w 2009 roku, zaprojektowała Karolina Kawaler. Znajduje się na nim, jak i na następnych, bocian, który jest w herbie miasta Hagi, ale przywodzi na myśl Polskę²⁴⁰. 1 września 2019 roku nazwa „Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Hadze” decyzją ministra Edukacji Narodowej w Polsce została zastąpiona nazwą „Szkoła Polska przy Ambasadzie RP w Hadze”²⁴¹.

Przy placówce dyplomatycznej działa również Polska Szkoła w Brunssum. Powołano ją do życia w 2002 roku jako filię Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Konsulacie Generalnym RP w Kolonii. W 2011 roku minister Edukacji Narodowej podniósł rangę szkoły do samodzielnego Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy

---

²³⁹ Kronika Gromady Zuchowej „Orląta”, zapis z 10.06.2017 r. (w archiwum Gromady Zuchowej, którym dysponuje A. Surówka)

²⁴⁰ M. Kryńska, *Monografia ...* op. cit., s. 50-61.

²⁴¹ *Oficjalna zmiana nazwy szkolnych punktów konsultacyjnych na świecie* [online] <https://pl.communications-unlimited.nl/oficjalna-zmiana-nazwy-szkolnych-punktow-konsultacyjnych-na-swiecie>, [dostęp: 22.03.2022].

Ambasadzie RP w Hadze²⁴². W roku 2014 z inicjatywy Rady Rodziców i kierownika SPK w Brunssum Minister Edukacji Narodowej nadał szkole imię i z dniem 1 września 2019 roku szkoła nosi oficjalną nazwę: Szkoła Polska im. gen. bryg. Stanisława Sosabowskiego przy Ambasadzie RP w Hadze z siedzibą w Brunssum²⁴³.

Szkoła została utworzona dla dzieci żołnierzy polskich pełniących służbę wojskową w strukturach NATO. Do szkoły przyjmowane są także polskie dzieci przebywające z rodzicami w Limburgii, ale w Brunssum uczy się zazwyczaj mniej niż 100 uczniów. Zajęcia lekcyjne odbywają się w Szkole Międzynarodowej AFNORTH, która stanowi część Dowództwa Wojsk Sojuszniczych NATO w Brunssum. Bardzo dobre warunki lokalowe i niewielka liczebność klas pozwalają na pracę w przyjaznej atmosferze oraz na traktowanie każdego ucznia indywidualnie, co ułatwia jego wszechstronny i harmonijny rozwój. Działania te wypływają z myśli przewodniej placówki: „Jesteśmy szkołą otwartą i przyjazną”. W szkole naucza osiem osób, a lekcje odbywają się tylko w soboty. Kierownik szkoły Bożena Cichy powiedziała: „Szkoła Polska w Brunssum to nie tylko miejsce, w którym przekazywana jest wiedza z zakresu historii i literatury Polski. Jest to także miejsce spotkań polskich dzieci i młodzieży, wymiany doświadczeń, zawiązywania przyjaźni, ważnych rozmów, to miejsce spełniające rolę swoistego centrum kultury polskiej. Lekcje w naszej szkole służą podtrzymywaniu polskiej obyczajowości i kulturowej odrębności. Sukcesy edukacyjne naszych uczniów wzmacniają ich samoocenę i motywację, a tym samym pozwalają im przetrwać trudny okres adaptacji za granicą.”²⁴⁴.

Obie szkoły przy Ambasadzie RP w Hadze finansowane są z budżetu państwa, który przyznawany jest raz w roku. Pieniądze przeznaczone są na wynajęcie pomieszczeń szkolnych, płace i ubezpieczenia społeczne nauczycieli oraz na prowadzenie sekretariatu i biblioteki. Rodzice dobrowolnie ustalają składkę na Radę Rodziców, a z zebranych funduszy opłacane są dodatkowe atrakcje takie jak wycieczki i nagrody na koniec roku szkolnego. Szkoły Polskie mogą brać udział w projektach proponowanych przez ORPEG i korzystać z ich funduszy. Koszty utrzymania SPK w Hadze w 2017 roku wyniosły 508 335 zł. Z tej kwoty 359 000 zł przeznaczone zostały na pensje i składki ubezpieczenia

---

²⁴² *Szkoła Polska im. Królowej Rychezy przy Konsulacie Generalnym RP w Kolonii. Historia* [online] <https://kolonia.orpeg.pl/o-szkole/historia/>, [dostęp: 09.12.2021].

²⁴³ Ibidem.

²⁴⁴ Informacje na temat działalności Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze z siedzibą w Brunssum pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Bożeną Cichy, kierownikiem Szkoły Polskiej im. gen. bryg. Stanisława Sosabowskiego w Brunssum, 19.01.2020 r., Brunssum.

społecznego dziewięciu pracowników placówki²⁴⁵. Szczegółowe zasady działania szkół przy placówkach dyplomatycznych określają odpowiednie przepisy²⁴⁶.

Mimo, że obie szkoły przy Ambasadzie RP w Hadze mają ogromne znaczenie w edukacji polonijnej, to ich słabością jest brak własnych pomieszczeń na archiwum i bibliotekę, które mogłyby być dostępne dla czytelników nie tylko w dni nauki. Ogromnym i jak dotąd nierozwiązanym problemem jest kwestia zatrudnienia pracowników. Mimo, że szkoła w Hadze niedawno obchodziła 25-lecie działalności, a Polska od 2004 roku jest członkiem Unii Europejskiej, nieuregulowane przez stronę polską pozostają kwestie ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych na terenie kraju, w którym obywatele polscy świadczą pracę. Nauczyciele i pracownicy mają świadczenia, ale takie, jak pracownicy oddelegowani. Poza tym co roku odnawiane są umowy o pracę, co nie jest zgodne z przepisami o zatrudnieniu. Namysłu wymaga również kwestia programu nauczania - Ramy Programowe Kształcenia Uzupełniającego dla Szkół Polskich z 2019 roku - obowiązującego w szkołach przy placówkach dyplomatycznych²⁴⁷. O ile wcześniej do SPK uczęszczały dzieci z rodzin, których językiem pierwszym był język polski, to obecnie tak nie jest. Już kilka lat temu miejscem urodzenia większości uczniów SPK w Hadze była przede wszystkim Holandia. Wiele dzieci uczących się w tej szkole pochodzi także z rodzin mieszanych i ich znajomość języka polskiego jest słaba. Tymczasem program nauczania i podręczniki nie są przystosowane do nauki dzieci, dla których język polski jest językiem drugim. Taka sytuacja dotyczy głównie szkoły w Hadze, szkoła w Brunssum jest uzupełniającą przede wszystkim dla dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą, co było ideą utworzenia szkolnych punktów konsultacyjnych, które miały ułatwiać powrót ucznia do polskiego systemu edukacji po niedługim pobycie poza Polską. Obecnie szkoły przy placówkach dyplomatycznych w wielu krajach zmieniły się de facto w szkoły polonijne²⁴⁸.

---

²⁴⁵ Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Hadze, Plan budżetu na rok 2017 (w archiwum Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze w pliku Finanse, format EXCEL).

²⁴⁶ Naukę języka polskiego za granicą gwarantuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (2 kwietnia 1997 r., Art. 6 Dz.U. 97.78.483), a także Ustawa o Systemie Oświaty (7 września 1991, Art. 22 Dz.U.04.256.2572). Szczegółowo zasady działania szkół przy placówkach dyplomatycznych określają rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej. W roku szkolnym 2019/2020 obowiązuje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz. U. poz. 1652, z 2020 r. poz. 1388).

²⁴⁷ Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz. U. poz. 1652 oraz z 2020 r. poz. 1388).

²⁴⁸ Autorka w latach 2004-2017 była nauczycielką i kierownikiem Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze i przytoczone powyżej uwagi są jej własną refleksją nad sytuacją w tego typu szkołach.

4.5 Projekty edukacyjne i inne formy nauczania dla dzieci i młodzieży polonijnej w Królestwie Niderlandów

Nie tylko szkoły polskie i polonijne uczą języka polskiego i wiedzy o Polsce. W ostatnich latach wśród holenderskiej Polonii zaczęły pojawiać się inicjatywy popularyzowania języka polskiego poprzez różnego rodzaju projekty edukacyjne oraz inne aktywności.

Jedną z propozycji adresowanych do uczniów, nie tylko polskojęzycznych, jest zaproszenie do projektu Młody Ambasador Polski, którego celem jest zachęcenie do poznawania Polski i jej kultury. Dla tych, którzy nie mają możliwości uczyć się języka polskiego w szkołach polonijnych przeznaczone jest „Kształcenie na odległość”, czyli nauczanie online, które przygotował ORPEG w Warszawie. Z pewnością takich propozycji jest dużo więcej, ale wymienione projekty mają już pewne tradycje i są rozpoznawalne wśród społeczności polonijnej w Holandii.

Od 2013 roku działa Polska Akademia Dzieci w Holandii, czyli pierwszy uniwersytet prowadzony przez dzieci. Formuła spotkań wygląda tak, że obok dorosłych prelegentów wykłady w języku polskim prowadzą młodzi badacze, wynalazcy, twórcy, artyści, muzycy i sportowcy. Dzieci same wybierają temat, który chcą zaprezentować swoim rówieśnikom²⁴⁹. Projekt PAD realizowany jest w Polsce już od 2010 roku, a w Holandii jego propagatorką była Małgorzata Iwańczuk-Prost, założycielka szkoły weekendowej w Delft. Początkowo organizowała spotkania dla młodej Polonii pod nazwą International Academy of Kids²⁵⁰, ale w 2016 roku nastąpiła zmiana nazwy na Polska Akademia Dzieci (PAD)²⁵¹. Inauguracja spotkań młodych adeptów nauki miała miejsce w Ambasadzie RP w Hadze w dniu 9 lutego 2013 roku, a wykład Piotra Szeteli, któremu towarzyszył młody prelegent Ignas Prost, dotyczył lasów deszczowych i ochrony środowiska. W następnych latach tematy obejmowały różne dziedziny nauki i sztuki. (Tabela 18). Początkowo spotkania odbywały się w różnych miejscach. Starano się żeby lokalizacja wykładów była atrakcyjna dla dzieci i młodzieży, na przykład duże wrażenie na uczestnikach zrobiły zajęcia na uniwersytecie w Delft, w miejscu gdzie znajdował się basen do symulacji katastrof morskich. Interesującym miejscem było również Muzeum Gen. S. Maczka, które do 2019 roku mieściło się na terenie koszar w

---

²⁴⁹ Polska Akademia Dzieci [online], <https://padholandia.wordpress.com/2016/02/10/polska-akademia-dzieci-w-holandii/>, [dostęp: 09.04.2021].

²⁵⁰ International Academy of Kids [online], <http://academyofkids.blogspot.com> [dostęp: 09.04.2021].

²⁵¹ E. Międzybrodzka, PAD Holandia 2016, [online], <http://academyofkids.blogspot.com>, [dostęp: 10.04.2021].

Bredzie. Ambasada RP w Hadze czterokrotnie używała bezpłatnie swoich pomieszczeń, a od 2016 roku gospodarzem zajęć PAD została Biblioteka Polska w Amsterdamie.

Tabela 18 International Academy of Kids w Holandii/ Polska Akademia Dzieci (2013-2018)

Data	Temat	Dorosły prelegent	Młody prelegent	Miejsce	Uwagi
09.02.2013	Ochrona lasów deszczowych	mgr Piotr Szetela, ekolog oraz specjalista od oceny stanu i zagrożeń środowiska	Ignas Prost (8 lat)	Ambasada RP w Hadze	Inauguracja spotkań International Academy of Kids
22.06.2013	Katastrofy morskie i systemy zabezpieczeń na statkach ilustrowane przykładem Titanica	mgr. inż. Marta Janicka-Szetela, prof. dr inż. Mirosław Kamiński, oceanotechnicy	Tymek Bański (12 lat)	TU Delft	
05.10.2013	Holandia - kraj jak z bajki. Magia architektury współczesnej	Edyta Wiśniewska, architekt	Matheo Munzer (9 lat)	Ambasada RP w Hadze	
01.02.2014	Udział polskich żołnierzy w bitwie pod Monte Cassino oraz losy żołnierzy polskich na froncie zachodnim II	dr Iwona Guś, historyk	Damian Wrona (10 lat)	Muzeum Gen. S. Maczka w Bredzie	Gość specjalny: major Władysław Kohutnicki: z 1. Dywizji Pancernej Gen. Maczka
12.06.2014	Warzywniak – różnorodność biologiczna.	dr Anna Czerednik, biolog	Tula Łozińska (10 lat)	Radboud Universiteit w Nijmegen.	Dodatkowa prelekcja: „Pomidor i jego krewni”
11.10.2014	Odkrywamy kosmos, czyli kosmiczna podróż z Europejską Agencją Kosmiczną	Tomasz Siemiński, pracownik Europejskiej Agencji Kosmicznej (ESA)	Kasper Oosthoek (14 lat)	Ambasada RP w Hadze	Zabawy edukacyjne oraz pokaz filmu „Kosmos w 3D”
28.03.2015	Diamenty, rubiny, kocie oko i inne kamienie szlachetne i półszlachetne	Urszula Meissner, geolog	Ada van der Haagen (11 lat)	Hogeschool van Amsterdam	
13.06.2015	Niezwykłe odkrycia archeologiczne	Magdalena Sprenger, archeolog, pracownik muzeum Genius	Basia Walorska (10 lat)	Hofstad Lyceum w Hadze	Gospodarzem spotkania był Szkolny Punkt Konsultacyjny przy

		Loci w Poznaniu, autorka książek dla dzieci i młodzieży			Ambasadzie RP w Hadze
21.11.2015	Bitwa pod Kurskiem	Jan Eberle, historyk	Staś Saldan (11 lat)	Ambasada RP w Hadze	
09.04.2016	Jak mądrze korzystać z nowych technologii?	Ewa Międzybrodzka, doktorantka VU Amsterdam i założycielka Stowarzyszenia CreoScience	Philip Sayers (8 lat) Alexander Sayers (10 lat)	Biblioteka Polska w Amsterdamie	Philip i Alexander założyli Planetoid Pluto.
18.03.2017	„Minecraft a prawa fizyki”	mgr inż. Paweł Lewicki	Cedryk Lewicki	Biblioteka Polska w Amsterdamie	
15.10.2018	Szachy i podejmowanie racjonalnych decyzji	dr Jacek Buczny, psycholog i wykładowca VU Amsterdam	Oskar van der Haagen (9 lat)	Biblioteka Polska w Amsterdamie	Mini-turniej szachowy
03.11.2018	O komórkowym świecie pod mikroskopem	Agnieszka Szynol, biotechnolożka	Antonina Deranek	Biblioteka Polska w Amsterdamie	Warsztaty, na których przygotowywano samodzielnie preparaty

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zaproszeń na spotkania, które otrzymywał Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Hadze.

Koordynatorkami projektu „International Academy of Kids/ PAD” były: Małgorzata Iwańczuk-Prost (9.02.2013-18.03.2017), Dorota Lepianka (2016), Ewa Międzybrodzka (2013- teraz) i Dobrosława Grzybkowska-Lewicka (2017- teraz)²⁵². Wszystkie koordynatorki zajmują się pracą naukową i swoją pasją dzielą się z dziećmi polonijnymi.

Od 2014 roku sztandarowym projektem Fundacji Niderlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji „Quo Vadis” jest „Młody Ambasador Polski”, w którym mogą wziąć udział wszyscy uczniowie, którzy w ciągu roku szkolnego pokazali w swoich szkołach (chodzi o te, w których spełniają swój obowiązek szkolny) prezentację dotyczącą Polski, jej kultury lub języka. Pierwsza edycja konkursu odbyła się w 2013/2014 roku, a młodymi ambasadorami zostało dziesięcioro uczniów. Prezentacje uczestników, nie tylko pierwszej edycji, można zobaczyć na stronie „Quo Vadis”²⁵³. Z roku na rok osób zainteresowanych projektem, a tym samym młodych ambasadorów Polski było więcej.

²⁵² Zob. E. Międzybrodzka, *PAD Holandia 2016*, [online], <http://academyofkids.blogspot.com>, [dostęp: 10.04.2021].

²⁵³ *Młody Ambasador Polski 2013-2014* [online], http://www.npc-quovadis.nl/?page_id=25, [dostęp: 05.10.2021].

Rok po pierwszej edycji liczba uczniów biorących udział w konkursie podwoiła się. Również w roku szkolnym 2015/2016 młodych ambasadorów było 20. Potem przez dwa lata co roku przyznawano 25 tytułów, a w 2019 roku- 18²⁵⁴.

Nagrodami, obok książek, są specjalny znaczek oraz dyplom, które wręcza laureatom ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Hadze patronujący temu przedsięwzięciu. Uroczystość odbywa się w budynku polskiej ambasady w bardzo uroczystej oprawie. Celem wydarzenia jest rozbudzić w dzieciach i młodzieży zainteresowanie polską kulturą oraz dumę z kraju pochodzenia. Na pamiątkę każdej edycji „Młodego Ambasadora Polski” drukowane jest tableau z uczestnikami projektu, które prezentowane jest w jednym z pomieszczeń ambasady. Do 2019 roku młodych ambasadorów było 118. Pomysłodawczynią i realizatorką tego projektu jest Magdalena Domańska van Dijk, a autorem logo i okolicznościowych druków Tomasz Karawajczyk²⁵⁵.

Dzieci i młodzież w Królestwie Niderlandów mogą brać udział w lekcjach szkół internetowych przeznaczonych dla uczniów polonijnych, takich jak www.polonijka.pl lub www.libratus.edu.pl. Również Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą w Warszawie umożliwia kontynuowanie uzupełniającego lub ramowego planu nauczania na odległość w jednej ze szkół przez ten Ośrodek prowadzonych. Uczniowie mogą kształcić się na odległość w Szkole Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącym im. Komisji Edukacji Narodowej w Warszawie²⁵⁶. Nauka w systemie kształcenia na odległość w ORPEG w większości realizowana jest na platformie e-learningowej „Otwarta szkoła” i opiera się przede wszystkim na samokształceniu ucznia. Uczniowie podejmujący naukę na dowolnym szczeblu kształcenia zobowiązani są do spełnienia obowiązków ucznia podyktowanych realizacją programu nauczania, należą do nich wykonanie prac kontrolnych i złożenie egzaminów. Po przesłaniu wszystkich prac kontrolnych uczeń przystępuje do egzaminów klasyfikacyjnych, które odbywają się w siedzibie ORPEG w Warszawie. Przystąpienie do egzaminów, które odbywają się raz w roku w trakcie wakacji, jest obowiązkowe dla każdego ucznia. W trakcie trwania roku szkolnego uczniowie mają możliwość skorzystania z przygotowanych w profesjonalny

---

²⁵⁴ *Młody Ambasador Polski* [online], http://www.npc-quovadis.nl/?page_id=22, [dostęp: 05.10.2021].

²⁵⁵ Informacje na temat działalności Fundacji Niderlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji „Quo Vadis” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Magdaleną Domańską van Dijk-przewodniczącą Zarządu Fundacji „Quo Vadis”, 27.10.2021, Delft.

²⁵⁶ Zob. A. Steur, *Szkoły polskie i polonijne w Holandii – próba kategoryzacji*, „Studia Edukacyjne” 51 (2018), s. 264.

sposób zajęć online prowadzonych metodą synchroniczną i asynchroniczną²⁵⁷. Prowadząc konsultacje nauczyciel współpracuje z uczniem odpowiadając na pytania, tłumaczy trudne zagadnienia z zakresu opracowanych tematów, wyjaśnia kwestie zgłaszane przez uczniów lub problemy związane z omówionym na lekcji materiałem, rozwija i pogłębia zainteresowania ucznia kierując jego samodzielną nauką. Podjęcie nauki w Liceum Ogólnokształcącym im. Komisji Edukacji Narodowej i zrealizowanie programu nauczania daje uczniowi za granicą możliwość zdawania egzaminu maturalnego zgodnego z polskim prawem oświatowym²⁵⁸.

Z myślą o młodych Polakach poza granicami kraju zostały stworzone również koła zainteresowań, w których uczestnicy mogą brać udział w tworzeniu ciekawych projektów, jednocześnie mając kontakt z językiem polskim. Udział w kołach zainteresowań uczy też pracy zespołowej, rozbudza kreatywność i integruje młodzież z całego świata. Uczestnikami tego projektu nie muszą być uczniowie uczący się na odległość w ORPEG. Koła przeznaczone są dla osób w wieku 6-19 lat, a komunikacja odbywa się za pomocą wideokonferencji, forum dyskusyjnego, jak również spotkań na czacie²⁵⁹.

Propozycją dla dzieci, które nie uczą się w szkołach realizujących podstawę programową zgodną z polskim systemem oświaty są zajęcia z języka polskiego jako obcego na poziomach A1 i A2. Przeznaczone są dla dzieci w wieku od 6 do 11 lat, a ich celem jest pomoc w opanowaniu tego języka.

W ramach projektu „Otwarta szkoła – system wsparcia uczniów migrujących” organizowany jest konkurs polonistyczny, który skierowany jest do uczniów w trzech kategoriach wiekowych. W konkursie, który ORPEG organizuje razem z Komitetem Głównym Olimpiady Literatury i Języka Polskiego, obowiązują eliminacje ustne i pisemne, a dzieci i młodzież za granicą mają możliwość zaprezentowania swoich umiejętności w zakresie języka polskiego²⁶⁰.

Niezależnie od statusu prawnego, liczby godzin lekcyjnych i programu zajęć, wszystkie szkoły i działania edukacyjne w Królestwie Niderlandów są bardzo ważne. Przede wszystkim łączą Polaków za granicą, a wszystkie ośrodki i placówki dają dzieciom i młodzieży możliwość nauki języka polskiego oraz kontaktów z rówieśnikami,

---

²⁵⁷ I. Taborowicz, *Kształcenie na odległość w Ośrodku Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą*, Warszawa 2013, s. 13-16.

²⁵⁸ Ibidem, s. 26-27.

²⁵⁹ Ibidem, s. 23-24.

²⁶⁰ Ibidem, s. 24.

co jest niezwykle ważne w pierwszym okresie po przeprowadzce do nowego kraju. W tych ośrodkach rodzice i dzieci znajdują wsparcie, a prowadzący te placówki kładą nacisk na integrację Polaków z Holendrami i oferują naukę języka niderlandzkiego dla zainteresowanych. Często organizowane są imprezy, na które zapraszani są mieszkańcy, co wpływa na poprawę wizerunku społeczności polskiej w miejscowości, w której szkoła czy fundacja działają. W ostatnich latach nastąpił rozwój szkolnictwa polonijnego oraz zwiększenie propozycji dla polskojęzycznej młodzieży w porównaniu z okresem sprzed 2004 roku, co jest konsekwencją napływu dużej liczby Polaków do Holandii, możliwości korzystania z funduszy, którymi dysponuje na przykład „Wspólnota Polska”, szkoleniami organizowanymi między innymi przez PCN w Lublinie oraz działaniami ORPEG w Warszawie. Propozycje edukacji są tak różne, że każdy zainteresowany nauką języka polskiego może znaleźć coś dla siebie lub swojego dziecka. Obecnie nie brakuje też wykształconej kadry, jak to było jeszcze kilka lat temu. Praktycznie w każdym większym skupisku Polaków w Holandii funkcjonuje szkoła sobotnia, a jeśli dziecko mieszka daleko od niej, ma możliwość korzystać z zajęć na odległość. Mimo tego nauką języka polskiego w 2018 roku objętych było tylko około 2 tys. dzieci i młodzieży z 36 tys. Polaków poniżej 18. roku życia zamieszkujących Królestwo Niderlandów²⁶¹. Odkrycie przyczyn takiego stanu wymaga odrębnych badań, niemniej przypuszczać można, że jednym z powodów jest bogata oferta zajęć sportowych, które mają do dyspozycji młodzi ludzie w Holandii. Treningi i mecze odbywają się w soboty, co utrudnia uczęszczanie na zajęcia do szkół polonijnych. Ambasada RP w trosce o popularyzowanie nauki języka polskiego prowadzi projekt „Ik spreek Pool” (tł. „Mówię po polsku”), a Konsulat RP rozpoczął kampanię „Idziemy do Polskiej Szkoły”²⁶². Jednak na rezultaty tych działań trzeba będzie jeszcze poczekać. Większość szkół polonijnych w Królestwie Niderlandów jest zrzeszona w Forum Polskich Szkół w Holandii (Załącznik 3). Poza tą strukturą pozostają szkoły parafialne, szkoły polskie przy Ambasadzie RP w Hadze i Szkoła Polonijna im. Gen. S. Maczka w Bredzie, ale reprezentantką wszystkich tych placówek w Radzie Oświaty Polonijnej, organie

---

²⁶¹ Informację na temat liczby uczniów szkół polonijnych oraz dzieci i młodzieży polskiego pochodzenia w 2018 r. podała konsul generalna RP, Renata Kowalska w czasie swojego wystąpienia 11.10.2018 r. z okazji Dnia Komisji Edukacji Narodowej w Ambasadzie RP w Hadze.

²⁶² Idziemy do Polskiej szkoły [online], <https://www.gov.pl/web/holandia/idziemy-do-polskiej-szkoly>, [dostęp: 22.03.2022]; O rozwiązaniach organizacyjnych edukacji polonijnej patrz: Gulczyńska, J., *Edukacja polonijna i polska za granicą. Covid-19 i zdalne nauczanie*, Poznań 2022.

pomocniczym Ministra Edukacji Narodowej, była do 2020 roku Agnieszka Lonska, przewodnicząca FPSN²⁶³.

---

²⁶³ Zarządzenie Nr 16 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lipca 2010 r. w sprawie powołania Rady Oświaty Polonijnej (Dz. U. 2010 nr 1 poz. 21).

5 Organizacje i stowarzyszenia artystyczno-kulturalne oraz ich rola w popularyzacji i promowaniu języka i kultury polskiej w Królestwie Niderlandów

5.1 Polonijne organizacje w Limburgii

Zróźnicowanie fal emigracyjnych miało wpływ na różnorodność organizacji, ich celów i działań. Ryszard Żelichowski wyróżnia takie, które nakierowane były na pomoc rodakom w kraju, a ich działania podejmowane były w formie doraźnych akcji oraz stowarzyszenia bardziej trwałe, których celem było podtrzymywanie tradycji narodowej, polskiej kultury i życia religijnego. Do pierwszych należeli Polacy i Holendrzy pełniący ważne funkcje społeczne, drugie tworzyli zwykle Polacy, którzy do Holandii przybyli w poszukiwaniu pracy lub z różnych przyczyn nie chcieli czy nie mogli wracać do Polski¹.

Początki organizacji i stowarzyszeń polonijnych w Holandii sięgają 1910 roku i wiążą się z przybyciem na teren Limburgii polskich górników. Polonia holenderska należała wówczas do społeczności dobrze zorganizowanej, a do II wojny światowej działało w Holandii wiele organizacji polskich, które miały różny charakter i zasięg oddziaływania. Część z nich podjęła przerwana działalność po 1945 roku, powstały też nowe.

Rozwój przedwojennych organizacji był możliwy, ponieważ sprzyjała temu polityka rządu, przychylność mieszkańców Limburgii² oraz fakt, że do Holandii przybyły osoby o wysokim stopniu wyrobienia społecznego³. Górnicy, którzy osiedlili się na południu Holandii przenieśli do nowego kraju wzory działania wypracowane w Niemczech⁴, a ówczesne stowarzyszenia miały przede wszystkim charakter zawodowy i katolicki. Frans Wojciechowski w swojej pracy „Voor brood en vrijheid. Honderd jaar Polen in Zuid Limburg 1900-2000” (tł. „Dla chleba i wolności. Sto lat Polaków w

---

¹ R. Żelichowski, *Stosunki polsko – holenderskie w Europie pojaltańskiej*, Warszawa 2014, s. 265.

² Na początku XX wieku Limburgia była regionem bardzo katolickim i działalność organizacji religijnych była akceptowana i popierana przez Kościół i rząd. Poza tym organizacje o charakterze kościelnym takie jak np. „Jedność” (1910) miały zapobiegać wpływom socjalistycznym. (Zob. F. Wojciechowski, *Voor brood en vrijheid. Honderd jaar Polen en Zuid-Limburg 1900-2000*, Heerlen 2000, s. 22.)

³ Podobnie jak w przypadku Belgii, większość Polaków przybywających w okresie międzywojennym do Holandii pochodziła z emigracji wtórnej. Grupę tę tworzyli tzw. Westfalacy, którzy na mocy art. 91 traktatu wersalskiego musieli optować na rzecz Polski lub Niemiec. Ze względu na trudną sytuację gospodarczą ojczystego kraju decydowali się najczęściej na wyjazd do krajów sąsiednich: Francji, Belgii i Holandii. (Zob. W. Eder, *Polonia w Holandii po II wojnie światowej*, „Przegląd Zachodni” 1 (1988), s. 157.)

⁴ J. Leska-Słęczak, *Polacy w Holandii*, Toruń 2003, s. 121.

Limburgii 1900-2000”) wymienił 39 stowarzyszeń, organizacji, chórów i zespołów artystycznych, które założono przed II wojną światową⁵.

Od 1910 roku powstawały polskie stowarzyszenia, ale bujny rozwój życia polonijnego nastąpił po 1929 roku, kiedy założono organizację parasolową dla wszystkich stowarzyszeń i zespołów artystycznych działających w Limburgii, która nosiła nazwę Zjednoczenie Polskich Towarzystw (ZPT). Geneza jej powstania wiązała się z potrzebą reprezentowania Polonii wobec władz miejscowych, a impuls do jej utworzenia dał I Zjazd Polaków z Zagranicy, który odbył się w lipcu 1929 roku w Warszawie⁶, a na którym Polonię niderlandzką reprezentował Wojciech Popielarz, wybrany później na pierwszego przewodniczącego ZPT⁷. Organizacja miała zrzeszać towarzystwa polonijne w Limburgii, reprezentować sprawy Polonii niderlandzkiej wobec władz lokalnych oraz władz polskich, organizować uroczystości religijne i narodowe oraz dbać o nauczanie języka polskiego w regionie. Drugim przewodniczącym ZPT został Franciszek Walkowiak, który pełnił tę funkcję w latach 1931-1940. W tym czasie ZPT skupiał 22 limburskie organizacje polonijne (Tabela 19).

---

⁵ F. Wojciechowski, Voor brood een vrijheid. Honderd jaar Polen in Zuid-Limbug 1900-2000, Heerleen 2000, s. 119-126.

⁶ II Rzeczypospolita prowadziła politykę emigracyjną, w której ważną rolę odgrywało podtrzymywanie więzi z Polakami za granicą. Już w 1928 r. zawiązał się Komitet Organizacyjny I Zjazdu Polonii, na którego czele stanął Marszałek Senatu Juliusz Szymański. Zjazd, któremu nadano uroczystą oprawę, odbył się w dniach 14–21 lipca 1929 r. Patronat nad nim objęli Prezydent RP Ignacy Mościcki, Marszałek Józef Piłsudski oraz Prymas Polski Kardynał August Hlond. Delegaci przybyli z 18 krajów, najliczniejsze delegacje reprezentowały Polonię z USA i z Niemiec. Podstawowym celem Zjazdu było, jak ujął to w powitaniu delegatów Marszałek Józef Piłsudski, „zrealizowanie idei zjednoczenia naszych rodaków na obczyźnie w jedną organizacyjną całość dla dobra potęgi państwowej Polski i sławy imienia polskiego”. (Zob. A. Kicinger, *Polityka emigracyjna II Rzeczypospolitej*, „Środkowoeuropejskie Forum Badań Migracyjnych” 4 (2005), s. 44.)

⁷ Przewodniczący Zjednoczenia (Katolickich) Polskich Towarzystw w Holandii w latach 1930 - 2004: Wojciech Popielarz (1930 – 1931), Franciszek Walczak (1931 – 1940; 1945 – 1948), Karol Bluszcz (1948 – 1950), Michał Walczak (1950 – 1956), J. Górski (1956 – 1957), J. Zaremba (1957 – 1958), W. Omiński (1958 – 1962), Henryk Małąg (1962 – 1968), A. Oleśkiewicz (1968 – 1969), Czesław Lech (1969 – 1994), Ben Hofstede (1994 – 1999), Frans Wojciechowski (1999 – 2004). (Zob. F. Wojciechowski, *De geschiedenis van ZKPT. 75 jaar Katholieke Bond van Poolse Verenigingen 1929-2004*, „Het Land van Herle” 1(2005), s. 14-23). W 2016 r., w roku rozwiązania organizacji, przewodniczącym ZKPT był F. Wojciechowski.

Tabela 19 Organizacje polonijne wchodzące w skład Zjednoczenia Polskich Towarzystw (1930-1940)

L.p.	Polska nazwa organizacji	Niderlandzka nazwa organizacji	Rok założenia
1.	Towarzystwo Polsko-Katolickie „Jedność” pod opieką św. Wojciecha w Heerlen	St. Adelbertus Vereniging uit Heerlen	1910
2.	Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Hoensbroek	Gymnastiekvereniging „Valk” uit Hoensbroek	1916
3.	Związek Polaków w Heerlenheide	Verenigde Polen te Heerlenheide	1923
4.	Towarzystwo Wzajemnej Pomocy w Brunssum	Vereniging Elkanders Hulp uit Brunssum	1925
5.	Chrześcijańskie Stowarzyszenie Górników w Eygelshoven	Christelijke Poolse Mijnwerkersvereniging uit Eygelshoven	1927
6.	Koło Śpiewu „Wanda” w Brunssum	Het Zangkoor „Wanda” uit Brunssum	1927
7.	Koło Amatorskie „Wesoły Tułacz” w Heerlenheide	Zang- en Toneelvereniging De Vrolijke Zwerver uit Heerlenheide	1927
8.	RK Stowarzyszenie Górników Polskich w Lutterade	Poolse RK Mijnwerkersvereniging uit Lutterade	1927
9.	Towarzystwo św. Barbary w Hoensbroek	St. Barbara Vereniging uit Hoensbroek	1929
10.	Towarzystwo Świętego Michała Archanioła w Waubach	St. Michael Aartsengel Vereniging uit Waubach	1930
11.	Towarzystwo św. Barbary w Kerkrade	St. Barbara Vereniging uit Kerkrade	1930
12.	Towarzystwo św. Barbary w Spekholzerheide	St. Barbara Vereniging uit Spekholzerheide	1930
13.	Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Brunssum	Gymnastiekvereniging „Valk” uit Brunssum	1930
14.	Grono Miłośników Sceny Polskiej „Sarmata” w Brunssum	Poolse Toneelvereniging „Sarmata” uit Brunssum	1931
15.	Katolickie Stowarzyszenie Polek w Heerlerheide	Poolse Vrouwenvereniging uit Heerlerheide	1931
16.	Katolickie Stowarzyszenie Polek w Hoensbroek	Poolse Vrouwenvereniging uit Hoensbroek	1931
17.	Katolickie Stowarzyszenie Polek w Brunssum	Poolse Vrouwenvereniging uit Brunssum	1931
18.	Koło Śpiewu „Echo” w Heerlen	Het Zangkoor „Echo” uit Heerlen	1931
19.	Koło Muzyczne „Chopin” w Hoensbroek	Muziekvereniging „Chopin” uit Hoensbroek	1932
20.	Koło Muzyczne „Ignacy Paderewski” w Heerlerheide	Muziekvereniging „Ignacy Paderewski” uit Heerlerheide	1932
21.	Koło Muzyczne „Harfona” w Brunssum	Muziekvereniging „Harfona” uit Brunssum	1933
22.	Koło Muzyczne „Trio” w Brunssum	Muziekvereniging „Trio” uit Brunssum	1933

Źródło: F. Wojciechowski, *De geschiedenis van ZKPT. 75 jaar Katholieke Bond van Poolse Verenigingen 1929 – 2004*, „Land van Herle 1 (2005), s. 17.

Po II wojnie światowej ZPT szybko się uaktywnił, a w 1945 roku, kiedy stało się jasne, że Polska pozostanie w strefie wpływów ZSRR, podjęto decyzję o zmianie nazwy organizacji na Zjednoczenie Katolickie Polskich Towarzystw w Holandii, podkreślając

związek Polaków z religią katolicką. Była to demonstracja przeciw komunistycznemu rządowi w Polsce, z którym członkowie ZKPT nie chcieli być kojarzeni⁸. Zjednoczenie należało do Światowego Związku Polaków z Zagranicy, popularnie nazywanego „Światpołem” i chociaż jego przedstawiciele nie zostali zaproszeni na pierwszy zjazd Związku do Brukseli, to utrzymywali z nim kontakt⁹. Działalność ZKPT w latach powojennych i później przebiegała pod znakiem sporów i ścierania się różnych koncepcji politycznych. Dopiero wybór na przewodniczącego organizacji Czesława Lecha położył kres waśniom, a Zjednoczenie nawiązało kontakty z Ambasadą PRL w Hadze¹⁰.

Ogłoszenia i informacje na temat działalności ZKPT publikowano w „Informatorze Zjednoczenia Katolicko-Polskich Towarzystw w Holandii”, który ukazywał się cztery lub pięć razy w roku w nakładzie 380 egzemplarzy.

W latach osiemdziesiątych w całej Holandii bardzo wzrosła popularność organizacji polonijnych, co związane było z ruchem „Solidarności” w Polsce. Jeszcze w 1980 roku organizacje tworzące ZKPT liczyły około 400 członków, a w 1989 roku już 800. W następnym dziesięcioleciu liczba osób związanych z limburgskimi organizacjami wróciła do poziomu z wczesnych lat osiemdziesiątych¹¹.

Holandia była jednym z krajów, które najbardziej aktywnie udzielały Polsce pomocy humanitarnej¹². Było to możliwe dzięki działaniom wielu fundacji oraz prywatnych osób. Również ZKPT organizowało zbiórki odzieży i żywności, które później trafiały do potrzebujących w kraju¹³. W latach dziewięćdziesiątych sytuacja gospodarcza Polski poprawiła się i strukturalna pomoc nie była już potrzebna, co nie oznacza, że Zjednoczenie nie angażowało się w razie konieczności. W 1997 roku fundacje i stowarzyszenia związane z ZKPT zorganizowały szeroką akcję pomocową w związku z powodzią tysiąclecia, która nawiedziła południową i zachodnią Polskę. Przewodniczącym Zjednoczenia był wówczas Ben Hofstede, którego zastąpił w 1999 roku Frans Wojciechowski.

---

⁸ F. Wojciechowski, *De geschiedenis van ZKPT. 75 jaar Katholieke Bond van Poolse Verenigingen 1929-2004*, „Land van Herle 1 (2005), s. 18-19.

⁹ R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie ... op. cit.*, s. 308.

¹⁰ Informacje na temat działalności ZKPT pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Aliną Schoonens-Ludwiczak, działaczką i wolontariuszką organizacji polonijnych w Limburgii, która prowadzi Dom Polski w Brunssum, 04.03.2022, Brunssum.

¹¹ F. Wojciechowski, *De geschiedenis... op. cit.*, s. 21.

¹² 13 december 1981 Staat van beleg in Polen, voedseltransporten [online], <https://www.poleninbeeld.nl/maatschappij/geschiedenis/13-december-1981-staat-van-beleg-in-polen-voedseltransporten-pak-van-je-hart-gaan-door>, [dostęp: 22.02.2022].

¹³ F. Wojciechowski, *Voor brood... op. cit.*, s. 106.

Kiedy Zjednoczenie obchodziło 75-lecie swojego istnienia (2004) tworzyły go następujące organizacje: Towarzystwo Polsko-Katolickie „Jedność” pod opieką św. Wojciecha w Heerlen, Stowarzyszenie Polskie w Brunssum, Towarzystwo Polskie w Hoensbroek, Katolickie Stowarzyszenie Polek w Limburgii, Chór „Wesoły Tułacz”, Zespół „Syrena”, Zespół Folklorystyczny „Podlasie” i Chór „Malwa”¹⁴.

W zarządzie ZKPT zasiadali wówczas: Frans Wojciechowski (przewodniczący), Bożena Hergaarden-Dobielska (wiceprzewodnicząca), Krzysztof Wiktorowicz (sekretarz), Alina Schoonens-Ludwiczak (drugi sekretarz), Yvonne Rodenburg-Cierniak i Anita Cierniak-Hoefnagels (skarbniczki) oraz Ben Hofstede, Irene Kania, Stanisław Cierniak, Teresa Buchwald-Waldoch i Dirk de Liefde (członkowie). W swojej pracy skupili się na podtrzymywaniu aktywności i wspieraniu organizacji, które nadal działały w Limburgii¹⁵.

ZKPT definitywnie zakończyło swoją działalność w 2016 roku¹⁶, a jego rolę częściowo przejął Dom Polski w Brunssum, który od 1979 roku jest fundacją, ale też miejscem, w którym swoją siedzibę od końca lat trzydziestych XX wieku miały organizacje polonijne¹⁷. Wybudowano go społecznie i oddano do użytku w 1937 roku. Pierwszą uroczystością, jaka odbyła się w Brunssum, było Święto Niepodległości, które zwano „Listopadówką”¹⁸. Dom Polski służył również jako miejsce organizacji „Majówek”, czyli uroczystości z okazji rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja, prób zespołów, zebrań organizacyjnych oraz prywatnych imprez, z których dochód przeznaczano na jego utrzymanie. Od 1969 roku Polacy otrzymali do dyspozycji dawną szkołę przy Schinvelderstraat, w której do dziś mieści się siedziba limburgskich organizacji polonijnych. Z wynajmu Domu Polskiego bezpłatnie mogą korzystać organizacje, które należały do ZKPT przed jego rozwiązaniem. Inne organizacje, w zamian za użyczenie pomieszczeń, wnoszą symboliczną opłatę. Dom Polski od trzydziestu lat prowadzi Alina Schoonens-Ludwiczak, a przewodniczącą fundacji jest Yvonne Rodenburg-Cierniak¹⁹. W 2017 roku Dom Polski obchodził 80-lecie działalności²⁰.

---

¹⁴ F. Wojciechowski, *De geschiedenis... op. cit.*, s. 21-22.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ *Poolse wortels in Limburgse grond. Negen Pools-Limburgse familieverhalen*, red. F. Wojciechowski, Heerlen 2021, s. 140.

¹⁷ Stichting tot Exploitatie van het Poolse Huis in Brunssum, nr KVK 41070691.

¹⁸ F. Wojciechowski, *Voor brood ... op. cit.*, s. 65-70.

¹⁹ Informacje na temat działalności Domu Polskiego pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Aliną Schoonens-Ludwiczak, działaczką i wolontariuszką organizacji polonijnych w Limburgii, która prowadzi Dom Polski w Brunssum, 04.03.2022, Brunssum.

²⁰ *80 jaar Pools Huis in Brunssum* [online], <https://www.zo-nws.nl/80-jaar-pools-huis-brunssum>, [dostęp: 22.02.2022].

5.2 Działalność organizacji kombatanckich

Na terenie Holandii mieszkali Polacy, którzy walczyli w Polskich Siłach Zbrojnych lub w momencie zakończenia II wojny światowej znajdowali się w obozach jenieckich lub koncentracyjnych wyzwolanych przez aliantów. W Holandii szukali pracy i możliwości osiedlenia się, jednocześnie zawiązując nowe stowarzyszenia polonijne. Najważniejsze z nich to dwie rywalizujące ze sobą organizacje: Polskie Towarzystwo Katolickie (PTK) oraz Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (SPK).

28 grudnia 1946 roku utworzono Polskie Towarzystwo Katolickie (Poolse Katholieke Vereniging), które skupiało przede wszystkim kombatantów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, byłych jeńców kampanii wrześniowej oraz żołnierzy Armii Krajowej, którzy zamieszkali w Bredzie i jej okolicy. W pierwszym kole PTK znalazło się około 120 Polaków z żonami oraz 60 Holendrów. Założył je były oficer 1. Polskiej Dywizji Pancerniej generała Stanisława Maczka, wykładowca języka angielskiego i stosunków międzynarodowych w Królewskiej Akademii Wojskowej (Koninklijke Militaire Academie- KMA) Narcyz Witold Komar²¹, a pierwszym prezesem wybrany został malarz Christo Stefanoff, którego wkrótce zastąpił Franciszek Łukaczyński. W 1948 roku holenderskie PTK miało 21 kół i liczyło 1600 członków²². PTK ściśle współpracowało z Polską Misją Katolicką, na której czele stał wówczas ojciec Efre.

Celem Towarzystwa było utrzymanie tradycji narodowych i religijnych poprzez działalność kulturalno-oświatową. PTK potępiało rzeczywistość polityczną w Polsce, piętnując sowietyzację, niszczenie kultury i walkę z Kościołem, protestowało przeciwko zaborowi polskich ziem wschodnich przez ZSRR oraz deklarowało lojalność i oddanie władzom Rzeczypospolitej Polskiej na obczyźnie. Rolę klubu PTK pełnił założony w 1948 roku Dom Polski (Pools Huis) zwany przez mieszkańców Bredy „Polską kantyną”, a koszty wynajmu pomieszczeń klubowych opłacane były przez PTK oraz Komitet Niderlandzko-Polski, którego sekretarzem był Paulus Franciscus Guns (1906-1972). PTK bardzo aktywnie organizowało życie kulturalne i towarzyskie swoim członkom, wspierając inicjatywy związane z zakładaniem zespołów muzycznych, klubów sportowych i organizując co roku obchody świąt narodowych oraz rocznice wyzwolenia Bredy przez 1. PDP. 29 października 1951 roku PTK otrzymało sztandar z wizerunkiem

---

²¹ W. Klinkert, *Sporen van een oorlog. Zorg om oud- strijders, oorlogsgraven en monumenten in Breda 1944-1964*, „Jaarboek De Oranjeboom” 74 (1994), s. 195.

²² R. Żelichowski, *Stosunki polsko - holenderskie... op. cit.*, s. 302.

Czarnej Madonny i napisem „Królowo Polski Błogosław Tułaczom 1951”, który od tej pory używany był podczas wszystkich uroczystości.

PTK wspierało nie tylko zespoły folklorystyczne („Polonia”, „Mazur”, „Cracovia”), ale również aktywność sportową polskich kombatantów, na przykład działalność klubów „Cracovia” i „Kaszub”²³.

Charakter ogólnokrajowy miał Polski Komitet Olimpijski w Holandii z siedzibą w Bredzie (1963-2014), którego celem było propagowanie idei olimpijskiej i zapewnienie wsparcia finansowego polskim sportowcom w ojczyźnie oraz współpraca z Polskim Komitetem Olimpijskim w Warszawie. Co roku organizowano rozgrywki sportowe oraz spotkania towarzyskie, a z okazji 35-lecia działalności PKOl turniej piłki nożnej, w którym uczestniczyło osiem zespołów z Holandii i Belgii. Polski Komitet Olimpijski w Warszawie za wieloletnią pracę na rzecz popularyzacji sportu wyróżnił kilku działaczy. Złotą odznaką 80-lecia PKOl otrzymali prezes Alfred Wieliszek i Adrian Stopa, inni członkowie otrzymali złoty medal „Za zasługi dla Polskiego Ruchu Olimpijskiego”²⁴.

W 2002 roku przestało działać PTK, ale jego kontynuatorem jest Stowarzyszenie Polskiej Dywizji Pancерnej (Vereniging 1e Poolse Panserdivisie Nederland), którego prezesem przez pięć lat był Adrian Stopa, a po jego wyjeździe do Polski zastąpił go Ad Kuil. Organizacja należy do Międzynarodowego Stowarzyszenia Pierwszej Polskiej Dywizji Pancерnej w Anglii, którego generał S. Maczek był pierwszym przewodniczącym. Celem stowarzyszenia jest zachowanie i upowszechnianie pamięci o przeszłości 1. PDP w Holandii, utrzymywanie kontaktu pomiędzy żołnierzami oraz stowarzyszeniami o podobnym charakterze, reprezentowanie byłych żołnierzy w kraju osiedlenia oraz wspieranie i współpraca z Generaal Maczek Memorial w Bredzie²⁵. Zadaniem stowarzyszenia jest również monitorowanie uroczystości na cmentarzach, gdzie pochowani są żołnierze 1. PDP oraz reprezentowanie stowarzyszenia na tych obchodach. Stowarzyszenie jest w posiadaniu sztandaru 1. PDP, który wypożyczony został do Generaal Maczek Memorial w Bredzie. Organizacja finansuje swoją działalność z darowizn i składek członkowskich, które ustalane są na walnym zgromadzeniu organizowanym corocznie w rocznicę śmierci generała S. Maczka²⁶.

---

²³ A. Skibniewski, *Historia Polonii...*, op. cit.

²⁴ J. Eberle, *Jubileusz Polskiego Komitetu Olimpijskiego*, „Wspólnota Polska” 8 (1999), s. 12-13.

²⁵ Generaal Maczek Memorial, <https://www.maczekmemorial.nl>, (10.05.2022)

²⁶ Doelstelling (De Statuten) [online], <https://www.vereniging-1epoolsepantserdivisie-nederland.nl/doelstelling.html>, [dostęp: 23.02.2021].

Stowarzyszenie liczy 90 członków, z których część stanowią osoby spokrewnione z kombatantami 1. PDP, a wspiera je między innymi Ambasada RP w Hadze. Dwa razy w roku ukazuje się biuletyn, którego redakcją zajmują się A. i K. Stopa²⁷.

Drugą znaczącą organizacją w powojennym życiu polonijnym w Holandii było Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (Vereniging van Poolse Oudstrijders), którego siedzibą był Londyn. Jej celem było zrzeszenie żołnierzy, którzy pozostali po wojnie na zachodzie i koordynacja oddziałów SPK, które powstały w krajach ich osiedlenia. W Holandii stosunkowo późno założono, bo dopiero w 1951 roku, samodzielną organizację, której siedzibą początkowo był Amsterdam, a później Breda. Przyczyną zwłoki była między innymi prężna działalność PTK, w której szeregach znalazła się większość byłych żołnierzy²⁸. Początkowo na czele stowarzyszenia stanął Jerzy Hekner, a w latach 1952-1960 prezesem został Stanisław Werner, inicjator założenia SPK w Holandii. Organizacja w najbardziej aktywnym okresie liczyła 300 członków, a najliczniejsze było koło we Vlissingen liczące 49 osób²⁹. SPK sprzeciwiało się kontaktom z przedstawicielami rządu w Warszawie i bojkotowało imprezy organizowane przez poselstwo, a potem Ambasadę PRL w Hadze, ale popierało starania rządu PRL o uznanie granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej³⁰. Statut SPK zatwierdziła królowa i rząd holenderski³¹.

Kombatanci opiekowali się grobami polskich żołnierzy w Holandii, a delegacje SPK brały udział w organizowanych corocznie obchodach rocznic wyzwolenia Bredy, Axel i Driel. Koła SPK wyposażone były we własne biblioteki, które regularnie otrzymywały polskie periodyki i materiały oświatowe z Wydziału Kultury i Oświaty SPK w Londynie. Stowarzyszenie prowadziło szkoły przedmiotów ojczyстых (w Ridderkerk i Amsterdamie) i wydawało własne czasopismo „Kombatant Polski w Beneluksie”. Władze Oddziału nie miały wpływu na reakcje władz holenderskich wobec wydarzeń w Polsce, ale reagowały na wszelkie przejawy prześladowań, informując o tym społeczeństwo.

---

²⁷ Nieusbrief [online], <https://www.vereniging-1epoolseantserdivisie-nederland.nl/index.html>, [dostęp: 23.02.2022].

²⁸ *Walny Zjazd Oddziału Holandia*, „Kombatant Polski na Obczyźnie” 40 (1952), s. 1.

²⁹ *SPK. Historia Federacji* [online], https://issuu.com/adamandrzejko/docs/spk_history, [dostęp: 20.01.2022].

³⁰ R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie...*, *op. cit.*, s. 313-314.

³¹ W. Eder, *Stowarzyszenie Polskich Kombatantów*, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 4, Toruń 2005, s. 486.

W latach osiemdziesiątych liczba członków SPK zmalała do 100, a stowarzyszenie zredukowało swoją działalność na polu oświatowym i kulturalnym. Organizacja zaczęła koncentrować się na akcjach pomocy krajowi oraz Polakom przybywającym do Holandii. W 1980 roku powstała Rada Koordynacyjna Polonii Niepodległościowej, którą kierował S. Werner i która przekazała Kurii Diecezjalnej w Szczecinie dary zebrane w Holandii. Nadal nie utrzymywano kontaktów z przedstawicielami władz PRL, a po wprowadzeniu stanu wojennego prezes S. Werner zorganizował akcję odczytową dotyczącą sytuacji w Polsce. Część tych treści znalazła się w prasie holenderskiej. Przez następne lata kontynuowano tradycję organizowania obchodów rocznicowych, a Stowarzyszenie współdziałało ze Związkiem Kombatantów Holenderskich (Veteranen Legioen Nederland)³² i należało do Europejskiej Federacji Polskich Kombatantów w Lille³³. SPK nawiązało współpracę z PTK, Caritasem, Macierzą Szkolną oraz Akcją Katolicką³⁴. Koło SPK w Utrechcie znajdowało się na liście aktywnych organizacji polonijnych w Holandii jeszcze w 2017 roku, ale jego działalność była niezauważalna³⁵.

Do zmiany pokoleniowej w organizowaniu wszelkich uroczystości związanych z udziałem polskich żołnierzy w walkach o Holandię doszło 11 czerwca 1990 roku, kiedy w Bredzie powstało Stowarzyszenie Kulturalne „Polonia” (Bredase Culturele Vereniging „Polonia”). Do życia powołał je synowie żołnierzy 1. PDP³⁶. W zarządzie znaleźli się: Adrian Stopa (przewodniczący), Bolek Krzeszewski (sekretarz), Ton Krzeszewski (skarbnik), Rian Olejek-Marijnissen, Staś Szamrowicz i Elżbieta Kasjaniuk-Styczyńska. Poza tym starsze pokolenie reprezentowali Willie Kozioł van der Zanden i Alfred Wieliszek³⁷. Jesienią 1990 roku po raz pierwszy obchody wyzwolenia miasta zorganizowała BCV „Polonia”. Wieloletnią tradycją stały się turnieje piłkarskie, które „Polonia” organizowała razem z Klubem Sportowym „Kaszub” w maju i październiku. W styczniu 1991 roku BCV „Polonia” zaprosiła kombatantów i swoich członków z rodzinami na pierwszy bal noworoczny. A. Stopa rozpoczął również starania o sfinansowanie Domu Polskiego w Bredzie, jednak w gminie uznano, że Polonia jest dość

---

³² SPK. Historia Federacji. [online] https://issuu.com/adamandrzejko/docs/spk_history, [dostęp: 20.01.2022].

³³ W. Eder, *Stowarzyszenie ...*, op. cit.

³⁴ *Walny Zjazd Oddziału Holandia*, „Kombatant Polski na Obczyźnie” 40 (1952), s. 1.

³⁵ Organizacje społeczno-kulturalne w Holandii [online], <https://linktopoland.com/nl/organizacje-spooleczno-kulturalne-w-holandii/>, [dostęp: 21.03.2022].

³⁶ *Jong en oud werken samen in nieuwe Poolse vereniging*, „De Stem. Stad en Streek” (01.11.1990).

³⁷ *Bestuur Polonia*, „Polonia Infoblad” 1 (1990), s. [1].

zintegrowana i takich funduszy na ten cel nie przekazano. Dużym sukcesem „Polonii” było zorganizowanie obchodów 50-lecia 1. PDP, które patronatem objął komitet z udziałem komisarza królowej, Fransa Houbena. Tradycje maczkowców przejęła wówczas 11. Dywizja Pancerna Kawalerii z Żagania, która od tej pory co roku jest obecna na uroczystościach wojskowych w Bredzie. W 1992 roku świętowano również 100-lecie urodzin generała S. Maczka, którego w Holandii reprezentował syn, Andrzej. W tym samym roku po raz ostatni uroczystości na Polskim Cmentarzu Honorowym w dzielnicy Ginneken zorganizowało PTK, ponieważ jego obowiązki przejęła niderlandzka Fundacja Obchodów 1944 Ginneken (Stichting Herdenking 1944 Ginneken), w której przewodniczącym był Jos Figlarek, sekretarzem- Jan Roovers, a skarbnikiem- Edward Cubera³⁸. W 1996 roku utworzono Fundację Corocznych Obchodów Wyzwolenia Bredy (Stichting Jaarlijkse Herdenking Bevrijding Breda), która zrzeszała organizacje polonijne i stała się ciałem doradczym w gminie w zakresie udzielania dotacji i przygotowań do uroczystości. Jej sekretarzem został Kees Nowak. BCV „Polonia” otworzyła się na nowych członków, ponieważ w Holandii zaczęły osiedlać się osoby niezwiązane z emigracją powojenną. Wśród „nowych” Polaków było dużo kobiet czego następstwem były liczne małżeństwa. W 1997 roku stowarzyszenie zorganizowało po raz pierwszy śniadanie wielkanocne, a tradycja wspólnego świętowania Wielkanocy przetrwała przez następnych kilka lat. Z okazji 10. rocznicy działalności BCV „Polonia” zorganizowała „Polski Dzień Kultury” w Bredzie, który uświetniły występy zespołów polonijnych. Na stoiskach znalazły się produkty spożywcze, kryształ i wyroby artystyczne z Polski. Promowano polskie filmy i wycieczki do kraju³⁹. BCV „Polonia” pod przewodnictwem Johana Wiaterka działa do teraz, ale ma już niewielu członków i praktycznie nie utrzymuje kontaktów z polonijnym środowiskiem, jakie ukształtowało się po 2004 roku, kiedy Polska stała się członkiem UE⁴⁰.

Inną organizacją, która ma na celu opiekę nad polskimi pomnikami i grobami żołnierzy jest Fundacja „Serce Polski”, która powstała w 2014 roku. Tworzą ją Polacy i Holendrzy, a jej strategicznym celem jest inicjowanie działań integracyjnych oraz popularyzowanie kultury polskiej w Holandii⁴¹. „Serce Polski” w ostatnich latach bardzo

---

³⁸ *Herdenking & viering Bevrijding Breda* [online], <http://www.herdenkingbevrijdingbreda.nl/bestuur>, [dostęp: 22.05.2022].

³⁹ A. Skibniewski, *Historia Stowarzyszenia Stowarzyszenia Kulturalnego „Polonia” w Bredzie* [online], <https://polonia-breda.nl/pl/poznaj/historia-stowarzyszenia-polonia.html>, [dostęp: 22.05.2022].

⁴⁰ W. Kotula, *Polski kod pamięci w Bredzie i Oosterhout, Żagań* 2016, s.34.

⁴¹ *Akte van oprichting Stichting Serce Polski – ‘Hart van Polen* [online], <http://serce-polski.forcz.net/sercepolski/afbeeldingen/Statuten.pdf>, [dostęp: 02.02.2022].

aktywnie uczestniczy w organizowaniu obchodów rocznicowych wyzwolenia Bredy. Jest również łącznikiem pomiędzy ostatnimi żołnierzami żyjącymi jeszcze w Holandii, a instytucjami kombatanckimi w Polsce. Dzięki staraniom fundacji kilku polskich żołnierzy otrzymało dodatek kombatancki. W 2016 roku z inicjatywy „Serca Polski” goszczono w Holandii grupę kobiet, żołnerek AK, które walczyły w Powstaniu Warszawskim i po kapitulacji trafiły do obozu jenieckiego Oberlangen wyzwolonego przez żołnierzy 1. PDP. „Serce Polski” aktywnie współpracuje z Generaal Maczek Memorial, polską parafią, szkołami polonijnymi oraz z drużyną harcerską w Bredzie, która tam aktywnie działa. Fundacja nawiązała także współpracę ze „Sceną Polską” w Utrechcie i Polsko-Niderlandzkim Stowarzyszeniem Kulturalnym ⁴². Na czele zarządu stoi założycielka „Serca Polski” Bożena Rijnbout-Sawicka, którą wspierają Iwona Detka i Micha Roodnat⁴³. Fundacja jest organizacją non profit⁴⁴. Ogromnym sukcesem „Serca Polski” było współorganizowanie w 2019 roku 75. rocznicy wyzwolenia Bredy, w której uczestniczył król Willem-Aleksander oraz prezydent Polski⁴⁵.

Organizacje kombatanckie PTK i SPK oraz wywodzące się z nich BCV „Polonia” czy „Serce Polski” miały i mają na celu przede wszystkim utrzymanie pamięci o żołnierzach, którzy brali udział w walkach w czasie II wojny światowej i wyzwolali Holandię. Zmiany polityczne w Europie i przybycie do Królestwa Niderlandów Polaków w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych spowodowały też zmiany w życiu polonijnym. Powstały wówczas organizacje o różnym charakterze, ale przede wszystkim takie, które chciały propagować polską kulturę i zachować neutralność polityczną, na przykład Polsko-Niderlandzkie Stowarzyszenie Kulturalne (1980).

---

⁴² Informacje na temat działalności „Serca Polski” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Bożeną Rijnbout-Sawicką, założycielką Fundacji „Serce Polski” oraz wolontariuszką Generaal Maczek Memorial, w Bredzie, 31.03.2022, Breda.

⁴³ Serce Polski. Bestuur [online], <https://www.serce-polski.nl/over/bestuur>, [dostęp: 02.02.2022].

⁴⁴ Serce Polski. Begroting. [Beleid] [online], <https://www.serce-polski.nl/beleid/begroting>, [dostęp: 02.02.2022].

⁴⁵ R. Rijnbout-Sawicka, *75 lat Wolności wielkim sukcesem* [online], <https://www.serce-polski.nl/nieuws/75-lat-wolnoci-wielkim-sukcesem>, [dostęp: 02.02.2022].

5.3 Działalność Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego

Polsko-Niderlandzkie Stowarzyszenie Kulturalne (De Pools-Nederlandse Kultuurele Vereniging- PNKV) działa od 9 marca 1980 roku⁴⁶. Założycielami Klubu Kultury Polskiej, bo tak początkowo nazywało się Stowarzyszenie, byli przede wszystkim Polacy, których celem było informowanie o wydarzeniach kulturalnych i podtrzymywanie kontaktów towarzyskich⁴⁷ (Tabela 20).

Tabela 20 Założyciele Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego

Lp.	Imię i nazwisko	Miasto
1.	Barbara Adamse	Hillegom
2.	Gart Adang	Nijmegen
3.	Zygmunt Herman	Nijmegen
4.	Lidia Klarecka	Eindhoven
5.	Tomasz Klarecki	Eindhoven
6.	Julita Lisowska	Zeist
7.	Witold Lisowski	Zeist
8.	Renata Pietryga-Ziemska	Gouda
9.	Jozsi Pietryga	Gouda
10.	Bożena Rewers	Nijmegen
11.	Natalia Scholte	Utrecht
12.	Małgorzata Smulders-Wojciechowska	Haarlem
13.	Mariska Uding-Jamroc	Utrecht
14.	Wim van Gurp	Utrecht

Źródło: *Leden van het eerste uur. Lista członków założycieli Klubu Polskiej w Holandii*, „Biuletyn PNKV” 109, s. 9.

W ciągu kilku miesięcy 1980 roku okazało się, że organizacja przestaje być klubem dla Polaków, a staje się popularna wśród Holendrów, co było przyczyną zmiany nazwy oraz rozszerzenia jej działalności⁴⁸.

Celem PNKV była i jest promocja kultury polskiej zarówno wśród Holendrów, jak i Polaków na emigracji oraz integracja polsko-holenderska poprzez organizowanie imprez kulturalnych. Stowarzyszenie od samego początku deklarowało swoją apolityczność i areligijność, co znalazło wyraz w Statucie organizacji⁴⁹.

27 kwietnia 1980 roku w Goudzie wybrano pierwszy Zarząd, w którego skład weszli: Tomasz Klarecki z Eindhoven, Wim van Gurp z Utrechtu, Julita Lisowska z Zeist, Renata Pietryga z Goudy, Małgorzata Smulders-Wojciechowska z Haarlem oraz

⁴⁶ J. de Weerd, *Verslag van de bestuursvergadering d.d. 11 januari 1981 te Nijmegen*, „Biuletyn PNKV” 1 (1981), s. 3-4.

⁴⁷ P. Verkaik, *Pools Podium, STEP, PNKV en Nederland-Polen: Het bestaan van vier Poolse organisaties in een bijzondere tijd*, Leiden 2012, s. 24.

⁴⁸ J. Vriesema, *Een terugblik na ruim vijftien jaar*, „Biuletyn PNKV” 109 (1996), s. 2.

⁴⁹ Statuten: Pools-Nederlandse Kultuurele Vereniging, Artikel 3, s. 1.

Jolanta de Weerd z Nijmegen⁵⁰. Pierwszym przewodniczącym Klubu Kultury Polskiej został Tomasz Klarnecki, ale po kilku miesiącach⁵¹ zastąpił go Ton Kelder⁵². Skarbnikiem Klubu mianowano Garta Adanga, który miał również reprezentować go w kontaktach z innymi organizacjami i instytucjami⁵³.

„Biuletyn PNKV”, redagowany przez Bożenę Rewers, który zaczął ukazywać się w 1980 roku miał podtrzymywać więzi między członkami Stowarzyszenia oraz popularyzować polski dorobek literacki i artystyczny w Holandii⁵⁴. Jego rozwój oraz rolę w życiu polonijnym omówiono w ostatnim rozdziale tej pracy, który dotyczy działalności wydawniczej organizacji polonijnych.

Od 1980 roku liczba członków Stowarzyszenia rosła, a lata dziewięćdziesiąte to okres rozkwitu tej organizacji (Tabela 21). Z czasem jednak zainteresowanie Polską było coraz mniejsze, co miało wpływ na liczbę członków PNKV, chociaż jeszcze w 2009 roku było ich 730⁵⁵. Dziesięć lat później składki opłacało już tylko 230 osób⁵⁶.

Tabela 21 Liczba członków PNKV w latach 1980-1996

Rok	Liczba członków od stycznia do czerwca	Liczba członków od lipca do grudnia
1980	14	42
1981	60	Brak danych
1982	Brak danych	Brak danych
1983	około 300	Brak danych
1984	370	624
1985	624	748
1986	około 800	1034
1987	909	1120
1988	1027	1277
1989	1172	1582
1990	1351	1730
1991	1540	1789
1992	1509	1733
1993	1356	1549
1994	1363	1592
1995	1375	1561
1996	1311	1283

Źródło: J. Vriesema, *Een terugblik na ruim vijftien jaar*, „Biuletyn PNKV” 109 (1996), s. 2.

⁵⁰ *Een korte kennismaking met De Pools-Nederlandse Kulturele Vereniging*. Materiał własny PNKV przekazany Autorce w formie kopii.

⁵¹ List od Tomasza Klarneckiego, „Biuletyn PNKV” 6 (1981), s. 4.

⁵² *Overzicht bestuursleden PNKV 1980-1996*, „Biuletyn PNKV” 109 (1996), s. 10.

⁵³ *Een korte kennismaking...* op. cit.

⁵⁴ André Rogala, *Podróż w przeszłość*, rozm. przepr. A. Steur, „Biuletyn PNKV” 4 (2020), s. 26-27.

⁵⁵ *Balans PNKV ultimo 2010 en 2009*, „Biuletyn PNKV” 1 (2011), s. 47.

⁵⁶ Informacje na temat działalności Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego w latach 2009-2019 pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Waldemarem Pankiwem, redaktorem naczelnym „Biuletynu PNKV” oraz skarbnikiem PNKV, 23.05.2022 r., Eindhoven.

Podstawą funkcjonowania Stowarzyszenia było początkowo pięć klubów obejmujących regiony: Amsterdam-Haarlem, Rotterdam-Gouda, Haga, Nijmegen i Utrecht, z których najbardziej aktywny był klub z Nijmegen, gdzie działali B. Revers i G. Adang, prywatnie małżeństwo. To właśnie tam w 1982 roku zorganizowano pierwsze kursy języka polskiego, a dwa lata później przetłumaczono podręcznik „First year Polish” autorstwa Oscara E. Swana. Tłumaczami byli nauczyciele prowadzący kursy językowe Margaretha Rajkowski-Vijfschagt i Gerard Graave. Z czasem zaczęto używać podręcznika „Pools voor beginners”, a pod koniec 1995 roku książki „Uczymy się polskiego”. Kursy językowe były jedną z najważniejszych aktywności Stowarzyszenia, która przynosiła dochody. Najwięcej kursantów wzięło udział w lekcjach polskiego w 1992 roku, bo aż 400 (Tabela 22).

Zajęcia organizowano w całym kraju. Na przykład w roku szkolnym 2000/2001 kursy zaplanowano w 15 miastach w: Alkmaarze, Amsterdamie, Arnhem/Oosterbeek, Bredzie, Hadze, Hazerswoude-Rijndijk, Haarlemie, Hengelo, Hilversum, Lejdzie, Nijmegen, Purmerend, Schiedamie, Tilburgu i Utrechcie⁵⁷. W ramach nauki języka polskiego organizowano również wyjazdy do Poznania⁵⁸ i Krakowa⁵⁹, w których brało jednorazowo udział od 15-30 osób. PNKV przyznawał wyróżniającym się kursantom stypendia na naukę na kursach oferowanych przez uniwersytety w kraju⁶⁰. Z wydziałami niderlandystyki we Wrocławiu i w Warszawie współpracę rozpoczął G. Adang⁶¹. W następnych latach malało zainteresowanie i od 2010 roku PNKV przestał organizować kursy językowe⁶², ale nadal wspiera naukę języka polskiego angażując się w różne projekty promujące język polski w Holandii oraz oferując podręczniki do nauki⁶³.

---

⁵⁷ *Cursussen Pools van de PNKV 2000/2001*, „Biuletyn PNKV” 3/4 (2000), 55-56.

⁵⁸ Jaarverslag 1995. PNKV Reiscommissie, „Biuletyn PNKV” 2 (1996), 48.

⁵⁹ Jaarverslag 1996. PNKV Reiscommissie, „Biuletyn PNKV” 2 (1997), 50.

⁶⁰ Jaarverslag 1992. PNKV Taalkursussen, „Biuletyn PNKV” 2 (1993), 13.

⁶¹ J. Vriesema, *op. cit.*, s. 5.

⁶² *Balans PNKV* *op. cit.*

⁶³ *Kursy języka polskiego dla Holendrów* [online], <https://pnkv.nl/cursus-pools>, [dostęp: 20.05.2022].

Tabela 22 Liczba kursantów na kursach języka polskiego organizowanych przez PNKV w latach 1980-2000

Rok	Liczba kursantów
1980	Nie organizowano
1981	Brak danych
1982	116
1983	100
1984	259
1985	około 200
1986	około 200
1987	około 175
1988	258
1989	293
1990	221
1991	328
1992	400
1993	258
1994	246
1995	154
1996	132
1997	143
1998	Brak danych
1999	Brak danych
2000	50

Źródło: J. Vriesema, *Een terugblik na ruim vijftien jaar*, „Biuletyn PNKV” 109 (1996), s. 2 oraz informacje z „Biuletynu PNKV” (1996-2000).

Kursy języka polskiego, dwujęzyczne artykuły w „Biuletynie PNKV”, książki oraz finansowanie szkół polonijnych wpisują się w realizację następnego ważnego celu, jaki miało i ma Stowarzyszenie, mianowicie popularyzowanie dwujęzyczności. Pierwsze szkoły polonijne powstały pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku, a PNKV miał w ich organizowaniu duże zasługi. Stowarzyszenie miało w swojej pieczy szkoły w Eindhoven, Vijmen, Assen, Groningen i Lisse. Nie tylko dofinansowywało ich działalność, ale również je integrowało zapraszając uczniów, rodziców i nauczycieli na swoje imprezy, na przykład na „Andrzejki” czy „Noc Kupały”.

Od początku swojej działalności PNKV dążył do współpracy z innymi organizacjami polonijnymi oraz różnymi instytucjami. Na początku 1981 roku postanowiono nawiązać kontakt z Ambasadą Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Hadze⁶⁴. Z czasem relacje z placówką dyplomatyczną przerodziły się we wspólne projekty. Przykładem może być „Artyści dla Artystów” - coroczne spotkania ludzi kultury i sztuki polskiego pochodzenia w Holandii, które były organizowane przez Ambasadę RP w Hadze. PNKV, który od wielu lat upowszechnia wiedzę na temat

⁶⁴ J. de Weerd, *Verslag van de bestuursvergadering d.d. 11 januari 1981 te Nijmegen*, „Biuletynu PNKV” 1 (1981), s. 3-4.

polskiej literatury i sztuki, włączył się do tego projektu i przygotował 10. jubileusz tych spotkań, który odbył się 7 marca 2019 roku w Hadze⁶⁵.

Innym przykładem współpracy z Ambasadą RP jest „Polonus”- w 2010 roku konsul Leszek Rowicki zaproponował PNKV zorganizowanie wyborów Polaka Roku. Celem takich wyborów miała być promocja osiągnięć i wkładu Polaków w życie współczesnej Holandii. Okazało się, że taka duża impreza nie może zostać przygotowana tylko przez jedno Stowarzyszenie, więc powołano osobną fundację, w której znaleźli się przedstawiciele różnych organizacji, w tym PNKV oraz OTTO, agencji pracy tymczasowej. Pierwsze wybory zorganizowano jesienią 2011 roku⁶⁶, a ostatnia edycja odbyła się w 2018 roku⁶⁷.

Bardzo dużą popularnością cieszył się „Europromo 2012”, turniej piłkarski w Rijswijk z udziałem amatorskich drużyn polskiej, holenderskiej i ukraińskiej połączony z występami folklorystycznymi oraz projekcją filmową⁶⁸. Imprezę zorganizowało PNKV razem z Europolonią, Fundacją Common Language przy poparciu Ambasady RP w Hadze, Ambasady Ukraińskiej w Hadze oraz Polskiej Organizacji Turystycznej w Holandii⁶⁹.

Członkowie Zarządu PNKV dbali również o nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów z uczelniami w Polsce i Holandii. W 1995 roku Stowarzyszenie zorganizowało wyjazd studyjny do Polski grupie 18 studentów z Katolickiego Uniwersytetu w Nijmegen. Współpracowano z uczelniami w Warszawie, Wrocławiu, Krakowie i Lublinie. Stowarzyszenie fundowało stypendia lub granty osobom, które zajmowały się badaniami nad stosunkami polsko-niderlandzkimi lub tłumaczeniami literatury niderlandzkiej na język polski. Na przykład w 1992 roku przyznano granty Andrzejowi Dąbrówce na przetłumaczenie bajek i legend niderlandzkich, a Lucii Thijssen na badania w Polsce, które musiała przeprowadzić pisząc książkę „1000 jaar Polen en Nederland” (tytuł polski: „1000 lat kontaktów Polska i Niderlandy”)⁷⁰.

---

⁶⁵ Zaproszenie na spotkanie jubileuszowe „Artyści Artystom”, 14.02.2019.

⁶⁶ Informacje na temat działalności Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego w latach 2009-2019 pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Waldemarem Pankiwem, redaktorem naczelnym „Biuletynu PNKV” oraz skarbnikiem PNKV, 23.05.2022 r., Eindhoven.

⁶⁷ Polak Roku, <http://polakroku.nl> (dostęp: 22.05.2020)

⁶⁸ *Dowiedz się więcej na temat Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego (PNKV)* [online], <https://zwiedzamyholandie.wordpress.com/2016/10/04/dowiedz-sie-wiecej-na-temat-polsko-niderlandzkiego-stowarzyszenia-kulturalnego-pnkv/>, [dostęp: 28.11.2019].

⁶⁹ Europromo 2012 [online]

https://m.facebook.com/permalink.php?id=142668702440881&story_fbid=367409339966815, [dostęp: 27.05.2022].

⁷⁰ L. Thijssen, *1000 jaar Polen en Nederland*, Walburg 1992.

Współpracę z AWF w Krakowie zapoczątkował G. Adang, który w 1983 roku pomógł studentom z Krakowa wziąć udział w „Nijmeegse Vierdaagse”⁷¹, czyli czterodniowym marszu trasami wokół Nijmegen. Przez następnych kilka lat razem z wolontariuszami organizował przyjazd i udział Polaków w tym wydarzeniu. W 1991 roku utworzona została samodzielna sekcja, która przejęła to zadanie od poprzednika. „Werkgroep Vierdaagse” tworzyli Marcel Claassen, Lam van Hout, Bob Ontrop i Rineke de Mari⁷².

W strukturze PNKV od 1989 roku działały grupy robocze, których zadaniem było organizowanie imprez kulturalnych (Culturele Commissie) oraz wycieczek i wyjazdów studyjnych (Reiscommissie). Wśród organizatorów wydarzeń kulturalnych znaleźli się: Teresa Kwiecień, Danuta Mroczkowska i Willem Woudenberg. Niestety nie odnieśli dużego sukcesu, ponieważ projekt filmowy z 1991 roku pokazał, że zainteresowanie polskim kinem wśród członków PNKV jest niewielkie. Również rok później członkowie Stowarzyszenia nie wykazali zainteresowania konkursem fotograficznym. Jedynie wystawa polskich grafik, którą zorganizowano razem z Fundacją „Witryna” przyciągnęła większe zainteresowanie. Zdecydowaną popularnością cieszyły się wyjazdy proponowane przez Reiscommissie, która prawie przez 10 lat pracowała bardzo aktywnie, organizując jesienią wycieczki objazdowe po Polsce, a zimą wyjazdy na narty, do Karpacza. Początkowo działał w niej Gaart Adang, a później Hilde Mertens i Andrzej Szoszkiewicz⁷³.

Bardzo ważną działalnością PNKV było i jest popularyzowanie czytelnictwa. Już na pierwszym zebraniu KKP ujęto w planach projekt utworzenia biblioteki. W ramach przygotowań do realizacji tego zamierzenia trzeba było zrobić rozeznanie, jakie zbiory w języku polskim i o Polsce znajdują się w miejscowych bibliotekach publicznych. W związku z tym B. Rewers przeprowadziła wywiad z kierownikiem Działu Książki Zagranicznej z Krajowej Biblioteki Centralnej oraz rozmawiała z pracownikiem Biblioteki Królewskiej w Hadze⁷⁴. Nie udało się zorganizować polskiej biblioteki, ale na łamach „Biuletynu PNKV” publikowano informacje o książkach polskich autorów, które

---

⁷¹ Nijmeegse Vierdaagse to największa na świecie impreza marszowa. Rozpoczyna się zawsze w trzeci wtorek lipca i trwa 4 dni. Trasy wokół Nijmegen mają różne długości i w zależności od wieku i kategorii, chodzący muszą przejść dziennie 30, 40 bądź 50 kilometrów. W wydarzeniu bierze udział około 40 tys. osób. Po raz pierwszy Vierdaagse to zorganizowano w 1909 r. (<https://www.4daagse.nl> [dostęp: 22.05.2022]).

⁷² J. Vriesema, *op. cit.*, s. 5.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ B. Rewers, *Polska książka w Holandii*, „Biuletyn PNKV” 5 (1980), s. 2-3.

ukazywały się w Holandii i recenzje nowości wydawniczych w Polsce. Stowarzyszenie umożliwiało zakup książek, a z czasem zaczęło je również wydawać. Obecnie w ofercie można znaleźć między innymi książki autorstwa Agnieszki Steur, Anety Noworyty, Joanny Paszkiewicz-Jägers oraz Ewy Wichy-Wauben, czyli autorek publikujących w „Biuletynie PNKV”. W ten sposób Stowarzyszenie promuje polskich pisarzy, którzy tworzą w Holandii. PNKV ma w ofercie również „Pana Twardowskiego”, czyli zbiór polskich legend. Ta książka jest przykładem współpracy tłumaczy związanych z „Biuletynem PNKV” i laureatów konkursu na przekład literatury polskiej na język niderlandzki organizowanego przez Ambasadę RP w Hadze od 2001 roku⁷⁵. Tłumaczami, którzy przełożyli na język niderlandzki polskie legendy byli Lidia Antoni, Krystyna van Eggermond, Gijs Franssen, Goverdijn Hauth-Grubben, Cela Pankiw, Charlotte Pothuizen, Sjef Vossen, Halina Zalewska i Dirk Zijstra. Książkę zilustrowało kilku polonijnych artystów: Dominika Biela, Marta van den Haagen, Iska van Kempen Jarnicka, Ewa Malijewska, Michalina Małolepsza, Teresa Mirańska, Dorota Roszkowska, Jan Sikora, Hanna Vossem, Halina Zalewska i Mira Żbikowska⁷⁶.

Przez 40 lat cele działalności PNKV nie zmieniły się i chociaż obecnie organizacja nie zrzesza klubów z innych miast, to nadal wydaje dwujęzyczne czasopismo, książki polonijnych autorów, organizuje lub współorganizuje wydarzenia takie jak „Noc Kupały” czy spotkania z ludźmi kultury, sztuki i nauki. Organizuje wystawy i koncerty, na których popularyzuje przede wszystkim osiągnięcia artystów polonijnych. Wspiera także inne polskie stowarzyszenia i bierze udział w wydarzeniach przez nie organizowanych. Członkowie PNKV reprezentują organizację w gremiach takich jak jury „Wierszowiska”, fundacja „Polonus” oraz Rada Polonijna, organie doradczym Ambasady RP w Królestwie Niderlandów. PNKV w planach ma wydanie drugiej części antologii o polskich artystach w Holandii oraz kontynuowanie tego, co robi obecnie, o czym informuje na swojej stronie internetowej www.pnkvn.nl i profilu Pools-Nederlandse Café na Facebooku⁷⁷.

---

⁷⁵ G. Wychowańska, *Holandia: konkurs na przekład literatury polskiej na niderlandzki* [online] <https://wiadomosci.wp.pl/holandia-konkurs-na-przeklad-literatury-polskiej-na-niderlandzki-6109060182557825a>, [dostęp: 27.05.2022].

⁷⁶ *Pan Twardowski. Meneer Twardowski*, pod red. W. Pankiwa, Rotterdam 2016, s. 4.

⁷⁷ Informacje na temat działalności Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego w latach 2009-2019 pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Waldemarem Pankiwem, redaktorem naczelnym „Biuletynu PNKV” i skarbnikiem PNKV, 23.05.2022 r., Eindhoven.

5.4 Działalność Fundacji „Scena Polska”

„Scena Polska” (Stichting „Pools Podium”) została założona w 1992 roku przez Zofię Schroten-Czerniejewicz. W Holandii nie mieszkało wówczas wielu Polaków, a największe skupiska Polonii znajdowały się w Limburgii, Bredzie oraz Amsterdamie. W Delft, gdzie mieszkała założycielka fundacji, osiedlili się Polacy związani z Uniwersytetem Technicznym, Polki zamężne z Holendrami i emigranci polityczni, którzy za granicą znaleźli się w latach osiemdziesiątych. Ludzi tych nic nie łączyło oprócz języka i kraju pochodzenia, stąd właśnie inicjatywa żeby miejscem spotkań polonijnych stał się teatr. Ten pomysł narodził się podczas pobytu Z. Schroten-Czerniejewicz w Poznaniu, kiedy po przedstawieniu „Sceny na Piętrze” zapragnęła, by w Holandii Polonia również miała kontakt z prawdziwą sztuką⁷⁸.

W początkowym okresie dużą życzliwość przy tworzeniu nowej organizacji okazała Lisetta Stembor, założycielka fundacji „Nederland-Polen”. Cele obu organizacji różniły się, ale doświadczenie L. Stembor okazało się pomocne⁷⁹, a ona sama uczestniczyła w wydarzeniach organizowanych przez „Scenę Polską” do swojej śmierci w 2017 roku. „Ojcem chrzestnym” nowej organizacji został Zdzisław Wardejn, znany aktor i reżyser, który w tamtym okresie był wykładowcą Szkoły Teatralnej w Maastricht⁸⁰. Z. Schroten-Czerniejewicz miała też sojuszników wśród Holendrów- Johna Reindersa, ówczesnego dyrektora teatru w Scheveningen oraz Martina Verhoefa, kierownika artystycznego teatru w Utrechcie⁸¹. Przewodnicząca fundacji znalazła również chętnych do współpracy przy organizowaniu występów teatralnych wśród Polonii (Tabela 23).

---

⁷⁸ Z. Schroten-Czerniejewicz, *20 lat Sceny Polskiej w Holandii*, „Scena Polska” 2 (2012), s. 4.

⁷⁹ P. Verkaik, op. cit., s. 30.

⁸⁰ Z. Wardejn, *Polska Scena w Holandii? Szalony pomysł!*, „Scena Polska” wydanie specjalne (1994), s. 2.

⁸¹ P. Verkaik, op. cit. s. 29.

Tabela 23 Zarząd i wolontariusze Fundacji „Scena Polska” (1992-1994)

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja
1.	Zofia Schroten-Czerniejewicz	przewodnicząca
2.	Ewa Tobiańska	wiceprzewodnicząca
3.	Agnieszka Bigaj	sekretarz
4.	Fokko Schroten	członek Zarządu
5.	Grażyna Peksa	członek Zarządu
6.	Wanda Sieradzka-de Ruig	doradca
7.	Jerzy Duszczyk	wolontariusz
8.	Maja Chabińska	wolontariuszka
9.	Jarosław Kawecki	wolontariusz
10.	Paweł Kruszyński	wolontariusz
11.	Hanna Rijk-Buda	wolontariuszka
12.	Dorota Rutek	wolontariuszka
13.	Michał Rutek	wolontariusz
14.	Agnieszka Unrug	wolontariuszka
15.	Monika van Gelder-Nowińska	wolontariuszka
16.	Katarzyna Wiącek	wolontariuszka
17.	Jolanta Wojciechowicz	wolontariuszka
18.	Karol Wojciechowicz	wolontariusz

Źródło: *Działacze czy gwiazdy*, „Scena Polska” wydanie specjalne (1994), s. 2.

Swoje poparcie i pomoc w tworzeniu „Sceny Polskiej” zaoferowali również działacze niemieckich organizacji polonijnych: Zbigniew Kostecki, prezes Stowarzyszenia Polskich Lekarzy w Niemczech, Stanisław Wenglorz, redaktor tygodnika „Info&Tips” oraz Aleksander Zając z Porozumienia Polskiego w Aachen. Fundacja współpracowała także ze Stowarzyszeniem Popierania Języka Polskiego w Kolonii. Entuzjastycznie do idei utworzenia fundacji, której celem było (i jest) przede wszystkim organizowanie występów polskich artystów w Holandii odnieśli się też Polacy w Belgii: Anna Nevers-Kos, Elżbieta i Tomasz Niemirowscy, Krzysztof Minkiewicz i Stefan Wiliusz. Również przedstawiciele organizacji polonijnych w Holandii poparli tę inicjatywę, na przykład Bożena Hergaarden z Polskiego Stowarzyszenia w Brunssum⁸².

Celem fundacji było i jest upowszechnianie szeroko pojętej kultury polskiej poprzez organizowanie wydarzeń kulturalnych, zwłaszcza przedstawień teatralnych z udziałem najwybitniejszych polskich aktorów⁸³. Przedstawienia grane są tylko w języku

⁸² *Polski teatr bez granic*, „Scena Polska” wydanie specjalne (1994), s. 3.

⁸³ Scena Polska, <http://www.poolspodium.org/pl/o-nas.html>, (dostęp: 02.11.2019)

polskim, co według przewodniczącej Fundacji, ma motywować Holendrów do nauki tego języka. Polacy za granicą mają mieć możliwość obcowania z językiem ojczystym, by móc go przekazywać młodszemu pokoleniom⁸⁴.

Sztuki, które proponowała swoim widzom „Scena Polska” w Holandii należały zarówno do klasyki, jak utworów współczesnych. Z. Schroten-Czerniejewicz od samego początku postawiła sobie i widzom duże wymagania. Już we wrześniu 1992 roku Hagę, Utrecht i Eindhoven odwiedzili: Grażyna Barszczewska, Marek Kondrat, Zdzisław Wardejn oraz Małgorzata Pritulak. Wystawiono wówczas dwie jednoaktówki: „Engagement” Marka Grońskiego z muzyką Piotra Żurowskiego oraz „Dwaj” Filipa Bajona. Rok później gośćmi „Sceny Polskiej” byli: Gustaw Holoubek, Krzysztof Kolberger, Magdalena Wójcik, Piotr Fronczewski, Ewa Wiśniewska, Marek Kondrat, Jan Englert, Beata Ścibakówna, Anna Dymna, Mariusz Benoit, Jerzy Stuhr, Anna Nehrebecka i Czesław Niemen. Wystawiono „Mazepę”, „Pana Tadeusza” oraz „Kontrabasistę”. Odbyły się dwa koncerty: „Spieszmy się kochać ludzi” w wykonaniu Anny Nehrebeckiej oraz „Czy mnie jeszcze pamiętasz” Czesława Niemena. W Delft i Kerkrade, na zaproszenie „Sceny Polskiej”, gościł bardzo popularny wówczas, kabaret „OT.TO”. W lutym 1994 roku Joanna Żółkowska i Janusz Gajos przyjechali ze sztuką „Tutam”. Poza tym wystawiono „Damy i huzary”, a Anna Romantowska i Krzysztof Kolberger wystąpili w recitalu „Apetyt na czereśnie”. „Scena Polska” zorganizowała także „Andrzejki” z udziałem Kasi Klich, Piotra Kuźniaka oraz Andrzeja Lejborka⁸⁵. Ta niezwykła parada gwiazd trwa do dziś i chociaż zmieniły się warunki oraz możliwości finansowania tego typu imprez, to publiczność „Sceny Polskiej” nadal może oglądać znanych i lubianych artystów (Załącznik 4).

Przedstawienia w ostatnich latach najczęściej grane są w Utrechcie. Wybór tego miasta podyktowany jest jego centralnym położeniem, co pozwala na wzięcie udziału w przedstawieniu większej liczbie widzów. Oczywiście występy polskich artystów można oglądać również w innych miastach, ale to „Theater Kikker”⁸⁶ jest miejscem, do którego „Scena Polska” najczęściej zaprasza swoich gości.

Inną, obok teatru, aktywnością tej organizacji było polskie kino i organizowanie projekcji filmowych w Holandii. W latach siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych holenderscy dystrybutorzy kupowali polskie filmy i rozpowszechniali

---

⁸⁴ P. Verkaik, op. cit. s. 29.

⁸⁵ *Pools Podium- Scena Polska w Holandii 1992-2012*, „Scena Polska” 2 (2012), s. 24-25.

⁸⁶ Theater Kikker, <https://www.theaterkikker.nl>, (dostęp: 25.05.2022)

je w całym kraju. Również telewizja publiczna pokazywała polskie produkcje. Wysoko oceniano przede wszystkim „kino moralnego niepokoju”, a częstym gościem w Holandii był Krzysztof Kieślowski, który do dziś uważany jest za wybitnego reżysera i twórcę szkoły dokumentu. Jego „Dekalog” jest powtarzany i w telewizji, i w kinach studyjnych, ponieważ bardzo dobrze wpisuje się w protestancki nurt kultury Holendrów. Sytuacja zmieniła się na początku lat dziewięćdziesiątych, kiedy spadło zainteresowanie Polską, a tym samym jej kulturą. W kinach przestały pojawiać się polskie filmy⁸⁷. Właśnie tę lukę starała się wypełnić „Scena Polska”. Już w listopadzie 1995 roku po raz pierwszy Fundacja zaprosiła swoich widzów do kina w Hadze. Zaproponowano wówczas „Spis cudzołóżnic” w reżyserii Jerzego Stuhra. Sala kinowa była pełna, a po projekcji chętni mogli osobiście spotkać się z twórcą filmu⁸⁸. Z czasem zaczęto organizować pokazy filmowe w różnych miastach, a dużą atrakcją były spotkania z aktorami i reżyserami wyświetlanych filmów. W 1997 roku gościem „Sceny Polskiej” był Jacek Bromski, rok później przewodniczący Komitetu Kinematografii Polskiej, Tadeusz Ścibor-Rylski oraz aktorka Anna Romantowska. Przyjechał ponownie J. Bromski, tym razem w roli Prezesa Stowarzyszenia Filmowców Polskich⁸⁹. Przez lata publiczność w Niderlandach miała możliwość oglądania najnowszych polskich produkcji, a z okazji 5. jubileuszu Fundacji zorganizowano tydzień filmowy. Widzów zaproszono na „Dzieci i ryby” Jacka Bromskiego, „Pannę Nikt” Andrzeja Wajdy, „Cwał” Krzysztofa Zanussiego, „Zegar słoneczny” Andrzeja Kondratiuka, „Kamień na kamieniu” Ryszarda Bery, „Historie miłosne” Jerzego Stuhra i „Pułapkę” Arka Drabińskiego. W 1998 roku specjalnie na życzenie publiczności jeszcze raz pokazano „Historie miłosne” w Hadze. Na projekcji „Kilera” Juliusza Machulskiego sala była pełna i to na dwóch seansach. Polonia chodziła wówczas chętnie do kina, a na „Ogniem i mieczem” Jerzego Hoffmana do Den Bosch przyjechało 900 osób (1999). W grudniu tego samego roku w Sali Kongresowej w Amsterdamie (RAI) film Andrzeja Wajdy „Pan Tadeusz” obejrzało 1250 widzów⁹⁰.

„Scena Polska” regularnie współpracowała z haskim kinem studyjnym „Filmhuis”⁹¹, czego efektem były przeglądy polskich filmów fabularnych w latach 1999 i 2001. Pokazy te z czasem przyjęły formę niemal festiwalową i w kooperacji z

---

⁸⁷ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Polska Wiosna Filmowa w Holandii - od wiosny do zimy*, „Scena Polska” 1 (2019), s. 5.

⁸⁸ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Historia polskich filmów w Holandii- Geschiedenis Poolse film in Nederland*, [online], https://dziewon.home.xs4all.nl/pola/scp_fh1s.htm, [dostęp: 22.11.2020].

⁸⁹ *Pools Podium- Scena Polska w Holandii*, op. cit.

⁹⁰ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Historia polskich*, op. cit.

⁹¹ Filmhuis Den Haag, <https://filmhuisdenhaag.nl>, (dostęp: 27.05.2022)

„Melkweg Cinema” narodziła się „Polska Wiosna Filmowa” (tł. „Poolse Filmlente”) ⁹². Autorem plakatów tego wydarzenia jest Andrzej Pągowski, artysta grafik, autor około tysiąca plakatów zapowiadających sztuki teatralne, filmy, festiwale oraz konkursy piosenek⁹³. Gośćmi „10. Polskiej Wiosny Filmowej”, przeglądu organizowanego od 2006 roku, byli znani aktorzy Katarzyna Figura oraz Olgierd Łukaszewicz⁹⁴. Również w czasie tej imprezy z monodramem „Nie lubię pana, Panie Feli” wystąpiła Małgorzata Bogdańska, której towarzyszył reżyser, Marek Koterski⁹⁵. W ramach obchodów jubileuszowych zaprezentowano także miniatury filmowe: „Historia w ożywionych obrazach – Polska Niepodległa”⁹⁶.

W 2018 roku „Scena Polska” była również partnerem w organizacji przeglądu polskich filmów historycznych, które zaproponowało Stowarzyszenie Filmowców Polskich z okazji setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. W Hadze widzowie mogli obejrzeć „Popiół i diament” Andrzeja Wajdy. Filmy „Ziemia obiecana”, „Miasto 44”, „Wołyń”, „Pianista”, „Człowiek z marmuru” i „Noc i dzień” zaprezentowano w Delft, Amstelveen i Den Bosch. Gościem specjalnym pokazu „Noc i dzień” był Karol Strasburger. Po seansie aktor uczestniczył w spotkaniu z widzami, między innymi uczniami Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze⁹⁷. To nie było pierwsze spotkanie młodzieży z przedstawicielami X Muzy. Dwa lata wcześniej, dzięki Z. Shtoten-Czerniejewicz i K. Birletowi, szkoły w Hadze i Brunssum prezentowały film „Za niebieskimi drzwiami” i gościły jego reżysera, Mariusza Paleja⁹⁸.

Filmy prezentowane przez Fundację (Załącznik 5), chociaż miały angielskie napisy, to najczęściej przyciągały Polaków. Taki sam trend obserwuje się obecnie w kinie komercyjnym, gdzie od kilku lat obecne są polskie produkcje. Zdarzają się jednak sytuacje wyjątkowe. Tak było w przypadku przeglądu filmów animowanych w 2008 roku. W Amsterdamie na „Polską Animację 60 lat” przyszło wielu studentów⁹⁹. Również

---

⁹² Informacje na temat działalności Fundacji „Scena Polska” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Zofią Schroten-Czerniejewicz, prezeską Fundacji „Scena Polska”, 07.12.2020 r., Utrecht.

⁹³ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Polska Wiosna Filmowa w Holandii*, op. cit.

⁹⁴ G. Gramza, *Polska Wiosna Filmowa 2018*, „Scena Polska” 2 (2018), s. 4-5.

⁹⁵ G. Gramza, *Giulietty wiara w miłość*, „Scena Polska” 2 (2018), s. 7.

⁹⁶ *Festiwal filmowy. Program*, „Scena Polska” 1 (2018), s. 7.

⁹⁷ M. Dzierżanowska, *W życiu bywają noce i bywają dni powszednie, a czasem bywają też niedziele*, „Scena Polska” 4 (2018), s. 7.

⁹⁸ Kronika Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze za 2016/2017, zapis z dn. 08.04.2017.

⁹⁹ P. Verkaik, op. cit. s. 29..

jubileuszowy przegląd „Cinema Polska 15 lat”, który odbył się pod koniec listopada 2010 roku w Hadze, przyciągnął wielu holenderskich widzów. W repertuarze znalazły się filmy z cyklu „Dekalog 89+”. Gośćmi imprezy byli Rafał Samusik – reżyser i scenarzysta noweli „Real” oraz Bartosz Paduch – reżyser i scenarzysta noweli „Za burzą”. Widzowie po projekcji spotkali się z młodymi twórcami. Z zebranych opinii wynikało, że udało się w sposób interesujący zobrazować zmaganie współczesnego człowieka z wartościami ustanowionymi ponad dwa tysiące lat temu. Rozmowy z publicznością moderował Benjamin Gijzel – niderlandzki tłumacz „Dekalogu” K. Kiesłowskiego i znawca jego twórczości. Wysoko ocenił on wysiłek młodych filmowców, a Z. Schroten-Czerniejewicz podkreślała, że „Dekalog 89+” to mądre i dobrze zrealizowane kino, którego autorzy w pełni zasługują na miano młodych spadkobierców twórczości Kiesłowskiego¹⁰⁰.

„Polska Wiosna Filmowa” przez dziesięć lat była jednym z ważniejszych wydarzeń kulturalnych w życiu niderlandzkiej Polonii, ale w 2019 roku przewodnicząca Fundacji uznała, że obecnie trzeba skupić się na innych wyzwaniach. „Scena Polska” nie zamierza całkowicie zrezygnować z popularyzowania polskiego kina, ale w przyszłości chciałaby robić to w innej formie, na przykład przeglądów kina niszowego¹⁰¹.

Fundacja organizowała pokazy teatralne i filmowe dla dorosłych, ale również chciała przybliżyć kulturę polską młodszym odbiorcom i tak w 1999 roku powstała „Scena Młodych”. Projekt przeznaczony był dla osób, które, mimo różnic kulturowych i językowych, w twórczy sposób chciały spędzać czas. Hasłem „Sceny Młodych” stało się „Podobieństwo różnic”, a uczestnikami byli zarówno młodzi Holendrzy, jak i Polacy¹⁰². W 2000 roku uczestnicy warsztatów pod kierunkiem reżysera Tomasza Szymańskiego przygotowali spektakl teatralny według sztuki Witkacego „Exodus”¹⁰³. W 2002 roku młodzież miała również okazję współpracować z artystą Jędrzejem Stępakiem¹⁰⁴ przy realizacji wystawy jego wiklinowych prac. Z czasem „Scena Młodych” skupiała się na sztuce filmowej. Organizowała pokazy debiutujących polsko-holenderskich twórców i letnie warsztaty w Nowej Róży koło Poznania. Artyści ze „Sceny Młodych” brali także

---

¹⁰⁰ *Polskie filmy w Holandii* [online], <https://pisf.pl/aktualnosci/polskie-filmy-w-holandii-1/#>, [dostęp: 13.12.2020].

¹⁰¹ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Polska Wiosna Filmowa w Holandii*, op. cit.

¹⁰² Jong Podium presents: Window to the World. Watch a film, make one, show it to the world [online], <http://www.poolspodium.org/ned/wwt/index.htm>, [dostęp: 27.05.2022].

¹⁰³ T. Szymański, *Exodus - wędrowanie, przemieszczanie się w czasie i przestrzeni* [online], https://dziewon.home.xs4all.nl/pola/scp_tnl2.htm, [dostęp: 20.11.2020].

¹⁰⁴ J. Stępak, *Wiklina jako tworzywo artystyczne*, „Scena Polska” 2 (2009), s. 15.

udział w spotkaniach, by doskonalić swój warsztat. W 2004 roku byli w Budapeszcie na warsztatach teatralno-medialnych. Dzięki współpracy z reżyserem Dominikiem Matwiejczykiem powstało kilka filmów fabularnych i dokumentalnych, które prezentowano na rozmaitych festiwalach i pokazach. Na przykład w 2004 roku zorganizowano „Świąteczny wieczór filmowy” w Utrechcie, a dwa lata później przegląd z udziałem reżyserów i aktorów polskiego kina niezależnego. Młodzi artyści przygotowali również film dokumentalny o wsi Bukowiec, z której wielu mieszkańców wyemigrowało za granicę. Innym filmem był dokument o pielgrzymach udających się do Częstochowy. W Nowej Róży organizowano także warsztaty fotograficzne, które prowadził poznański fotograf, Stanisław Loba¹⁰⁵.

Członkami „Sceny Młodych” byli ludzie o różnych zainteresowaniach, których łączyła pasja do sztuki i filmu: Nicolas Schroten (student medycyny), Natalia Schroten (studentka AWF w Poznaniu), Laura Brinkers (absolwentka grafiki), Robin Schipper (student pielęgniarstwa), Wouter Baggerman (absolwent Biomedical Image Sciences w Utrechcie) i Kasia Piastowska (studentka szkoły carillonowej)¹⁰⁶. O swoich poczynaniach informowali w specjalnym dodatku do kwartalnika, który „Scena Polska” zaczęła wydawać w 1994 roku. Na temat tego czasopisma więcej informacji znajduje się w ostatnim rozdziale.

Organizacja działa w Holandii, ale latem zaprasza również do Polski. W tym celu powstała fundacja-córka „hOlendry”, która zajmuje się organizacją spotkań i warsztatów, a przede wszystkim utrzymaniem ośrodka w Nowej Róży. Prezesem jej jest Natalia Schroten.

Od dziesięciu lat właśnie tam, w stałej siedzibie Fundacji, odbywają się spotkania w ramach projektu „Las bez barier”, zapoczątkowanego przez działaczy z Wielkopolskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Stwardnienia Rozsianego (m.in. Danutę Ławniczak)¹⁰⁷. W Nowej Róży przez kilka lat spotykali się członkowie „Sceny Młodych”, a na wypoczynek przyjeżdżały osoby związane ze „Sceną Polską”. Miejsce, do którego zaprasza Fundacja nie jest przypadkowe, ponieważ Nowa Róża była osadą olęderską, którą założono w 1765 roku i dlatego Z. Schroten-Czerniejewicz postanowiła

---

¹⁰⁵ N. Schroten, *Scena Młodych – Jong Podium – „Podobieństwo Różnic”*, „Scena Polska” 3 (2012), s. 15.

¹⁰⁶ Scena Młodych. Kim jesteśmy [online], <http://www.poolspodium.org/ned/wttw/index.htm>, [dostęp: 27.005.2022].

¹⁰⁷ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Strzał w dziesiątkę*, „Scena Polska” 2 (2019), s. 12-13.

zorganizować tu ośrodek letni, w którym będą łączyć się dwie kultury- polska i niderlandzka¹⁰⁸.

Od 2002 roku „Scena Polska” przyznaje nagrodę „Wiklinowej Maski”. Otrzymują ją ci, którzy przyczynili się do rozwoju Fundacji, a pierwszą otrzymała sama założycielka Sceny Polskiej, Z. Schroten-Czerniejewicz od artysty Jędrzeja Stępaka, autora projektu tej nagrody. W latach 2002-2017 „Wiklinową Maskę” otrzymało ponad dwadzieścia osób (Tabela 24).

---

¹⁰⁸ Informacje na temat działalności Fundacji „Scena Polska” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Zofią Schroten-Czerniejewicz, prezeską Fundacji „Scena Polska”, 07.12.2020 r., Utrecht.

Tabela 24 Laureaci nagrody „Wiklinowa Maska” przyznawanej za zasługi w promocji kultury polskiej w Holandii i współpracę z Fundacją „Scena Polska” (2002-2017)

Rok	Imię i nazwisko	Uwagi
2002	Zofia Schroten-Czerniejewicz	założycielka Fundacji „Scena Polska”
	Jerzy Żmigrodzki	dyrektor biura LOT-u w Amsterdamie
2003	Robert Kępiński	dyrektor Polskiej Organizacji Turystycznej w Amsterdamie
	Jacek Offierski	organizator Dni Kultury w Delft
	Leendert de Jong	dyrektor haskiego „Filmhuis”
	Janusz Dawidowicz	konsul RP w Holandii
	Jerzy Stuhr	polski aktor teatralny i filmowy, reżyser, filolog polski i pisarz, profesor sztuk teatralnych
2012	Andrzej Gawroński	Honorowy Konsul Królestwa Niderlandów w Zachodniej Polsce w Poznaniu
	Romuald Grząślewicz	prezes Fundacji „Tespis” ze „Sceny na Piętrze” w Poznaniu
	Alojzy Kuca	pierwszy wydawca kwartalnika „Scena Polska”
	Helena Damętka	z FilMOTEKI Narodowej
2014	Maarten Verhoef	reżyser, były dyrektor teatru „Kikker” w Utrechcie
	Hanka Eernstman-Mongard	prezesa Fundacji ToP Stowarzyszenia Polek w Holandii
2015	Danuta Ławniczak	organizatorka spotkań „Las bez barier”
	Joanna Magala i prof. Sławomir Magala	socjolog i antropolog kultur, profesor zarządzania międzykulturowego na Uniwersytecie Erazma w Rotterdamie z żoną
2016	Jan Borkowski	Ambasador RP w Holandii
2017	Felien Redeke	działacz ze „Sceny Młodych”
	Natalia Rogalski	holenderska piosenkarka i aktorka polskiego pochodzenia
	Robert Szreder	skrzypek i profesor Akademii Muzycznej w Maastricht
	Janusz Gajos	polski aktor teatralny i filmowy; profesor sztuk teatralnych, pedagog i fotograf
	Jacek Pachocki	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zamieszczonych w kwartalniku „Scena Polska” w latach 2002-2017.

Przez 30 lat grono sympatyków i przyjaciół „Sceny Polskiej” bardzo się poszerzyło, obejmując osoby z różnych kręgów i środowisk. Wolontariusze i współpracownicy Fundacji popularyzujący polską sztukę i kulturę, a przede wszystkim teatr i kino w Holandii, zostali docenieni i wielu z nich otrzymało ważne wyróżnienia oraz odznaczenia państwowe. W 2012 roku Złote Krzyże Zasługi otrzymali Ewa Tobiańska, Fokko

Schroten, Eugeniusz Brzeziński i Ron van den Engel¹⁰⁹. Dwa lata później Z. Schroten Czerniejewicz oraz A. François-Kos zostały odznaczone Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej¹¹⁰. Praca Z. Schroten-Czerniejewicz i jej zespołu została też dostrzeżona za granicą i w 2015 roku założycielka „Sceny Polskiej” została uhonorowana „Złotymi Sowami Polonii”¹¹¹, nagrodą, którą przyznaje redakcja wiedeńskiego pisma „Jupiter”, będącego organem Klubu Inteligencji Polskiej w Austrii i Federacji Kongresu Polonii w Austrii. Celem jej jest wyróżnienie wybitnych osobowości za ich wkład w życie Polonii w takich kategoriach jak: literatura, sztuki plastyczne, muzyka, film, teatr, nauka, media, działalność społeczna oraz Ambasador kultury polskiej niepolskiego pochodzenia. Z. Schroten Czerniejewicz przyznano tę nagrodę w kategorii „teatr”, co bardzo sobie ceni, bo to właśnie teatr w jej działalności pozostaje najważniejszy¹¹².

W swoich planach Fundacja ma, obok prezentacji polskich filmów i teatrów, organizowanie spotkań takich jak cieszące się popularnością „Wianki” w Utrechcie, kontynuowanie projektu „Las bez barier” w Nowej Róży oraz archiwizację dorobku „Sceny Polskiej”. W 2022 roku odbędą się również uroczystości związane z 30. rocznicą działalności fundacji.

---

¹⁰⁹ E. Brzeziński, *Krzyż*, „Scena Polska” 4 (2012), s. 6.

¹¹⁰ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Od redakcji*, „Scena Polska” 1 (2014), s. 3.

¹¹¹ *X Złote Sowy Polonii* [online] <http://www.polonika.at/index.php/imprezy/428-x-zlote-sowy-polonii>, [dostęp: 27.05.2022].

¹¹² Informacje na temat działalności Fundacji „Scena Polska” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Zofią Schroten-Czerniejewicz, prezeską Fundacji „Scena Polska”, 07.12.2020 r., Utrecht.

5.5 Polonijne chóry i zespoły artystyczne w Królestwie Niderlandów

Organizacje polonijne wnoszą w życie społeczne wartości, które trudno oszacować, a dla wielu ludzi są miejscem, z którym się identyfikują i z którego czerpią poczucie bezpieczeństwa. Działalność, czy to artystyczna, czy społeczna pozwala rozwijać członkom organizacji swoje talenty i zainteresowania. Poza tym „Ludzi musi łączyć coś, co jest w nich samych, a co jednocześnie częściowo jest wspólne i częściowo odmienne z innymi. Tym czymś wspólnym i jednocześnie różniącym ludzi jest kultura¹¹³, a stowarzyszenia i organizacje działające w holenderskim środowisku polonijnym oferują bogatą jej ofertę.

Typowym zjawiskiem w życiu polonijnym była (i jest) przynależność Polaków do kilku organizacji, a przede wszystkim do jednego stowarzyszenia i jednocześnie do jakiegoś zespołu teatralnego lub muzycznego. Wynika to zapewne z faktu, że przy organizacjach tworzone sekcje artystyczne, tak jak w przypadku „Wesołego Krakusa”, który powstał w ramach Towarzystwa Świętego Wojciecha. Po II wojnie światowej jego członkowie zasilili szeregi „Wesołego Tułacza”, który występował od 26 czerwca 1927 roku¹¹⁴.

Ksiądz Anastazy Nadolny o życiu artystycznym w Limburgii pisał: „przez krzewienie słowa i pieśni polskiej wywierały [zespoły polonijne] ogromny wpływ na utrzymanie polskości wśród emigrantów. Każda uroczystość świecka czy religijna oraz spotkania towarzyskie były urozmaicane występami zespołów śpiewaczych, tanecznych i teatralnych. Szczególne zasługi pod tym względem miał zespół Wesoły Tułacz”¹¹⁵, którego pierwszym prezesem był Jan Dembski. Do 1952 roku była to grupa teatralna i dopiero z czasem do jej repertuaru weszły śpiew i taniec¹¹⁶. W latach sześćdziesiątych do zespołu należało tylko 17 osób i wydawało się, że trzeba będzie zawiesić jego działalność. Nowy impuls do działania zespół dostał kiedy jego szeregi zaczęli zasilać Holendrzy skoligaceni z członkami „Wesołego Tułacza”¹¹⁷. W latach osiemdziesiątych chór liczył 122 członków, w 2000 roku-70, a obecnie śpiewa w nim jeszcze 30 osób¹¹⁸.

---

¹¹³ L. Dyczewski, *Trwałość i zmienność kultury polskiej*, Lublin 2002, s. 2018.

¹¹⁴ „Wesoły Tułacz” obchodzi 70 urodziny, „Biuletyn PNKV” 4 (1997), s. 47.

¹¹⁵ A. Nadolny, *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” T. 1 (1976), s. 116.

¹¹⁶ „Wesoły Tułacz”..., op. cit.

¹¹⁷ P. Brasse, W. van Schelven, *Assimilatie van voorlogse immigranten. Drie generaties Polen, Slovenen, Italianen in Heerlen*, 's-Gravenhage 1980, Bijlage IV-4.

¹¹⁸ Informacje na temat działalności „Wesołego Tułacza” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Aliną Schoonens-Ludwiczak, działaczką i wolontariuszką organizacji polonijnych w Limburgii, która prowadzi Dom Polski w Brunssum, 04.03.2022, Brunssum.

Chórem kierowała Iwona Stachowska, a wieloletnimi dyrygentami byli Tadeusz Mendel oraz Paul Caenen¹¹⁹. W roku milenijnym zespół po raz piąty uczestniczył w Światowym Festiwalu Chórów Polonijnych w Koszalinie, gdzie okazało się że „Wesoły Tułacz” jest najstarszym działającym chórem polonijnym na świecie¹²⁰. Z okazji 75-lecia działalności 19 października 2002 roku ksiądz Krzysztof Obiedziński wręczył prezesowi Stanisławowi Cierniakowi nadesłane Błogosławieństwo od papieża Jana Pawła II. Prezes w mowie jubileuszowej podkreślał, że najważniejszym celem towarzystwa były sprawy Kościoła, następnie kulturowo-oświatowe oraz zachowanie mowy ojczystej¹²¹. „Wesoły Tułacz” nadal jest aktywny i bierze udział w uroczystościach polonijnych- w 2004 roku z okazji 60. rocznicy wyzwolenia Bredy wystąpił po uroczystym nabożeństwie, na którym obecni byli między innymi królowa Holandii Beatrix oraz para prezydencka z Polski, Jolanta i Aleksander Kwaśniewscy. W 2018 roku dał koncert kolęd w Hadze¹²².

Z „Wesołego Tułacza” wywodzi się założony 9 maja 1994 roku chór „Malwa”, który początkowo miał 10 członków, ale sześć lat później liczył już 25 osób¹²³ i występował w czasie świąt narodowych, na uroczystych mszach w polskim kościele w Nuth oraz na imprezach w Domu Polskim w Brunssum. „Malwa” w 2010 roku jako pierwsza w Holandii zorganizowała zbiórkę pieniędzy na Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy, rozpoczynając tradycję uczestniczenia niderlandzkiej Polonii w tej akcji¹²⁴. Obecnie chór zawiesił działalność.

Do lat dwutysięcznych aktywny był też chór, który po wojnie w Bredzie założył Bronisław Galas. Chór Męski im. Stanisława Moniuszki od 1984 roku zaczął przyjmować również kobiety, głównie żony kombatantów. Ostatnią prowadzącą chór była Willy Kozioł van der Zanden, a próby odbywały się w jej domu. Do końca istnienia chóru śpiewali w nim Jan Krzemiński (1922-2008) oraz Jan Nowiński (1923-2015), którzy byli wśród pierwszych chórzystów 52 lata wcześniej¹²⁵.

---

¹¹⁹ „Wesoły Tułacz” obchodzi 70 urodziny, op. cit., s. 47.

¹²⁰ „Wesołego Tułacza” wspomnienia festiwalowe Koszalin 2000, „Informator Zjednoczenia Katolicko Polskich Towarzystw w Holandii” 1 (2001), s. 5-6.

¹²¹ *Wesoły Tułacz*, „Informator Zjednoczenia Katolicko Polskich Towarzystw w Holandii” (listopad 2002), s. 5-6.

¹²² Informacje na temat działalności „Wesołego Tułacza” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Aliną Schoonens-Ludwiczak, działaczką i wolontariuszką organizacji polonijnych w Limburgii, która prowadzi Dom Polski w Brunssum, 04.03.2022, Brunssum.

¹²³ F. Wojciechowski, *Voor brood...* op. cit., s. 114.

¹²⁴ M. Rumas, *Z życia „Malwy”*, „Informator Zjednoczenia Katolicko Polskich Towarzystw w Holandii” (lipiec 2001) s. 2.

¹²⁵ A. Skibniewski, *Historia Polonii w Bredzie 1944 – 2020, część I* [online] <https://www.wiatrak.nl/80363/historia-polonii-w-bredzie-1944-2020-czesc-i>, [dostęp: 02.02.2022].

W życiu polonijnym ruch amatorski stał się swoistym fenomenem kulturowym, szczególnie popularny w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych był folklor.

Polskie zespoły folklorystyczne działały w całej Holandii znajdując uznanie w środowiskach polonijnych i wśród mieszkańców regionów, z których się wywodziły. Część z nich nadal występuje uświetniając swoimi występami różne uroczystości i wydarzenia polonijne.

Od 1957 roku aktywny jest zespół „Syrena”, który założył Marian Jakubowski¹²⁶, nauczyciel z Limburgii, zostając jednocześnie jego pierwszym choreografem, kierownikiem artystycznym i muzykiem. Przy zespole od 1964 roku działała również grupa „Syrenka”, w której tańczyły i śpiewały dzieci w wieku od 6 do 14 lat. Po śmierci M. Jakubowskiego (1990) oba zespoły prowadziła Bożena Jakubowska (1956-2012), córka założyciela¹²⁷. W 1996 roku kierownictwo artystyczne „Syreny” przejęła Yvonne Rodenburg-Cierniak¹²⁸. Na repertuar zespołu składają się polskie tańce narodowe oraz ludowe, a także piosenki z wielu regionów Polski. Zespół wykonuje również tańce i piosenki holenderskie. Od początku istnienia grupa cieszyła się ogromną popularnością, a na uwagę zasługują też bogate i oryginalne stroje jej członków pochodzące z 15 regionów Polski. Wszyscy instruktorzy i choreografowie „Syreny” zdobywali wiedzę podczas kursów i studiów w Polsce. „Syrena” przez wiele lat uważana była za zespół reprezentacyjny holenderskiej Polonii i występowała wielokrotnie podczas Światowych Festiwalu Polonijnych Zespołów Folklorystycznych w Rzeszowie- do 1996 roku uczestniczyła we wszystkich edycjach imprezy, a także w Krakowie, Zamościu, Warszawie i w wielu innych miastach Polski. Zespół popularyzował polską kulturę ludową również w Holandii, Belgii, Hiszpanii, we Francji i w Niemczech. Występy

---

¹²⁶ Marian Jakubowski urodził się w 1912 r. w Dęblinie. W 1924 r. jego rodzina przeprowadziła się do Warszawy, gdzie podjął naukę w gimnazjum, a później w Akademii Pedagogicznej. Już jako dziecko uczył się tańca i gry na skrzypcach, a w Warszawie był członkiem kilku grup folklorystycznych. Poznawał również tajniki malarstwa. Wybuch II wojny światowej zastał go w Poznaniu, gdzie pracował jako nauczyciel gimnazjum. Po wojnie próbował podjąć studia na Akademii Sztuk Pięknych w Brukseli. W związku z niepowodzeniem na tym polu kształcił się sam, doskonaląc technikę akwareli. Od 1946 r. nauczał języka polskiego w Limburgii, górniczym rejonie Holandii. Miał ogromne zasługi dla życia kulturalnego regionu. M. Jakubowski poświęcił się przede wszystkim popularyzowaniu polskiego folkloru wśród mieszkańców Limburgii, a także podtrzymywaniu tożsamości narodowej mieszkających tam Polaków. Był członkiem zespołu tanecznego przy Stowarzyszeniu Brunssum, działał również w teatrze/chórze „Wesoły Tułacz” i w Związku Polaków w Heerlerheide. W 1957 r. powołał do życia Zespół Pieśni i Tańca „Syrena”, a jako kierownik i choreograf grupy, dbał również o podnoszenie kwalifikacji własnych i członków zespołu (m.in. poprzez uczestnictwo w kursach wakacyjnych organizowanych przez Towarzystwo „Polonia”). W 1964 r. założył dziecięcy zespół folklorystyczny o nazwie „Syrenka”. Marian Jakubowski zmarł w 1991 r. (Marian Jakubowski 1912-1990 [online], <http://dansgroepsyrena.nl/nl/files/vroege2.htm> [dostęp: 22.02.2022]).

¹²⁷ Zang- en dansgroep Syrena veertig jaar, „Biuletyn PNKV” 4 (1997), s. 47-48.

¹²⁸ T. Janssen, Syrena 45 jaar, „Biuletyn PNKV” 6 (2002), s. 46-47.

„Syreny” odznaczają się profesjonalizmem i urozmaiceniem, co potwierdzają nagrody i wyróżnienia, a wśród nich Medal Zasługi dla Kultury Polskiej¹²⁹. Ogromnym wyróżnieniem dla zespołu była możliwość wystąpienia przed Janem Pawłem II, kiedy papież w 1985 roku gościł w Holandii. W 2002 roku z okazji 45-lecia działalności „Syrena” wystąpiła na Floriadzie, prestiżowej wystawie ogrodniczej w Niderlandach, którą organizuje się co 10 lat. Ostatni ważny występ miał miejsce w listopadzie 2018 roku podczas otwarcia Muzeum Emigracji w Heerlen, w którym znajdują się również pamiątki po limburgskiej Polonii¹³⁰. Zespoły „Syrena” i „Syrenka” liczące około 50 członków nadal są aktywne, a ich próby odbywają się w Brunssum¹³¹.

Popularność kultury ludowej, kolorowe stroje i możliwość udziału w konkursach i festiwalach przyciągała młodych ludzi nie tylko z Limburgii.

W Eindhoven od 1958 roku działał zespół „Cracovia”, który założyli Janos Ferencz Zadora oraz Franciszek Caputa¹³². Idea powstania zespołu narodziła się w czasie spotkania świątecznego Polskiego Towarzystwa Katolickiego w Eindhoven, kiedy okazało się, że dzieci Polaków nie potrafią śpiewać kolęd w języku ojców. Przez ponad 50 lat w „Cracovii” wystąpiło wiele osób polskiego pochodzenia, a dla dzieci stanowiła miejsce, w którym uczyły się języka i polskich tradycji narodowych. Do 1964 roku dzieci występowały w kręgu polonijnym, a zespół nie był znany. Występy „Cracovii” zazwyczaj uświetniały spotkania PTK i różne polskie święta. Dopiero przyznanie pieniędzy z Prinses Irene Fonds¹³³ umożliwiło wyjście grupy do szerszej, niekoniecznie polskiej, publiczności. Wyróżnieniem dla „Cracovii” był występ w czasie obchodów związanych z zaślubinami księżniczki Beatrix, późniejszej królowej, z księciem Clausem, które zorganizowano na rynku w Eindhoven. Było to możliwe dzięki współpracy zespołu z filharmonią (Philips Harmonie). Zespół otrzymał dotację z gminy

---

¹²⁹ J. Dąbrowska, *Zespół Pieśni i Tańca „Syrena” z Brunssum* [online], https://www.nagrodakolberg.pl/laureaci-zespol_piesni_i_tanca_syrena_z_brunssum_holandi, [dostęp: 22.02.2022].

¹³⁰ *Poolese wortels in Limburgse grond. Nedeg Pools-Limburgse familie verhalen*, pod red. F. Wojciechowskiego, Heerlen 2021, s. 199.

¹³¹ Informacje na temat działalności „Syreny” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Marcem Rodenburgiem- współprowadzącym zespół „Syrena”, działaczem organizacji polonijnych w Limburgii i dyrektorem Heuvelland bibliotheken w Valkenburg, Vaals en Eijsden-Margraten, 28.03.2022, Eindhoven.

¹³² Stamboom Belzer- Janos Ferencz Janek Zadora (1916 – 1987) [online] <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-beltzer/I27309.php>, [dostęp: 03.03.2022].

¹³³ Prinses Irene Fonds- Fundusz im. Księżniczki Ireny, który utworzono krótko po wojnie żeby udzielać wsparcia finansowego projektom realizowanym m.in. w domach opieki i ośrodkach rehabilitacyjnych. Pieniądze przeznaczano na projekty kulturalne, w tym muzyczne. Fundusz współpracował ściśle z holenderskim Czerwonym Krzyżem. (Zob. F. J.J. Tebbe, *Lexicon van het Koninklijk Huis* [online] <https://www.ensie.nl/lexicon-van-het-koninklijk-huis/prinses-irene-fonds>, [dostęp: 22.03.2022].

na zakup kostiumów, które wyglądały na scenie niezwykle kolorowo, a to przyciągało zainteresowanie wszystkich- młodych artystów i publiczności. Wśród znanych osób występujących z „Cracovią” byli: holenderska piosenkarka Lenny Kuhr, czeska piosenkarka Meluska Dufkova, baryton Antoni Dutkiewicz, związany z belgijskimi i holenderskimi teatrami oraz nieżyjąca już śpiewaczka operowa, Christine Deutekom. Z młodszego pokolenia artystów pierwsze kroki na scenie w „Cracovii” stawiała piosenkarka Do (Dominique Rijpma van Hulst) urodzona 7 września 1981 roku¹³⁴. Przez długie lata przygotowaniem artystycznym zespołu kierowała H. van Meerloo¹³⁵. Chór nadal koncertuje, a najmłodsi uczestnicy rozpoczęli Polonijny Dzień Dwujęzyczności w Schiedam w 2018 roku i to nie tylko śpiewem, ale też tańcząc¹³⁶. Obecnie kierownictwem artystycznym zespołu zajmuje się Marc Willems¹³⁷.

W 1963 roku członkowie Stowarzyszenia Teatralno-Tanecznego „Polonia” z Bredy założyli zespół „Mazur”, odnoszący sukcesy w Belgii, Francji i na Międzynarodowym Festiwalu Tańca Polonii w Rzeszowie¹³⁸. Za swoją działalność i propagowanie polskiej kultury ludowej na świecie założyciel zespołu, Władysław Cuber, odznaczony został Nagrodą im. Oskara Kolberga¹³⁹, a jego działalność kontynuowali synowie, Roman i Henryk. Zespół „Mazur” swoimi występami uświetniał uroczystości w Bredzie i zawsze był obecny z okazji kolejnej rocznicy wyzwolenia miasta. Zespół liczący około 40 osób, 28 lutego 1993 roku hucznie obchodził swoje 30-lecie. Na początku XXI wieku zainteresowanie śpiewem i tańcem ludowym spadło, dotychczasowi członkowie zestarzelili się i ostatecznie nastąpił naturalny koniec działalności zespołu¹⁴⁰.

W Bredzie działała jeszcze jedna grupa taneczna o nazwie „Karpacz”, którą początkowo prowadził Wally Bucior. „Karpacz” miał tradycyjny repertuar, a członkami

---

¹³⁴ Informacje na temat działalności „Cracovii” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Ewą Welik, której córka, Ilona de Baar była członkiem zespołu podczas nauki w Polskiej Szkole Polonijnej w Eindhoven, 14.06.2022, Eindhoven.

¹³⁵ *Poolse dansgroep „Cracovia” 10 jaar* [online], <https://lennykuhrfansite.files.wordpress.com/2012/03/9-mei-1968-artikel.jpg>, [dostęp: 13.03.2021].

¹³⁶ *Zespół Cracovia z Eindhoven* [online], <https://www.facebook.com/watch/?v=1950736468346533>, [dostęp: 22.02.2021].

¹³⁷ *Zespoły folklorystyczne w Holandii* [online], <https://linktopoland.com/nl/zespoły-folklorystycznw-holandii>, [dostęp: 22.02.2021].

¹³⁸ W. Siegmund, *De Pool Wladislaw Cuber bleef na de oorlog in het Ginneken en werd „vader” van dansgroep Mazur* [online], http://www.paulusvandaesdonck.nl/WimSiegmund/artikel_231.html, [dostęp: 27.03.2022].

¹³⁹ Nagroda im. Oskara Kolberga, Laureaci Nagrody Władysław Cuber [online], https://www.nagrodakolberg.pl/laureaci-wladyslaw_cuber___dzialacz_polonijny_z_bredy___hola, [dostęp: 02.03.2022].

¹⁴⁰ A. Skibniewski, *Historia Polonii...*, op. cit.

zespołu byli wyłącznie Polacy, co odróżniało go od „Mazura”, przyjmującego również Holendrów. W 2000 roku sztandar „Karpacza” został przekazany do Muzeum Generała Maczka, ponieważ z braku chętnych zespół rozwiązano¹⁴¹.

W Limburgii w połowie lat siedemdziesiątych założono zespół „Podlasie”, który w 1988 roku liczył już 90 tancerzy i śpiewaków i aby móc pracować z taką dużą liczbą osób podzielono członków zespołu na grupy dziecięcą i dorosłych oraz chór. Nazwa zespołu nawiązuje do wschodniego regionu Polski, ale członkowie „Podlasia” nie ograniczyli się do nauki tamtejszych pieśni i tańców. Zespół, aby poszerzać repertuar, zapraszał do Holandii grupy z Polski, a pierwszym gościem był Kaszubski Zespół Pieśni i Tańca „Kościerzyna”. Z okazji 10-lecia „Podlasia” do Holandii zaproszona została grupa „Swarni” z Nowego Targu i to właśnie ten zespół stał się na długi czas partnerem limburgskiego zespołu. Obie grupy razem wystąpiły między innymi na koncercie galowym festiwalu w Makowie. Zespół zamówił wówczas stroje góralskie, a do repertuaru włączył tańce i śpiewy z regionu Podkarpacia¹⁴². Kostiumy dla tak liczного zespołu były kosztowne, więc często członkowie „Podlasia” sami je sobie szyli. W 2002 roku z artystami pożegnał się długoletni dyrygent, Renee Rovers, a zastąpiła go Zdzisława Nowak¹⁴³. W „Podlasiu” spotykali się wszyscy zainteresowani folklorem¹⁴⁴, a żeby zespół mógł działać powołano stowarzyszenie, które obecnie liczy około 60 członków. Z biegiem lat zmieniła się jego struktura narodowościowa i większość „Podlasia” stanowią Holendrzy¹⁴⁵.

Od 2000 roku w Limburgii muzykuje „Kapela Banachy”¹⁴⁶, a do jej repertuaru należą tradycyjne utwory z terenów południowej Polski. Ważną część stanowi również muzyka słowacka i węgierska¹⁴⁷. „Kapela Banachy” to grupa rodzinna, która wystąpiła między innymi z okazji stulecia Stowarzyszenia św. Wojciecha w Brunssum. Podobnie jak inne zespoły polonijne, kapela występuje z okazji uroczystości narodowych i

---

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² *Pools Folkloristische Dans- en Zangvereniging Podlasie*, „Informator Zjednoczenia Katolicko Polskich Towarzystw w Holandii” (listopad 2002), s. 6.

¹⁴³ *Pools Folkloristische ... op. cit.*

¹⁴⁴ E. Castenmiller, *Dansgroep „Podlasie”*, „Biuletyn PNKV” 3 (1989), s. 5-6.

¹⁴⁵ Informacje na temat działalności „Podlasia” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Aliną Schoonens-Ludwiczak, działaczką i wolontariuszką organizacji polonijnych w Limburgii, która prowadzi Dom Polski w Brunssum, 04.03.2022, Brunssum.

¹⁴⁶ *Poolse wortels... op. cit.*, s. 175.

¹⁴⁷ *Poolse artisten in Nederland. Antologie I*, pod red. W. Pankiw, PNKV (Emmen) 2020.

kościelnych. Znana jest też dobrze w swoim regionie z muzycznych audycji radiowych¹⁴⁸.

Oprócz chórów i zespołów folklorystycznych, w Królestwie Niderlandów działa grupa „Poema”, w której skład wchodzi ludzie, których połączyła pasja do literatury, sztuki i teatru. Wśród nich znajdują się profesjonalni aktorzy i terapeuci, pod których opieką z wykorzystaniem różnych metod ekspresji, uczestnicy zgłębiają tematy takie jak tożsamość, poczucie własnej wartości, pewność siebie i inne problemy związane z życiem na emigracji. Fundacja, której poprzedniczką była „Medea”, powstała w Hadze w 2019 roku, a jej przewodniczącym jest Gijs Franssen¹⁴⁹.

Twórcy „Medei” od 2013 roku przygotowywali projekty wspierane przez artystów z różnych dziedzin. W haskim teatrze „Dakota” artyści zagrali w sztuce Grzegorza Bartosa „Nadzy i martwi” oraz w spektaklu Bogusława Schaeffera „Tutam”. Dużą popularnością cieszyły się spektakl dla dzieci „Coś w lesie” oraz „Szalona lokomotywa” Witkacego. Uczniowie szkół polonijnych otrzymali zaproszenie na zabawne przedstawienie „Wielka tajemnica”, które wystawiono w Laaktheater w Hadze¹⁵⁰, a artyści „Medei” gościli w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym w Hadze z warszawskimi legendami¹⁵¹.

Inicjatywą „Medei” był też „Salon Poezji”, czyli cykliczne spotkania w Ambasadzie RP w Hadze w trakcie, których wiersze polskich poetów czytane były w wersji oryginalnej oraz w języku niderlandzkim. Fundacja „Medea” przyczyniła się do promocji kultury i sztuki polskiej w Królestwie Niderlandów także poprzez tłumaczenia tekstów¹⁵². W 2017 roku „Medea” wystawiła spektakl zatytułowany „6:10 to Eindhoven”, w którym wystąpili Karolina Sokołowska i Wojtek Cecherz¹⁵³. Spektakl wystawiono na festiwalu w Amsterdamie¹⁵⁴.

---

¹⁴⁸ Kapela Banachy [online] <http://www.kapelabanachy.nl/pl/okapeli.htm>, [dostęp: 02.03.2022].

¹⁴⁹ Stichting „Poema”, <https://stichtingpoema.nl>, (27.03.2022)

¹⁵⁰ Zaproszenie na spektakl na przedstawienie „Wielka tajemnica” w dniu 27.11.2016 r., które przesłała Marta Bujnowicz-Widerska w dniu 22.11.2016 r. (archiwum Szkoły Polskiej w Hadze).

¹⁵¹ Zapisy w Kronice Szkolnej Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze z roku szkolnego 2014/2015. (W Archiwum SPK w Hadze).

¹⁵² *Medea is al drie jaar oud!* [online],

<https://www.facebook.com/StichtingMedea/posts/706047586165154:0>, [dostęp: 24.03.2022].

¹⁵³ *6:10 to Eindhoven - theaterstuk Fringe Amsterdam* [online],

<https://www.amsterdamsfondsvoordekunst.nl/over-afk/meer-informatie-over-het-fonds/kalender/6-10-to-eindhoven-theaterstuk-fringe-amsterdam>, [dostęp: 27.03.2022].

¹⁵⁴ *Polska sztuka w Amsterdamie. Wywiad* [online], <https://pisarzemowia.nl/2018/08/24/polska-sztuka-w-amsterdamie-wywiad>, [dostęp: 27.03.2022].

5.6 Inne organizacje polonijne w Królestwie Niderlandów

W Hadze w 1984 roku swoją aktywność zaczęła Fundacja Holandia-Polska, której założycielką była tłumaczka języka polskiego Lisseta Stembor¹⁵⁵, pełniąca również funkcję sekretarza redakcji kwartalnika „Kartki”, którego pierwszy numer ukazał się w czerwcu 1984 roku i to w nakładzie 700 egzemplarzy¹⁵⁶. Celem organizacji było promowanie polskiej kultury poprzez organizowanie pokazów filmowych, wykładów, wystaw oraz wycieczek do Polski. Na zaproszenie Fundacji w latach 1982-1987 przyjeżdżały do Holandii zespoły teatralne z Warszawy. Dzięki L. Stembor również amatorski zespół teatralny z Hagi dwukrotnie gościł w Polsce. Organizacja była aktywna przez całe lata dziewięćdziesiąte aż do 2005 roku¹⁵⁷.

4 stycznia 1990 roku w Lejdzie założona została przez historyków sztuki i miłośników polskiej kultury fundacja „Witryna”. Jej prezeską była Teresa Kwiecień, która studiowała fotografię, a dzięki jej badaniom odkryta i opisana została kolekcja zdjęć Franka Scholtena, niderlandzkiego fotografa i autora albumów. T. Kwiecień interesowała się również fotografią konceptualną Michela Szulca-Krzyżanowskiego, niderlandzkiego fotografa o polskich korzeniach¹⁵⁸. Celem fundacji było popularyzowanie polskiej sztuki, a przede wszystkim grafiki. W kręgu zainteresowań

---

¹⁵⁵ Lisseta Stembor, wł. Elisabeth Stembord (ur. 15.01.1927 w Hadze, zm. 20.03.2017 w Hadze), polonistka, absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego. Tłumaczka literatury polskiej na niderlandzki. Tłumaczyła m.in. dzieła takich autorów jak: Czesław Miłosz, Jerzy Andrzejewski, Stanisław Lem, Tadeusz Breza, Gustaw Herling-Grudziński, Marek Hłasko, Tadeusz Borowski. Na liście tłumaczeń ma też kilka sztuk teatralnych. Współpracowała z polskimi niderlandystami. Była autorką, bądź współautorką m.in. takich pozycji jak: „Mini rozmówki niderlandzkie” (z Aliną Wójcik, pierwsze wydanie: Wiedza Powszechna, 1984), „Mówimy po niderlandzku. Kurs dla początkujących” (ze Stanisławem Prędotą, pierwsze wydanie: Wiedza Powszechna, 1986), „Gramatyka języka niderlandzkiego z ćwiczeniami” (pierwsze wydanie: Wiedza Powszechna, 2000). W latach 1984-2005 była redaktorką „Kartek”, organu prasowego fundacji „Nederland-Polen”. Była wegetarianką i razem Martą Krouwer-Leszczyńską, wydała w latach osiemdziesiątych książkę „Recepten uit de Poolse vegetarisch keuken”, czyli „Przepisy z polskiej kuchni wegetariańskiej”. Współpracowała z organizacjami takimi jak PNKV oraz sekcją polską w „Levende Talen”. Za swoją pracę i wkład w popularyzowanie polskiej literatury została trzykrotnie odznaczona, w tym Srebrnym Krzyżem Zasługi (1987). [G. Gramza, *Holendrzy z Polską w sercu*, „Biuletyn PNKV” 4 (2021), s. 11.].

¹⁵⁶ Kartki. Mededelingenblad van de Stichting Nederland-Polen [online], http://www.galeoptix.nl/kartki/lisetta_stembor_nederland_polen_1984.htm, [dostęp: 13.03.2022].

¹⁵⁷ P. Verkaik, *Pools Podium, STEP, PNKV en Nederland-Polen: Het bestaan van vier Poolse organisaties in een bijzondere tijd*, Bachelorscriptie Geschiedenis, Leiden 2012, s. 30.

¹⁵⁸ [Uitnodiging] *Fotobond afdeling Twente. Anomime Foto's- een lezig. Teresa Lidia Kwiecień* [online], <https://www.fotobondafdelingtwente.nl/wp-content/uploads/2018/08/Teresa-Kwiecien-lezing-11-12-2018.pdf>, [dostęp: 28.03.2022].

„Witryny” znaleźli się artyści tacy jak: Jan Baczyński, Adam Małek czy Idalia Zagroba¹⁵⁹, którym fundacja organizowała wystawy.

W 1992 roku założona została przez pianistkę Tamarę Pospieszyl Fundacja „Chopin-Szymanowski”, a jej celem było popularyzowanie polskiej muzyki klasycznej w Holandii i holenderskiej muzyki klasycznej w Polsce. Koncert założycielski odbył się 26 listopada 1993 roku w centrum muzycznym Enschede, w którym później odbyło się wiele koncertów organizowanych przez fundację. Wydarzeniom muzycznym towarzyszyły wystawy plastyczne i fotograficzne. Z jej inicjatywy zorganizowano też kilka koncertów w Polsce, na przykład w 1994 roku w Łodzi zaprezentowano utwory Willema Pijpera. Koncerty, które można było usłyszeć w Holandii, następnie powtarzano w Polsce. T. Pospieszyl została zaproszona do jury Konkursu im. K. Szymanowskiego w Łodzi, a Fundacja przyznawała nagrody młodym muzykom w czasie Konkursu Księżniczki Krystyny w Holandii i Konkursu Chopinowskiego w Szafarni w Polsce. Fundacja działała pod patronatem polskiej Ambasady, a w 2004 roku dzięki jej wsparciu ukazała się płyta „Arte Sintesi Festivals”¹⁶⁰. Współpracowała również z konserwatorium muzycznym w Enschede¹⁶¹.

Organizacją o charakterze towarzyskim, aktywną do dziś, która powstała w latach dziewięćdziesiątych, było TOP Stowarzyszenie Polek (TOP Vereniging van Poolse Vrouwen)¹⁶². W 1998 roku w różnych gremiach dyskutowano o konieczności utworzenia organizacji dla kobiet i właśnie na jednym ze spotkań wybrano zarząd i postanowiono formalnie zarejestrować towarzystwo. Członkinią Stowarzyszenia Polek może zostać każda pełnoletnia kobieta mieszkająca w Holandii lub Belgii związana pochodzeniem lub w inny sposób z Polską. Raz w roku organizowane jest walne zebranie, a co pięć lat wybierany jest nowy zarząd¹⁶³. W 2019 roku zasiadały w nim: Hanna Mongard (przewodnicząca), Krystyna van de Walter-Wilczyńska (wiceprzewodnicząca) oraz Anna Śmiechowska (skarbnik)¹⁶⁴. Przez lata działalności zorganizowano sporo spotkań informacyjnych i wykładów na interesujące członkinie tematy. Pierwszy, Małgorzaty

---

¹⁵⁹ Fundacja „Witryna” [online],

https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=322:fundacja-qwitryna&catid=29:organizacje&Itemid=93, [dostęp: 28.03.2022].

¹⁶⁰ L. van den Heuvel, *Tien jaar Chopin-Szymanowski Stichting*, „Biuletyn PNKV” 1 (2003), s. 20-21.

¹⁶¹ *Chopin-Szymanowski Stichting*, „Biuletyn PNKV” 6 (1993), s. 13.

¹⁶² TOP Stowarzyszenie Polek. Zarząd [online] <https://www.topolki.nl/paginaas/kontaktowe.html>, [dostęp: 19.03.2022].

¹⁶³ Statut i Statutenwijziging (TOP Vereniging van Poolse Vrouwen) 92200/SO, Soest 02.03.2017.

¹⁶⁴ TOP Stowarzyszenie Polek. Zarząd [online] <https://www.topolki.nl/paginaas/kontaktowe.html>, [dostęp: 19.03.2022].

Wołak-Vonk był o architekturze współczesnej. Jesienią 1998 roku o zapobieganiu AIDS i pracy streetworkera opowiadała H. Mongard pracująca wówczas dla TAMPEP (The European Network for the Promotion of Rights and Health among Migrant Sex Workers), organizacji działającej na rzecz promocji praw i zdrowia wśród migrujących pracowników seksualnych. Początkowo spotykano się w Baarn, ale później przyjęto zasadę, że spotkania odbywają się w różnych miejscach kraju. Dla „TOPolek” (jak w skrócie nazywane są członkinie stowarzyszenia) organizowano również wycieczki, na przykład w 2014 roku zwiedzanie Fryzji. Zapraszano także znane osoby z Polski, a gościem w 2015 roku była pisarka Inga Iwasiów. TOPolki uczestniczą także w koncertach i wydarzeniach muzycznych. Szczegółowe informacje na temat wydarzeń i gości „TOPolek” znajdują się na stronie internetowej stowarzyszenia¹⁶⁵. Organizacja współpracuje między innymi ze „Sceną Polską”¹⁶⁶, Fundacją „Literatura”¹⁶⁷ oraz Polish Professional Women in the Netherlands¹⁶⁸.

Organizacją, która rozpoczęła działalność już po akcesji Polski do UE było Stowarzyszenie Holendersko-Polski Dom w Amsterdamie, które powstało z inicjatywy Iwony Smoktunowicz i Bożeny Borysowicz. Ideą, jaka przyświecała obu założycielkom, było stworzenie miejsca, w którym polscy migranci czuliby się bezpiecznie, a „Polski Dom” stałby się ośrodkiem spotkań dwóch kultur: polskiej i niderlandzkiej. Uroczyste otwarcie odbyło się 7 listopada 2008 roku, a pierwsza siedziba stowarzyszenia mieściła się w Duivendrechcie¹⁶⁹, gdzie prezentowano obrazy polskich i niderlandzkich artystów oraz utworzono bibliotekę¹⁷⁰.

W 2015 roku, kontynuując działalność „Domu Polskiego”, powstała Fundacja „Biblioteka Polska”, której celem jest upowszechnianie wiedzy o kulturze, historii i współczesnym społeczeństwie polskim¹⁷¹. Organizacja wspiera integrację Polaków w Niderlandach, dba o pozytywny wizerunek Polaków i Polski, mobilizuje Polonię do aktywnego udziału w życiu społecznym kraju, który stał się ich drugą ojczyzną. W

---

¹⁶⁵ TOP Stowarzyszenie Polek. Archiwum [online], <https://www.topolki.nl/paginaas/archiwum.html>, [dostęp: 19.03.2022].

¹⁶⁶ Scena Polska, <http://www.poolspodium.org/pl/showpage.php>, (22.05.2022)

¹⁶⁷ Fundacja Literatura, <https://pisarzemowia.nl/stichting-literatura>, (22.05.2022)

¹⁶⁸ Polish Professional Women in the Netherlands, <https://polishprofessionalwomen.com>, (22.05.2022)

¹⁶⁹ *Działo Polskie Centrum Zdrowia Psychicznego – Otwarcie Domu Polskiego w Amsterdamie – 07.11.2008* [online], <https://old.polonianl/posts/1468>, [dostęp: 19.03.2022].

¹⁷⁰ Z. Hakkaart, K. Voesenek-Kowalska, *Dom Polski*, Biuletyn PNKV (3-4) 2008, s. 43-44.

¹⁷¹ Stichting Biblioteka Polska zarejestrowany został 15.05.2015 r. w Amsterdamie pod numerem KvK 634065430000 (<https://bedrijvenmonitor.info/bedrijf/cultuur-sport-en-recreatie/stichting-biblioteka-polska/kvknnummer/634065430000>)

bibliotece odbywają się kursy języka polskiego i języka niderlandzkiego, działa Kółko Robótek Ręcznych oraz Klub Miłośników Fotografii, który założył w 2010 roku nieżyjący już Edward Kociński. W ramach działalności fundacji organizowane są spotkania autorskie. W amsterdamskiej bibliotece gościli między innymi Marta Grzywacz, Cezary Łazarewicz, Kamil Bałuka, Agnieszka Zakrzewska i Agnieszka Steur. Od 2016 roku działa też Dyskusyjny Klub Książki. W bibliotece odbywają się wieczory gier planszowych, a także warsztaty gotowania polskich i holenderskich potraw. Od kilku lat fundacja organizuje finały Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy oraz włącza się w akcję „Szlachetna Paczka”. Biblioteka mieści się w centrum Amsterdamu¹⁷², jest organizacją niezależną finansowo i utrzymuje się przede wszystkim ze składek członkowskich oraz darów¹⁷³. Czytelnicy mogą korzystać z księgozbioru liczącego pięć tysięcy woluminów, na który składają się książki różnych gatunków, a także pozycje dla dzieci i młodzieży. Są to zarówno książki polskich autorów, jak i literatura obca tłumaczona na język polski. Można je wypożyczać w wybrane piątki. Na stronie internetowej biblioteki znajdują się katalog oraz wyszukiwarka książek. Prezeską Fundacji jest Agata Chromcewicz-Fluit¹⁷⁴. Z „Biblioteką Polską” współpracują: „GGZ Keizergracht”, „Language Studio”, prawnicy z „Advies voor Polen” oraz fundacje „Literatura” i „Poema”¹⁷⁵.

Od 2016 roku w Limburgii działa również fundacja dla osób piszących oraz sympatyków literatury. Aleksandra Baltissen, poetka, eseistka i malarka, która w Heerlen mieszka od 1992 roku¹⁷⁶, założyła Klub Literacki „Wiatrak”, a jego zarząd tworzą,

---

¹⁷² Polska Biblioteka – Amsterdam. Katalog [online], <https://bibliotekapolska.nl/katalog>, [dostęp: 19.03.2022].

¹⁷³ Polska Biblioteka – Amsterdam. Działalność Stała [online], <https://bibliotekapolska.nl/dzialanosc-stala>, [dostęp: 19.03.2022].

¹⁷⁴ Polska Biblioteka – Amsterdam. Poznamy się [online], <https://bibliotekapolska.nl>, [dostęp: 19.03.2022].

¹⁷⁵ Polska Biblioteka – Amsterdam. Partnerzy [online], <https://bibliotekapolska.nl/partnerzy/> [dostęp: 19.03.2022].

¹⁷⁶ Aleksandra Baltissen ur. 18.11.1966 r. w Stargardzie Szczecińskim. W latach 1986 – 1988 uczęszczała do Studium Oświaty i Kultury w Warszawie. W latach 1985 – 1990 pracowała w w Stargardzkim Centrum Kultury jako instruktor o specjalności teatralnej. Do 1992 r. zatrudniona była jako wychowawca dzieci z problemami w Szczecinie. Kiedy wyszła za mąż przeprowadziła się do Holandii i mieszka w Heerlen. Do 2006 r. prowadziła własną działalność gospodarczą. Wolny czas poświęca na pracę wolontariacką w „De Zonnebloem”, organizacji działającej na rzecz ludzi ciężko chorych. Od 2014 r. jest członkinią PNKV, a od 2015 r. Heerlens Schrijverscafé- Klubu Pisarzy w Heerlen. W tym samym roku została nominowana do nagrody Polonusa, czyli Polaka Roku w Holandii, w kategorii- kultura. W 2016 r. założyła Klub Literacki „Wiatrak”, który organizuje imprezy i wydarzenia kulturalne promujące polską literaturę. Również w 2016 r. wydany został jej pierwszy tomik poezji w języku niderlandzkim zatytułowany „De adem van de ziel”/„Oddech duszy”. W 2018 r. A. Baltissen została przyjęta do Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie z siedzibą w Londynie, a w 2021 r. do Stowarzyszenia Autorów Polskich w Warszawie. W swoim dorobku ma ponad 30 publikacji poezja. A. Baltissen również maluje-

oprócz samej założycielki, Aleksandra Łozowska (sekretarz), Grzegorz Baltissen (skarbnik) oraz Aleksandra Cyglicka (członek). Celem fundacji jest wspieranie autorów polonijnych przez publikowanie ich utworów¹⁷⁷ i popularyzowanie twórczości¹⁷⁸. Klub regularnie organizuje „Środy Literackie”, a raz w roku „Narodowe Czytanie”. W latach od 2016 do 2019 na spotkaniach autorskich w Heerlen gościli poeci z Holandii: Grażyna Lemmens, Teresa Mirańska i Damian Bartyzel. Limburgię odwiedzili też goście zza granicy: Henryk Owsianko z Belgii oraz Jacek Beszczyński z Polski. Klub w każdą ostatnią środę miesiąca organizuje zajęcia w języku polskim dla dzieci, które odbywają się w Brunssum. „Wiatrak” ma również ofertę czytania w języku polskim seniorom z Parkstad¹⁷⁹. Członkowie klubu w ramach „Kącika Czytelniczego” wypożyczają własne książki, ale w planie mają utworzenie biblioteki¹⁸⁰.

Organizacje działające w różnych środowiskach polonijnych w Królestwie Niderlandów¹⁸¹ zarówno „stare”, jak i „nowe”, wydają się oferować szeroki zakres działania. Nie tworzą jednak silnych struktur, natomiast można zaobserwować duże rozdrobnienie. W 2009 roku, aktywne wówczas organizacje, dążyły do utworzenia Kongresu Polonii, ale nie udało im się porozumieć w kwestii wyboru przewodniczącego. Brak porozumienia dotyczył także innego spojrzenia na działalność organizacji tzw. starej emigracji (organizacje sprzed 2004 roku) oraz organizacji powstałych po wstąpieniu Polski do UE. Spór ten dotyczył kwestii finansowych oraz promocji Polski i Polaków w Holandii¹⁸². Większość organizacji boryka się z problemami lokalowymi i finansowymi- tylko nieliczne mają własne pomieszczenia. Kolejnym wyzwaniem jest niewielka liczba działaczy, zwłaszcza wywodzących się z migracji poakcesyjnej, a działalność często ogranicza się do grupy pasjonatów. Starzenie się członków powoduje naturalny koniec działalności wielu organizacji. Słabością, którą można zauważyć w sposobie zarządzania polonijnymi stowarzyszeniami, jest model wodzowski - założyciel

---

anioty i kwiaty. (W. Pankiw, Aleksandra Baltissen. Wees daar, waar hoop wordt geboren, „Biuletyn PNKV” 3 (2021); Aleksandra [online] <http://www.aleksandra.nl/start.htm>, [dostęp: 12.05.2022]).

¹⁷⁷ *Antologia nieoczywista*, opr. K. Wajda, Koszalin 2021.

¹⁷⁸ *Świat Twoimi Oczami - odc. 4, Aleksandra Baltissen* [online], <https://www.facebook.com/1289882409/videos/660310505004810>, [online: 22.02.2022].

¹⁷⁹ Parkstad Limburg tworzą współpracujące ze sobą gminy: Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Brunssum, Voerendaal, Simpelveld en Beekdaelen.

¹⁸⁰ *Cele i założenia Klubu Literackiego „Wiatrak”* [online], <https://www.klub-literacki-wiatrak.nl/Cele.htm>, [dostęp: 22.02.2022].

¹⁸¹ Na stronie Rzeczypospolitej Polskiej zarejestrowanych jest 47 organizacji polonijnych działających w Holandii [online], <https://www.gov.pl/web/polonia/organizacje-polonijne2>, [dostęp: 11.05.2022].

¹⁸² J. Leska-Ślęzak, *Polskie organizacje imigranckie w Holandii- raport z analizy danych zastanych*, Warszawa 2019, s. 11.

zwykle zostaje przewodniczącym fundacji i dopóki działa, aktywna jest też organizacja. Mimo to potrzeba aktywności i chęć uczestniczenia w wydarzeniach polonijnych są tą siłą, która pozwala organizacjom trwać i przystosowywać się do nowych warunków. Nadal powstają też nowe fundacje i stowarzyszenia, których celem jest promocja polskiej kultury i języka. I to pomimo dużej oferty komercyjnej, z której Polacy za granicą mogą korzystać.

6 Działalność wydawnicza organizacji polonijnych oraz rola portali internetowych w życiu współczesnej Polonii

6.1 Działalność wydawnicza niderlandzkich organizacji polonijnych do 1989

Przed II wojną światową w Belgii, Holandii i w Luksemburgu mieszkało i pracowało około 70. tysięcy Polaków. Najlichniesza Polonia osiedliła się w regionach, w których znajdowały się kopalnie węgla (Limburgia) oraz kopalnie rud żelaza (Luksemburg). Początkowo Polacy tam mieszkający nie mieli własnych periodyków i nie wydawali prasy. Korzystano ze sprzedaży wysyłkowej czasopism, przede wszystkim z Francji. Popularnością cieszyły się szczególnie dwa pisma: wydawany w Lille „Wiarus Polski” oraz „Narodowiec” z Lens¹. Do Holandii docierał też „Biuletyn” Polskiej Misji Katolickiej w Brukseli (1927-1928). Z czasem rosła aktywność Polaków, a naturalna potrzeba poszukiwania przez nich sposobów kultywowania polskiej kultury i języka wyrażała się w zakładaniu różnego rodzaju zespołów, towarzystw oraz organizacji. Efektem tej działalności oraz wymiany informacji były publikacje w formie broszur, gazetek i plakatów. Informatory, które zaczęły ukazywać się w Limburgii, pisane były w języku polskim, a pierwszym czasopismem, które zaczęto wydawać regularnie, był miesięcznik „Polak w Holandii”. Pierwszy numer ukazał się w 1930 roku w Heerlen². Czasopismo początkowo miało nakład 1000-1500 egzemplarzy, ale potem zainteresowanie nim spadło, chociaż wydawane było nie tylko dla Polaków w Holandii, ale też dla Polonii belgijskiej i luksemburskiej (1937). „Polak w Holandii” i jego następcy to jedyne periodyki ukazujące się przed II wojną światową przez tak długi czas (1930-1939). Zredukowanie nakładu pisma spowodowane było przede wszystkim kryzysem gospodarczym i zmniejszającą się liczbą Polaków w Limburgii. Tak jak we wcześniejszych latach, konkurencję stanowiły też gazety z Francji. Trzeba również zauważyć, że redagowali je ludzie, którzy nie zajmowali się pisanem zawodowo i mieli inne obowiązki: redaktorzy Bernard Janik i Sylwester Błaszczuk pracowali w konsulacie i byli nauczycielami języka polskiego w Limburgii, zaś ksiądz Hoffmann opieką duszpasterską otaczał nie tylko Polaków na południu Holandii, ale też w Rotterdamie. Mimo tych przeszkód od 1935 roku „Polak w Holandii” był organem prasowym

---

¹ Zob. W. Eder, *Prasa polonijna w Belgii, Holandii i Luksemburgu (1926-1985)*, „Przegląd Zachodni” 4 (1985), s. 79-93.

² W. Eder, „*Polak w Holandii*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 4, Toruń 2005, s. 107.

Związku Polskich Towarzystw w Holandii. Jego „celem było uświadamianie górnika polskiego o jego prawach i obowiązkach. Zamieszczano w nim tłumaczenia ustaw górniczych. Ukazywały się też wiadomości z Polski, informacje dotyczące wychodźstwa polskiego w Holandii i Belgii, reklamy i porady prawne”³.

W okresie II wojny światowej do Polaków w Holandii docierały czasopisma konspiracyjne oraz antyfaszystowskie ulotki⁴. Jednak gazetą, która zasługuje na uwagę jest „Dziennik Żołnierza 1. Dywizji Pancerniej”. Był on przystępny i daleki od propagandy. Miał dział aktualności oraz zamieszczał felietony Macieja Feldhausena i fraszki Mieczysława Eizenmana (pseudonim: Ori-Si) oraz Aleksandra Janty-Półczyńskiego. Swoje artykuły w „Dzienniku” publikowali: Ryszard Kiersnowski, Zygmunt Nowakowski i Tymon Terlecki. Nakład tej gazety był bardzo duży, sięgał kilkudziesięciu tysięcy egzemplarzy. W 1945 roku „Dziennik” miał jeszcze dodatek specjalny zatytułowany „Poszukiwanie Rodzin”⁵.

Organizacje polonijne, które reaktywowano po wojnie, zaczęły wydawać własne informatory i broszury. Przykładem może być „Informator Zjednoczenia Katolicko-Polskich Towarzystw w Holandii” (1945-2016). Powielaczowe pismo ukazywało się w Heerlen i Brunssum od 1945 roku jako biuletyn organizacyjny. Jego nakład nie przekraczał 300 egzemplarzy, podobnie jak nakład „Biuletynu Polskiego Towarzystwa Katolickiego” (1946-2002). Publikowano w nich informacje o uroczystościach i imprezach towarzyskich, przybliżano sylwetki zasłużonych Polaków oraz czczono jubileusze organizacji polonijnych działających w Holandii. Redaktorzy obu pism należeli do kierownictwa wydających je organizacji⁶.

Ponadto również księża drukowali biuletyny dla swoich parafian. Już po wojnie w niewielkim nakładzie ukazywały się „Wiadomości Kościelne”⁷. W 1967 roku ksiądz Zbigniew Patejko zaczął wydawać „Posłańca”, w którym zamieszczał informacje o wydarzeniach religijnych w Limburgii. Także duszpasterz w Utrechcie redagował

---

³ W. Eder, „*Polak w Holandii*”... op. cit.

⁴ Z inicjatywy PMK w Brukseli w 1943 roku zaczął wychodzić „Głos”, który po wyzwoleniu zmienił się z tajnego pisemka w katolicko-narodowe czasopismo zatytułowane „Głos Polski”. Jego redaktorem i wydawcą był ksiądz Jacek Przygoda. Nakład wynosił 4 tys. egzemplarzy. Na jego łamach dużo miejsca poświęcano sztuce, literaturze i polityce. W 1946 roku jego miejsce zajął periodyk „Myśli i Czyny”. (W. Eder, „*Głos Polski*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 2, Toruń 2003, s. 110.). Jednym z wydawnictw belgijskiego podziemia był „Marsz”, organ Polskiej Organizacji Walki o Niepodległość, który ukazywał się do 1948 r. (W. Eder, *Prasa polonijna*... op. cit., s. 83.).

⁵ Zob. *Generał Stanisław Maczek i jego żołnierze*. Katalog wystawy Muzeum Historii Polski, tekst i opracowanie W. Kalwat i M. Kopczyński, Warszawa 2019, s. 116.

⁶ W. Eder, *Prasa polonijna*... op. cit., s. 88.

⁷ Ibidem.

własną gazetkę. Był to „Biuletyn Świąteczny”, którego trzeci numer ukazał się w 1981 roku. Jego wydawcą był ksiądz Roman Kurowski⁸.

W okresie powojennym wyraźnie swoją działalność wydawniczą zaznaczyły: Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Holandii⁹ (Venlo), Rada Koordynacyjna Polonii Niepodległościowej w Holandii, Polskie Stronnictwo Ludowe w Holandii (Utrecht i Kerkrade) oraz Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny Oddział w Holandii (Utrecht)¹⁰. Na łamach biuletynów podnoszono zagadnienia postaw, zachowań politycznych, wskazywano na rozbięcie polityczne społeczności polonijnej¹¹. Aktywne na polu wydawniczym było też Polskie Towarzystwo Katolickie¹².

Ponad podziałami chciał pozostawać, kontynuujący tradycje „Polaka w Holandii”, kulturalno-społeczny dwutygodnik o tym samym tytule. Wydawane z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Katolickiego w Bredzie pismo redagowali ksiądz Henryk Dąbrowski (ojciec Robert) oraz Stanisław Werner, działacz polonijny z Venlo. „Polak w Holandii” ukazywał się od 15 sierpnia do końca grudnia 1948 roku w nakładzie 2 tys. egzemplarzy. Miał następujące działy: „W Polsce i o Polsce”, „Ze świata”, „Czytelnicy piszą” oraz „Nasza Kronika”. Niestety nie zamieszczał zbyt wielu informacji dotyczących życia polonijnego w Niderlandach. W 1949 roku połączył się z londyńską „Gazetą Niedzielną”, a następnie z „Życiem”, które wprowadziło dział „Polak w Holandii”¹³.

Wyrazisty charakter ideowy miał „Głos Wolnych Polaków” („De Stem der Vrije Polen”), który wydawany był w latach 1956-1959 przez Zarządy Główne Polskiego Towarzystwa Katolickiego (PTK) i Stowarzyszenia Polskich Kombatantów (SPK). Ten dwumiesięcznik ukazywał się częściowo po niderlandzku. Jego celem było informowanie o sprawach ogólnopolskich oraz przestrzeganie przed niebezpieczeństwem grożącym ze strony ZSRR.

Trochę inny profil miał organ Polskiego Stronnictwa Ludowego w Holandii zatytułowany „Nasza Myśl”. Był to biuletyn dyskusyjno-informacyjny. Ukazywał się w

---

⁸ W. Eder, *Polonia w Holandii po II wojnie światowej*, „Przegląd Zachodni” 1 (1988), s. 165.

⁹ W 1951 r. utworzono Oddział SPK w Holandii. (SPK. *Historia Federacji*, https://issuu.com/adamandrzejko/docs/spk_history, 20.01.2022)

¹⁰ Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny (w skrócie POSK) w Londynie został założony w 1964 r. z inicjatywy prof. inż. Romana Ludwika Wajdy (1901-1974), który był również pierwszym przewodniczącym POSK-u. (POSK, <http://www.posk.org/pl/o-nas/historia>, 21.01.2022)

¹¹ Zob. A. Chodubski, *Czasopiśmiennictwo polonijne w Holandii w latach 80. XX wieku*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 7-8 (2014), s. 27-37.

¹² SPK. *Historia Federacji*, https://issuu.com/adamandrzejko/docs/spk_history, (20.01.2022)

¹³ Zob. W. Eder, *Prasa polonijna...* op. cit., s. 87.

latach sześćdziesiątych XX wieku, ale dość nieregularnie¹⁴. Wcześniej, bo już od stycznia 1954 roku, PSL wydawało w Bredzie „Biuletyn Zarządu Głównego Polskiego Stronnictwa Ludowego w Holandii”¹⁵.

Jednym z dłużej ukazujących się czasopism powojennych był „Kombatant Polski w Holandii”. Występował pod różnymi nazwami, a zaczął wychodzić w 1951 roku jako „Komunikat Informacyjny”. Początkowo redagował go Stanisław Werner, a następnie Bogumił Strenk, referent prasowy Oddziału SPK w Holandii. Celem czasopisma była realizacja idei wolnej Polski w zjednoczonej Europie, dbałość o zachowanie kultury polskiej oraz współpraca z innymi periodykami, na przykład z „Biuletynem Związku Ukraińców w Holandii”. Pismo wydawano nieregularnie, metodą małej poligrafii, w dwóch wersjach językowych, przy czym nakład każdej nie przekraczał 300 egzemplarzy. W 1974 roku „Kombatant” po 23 latach przestał się ukazywać¹⁶. Redaktor B. Strenk założył Fundację „Wolna Polska” („Stichting Vrij Polen”), która do 1980 roku wydawała pismo pod tym samym tytułem. W latach 1977-1980 ukazało się 18 numerów¹⁷.

W nurt wydawnictw informacyjnych dla Polaków, ale nie redagowanych przez nich samych, wpisywał się „Nowy Czas”, wydawany przez Urząd Kopalniany w Heerlen. Dwutygodnik zaczął wychodzić już w 1948 roku. Było to uzasadnione, ponieważ jesienią 1947 roku do Limburgii z amerykańskiej strefy okupacyjnej przybyło prawie półtora tysiąca dipisów, którzy mieli podjąć pracę pod ziemią¹⁸. W tym czasie ukazały się także w Heerlen dwa numery „Wiadomości dla Górników Kopalń Holenderskich”. „Zamieszczano w nich zachęty do podjęcia zawodu górnika, informacje o kopalniach holenderskich, przepisy i instrukcje o bezpieczeństwie pracy oraz skrócony kurs języka holenderskiego”¹⁹. Informator przeznaczony był dla Polaków z Berenbosch, Eysden, Lilbosch, Rumpen, Ravenbosch, Simpelveld i Sittard²⁰.

W latach 1947-1958 wychodził miesięcznik „Nederland - Polen”, który był organem prasowym Stowarzyszenia „Holandia – Polska”. Nazwą Stowarzyszenie

---

¹⁴ A. Indraszczyk, *Prasa ruchu ludowego na emigracji w latach 1945-1989. Próba katalogu*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2013, T. XVI, Z. 1 (31), s. 177.

¹⁵ W. Eder, „*Biuletyn Zarządu Głównego Polskiego Stronnictwa Ludowego w Bredzie*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 1, Toruń 2004, s. 213.

¹⁶ W. Eder, „*Kombatant Polski w Beneluxie*”; „*Kombatant Polski w Holandii*” [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 2, Toruń 2003, s. 441, 445.

¹⁷ R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie w Europie pojałtańskiej*, Warszawa 2014, s. 322.

¹⁸ Ibidem, s. 249.

¹⁹ A. Nadolny, *Polonia Holenderska*, „Studia Polonijne” T.1 (1976), s. 125.

²⁰ W. Eder, „*Wiadomości dla Górników Kopalń Holenderskich*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 4, Toruń 2005, s. 249.

nawiązywało do przedwojennej organizacji²¹, ale nie miało z nią nic wspólnego. Było wykorzystywane przez poselstwo polskie w Hadze do celów propagandowych i aby zwiększyć skuteczność tych działań od lutego 1947 roku publikowało własny miesięcznik w nakładzie 1000 egzemplarzy. Stałych prenumeratorów pismo miało 500, a część numerów sprzedawano w kioskach. Zespół współpracowników miesięcznika czerpał informacje z Polskiego Poselstwa i ta jednostronność była ważnym powodem krytyki tej publikacji. Jednak artykuły o tematyce kulturalnej i na temat historycznych związków polsko - niderlandzkich były na wysokim poziomie i miały walor informacyjny. Redakcja, w składzie której znaleźli się: Siegfried van Praag, Milo Anstadt²², Maksymilian Górczyński i Prins-Willekes MacDonald, unikała bezpośrednich debat ideologicznych i nie zamieszczała w miesięczniku artykułu wstępnego. Wiele miejsca poświęcono Adamowi Mickiewiczowi, ponieważ był on ulubionym poetą prezesa Stowarzyszenia, Van Praaga, tłumacza, który zamierzał wydać książkę o polskim wieszcu. Stowarzyszenie publikowało również dodatki. Do lutego 1952 roku ukazały się drukiem broszury: „Plan 6-letni”, „Polska współczesna” oraz „Nowoczesna muzyka polska”, których każda wydana została w nakładzie 6 tys. sztuk. Miesięcznik „Nederland - Polen” przestał się ukazywać po dwunastu latach. Drukiem wyszły 123 numery pisma, ale niektóre miały podwójną numerację. Ostatni wydano w maju 1958 roku wraz z dodatkiem poświęconym planowi Rapackiego. Przyczyną zakończenia wydawania czasopisma była śmierć S. van Praaga (1958) oraz wyjazd M. Górczyńskiego z Holandii. Stowarzyszenie zakończyło swoją działalność pod koniec 1958 roku²³.

Czasopiśmiennictwo polonijne w Holandii do lat osiemdziesiątych XX wieku stanowiło odzwierciedlenie podziałów politycznych wśród Polonii oraz sposób jej zorganizowania²⁴. Sytuację tę obrazuje Tabela 25.

---

²¹ Nawiązywano do przedwojennego Stowarzyszenia „Holandia-Polska” (Vereniging Nederland - Polen), które powstało w 1922 r. w wyniku zabiegów posła Józefa Wierusza-Kowalskiego. Przewodniczącym Stowarzyszenia był profesor Nicolaas van Wijk. (R. Żelichowski, *Stosunki polsko-holenderskie w Europie powersalskiej*, Warszawa 2013, s.193-203.)

²² Milo Anstadt, wł. Samuel Marek Anstadt (ur. 10 lipca 1920 r. we Lwowie, zm. 16 lipca 2011 r. w Amsterdamie - pisarz i publicysta, autor m.in. „Dziecko ze Lwowa” oraz „Polen, land, volk, cultuur”. Pochodził z rodziny żydowskiej, która w 1930 roku wyemigrowała do Holandii. W Amsterdamie uzyskał stopień magistra prawa. W czasie okupacji ukrywał się razem z żoną i córką. Po wojnie był redaktorem „Vrij Nederland”, a od 1950 r. dziennikarzem radiowym. W 1960 r. otrzymał Television Award Fundacji Kultury Księcia Bernharda, a w 1994 r. odznaczony został Orderem Oranje-Nassau. (*In Memoriam: Zmarł Milo Anstadt (1920-2011)- wybitny polsko-holenderski pisarz i publicysta, Przyjaciel Polski i Polaków* [online], <https://old.polonia.nl/posts/5553>, [dostęp: 10.01.2022]).

²³ Zob.: R. Żelichowski, *Stosunki ... op. cit.*, s. 275-295.

²⁴ A. Chodubski, *Czasopiśmiennictwo polonijne..., op. cit.* s. 37.

Tabela 25 Czasopisma wydawane przez Polonię i dla Polonii w latach 1930-1989

Tytuł	Rok i miejsce wydania	Redaktorzy	Wydawca	Charakter i zasięg
Polak w Holandii	1930 - 1936 Heerlen	Bernard Janik (do 1931) Sylwester Błaszczuk (do 1937)	Ks. Wilhelm Hoffman	Miesięcznik poświęcony sprawom Polaków w Limburgii. Od 1935 r.- organ Związku Polskich Towarzystw w Holandii. Od 1933 r. dofinansowywany ze środków Poselstwa RP w Hadze i Konsulatu w Heerlen. Nakład: 1000-1500 egz.
Polak w Holandii i Belgii Przekształcony z miesięcznika „Polak w Holandii”	1936 - 1937 Brunssum	Sylwester Błaszczuk (do 1937) Anna Nieduszyńska-NL Józef Piotrowski- BE	Związek Polskich Towarzystw w Holandii i Belgii	Dwutygodnik o życiu Polaków w Belgii i Holandii, porady prawne, tłumaczenia rozporządzeń. Dofinansowany przez Poselstwo RP w Brukseli. Organ Związku Polskich Towarzystw w Holandii i Belgii Nakład: 1500 egz.
Polak Przekształcony z miesięcznika „Polak w Holandii i Belgii”	1937- 1939	Anna Nieduszyńska	Związek Polskich Towarzystw w Holandii, Belgii i Luksemburga	Dwutygodnik o życiu Polaków w Belgii, Holandii i Luksemburgu. Dofinansowany przez Poselstwo RP w Brukseli. Organ Związku Polskich Towarzystw w Holandii, Belgii i Luksemburgu. Nakład: 600 egz.
Informator Zjednoczenia Katolicko-Polskich Towarzystw w Holandii	1945 - 2016 Heerlen- Brunssum	Członkowie zarządów ZKPT	ZKTP w Holandii	Sprawy organizacyjne, kalendarium, informacje o imprezach i wydarzeniach. Organ ZKPT Nakład: 380 egz.
Nederland-Polen	1947 - 1958	Siegfried van Praag, Milo Anstadt Maksymilian Górzyński i Prins-Willekes MacDonald	Stowarzyszenie Nederland-Polen	Miesięcznik o charakterze kulturalnym. Unikał tematów politycznych. Ukazało się 123 numery. Dofinansowany przez Poselstwo RP w Hadze. Organ Stowarzyszenia Nederland-Polen Nakład: 1000 egz.; dodatki: 6 tys.
Polak w Holandii	15.12.1948- 31.12.1948 Breda	Ks. Robert Dąbrowski (ojciec Robert) Stanisław Werner	Polskie Towarzystwo Katolickie	Katolicki dwutygodnik o charakterze kulturalno-społecznym. Omawiano wydarzenia w Polsce i na świecie. Nie zamieszczał wiadomości o Polonii holenderskiej. Nakład: 2000 egz.
Polak w Holandii Przejęty przez „Gazetę Niedzielną”	1949 - 1951 Breda	Narcyz Komar Bogumił Strenk	PTK	Oferował porady prawne i pomoc w adaptowaniu się w nowym miejscu zamieszkania. Nakład: 2000 egz.

Życie. Polak w Holandii	1949 Breda	Tadeusz Krischke	Veritas Foundation Publication Centre w Londynie	Katolicki tygodnik religijno-kulturalny.
Nowy Czas	1948 Heerlen	Brak danych	Urząd Kopalniany w Heerlen	Informator dla górników
Wiadomości dla Górników Kopalń Holenderskich	1948-1949	Brak danych	Urząd Kopalniany w Heerlen	Informator przeznaczony dla Polaków z Berenbosch, Eysden, Lilbosch, Rumpen, Ravenbosch, Simpelveld i Sittard Zamieszczał zachęty do podjęcia zawodu górnika, informacje o kopalniach holenderskich, przepisy i instrukcje bezpieczeństwa pracy oraz skrócony kurs języka holenderskiego. Ukazały się 2 numery.
Komunikat Informacyjny	1948-1956 Breda	Stanisław Werner	PTK	Nakład: 300 szt.
Komunikat Informacyjny	1951-1960 Vlissingen	Stanisław Werner Bogumił Strenk	Założyciel: S. Werner	1951-1954 miesięcznik 1954-1960 dwumiesięcznik Organ Delegatury Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Holandii, a następnie Oddziału Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Holandii. Sprawy organizacyjne a także dział „Sprawy polskie w prasie holenderskiej” Nakład: 50 egz.
Kombatant Polski w Holandii Przekształcony z „Komunikatu Informacyjnego” z Vlissingen	1961 - 1964	Bogumił Strenk	SPK	Organ SPK w Holandii. Od 1963 r. miał również wersję niderlandzką. Ukazywał się nieregularnie.
Kombatant Polski w Beneluxie Przekształcony z „Kombatanta Polskiego w Holandii”	1964 - 1974	Bogumił Strenk S. Merło H. R. Rečko Z. Hornung W. Drozdowski -red. belgijska	SPK	Problematyka: realizacja idei wolnej Polski w zjednoczonej Europie, dbałość o zachowanie kultury polskiej oraz współpraca z innymi pismami. Utrzymywanie kontaktów z „Biuletynem Związku Ukraińców w Holandii” oraz wydawnictwami holenderskich organizacji kombatanckich. Ukazywał się 2-3 razy w roku.

Biuletyn Zarządu Głównego Polskiego Stronnictwa Ludowego w Holandii	1954 Breda	Brak danych	PSL	Brak danych
Głos Wolnych Polaków	1.10.1956- 22.12.1959	Narcyz Komar Stanisław Werner Bogumił Strenk Zofia Langelaar	Zarząd Główny Tow. Katolickiego w Holandii i Zarząd Oddziału SPK w Holandii	Dwumiesięcznik informacyjny Polaków o sprawach ogólnopolskich oraz przestrzegający przed niebezpieczeństwem grożącym ze strony ZSRR. Wydawany częściowo po niderlandzku. Od 1959 r. jako dodatek (miesięcznik) do „Polaka” wydawanego w Quakenbrück (Niemcy). Nakład: 1500 szt.
Orzeł Biały z Holandii	1958	Brak danych	SPK i PTK	Dwumiesięcznik
Nasza Myśl	1965-1968? Utrecht	Józef Tetich B. Czarnecki Bronisław Łyczak Bogusław Lauk Antonii Gierliński	PSL	Biuletyn dyskusyjno-informacyjny Tematyka pisma koncentrowała się wokół spraw stronnictwa, rozważano problemy polityki PSL, rzadziej spraw międzynarodowych. Stałymi elementami były sprawy organizacyjne oraz historia ruchu ludowego
Posłaniec	1967	Ks. Zbigniew Patejko	Ks. Zbigniew Patejko	Informowanie o wydarzeniach religijnych w Limburgii.
De Poolse Oudstrijder	1977	Bogumił Strenk	Brak danych	Brak danych
Wolna Polska	1977-1980	Bogumił Strenk	Brak danych	18 numerów
Biuletyn Świąteczny	1981 Utrecht	Ks. Ryszard Kurowski	Brak danych	Informator parafialny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie m.in. W. Eder, *Prasa polonijna w Belgii, Holandii i Luksemburgu (1926-1985)*, „Przegląd Zachodni” 4 (1985), s. 79-93; *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t.1-5, Toruń 2003-2005 oraz dostępnych czasopism wymienionych w tabeli.

Pomimo prób wydania pisma ponad podziałami politycznymi i organizacyjnymi, takie czasopismo do 1980 roku się nie pojawiło. Częstotliwość ukazywania się różnych periodyków była nieregularna. Najbujniejszy rozkwit działalności wydawniczej miał miejsce zaraz po zakończeniu działań wojennych. Ukazująca się wówczas prasa była obfita i różnorodna, a poziom tekstów był stosunkowo wysoki. Większość periodyków miała zapewnioną pomoc ze strony organizacji i stronnictw politycznych. Utrzymywano łączność z rządem RP w Londynie. Poselstwo w Hadze starało się wpływać na treści zamieszczane w periodykach, ale bez powodzenia, ponieważ środowiska polonijne były

antykomunistyczne i żadna współpraca z przedstawicielami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej nie mogła się rozwinąć. Z czasem aktywność wydawnicza bardzo zmalała. Podkreślić należy, że od lat czterdziestych do lat osiemdziesiątych przetrwał tylko „Informator Zjednoczenia Katolicko - Polskich Towarzystw w Holandii”. Rozproszenie Polonii holenderskiej, które nastąpiło w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych utrudniało prowadzenie działalności organizacyjnej, religijnej, edukacyjnej oraz wydawniczej. Nowa rzeczywistość w życiu Polaków w Holandii ujawniła się dopiero w latach osiemdziesiątych, w sytuacji przemian politycznych w Polsce i nowej fali emigracyjnej do Królestwa Niderlandów.

6.2 Działalność wydawnicza niderlandzkich organizacji polonijnych oraz rola portali internetowych w latach 1989-2019

W latach osiemdziesiątych XX wieku zaczęły ukazywać się czasopisma polonijne skierowane do szerszych grup społecznych. Wśród nich ugruntowaną pozycję zdobył „Biuletyn Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego” (PNKV), którego pierwszy numer ukazał się 1 marca 1980 roku, a który wydawany jest do dziś. Celem kwartalnika jest popularyzowanie polskiej kultury i języka wśród Holendrów oraz przybliżanie kultury niderlandzkiej Polakom²⁵.

Pierwszą redaktorką „Biuletynu PNKV” została Bożena Rewers²⁶, a do 2019 roku funkcję tę pełniło jeszcze 9 osób (Tabela 26).

Tabela 26 Redaktorzy naczelni „Biuletynu PNKV” w latach 1980- 2019

Lata	Redaktor naczelny	Uwagi
1980 – 1983	Bożena Rewers	
1984 – 1987	Magda Saras-Janiszewska	
1987 – 1988	Grażyna Kaszuba	
1988 – 1993	Léon Peters	
1993 – 1996	Rein Bakhuizen van den Brink	
1997	Iwona Przybysz van Zanten	
1997 – 2002	Jos Vriesema	od nr. 6
2003 – 2004	Paweł Klimecki	
2005 – 2006	wakat	
2007 – 2008	Henry Jonker	
2009 – teraz	Waldemar Pankiw	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji w stopkach redakcyjnych „Biuletynu PNKV” z lat 1980-2019

²⁵ J. Vriesema, *Een terugblik na ruim vijftien jaar*, „Biuletyn PNKV” 109 (1996), s. 2.

²⁶ André Rogala, *Podróż w przeszłość*, rozm. przepr. A. Steur, „Biuletyn PNKV” 4 (2020), s. 26-27.

Nakład czasopisma w ciągu dwóch pierwszych lat wzrósł z 85 do 400 egzemplarzy, a w 1996 roku osiągnął największy – 1750 (Tabela 27). Od 2012 roku nakład „Biuletynu PNKV” wynosi 400 egzemplarzy²⁷. Otrzymują go prenumeratorzy oraz wysyłany jest do różnych instytucji, na przykład Ambasady RP w Hadze oraz Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Tabela 27 Nakład „Biuletynu PNKV” w latach 1980- 2019

Rok	Nakład „Biuletynu PNKV”
1980	85
1981	Brak danych
1982	400
1983	400
1984	600
1985	900
1986	1000
1987	1700
1988	1725
1989	1600
1990	1700
1991	1700
1992	1550
1993	1500
1994	1550
1995	1550
1996	1750
1997	1400
1998	1300
1999	1200
2000	1150
2001	1100
2002	1000-1100
2003	1100
2004	1400-1100
2005	1100-1200
2006	1100
2007	1100-1200
2008	1100-1200
2009	1400
2010	Brak danych
2011	750
2012-2019	400

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji w „Biuletynie PNKV” z lat 1980-2019 oraz informacji od redaktora naczelnego „Biuletynu PNKV”, Waldemara Pankiwa.

W latach osiemdziesiątych i na początku dziewięćdziesiątych czasopismo cieszyło się tak dużą popularnością, ponieważ rosło zainteresowanie Holendrów Europą Środkowo-Wschodnią, a tym samym Polską, gdzie zachodziły historyczne zmiany. Po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego Holandia była jednym z państw, które wysyłało transporty z pomocą humanitarną, co też przyczyniało się do chęci wzajemnego

²⁷ Informacje na temat działalności Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego w latach 2009-2019 pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Waldemarem Pankiwem, redaktorem naczelnym „Biuletynu PNKV” oraz skarbnikiem PNKV, 23.05.2022 r., Eindhoven.

poznania. Członkostwo w organizacji polonijnej miało również wymiar praktyczny – łatwiej można było otrzymać wizę pobytową, która wymagana była wówczas w Polsce i Holandii.

Z okazji 15-lecia PNKV jego ówczesny przewodniczący, Jos Vriesema, podsumowując dotychczasową działalność, za najważniejsze osiągnięcia Stowarzyszenia uznał „Biuletyn PNKV”, który miał prenumeratorów w Holandii i za granicą, przede wszystkim w Polsce²⁸.

Początki czasopisma były bardzo skromne – pierwsze numery były pisanymi na maszynie kartkami przede wszystkim z ogłoszeniami, przedrukami z prasy oraz sprawozdaniami z pracy Stowarzyszenia, które kopiowano²⁹. Z czasem zaczęto dodawać ilustracje i zdjęcia, ale szata graficzna była dość długo uboga. Publikowanie w dwóch językach pozwalało dotrzeć z przekazem zarówno do polskojęzycznych, jak i niderlandzkojęzycznych czytelników. Zgodnie z celem Stowarzyszenia włączano się w akcje kulturalne, zachowując neutralność polityczną i światopoglądową, ponieważ inaczej mogłoby dojść do rozpadu organizacji. Przykładami działań, w które włączali się członkowie PNKV może być zbieranie funduszy na odbudowę zabytków Krakowa³⁰ oraz współpraca przy redagowaniu czasopisma „Harlekijn”, którego jeden numer poświęcono Polsce³¹. Hanna Hummel przewodnicząca PNKV w latach 2006-2013, wspominała, jak trudno było członkom Stowarzyszenia dystansować się od wydarzeń, które miały miejsce w kraju w latach osiemdziesiątych³². Jak głęboko tkwiły podziały polityczne wśród członków PNKV dowodzi spór o stan wojenny i politykę redakcyjną, który wybuchł w 1996 roku i doprowadził do rezygnacji ze stanowiska ówczesnego redaktora naczelnego Reina Bakhuizen van den Brinka³³. Mimo tych wydarzeń udało się utrzymać jedność Stowarzyszenia i działać dalej zgodnie ze Statutem organizacji, czyli popularyzować polską kulturę i organizować imprezy kulturalne integrujące Holendrów i Polaków oraz wydawać czasopismo.

Po pierwszych doświadczeniach wydawniczych i przeanalizowaniu głosów czytelników dotyczących tematów, które warto poruszać na łamach „Biuletynu PNKV” zaczęto publikować „Z kroniki Klubu”, rubrykę, w której ukazywały się informacje

---

²⁸ J. Vriesema, op. cit., s. 6.

²⁹ Biuletyn Archiwum. B4-1980 [online], <https://pnkv.nl/930-2>, [dostęp: 22.05.2022].

³⁰ *Aktie Kraków*, „Biuletyn PNKV” 8 (1982), s. 21.

³¹ G. Adang, *Verenigingenieuws*, „Biuletyn PNKV” 1 (1982), s. 3.

³² P. Verkaik, op. cit.

³³ R. Lis, *Intro 1996 nr. 6 Ma Non Troppo* [online], <https://dziewon.home.xs4all.nl/pola/intr9606.htm>, [dostęp: 28.11.2020].

towarzyskie³⁴. Dyskutowano także nad wydawaniem numerów o określonej tematyce, ponieważ różnorodność zagadnień poruszanych na łamach „Biuletynu PNKV” powodowała, że czasopismo nie miało określonego charakteru. W latach 1980-1985 „Biuletyn PNKV” wydawano 8-10 razy w roku. Następnie przez 21 lat czasopismo ukazywało się 6 razy w roku, przy czym od 2000 roku numery letnie były podwójne. Od 2007 roku „Biuletyn PNKV” jest kwartalnikiem i ukazuje się w marcu, czerwcu, wrześniu i grudniu. Przewodniczący Stowarzyszenia w latach 1984-1996, André Rogala w jednym z wywiadów przypisywał przede wszystkim B. Rewers zasługi związane z tym, że „Biuletyn PNKV” osiągnął wysoki poziom literacki³⁵. Oczywiście jej następcy kontynuowali zaczęta przez nią pracę i obecnie „Biuletyn PNKV” jest pismem o charakterze kulturalnym, bogato ilustrowanym, w estetycznej szacie graficznej. Obecny wygląd czasopismo zawdzięcza redaktorowi Waldemarowi Pankiwowi³⁶.

W pierwszych latach autorami publikującymi w „Biuletynie PNKV” byli przede wszystkim Holendrzy: Gart Adang, Lisetta Stembor, Frits Smulders, Rein Bakhuizen van den Brink, Pszisko Jacobs³⁷ i Lucia Thijsen. W czasopiśmie zamieszczano także kopie artykułów z polskiej prasy, więc można było przeczytać tekst Olgierda Budrewicza o Polonii, który ukazał się w „Życiu Warszawy”³⁸, artykuły Lucjana Kydryńskiego z „Przekroju”³⁹ czy „Dylemat bociana” Daniela Passenta z „Polityki”⁴⁰. W pierwszych latach oryginalne teksty Polaków, to przede wszystkim korespondencja i polemiki. Przykładem może być wymiana poglądów na temat bycia żoną w Holandii, którą zapoczątkowała Jolanta Klein z Amsterdamu⁴¹. Dyskusja na ten temat była

---

³⁴ Z *Kroniki Klubu*, „Biuletyn PNKV” 6 (1980), s. 5.

³⁵ André Rogala, *Podróż w przeszłość*, op. cit.

³⁶ Informacje na temat działalności Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego w latach 2009-2019 pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Waldemarem Pankiwem, redaktorem naczelnym „Biuletynu PNKV” oraz skarbnikiem PNKV, 23.05.2022 r., Eindhoven.

³⁷ Pszisko (Francisco) Jacobs (1917-1999) był holenderskim pisarzem i tłumaczem. Jego pierwszą powieścią była książka zatytułowana „Verdorie” (1956). Był autorem biografii „Henk Eikeboom. Anarchist” (1986) oraz wielu tłumaczeń z języka polskiego na niderlandzki. Tłumaczył książki Józefa Hena, Jana Bobrowskiego, Wiesława Kielara, Mariana Pankowskiego, Jarosława Iwaszkiewicza oraz Ryszarda Kapuścińskiego (np. „Cesarza”). Tłumaczył również poezję, a dzięki jego pracy i talentowi po niderlandzku ukazały się wiersze Mieczysława Jastruna, Kazimierza Gromskiego, Jerzego Sito, Tadeusza Różewicza, Małgorzaty Hillar i wielu innych. Przez 17 lat (1982-1999) współpracował z „Biuletynem PNKV”, w którym publikował m.in. artykuły o tematyce historycznej. Był też zainteresowany twórczością Witolda Gombrowicza, Tadeusza Borowskiego i innych polskich pisarzy. Prywatnie był mężem Joanny Racz, Polki i dlatego czasami publikował teksty na temat swoich wizyt w kraju żony. (G. Gramza, *Holendrzy z Polską w sercu*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 4)

³⁸ O. Budrewicz, *Polonia: fakty i sentymenty*, „Biuletyn PNKV” 1(1981), s. 2.

³⁹ L. Kydryński, *Masło czy Kantor- oto jest pytanie*, „Biuletyn PNKV” 1 (1981), s. 12.

⁴⁰ D. Passent, *Dylemat bociana*, „Biuletyn PNKV” 5 (1985), s. 25-27.

⁴¹ J. Klein, *Do żony Polki*, „Biuletyn PNKV” 8 (1980), s. 9.

kontynuowana, a głos w niej zabrał również André Rogala⁴², który później regularnie pisał dla „Biuletynu PNKV”. Ostatni artykuł jego autorstwa ukazał się w 2013 roku⁴³. W „Biuletynie” publikowali swoje teksty również literaci i dziennikarze z Polski, na przykład Joanna Salamon - lekarka i dziennikarka, współpracująca z „Przekrojem” oraz Marek Rymuszko reporter i publicysta, a od 1990 roku prezes „Krajowego Klubu Reportażu”. Dzięki współpracy z PNKV na staż dziennikarski w Holandii przyjechał Marek Kasz – w latach osiemdziesiątych jeden z najpopularniejszych polskich dziennikarzy i satyryków. Na zaproszenie PNKV Holandię odwiedził również Waldemar Piasecki, autor głośnej książki o Janie Karskim. Poza tym do Holandii przyjechali: Jacek Bieniaszkiewicz – dziennikarz radiowy, Ryszard Wójcik, reportażysta i autor programów telewizyjnych, Jan Płaskoń – dziennikarz z Opola, piszący też do „Polityki” – autor reportażu-rzeki o dwóch polskich kombatantach w Holandii – Bolesławie Opolskim i Stanisławie Nowosielskim. Holandię odwiedziła ekipa TVP 2 pod kierownictwem redaktora Marka Maldisa, który nakręcił dzięki pośrednictwu Koosa Moroza, członka PNKV, reportaż o policji w Utrechcie⁴⁴.

W „Biuletynie PNKV” publikowano również wierszyki, zagadki i teksty przeznaczone dla najmłodszych, ponieważ Stowarzyszenie miało pod opieką szkoły polonijne. Popularyzowano też wiedzę na temat historii, gramatyki oraz nauczania języków polskiego i niderlandzkiego. Pierwszym artykułem na ten temat był tekst zatytułowany „Mówimy po niderlandzku” autorstwa L. Stembor⁴⁵. W tym samym numerze czasopisma można było przeczytać „Pools wordt niet gesproken maar geniest” (tł. „Polskiego się nie mówi, a kicha”)⁴⁶, czyli artykuł o wymowie polskich głosek. W kolejnych latach ukazywały się serie artykułów poświęconych zagadnieniom językowym, nauczaniu języka polskiego oraz na temat dwujęzyczności. W latach 2010-2011 na temat dwujęzycznego wychowania pisała Agnieszka Steur⁴⁷.

W wydaniu jubileuszowym „Biuletynu PNKV” w 1996 roku przypomniano najbardziej popularne teksty. Wśród nich znalazły się między innymi „Kompleks Polski” A. Rogali (1981), „Een Pools admiraal in Nederlandse dienst” (tł. „Polski admirał w niderlandzkiej służbie”), Lucii Thijssen (1983), „Nederlandse historie anderszins” (tł.

---

⁴² André Rogala, *Listy do żony- Polki*, „Biuletyn PNKV” 2 (1981), s. 8.

⁴³ André Rogala, *Niezwykłe dzieje rodziny Unrugów*, „Biuletyn PNKV” 1 (2013), s. 18-19.

⁴⁴ André Rogala, *Podróż w przeszłość*, op.cit.

⁴⁵ L. Stembor, *Mówimy po niderlandzku*, „Biuletyn PNKV” 1 (1981), s. 8.

⁴⁶ *Pools wordt niet gesproken maar geniest*, „Biuletyn PNKV” 1 (1981), s. 9.

⁴⁷ Rubryka „Dwujęzyczność” ukazywała się od 4. numeru „Biuletynu PNKV” z 2010 r. do 1. numeru „Biuletynu PNKV” z 2012 r.

„Holenderska historia inaczej”) Pszisco Jacobsa (1983) oraz „Een verdwaald kameel in de paasnacht” (tł. „Zagubiony wielbłąd w Wielkanoc”) Tadeusza Kachlaka (1983). Opublikowano również wiersze Wisławy Szymborskiej, Joanny Salamon oraz Gerrita Komrija - wszystkie w dwóch wersjach językowych⁴⁸. W tym numerze ukazały się także zdjęcia z Galicji, które zrobił H. C. Beijerman w latach dwudziestych XX wieku. Tematem zdjęć było życie codzienne mieszkańców Stanisławowa i okolic⁴⁹. Poza tym przypomniano jeszcze innych autorów, którzy związani byli z „Biuletynem PNKV”: Ryszarda Pałosza, Leona J. M. Petersa, Elżbietę Wichę-Wauben, Gerdiena Verschoora, Iwonę Przybysz oraz publikującą do dziś, Joannę Paszkiewicz-Jägers⁵⁰. Jest ona autorką rubryk: „Pocztą z Groningen” oraz „Notes Plastyczny”, w których od trzydziestu lat dzieli się swoją wiedzą i pasją do sztuki. Sama jest artystką i autorką kilku książek⁵¹.

Od wielu lat w „Biuletynie PNKV” publikowane są wywiady i artykuły na temat twórczości Polaków w Holandii. Pierwszym był tekst z serii „Malarze są wśród nas” zatytułowany „Namaluj nam świat myśli, Marjolu”⁵², o Marii Dąbkowskiej⁵³, która kilka lat zajmowała się ilustrowaniem „Biuletynu PNKV”. Obecnie jest jedną z bardziej znanych i cenionych artystek polskiego pochodzenia w Holandii⁵⁴. Od kiedy redaktorem

---

⁴⁸ J. Vriesema, op. cit., s. 1.

⁴⁹ J. Vriesema, *Foto's rond de eeuwwisseling van H. C. Beijerman*, op. cit., s. 51-60.

⁵⁰ J. Vriesema, op. cit., s. 32-51.

⁵¹ Joanna Paszkiewicz-Jägers urodziła się 07.12.1941 r. w Warszawie. W 1960 r. ukończyła Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Warszawie, a następnie - w 1966 - Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Warszawskiego. Napisała pracę magisterską z zakresu socjologii moralności: „Konformizm i nonkonformizm jako wartości”. W latach 1969-1973 pracowała jako socjolog w Biurze Planowania Rozwoju Warszawy. Następnie w 1973 zaczęła pracę jako dziennikarka w tygodniku „Radar”, gdzie podejmowała tematy społeczne i związane ze sztuką współczesną. W 1985 otrzymała przyznaną przez Ministerstwo Kultury i Sztuki odznakę Zasłużony Działacz Kultury. W 1987 przeprowadziła się do Holandii i od 1989 r. związana jest z „Biuletynem PNKV”, wydawanym przez Polsko-Niderlandzkie Stowarzyszenie Kulturalne. W latach 1991-1997 założyła i prowadziła galerię „One Picture Gallery”, w której odbyło się ponad 60 wystaw artystycznych. Od 1992 r. jest korespondentką polskiego czasopisma „Format” poświęconego sztuce współczesnej. Poza tym publikuje w holenderskich czasopismach o profilu artystycznym - jest redaktorką naczelną kwartalnika „Form Aktueel” galerii „Forma Aktua” w Groningen. Jest także autorką cyklu „Cafegesprek” w lokalnej gazecie „De Lewenborger”. J. Paszkiewicz-Jägers jest członkinią stowarzyszeń artystów: „KUNST en kunst” oraz „Groninger Kunstenaars Kollektief”. Jest autorką lub współautorką książek: „Mój program na 24 godziny”, „Słowa w obcym języku”, „Rozmowy z Johnem” i „Kapelusz w kolorze dynastii”. Mieszka i tworzy w Groningen. (Zob. https://dziewon.home.xs4all.nl/pola/pasz_vit.htm [dostęp: 20.05.2022]).

⁵² *Namaluj nam świat, Marjolu*, „Biuletyn PNKV” 10 (1982), s. 35-36.

⁵³ N. Mayer, *Maria Dąbkowska over haar schilderijen*, „Biuletyn PNKV” 10 (1982), s. 36.

⁵⁴ Maria Diduch-Dąbkowska urodziła się w 1947 r. w Łodzi. W latach 1967-1973 studiowała na Wydziale Projektowania Ubioru w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Łodzi. W 1973 r. uzyskała dyplom. W tym samym roku wyjechała do Holandii, gdzie rozpoczęła swoją karierę artystyczną od twórczości w dziedzinie malarstwa i rysunku. W latach 80. i 90. realizowała prace w różnych gatunkach i technikach malarskich, poszerzając drogą eksperymentu swój warsztat twórczy, aż po doświadczenia z ręcznie czerpanym papierem oraz różnorodnymi rodzajami włókien. Brała udział w ponad 200 wystawach w całej Europie, zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych, prezentujących sztukę papieru, tkaninę unikatową, sztukę książki oraz malarstwo. Największy sukces przyniosły jej

naczelnym kwartalnika jest Waldemar Pankiw, wywiady i artykuły o twórcach, które ukazywały się dość nieregularnie, stały się stałą częścią czasopisma. Jako pierwszy artykuł z tej serii można uznać tekst o Mirze Żbikowskiej autorstwa Elly van Roijen zatytułowany „Ik ben alfa én bèta” (tł. „Jestem alfą i betą”)⁵⁵. Z okazji 40-lecia działalności PNKV wydano pierwszą część antologii „Poolse artisten in Nederland” (tł. „Polscy artyści w Niderlandach”)⁵⁶, w której znalazły się biografie i prace polonijnych twórców. PNKV jest niewątpliwie najdłuższą działającą organizacją, która wydaje własne czasopismo i książki⁵⁷.

Wśród czasopism poświęconych Polsce oraz życiu polonijnemu uwagę zwracają „Kartki” wydawane przez Stichting Nederland – Polen (1984-2005). Od czerwca 1984 roku wydawała je i redagowała Lisetta Stembor, absolwentka polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego oraz tłumaczka. „Kartki” wydawała jako kwartalnik w formie powielaczowej. Ich nakład sięgał 700 egzemplarzy⁵⁸. Były adresowane przede wszystkim do Holendrów i niderlandzkojęzycznych Polaków. Na ich łamach zamieszczano informacje o filmie, muzyce, teatrze, wystawach, literaturze i języku polskim. Pojawiały się reklamy oraz oferowano do kupienia książki o tematyce polskiej lub tłumaczenia polskiej literatury⁵⁹. W 2005 roku „Kartki” przestały ukazywać się

---

instalacje, a ukoronowaniem wieloletniej pracy była nagroda za instalację „Lekkość Bytu” – Grand Prix Królowej Fabioli na 10. Międzynarodowym Biennale Sztuki Koronki w 2002 r. w Brukseli. Od lat jest członkinią międzynarodowej grupy papierników i artystów tworzących w papierze – IAPMA (International Association of Hand Papermakers & Paper Artists). W swojej pracowni w Holandii prowadzi zajęcia dydaktyczne w formie całorocznych kursów rysunku i malarstwa oraz warsztaty w technice papieru czerpanego. (*Artyści sztuki papieru. Katalog Wirtualnej Wystawy Stałej Sztuki Papieru w Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju 2017*, pod red. B. Dębowskiej, Duszniki-Zdrój 2017, s. 20.)

⁵⁵ E. van Roijen, Mira Żbikowska „Ik ben alfa én bèta”, „Biuletyn PNKV” 4 (2010), s. 53.

⁵⁶ *Poolse artisten in Nederland*, Anthologie I, red. W. Pankiw, [Haga] 2020.

⁵⁷ Książki wydane przez PNKV: J. Paszkiewicz-Jägers, *Kapelusz w kolorze dynastii*, wyd. dwujęzyczne, Rotterdam 2010; *Wij Leren Pools deel 1*, 2013; *Wij Leren Pools deel 2*, Rotterdam 2013; *Wij Leren Pools Hulpboek*, Rotterdam 2013; *Wij Leren Pools DVD*, Rotterdam 2013; A. Steur, *Słowa do użytku wewnętrznego*, wyd. dwujęzyczne, Rotterdam 2013; A. Angerman, *Wieczorynki cioci Jadzi*, Rotterdam 2013; J. Paszkiewicz-Jägers, *Rozmowy z Johnem*, wyd. dwujęzyczne, Rotterdam 2015, B. Schaeffer, *Tu Tam*, tł. Gijs Franssen, Rotterdam 2015; A. Steur, *Nespodziewane przygody Kwaska*, wyd. dwujęzyczne, Rotterdam 2015; Pan Twardowski, *Legends polskie*, wyd. dwujęzyczne, pod red. W. Pankiw, Rotterdam 2016; A. Steur, *Bez okrycia*, wyd. dwujęzyczne, Rotterdam 2017; A. Noworyta, *Trolligrant*, wyd. dwujęzyczne, Rotterdam 2017; W. Pankiw, *Poolse Artisten in Nederland*. Anthologie I, Rotterdam 2020; J. Paszkiewicz-Jägers, *Ssegugu*, wyd. dwujęzyczne, Rotterdam 2020. (Informacje na temat działalności wydawniczej Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego w latach 2009-2019 pochodzą z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Waldemarem Pankiwem, redaktorem naczelnym „Biuletynu PNKV” oraz skarbnikiem PNKV, 22.10.2022 r., Eindhoven.)

⁵⁸ Kartki. Mededelingenblad van de Stichting Nederland-Polen, http://www.galeoptix.nl/kartki/lisetta_stembor_nederland_polen_1984.htm, (13.03.2022)

⁵⁹ A. Chodubski, op. cit., s. 36-37; „Kartki” 4 (1989), s. 9-10.

drukiem, a L. Stembor informacje, do tej pory zamieszczane w kwartalniku, publikowała na stronie internetowej⁶⁰. Ostatnie wiadomości są z lutego 2014 roku⁶¹.

Polska Misja Katolicka w Amsterdamie wydawała własne biuletyny od samego początku swojej działalności. Najpierw ksiądz Ryszard Sztylka redagował „Naszą Wspólnotę”, a następnie ksiądz Lech Lewandowski „Rodzinę Polską”. Od 1990 roku ksiądz Sławomir Trypuć rozsyłał wznowiony biuletyn parafialny do około 300 osób. Ukazywał się on pięć razy w roku w formie drukowanej. Do końca 2019 roku „Biuletyn Polskiej Misji Katolickiej”, który zmienił nazwę na „Biuletyn Parafii pw. Ducha Świętego Amsterdam”, wydawany był z taką samą częstotliwością, tylko wysyłano go już w formie elektronicznej⁶². Inne parafie również mają własne biuletyny, które zamieszczają na swoich stronach. Przykładem może być Polska Parafia pw. Miłosierdzia Bożego, która w 2018 roku zaczęła wydawać kwartalnik przeznaczony dla czytelników z Eindhoven, Tilburga, Oss, Helmond, Nijmegen. Waalwijk i Den Bosch⁶³.

Zainteresowanie Holendrów Polską miało swoje odzwierciedlenie w gazetach codziennych, w których z większą częstotliwością ukazywały się artykuły o Polsce. W 1989 roku na rynku pojawił się kwartalnik „Holland Polen Nieuws”, który wydawany był w Utrechcie w nakładzie 10 tys. egzemplarzy. Na początku redagował go Bert Kreugel, a następnie Rietje ten Berge. Wśród współpracowników znalazła się również Grażyna Skowrońska. Było to niezależne czasopismo informacyjne, które miało między innymi ułatwiać kontakt z Polską. W drugim numerze pisma poinformowano o powstaniu organizacji „Nationale Stichting Nederland - Polen”, który powołali znani Holendrzy⁶⁴. Fundacja ta działała od 1981 roku, a po upadku muru berlińskiego kontakty z Polską stały się intensywniejsze. Choć pismo już od dawna się nie ukazuje, to „Nationale Stichting Nederland - Polen Gaude Mater Polonia” jest aktywne do teraz⁶⁵.

---

⁶⁰ P. Verkaik, *Pools Podium, STEP, PNKV en Nederland-Polen: Het bestaan van vier Poolse organisaties in een bijzondere tijd*, Leiden 2012, s. 22.

⁶¹ „Kartki” [online], <http://www.galeoptix.nl/kartki/members.casema.nl/stembor/frameset.html>, [dostęp: 22.01.2022].

⁶² Zob. E. Dudek, *Polska Misja Katolicka w Holandii 1947-1973*, [w:] *50 lat duszpasterstwa i działalności polonijnej Polskiej Misji Katolickiej*, Amsterdam, pod wezwaniem Ducha Świętego, zebranie materiałów i opracowanie ks. S. Trypuć, SChr. i E. Dudek, Amsterdam 1997.

⁶³ „Biuletyn Miłosierdzia Bożego Parafii Den Bosch” [online], <https://denbosch.parafialnastrona.pl/SimplePlugins/Details/2134>, [dostęp: 12.01.2022].

⁶⁴ Przewodniczącym Nationale Stichting Nederland - Polen został 1.02.1989 r. Roelf Kruisinga, który w rządzie Dries van Agta był ministrem obrony. Jednym z jego zastępców był C.V Lafeber, nauczyciel akademicki, który od 1981 roku organizował pomoc dla Polaków, a sekretarzem organizacji do 2002 r. była L. Thijssen, historyk sztuki, autorka książki „Polska i Niderlandy: 1000 lat kontaktów” wydanej w Zutphen w 2003 r. (*Nationale Stichting Nederland-Polen*, „Holland Polen Nieuws” 2 (1989), s. 1.)

⁶⁵ Nationale Stichting Nederland-Polen Gaude Mater Polonia [online], <http://www.stichting-gmp.nl/ned/home.html>, [dostęp: 22.01.2022].

W artykule o fundacji zapowiedziano przekształcenie kwartalnika w gazetę o zasięgu krajowym⁶⁶. Wśród zamieszczanych tekstów dominowały te, które mówiły o współpracy z różnymi instytucjami w Polsce (szpitale, gminy, domy dziecka itd.). Czasopismo promowało też współpracę miast. Znalazły się tam również informacje o książkach i wydarzeniach kulturalnych, nie brakowało reklam i ogłoszeń. Było to pismo polskojęzyczne, które zamieszczało również teksty polonijnych autorów.

W następnych latach powstawały kolejne organizacje, które wydawały własne biuletyny informacyjne. Przykładem może być „Polonia Kurier”, organ prasowy Stowarzyszenia Kulturalnego „Polonia”, które zaczęło działać w Bredzie w 1990 roku⁶⁷. Do chwili obecnej pismo to raz w roku publikuje informacje dotyczące stowarzyszenia oraz plan wydarzeń na następny sezon. Znajdziemy w nim również artykuły wspomnieniowe i przypominające losy Polaków w Bredzie. „Polonia Kurier” drukowany jest w Drukarni Brabant należącej do Eda Sobieraja, który przejął ją od swojego ojca Józefa, żołnierza 1. PDP⁶⁸. Aktualne i archiwalne numery rocznika znajdują się na stronie Stowarzyszenia⁶⁹.

W zmieniającej się rzeczywistości politycznej Wydział Konsularny w Hadze zaczął wydawać „Kontakt -en Informatieblad. Nieuws Holland Polen”. Pierwszy numer ukazał się w 1990 roku. Istotne miejsce zajmowała w tym piśmie reklama i wiadomości, które dziś określilibyśmy jako sponsorowane. Konsulat publikował własne informacje i plany, a jedną z pierwszych inicjatyw, mającą na celu integrację Polaków w Holandii, było spotkanie polsko-holenderskich małżeństw⁷⁰.

W latach dziewięćdziesiątych pojawiały się czasopisma przeznaczone nie tylko dla Polonii holenderskiej, ale też Beneluksu. Wpisywały się one w nurt budzenia tożsamości narodowej i europejskiej. Dużo miejsca poświęcały osiągnięciom Polski na polu kultury i sukcesom zawodowym Polaków na emigracji. Przykładem takich czasopism są „Pol Echo” (1992-1993) i „Tak” (1994).

„Pol Echo” to miesięcznik, którego w ciągu dwóch lat ukazało się 13 numerów, w tym 3 podwójne. Czasopismo wydawane było w Brukseli, ale publikowały w nim osoby z Francji, Polski i Holandii. Redaktorką naczelną była Anna Nevers-Kos, a

---

⁶⁶ *Nationale Stichting Nederland-Polen*, „Holland Polen Nieuws” 2 (1989), s. 1.

⁶⁷ *Colofon*, „Polonia Kurier” (2006), s. 3.

⁶⁸ A. Kuijl, *W reflektorze*, „Polonia Kurier” (2006), s. 24.

⁶⁹ BCV Polonia Breda, Archief [online], <https://polonia-breda.nl/nl/archief/polonia-kurier.html>, [dostęp: 11.01.2022].

⁷⁰ A. Chodubski, *op. cit.*, s. 37.

informacje z Holandii przesyłała Zofia Schroten-Czerniejewicz. Pismo zamieszczało artykuły dotyczące życia Polonii oraz wiadomości z kraju. Zawierało opinie, komentarze oraz informacje praktyczne. Na początku lat dziewięćdziesiątych podjęło próbę zbliżenia Polonii z Belgii, Francji, Luksemburga i Holandii. Niestety malejąca liczba abonentów i wzrost kosztów spowodowały zamknięcie miesięcznika⁷¹.

Pismo „Tak” w styczniu 1994 roku zaczął wydawać Andrzej Tylko-Tylczyński⁷². Był też jego redaktorem naczelnym. W artykule wstępnym napisał: „Uważamy się za pismo europejskie w języku polskim”⁷³, a jego celem było zbliżenie Polonii w krajach zachodnich i przekazywanie aktualnych informacji. Sama nazwa miesięcznika miała być hasłem przewodnim: „TAK dla Europy, TAK dla Polski, TAK dla człowieka”. A. Tylko-Tylczyński deklarował, że pismo jest niezależne i każdy może zabrać w nim głos. Wśród współpracowników z Holandii w stopce redakcyjnej wymieniono: Agnieszkę Sadlakowską-Verwer oraz Wandę Sieradzką de Ruig. W pierwszym numerze znalazły się również teksty Z. Schroten-Czerniejewicz⁷⁴ i Hanny Rijk⁷⁵.

Wszystkie osoby wyżej wymienione, które współpracowały z czasopismami „Pol-Echo” i „Tak”, publikowały swoje teksty w kwartalniku, który w 1994 roku zaczęła wydawać Fundacja „Scena Polska”. Zastąpił on drukowane programy teatralne przygotowywane przed każdym przedstawieniem. Przy tworzeniu pierwszego numeru dużą rolę odegrała Anna Nevers-Kos z Belgii, redaktorka „Pol-Echa”, w którym Z. Schroten-Czerniejewicz zdobywała praktykę dziennikarską. Drugą osobą, z której rad

---

⁷¹ W. Eder, „*Pol Echo*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 4, Toruń 2005, s. 104.

⁷² Andrzej Tylko-Tylczyński- polski autor tekstów piosenek, dziennikarz, pisarz, satyryk. Urodził się 1.01.1925 r. w Poznaniu. Zmarł 11 lipca 2009 roku w Best, w Holandii. Po wojnie studiował w rodzinnym mieście na Wydziale Studiów Edukacyjnych, a także polonistykę i historię filmu w Warszawie. W 1948 r. zaczął pracować jako dziennikarz w „Głosie Wielkopolskim”, „Gazecie Poznańskiej” oraz „Tygodniku Demokratycznym”. Jeszcze w Poznaniu założył kabaret „Żarty z karty”. Zainteresowanie estradą było rodzinne. Jego ojciec był aktorem Teatru Polskiego w Poznaniu. Na początku lat 50. wyjechał do Warszawy i w stolicy rozpoczęło się jego życie artystyczne. Zadebiutował tekstem „Ten mały zegarek” w 1953 r., w założonym przez siebie kabarecie „Iluzjon”. Był też założycielem i kierownikiem literackim i artystycznym kabaretu „Panopticum” oraz zespołu „Wiślanie 69”. Na jego dorobek pisarski składa się kilkaset tekstów piosenek wykonywanych m.in. przez: Czesława Niemena, Piotra Szczepanika, Annę German, Irenę Santor, Marię Koterbską, Adę Rusowicz, Bohdanę Łazukę, Ludmiłą Jakubczak, Irenę Jarocką i Macieja Kossowskiego. Najbardziej znane to: „Augustowskie noce”, „Kochać” i „Goniąc kormorany”. Współpracował z tygodnikiem „Szpilki”. W 1972 r. założył czasopismo muzyczne „Non Stop”, którego był wieloletnim redaktorem naczelnym. Pod koniec lat 70. wyjechał do Holandii, gdzie zastał go stan wojenny. Współpracował tam z telewizją RTL. Współtworzył serial animowany o Muminkach i pisał scenariusze. W Holandii napisał też powieść „Kryptonim Jeździec Polski”, wydaną w Polsce w 2000 r. (Archive.today, <https://archive.is/gA0zZ>, [dostęp: 02.02.2021]).

⁷³ A. Tylko-Tylczyński, *Od redaktora*, „Tak” 1 (1994), s. 3.

⁷⁴ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Jak to ugryźć*, „Tak” 1 (1994), s. (17).

⁷⁵ H. Rijk, *Teatralny worek z potrzebami*, „Tak” 1 (1994), s. (17).

korzystała przewodnicząca „Sceny Polskiej” był Andrzej Niczyperowicz, sekretarz redakcji „Gazety Poznańskiej”⁷⁶. Pierwszym wydawcą i sponsorem kwartalnika był Alojzy Kuca, wydawca „Art & Business. Sztuka Polska i Antyki”. W 1996 roku „Scena Polska” trafiła do Drukarni Swarzędzkiej Stanisława i Marcina Witeckich⁷⁷. Przez następnych dwadzieścia lat kwartalnik ukazywał się w formie papierowej, ale od 2015 roku dostępny jest cyfrowo na stronie Fundacji, a nad jego składem i szatą graficzną czuwa Mariusz Mamet⁷⁸. Na stronie internetowej „Sceny Polskiej”, obok bieżących, można znaleźć również numery archiwalne. Od 2005 roku przez pięć lat czasopismo miało wkładkę młodzieżową „Zatem”, którą redagowała Natalia Schroten, składem i grafiką zajmowały się Zofia Strzelecka i Paulina Klich, a jedną z autorek była Joanna Hamrol⁷⁹.

W ciągu kilku lat uformował się interesujący zespół osób piszących dla „Sceny Polskiej”. Sekretarzem redakcji został Eugeniusz Brzeziński. Wśród autorów, którzy publikują do dziś znalazła się wspomniana wcześniej Anna François-Kos, podpisująca się wówczas nazwiskiem Nevers. Dziennikarka ukończyła filologię polską na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Do Belgii wyjechała w 1978 roku, gdzie pracowała w różnych czasopismach. Była również korespondentką między innymi „Świata Kobiety” i „Przekroju”. W „Scenie Polskiej” pisze o stosunkach polsko-belgijskich, zamieszcza teksty o życiu polonijnym w krajach Beneluxu oraz przybliża sylwetki zasłużonych rodaków na emigracji⁸⁰. Teksty o twórczości Wisławy Szymborskiej oraz o spotkaniach z artystami w kwartalniku zamieszczała nieżyjąca już Grażyna Brzezińska. O muzyce pisała Ewa Maria Wagner, absolwentka Konserwatorium Katowickiego i członkini Orkiestry Filharmonii Radiowej w Hilversum. E. Wagner jest również autorką „Het Tristan Akkoord” (tł. „Akord tristanowski”), powieści, która ukazała się jesienią 2019 roku w Amsterdamie. Znaczenie polskich przysłów przez dwa lata wyjaśniała Natalia Zweekhorst-Krüger, tłumaczka i inicjatorka projektu „Ik spreek Pools” („Mówię po polsku”) oraz innych działań mających na celu popularyzację języka

---

⁷⁶ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Kwartalnik „Scena Polska” ma 20 lat*, „Scena Polska” 4 (2014), s. 4-5.

⁷⁷ *Najlepsze takie pismo w Europie*, „Scena Polska” 4 (2014), s. 6.

⁷⁸ Z. Schroten-Czerniejewicz, *100 numerów pisma i 100 lat dla zespołu wydawniczo-redakcyjnego*, „Scena Polska” 3 (2019), s. 4.

⁷⁹ Informacje na temat działalności Fundacji „Scena Polska” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Zofią Schroten-Czerniejewicz, prezeską Fundacji „Scena Polska”, 07.12.2020 r., Utrecht.

⁸⁰ Anna François-Kos [online], <http://nagroda-joteyka.be/pl/2018/04/09/anna-kos-francois>, [dostęp: 27.05.2022].

polskiego wśród Holendrów. Elżbieta Niemczuk-Weiss, propagatorka kultury polskiej i wykładowczyni na uniwersytecie w Amsterdamie, również dzieliła się swoją wiedzą z czytelnikami kwartalnika. Popularnością cieszył się cykl jej autorstwa zatytułowany „Piszę, więc jestem”. W latach 2010-2014 członkiem redakcji czasopisma była Agnieszka Steur, autorka książek dla dzieci i młodzieży oraz felietonów o życiu na emigracji. Wśród autorów „Sceny Polskiej” znalazła się także Jolanta Offierska-Kiwertz, której teksty ukazują się w kwartalniku od 1995 roku. Zapiski z codziennych obserwacji i własne przemyślenia w „Scenie Polskiej” publikuje Alicja Grygierczyk mieszkająca w Limburgii. Robi to od 1999 roku. W gronie autorów kwartalnika pojawiła się również Yvonne Cichocki-Maréchal, tłumaczka i była Konsul Honorowa Rzeczypospolitej Polskiej w Heusden. Od kilku lat w czasopiśmie swoje artykuły zamieszcza Jolanta van Grieken-Barylanka, korespondentka polskiego radia mieszkająca w Holandii. Inni autorzy to Hanna Bross-Kania, Alek Silber, Małgorzata Bielas, Grzegorz Staśko, Rein Bakhuizen van den Brink, Michał Otrębski, Andrzej Skibniewski i Juliusz Burgin. „Scena Polska” ma również swoich korespondentów za granicą, a należą do nich: Dorota Hoffmann z Berlina, Andrzej Niewinny Dobrowolski z Göteborga, Tadeusz Rawa ze Sztokholmu i Grzegorz Worwa z Nowego Jorku. Autorzy mieszkający w Polsce to: Andrzej Niczyperowicz, Marek Zaradniak, Krzysztof Wodniczak i Marek Grądzki. Warto również wspomnieć, że długoletnim felietonistą „Sceny Polskiej” był Jan Kaczmarek z Kabaretu „Elita”. Kilka lat dla czytelników kwartalnika pisał również Krzysztof Daukszewicz, a obecnie swoje zabawne teksty zamieszcza w nim Jerzy Skoczylas⁸¹.

„Scena Polska” na swoich łamach zamieszcza również poezję, a najbardziej znaną poetką, z którą współpracowała redakcja była Wanda Sieradzka de Ruig⁸², autorka niezapomnianego przeboju „Nie płacz kiedy odjadę”, który napisała na początku lat

---

⁸¹ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Kwartalnik*, op. cit.

⁸² Wanda Sieradzka de Ruig, ps. Elżbieta (ur. 29.09.1923 w Łodzi, zm. 01.01.2008 w Haarlem) – polska dziennikarka, tłumaczka, poetka, autorka tekstów piosenek i scenariuszy telewizyjnych. Była członkinią Związku Polskich Autorów i Kompozytorów. W czasie II wojny światowej była łączniczką wydziału prasowo-wydawniczego VI oddziału Sztabu Komendy Głównej Armii Krajowej. Jako poetka debiutowała w 1945 r. w Szwajcarii i w tym samym roku rozpoczęła pracę w służbie dyplomatycznej. Od 1950 r. pracowała jako dziennikarka. W latach 1960–1988 była członkiem Redakcji Programów Rozrywkowych TVP. Prowadziła autorski program telewizyjny „Zza wachlarza pani Wandy”. Była tłumaczką sztuk teatralnych i filmów fabularnych. Od 1986 r. mieszkała w Aerdenhout. Aktywnie uczestniczyła w życiu kulturalnym holenderskiej Polonii. Była redaktorką kwartalnika „Scena Polska” w Holandii i działaczką Fundacji „Scena Polska” w Holandii. W 2006 roku wydała tomik zawierający teksty napisanych przez nią piosenek oraz stare i najnowsze wiersze. („Nie płacz kiedy odjadę” – premiera filmu poświęconego Wandzie Sieradzkiej <https://www.polin.pl/pl/wydarzenie/nie-placz-kiedy-odjade-projeckja-filmu-poswieconego-wandzie> [dostęp: 27.05.2022]).

sześćdziesiątych⁸³. W 2009 roku, już po śmierci poetki, w czasopiśmie pojawiła się stała rubryka „Salon Poetycko-Muzyczny im. Wandy Sieradzkiej”⁸⁴, w której przypominane są jej wiersze oraz publikowane są utwory debiutantów. W. Sieradzka de Ruig była także członkiem zespołu redakcyjnego i służyła mu swoim doświadczeniem. Bardzo dbała o poziom językowy zamieszczanych w kwartalniku tekstów⁸⁵. Swoje wiersze w „Scenie Polskiej” publikowały także wspomniana wcześniej Ewa Wagner oraz Agnieszka Sadlakowska, która debiutowała w 1984 roku jako poetka w piśmie „Radar”. Jej nastrojowe wiersze oraz prozę można znaleźć, nie tylko w prasie, ale też na stronie, którą prowadzi⁸⁶. Inną poetką, której utwory popularyzuje „Scena Polska”, jest Elżbieta Wicha-Wauben, autorka tomików poezji „Schijnbare werkelijkheid. Polderminiaturen” (tł. „Pozorna rzeczywistość. Miniatury polderów”) oraz „Landschap met reizigers” (tytuł polski: „Krajobraz z wędrowcami”). Ten drugi ukazał się również w Polsce⁸⁷.

Wymienieni wyżej autorzy i poeci, to tylko część osób związana ze „Sceną Polską”. Redakcja kwartalnika otwarta jest na współpracę i w czasopiśmie przez prawie trzydzieści lat pojawiło się wiele tekstów i utworów czytelników, którzy chcieli podzielić się swoją opinią lub interesującym tematem. Fakt, że czasopismo tworzą ludzie z całego świata daje mu specyficzny charakter. Kwartalnik wydawany jest tylko w języku polskim, ale zagadnienia, które są w nim poruszane nie dotyczą jedynie Polonii w Królestwie Niderlandów. Na pewno znajdują się w nim teksty bliskie ludziom związanym ze „Sceną Polską”, a tym samym zainteresowanych polską kulturą, a przede wszystkim kinem i teatrem.

Osobną kategorią czasopism są te, które koncentrują się na oświacie polonijnej i wydawane są przez podmioty ją organizujące, czyli Forum Polskich Szkół w Holandii (FPSN) i poszczególne szkoły. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych na terenie Holandii działało kilka szkół sobotnich dla polskich dzieci i to dla nich powstało pismo „Forum”.

---

⁸³ Tekst piosenki „Nie płacz kiedy odjadę” napisanego dla Marino Mariniego w 1960 r. znalazł się m.in. w tomiku wierszy Wandy Sieradzkiej de Ruig pod tym samym tytułem wydanym w Warszawie w 2005 r. Do wydania tej książki przyczynił się m.in. sekretarz redakcji kwartalnika „Scena Polska”, Eugeniusz Brzeziński. W tomiku zamieszczono m.in. teksty utworów poetki, które napisała już po osiedleniu się w Holandii w 1986 r. (W. Sieradzka de Ruig, *Nie płacz kiedy odjadę*, Warszawa 2005).

⁸⁴ Z. Schroten-Czerniejewicz, *Salon poetycko-muzyczny im. Wandy Sieradzkiej*, „Scena Polska” 1 (2009), s. 8-9.

⁸⁵ Informacje na temat działalności Fundacji „Scena Polska” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Zofią Schroten-Czerniejewicz, prezeską Fundacji „Scena Polska”, 07.12.2020 r., Utrecht.

⁸⁶ *Proza i poezja*,

https://agnieszkasadlakowska.pl/tl/?fbclid=IwAR2xbz5NFtEPN7wdpfo_hZ9Jiktch2qM0v8rVWd_gYm_sHvbIXAigTyXYek, (dostęp: 17.11.2020)

⁸⁷ *Elżbieta Wicha-Wauben* [online] https://werset.pl/74_elzbieta-wicha-wauben, [dostęp: 27.05.2022].

Redaktorką tego kwartalnika była Ewa Dudek, a wydawało je FPSN. Ukazywało się w latach 1998-2000. Na jego łamach informowano przede wszystkim o wydarzeniach dotyczących życia oświatowego. Forum od 1996 roku zrzeszało placówki polonijne, a przepływ informacji między nauczycielami i rodzicami oraz pomiędzy poszczególnymi placówkami był bardzo ważny. W tamtym okresie współpracowało ze sobą dziesięć placówek i każda mogła publikować własne teksty i ogłoszenia na łamach kwartalnika. Redaktorkami i redaktorami poszczególnych wydań były różne osoby. Początkowo Ewie Dudek pomagała Elżbieta Kłoszewska ze szkoły w Eindhoven. Z czasem dołączyła Dorota Hulsenboom-Perłowska z Tilburga. Wśród osób publikujących w „Forum” znajdowali się ponadto: Elżbieta Kasprzak, Elżbieta Niemczuk-Weiss, Katarzyna Stanisławczyk, Maria Kavelaars-Domańska, ksiądz Sławomir Trypuć, Stefan Żaczekiewicz, Patryk Peltonen, Marquerite Brouwer, Małgorzata Evertse-Smółka, Renata Rouweler-Grech i Ewa Sochańska. Kwartalnik miał takie działy jak: „W naszych szkołach”, „Nasze dzieci powiedziały”, „Kronika wydarzeń”, „Co, gdzie, kiedy” oraz udostępniał informacje teleadresowe szkół z nazwiskami prowadzących. Pojawiały się również żarty oraz „Poradnik komputerowy”, którego autorką była E. Dudek (nr 4). Z kolei M. Evertse-Smółka ze szkoły w Nijmegen publikowała teksty dotyczące polskiej wymowy i porady logopedyczne (nr 6). Pojawiały się artykuły związane ze świętami oraz obchodami jubileuszowymi. „Forum” miało 260 egzemplarzy nakładu. Było formatu A5, a liczba stron nie przekraczała 30, na przykład czwarty numer miał 16 stron, a szósty- 27. Pismo „Forum” zostało zastąpione stroną internetową FPSN: <https://www.fpsn.nl/pl>, na której oprócz informacji praktycznych znajdują się również artykuły, które wcześniej publikowano drukiem. Oprócz ogólnych informacji o Forum, znajdziemy tam artykuły o organizowanych od 2016 roku obchodach dnia dwujęzyczności oraz o „Wakacyjnym Konkursie Fotograficznym”. Poza tym na stronie znajdują się informacje dla nauczycieli i rodziców. Jest też dział „Polonia” i dane kontaktowe nie tylko Zarządu Forum, ale też wszystkich zrzeszonych szkół. Aktualnie jest ich 20⁸⁸.

FPSN wydaje gazetkę okolicznościową „Wierszowisko”. W numerze jubileuszowym znalazły się wspomnienia pomysłodawców i uczestników festiwalu,

---

⁸⁸ Forum Polskich Szkół w Holandii, <https://www.fpsn.nl/pl>, (03.02.2022)

zebrano także fakty dotyczące historii tego wydarzenia. Całość zilustrowano zdjęciami występów dzieci i osób, które angażowały się w organizację tego przedsięwzięcia⁸⁹.

Gazetki szkolne nie zawsze ukazują się regularnie ale w archiwach można znaleźć wydania okolicznościowe, takie jak na przykład dwujęzyczna gazетка wydana w Bredzie 24 kwietnia 1999 roku. Liczyła ona 32 strony i zawierała między innymi podsumowanie roku szkolnego 1998/1999⁹⁰. W 2002 roku Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Hadze wydał „Gazetkę Szkolną” z okazji zakończenia nauki. Miała 45 stron i zawierała prace plastyczne dzieci, wierszyki i wypracowania a na jej początku wymieniono wszystkich 41 uczniów szkoły. Gazetka, podobnie jak ta z Bredy, była formatu A4 i wydano ją metodą powielaczową. W SPK w Hadze do wydawania periodyku powrócono w roku 2009. Gazetka miała tytuł „Ostatni Dzwonek”⁹¹ i ukazywała się do czerwca 2017 roku raz lub dwa razy w roku szkolnym w nakładzie co najmniej 100 egzemplarzy. Gazetkę przesyłano do ORPEG-u oraz Biblioteki Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii w Poznaniu. „Ostatni Dzwonek” znalazł się również w zasobach Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy. Redaktorką gazetki była Grażyna Gramza, a w prace redakcyjne zaangażowana była młodzież z Samorządu Uczniowskiego SPK. W gazetce zamieszczano wywiady z gośćmi, na przykład w 2009 roku był to prof. Krzysztof Skubiszewski, z którym rozmowa ukazała się w drugim numerze „Ostatniego Dzwonka”⁹². W 2017 roku uczennica Karolina Ziaber rozmawiała z prof. Piotrem Hofmańskim, sędzią Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze, dziś jego prezesem⁹³. Na łamach pisemka drukowano konkursowe prace dzieci- rysunki, zdjęcia, teksty i wiersze. W „Ostatnim Dzwonku” ukazywały się podziękowania dla osób zasłużonych dla szkoły oraz przedstawiano nowych nauczycieli. Jak każda gazетка szkolna „Ostatni Dzwonek” obejmował swym zasięgiem przede wszystkim rodziców uczniów szkoły i osoby z nią związane, ale część artykułów lub prac uczniów przesyłano do miesięcznika „Pod Wiatr”, które jest czasopismem młodzieżowym, wydawanym od 1993 roku w Bydgoszczy. Jego założycielem i redaktorem naczelnym jest Mirosław Twaróg, a autorami artykułów młodzież- pasjonaci dziennikarstwa, literatury, filmu, sztuki i fotografii. Czasopismo czytane jest w 500 środowiskach polonijnych 95

---

⁸⁹ „Wierszowiskowa Gazetka Jubileuszowa”, pod red. W. Pankiw i in., Malden 2015.

⁹⁰ „Schoolkrant 1998-1999: Polska Szkoła Breda”, 24 april 1999.

⁹¹ „Ostatni Dzwonek” 1 (2009) [online],

<http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/docmetadata?id=18010&from=publication> [dostęp: 08.01.2022].

⁹² K. Skubiszewski, Wywiad, rozm. przepr. M. Bos-Karczewska, „Ostatni Dzwonek” 2 (2009), s. 1-2.

⁹³ P. Hofmański P., Człowiek bowiem musi zostać wierny swoim zasadom i swoim przekonaniom, rozm. przepr. K. Ziaber, „Ostatni dzwonek” 15 (2017), s. 1-2.

krajów⁹⁴. W 2010 roku szkoła prowadziła razem z Hofstad Lyceum i szkołą polonijną z Rotterdamu projekt dotyczący twórczości Fryderyka Chopina i z tej okazji 13 listopada ukazało się dwujęzyczne wydanie gazetki⁹⁵. Jednak podstawowym językiem, w którym redagowano „Ostatni Dzwonek”, był język polski, a pismo miało informować zainteresowanych, o tym, co wydarzyło się w szkole w ostatnim roku i taką rolę spełniało.

W 2010 roku zaczęto publikować informator szkoły polskiej przy PMK w Amsterdamie zatytułowany „Nasza Szkoła”, a redagowała go Ewa Dudek, nauczycielka ze szkoły przy parafii „Ducha Świętego”⁹⁶. Wydano 30 numerów tego pisma. Miało ono podobny charakter do innych tego typu publikacji.

W związku z napływem polskich pracowników, którzy z czasem zakładali rodziny lub sprowadzali je z kraju, w 2017 roku ukazał się „Informator edukacyjny”, który wydała fundacja „Kreda” z Lisse. Broszura zawiera informacje dotyczące między innymi niderlandzkiego systemu opieki nad dzieckiem, systemu edukacji miejscowej oraz polonijnej, wiadomości na temat uznawalności polskich dyplomów w Holandii oraz praktyczne wskazówki dla rodziców, którzy chcieliby wrócić do Polski. Jest to praca zbiorowa, która powstała dzięki współpracy „Kredy” z przedstawicielami SPK w Hadze oraz FPSN. Druk „Informatora” sfinansowała Ambasada RP w Hadze⁹⁷.

W latach 2014-2018 szkoła przy ambasadzie RP oraz fundacja „Kreda” organizowały co roku konferencję „Zrozumieć dwujęzyczność”. W 2016 roku dzięki tygodnikowi „Niedziela.nl” ukazała się książka „Codzienna dwujęzyczność”, która stała się jednym z ważniejszych osiągnięć tych spotkań. Autorką poradnika jest Agnieszka Steur⁹⁸. Książka jest nadal aktualizowana i wznawiana.

Od jesieni 2002 roku dwa razy w roku wydawany był biuletyn „In het Spoor van de Divisie. Śladami Dywizji”, który otrzymywali członkowie Stowarzyszenia 1. Polskiej Dywizji Pancерnej Niderlandy. Redagowali go: Krystyna Konowrocka-Stopa, Adrian Stopa, Albert Bugaj (do listopada 2015) oraz Franjo Bogdanowicz. Oprócz spraw organizacyjnych, takich jak sprawozdania z zebrań członków Stowarzyszenia, biuletyn zamieszczał informacje o historii 1. PDP, kombatanach i wydarzeniach dotyczących obchodów jubileuszowych oraz promował książki, filmy i czasopisma wojenne. W

---

⁹⁴Pod Wiatr, <http://podwiatr.pl>, (22.01.2022)

⁹⁵ „Ostatni Dzwonek” 5 (2010).

⁹⁶ „Nasza Szkoła. Informator Szkoły Polskiej Misji Katolickiej « Amsterdam »” 1 (2010).

⁹⁷ *Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii*, red. K. Eckardt, G. Gramza, Haga 2017.

⁹⁸ A. Steur, *Codzienna dwujęzyczność*, Haga 2017.

każdym numerze znajdowało się kalendarium obchodów rocznie związanych z wyzwaniem Holandii, w których brali udział przedstawiciele Stowarzyszenia 1. Polskiej Dywizji Pancерnej Niderlandy⁹⁹. Od 2019 roku na stronie Stowarzyszenia zamieszczane są biuletyny online. Nie podaje się personaliów osoby redagującej, ale tematyka jest podobna jak w „In het Spoor van de Divisie”. Językiem wersji drukowanej biuletynu i tej dostępnej w Internecie, jest język niderlandzki¹⁰⁰.

Od czasu kiedy Polska weszła do Unii Europejskiej, w Holandii zamieszkało wielu Polaków, z których część planowała zostać na stałe. Jednak większość deklarowała zamiar powrotu do kraju i nie wyrażała chęci nauki języka niderlandzkiego. To dla nich zaczęły ukazywać się czasopisma w języku polskim, i to w dużych nakładach. Wówczas jeszcze nie dysponowano smartfonami, a większość Polaków nie miała dostępu do Internetu, więc, podobnie jak w kraju, popularnością cieszyły się gazety drukowane.

Po otwarciu holenderskiego rynku pracy dla Polaków (2007) polskojęzyczne czasopisma były dostępne w każdym polskim sklepie, a nawet na stacjach kolejowych. Różne gazety próbowały znaleźć swoją grupę docelową wśród czytelników polonijnych. Najtrwalszą i najlepiej rozpoznawalną z nich był i jest tygodnik „Niedziela.nl”. Inne, nie dając sobie rady z konkurencją lub brakiem zainteresowania, zniknęły. Od 2016 roku, kiedy przestała ukazywać się gazeta w formie papierowej, portal „Niedziela.nl” jest najbardziej popularnym wśród niderlandzkiej Polonii, a miesięczna liczba odwiedzin tej witryny wynosi 658 tys. Dla porównania podobne pod względem publikowanych treści „Fakty.nl” mają tylko 154 tys. wejść na miesiąc¹⁰¹.

„Niedziela.nl” wywodzi się z gazetki kościelnej, która ukazywała się w parafii „NMP Gwiazdy Morza” w Rotterdamie. Jej założycielem i wydawcą był Krzysztof Birlet. Początkowo tygodnik nastawiony był przede wszystkim na drukowanie ogłoszeń i informowanie o ciekawych wydarzeniach. W 2004 roku „Niedziela.nl” miała nakład 5 tys. egzemplarzy¹⁰². Z czasem przybywało interesujących tematów i artykułów. Od 17

---

⁹⁹ *Redactie en info*, „In het spoor van de divisie. Śladami Dywizji” 28 (2016), s. 4.

¹⁰⁰ *Nieuwsbrief. Vereniging 1e Poolse Panserdivisie Nederland* [online], <http://www.vereniging-1epoolsepanserdivisie-nederland.nl/index.html>, [dostęp: 22.01.2022].

¹⁰¹ A. Skibniewski z „Wiatrak.nl” zrobił w 2021 r. zestawienie stron internetowych, w którym podał liczbę miesięcznych odwiedzin: Niedziela.nl- 659 tys.; Fakty.nl- 154 tys.; Polonia.nl- 151 tys.; Wiatrak.nl- 81 tys.; Mojaniderlandia.pl- 39 tys.; Mojaholandia.nl- 28 tys.; Glosppolski.nl- 28 tys.; Naszaholandia.pl- 21 tys. (*Najpopularniejsze polskie strony w Holandii* [online], <https://www.wiatrak.nl/23397/najpopularniejsze-polskie-strony-w-holandii>, [dostęp: 12.01.2022]).

¹⁰² Informacje na temat „Niedziela.nl” pochodzą m.in. z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę z Krzysztofem Birletem, założycielem i właścicielem najpierw biuletynu parafialnego NMP Gwiazdy Morza w Rotterdamie, później tygodnika „Niedziela.nl” oraz portalu informacyjnego: <https://www.niedziela.nl>, 22.04.2022, Eindhoven.

lat za skład i treść „Niedziela.nl” odpowiedzialna jest Ewa Laurecka. Od marca 2010 roku w tygodniku pracuje także dziennikarz Łukasz Koterba¹⁰³. Drugą osobą, której nazwisko regularnie pojawia się na portalu jest Agnieszka Steur. Od 2016 roku ukazują się jej felietony zatytułowane „Ciepłe myśli na holenderską niedzielę”. A. Steur w tygodniku publikowała już wcześniej, ale nie miała własnej rubryki. Poza tym „Niedziela.nl” publikuje artykuły innych autorów, bezpłatnie udostępnia miejsce członkom różnych organizacji polonijnych, aby mogli informować na temat ich działalności. Papierowe wydanie liczyło 14 stron i miało kilka działów: „Co, gdzie, kiedy”, „Holandia”, „Rozrywka”, „Reklamy i ogłoszenia drobne”, „Wiadomości” i „Biznes”. Obecnie na portalu można znaleźć podobne zakładki: „Co, gdzie, kiedy”, „Informator”, „Ogłoszenia”, „Reklama” i „Oferty pracy”. Ogłoszenia są redagowane również w języku angielskim. Osoby, które szukają informacji na temat życia codziennego w Holandii, znajdą 71 artykułów na ten temat. Ci, którzy szukają atrakcji turystycznych mogą przeczytać o tym 52 teksty oraz 39 artykułów tylko o samych muzeach w Holandii¹⁰⁴. Na portalu są informacje z danymi teleadresowymi Ambasady i Konsulatu RP w Hadze, polskojęzycznych lekarzy i stomatologów, parafii, sklepów i restauracji. Na stronie „Niedziela.nl” znajdują się również dane adwokatów i doradców, tłumaczy, księgowych, szkół polonijnych, ośrodków prowadzących kursy (przede wszystkim językowe) oraz adresy różnych firm. Przez lata działalności „Niedziela.nl” stała się rozpoznawalnym medium, tym bardziej, że jej właściciel, K. Birlet, angażował się w różne społeczne inicjatywy oraz sponsorował wiele wydarzeń polonijnych¹⁰⁵. Za swoją pracę i zaangażowanie w życie Polonii w 2020 roku został nagrodzony przez prezydenta RP Srebrnym Krzyżem Zasługi¹⁰⁶.

---

¹⁰³ Łukasz Koterba jest absolwentem uniwersytetów we Wrocławiu i Amsterdamie. Ukończył dziennikarstwo i komunikację społeczną oraz niderlandystykę. Poza pracą w tygodniku, prowadzi stronę o współczesnej literaturze niderlandzkiej (pisarzemowia.nl, schrijversspreken.nl) oraz popularyzuje polską literaturę w Holandii. Od 2014 roku bierze udział w projekcie „Poolseliteratuur.nl”, którego celem jest m.in. zainteresowanie niderlandzkich i belgijskich wydawców książkami polskich pisarzy. (<https://pisarzemowia.nl/lukasz-koterba>, [dostęp: 02.02.2020]).

¹⁰⁴ To liczba tekstów, które można było znaleźć na stronie niedziela.nl dzięki funkcji „szukaj” w dniu 12 lipca 2021 roku.

¹⁰⁵ M.in. w 2016 roku był wydawcą broszury autorstwa Agnieszki Steur „Codzienna Dwujęzyczność”, która została wydrukowana na konferencję „Zrozumieć dwujęzyczność” organizowaną w latach 2014-2019 przez Szkolny Punkt Konsultacyjny przy Ambasadzie RP w Hadze oraz Fundację „Kreda” z Lisse. Wspiera „Wierszowisko” oraz szkoły polonijne fundując np. nagrody.

¹⁰⁶ Breda. Spotkanie z przedstawicielami Polonii [online], <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/ordery-i-odznaczenia/art,490,odznaczenia-za-zaslugi-w-rozwijaniu-polsko-holenderskiej-wspolpracy.html>, [dostęp: 13.07.2021].

19 lutego 2008 roku w sieci pojawił się serwis internetowy dla Polaków w Holandii: „PoPolsku.eu”. Dziś pod tym adresem już go nie znajdziemy. Jednocześnie wydawany był tygodnik „PoPolsku” w nakładzie 50 tys. egzemplarzy¹⁰⁷. Gazeta była bezpłatna, rozdawana tam, gdzie przebywali Polacy, czyli w agencjach pracy, polskich sklepach i kościołach. Tygodnik był inicjatywą biznesmena z Tilburga, Jurgena Jansena, właściciela biura pracy „Certico”. Jego ukazanie się poprzedziła niezwykle intensywna kampania reklamowa we wszystkich niderlandzkich mediach. Prasa, radio i telewizja przez kilka dni informowały o tej nowej polskojęzycznej gazecie. Pierwsze dwa numery „PoPolsku” były sponsorowane także przez polską Ambasadę, co wzbudziło duże kontrowersje. Pojawiły się głosy, że polska placówka dyplomatyczna nie powinna wspierać agencji pracy, ponieważ nie miały one dobrej reputacji. Oskarżano je o wyzysk i nieuczciwe warunki zatrudnienia pracowników z Europy Środkowej. Od roku 2010 „PoPolsku” wydawane było już tylko jako dwutygodnik i coraz bardziej zwracało się w stronę wydawnictwa internetowego. 21 lipca 2011 roku sąd w Bredzie ogłosił upadłość pisma¹⁰⁸, jednak dwa lata później wróciło na rynek. Reklamowano je jako wydawnictwo informacyjno-edukacyjne i zanim pojawiło się w sprzedaży zapowiadano je w „Omroep Zeeland”¹⁰⁹. Czasopismo przejęła Angelique van 't Riet¹¹⁰, która współpracowała z ANP czyli Het Algemeen Nederlands Persbureau BV, Niderlandzkim Biurem Prasowym, którego wiadomości wykorzystywano na łamach pisma. Zdjęcia i artykuły po niderlandzku przygotowywał Arnold Nienhuis, odpowiedzialny również za promocję czasopisma¹¹¹. Strona odnowionego „PoPolsku.nl” była dwujęzyczna i pojawiła się na Facebooku oraz Twitterze. Papierowy dwutygodnik wydawany był w 40 tys. egzemplarzy. Redakcja znajdowała się w Ter Aar, pracowali w niej polscy oraz niderlandzcy dziennikarze: Małgorzata Bruins, Rafał Długosz, Anna Knappen-Potyrała, Victor Brenntice, Marjolein van Driel, Charlotte de Meyers, Fred Steenbergen, Rebecca van der Voort, Welmoed Post i Sytse Bruinsma. W stopce wymieniono jeszcze dwie

---

¹⁰⁷ W latach 2008 – 2011 funkcjonowała strona „PoPolsku.eu” oraz papierowy tygodnik „PoPolsku”. W okresie od 2013 – 2015 działała strona „PoPolsku.nl” oraz wydawano dwutygodnik „PoPolsku”.

¹⁰⁸ Zob. *Polskie gazety w Holandii* [online], <https://www.wiatrak.nl/10775/polskie-gazety-w-holandii>, [dostęp: 13.07.2021].

¹⁰⁹ *Poolse krant poPolsku in Zeeland verspreid* [online], <https://www.omroepzeeland.nl/nieuws/62273/Poolse-krant-poPolsku-in-Zeeland-verspreid>, [dostęp: 13.-7.2021]

¹¹⁰ *Angelique van 't Riet* od 1999 roku prowadzi w Holandii zajęcia na Uniwersalnej Akademii Flirtowania, którą sama założyła. Jest specjalistką od samorozwoju i samoświadomości oraz autorką książek. (<https://nl.linkedin.com/in/angeliquevanriet>, [dostęp: 13.07.2021]).

¹¹¹ *Arnold Nienhuis* [online], <https://nl.linkedin.com/in/arnoldnienhuis>, [dostęp: 13.07.2021].

osoby, które posługiwały się pseudonimami: Carolus i Minnie. Przy poszczególnych numerach współpracowano z różnymi osobami, ale koncepcja czasopisma należała do Angelique van 't Riet oraz Guido Keutgena¹¹². Zastępczynią redaktorki naczelnej została na krótko Anna Gregorowicz¹¹³. Czasopismo miało stałe rubryki: „Mężczyzna”, „Sport”, „Show”, „Kobieta”, „Relaks”, „Praca”, „Życie”, „Rekreacja”, „Zdrowie”, „Kultura i sztuka”, „Książka”, „Rubryka dla Smyka”, „W kraju i za granicą” oraz „Czas wolny”. Regularnie pojawiały się także lekcje niderlandzkiego. Od czasu do czasu poruszano inne tematy, na przykład „Kariera i rozwój”. Papierowe „PoPolsku” ukazywało się od stycznia 2013 do grudnia 2015 roku, czyli przez trzy lata. Ogłoszenia i informacje, które zamieszczano w dwutygodniku są już nieaktualne, ale wartości nie straciły wywiady z przedstawicielami Polonii, które rozpoczynały każdy numer. Przeglądając rankingi popularności portali polonijnych, „PoPolsku.nl” w 2015 i 2018 roku znajdziemy na dziesiątym miejscu (Tabela 28).

Od października 2008 roku zaczęła ukazywać się drukiem „Niderlandia.nl”. Była to gazeta informacyjno-ogłoszeniowa Polonii mieszkającej w Hadze i Rotterdamie. „Niderlandia.nl” wybrała sobie jako logo wiatrak i od piątego numeru zamieszczała wybrane artykuły Andrzeja Skibniewskiego¹¹⁴. Obecnie już się nie ukazuje.

W listopadzie 2009 roku w Belgii, zaczęły ukazywać się, jako miesięcznik firmowy, „Nowinki”. Były i są wydawane bezpłatnie przez Nowinki VZW¹¹⁵ w nakładzie 10 tys. egzemplarzy. Z czasem nakład zwiększył się do 20 tys. egzemplarzy i swoim zasięgiem objął około 50 tys. odbiorców, także w Holandii. Redaktorką naczelną w 2009 roku została Katarzyna Ligocka i tę funkcję pełni do dziś. „Nowinki” miały przez krótki czas edycję holenderską¹¹⁶. W latach 2015-2017 dla „Nowinek” pisały między innymi A. Steur¹¹⁷ i A. Gregorowicz. Ukazywały się również artykuły wysyłane przez Forum Polskich Szkół w Holandii¹¹⁸ i SPK w Hadze¹¹⁹. Współpracowniczką w dziale reklamy była Joanna Hoppe¹²⁰.

---

¹¹² *PoPolsku. Wiadomości i informacje na temat życia i pracy w Holandii* 1 (2014), s. 3.

¹¹³ *PoPolsku. Wiadomości i informacje na temat życia i pracy w Holandii* 2 (2015), s. 3.

¹¹⁴ *Polskie gazety w Holandii...* op. cit.

¹¹⁵ VZW, czyli vereniging zonder winstoogmerk- osobowość prawna w Belgii dla organizacji non-profit.

¹¹⁶ Zob. *Nowinki. O nas* [online], <https://www.nowinki.be/node/60>, [dostęp: 10.01.2022].

¹¹⁷ A. Steur, *To wielka tajemnica, ale krasnale są wśród nas*, „Nowinki” 10 (2015) s. 2-3.

¹¹⁸ K. Voeselek, *18 lat istnienia Polskiej Szkoły w Bredzie*, „Nowinki” 9 (2015), 18-19.

¹¹⁹ G. Gramza, *Edukacja w Holandii- szkoła podstawowa*, „Nowinki” 9 (2015), s. 6-9.

¹²⁰ Joanna Hoppe w Holandii mieszka od 2009 r. Była właścicielką firmy JManager. Obecnie prowadzi „Karczmę Polski Stół” w Hadze. J. Hoppe angażuje się w wydarzenia takie jak WOŚP (sztab w Schiedam) i Wierszowisko. Była współorganizatorką eventu „Proste Reguły”, w ramach którego Polacy mogli otrzymać bezpłatną pomoc prawną. Poza tym promuje polskie firmy na rynku holenderskim i

Od 2010 roku w Holandii wydawany jest kwartalnik „Pracuś.nl”, dwujęzyczne czasopismo, które ukazuje się cztery razy w roku w nakładzie 3 tys. egzemplarzy. Tytuł nawiązuje do etosu pracy, z jakiego słyną Polacy w Holandii. Misją kwartalnika było i jest pomaganie Polakom w odnalezieniu się w sytuacji emigracyjnej, informowanie o ich prawach i obowiązkach w Holandii oraz o ważnych wydarzeniach kulturalno-sportowych. Chcąc dotrzeć do większej liczby czytelników stworzono wersję cyfrową. W skład redakcji w 2015 roku wchodził M. Lobos, M. Łukaszek i J. Zielazny, a z kwartalnikami współpracowali: M. Burzyński, J. de Vries, K. Gronowska, W. Malik i E. Smits¹²¹. Redakcją końcową i tłumaczeniami zajmował się Marcin Kruszyński¹²². Aktualnie bieżące informacje zamieszczane są również na profilu Facebooka. W 2016 i 2017 roku ukazały się dodatki historyczne. Pierwszy, „Cześć i chwała bohaterom”¹²³, przypominał o żołnierzach wyklętych, a drugi zatytułowany „Budel-Dorplein” dotyczył historii Polaków, którzy osiedlili się w tej brabantkiej miejscowości po II wojnie światowej. Dodatek wydrukowano w 4 tys. egzemplarzy, jest też dostępny w sieci¹²⁴.

Krótko po ukazaniu się na rynku „Pracuś.nl” pojawił się także „GoniecPolski.nl”. W maju 2013 roku, kilka miesięcy od jego powstania, redaktorką naczelną została Danuta Gancarz, która prowadzi to czasopismo do dziś. Od stycznia 2012 roku redaktorami byli M. Wikiera i M. Szremska. Wydawcą tego pisma dla Polaków mieszkających w Belgii i Holandii jest „GoniecPolski.nl” wpisany do rejestru Kvk w Hadze pod numerem 51271826. Podobny portal działa już od 2002 roku w Wielkiej Brytanii. Papierowa wersja kwartalnika „GoniecPolski.nl” ukazywała się do numeru 201. Wiadomości bieżące i numery archiwalne dostępne są na stronie internetowej¹²⁵. Początkowo „GoniecPolski.nl” był miesięcznikiem i zamieszczał przede wszystkim artykuły informacyjne, przydatne emigrantom w życiu codziennym oraz reklamy. Zamieszczano także przedruki z innych gazet, a jedyne autorskie teksty podpisane były

---

wspiera fundację „Białe Orły”. Dystrybuowała również „Nowinki”, starając się dotrzeć z informacją w języku polskim do Polaków w całej Holandii. (*Polonus Roku w Holandii*, „Nowinki” 10 (2015), s. 14.).

¹²¹ Redakcja, „Pracuś” 4 (2015), s. 10.

¹²² Marcin Kruszyński, ur. 1975, od 30 lat mieszka i pracuje w Holandii. Jest działaczem społecznym i polonijnym. Od 2010 r. jest redaktorem naczelnym kwartalnika „Pracuś.nl” oraz byłym dyrektorem Fundacji „Białe Orły”. Jest także prezesem stowarzyszenia „Kryptonim T-IV”. Pasjonuje się historią i publikuje artykuły dotyczące historii najnowszej (*Historia. Cześć i chwała bohaterom*, dodatek do *Pracuś.nl* 2016, s. 3).

¹²³ *Historia. Cześć i chwała bohaterom* [online], <http://pracus.nl/magazyn/Pracus-Historia.pdf>, [dostęp: 10.01.2022].

¹²⁴ *Historie. Budel-Dorplein* [online], <http://www.pracus.nl/?fbclid=IwAR1Wl028bogwrrpHVsuUUtOmI19NV6YCsPBPjOic6OLViEwCG6Q6WxwGKzDo8>, [dostęp: 10.01.2022].

¹²⁵ *Wydania archiwalne* [online], <http://goniecpolski.nl/wydania-archiwalne>, [dostęp: 10.01.2022].

przez Annę Mamczurę¹²⁶ i redaktorkę, Monikę Szremską. Z czasem zaczęły pojawiać się również artykuły innych osób. Kwartalnik miał „Galerię zdjęć czytelników” oraz „Pytania do eksperta”. Każdy mógł poradzić się w różnych sprawach, wysyłając list lub mail na adres redakcji. W gazecie drukowano ogłoszenia o pracę, które teraz znajdują się w osobnym dziale portalu. Poza tym, oprócz „Strony głównej”, znajdziemy tam zakładki: „Praca i życie w Holandii”, „Newsy z Holandii”, „Rozmaitości” oraz „Konkurs”, „Galerię”, „Ogłoszenia” i „Kontakt”. „Goniec.nl” zajmuje dziesiąte miejsce w rankingu popularności wśród holenderskiej Polonii w 2019 roku¹²⁷.

W dniu 1 lipca 2018 roku ukazał się bezpłatny informator polonijny „Nasze-radio.nl”. Można go było otrzymać w czterdziestu miejscach w Holandii, ale wydawany był przede wszystkim dla Polaków w Brabancji. Redaktorem naczelnym tej gazetki został Arkadiusz Małecki. Artykuły, które w niej publikowano, to przede wszystkim informacje praktyczne takie jak wysokość podatków czy stawki mandatów¹²⁸. Ważną część wydania stanowiły ogłoszenia. Poza tym ukazywało się dużo sensacyjnych i szokujących wiadomości takich jak informacja w pierwszym numerze o próbie porwania dziewczynki w Weert¹²⁹. Informator był uzupełnieniem audycji radiowych, które nadawało radio internetowe od 2017 roku. Reklamowało się ono jako „Pierwsze polskie radio w Holandii”¹³⁰, co było nadużyciem, bo wcześniej działało już radio w Amsterdamie¹³¹. Audycje przygotowywali Mieczysław Kowalik i Przemysław Adamczyk. W radiu emitowano wiadomości, oferty pracy, muzykę i lekcje niderlandzkiego, prowadzono zróżnicowane tematycznie rozmowy. Jako przykład można podać Audycję Specjalną z 12 grudnia 2017 roku dotyczącą rozliczeń podatkowych, w której gościem była Karolina Oleszkiewicz z Urzędu Podatkowego¹³². „Nasze-radio.nl” miało stronę internetową, która obecnie jest niedostępna. Zastąpił ją profil na Facebooku o tej samej nazwie¹³³.

---

¹²⁶ A. Mamczura, *Kanały holenderskie*, GoniecPolski.nl 1 (2012), s. 4.

¹²⁷ *Najpopularniejsze polskie strony w Holandii...* op. cit.

¹²⁸ *Zobacz, o ile wzrosną stawki mandatów w 2019 roku*, Nasze-radio.nl 5 (2018), s. 14-15.

¹²⁹ *Próba porwania 6-letniej Polki w Weert*, „Nasze-radio” 1 (2018), s. 1.

¹³⁰ [Reklama] [online], <https://www.facebook.com/nasze.radio.nl/photos/1479573145493611>, [dostęp: 10.01.2022].

¹³¹ 28.09.2013 roku zaczęło nadawać Polskie Radio Amsterdam (<https://linktopoland.com/nl/polskie-radio-amsterdam-troche-polski-w-kazdym-domu> [dostęp: 22.01.2022]).

¹³² [Ogłoszenie] [online], <https://www.facebook.com/nasze.radio.nl/photos/1455938371190422>, [dostęp: 10.01.2022].

¹³³ *Nasze-radio.nl* [online], <https://www.facebook.com/nasze.radio.nl>, [dostęp: 10.01.2022].

Od kilku lat czasopisma drukowane zastępowane są przez portale internetowe. Przyczyną rezygnacji z wydawania gazet są duże koszty druku i trudności z kolportażem oraz to, że Internet oferuje o wiele większy zasięg. Znaczenie ma także większa świadomość ekologiczna. Aktualnie działa wiele stron i portali polonijnych, które nie mają nic wspólnego z gazetą w starym stylu. Ich historia nie jest długa, podobnie jak historia Internetu. Nie sposób omówić je wszystkie, ale poniżej zostanie wymienionych kilka bardziej znaczących.

W latach 1997-2004 działał HIT, czyli „Holenderski Informator Turystyczny”, prosty serwis internetowy. HIT był pierwszą polonijną stroną internetową i przez kilka lat zajmował czołowe miejsce w rankingach istniejących wtedy wyszukiwarek Yahoo i AltaVista pod hasłem „Holandia”. W 1998 roku informator o Holandii przeszedł gruntowną modernizację - zawierał nawet animację ukazującą pięć wieków osuszania Holandii. W 2004 roku zmieniła się nazwa i adres strony na www.wiatrak.nl. Dzięki zamieszczanym wiadomościom serwis zyskiwał coraz większą popularność i kiedy obchodził 10-lecie swojego istnienia, liczba dzienna odwiedzin przekroczyła tysiąc, a w 2010 roku było ich już cztery tysiące. Jeszcze w latach dziewięćdziesiątych Internet działał jedynie przez linię telefoniczną i modem. Za połączenie płacono tak, jak za lokalną rozmowę - 4 guldeny za minutę w dzień i 2 guldeny wieczorem. Aby strona się otwierała administrator (jednocześnie redaktor) optymalizował jej objętość – na przykład zdjęcia i ilustracje były czarno-białe. Z czasem Internet stawał się szybszy i strona nabierała kolorów. Od 2018 roku „Wiatrak.nl” jest dostępny na smartfonach¹³⁴. Jest to strona niekomercyjna prowadzona przez Andrzeja Skibniewskiego¹³⁵, który do Holandii przyjechał na początku lat osiemdziesiątych. O jego zasługach dla promowania

---

¹³⁴ *Krótką historią rozwoju Internetu i Wiatraka* [online], <https://www.wiatrak.nl/10052/krotka-historia-rozwoju-internetu-i-wiatraka>, [dostęp: 29.12.2021].

¹³⁵ Andrzej Skibniewski urodził się 10.04.1950 r. we Wrocławiu. Studiował na Wydziale Budownictwa Lądowego Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Opolu oraz na Wydziale Budownictwa i Architektury Politechniki Śląskiej. Studia ukończył w 1973 r. Pracował naukowo, następnie wyjechał do Libii, a później do Holandii i Wielkiej Brytanii. Jest współautorem dokumentacji wielu konstrukcji inżynierskich w pustynnych rejonach Libii. Po ogłoszeniu stanu wojennego wyjechał do Holandii, gdzie mieszka do dzisiaj. Wielokrotnie zmieniał zawód, pracował jako inżynier budowlany, handlowiec, monter kotłów c.o., kierowca taksówki, tłumacz i inżynier produkcji. Prowadził także wykłady na uczelniach polskich i zagranicznych. Jest współautorem kilkunastu prac naukowych z dziedziny mechaniki gruntów, mechaniki teoretycznej, mechatroniki i inżynierii produkcji. W 2009 roku został wyróżniony Odznaką Zasłużonego dla Politechniki Śląskiej. W Królewskim Stowarzyszeniu Inżynierów KIVI-NIRIA w Holandii pełni funkcję Career Coach. Pasjonuje go żeglarsstwo, muzyka i podróże. Jest autorem książki „Rubinowa broszka”, której rozdział „Kuferek z pamiątkami” zamieszczony został w książce „Kresowanie na Śląsku Opolskim” wydanej w Opolu w 2011 r. (Zob.: <https://wydawnictwopoligraf.pl/288/andrzej-skibniewski/rubinowa-broszka-lwowska-historia-w-listach-opisana.html> [dostęp: 02.02.2019]).

pozytywnego obrazu Polonii świadczy to, że znalazł się jako jedyny przedstawiciel niderlandzkiej Polonii w albumie „Twórcy wizerunku Polonii”, który wydała Fundacja „Sedeka” w 2019 roku¹³⁶. A. Skibniewski o treści zamieszczanych na portalu tekstów pisze: „W wiatrakowych artykułach reprezentujemy opinie, które regularnie kolidują z powszechnie uznanymi stereotypami. Poruszamy kontrowersyjne tematy, tematy-tabu. [...] Piszemy także z nadzieją, że ukazując kulturowe i historyczne różnice między nami, pomożemy dać odpowiedź na nurtujące wielu pytanie- dlaczego Oni są aż tak inni niż my? Uważamy, że poznając siebie łatwiej zrozumiesz i zaakceptujesz innych.”¹³⁷. Poruszane zagadnienia to historia oraz teraźniejszość Holandii i Polski, statystyki i fakty dotyczące różnych aspektów życia w obu krajach, artykuły o miejscach, które warto zobaczyć i wiele innych interesujących tematów. Przeglądając stronę można doliczyć się prawie dwustu artykułów, z których najstarsze pisane były w 2007 roku. Te z lat 1997-2007 nie zawsze są dostępne, tylko niektóre z nich po aktualizacji zamieszczono na nowej stronie. „Wiatrak.nl” ma grono swoich czytelników, a na pewno korzystają z niego osoby, które chcą dowiedzieć się czegoś więcej o Holandii. Jest prowadzona w języku polskim.

Na tle innych portali pozytywnie wyróżnia się strona „Polonia.nl”, która w sieci zadebiutowała również w 1997 roku. Dostarcza ona aktualne i rzetelne informacje oraz publicystykę prasową. Stronę prowadzi Stowarzyszenie Ekspertów Polskich (STEP) z Małgorzatą Bos-Karczewską¹³⁸ na czele. Ewa Grochowska, która była wcześniej redaktorką naczelną miesięcznika „Integracja Europejska”, redaguje rubrykę „Dzieje

---

¹³⁶ *Twórcy wizerunku Polonii*, red. Zbigniew Judycki, Warszawa 2019.

¹³⁷ *Z boku widać lepiej* [online], <https://www.wiatrak.nl/o-wiatraku-i-kontakt>, [dostęp: 29.12.2021].

¹³⁸ Małgorzata Bos-Karczewska- redaktorka naczelnia Polonia.nl, portalu Polonii holenderskiej. Z urodzenia jest gdańszczanką. W Holandii mieszka od 1980 r. Skończyła ekonomię na Uniwersytecie Amsterdamskim (1986). W latach 1983-1986 była redaktorem „Rostra”, miesięcznika fakultetu nauk ekonomicznych Uniwersytetu Amsterdamskiego. W 1989 r. rozpoczęła pracę dziennikarską zainspirowana przemianami systemowymi w Europie Środkowej i Wschodniej. W latach 1990-1992 była stałym współpracownikiem gazety holenderskiej „De Volkskrant”. W latach 1992-2001 była korespondentką „Rzeczpospolitej” w Holandii. W latach 2003-2010 była redaktorem prowadzącym polską wersję językową najpierw „ING News”, potem „ING Matters”, magazynu dla pracowników holenderskiej grupy bankowo-ubezpieczeniowej ING na całym świecie. W 2005 r. otrzymała Złoty Krzyż Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej, przyznany przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego, za promocję Polski w mediach holenderskich w okresie przedakcesyjnym do UE. Jest laureatką I edycji nagrody dziennikarskiej im. Macieja Płażyńskiego (2012) w kategorii dziennikarz zagraniczny. 8 października 2015 r. otrzymała z rąk Ambasadora RP w Królestwie Niderlandów dr. Jana Borkowskiego Krzyż Kawalerski Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej. Od 1994 r. jest członkiem Foreign Press Association in The Netherlands (BPV). Nadal publikuje artykuły w prasie holenderskiej oraz występuje publicznie w radiu i telewizji holenderskiej komentując wydarzenia w Polsce. Chętnie dzieli się swoją wiedzą wygłaszając odczyty i prelekcje na temat polskiej migracji zarobkowej, roli Polski w UE oraz stosunków polsko-holenderskich. W 1991 roku była współzałożycielką Stowarzyszenie Ekspertów Polskich (STEP). (Zob.: <https://old.polonia.nl/about>, [dostęp: 02.01.2019]).

się”. W Holandii pracowała jako zastępca redaktora naczelnego tygodnika „PoPolsku”, co na pewno dało jej duże doświadczenie jeśli chodzi o poznanie problemów współczesnej Polonii w Królestwie Niderlandów. Stronę internetową „Polonia.nl” założył i przez długi czas prowadził Jacek Offierski, a obecnie robi to Jakub Maleszewski. „Polonia.nl” była i jest wizytówką organizacji, która działała w Holandii od 1991 roku. Jej statutowym celem było udostępnić firmom holenderskim, które chciały rozpocząć działalność w Polsce, potrzebne informacje. Ważny był networking, a platforma internetowa była do tego dobrym narzędziem¹³⁹. Od lat Polska jest w UE, więc zmienił się profil działalności STEP, a „Polonia.nl” dostarcza informacje przede wszystkim Polakom. Promuje też ducha obywatelskiego organizując akcje społeczne online. Od 2018 roku publikacje z tego portalu są archiwizowane przez Królewską Bibliotekę w Hadze jako dziedzictwo cyfrowe Holandii¹⁴⁰.

Od kilku lat działa fundacja „Poolse Media” (2014), której celem jest przede wszystkim kształtowanie pozytywnego obrazu Polski i Polaków. Trudno nie zwrócić uwagi, że osoby zaangażowane w ten projekt były i są członkami Klubu Gazety Polskiej w Amsterdamie, który zaczął działać w 2011 roku. Na stronie fundacji publikowane są wywiady, filmy instruktażowe i reportaże. Poolsemedia.com informują o wydarzeniach i przygotowują relacje z wybranych imprez kulturalnych. Materiały o bardzo różnej tematyce, przygotowane przez Ewę Żyźniewską i Ewę Stasinowską, pojawiają się w serii „Polki przy kawie”. Można dostrzec prawidłowość, że dziennikarki reagują na dotyczące Polaków bieżące wydarzenia w Holandii¹⁴¹. Przeglądając wywiady na You Tube zauważyć można, że liczba polubień poszczególnych odcinków jest różna- odcinek „Wychowanie dzieci w Holandii” miał ich 191, o pracy- 201, a o dyskryminacji - 138. Inne jeszcze mniej. Ciekawe jest zjawisko, że pod żadnym filmikiem nie było reakcji „nie podoba mi się to”. Komentarze też w większości potwierdzają tezy wysuwane przez prowadzące. Kanał „Poolse Media/Polskie Media” ma 3039 subskrybentów¹⁴². Do tej pory nie znalazł się w rankingu popularności polskich stron w Holandii, chociaż porusza dość kontrowersyjne tematy.

---

¹³⁹ *Rocznice: 15.11.2011 obchodzimy 20-lecie STEP- Wspomnienia prezesów z lat 1991-2001* [online], <https://old.polonia.nl/posts/6711>, [dostęp: 08.01.2022].

¹⁴⁰ *O nas - PoloniaNL* [online], <https://polonia.nl/o-nas-polonianl>, [dostęp: 08.01.2021].

¹⁴¹ Poolse Media, <https://poolsemedia.com>, (22.01.2022)

¹⁴² Poolse Media/Polskie Media [online], <https://www.youtube.com/channel/UCOlout5GjomkYEv4APzA7jA>, [dostęp: 22.01.2022].

Warte zauważenia są też strony tematyczne. Przykładem może być portal „Pisarzemowia.nl” fundacji „Literatura”,¹⁴³ założonej w 2014 roku, na którym publikowane są recenzje, sylwetki pisarzy i poetów, wiadomości literackie, informacje o nowościach wydawniczych, felietony, relacje z wydarzeń o charakterze literackim (targi, spotkania autorskie, debaty) oraz wywiady z niderlandzkimi i flamandzkimi autorami. Pomysłodawcą strony i autorem większości tekstów jest Łukasz Koterba. „Pisarzemowia.nl” nie znalazł się jeszcze w pierwszej dziesiątce odwiedzanych przez Polaków w Holandii stron, ale jest jednym z najbardziej oryginalnych i profesjonalnie prowadzonych portali.

W ostatnich latach pojawiły się różne strony, które aspirowały do bycia serwisami informacyjnymi. Jednak część z nich przestała działać lub przeniosła swoją aktywność na Facebooka, podobnie jak strony z ogłoszeniami czy typowe dla hobbystów jak „ryby.nl”.

Tabela 28. pokazuje, które serwisy internetowe najczęściej odwiedzali internauci w latach 2013-2019.

Tabela 28 Polskie serwisy internetowe o Holandii- ranking popularności (2013-2019)

L.p.	2013	2015	2018	2019
1.	Niedziela.nl	Niedziela.nl	Niedziela.nl	Niedziela.nl
2.	e-holandia.info (Fakty.nl)	Fakty.nl	Wiatrak.nl	Wiatrak.ml
3.	Wiatrak.nl	Mojaniderlandia.nl	Fakty.nl	Mojaniderlandia.nl
4.	Mojaholandia.nl	Wiatrak.nl	Mojaholandia.nl	Fakty.nl
5.	Mojaniderlandia.nl	Mojaholandia.nl	Mojaniderlandia.nl	Polonia.nl
6.	Znajdz-prace.nl	GoniecPolski.nl	Nasza-holandia.nl	Mojaholandia.nl
7.	Polonia.nl	Wiatracyk.nl	myPolacy.nl	Nasza-holandia.nl
8.	Holandia.org	Nasza-holandia.nl	Polonia.nl	myPolacy.nl
9.	e-migrant.eu	Polandia.nl	Polonia	Wiatracyk.nl
10.	pnkv.nl	PoPolsku.nl	PoPolsku.nl	GoniecPolski.nl

Źródło: Najpopularniejsze polskie strony w Holandii [online], <https://www.wiatrak.nl/23397/najpopularniejsze-polskie-strony-w-holandii>, [dostęp: 12.01.2022].

W Holandii, oprócz polonijnych periodyków, ukazały się w również wydawnictwa zwarte takie jak albumy, książki, tomiki poezji i poradniki.

¹⁴³ Stichting Literatura, <https://pisarzemowia.nl>, (22.01.2022)

Wśród organizacji polonijnych działalnością wydawniczą i promocyjną wyróżnia się przede wszystkim PNKV. Na stronie Stowarzyszenia znajdziemy cztery tytuły, które w ostatnich latach pojawiły się na rynku. Są to: „Bez okrycia” Agnieszki Steur oraz jej wcześniejsze „Słowa do użytku wewnętrznego”, „Trollingrant” Anety Noworyty oraz zbiór legend „Pan Twardowski”. Poza tym Stowarzyszenie oferuje audiobook „Niespodziewane spotkania Kwaska”. Zaznaczyć trzeba, że wszystkie te pozycje są dwujęzyczne. W ten sposób PNKV realizuje swój cel popularyzowania kultury polskiej wśród Holendrów. Inne książki, które wydało Stowarzyszenie nadal są w sprzedaży, ale ich oferty należy szukać w kwartalniku „Biuletyn PNKV” lub kontaktując się z jego redakcją.

Na rynku ukazują się również prace dotyczące polskich żołnierzy, którzy wyzwolali Holandię i w niej się osiedlili. Przykładem mogą być: „50 jaar Breda met een Poolse stempel en hoe Vlaanderen daarbij een rol speelde” Thoma Peetersa¹⁴⁴ oraz „Polski kod pamięci w Bredzie i Oosterhout”. Pierwszą książkę napisał Holender, który przeżył wyzwolenie Bredy. Już wcześniej opublikował dwie prace na ten temat: „De Eerste Poolse Panserdivisie in Nederland” (1978) oraz „Het Poolse aandel in de overwinning” (1984). Popularność zdobyła szczególnie ta ostatnia napisana z okazji 50. jubileuszu wyzwolenia Bredy przez maczkowców. Chociaż książek tych nie wydała żadna organizacja polonijna, warto je wymienić, ponieważ Thom Peeters w 2011 roku otrzymał tytuł „Honorowego Polonusa”. Jury w uzasadnieniu przyznania nagrody pisało o dużych zasługach laureata dla utrwalania pamięci o polskich żołnierzach wyzwających holenderskie miasta i wsie w czasie II wojny światowej¹⁴⁵.

Z inicjatywy Polskiej Parafii Rzymskokatolickiej w Bredzie przy współpracy Federacji Organizacji Polskich Pancerniaków w Żaganiu, wydany został „Polski kod pamięci w Bredzie i Oosterhout”. Autorem książki jest Waldemar Kotula, który współpracował między innymi z księdzem Sławomirem Klimem z Bredy, autorem wielu zdjęć zamieszczonych w tej pozycji¹⁴⁶.

W 2004 roku dzięki Ambasadzie RP w Hadze ukazała się książka „Udział Polaków w wyzwolaniu Holandii. 60 lat później”. Była to praca zbiorowa, wydana dwujęzycznie, do której wstęp napisał ambasador RP w Hadze, Jan Michałowski. Wśród

---

¹⁴⁴ T. Peeters, *50 jaar Breda met een Poolse stempel en hoe Vlaanderen daarbij een rol speelde*, Waalwijk 1998.

¹⁴⁵ *Dziękujemy Wam Polacy!* [online], <https://mojaholandia.nl/artikel/dziekujemy-wam-polacy>, [dostęp: 21.01.2022].

¹⁴⁶ A. Kotula, *Polski kod pamięci w Bredzie i Oosterhout*, Żagań 2016.

autorów znaleźli się: Jan Minkiewicz, Frans Ruczyński, Ewa van den Bergen-Makała, Gerben van Ijken, Thom Peeters i Jan Eberle, osoby zainteresowane tematyką II wojny światowej¹⁴⁷.

Oprócz ogólnych opracowań dotyczących 1. PDP i losu polskich żołnierzy w Holandii, w 1994 roku ukazała się biografia przybliżająca sylwetkę generała Stanisława Maczka, której autorem był ówczesny konsul RP w Hadze, Zbigniew Tomkowski¹⁴⁸.

Stichting Pools-Nederlands Centrum voor Educatie en Integratie w Utrechcie wydało książkę Marguerite J. N. Brouwer poświęconą Władysławowi Kadukowi, byłemu żołnierzowi 1. PDP, aktywnemu działaczowi społecznemu i współzałożycielowi polskiej szkoły w Utrechcie¹⁴⁹. Książka w trzech językach: polskim, niderlandzkim i angielskim, ukazała się w 2010 roku w nakładzie 2 tys. egzemplarzy.

W 2012 roku, z okazji 15-lecia działalności, Szkolny Punkt Konsultacyjny przy pomocy finansowej Ambasady RP w Hadze, wydał książkę „Polska szkoła w Hadze. Poolse school in Den Haag”. Zawiera ona teksty wspomnieniowe w językach polskim i niderlandzkim, prace uczniów i bardzo dużo materiałów zdjęciowych oraz ilustracji. Wyszła w nakładzie 500 egzemplarzy. Autorem projektu graficznego był Paweł Pokutycki, a korektę i tłumaczenia zrobili: Jan Minkiewicz, Anna de Jong, Ewa Welik, Henk Snijder oraz Katarzyna Pokutycka. Zdjęcia do druku przygotował Marcin Gramza¹⁵⁰.

W grudniu 2017 roku miała miejsce prezentacja książki autorstwa Bożeny Kopczyńskiej i Krzysztofa Dobrowolskiego zatytułowanej „Polskie ślady w Amsterdamie”. Autorką ilustracji jest Els Ter Horst. Ta niewielka, dwujęzyczna pozycja opisuje najciekawsze miejsca stolicy Holandii kojarzące się z Polakami i Polską. Jej wydanie poprzedził cykl wycieczek, które oprowadzali sami autorzy. Przewodnik wydała Fundacja „Lokomotywa” z Amsterdamu („Pools Centrum voor Onderwijs en Cultuur Lokomotywa”)¹⁵¹.

Wśród książek popularyzujących Polskę w Królestwie Niderlandów znalazł się album „Polen is anders”. Jego autorami są Edwin van Geelen, Iza Ćwikła oraz

---

¹⁴⁷ *Het aandel van de Polen in de bevrijding van Nederland. 60 jaar later. Udział Polaków w wyzwaniu Holandii. 60 lat później*, pod red. E. van den Bergen-Makała, Den Haag 2004.

¹⁴⁸ Z. Tomkowski, *Generał Maczek*, Warszawa 1994.

¹⁴⁹ M.J.N. Brouwer, *Van Polen naar Nederland en terug. Verhaal over een Poolse combatant (1921-2003)*, Utrecht 2010.

¹⁵⁰ *Polska szkoła w Hadze. Poolse school in Den Haag*, red. G. Gramza, Haga 2015.

¹⁵¹ K. Dobrowolski, B. Kopczyńska, *Poolse sporen in Amsterdam. Polskie ślady w Amsterdamie*, Amsterdam 2017.

Małgorzata Bos-Karczewska. Wydano go w Utrechcie w 2007 roku, a dochód ze sprzedaży przeznaczony zastał na fundację DAR z Jantaru, która zajmuje się pomocą osobom z niepełnosprawnościami¹⁵².

Działalnością wydawniczą, na razie w małym zakresie i raczej ograniczoną do wydawania i promocji tomików poezji swoich członków, zajmuje się Klub Literacki „Wiatrak” w Heerlen. Aktualnie na rynku znajduje się „Antologia nieoczywista”, która zawiera poezję i teksty Aleksandry Baltissen, Damiana Bartyzela, Daniela Głowackiego, Grażyny Lemmens, Teresy Mirańskiej, Henryka Owsianki, Łukasza Przelaskowskiego, Agnieszki Steur, Marzeny Szczur (Czuczko), Bolesława Zaji oraz Bożeny Zylli. To interesująca inicjatywa, ponieważ do tej pory nie było książki, w której znalazłyby się teksty tylu polskich autorów mieszkających i tworzących w Holandii¹⁵³.

Nie sposób też nie zauważyć twórczości innych polskich autorów, działających w Królestwie Niderlandów i wydających książki o tematyce migracyjnej. Do tego typu literatury należy „Prawdziwych przyjaciół poznaje się w Bredzie” Beaty Chomątowskiej. Jest to zabawna opowieść o młodzięcych próbach dostosowania się do funkcjonowania w nieznanym świecie - trochę krzywe zwierciadło, w którym mogą się przejrzeć zarówno Holendrzy, jak i Polacy¹⁵⁴.

Podobną książką jest „Ula w Holandii” Urszuli Nowakowskiej, która opisuje swoje pierwsze kroki w Amsterdamie, kiedy to zmuszona sytuacją postanowiła wyjechać z Polski na rok. Nie jest to tylko opowieść o jednej z tysięcy Polek na obczyźnie. W książce znajdziemy szereg porad na temat adaptacji w pierwszym okresie pobytu. Jeden z rozdziałów poświęcony został różnicom kulturowym pomiędzy Polakami a Holendrami, który również może być pomocny osobom decydującym się na pobyt w Królestwie Niderlandów. Książkę U. Nowakowskiej wydała szkoła językowa, Talen Training Centrum w Soest i jest ona dostępna w postaci e-booka¹⁵⁵.

W 2014 roku książka „De Poolster” Anny Chojnackiej otrzymała nagrodę w holenderskim konkursie „Libris” za najpiękniejszą okładkę roku. Autorka w tej powieści, oprócz pokazania nierówności społecznych i kwestii zaufania państwa do obywatela,

---

¹⁵² *Polen is anders*, red. M. Bos-Karczewska, Utrecht 2006.

¹⁵³ Większość autorów zaproszonych do projektu wydania „Antologii nieoczywistej” mieszka i pracuje w Królestwie Niderlandów. Spoza tego kraju są: Bolesław Zaja, Marzena Szczur (Czuczko) Daniel Głowacki (Polska), Bożena Zylla (Niemcy), a Henryk Owsianko (Belgia). (klub-literacki-wiatrak.nl/index.html, [dostęp: 22.01.2022].)

¹⁵⁴ S. Malicka, „Prawdziwych przyjaciół poznaje się w Bredzie” [online], <https://czarne.com.pl/katalog/ksiazki/prawdziwych-przyjaciol-poznaje-sie-w-bredzie>, [dostęp: 03.02.2019].

¹⁵⁵ U. Nowakowska, *Ula w Holandii* [online], <https://shop.talenttraining.nl/nl/search>, [dostęp: 08.07.2022]

dokonuje również analizy „nowoczesnego polskiego patriotyzmu”. Anna Chojnacka zamieszkała w Holandii jako dziecko i przeszła długą drogę integracji i akceptacji w nowej ojczyźnie¹⁵⁶.

W Królestwie Niderlandów mieszkają i tworzą także autorzy i autorki, którzy podejmują inne niż emigracyjne tematy, na przykład: Agnieszka Zakrzewska¹⁵⁷, Dominika van Eijkelenborg¹⁵⁸ czy Anna Jansen-Gronkowska¹⁵⁹. Dwie pierwsze pisarki wydają swoje powieści w Polsce, a A. Jansen-Gronkowska w Holandii.

Przeglądając się działalności wydawniczej niderlandzkiej Polonii w latach 1989-2019 można zauważyć, że czasopiśmiennictwo polonijne nie było tylko „odbiciem stanu organizacji i instytucji, które tworzyli Polacy”¹⁶⁰, jak to było wcześniej. Już w 1980 roku pojawił się „Biuletyn PNKV”, który chciał funkcjonować ponad podziałami organizacyjnymi i politycznymi. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych razem z kształtowaniem się nowej tożsamości społeczno-politycznej w Polsce, zaszły zmiany w życiu niderlandzkiej Polonii i je właśnie odnajdujemy w czasopiśmiennictwie. W gazetach i różnych pismach przekazywano bieżące informacje o Polsce i Polakach, dbano by takie wiadomości pojawiały się w prasie miejscowej, informowano o życiu kulturalnym i publikowano artykuły o osiągnięciach artystycznych polskich twórców. Pojawiło się więcej przekładów literatury polskiej. Na łamach czasopism, które pojawiły się po 1989 roku, podejmowano tematy ważne dla budzenia tożsamości narodowej, ale też europejskiej. Istotna była refleksja nad przemianami społecznymi i politycznymi w Europie i na świecie, w tym dotyczącymi Polaków. Po przyjęciu Polski do UE i napływie tzw. nowej Polonii pojawiły się czasopisma i portale internetowe, które informowały o praktycznym aspekcie życia w Holandii. Były i są one miejscem publikacji ogłoszeń oraz wymiany informacji, jednak artykuły, które w nich są zamieszczane mają różną wartość pod względem przydatności. Często czasopisma i portale skupiają się na przekazie wiadomości sensacyjnych i szokujących. Obecnie charakterystyczna jest anonimowość tekstów i samych mediów, trudno znaleźć wydawcę i autorów artykułów, a niektóre serwisy operują również spoza granic Królestwa Niderlandów. Jednak wśród piszących

---

¹⁵⁶ *De Poolster-Anna Chojnacka* [online], <http://www.deleesfabriek.nl/2014/03/de-poolster-anna-chojnacka>, [dostęp: 04.02.2019].

¹⁵⁷ *Agnieszka Zakrzewska* [online], <https://lubimyczytac.pl/autor/85689/agnieszka-zakrzewska>, [dostęp: 08.07.2022].

¹⁵⁸ *Dominika van Eijkelenborg* [online], <https://lubimyczytac.pl/autor/111211/dominika-van-eijkelenborg>, [dostęp: 08.07.2022].

¹⁵⁹ *Interview Anna Jansen-Gronkowska* [materiał video], Bibliotheek Schiedam in de Korenbeurs na YouTube, 04.04.2011, <https://www.youtube.com/watch?v=SJjFAwKmiRs>, (08.07.2022)

¹⁶⁰ A. Chodubski, *Czasopiśmiennictwo polonijne...*, *op. cit.* s. 37.

do polonijnych czasopism i portali znajdują się osoby dobrze władające piórem, a nawet uznani pisarze. Artykuły i teksty literackie są świadectwem życia Polonii w Królestwie Niderlandów, a mnogość mediów dowodzi aktywności Polaków, którzy znaleźli się poza granicami kraju.

Zakończenie

Celem niniejszej dysertacji było zbadanie licznej, ale mało znanej zbiorowości polonijnej – Polonii niderlandzkiej oraz jej aktywności edukacyjnej i kulturalnej w latach 1989-2019.

Współczesna Polonia niderlandzka, która liczy prawie ćwierć miliona Polaków, stanowi sumę kilku fal migracyjnych: od przedwojennej emigracji zarobkowej (1908-1930) po emigrację poakcesyjną w 2004 roku. Ta ostatnia dominuje, gdyż do tzw. „starej emigracji”, czyli tej sprzed przystąpienia Polski do UE, zalicza się zaledwie 20 tysięcy Polaków. Na podstawie dotychczasowych badań i obserwacji można stwierdzić, że Polacy nie mają większych problemów z integracją ze społeczeństwem niderlandzkim, a ich poziom wykształcenia oraz pozycja ekonomiczna są lepsze niż migrantów spoza UE. Polscy obywatele zatrudniani są głównie w sektorach rolniczym i ogrodniczym oraz w budownictwie. Przez ostatnie lata napływ imigrantów z Polski nie zmniejszył się, a związane jest to z dużym zapotrzebowaniem na siłę roboczą oraz elastycznym rynkiem pracy w Holandii. Sytuacja Polaków jest bardzo zróżnicowana. Dłużej pracujący w Królestwie Niderlandów są w zdecydowanie lepszej pozycji ekonomicznej i społecznej od nowoprzybyłych. Postrzegani są jako dobrzy pracownicy i sąsiedzi, ludzie sumienni i uczciwi. Opanowali język niderlandzki w zadowalającym stopniu, co jest istotne by osiągnąć sukces zawodowy. Posługują się chętnie językiem polskim i starają się, by ich dzieci znały również język kraju pochodzenia. Stąd duża popularność szkół polonijnych i parafialnych. Nowa emigracja jest bardziej rozproszona, w przeciwieństwie do przedstawicieli najstarszych imigrantów z Polski, którzy mieszkają przede wszystkim w Limburgii, Bredzie i jej okolicach. Aktualnie Polacy zamieszkują już wszystkie prowincje Holandii.

Można zauważyć, że nie wszyscy Polacy odnoszą się z szacunkiem i zrozumieniem zwyczajów, regulacji i sposobu życia miejscowego społeczeństwa, co utrwała negatywny stereotyp Polaka. Problem stanowią osoby, które nie znają języka niderlandzkiego i nie chcą się go uczyć, nie wykazują zainteresowania kulturą kraju, w którym żyją, co stawia ich w pozycji grupy zmarginalizowanej. Dotyczy to szczególnie osób przebywających w Holandii czasowo i pracowników sezonowych.

Dotarcie do tej grupy polonijnej z ofertą kulturalną i edukacyjną jest bardzo trudne. Także zaproponowanie szerszej zbiorowości czegoś interesującego stanowi duże wyzwanie dla polonijnych organizacji społeczno-kulturalnych, których w Królestwie

Niderlandów działa około trzydziestu. W pracę tych stowarzyszeń i fundacji zaangażowanych jest kilkaset osób. Niektóre z nich działają już kilkadziesiąt lat, ale większość aktywnych obecnie organizacji powstała po 1989 roku. Wydaje się, że kondycja organizacji polonijnych po II wojnie światowej i w czasach PRL była korzystniejsza. Przykładem mogą być Polskie Towarzystwo Katolickie czy PNKW, które liczyły po kilka klubów w całym kraju i zrzeszały kilka tysięcy osób. Obecnie stowarzyszenia i fundacje mają po kilkudziesięciu członków lub sympatyków. Najliczniejsze są te, które prowadzą szkoły, ponieważ wówczas automatycznie rodzice i dzieci stają się ich członkami. Forum Polskich Szkół w Holandii jest organizacją parasolową dla dwudziestu placówek, a tym samym jedną z najważniejszych organizacji polonijnych w Królestwie Niderlandów, jej działalność jest rozpoznawalna chociażby przez „Wierszowisko”, festiwal poezji dla dzieci i młodzieży, organizowany od ponad dwudziestu lat. Zainteresowanie uczestnictwem w zespole artystycznym, czy kołem zainteresowań w przeszłości wynikało z braku innych możliwości kontaktu z Polską i rodakami. Współcześnie rozwój komunikacji i jej dostępność spowodowały, że odwiedziny w Polsce są bardzo częste, a Internet pozwolił na korzystanie z polskich mediów. Współcześni imigranci nie czują już tak bardzo rozłąki z rodziną czy krajem, ponieważ kontaktują się z nimi na bieżąco. Organizacje polonijne przestały być dla Polaków tak atrakcyjne, jak miało to miejsce w przeszłości. Często mają trudności finansowe, co wynika z tego, że składki członkowskie nie wystarczają na działalność statutową, a pozyskanie środków od gmin nie jest łatwe, ponieważ nie finansują one przedsięwzięć skierowanych tylko do jednej grupy odbiorców. Środki przyznawane z Polski są ograniczone, a pewną trudność stanowią również niejasne zasady ich przyznawania. Niedobra kondycja finansowa organizacji polonijnych przekłada się przede wszystkim na program oferowany zainteresowanym oraz problemy kadrowe. Porównując przedstawienia teatralne, które Polonia mogła oglądać w końcu lat dziewięćdziesiątych, a obecnie, dostrzegamy, iż dynamika tych przedsięwzięć słabnie. W tamtym okresie do Holandii przyjeżdżały całe zespoły teatralne, a przedstawienia prezentowano w kilku miastach, dziś „Scena Polska” może zaoferować monodramy, grane najczęściej w niewielkim teatrze w Utrechcie. Nie oznacza to, że Polonia nie ma możliwości uczestniczenia w różnych wydarzeniach kulturalnych. Obecnie ich organizacją zajmują się wyspecjalizowane firmy i agencje.

Wśród niderlandzkiej Polonii widoczny jest niski poziom zaangażowania społecznego, wynikający z dużego zaangażowania w pracę zawodową oraz z braku

wzorców z kraju pochodzenia. Młode pokolenie imigrantów z Polski nie jest szczególnie zainteresowane tworzeniem struktur organizacyjnych, ale chętnie bierze udział w różnych wydarzeniach proponowanych przez innych. Przykładem może być coraz liczniejszy udział Polonii w akcjach Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Również propozycje komercyjne takie jak koncerty, Festiwal Polski w Brabancji czy polskie filmy w niderlandzkich kinach cieszą się popularnością. Obserwacja ta potwierdza tezę, że Polacy biorą udział w życiu kulturalnym, ale nie chcą mieć z tego tytułu zobowiązań – być członkiem organizacji polonijnej, opłacać składek i poświęcać czas na działalność społeczną.

Kilkaset osób, które udzielają się w stowarzyszeniach i fundacjach są prawie niewidoczne na tle ćwierć miliona imigrantów z Polski. Rozdrobnienie organizacji, nieporozumienia polityczne w obrębie Polonii, podziały wewnętrzne i efemeryczny charakter organizacji powodują, że w Królestwie Niderlandów nie istnieje polskie lobby. Podjęte w latach 2008-2009 próby utworzenia lub włączenia organizacji polonijnych do Krajowego Punktu Konsultacyjnego ds. Mniejszości Narodowych (LOM- Landelijk Overleg Minderheden) nie powiodły się.

Z analizy dokumentów, ale również z deklaracji liderów organizacji polonijnych wynika, że większość organizacji stara się budować pozytywny wizerunek Polaków, a swoje działania kieruje również do Holendrów. Przy czym można zauważyć, że organizacje polonijne w małym stopniu angażują się we współpracę z organizacjami reprezentującymi inne grupy etniczne imigrantów.

Część z działających organizacji polonijnych łączy swoje cele związane z upowszechnianiem polskiej kultury z działalnością pomocową, ale z braku środków finansowych oraz kadry oferuje pracę wolontariuszy i partneruje gminom, które zobowiązane są rozwiązywać problemy związane z imigracją.

Ważne miejsce w życiu polonijnym zajmuje Ambasada RP w Hadze, która angażuje się we współpracę z organizacjami polonijnymi, a ta przebiega wielotorowo, zgodnie ze zróżnicowaniem tego środowiska. Przede wszystkim istotny jest patronat placówki nad wydarzeniami, organizowanymi przez stowarzyszenia i fundacje, ponieważ nadaje im odpowiednią rangę i znaczenie. Ambasada RP również inicjuje niektóre wydarzenia: cykliczne koncerty, wieczory poetyckie, spotkania z interesującymi ludźmi, a nawet piknik dla Polonii z okazji Dnia Flagi. Przedstawiciele placówki obecni są na uroczystościach rocznicowych między innymi w Driel oraz Bredzie. Ambasada RP

wspomaga także szkolnictwo polonijne i dba o popularyzowanie języka polskiego w Królestwie Niderlandów.

Przedstawienie aktualnego obrazu aktywności niderlandzkiej Polonii w niniejszej dysertacji poprzedziła krótka prezentacja naukowych pojęć i definicji dotyczących zagadnienia emigracji, a opis dziejów i aktualnego położenia Polaków w Królestwie Niderlandów stanowił wstęp do zasadniczej części pracy, mianowicie przedstawienia aktywności środowisk polonijnych w Holandii w przestrzeni kulturalnej i edukacyjnej w latach 1989-2019.

Dotychczasowe badania objęły kwerendę dokumentów poszczególnych szkół, fundacji i stowarzyszeń polonijnych, lekturę artykułów i książek, których tematem była działalność niderlandzkiej Polonii. Większość z nich przechowywana jest w prywatnych domach, ponieważ w Holandii nie działa archiwum lub biblioteka, które gromadziłyby dokumenty i pamiątki polonijne, a Maczek Memorial w Bredzie, stanowi wyjątek. Dokumenty tam gromadzone dotyczą żołnierzy 1. PDP pod dowództwem generała Stanisława Maczka. Nasuwa się postulat utworzenia takiego miejsca, ponieważ organizacje polonijne kończą swoją działalność, działacze i uczestnicy wydarzeń umierają, a dokumentacja zostaje rozproszona lub zniszczona. Tym bardziej, że obecne możliwości techniczne umożliwiają tworzenie archiwów w formie cyfrowej.

Niebagatelną rolę w procesie badania przeszłości niderlandzkiej Polonii odegrały rozmowy i wywiady z uczestnikami poszczególnych wydarzeń, ludźmi, którzy te wydarzenia organizowali, założycielami oraz prowadzącymi fundacje, szkoły i stowarzyszenia polonijne w Królestwie Niderlandów. Bez tych wywiadów duża część prezentowanej w pracy doktorskiej wiedzy byłaby niepełna.

Cele główne i szczegółowe niniejszej pracy zostały zrealizowane. Przedstawiono w niej aktywność i uczestnictwo zbiorowości polonijnej w polskiej kulturze i edukacji od strony organizacyjno-technicznej oraz warunków, umożliwiających udział członków tejże zbiorowości w zinstytucjonalizowanych formach polonijnego życia kulturalnego.

Z zebranego w toku badań materiału i dokonanych analiz wynika, że w identyfikacji polonijnej bardzo ważną rolę od lat zajmuje Kościół katolicki, który po 1989 roku stanął przed wyzwaniem „obsługi duszpasterskiej”, a jednocześnie kontynuuje misję krzewienia polskości- prowadzi lekcje języka polskiego, zaprasza na nabożeństwa związane z rocznicami narodowymi oraz udostępnia swoją przestrzeń do organizacji wydarzeń kulturalnych. Pełni istotną rolę w adaptacji migrantów w nowej rzeczywistości oraz wspiera w sytuacji braku poczucia bezpieczeństwa i w realnych sytuacjach, kiedy

któs potrzebuje pomocy. Władze kościelne w Holandii przychylnie patrzą na rozwój struktur duszpasterstwa polonijnego, które rozwijają się dynamicznie, a to dzięki Towarzystwu Chrystusowemu i jego duszpasterzom.

Przedmiotem rozważań w pracy doktorskiej była aktywność Polonii, a tym samym działalność organizacji o profilu społeczno-kulturalnym i edukacyjnym, co doprowadziło do konkluzji, że główne pole aktywności niderlandzkiej Polonii to edukacja - przede wszystkim nauczanie języka polskiego oraz wiedzy o Polsce, mentoring i pomoc uczniom w aklimatyzacji w miejscowej szkole. W ostatnich latach nastąpił rozwój szkolnictwa polonijnego oraz zwiększenie propozycji edukacyjnych dla polskojęzycznej młodzieży w porównaniu z okresem sprzed 2004 roku, co jest konsekwencją napływu dużej liczby młodych Polaków do Holandii, możliwości korzystania z funduszy, którymi dysponuje „Wspólnota Polska”, szkoleniami organizowanymi między innymi przez PCN w Lublinie oraz działaniami ORPEG w Warszawie. Propozycje te są tak różne, że każdy zainteresowany nauką języka polskiego może znaleźć odpowiednią ofertę. Nie brakuje również wykształconej kadry, co stanowiło problem jeszcze kilka lat temu. Pomimo zauważalnego wzrostu liczby uczniów w szkołach polonijnych (około 2 tys.), w porównaniu z liczbą dzieci i młodzieży polskiego pochodzenia w Holandii (około 36 tys.), nie jest on duży. Ustalenie przyczyny tego zjawiska wymaga odrębnych badań, tym bardziej, że w innych krajach, w których mieszkają imigranci z Polski liczba dzieci i młodzieży korzystających z nauki w szkołach polonijnych jest znacznie wyższa.

Interesującym zagadnieniem wydaje się prześledzenie w przyszłości losów niektórych działaczy polonijnych, osób znaczących, które zasłużyły się dla polonijnej społeczności. Badania i rozważania podjęte w pracy nie wyczerpują całokształtu problematyki związanej z aktywnością kulturalną i edukacyjną niderlandzkiej Polonii. Odrębnego opracowania wymagają na przykład zagadnienia dotyczące przeszłości polskiego Kościoła i jego kapłanów, historie poszczególnych szkół, organizacji i zespołów, na przykład dzieje najstarszego polonijnego chóru na świecie „Wesoły Tułacz” z Limburgii czy Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego.

Bibliografia

I. Źródła

1. Źródła archiwalne

Archiwa szkół polonijnych w Królestwie Niderlandów

- Kronika Szkolna Polskiej Szkoły w Bredzie (1997- 2005)
- Regulamin Szkoły Polonijnej im. Gen. Stanisława Maczka w Brabancji Północnej przy Fundacji Pro Polonia
- Sprawozdanie z działalności. Rok szkolny 2016/2017. Polska Szkoła w Hadze

Archiwa polskich i polonijnych organizacji w Królestwie Niderlandów

Fundacja „Kreda” w Lisse

- G. Gramza, Sprawozdanie z działań podjętych w ramach projektu MENTOR. Cz. 1 i cz. 2, Lisse 2016.
- G. Gramza, Sprawozdanie z działań podjętych w ramach projektu MENTOR. Cz. 1 i cz. 2, Lisse 2017.

Polish Chamber of Cammera in the Netherlands

- Statut Polish Chamber of Cammera in the Netherlands

Polish Professional Women in the Netherlands Society (8.09.2019)

- Regulamin Polish Professional Women in the Netherlands Society

Archiwa polskich parafii w Królestwie Niderlandów

- Dekret erygowania Parafii Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej dla katolików polskich w Archidiecezji Utrecht, Utrecht 07.03.2005

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie

- Archiwum Prymasa Polski, Akta Protektora Wychodźstwa Polskiego, Holandia, Dział III/48: Heerlen, dnia 7 lutego 1929 r., Ks. W. Hoffmann MSF, Przewielebny Księżu Prałacie!, k. 3.

Archiwum Centralnego Ośrodka Duszpasterstwa Emigracyjnego w Rzymie

- AKHSS, CODE, Holandia. A–Z: Dokumentacja, sygn. CODE III-989, Sprawozdanie z akcji Polskiej Misji Katolickiej w Holandii (1948 – kwiecień 1949 r.), 3 maja 1949 r., k. 4–8 [mps].

Archiwum Forum Polskich Szkół w Holandii

- Aktualne ustalenia i wnioski zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii [w dn. 07.10.1995]
- Lista dostępnych filmów dla szkół polonijnych (08.05.2000 r.)
- Pismo do Polskiej Szkoły w Leiden z dn. 06 grudnia 1999 r. podpisany w imieniu Zarządu FPS przez Ewę Dudek, skarbnika
- Pismo do Polskiej Szkoły w Leiden z dn. 16 września 1999 r. podpisany w imieniu Zarządu FPS przez Dorotę Hulsenboom-Perłowską, sekretarza

- Pismo kierownika Wydziału Konsularnego w Hadze, Janusza Połowniaka do Zarządu FPSN z dnia 20 stycznia 2004 r.
- Plan lekcji w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym przy Ambasadzie RP w Hadze za lata 2008/2009- 2016/2017
- Protokół ze spotkania szkoleniowego nauczycieli polonijnych - Nijmegen- 01.02.97, Tilburg. 02.04.1997 (dokument REF.A:\PROT\KWI.97)
- Protokół z konferencji dla nauczycieli polonijnych oraz wszystkich osób zainteresowanych oświatą polonijną w Holandii- Haga, 01.06.96 r., Tilburg, 03.06.96 (REF.A:\PROT\CZE.96)
- Protokoły z zebrań Zarządu FPSN (1995-2004)
- Protokoły z zebrań Walnego Zgromadzenia członków FPSN (1996-2004)
- Sprawozdania z działalności Forum Polskich szkół w Holandii za lata 1995-2003
- Statut Forum Polskich Szkół w Holandii
- Sprawozdanie z kursokonferencji dla nauczycieli szkółek polskich w Holandii- Haga, 30.09.95, s.1 (REF.: A:\PROT\WRZ.30)

Archiwum Państwowe w Szczecinie

- Archiwum Rodu Flemmingów, Sygnatura 65/22/0
- Archiwum Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego w Holandii
- Een korte kennismaking met De Pools-Nederlandse Culturele Vereniging (1980)
- Financieel overzicht (1980-2019)
- Jaarveslag (1980-2019)
- List od Tomasza Klarneckiego (1981)
- Statuten: Pools-Nederlandse Culturele Vereniging
- Verslag van de bestuursvergadering d.d. 11 januari 1981 te Nijmegen
- Zaproszenie na spotkanie jubileuszowe „Artyści Artystom”, 14.02.2019

Archiwum Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (Szkola Polska w Hadze)

- Arkusze organizacyjne roku szkolnego w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym przy Ambasadzie RP w Hadze za lata 2008/2009- 2016/2017
- Budżet Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (2009-2017)
- Koncepcja funkcjonowania i rozwoju Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze na lata 2012-2014
- Kronika Gromady Zuchowej „Orlęta” (2014-2018)
- Kronika Szkolna Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (2005-2017)
- Korespondencja wewnętrzna i zewnętrzna (w tym mailowa) Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (1995-2017)

- Prace plastyczne i pisemne uczniów Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (2009-2017)
- Programy wychowawcze, profilaktyczne i nauczania w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym przy Ambasadzie RP w Hadze (2009-2017)
- Protokoły Rady Pedagogicznej Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (1995-2017)
- Regulaminy w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym przy Ambasadzie RP w Hadze (1995-2019)
- Spis podręczników w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym przy Ambasadzie RP w Hadze i Procedura dopuszczania Programów nauczania do Użytku Szkolnego w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym przy Ambasadzie RP w Hadze (2009-2017)
- Sprawozdania z działalności SPK Haga za lata 1995-2019
- Uchwały Rady Pedagogicznej SPK w Hadze (1995-2019)
- Wizja i misja Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (2009-2017)
- Wzajemne relacje- zasady organizacji pracy w zespołach szkół i szkolnych punktach konsultacyjnych w roku szkolnym 2010 / 2011
- Wewnętrzny System Oceniania w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym przy Ambasadzie RP w Hadze (2009-2017)
- Zapotrzebowanie finansowe Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie RP w Hadze (2009-2014)
- Zarządzenia Kierownika w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym przy Ambasadzie RP w Hadze (2009-2017)

Zbiory Muzeum Regionalnego w Wągrowcu

- List Henryka Sienkiewicza do Piotra Palińskiego z 21.11.1913 r., kopia

Prywatne zbiory Stanisławy Bąk-Matysiewicz, założycielki i prowadzącej Polską Szkołę w Lejdzie

- Legitymacja członkowska FPSN Polskiej Szkołki Leiden z 1999 roku
- Pismo Ambasady RP w Hadze. Wydział Konsularny z dn. 17 lutego 1994 roku do Pani Stanisławy Bąk-Matysiewicz z wyrazami uznania dla w/w oraz pani Ewy Dziewońskiej za trud zorganizowania polskiej szkoły w Lejdzie. Pismo podpisane przez Kierownika Wydziału Konsularnego, Bolesława Kulskiego.
- Zdjęcia uczniów i uroczystości Polskiej Szkoły Leiden

Zbiory Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego UKW w Bydgoszczy

- Informacja o Polonii w Holandii, Zbiory Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego UKW, Dar Urszuli Zawadzińskiej (3/2020), (Zbiór w opracowaniu)

2. Źródła drukowane

Biuletyn PNKV (1980-2020)

Evaluatie Stedenband Den Haag – Warschau, (Bestuursdienst; Directie Bestuurszaken; Afdeling Algemeen Bestuurlijke Aangelegenheden) Gemeente Den Haag 2000

List od Fundacji PLON do ministra Kampa ws. wypowiedzi nt. wysiedlania bezrobotnych Polaków / Brief aan minister Kamp nav de uitspraak over werkloze Polen, <https://old.polonia.nl/posts/4412>, (19.03.2022)

List Kampa: „Działania wobec migracji zarobkowej z Europy Centralnej i Środkowej”, skierowany do Parlamentu Królestwa Niderlandów 14 kwietnia 2011 r.

Scena Polska (1994-2020)

Szczepkowska-Granieczny I., *Ku polszczyźnie. Program nauczania języka polskiego z elementami kultury polskiej w Szkole Polskiej im. Henryka Sienkiewicza w Schiedamie*, Schiedam 2015

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 40145250

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 61911690

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, KvK- nummer 20087698

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 63406543

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 66893372

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 59418389

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel, Kvk- nummer 17285914

Akty prawne

Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 158/77

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (2 kwietnia 1997 r., Art.6 Dz.U. 97.78.483)

Podstawa Programowa dla uczniów Polonijnych za Granicą, MEN, Warszawa 2010

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz. U. z 2010 r., Nr 170, poz. 1143)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 lutego 2002 roku w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz. U. z 2002 r. Nr 23 poz. 225 z późn. zmianami, m.in. Dz. U. z 2010 r. Nr 156 poz. 1047)

Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz. U. poz. 1652 oraz z 2020 r. poz. 1388)

Zarządzenie Nr 16 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lipca 2010 r. w sprawie powołania Rady Oświaty Polonijnej (Dz. U. 2010 nr 1 poz. 21)

Tweede Kamer, vergaderjaar 2004–2005, 29 800 X, nr. 39, *Motie van Baalen en Timmermans* voorgesteld 25 september 2004

Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r. z późn. zmianami (Art. 22 Dz.U.04.256.2572)

Zarządzenie gminy Breda o nadaniu żołnierzom 1. PDP honorowego obywatelstwa miasta Bredy (Kolekcja Maczek Memorial Breda, brak syg.)

Badania i raporty

Arbeidsmigratie in goede banen. Eindrapport- Parlementair onderzoek Lessen uit recente arbeidsmigratie, Den Haag 2011

Berg N., van den; Brukman M.; Rij C., van, De Europese grenzen verlegd. Evaluatie flankerend beleid vrij verkeer van werknemers MOE-landen, Amsterdam 2008

Bolt M., Koning M., Visser N., Buitenlandse arbeidskrachten in de bouw. Onderzoek naar de omvang van en ervaringen met de inzet van buitenlandse arbeidskrachten, Amsterdam 2019

Boom J., de i in., Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië, Rotterdam 2008

Cijfers over voortijdig schoolverlaten, <https://www.nji.nl/cijfers/voortijdig-schoolverlaten>, (05.05.2022)

Gijsberts G., Andriessen I., Nicolaas H., Huijnk W., Bouwend aan een toekomst in Nederland. De leefsituatie van Poolse migranten die zich na 2004 hebben ingeschreven, Den Haag 2018

Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2017, file:///C:/Users/ggram/Downloads/informacja_o_rozmiarach_i_kierunkach_czasowej_emigracji_z_polski_2004-2017.pdf, (29.04.2022)

Jaarrapport Integratie 2016, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2016

Jaarrapport Integratie 2018, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018

Jaarrapport Integratie 2020, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2020

Józwiak I., *Polskie organizacje imigranckie w Holandii*- raport podsumowujący, Warszawa 2020

Korf D. J., *Polen in Nederland*, Utrecht 2008

Leska-Ślęzak J., *Polskie organizacje imigranckie w Holandii*- raport z analizy danych zastanych, Warszawa 2019

Lottum J., van, *Immigranten in Nederland in de eerste helft van de 19e eeuw. Een onderzoek op basis van de Utrechtse volkstellingen van 1829 en 1839*, Amsterdam 2004

Nowosielski M., Dzięglewski M., *Polskie organizacje imigranckie w Europie. W poszukiwaniu nowego modelu*, Warszawa 2021

Onderzoekspanel: arbeidsmigranten bevestigen beeld over ondermaatse huisvesting en over werk als leidend migratiemotief, <https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl/onderzoekspanel-arbeidsmigranten-bevestigen-beeld-over-ondermaatse-huisvesting-en-over-werk-als-leidend-migratiemotief>, (02.05.2022)

- Poolse Migranten. Die positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen*, red. J. Dagevos, Den Haag 2011
- Pronk N. M., *De Polen uit mijn buurt. Een onderzoek naar invloed van etnische concentratie op beeldvorming*, Utrecht 2012
- Raport: rynek pracy tymczasowej w Holandii. Charakterystyka polskich emigrantów zarobkowych, <https://www.hollandcontracting.pl/baza-wiedzy/raport-rynek-pracy-tymczasowej-w-holandii-charakterystyka-polskich-emigrant%C3%B3w-3>, (29.04.2022)
- Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009*, Warszawa 2010
- Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2012*, Warszawa 2013
- Rapport I&O research: Onderzoek woningmarkt, huren en huurverhoging*, Amsterdam 2020
- Story D.; Vijver E., van de, *Discriminatie onderzoek schoonmaakbranche*, Den Haag 2020
- Vogels R., Gijsberts M., Draak M., den, *Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland. Een verkenning van hun leefsituatie*, Den Haag 2014
- Vogels R., Roos S., de, Bucx F., *Van oost naar west. Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland: ouders over de leefsituatie van hun kinderen*, Den Haag 2017
- Wizerunek Polski i Polaków w Holandii. Główne wnioski z badania*, <https://www.isp.org.pl/pl/projekty/wizerunek-polski-i-polakow-w-holandii>, (07.05.2022)
- Weltevrede A. M., Boom J., de, Rezai S., i in., *Arbeitsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschet van recente arbeidsmigranten de MOE-landen*, Rotterdam 2009
- Zoeteman M., *De studentenpopulatie van de Leidse universiteit, 1575-1812: „Een volk op zyn Siams gekleet eenige mylen van Den Haag woonende”*, Leiden 2011, <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16453/Proefschrift%20Martine%20Zoeteman%20verbeterd%20voor%20pod.pdf?sequence=1>, (09.10.2019)

II. Opracowania

1. Pozycje zwarte

- Balicki J., Bogucka M., *Historia Holandii*, Wrocław 1989
- Barnhoorn H. j., *Ks. Jan Berthier założyciel Misjonarzy św. Rodziny 1840-1906*, tłum. Z. Kruza, Katowice 1973
- Bauman Z., *Życie na przemiał*, Kraków 2004
- Bednarski D., *Biskup Józef Gawlina jako opiekun Polaków na emigracji*, Katowice 2019
- Bedyński T., *Gdański geograf Filip Kluwer (1580-1622)- twórca granic współczesnej Europy*, Gdańsk 2002
- Bonusiak A., Czop E., Stykus K., *Migracje polskie. Historia i współczesność*, Rzeszów 2010

- Bouazza H., *Arbeidsmigranten in Nederland*, Amsterdam 2022
- Brasse P., Schelven W., van, *Assimilatie van voorlogse immigranten. Drie generaties Polen, Slovenen, Italianen in Heerlen, 's-Gravenhage* 1980
- Brouwer M., *Van Polen naar Nederland en terug. Verhaal over een Poolse combattant (1921-2003)*, Utrecht 2010
- Chodyła Z., *Najstarsze dzieje osad olęderskich w okolicach Nekli w latach 1749-1793*, Nekla 2005
- Dobrowolski-Onclin K., Kopczyńska B., Horst E., *Poolse sporen in Amsterdam. Polskie ślady w Amsterdamie*, Amsterdam 2017
- Dyczewski L., *Trwałość i zmienność kultury polskiej*, Lublin 2002
- Encyklopedia socjologii. Suplement*, Warszawa 2005
- Gierowski J. A., *Historia Polski 1505-1764*, Warszawa 1985
- Gulczyńska J., *Edukacja polonijna i polska za granicą. Covid-19 i zdalne nauczanie*, Poznań 2022
- Informatiemap voor Poolse ouders. Folder informacyjny dla polskich rodziców*, Den Haag 2013
- Janusz G., *Prawa mniejszości narodowych. Standardy europejskie*, Warszawa 1995
- Kaczmarczyk P., Lesińska M., Stefańska R., *Polacy przebywający czasowo w Królestwie Niderlandów- stan wiedzy, wyzwania i możliwe działania publiczne*, Warszawa 2012
- Klimkowska L., I. Wąsik, *Skarbczyk gramatyczno-ortograficzny*, Gdańsk 2014
- Kołodziej B., *Opieka duszpasterska nad wychodźcami polskimi do roku 1939*, Poznań 2003
- Kossmann E. H., *De Lage Landen 1780 – 1890*, Amsterdam 1986
- Kotula W., *Polski kod pamięci w Bredzie i Oosterhout*, Żagań 2016
- Kraushar A., *Dzieje Krzysztofa z Arciszewa Arciszewskiego, admirała i wodza Holendrów w Brazylii*, Wyd. Napoleon V, 2016
- Kryńska M., *Monografia Szkoły Polskiej przy Ambasadzie RP w Hadze*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab. Barbary Jędrychowskiej prof. UW, Wrocław 2020
- Leska-Ślęzak J., *Polacy w Holandii*, Toruń 2003
- Lubicz Miszewski M., *Polonia na Słowacji. Położenie – Kultura – Tożsamość. Studium socjologiczne*, Wrocław 2012
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2006
- Marchlewski W., *Mennonici. Życie codzienne od kuchni*, Warszawa 2014
- Matusz-Protasiewicz P., *Integracja z zachowaniem własnej tożsamości. Holenderska polityka wobec imigrantów*, Wrocław 2008
- Mayring P., *Einführung in die qualitative Sozialforschung*, München 2002
- Miśkiewicz B., *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa-Poznań 1985

- Niewiara A., *Wyobrażenia o narodach w pamiętnikach i dziennikach z XVI-XIX w.*, Katowice 2000
- Oczko P., *Bezem en kruis. De Hollandse schoonmaakcultuur od de geschiedenis van een obsessie*, Primavera Pers, 2020
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1992
- Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik Socjologiczny*, Toruń 2004
- Peeters T., *50 jaar Breda met een Poolse stempel en hoe Vlaanderen daarbij een rol speelde*, Waalwijk 1998
- Peeters T., *De Eerste Poolse Pantserdivisie in Nederland*, Breda 1979
- Peeters T., *Dziękujemy Wam Polacy*, Warszawa 1988
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998
- Przyboś A., Żelewski R., *Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVII stulecia*, Kraków 1959
- Steur A., *Codzienna dwujęzyczność*, Haga 2016
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Warszawa 1984
- Taborowicz I., *Kształcenie na odległość w Ośrodku Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą*, Warszawa 2013
- Tatarkiewicz W., *O filozofii i sztuce*, Warszawa 1986
- Thijssen T., *1000 jaar Polen en Nederland*, Zutphen 1992
- Thijssen T., *Polska i Niderlandy: 1000 lat kontaktów*, Zutphen 2003
- Tomkowski Z., *General Maczek*, Warszawa 1994
- Topolski J., *Metodologia historii*, Warszawa 1973
- Topolski J., *Wprowadzenie do historii*, Poznań 1998
- Urzędowy wykaz nazw państw i terytoriów niesamodzielnych*. Wyd. III zaktualizowane, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa 2015
- Verkaik P., *Pools Podium, STEP, PNKV en Nederland-Polen: Het bestaan van vier Poolse organisaties in een bijzondere tijd*, Bachelorscriptie Geschiedenis, Leiden 2012
- Vink H., *Discourses of Polish immigrants in the Netherlands. Media representations of Polish immigrants in the Netherlands before and after the lifting of the labour restrictions*, Amsterdam 2014
- Willems W., Verbeek H., *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland*, Amsterdam 2012
- Willems W., Verbeek H., *Sto lat tęsknoty. Historia Polaków w Holandii*, tł. I. Mączka, Warszawa 2014

Wojciechowski F., *Voor brood een vrijheid. Honderd jaar Polen in Zuid-Limburg 1900-2000*, Heerleen 2000

Wróblewska U., *Działalność kulturalno-oświatowa Karaimów w Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok 2015

Wróblewska U., *Oświata Tatarów w Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok 2012

Zinkow J., *Oświęcim i okolice. Przewodnik monograficzny*, Oświęcim 1994

Zorgen om kinderen uit Midden- en Oost- Europese EU-landen, Utrecht 2020

Żelichowski R., *Stosunki polsko-holenderskie w Europie pojałtańskiej*, Warszawa 2014

Żelichowski R., *Stosunki polsko-holenderskie w Europie powersalskiej*, Warszawa 2013

2. Pozycje pod redakcją

20 lat działalności Polskiej Szkoły w Eindhoven, pod red. E. Kłoszewska, K. Bolder, Eindhoven 2008

40-lecie ORPEG, pod red. M. Rudnik, Warszawa 2013

50 lat duszpasterstwa i działalności polonijnej Polskiej Misji Katolickiej, Amsterdam, pod wezwaniem Ducha Świętego, zebranie materiałów i opracowanie ks. S. Trypuć, SChr. i E. Dudek, Amsterdam 1997

Antologia nieoczywista, opr. K. Wajda, Koszalin 2021

Artyści sztuki papieru. Katalog Wirtualnej Wystawy Stałej Sztuki Papieru w Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju 2017, pod red. B. Dębowskiej, Duszniki-Zdrój 2017

Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych (XVIII-XX w.), pod red. A. Pilch Warszawa 1984

Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii, t. 1–5, pod red. K. Dopierała, Toruń 2003–2005

General Stanisław Maczek i jego żołnierze. Katalog wystawy Muzeum Historii Polski, tekst i opracowanie W. Kalwat i M. Kopczyński, Warszawa 2019

Het aandel van de Polen in de bevrijding van Nederland. 60 jaar later. Udział Polaków w wyzwolaniu Holandii. 60 lat później, pod red. E. van den Bergen-Makała, Den Haag 2004

Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii, pod. red. K. Eckardt, G. Gramzy, Haga 2017

Metodologia pedagogiki społecznej, pod red. R. Wroczyńskiego, T. Pilcha, Ossolineum 1974

Metody badań pedagogicznych w zarysie, pod red. A. Góralskiego, Warszawa 2009

Pan Twardowski. Meneer Twardowski, pod red. W. Pankiwa, Rotterdam 2016

Państwo, społeczeństwo, kultura, pod red. J. Tazbira, Warszawa 1969

Poland and The Netherlands: a case study of european relations, pod. red. D. Hellema, R. Żelichowski, B. Vam der Zwan, Dordrecht 2011

Polen is anders, pod. red. M. Bos-Karczewska, Utrecht 2006

- Polska XVII wieku. Państwo, społeczeństwo, kultura*, pod red. J. Tazbira, Warszawa 1969
- Polska szkoła w Hadze. Poolse school in Den Haag*, pod red. G. Gramza, Haga 2012
- Polonia i Polacy za granicą. Kulturowe i edukacyjne obszary badań i doświadczeń*, pod red. A. Boroń, J. Gulczyńska i in., Poznań 2020
- Poolse artisten in Nederland. Antologie I*, pod red. W. Pankiw, PNKV (Emmen) 2020
- Poolse wortels in Limburgse grond. Negen Pools-Limburgse familie verhalen*, pod red. F. Wojciechowskiego, Heerlen 2021
- Rozbudzić wiarę ojców*, pod red. W. Necla, Poznań-Essen 1995
- Szkolnictwo polskie na świecie. Zarys syntezy*, pod red. A. Koprucki, Lublin 1995
- Sztuka Pomorza Zachodniego*, pod red. Z. Świeckiego, Warszawa 1973
- Twórcy wizerunku Polonii*, pod red. Zbigniew Judycki, Warszawa 2019
- W drodze do Niepodległości. Ślady działań w archiwach, dokumentach i publicystyce państwowej, lokalnej i polonijnej w krajach zamieszkiwanych przez Polaków*, pod red. A. Biernata, Paryż 2018
- W kręgu badań nad Polonią i duszpasterstwem polonijnym: istota i metodologia, pod red. S. Zycha, B. Walickiego, Sokołów Małopolski 2015
- Z pastorałem przez kontynenty*, pod red. S. Dziedzica, J. Gmitruka, Z. Judyckiego, T. Skoczka, Warszawa 2020

3. Artykuły z pozycji pod redakcją

- Czarnowski R., *Duszpasterstwo polskie we Francji i jego rola w podtrzymywaniu tożsamości narodowej 1918-1939*, Materiały Sesji naukowej XL Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie, Paryż 28.08-01.09.2018, [w:] *W drodze do Niepodległości. Ślady działań w archiwach, dokumentach i publicystyce państwowej, lokalnej i polonijnej w krajach zamieszkiwanych przez Polaków*, pod red. A. Biernata, Paryż 2018, s. 31
- Drozdok R., *De Zwarte Madonna komt naar Zuid-Limburg. Een verhaal over familie Drozdok*, [w:] *Poolse wortels in Limburgse grond. Negen Pools-Limburgse familie verhalen*, pod red. F. Wojciechowski, Heerlen 2021, 50-69
- Dudek E., *50 lat Polskiej Misji Katolickiej w Amsterdamie*, [w:] *50 lat duszpasterstwa i działalności polonijnej Polskiej Misji Katolickiej, Amsterdam, pod wezwaniem Ducha Świętego*, zebranie materiałów i opracowanie ks. S. Trypuć, SChr. i E. Dudek, Amsterdam 1997
- Dudek E., *Polska Misja Katolicka w Holandii 1947-1973*, [w:] *50 lat duszpasterstwa i działalności polonijnej Polskiej Misji Katolickiej, Amsterdam, pod wezwaniem Ducha Świętego*, zebranie materiałów i opracowanie ks. S. Trypuć, SChr. i E. Dudek, Amsterdam 1997
- Dybalska, K. Eckardt, *Odpowiednik holenderski polskiej oświaty i opieki nad dzieckiem*, [w:] *Informator edukacyjny dla Polaków i Polonii w Holandii*, pod red. K. Eckardt, G. Gramzy, Haga 2017, s. 11-26.

- Goddenreis I., *Poland and The Netherlands in the 19th century*, [w:] *Poland and The Nedtherlands: a case study of european relations*, red. D. Hellema, R. Żelichowski, B. Vam der Zwan, Dordrecht 2011, s. 41-54
- Gramza G., *Jak odnaleźć się w holenderskim systemie edukacji? Projekt MENTOR jako przykład pomocy polskim uczniom i rodzicom w Holandii*, [w:] *Polonia i Polacy za granicą. Kulturowe i edukacyjne obszary badań i doświadczeń*, pod. red. A. Boroń, J. Gulczyńskiej i in., Poznań 2020
- Gulczyńska J., *Macierz Polska w Ameryce jako przykład budowania tożsamości młodzieży polskiej za Oceanem na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Polonia i Polacy za granicą. Kulturowe i edukacyjne obszary badań i doświadczeń*, praca zbiorowa pod red. A. Boroń, J. Gulczyńskiej i in., Poznań 2020, s. 49-66
- Kaczmarek H., *Kulturotwórcza, integracyjna i edukacyjna funkcja parafii katolickiej na przykładzie Polskiej Parafii w Pradze*, [w:] *Polonia i Polacy za granicą. Kulturowe i edukacyjne obszary badań i doświadczeń*, pod red. A. Boroń, J. Gulczyńska i in., Poznań 2020, s. 391-398
- Kamiński A., *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej* [w:] *Metodologia pedagogiki społecznej*, pod red. R. Wroczyńskiego, T. Pilcha, Ossolineum 1974, s. 55
- Krzymuszek-Fafius Z., *Pierwotna forma krucyfiksu z Kamienia Pomorskiego*, [w:] *Sztuka Pomorza Zachodniego*, pod red. Z. Świechowskiego, Warszawa 1973, s. 247
- Kucharski W., Tomkowski Z., *Wokół podstawowych pojęć i definicji*, [w:] *Polacy w świecie. Polonia jako zjawisko społeczno-polityczne*, t. 1, Lublin 1986, s. 33-34
- Mączak A., *Problemy gospodarcze*, [w:] *Polska XVII wieku. Państwo, społeczeństwo, kultura*, pod red. J. Tazbira, Warszawa 1969, s. 95-117
- Nowak – Kluczyński K., *Oblicza migracji zewnętrznych Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 roku*, [w:] *Polonia i Polacy za granicą. Kulturowe i edukacyjne obszary badań i doświadczeń*, praca zbiorowa pod red. A. Boroń, J. Gulczyńskiej i in., Poznań 2020, s. 133-155
- Ochalski S., *Chrystusowcy w Holandii*, [w:] *Rozbudzić wiarę ojców*, pod red. W. Necla, Poznań-Essen 1995, s. 86-104
- Paluch A., *Inkluzywnei eksluzywne rozumienieterminu „Polonia”*, [w:] *Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi*, pod red. H. Kubiaka, A. Pilcha, Wrocław 1976, s. 51, cyt. za: *Jak powstała i co robi Rada Organizacyjna Polaków z Zagranicy*, Warszawa 1931
- Sluutjes B., Korte M., Ooijevaar J., *Regionale vestiging en herkomst van recente Polen in Nederland*, [w:] *Jaarrapport Integratie 2016*, Den Haag 2016, s.109-130
- Szymański J., *Duszpasterstwo polonijne- próba definicji*, [w:] *W kręgu badań nad Polonią i duszpasterstwem polonijnym: istota i metodologia*, pod red. S. Zycha, B. Walickiego, Sokołów Małopolski 2015, s. 61-77
- Urbaniak-Zajac D., Piekarski J., *Badania jakościowe – uwagi wprowadzające* [w:] *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych. Studia i Materiały*, pod. red. D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarskiego, Łódź 2001, s. 16.
- Wałęga A., *U źródeł badań nad edukacją polskich emigrantów doby zaborów – postulaty i dorobek badawczy Antoniego Karbowiaka (1856-1919)*, *Polonia i*

Polacy za granicą. Kulturowe i edukacyjne obszary badań i doświadczeń, praca zbiorowa pod red. A. Boroń, J. Gulczyńskiej i in., Poznań 2020, s. 35-48

Willems, *In de schaduw van de Shoah. Poolse Joden in Den Haag*, [w:] W. Willems, H. Verbeek, *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland*, Amersfoort 2012, s. 49-73

Zarębczan W., *Władysław kardynał Rubin. Wielki Polak z Kresów w służbie Polonii i stolicy świętej*, [w:] *Z pastorałem przez kontynenty*, pod red. S. Dziedzica, J. Gmitruka, Z. Judyckiego, T. Skoczka, Warszawa 2020, s. 171-177

4. Hasła z Encyklopedii Polskiej Emigracji i Polonii

Dopierała K., *Displaced Persons* [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 1, Toruń 2003

Eder W., „*Biuletyn Zarządu Głównego Polskiego Stronnictwa Ludowego w Bredzie*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 1, Toruń 2004

Eder W., „*Głos Polski*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 2, Toruń 2003

Eder W., „*Kombatant Polski w Beneluxie*”; „*Kombatant Polski w Holandii*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 2, Toruń 2003

Eder W., „*Pol Echo*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 4, Toruń 2005

Eder W., „*Polak w Holandii*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 4, Toruń 2005

Eder W., *Stowarzyszenie Polskich Kombatantów*, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 4, Toruń 2005, s. 486.

Eder W., „*Wiadomości dla Górników Kopalń Holenderskich*”, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 4, Toruń 2005

Kamieński L., *Misjonarki Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej*, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 3, Toruń 2004

Kołodziej B., *Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej*, [w:] *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 5, Toruń 2005

5. Artykuły z czasopism

Adang G., *Verenigingnieuws*, „*Biuletyn PNKV*” 1982, nr 1

Aktie Kraków, „*Biuletyn PNKV*” 1982, nr 8

Bakalarz J., *Stan prawny polonijnych placówek duszpasterskich*, „*Studia Polonijne*” 1979, t. 3

Balans PNKV ultimo 2010 en 2009, „*Biuletyn PNKV*” 2011, nr 1

Baltissen A., *Wees daar, waar hoop wordt geboren*, rozm. przepr. W. Pankiw, „*Biuletyn PNKV*” 2021, nr 3

Bogucka M., *Z dziejów stosunków polsko-holenderskich w XVI-XVII wieku*, „*Czasy Nowożytne*” 2011, tom 24

- Bolder-Lenartowicz K., *Niezapomniane „Wierszowisko”, czyli dziecięcy konkurs recytatorski w Eindhoven*, „Biuletyn PNKV” 2000, nr 6
- Budrewicz O., *Polonia: fakty i sentymenty*, „Biuletyn PNKV” 1981, nr 1
- Castenmiller E., *Dansgroep „Podlasie”*, „Biuletyn PNKV” 1989, nr 3
- Chodubski A., *Czasopiśmiennictwo polonijne w Holandii w latach 80. XX wieku*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2014, nr 7-8
- Chodubski A., *Polacy we współczesnym życiu diasporalnym*, „Polityka i Społeczeństwo” 2014, nr 1
- Chopin-Szymanowski Stichting, „Biuletyn PNKV” 1993, nr 6
- Colofon, „Polonia Kurier” (2006)
- Cursussen Pools van de PNKV 2000/2001, „Biuletyn PNKV” 2000, nr 3/4
- Czop E., *Oblicza współczesnych organizacji polonijnych w wybranych krajach unijnej piętnastki*, „Polityka i Społeczeństwo” 2014, nr 1
- Dajbor R., *Tulipany i Oscar. Polsko-holenderskie przypadki filmowo-teatralne*, „Uczymy jak Uczyć” 2020, nr 3
- De dilemma's van een tweetalige opvoeding*, „Biuletyn PNKV” 1987, nr 2
- Dudek E., *5 świeczek w Amsterdamie*, „Forum” 1900, nr 3
- Dudek E., *Nasza Szkoła ma 20 lat (1994-2014)*, „Nasza Szkoła. Informator Szkoły Polskiej Misji Katolickiej Amsterdam” 2014, nr 29
- Działacze czy gwiazdy*, „Scena Polska” wydanie specjalne (1994)
- Dzierżanowska M., *W życiu bywają noce i bywają dni powszednie, a czasem bywają też niedziele*, „Scena Polska” 2018, nr 4
- Eberle J., *Jubileusz Polskiego Komitetu Olimpijskiego*, „Wspólnota Polska” 1999, nr 8
- Eder W., *Polonia w Holandii po II wojnie światowej*, „Przegląd Zachodni” 1988, nr 1
- Eder W., *Prasa polonijna w Belgii, Holandii i Luksemburgu (1926-1985)*, „Przegląd Zachodni” 1985, nr 4
- Eggermond- Krupa K. van, *Zakończenie roku szkolnego w Szkole Polskiej w Eindhoven*, „Biuletyn PNKV” 1990, nr 1
- Emigracyjna polityka edukacyjna II RP*, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 1
- Festiwal filmowy. Program*, „Scena Polska” 2018, nr 1
- Geiss Y., *Het Poolse Schooltje Utrecht*, „Biuletyn PNKV” 1995, nr 1
- Gorczyńska-Kątny L., *Powstał Statut Forum Polskich szkół w Holandii*, „Biuletyn” 1996, nr 4
- Gramza G., *25 lat Polskiej Szkoły w Nijmegen-Arnhem*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 4
- Gramza G., *Biuletyn wordt 40. Het kwartaalblad van de PNKV viert zijn jubileum. De eerste 20 jaar*, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 1
- Gramza G., *Dwa Edisony i japońska przygoda*, „Scena Polska” 2021, nr 1
- Gramza G., *Edukacja polonijna w Nederlandach. Cz. 1*, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 1

- Gramza G., *Edukacja polonijna w Niderlandach. Cz. 2*, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 2
- Gramza G., *Edukacja polonijna w Niderlandach. Cz. 3*, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 4
- Gramza G., *Edukacja polonijna w Niderlandach. Cz. 4*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 1
- Gramza G., *Een terugblik*, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 3
- Gramza G., *Edukacja w Holandii- szkoła podstawowa*, „Nowinki” 2015, nr 9
- Gramza G., *Emigracja dzieci i młodzieży w oczach polonijnego nauczyciela* [w:] *Nauczyciel i uczeń wobec problemów i wyzwań współczesnego świata*, pod red. K. Kuszak, „Edukacja Wczesnoszkolna. Zeszyty Kieleckie” 2019/2020, nr 1
- Gramza G., *Giulietty wiara w miłość*, „Scena Polska” 2018, nr 2
- Gramza G., *Het wordt nog gezellig*, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 4
- Gramza G., *Historia edukacji polonijnej w Królestwie Niderlandów*, „Uczymy jak Uczyć 2020, nr 3
- Gramza G., *Holendrzy z Polską w sercu*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 4
- Gramza G., *Lekcja 15, Spotkanie z Michałem Rusinkiem*, „Scena Polska” 2019, nr 1
- Gramza G., *Missionarissen van de Heilige Familie in Grave*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 4
- Gramza G., *Noc Listopadowa- niewdzięczna rebelia*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 4
- Gramza G., *Polacy z Budel-Dorplein*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 3
- Gramza G., *Pools-Nederlandse culturele contacten 1945-1980*, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 2
- Gramza G., *Poolse namen voor tulpen. Piotr Paliński (1853-1950)*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 3
- Gramza G., *Poolse studenten in de Nederlanden*, „Biuletyn PNKV” 2019, nr 4
- Gramza G., *Trudna pozycja młodych Polaków w Holandii*, „Gazeta Szkolna” 2011, nr 37/38
- Gramza G., *Olendrzy w Wielkiej Nieszawce*, „Scena Polska” 2019, nr 2
- Gramza G., *Philips steunde de verzetsbeweging in Polen*, „Biuletyn PNKV” 2022, nr 2
- Gramza G., *Polonistyka za oceanem*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 2
- Gramza G., *Polska Wiosna Filmowa 2018*, „Scena Polska” 2018, nr 2
- Gramza G., *Polskie korzenie w limburgskiej ziemi*, „Biuletyn PNKV” 2022, nr 2
- Gramza G., *Prasa polonijna w Królestwie Niderlandów*, „Biuletyn PNKV” 2022, nr 1
- Gramza G., *Samen.pl en Polska Warrior. Over stereotypen en het Poolse imago*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 3
- Gramza G., Steur A., *„Zrozumieć dwujęzyczność” – doroczna konferencja dla nauczycieli pracujących z polskimi uczniami w szkołach holenderskich*, „Historii Wychowania” 2018, nr 39
- Gramza G., *„Wierz, żeś szczęśliwą, a w rzeczywistości nią będziesz”*, czyli porady ogrodnicze i małżeńskie polskiego patrioty, który kilka lat spędził w Holandii, „Scena Polska” 2021, nr 2

- Gramza G., *Wojciech. Najstarsza organizacja polonijna w Holandii*, „Biuletyn PNKV” 2022, nr 2
- Guś I., *Maczkowcy w krainie tulipanów. O polskich weteranach w Holandii i o konflikcie pamięci*, „Neerlandica Wratislaviensia” 2015, nr XXV
- Hakkaart Z., Voesenek-Kowalska K., *Dom Polski*, Biuletyn PNKV 2008, nr 3-4
- Heuckelom, K. van, *W Holandii stoi dom. Przedstawienie polskich imigrantów we współczesnym kinie holenderskim*, „Postscriptum Polonistyczne” 2019, nr 2
- Heuckelom K., van, *Złodzieje i złote rączki. Polskie stereotypy w Niderlandach*, „Postscriptum polonistyczne” 2008, nr 1
- Heuvel L., van den, *Tien jaar Chopin-Szymanowski Stichting*, „Biuletyn PNKV” 2003, nr 1
- Hietbrink H., *Jan Głoskowski zasłużył się Lejdzie*, „Biuletyn PNKV” 2012, nr 1
- Hofmański P., *Człowiek bowiem musi zostać wierny swoim zasadom i swoim przekonaniom*, rozm. przepr. K. Ziaber, „Ostatni dzwonek” 2017, nr 15
- Holandja. Odznaczenia polskich działaczy społecznych w Limburgii*, „Polacy za Granicą” 1 1935, nr 1
- Hulsenboom-Perłowska D., *Próba zintegrowania środowiska nauczycieli polonijnych w Holandii*, „Biuletyn PNKV” 1995, nr 6
- Godfrejów-Tarnogórska A., *Komisja kontaktów polsko-holenderskich*, „Biuletyn Komisji” 2010, nr 4
- Indraszczyk A., *Prasa ruchu ludowego na emigracji w latach 1945-1989. Próba katalogu*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2013, T. XVI, Z. 1 (31)
- Janik B., *O emigracji polskiej w Holandii*, „Polacy Zagranicą” 1931, nr 2
- Janssen T., *Syrena 45 jaar*, „Biuletyn PNKV” 2002, nr 6
- Jong en oud werken samen in nieuwe Poolse vereniging*, „De Stem. Stad en Streek” (01.11.1990).
- Józwiak I., *Polskie wyspy w morzu różnorodności. Przypadek dwóch organizacji imigranckich w Holandii*, „Migration Studies – Review of Polish Diaspora” 2022, nr 2
- Kalocińska-Duijnhouwer M., *Historia hymnu wierszowiska*, „Wierszowiskowa Gazetka Jubileuszowa”, 15.03.2015
- Kicinger A., *Polityka emigracyjna II Rzeczypospolitej*, „Central European Forum For Migration Research” 2005, nr 4
- Kicinger A., *Polityka emigracyjna II Rzeczypospolitej*, „Środkowoeuropejskie Forum Badań Migracyjnych” 2005, nr 4
- Klein J., *Do żony Polki*, „Biuletyn PNKV” 1980, nr 8
- Klinkert W., *Sporen van een oorlog. Zorg om oud- strijders, oorlogsgraven en monumenten in Breda 1944-1964*, „Jaarboek De Oranjeboom” 1994, nr 74
- Knopek J., *„Społeczności polskie czy polonijne w Europie i na świecie? Wokół dyskursu nad współczesnym rozumieniem terminu Polonia”*, „The Polish Migration Review” 2017, nr 2

- Kołodziejczyk A., *Polacy w Królestwie Niderlandów - przeszłość i teraźniejszość*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2018, nr 27
- Kopczyńska B., *Krótką historią relacji polsko-holenderskich na przestrzeni 700 lat*, „Uczymy jak Uczyć”, 2020, nr 3
- Krawczyk- Rikken L., *Słowo w imieniu zarządu*, „Polska Szkoła w Nijmegen. Gazetka Jubileuszowa” 2016
- Kruk E., *Przestrzenie polskiej imigracji w Holandii po 2004 roku: Polenhotels*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” 2013, nr 13
- Kruk E., *Współczesne migracje Polek do Królestwa Niderlandów*, „Neerlandica Wratislaviensia” 2015, XXV
- Ks. Andrzej Szczepaniak o sobie, „Biuletyn Parafii pw. Ducha Świętego Amsterdam” 2016, nr 4
- Kuijl A., *W reflektorze*, „Polonia Kurier” (2006)
- Kuzicki J., *Duchowni i duszpasterstwo polskiej emigracji w krajach Europy Zachodniej w I połowie XIX wieku. Przegląd problematyki badawczej*, „UR Journal of Humanities and Social Sciences” 2019, nr 2
- Kydryński L., *Masło czy Kantor- oto jest pytanie*, „Biuletyn PNKV” 1981, nr 1
- Lasocka M., *Gratulacje z Londynu*, „Gazetka Jubileuszowa”, 15.03.2015
- Leeuwen W., van, *Medal dla pani Urszuli Zawadzińskiej*, „Biuletyn PNKV” 1994, nr 1
- Leska-Ślęzak J., *Nowe organizacje polonijne w Królestwie Niderlandów*, „Cywilizacje i Polityka” 2017, nr 15
- Leska-Ślęzak J., *Współczesne organizacje polonijne i ich rola w życiu Polonii w Holandii*, „Polityka i Społeczeństwo” 2014, nr 1
- Lonska A., *Edukacja polonijna w Holandii- dzisiaj*, „Uczymy jak Uczyć” 2020, nr 3
- Lonska A., *Forum Polskich Szkół w Holandii- 25 lat pasji dla edukacji*, „Uczymy jak Uczyć” 2020, nr 3
- Lonska A., Lubbers-Dąbrowska M., *Wierszowisko- największa дума Forum Polskich Szkół w Holandii*, „Uczymy jak Uczyć” 2020, nr 3
- Lubbers-Dąbrowska M., *Polskie ślady w Bredzie*, „Uczymy jak Uczyć” 2020, nr 3
- Mamczura A., *Kanały holenderskie*, *Goniec Polski.nl* 2012, nr 1
- Milewski R., *Z życia parafii*, „Biuletyn Parafii pw. Ducha Świętego Amsterdam” 2017, nr 5
- Mol J. A., *Om riddereer of zielenheil? De Pruizenreizen van de Noord-Nederlandse adel in de veertinde eeuw*, „Leidschrift” 2021, nr 3
- Morenc A., *10-jarige jubileum Poolse School in Breda*, „Biuletyn PNKV” 2007, nr 3
- Nadolny A., *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” 1976, t. 1
- Najlepsze takie pismo w Europie*, „Scena Polska” 2014, nr 4
- Namaluj nam świat, Marjolu*, „Biuletyn PNKV” 1982, nr 10

- Nationale Stichting Nederland-Polen, „Holland Polen Nieuws” 1989, nr 2
- Niemczuk-Weiss E., *Sekcja Polska w Stowarzyszeniu Nauczycieli Języków Nowożytnych „Levende Talen”*, „Uczymy jak Uczyć” 2020, nr 3
- Nijman J., *Wymysiöeryś. Holland aan de voet van de Beskiden*, „Biuletyn PNKV” 2009, nr 2
- Overzicht bestuursleden PNKV 1980-1996, „Biuletyn PNKV” 1996, nr 109
- Pacek M., *Migracje, czy mobilność- case study Holandia*, „Studia Politologica” 2014, nr 13
- Pacek M., *Migracje, mobilność, wielokulturowość- Holandia wobec problemów migracyjnych*, „Studia Europejskie” 2016, nr 4
- Passent D., *Dylemat bociana*, „Biuletyn PNKV” 1985, nr 5
- Pielgrzymka do Gruzji, „Biuletyn Parafii Miłosierdzia Bożego Den Bosch” 2019, nr 2
- Pielgrzymka do Sanktuarium w Heiloo i największy polonijny piknik w Holandii, „Niedziela.nl” 2010, nr 273
- Polonus Roku w Holandii, „Nowinki” 2015, nr 10
- Polska Szkółka Delft, „Biuletyn PNKV” 1997, nr 1
- Polska Szkółka w Utrechcie, „Niedziela.nl” 2011, nr 324
- Polski teatr bez granic, „Scena Polska” wydanie specjalne (1994)
- Pools Folkloristische Dans- en Zangvereniging Podlasie, „Informator Zjednoczenia Katolicko Polskich Towarzystw w Holandii”, listopad 2002
- Pools wordt niet gesproken maar geniest, „Biuletyn PNKV” 1981, nr 1
- Poolse School maakt vliegende start, „Amesfoort Nu” (09.09.2015)
- Poolse School Regio Noord, „Biuletyn PNKV” 1990, nr 5
- Próba porwania 6-letniej Polki w Weert, „Nasze-radio” 2018, nr 1
- Ramaker A., *Rodzina Uylenburghów. Rembrandt miał szwagra Polaka.*, „Biuletyn PNKV” 2011, nr 1
- Redactie en info, „Het spoor van de divisie” 2016, nr 28
- Redakcja, „Pracusz” 2015, nr 4
- Rein Bakhuizen van den Brink is overleden, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 3
- Rewers B., *Polska książka w Holandii*, „Biuletyn PNKV” 1980, nr 5
- Rijk H., *Teatralny worek z potrzebami*, „Tak” 1994, nr 1
- Rogała A., *Listy do żony- Polki*, „Biuletyn PNKV” 1981, nr 2
- Rogała A., *Niezwykłe dzieje rodziny Unrugów*, „Biuletyn PNKV” 2013, nr 1
- Rogała A., *Podróż w przeszłość*, rozm. przepr. A. Steur, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 4
- Roijsen E., van, Mira Żbikowska „Ik ben alfa én bèta”, „Biuletyn PNKV” 2010, nr 4
- Rybka P., *Jan Heweliusz (1611-1687)*, „Urania” 1987, nr 1

- Rumas M., *Z życia „Małwy”*, „Informator Zjednoczenia Katolicko Polskich Towarzystw w Holandii”, lipiec 2001
- Schroten-Czerniejewicz Z., *20 lat Sceny Polskiej w Holandii*, „Scena Polska” 2012, nr 2
- Schroten-Czerniejewicz Z., *100 numerów pisma i 100 lat dla zespołu wydawniczo-redakcyjnego*, „Scena Polska” 2019, nr 3
- Schroten-Czerniejewicz Z., *Jak to ugryźć*, „Tak” 1994, nr 1
- Schroten-Czerniejewicz Z., *Kwartalnik „Scena Polska” ma 20 lat*, „Scena Polska” 2014, nr 4
- Schroten-Czerniejewicz Z., *Polska Wiosna Filmowa w Holandii - od wiosny do zimy*, „Scena Polska” 2019, nr 1
- Schroten-Czerniejewicz Z., *Razem nie znaczy tak samo*, „Pol Echo” 1992, nr 8
- Schroten-Czerniejewicz Z., *Salon poetycko-muzyczny im. Wandy Sieradzkiej*, „Scena Polska” 2009, nr 1
- Schroten N., *Scena Młodych – Jong Podium – „Podobieństwo Różnic”*, „Scena Polska” 2012, nr 3
- Schroten-Czerniejewicz Z., *Strzał w dziesiątkę*, „Scena Polska” 2019, nr 2
- Skotnicka M., Wywiad. rozm. przepr. L. Krawczyk-Rikken, „Polska Szkoła w Nijmegen. Gazetka Jubileuszowa” 2016
- Skubiszewski K., Wywiad, rozm. przepr. M. Bos-Karczewska, „Ostatni Dzwonek” 2009, nr 2
- Słowo od Rady Parafialnej*, „Biuletyn Parafii pw. Ducha Świętego Amsterdam” 2016, nr 4
- Smółka M., *Jubileuszowe 15te Wierszowisko*, „Wierszowiskowa Gazetka Jubileuszowa”, 15.03.2015
- Smulders M., *De kinderbibliotheek/ Biblioteczka dziecięca*, „Biuletyn PNKV” 1981, nr 6
- Smulders M., *De kinderklub/ Klub dziecięcy*, „Biuletyn PNKV” 1981, nr 6
- Smulders M., *Szkołka polska*, „Biuletyn PNKV” 1980, nr 6
- Start Poolse Weekendschool*, „AD” 2015, nr 17
- Steur A., *Szkoły polskie i polonijne w Holandii – próba kategoryzacji*, „Studia Edukacyjne” 2018, nr 51
- Steur A., *To wielka tajemnica, ale krasnale są wśród nas*, „Nowinki” 2015, nr 10
- Stępak J., *Wiklina jako tworzywo artystyczne*, „Scena Polska” 2009, nr 2
- Stembor L., *Mówimy po niderlandzku*, „Biuletyn PNKV” 1981, nr 1
- Szkoły Forum Polskich Szkół w Holandii*, „Forum” 1999, nr 4-7
- Szkoły Polskie stowarzyszone*, „Wspólnota Polska” 1996, nr 7
- Szymański J., *Duszpasterstwo polonijne – skala oddziaływania*, „Studia Polonijne” 2007, nr 28

- Szymański J., *Sprawozdanie ks. Wilhelma Hoffmanna MSF z 1929 roku o sytuacji wychodźstwa polskiego w Limburgii holenderskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2010, nr 94
- Szymański J., *Z dziejów walki o dusze polskie. Polskie władze kościelne i świeckie w trosce o rodaków w Holandii. Relacja z 1928 roku*, „Roczniki Historii Kościoła” 2011, nr 3
- Van Sasse van Ysselt P., *Financiële verhoudingen tussen overheid, kerk en religieuze organisaties*, „Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid” 2013, nr 1
- Veldhoen L., *Meterik. De Poolse gemeenschap in Nord-Limburg*, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 4
- Verenigingsnieuws. *Polskie Ognisko Den Bosch we Vijmen*, „Biuletyn PNKV” 1994, nr 1
- Verenigingsnieuws. *Poolse Schooltjes*, „Biuletyn PNKV” 1994, nr 1
- Verenigingsnieuws. *Poolse Schooltjes. Assen*, „Biuletyn PNKV” 1991, nr 4
- Verenigingsnieuws. *Poolse Schooltjes. Groningen*, „Biuletyn PNKV” 1991, nr 4
- Verkaik P., *De PNKV in een bijzondere tijd*, „Biuletyn PNKV” 2020, nr 4
- Vreugdenhil M., *Opening van Poolse School Amersfoort*, „Amersfoort Nu” (09.09.2015)
- Vriesema J., *Een terugblik na ruim vijftien jaar*, „Biuletyn PNKV” 1996, nr 109
- Vriesema J., *Foto's rond de eeuwwisseling van H. C. Beijerman*, „Biuletyn PNKV” 1996, nr 109
- Thijssen L., *Poolse-Nederlandse betrekkingen. Janusz Radziwiłł, student in Leiden*, „Biuletyn PNKV” 1982, nr 8
- Tylko-Tylczyński A., *Od redaktora*, „Tak” 1994, nr 1
- Voesenek K., *18 lat istnienia Polskiej Szkoły w Bredzie*, „Nowinki” 2015, nr 9
- Walesa herdenkt in Breda Poolse militairen, „Stad & Streek. De Stem” 27.10.1997
- Walkusz J., *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” 1993, nr 15
- Walny Zjazd Oddziału Holandia, „Kombatant Polski na Obczyźnie” 1952, nr 40
- Wardejn Z., *Polska Scena w Holandii? Szalony pomysł*, „Scena Polska” wydanie specjalne (1994)
- Weijers-Grzybewska L., *Poolse school*, „Biuletyn PNKV” 1989, nr 6
- Wel L., van der, *De kosten worden wel uit eigen zak betaald*, „De Gazet”, 07.10.2017
- Wesołego Tulacza wspomnienia festiwalowe Koszalin 2000, „Informator Zjednoczenia Katolicko Polskich Towarzystw w Holandii” 2001, nr 1
- Wesoły Tulacz obchodzi 70 urodziny, „Biuletyn PNKV” 1997, nr 4
- Wesoły Tulacz, „Informator Zjednoczenia Katolicko Polskich Towarzystw w Holandii”, listopad 2002
- Wimmers M., *Polska szkoła w Holandii. Polska szkoła w Eindhoven*, „Biuletyn PNKV” 1995, nr 1

- Włodarski J., *Pasłęk*, „Biuletyn PNKV” 1996, nr 6
- Wojciechowski F., *De geschiedenis van ZKPT. 75 jaar Katholieke Bond van Poolse Verenigingen 1929-2004*, „Het Land van Herle” 2005, nr 1
- Woźniak E., *Polityka językowa państwa polskiego w okresie międzywojennym*, „Socjolingwistyka” 2015, nr 29
- Z kroniki Klubu*, „Biuletyn PNKV” 1980, nr 6
- Z prezentacji programu nauczania szkoły w Utrechtie- Haga- 8 kwietnia 2000*, „Forum” 2000, nr 1
- Zang- en dansgroep Syrena veertig jaar*, „Biuletyn PNKV” 1997, nr 4
- Zawadzińska U., *Nasza mała ojczyzna. Ons klein wereld*, „Biuletyn PNKV” 1997, nr 4
- Zobacz, o ile wzrosną stawki mandatów w 2019 roku*, *Nasze-radio.nl* 2018, nr 5
- Żelichowski R., *Odcienie przyjaźni (TPPN- 2020)*, rozm. przepr. W. Pankiw, „Biuletyn PNKV” 2021, nr 2

III. Czasopisma i prasa

- „Ablak. Tijdschrift voor Centraal Europa” (2000-2009)
- „AD” (2015)
- „Amesfoort Nu” (2015)
- „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (2010)
- „Biuletyn Historii Wychowania” (2018)
- „Biuletyn Komisji” (2009-2010)
- „Biuletyn Parafii Miłosierdzia Bożego Den Bosch” (2019-2021)
- „Biuletyn Parafii pw. Ducha Świętego Amsterdam” (1990-2019)
- „Biuletyn PNKV” (1980-2022)
- „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Katolickiego” (1946-2002)
- „Central European Forum For Migration Research” (2002)
- „Central European Forum For Migration Research” (2005)
- „Cywilizacje i Polityka” (2017)
- „Czasy Nowożytnie” (1996)
- „De Stem. Stad en Streek” (1998)
- „Edukacja Wczesnoszkolna. Zeszyty Kieleckie” (2019/2020)
- „Forum” (1998-2000)
- „Goniec Polski.nl” (2013-2022)
- „Het Land van Herle” (1950-2015)
- „Holland Polen Nieuws” (1989)
- „In het spoor van de divisie. Śladami Dywizji” (2002-2019)
- „Informator Zjednoczenia Katolicko Polskich Towarzystw w Holandii” (1981-2016)

„Jaarbook De Oranjeboom” (1948)
 „Kartki” (1984-2005)
 „Kombatant Polski na Obczyźnie” (1939-1952)
 „Leidschrift” (1984)
 „Nasza Przeszłość” (1946)
 „Nasza Szkoła. Informator Szkoły Polskiej Misji Katolickiej Amsterdam” (2010-2016)
 „Nasze-radio.nl” (2018)
 „Neerlandica Wratislaviensia” (1983-2019)
 „Niedziela.nl” (2004-2016)
 „Nowinki” (2009-2022)
 „Ostatni Dzwonek” (2009-2017)
 „Po Polsku” (2008-2015)
 „Pod Wiatr” (1993-2017)
 „Pol Echo” (1992-1993)
 „Polacy za Granicą” (1935)
 „Polak w Holandii” (1930-1939)
 „Polityka i Społeczeństwo” (2004-2014)
 „Polonia Kurier” (1990-2019)
 „Postscriptum Polonistyczne” (2008-2019)
 „Pracuś.nl” (2010-2016)
 „Przegląd Zachodni” (1985, 1988)
 Rocznik Historii Prasy Polskiej (2013)
 „Roczniki Historii Kościoła” (2011)
 „Scena Polska” (1992-2022)
 „Schoolkrant 1998-1999: Polska Szkoła Breda”, 24 april 1999
 „Socjolingwistyka” (1997)
 „Środkowoeuropejskie Forum Badań Migracyjnych” (2002)
 „Studia Edukacyjne” (2011)
 „Studia Polonijne” (1976)
 „Tak” (1994)
 „UR Journal of Humanities and Social Sciences” (2019)
 „Urania” (1987)
 „Wierszowiskowa Gazetka Jubileuszowa”, 15.03.2015
 „Wspólnota Polska” (1991-2021)

IV. Pozycje i materiały dostępne w Internecie

- [Album] Breda: Credo- koncert pamięci Generała S. Maczka,
https://www.flickr.com/photos/polonia_nl/sets/72157607956777567, (21.05.2021)
- [Joanna Paszkiewicz], https://dziwion.home.xs4all.nl/pola/pasz_vit.htm, (20.05.2022)
- [Uitnodiging] *Fotobond afdeling Twente. Anomime Foto's- een lezig. Teresa Lidia Kwiecień*, <https://www.fotobondafdelingtwente.nl/wp-content/uploads/2018/08/Teresa-Kwiecien-lezing-11-12-2018.pdf>, (28.03.2022)
- 2 listopada: holendersko-polska nocna pielgrzymka w intencji powołań,
<https://adoptkhol.blogspot.com/2019/10/2-listopada-holendersko-polska-nocna.html>, (17.05.2021)
- 6:10 to Eindhoven - theaterstuk Fringe Amsterdam,
<https://www.amsterdamsfondsvoordekunst.nl/over-afk/meer-informatie-over-het-fonds/kalender/6-10-to-eindhoven-theaterstuk-fringe-amsterdam>, (27.03.2022)
- 10 lat Szkoły Polskiej w Hadze- Szkoła z pasją, <https://old.polonia.nl/posts/13587>, (07.12.2021)
- 13 december 1981 Staat van beleg in Polen, voedseltransporten,
<https://www.poleninbeeld.nl/maatschappij/geschiedenis/13-december-1981-staat-van-beleg-in-polen-voedseltransporten-pak-van-je-hart-gaan-door>, (22.02.2022)
- 80 jaar Pools Huis in Brunssum, <https://www.zo-nws.nl/80-jaar-pools-huis-brunssum>, (22.02.2022)
75. rocznica wyzwolenia Bredy, <https://www.gov.pl/web/holandia/75-rocznica-wyzwolenia-bredy>, (26.04.2022)
- 150 duizend inwoners van Poolse herkomst, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/24/150-duizend-inwoners-van-poolse-herkomst>, (29.04.2022)
- X Złote Sowy Polonii, <http://www.polonika.at/index.php/imprezy/428-x-zlote-sowy-polonii>, (27.05.2022)
- Aantal daklozen sinds 2009 meer dan verdubbeld, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/34/aantal-daklozen-sinds-2009-meer-dan-verdubbeld>, (07.05.2022)
- Actie voor „De Brug naar de Vrijheid” in Axel,
<https://www.omroepzeeland.nl/nieuws/11494129/actie-voor-de-brug-naar-de-vrijheid-in-axel>, (26.04.2022)
- Aga Mazur, <https://nl.linkedin.com/in/agamazur>, (03.11.2021)
- Agnieszka Zakrzewska, <https://lubimyczytac.pl/autor/85689/agnieszka-zakrzewska>, (08.07.2022)
- Amsterdam op de kaart, Begijnhof 37, <https://020apps.nl/kaart/1850-1940/Begijnhof/37>, (17.05.2021)
- Angelique van 't Riet, <https://nl.linkedin.com/in/angeliquevanriet>, (13.07.2021)
- Anna François-Kos, <http://nagroda-joteyka.be/pl/2018/04/09/anna-kos-francois>, (27.05.2022)
- Architektura sakralna Pomorza Zachodniego,
<http://architektura.pomorze.pl/utracona/TRZEBIATOW--Klasztor-Norbertanek-small-Treptow-small+90>, (20.04.2022)

- Arnold Nienhuis, <https://nl.linkedin.com/in/arnoldnienhuis>, (13.07.2021)
- Barańska J., *Polacy odpowiadają za całe zło Holandii*, <https://glospolski.nl/polacy-odpowiadaja-za-cale-zlo-w-holandii/>, (06.05.2022)
- Bekosting vanuit de overheid, <https://www.lowan.nl/po/richtlijnen-en-kaders/bekostiging-ocw>, (22.05.2022)
- Bewrijdingswandeling door het centrum,
<https://www.welkominbreda.nl/nl/doen/cultuur-historie/bevrijdingswandeling>, (25.04.2022)
- Bijna 180 duizend banen vervuld door Polen, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-180-duizend-banen-vervuld-door-polen>, (01.05.2022)
- „Biuletyn Miłosierdzia Bożego Parafii Den Bosch”,
<https://denbosch.parafialnastrona.pl/SimplePlugins/Details/2134>, (12.01.2022)
- Bos-Karczevska M., *Czy w 2020 r. będzie nas 200 tys.? Oficjalnie jest w Holandii 185 tysięcy Polaków. cz. 1*, <https://polonia.nl/2019/08/22/oficjalnie-jest-w-holandii-185-tysiecy-polakow>, (04.05.2022)
- Bos-Karczevska M., *Jak Polacy walczyli o honor gen. Sosabowskiego i jego żołnierzy?*, <https://polonia.nl/2018/09/22/jak-holendrzy-walczyli-o-honor-gen-sosabowskiego-i-jego-zolnierzy>, (05.05.2022)
- Bos-Karczevska, *W Hadze gmina oferuje pomoc migrantom z Polski i Europy Wschodniej. Wolontariusze IDHEM-Xtra ci pomogą*,
<https://polonia.nl/2021/04/14/w-hadze-gmina-oferuje-pomoc-migrantom-z-polski-wolontariusze-idhem-xtra-ci-pomoga>, (21.03.2022)
- Bos-Karczevska M., *Wyróżnienie: ks. Bartłomiej Małys Przyjacielem Polonii 2006*,
<https://old.polonia.nl/?p=876>, (24.05.2021)
- Braak S. van den, Peek S., *Callgirl voor Albert Heijn*,
<https://www.groene.nl/artikel/callgirl-voor-albert-heijn>, (01.05.2022)
- Bracia, których atrybutami były szkiełko i oko, <https://www.gdanskstrefa.com/bracia-ktorych-atrybutami-byly-szkiełko-i-ok>, (23.04.2022)
- Breda. Spotkanie z przedstawicielami Polonii,
<https://www.prezydent.pl/aktualnosci/ordery-i-odznaczenia/art,490,odznaczenia-za-zaslugi-w-rozwijaniu-polsko-holenderskiej-wspolpracy.html>, (13.07.2021)
- Cecherz W, Sokołowska K., *Polska sztuka w Amsterdamie*, rozm. przepr. Ł. Koterla,
<https://pisarzemowia.nl/2018/08/24/polska-sztuka-w-amsterdamie-wywiad>, (27.03.2022)
- Cele i założenia Klubu Literackiego „Wiatrak”, <https://www.klub-literacki-wiatrak.nl/Cele.htm>, (22.02.2022)
- Christo Stefanoff - zapomniany mistrz światła,
<https://www.polskieradio.pl/130/5925/Artykul/2182348,Christo-Stefanoff-zapomniany-mistrz-swiatla>, (27.03.2022)
- Ciekawe obiekty i miejsca w Wielkopolsce. Pałac w Racocie,
<https://regionwielkopolska.pl/katalog-obiektow/palac-w-racocie>, (23.04.2022)
- Claudia Cenkala – Kultura, <http://polakroku.nl/claudia-cenkala-kultura>, (22.03.2022)

- Contact met ouders met een internationale achtergrond*,
<https://www.nuffic.nl/onderwerpen/kinderen-van-internationals/contact-met-ouders-met-een-internationale-achtergrond>, (22.05.2022)
- Dąbrowska J., *Marian Jakubowski*, http://www.nagrodakolberg.pl/laureaci-marian-jakubowski___zalozyciel_zespolu__syrena__z_, (20.03.2020)
- Dąbrowska J., *Zespół Pieśni i Tańca „Syrena” z Brunssum*,
https://www.nagrodakolberg.pl/laureaci-zespol_piesni_i_tanca__syrena__z_brunssum__holandi, (22.02.2022)
- De 4 Daagse, <https://www.4daagse.nl>, (22.05.2022)
- De naam HOLLAND komt uit Frans-Vlaanderen*,
<https://www.noviomagus.info/holland.htm>, (09.06.2022)
- De stichting Mintefiore te Rotterdam door B. Canter (1 Jan 1914)*,
<https://www.joodserfgoedrotterdam.nl/stichting-montefiore-rotterdam-b-canter-1-jan-1914/>, (24.04.2022)
- De Poolster-Anna Chojnacka*, <http://www.deleesfabriek.nl/2014/03/de-poolster-anna-chojnacka>, (04.02.2019)
- Dominika van Eijkelenborg*, <https://lubimyczytac.pl/autor/111211/dominika-van-eijkelenborg>, (08.07.2022)
- Dowiedz się więcej na temat Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego (PNKV)*, <https://zwiedzamyholandie.wordpress.com/2016/10/04/dowiedz-sie-wiecej-na-temat-polsko-niderlandzkiego-stowarzyszenia-kulturalnego-pnkiv>, (28.11.2019)
- Duda J., *Sanktuaria na świecie. Holandia- Heiloo*,
<http://www.bp.ecclesia.org.pl/heiloo.html>, (17.05.2021)
- Dynarowicz E., *Mr. Polska en het potentieel van negatieve stereotypen*,
<https://www.platformleest.org/artikel/mr-polska>, (07.05.2022)
- Dział Polskie Centrum Zdrowia Psychicznego – Otwarcie Domu Polskiego w Amsterdamie – 07.11.2008, <https://old.polonia.nl/posts/1468>, (19.03.2022)
- Dziękujemy Wam Polacy*, <https://mojaholandia.nl/artikul/dziekujemy-wam-polacy>, (21.01.2022)
- E. Kooyman-Piskorz, *Wandafonds” od 8 lat wspiera polskie dzieci spastyczne*, rozm. przepr. M. Bos-Karczewska, <https://old.polonia.nl/posts/2536>, (23.03.2022)
- EDK- Ekstremalna Droga Krzyżowa, <https://www.facebook.com/WIO.EDK>, (17.05.2021)
- EDK- Ekstremalna Droga Krzyżowa, rejon Eindhoven,
<https://www.facebook.com/Eindhoven.edk>, (17.05.2021)
- Een modaal inkomen*, <https://www.randstad.nl/ontwikkelen/nieuwe-uitdagingen/salarischecker/modaal-inkomen#watverdienvanmodaal>, (14.05.2022)
- Elżbieta Wicha-Wauben*, https://werset.pl/74_elzbieta-wicha-wauben, (27.05.2022)
- Erfgoed van de Week. 100 jaar Tuschinski*, <https://www.amsterdam.nl/kunst-cultuur/monumenten/erfgoed-week/100-jaar-tuschinski>, (28.04.2022)

- Europromo 2012*,
https://m.facebook.com/permalink.php?id=142668702440881&story_fbid=367409339966815, (27.05.2022)
- Fundacja „Witryna”*,
https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=322:fundacja-qwitrynaq&catid=29:organizacje&Itemid=93, (28.03.2022)
- Genezers op de koloniale markt : inheemse dokters en vroedvrouwen in Nederlandsch Oost-Indië, 1850-1915*, https://pure.uva.nl/ws/files/1036038/144686_17.pdf, (24.04.2022)
- Germany Remains Top Country of Origin for International Students in Netherlands*, <https://collegenews.org/germany-remains-top-country-of-origin-for-international-students-in-netherlands>, (14.05.2022)
- Geschiedenis van het Wilhelmina Kinderziekenhuis*,
<https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?/burgerl&mivast=39&mizig=210&miadt=39&miaet=1&micode=1130&minr=41975727&miview=inv2&milang=nl>, (22.03.2022)
- Głuszek R., *Axel i Gdynia*, https://www.holandiabeztajemnic.pl/?page_id=3768, (25.04.2022)
- Głuszek R., *Szlak menonitów*, https://www.polenvoornederlanders.com/?page_id=6142, (23.04.2022)
- Gmyz M., *Polska parafia w Eindhoven, siódma z kolei*,
<https://www.poloniawholandii.com/artykul.php?id=941>, (29.05.2021)
- Gnaś H., *Józef Wybicki – czy znamy go tylko jako autora naszego hymnu?*,
<https://kronikidziejow.pl/porady/jozef-wybicki-czy-znamy-go-tylko-jako-autora-naszego-hymnu-oto-jego-zyciorys>, (23.04.2022)
- Goddenreis I., *Polen in de Nederlandse literatuur, 1825-1845*, „Ablak” 2002,
http://www.prospekt-online.nl/prosabl/ablak/artikelen2002/polonofobie_sep.html, (24.04.2022)
- Gramza G., *Sławny Gdańszczanin pochowany w Hadze*,
https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=17878:sawny-gdaszczanin-pochowany-w-hadze&catid=77:holandia&Itemid=128, (21.04.2022)
- Grieken-Barylanka J., van, *Zrobieni w Holandię*, <https://dziennikpolski24.pl/zrobieni-w-holandie/ar/2975834>, (22.03.2022)
- Grochowska, *10. edycja akcji „Zapal znicz” zakończona. Dziękujemy za pamięć o polskich żołnierzach*, <https://polonia.nl/2019/11/04/zapal-znicz-pamiec-o-polskich-zolnierzach/>, (12.03.2022)
- Grochowska E., *Masz problem z pracodawcą w Holandii? Nie czekaj! Tutaj znajdziesz pomoc*, <https://polonia.nl/2018/06/13/problem-pracodawca-holandii/>, (01.05.2022)
- Grochowska E., *To już 7 polska parafia w Holandii! W diecezji Den Bosch*,
<https://polonia.nl/2018/12/05/to-juz-7-polska-parafia-w-holandii-w-diecezji-den-bosch>, (09.05.2021)
- Hans Memling „*Sąd Ostateczny*”, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/hans-memling-sad-ostateczny/>, (20.04.2022)

- Herdenking & viering Bevrijding Breda*,
<http://www.herdenkingbevrijdingbreda.nl/bestuur>, (22.05.2022)
- Historia. Cześć i chwała bohaterom*, <http://pracus.nl/magazyn/Pracus-Historia.pdf>,
 (10.01.2022)
- Hoekstra D., *Eindhoven steeds internationaler, duizenden nieuwe inwoners uit het buitenland*, <https://www.ed.nl/eindhoven/eindhoven-steeds-internationaler-duizenden-nieuwe-inwoners-uit-het-buitenland~ae6b67bc>, (29.05.2021)
- Hoensbroek-Mariagewanden, O.L. *Vrouw, Zwarte Madonna van Czestochowa*,
<https://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/1344>, (22.05.2022)
- Holandia: Pielgrzymka polonijna do sanktuarium w Heiloo*,
<https://opoka.news/holandia-pielgrzymka-polonijna-do-sanktuarium-w-heiloo>,
 (17.05.2021)
- I ty możesz zostać rodzicem zastępczym w Holandii*,
<https://www.gov.pl/web/holandia/polonia-i-polacy-w-KN> (19.03.2022)
- Idziemy do Polskiej szkoły*, <https://www.gov.pl/web/holandia/idziemy-do-polskiej-szkoly>, (22.03.2022)
- In 2060 hebben 7,6 miljoen inwoners een migratieachtergrond*,
<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/4957646/migratie-arbeidsmigranten-nederlanders-inwoners-cbs>, (14.05.2022)
- In Memoriam: Zmarł Milo Anstadt (1920-2011)- wybitny polsko-holenderski pisarz i publicysta, Przyjaciół Polski i Polaków*, <https://old.polonia.nl/posts/5553>,
 (22.01.2022)
- Informacje konsularne*, <https://www.gov.pl/web/holandia/informacje-konsularne>,
 (22.03.2022)
- Izba Regionalna*, <http://europolonia.nl/pl/kultura>, (19.03.2022)
- Jak Holandia pomagała Polakom pod hasłem „Pomóż Polakom przetrwać”*,
<https://www.wiatrak.nl/80263/jak-holandia-pomagała-polakom-pod-haslem-pomoz-polakom-przezimowac>, (07.07.2021)
- Jak zostać rodzicem zastępczym w Holandii?*, <https://www.gov.pl/web/holandia/jak-zostac-rodzicem-zastepczym-w-holandii>, (19.03.2022)
- Janik Bernard*, https://www.gedanopedia.pl/gdansk/?title=JANIK_BERNARD,
 (07.07.2021)
- Kapucijnen sluiten kerk en klooster aan Schorsmolenstraat in Breda*,
<https://www.bndestem.nl/breda/kapucijnen-sluiten-kerk-en-klooster-aan-schorsmolenstraat-in-breda~acde4292>, (04.05.2021)
- Kartki. Mededelingenblad van de Stichting Nederland-Polen*,
http://www.galeoptix.nl/kartki/lisetta_stembor_nederland_polen_1984.htm,
 (13.03.2022)
- Kazimierz Urbanczyk*, <https://www.klubtygodnika.pl/author/kazeku>, (22.05.2022)
- Klub 12+*, <https://polskaskolaamersfoort.nl/klub-12>, (11.10.2021)
- Knappen-Potyrała A., Zostań rodzicem zastępczym w Holandii*,
<https://mojalimburgia.nl/zostan-rodzicem-zastepczym-w-holandii>, (19.03.2022)

- Kościół dialogu*, <http://prymaspolski.pl/kosciol-dialogu>, (27.05.2021)
- Koterba Ł., *Polska parafia przejęła kościół Mariakerk w Bredzie*, https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=24594%253A2020-02-05-10-31-12&catid=77%253Aholandia&Itemid=128, (23.05.2021)
- Koterba Ł., *Wystawa o Polakach w haskim muzeum*, https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=5153:kultura-wystawa-o-polakach-w-haskim-muzeum&catid=73:rozrywka&Itemid=168, (22.02.2022)
- Kowalski H. R., *40-lecie Niemiecko-Holendersko-Włosko-Węgierskiej Prowincji Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej pod wezwaniem św. Józefa*, <https://docplayer.pl/147807481-W-2018-roku-mija-40-lat-od-powolania-do-istnienia-prowincji-towarzystwa-chrystusowego-dla-polonii-zagranicznej-pod-wezwaniem-sw-jozefa-ktora-tworza.html>, (29.05.2021)
- Kreda dla dzieci- Polska Szkoła w Bollenstreek*, <https://www.kreda.nl/pl/kreda-dla-dzieci>, (14.10.2021)
- Kresowanie na Śląsku Opolskim*, <https://wydawnictwopoligraf.pl/288/andrzej-skibniewski/rubinowa-broszka-lwowska-historia-w-listach-opisana.html>, (02.02.2019)
- Krótką historią rozwoju Internetu i Wiatraka*, <https://www.wiatrak.nl/10052/krotka-historia-rozwoju-internetu-i-wiatraka>, (29.12.2021)
- Ks. Łukasz Ostruszka. Życie Duchowe. Autorzy*, <https://www.zycie-duchowe.pl/os-24329.ks-lukasz-ostruszka.htm>, (10.05.2021)
- Księża Polscy pracujący w pozostałych ośrodkach w Holandii w omawianym okresie*, https://www.bishop-accountability.org/sites/Patejko_Zbigniew/Polish_Mission_Amsterdam.htm, (01.05.2021)
- Kształcenie na odległość*, <https://www.orpeg.pl/ksztalcenie-na-odleglosc/podstawowe-informacje/>, (06.05.2022)
- Kubala M., *Polscy ewangelicy w Holandii*, <https://old.polonia.nl/?p=17919>, (10.05.2021)
- Lis R., *Intro 1996 nr. 6 Ma Non Troppo*, <https://dziewon.home.xs4all.nl/pola/intr9606.htm>, (28.11.2020)
- Lista organizacji zajmujących się pomocą Polakom w Holandii*, <https://old.polonia.nl/posts/17568>, (21.03.2022)
- Łukasz Koterba*, <https://pisarzemowia.nl/lukasz-koterba>, (02.02.2020)
- Łukasz Przelaskowski*, <https://lubimyczytac.pl/autor/172375/lukasz-przelaskowski>, (08.07.2022)
- Malicka S., *Prawdziwych przyjaciół poznaje się w Bredzie*, <https://czarne.com.pl/katalog/ksiazki/prawdziwych-przyjaciol-poznaje-sie-w-bredzie>, (03.02.2019)
- Małgorzata Bos-Karczewska*, <https://old.polonia.nl/about>, (02.01.2019)
- Marian Jakubowski 1912-1991*, <http://dansgroepsyrena.nl/nl/files/vroeger2.htm>, (22.02.2022)

Maslowski R., *Onderwijs*, <https://digitaal.scp.nl/ssn2020/onderwijs>, (05.05.2022)

Medale KEN w Holandii, *Urszula Zawadzińska*, <https://www.fpsn.nl/pl/medale-ken-w-holandii>, (19.12.2019)

Medea is al drie jaar oud,
<https://www.facebook.com/StichtingMedea/posts/706047586165154:0>,
 (24.03.2022)

Meer pijn... In lifdevolle herinering aan Janina Galas-Stawarz,
<https://heemkundekring-made-en-drimmelen.nl/images/hkk/gedachtenisprentjes/view.php?src=/images/hkk/gedachtenisprentjes/.S/SAA%20bidprentjes/Stawarz%2C%20Janina-%20Galas.jpg>,
 (12.12.2019)

Międzybrodzka E., *PAD Holandia 2016*, <http://academyofkids.blogspot.com>,
 (10.04.2021)

Migratie uit Polen en Poolse inwoners in Nederland, <https://allecijfers.nl/migratie-nationaliteiten-geboortelanden/polen>, (21.03.2022)

Misjonarze Werbiści. Kleosin, O nas, <https://werbisci-kleosin.pl/index.php/o-nas>,
 (30.08.2021)

Młody Ambasador Polski 2013-2014, http://www.npc-quovadis.nl/?page_id=25,
 (05.10.2021)

„*Mnożenie przez dzielenie – Edukacja dla Integracji*”,
<http://europolonia.nl/pl/projekty/>, (19.03.2022)

Model polderowy, czyli o holenderskim sposobie dyskutowania,
<http://allochtonka.blogspot.com/2015/01/model-polderowy-czyli-o-holenderskim.html>, (06.05.2022)

Mr. Polska, <https://www.last.fm/pl/music/Mr.+Polska/+wiki>, (04.05.2022)

Nagroda Kościoła 2018,
https://bik.luteranie.pl/pl/nawosci/nagroda_kosciola_2018,2741.html, (10.05.2021)

Nagroda im. Macieja Płazyńskiego dla dziennikarki z Holandii – M. Bos-Karczewskiej redaktor naczelnej Polonia.nl, <https://old.polonia.nl/posts/12255>, (14.03.2019)

Nagroda im. Oskara Kolberga, Laureaci Nagrody Władysław Cuber,
https://www.nagrodakolberg.pl/laureaci-wladyslaw_cuber___dzialacz_polonijny_z_bredy___hola, (02.03.2022)

Najpopularniejsze polskie strony w Holandii,
<https://www.wiatrak.nl/23397/najpopularniejsze-polskie-strony-w-holandii>,
 (12.01.2022)

Nasz program, <https://szkolabreda.nl/o-nauce/>, (02.02.2022)

Nasze-radio.nl, <https://www.facebook.com/nasze.radio.nl>, (10.01.2022)

Nasze szkoły uzupełniające w NL, <https://www.fpsn.nl/pl/category/szkoly>, (21.03.2021)

Nationaal Comité 4 en 5 mei. Axel, „Monument voor Poolse Militairen”,
<https://www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten/zoeken/1726/axel-monument-voor-poolse-militairen>, (26.04.2022)

- Neoprezbiterzy*, <https://www.gornagrupa.werbisci.pl/index.php/neoprezbiterzy-svd>, (20.06.2021)
- Nie chcą płacić podwójnych podatków*, <https://nto.pl/nie-chca-placic-podwojnych-podatkow/ar/4079081>, (24.03.2002)
- „Nie płacz kiedy odjadę” – premiera filmu poświęconego Wandzie Sieradzkiej
<https://www.polin.pl/pl/wydarzenie/nie-placz-kiedy-odjade-projekcja-filmu-poswieconego-wandzie> (27.05.2022)
- Niepełny etat- praca z konieczności czy z wyboru*,
<https://rynekpracy.pl/monitory/niepelny-etat-praca-z-koniecznosci-czy-z-wyboru>, (14.05.2022)
- Nieusbrieff, <https://www.vereniging-1epoolsepanterdivisie-nederland.nl/index.html>, (dostęp: 23.02.2022)
- Nooit meer pijn... In lifdevolle herinering aan Janina Galas-Stawarz*,
<https://heemkundekring-made-en-drimmelen.nl/images/hkk/gedachtenisprentjes/view.php?src=/images/hkk/gedachtenisprentjes/.S/SAA%20bidprentjes/Stawarz%2C%20Janina-%20Galas.jpg>, (12.12.2019)
- Nowakowska U., *Ula w Holandii*, <https://shop.talenttraining.nl/nl/search>, (08.07.2022)
- Nowy członek Forum Bravo School*, <https://www.fpsn.nl/pl/nowy-czlonek-forum-bravo-school>, (16.11.2021)
- Ocalić od zapomnienia*, <https://www.pp-breda.nl/informacje>, (24.05.2021)
- Odznaczenie dla ks. Sławomira Klima SChr*,
<https://www.chrystusowcy.pl/odznaczenie-dla-ks-slawnomira-klima-schr>, (23.05.2021)
- Odznaczenie dla księdza Sławomira Trypucia SChr. z parafii w Rotterdamie*,
<https://old.polonia.nl/?p=18023>, (29.05.2021)
- Oficjalna zmiana nazwy szkolnych punktów konsultacyjnych na świecie*,
<https://pl.communications-unlimited.nl/oficjalna-zmiana-nazwy-szkolnych-punktow-konsultacyjnych-na-swiecie>, (22.03.2022)
- Olszewski A., *Wyłączna relacja z Ekstremalnej Drogi Krzyżowej w Holandii*,
<http://adoptkhol.blogspot.com/2019/04/wyaczna-relacja-z-ekstremalnej-drogi.html>, (17.05.2021)
- Onderzoekspanel: arbeidsmigranten bevestigen beeld over ondermaatse huisvesting en over werk als leidend migratiemotief*,
<https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl/onderzoekspanel-arbeidsmigranten-bevestigen-beeld-over-ondermaatse-huisvesting-en-over-werk-als-leidend-migratiemotief>, (02.05.2022)
- Organizacje Polonijne*, <https://www.gov.pl/web/polonia/organizacje-polonijne2>, (11.05.2022)
- Organizacje społeczno-kulturalne w Holandii*, <https://linktopoland.com/nl/organizacje-spoeczno-kulturalne-w-holandii/>, (21.03.2022)
- OSStoja wil beelden over Polen veranderen*, <https://old.polonia.nl/posts/3972>, (14.10.2021)

Otwarcie polskiej szkoły w Helmond, <https://www.fpsn.nl/pl/otwarcie-polskiej-szkoly-w-helmond>, (03.11.2021)

Parafia Polska Den Haag. Rzymskokatolicka Parafia Polska pw. Św. Jana Pawła II. *Rys historyczny duszpasterstwa polskiego w prowincji Zuid- Holland*, <http://www.parafia.nl/?q=pl/node/8>, (01.05.2021)

Paternotte B., *Haags PvdA-schisma over,, tsunami van Oost-Europeanen ”*, <https://www.hpdetijd.nl/2011-08-25/pvda-schisma-over-tsunami-oost-europeanen>, (07.05.2022)

Patronka kotów i mysz, <http://adoptkhol.blogspot.com/2021/03/patronka-kotow-i-myszy.html>, (20.04.2022)

PCSK – Polskie Centrum Społeczno – Kulturalne, <http://europolonia.nl/pl/poradnik-polonijny/>, (19.03.2022)

PL-Student-NL Vereniging van Poolse Studenten in Nederland (Stowarzyszenie Polskich Studentów w Holandii), https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=20682:2019-05-05-15-56-50&catid=29:organizacje&Itemid=93, (10.03.2022)

Płomecka B., *Holandia - dramaty polskich rodzin, którym odbierane są dzieci*, <https://www.polskieradio.pl/78/2807/Artykul/1702986,Holandia-dramaty-polskich-rodzin-ktorym-odbierane-sa-dzieci>, (19.03.2022)

Po co są organizacje pozarządowe (NGO)? [online], <https://fakty.ngo.pl/faq/po-co-sa-organizacje-pozarzadowe-ngo>, [dostęp: 22.09.2022].

Polacy przejmują Mariakerk w Bredzie, <http://emigracja.chrystusowcy.pl/news/holandia-polacy-przejmuja-mariakerk-w-bredzie>, (27.05.2021)

Polen in Amsterdam, <https://www.iamsterdam.com › media › features>, (21.04.2022)

„Polen voor Africa” – Poolse vakmensen in actie voor renovatie school in Zambia – de finale is op 9-10 december 2010, <https://old.polonia.nl/posts/3978>, (22.02.2022)

Polish Professional Women – nowa inicjatywa dla pracujących Polek w Holandii, <https://linktopoland.com/nl/polish-professional-women-nowa-inicjatywa-dla-pracujacych-polek-w-holandii/>, (19.03.2022)

Polonijne spotkania z historią najnowszą- nabór na konferencję, <https://www.fpsn.nl/pl/polonijne-spotkania-z-historia-najnowsza>, (07.11.2021)

Polonijny Dzień Dwujęzyczności, 2016, <https://www.fpsn.nl/pl/polonijny-dzien-dwujezycznosci>, (22.03.2022)

Polonijny Dzień Dwujęzyczności, Breda 2017, <https://www.fpsn.nl/pl/polonijny-dzien-dwujezycznosci-breda-2017>, (22.03.2022)

Polonijny Dzień Dwujęzyczności, 2018, <https://www.fpsn.nl/nl/polonijny-dzien-dwujezycznosci-2018>, (22.03.2022)

Polonijny Dzień Dwujęzyczności, 2019, <https://www.fpsn.nl/pl/polonijny-dzien-dwujezycznosci-2019>, (22.03.2022)

Polscy strażnicy pamięci w Bredzie, <http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/29579?t=Polscy-straznicy-pamieci-w-Bredzie#>, (23.05.2021)

- Polska Grupa Katolicka Bleiswijk*,
<https://www.localprayers.com/NL/Bleiswijk/173849369868742/Polska-Grupa-Katolicka-Bleiswijk>, (10.05.2020)
- Polska Misja Katolicka Amsterdam, Księża Polscy pracujący w pozostałych ośrodkach w Holandii w omawianym okresie*, https://www.bishop-accountability.org/sites/Patejko_Zbigniew/Polish_Mission_Amsterdam.htm, (01.05.2021)
- Polskie Centrum Edukacji i Kultury. Najczęściej zadawane pytania*, https://www.lokomotywa.nl/FAQ_022013.pdf, (03.11.2021)
- Polskie filmy w Holandii*, <https://pisf.pl/aktualnosci/polskie-filmy-w-holandii-1/#>, (13.12.2020)
- Polskie gazety w Holandii*, <https://www.wiatrak.nl/10775/polskie-gazety-w-holandii>, (13.07.2021)
- Polskie Liceum Ogólnokształcące nr 1 w Den Haag*,
https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=1677:zuid-holland-den-haag-polskie-liceum-ogolnoksztacce-qweekendowe&catid=34:nauka--szkoly&Itemid=102, (06.05.2022)
- Pomoc dla Polskiej Akademii Piłkarskiej FC Białe Orły Tilburg*,
<http://starokatolicki.nl/wsparcia-dla-polskiej-akademii-pilkarskiej-fc-biale-orly>, (29.05.2021)
- Poolse dansgroep „Cracovia” 10 jaar*,
<https://lennykuhrfansite.files.wordpress.com/2012/03/9-mei-1968-artikel.jpg>, (13.03.2021)
- Poolse kinderen in West-Brabant worden ondergedompeld in Nederlands taalbad*,
<https://www.bndestem.nl/bergen-op-zoom/poolse-kinderen-in-west-brabant-worden-ondergedompeld-in-nederlands-taalbad~ab905c3c/>, (06.05.2022)
- Poolse Media/Polskie Media*,
<https://www.youtube.com/channel/UCOlout5GjomkYEv4APzA7jA>, (22.01.2022)
- Poolse vrijwilligers bieden hulp aan jonge mantelzorgers*,
<https://www.omroepwest.nl/nieuws/3332869/poolse-vrijwilligers-bieden-hulp-aan-jonge-mantelzorgers>, (22.03.2022)
- Poolse werknemer in Nederland altijd uitgebuit*, <https://www.trouw.nl/nieuws/poolse-werknemer-in-nederland-nog-altijd-uitgebuit~b8cc588f>, (01.05.2022)
- Portal Organizacji Pozarządowych. Spis organizacji*, <https://spis.ngo.pl/160958-fundacja-pro-polonia>, (02.02.2022)
- Praktyczny słownik łączliwości składniowej czasowników polskich Mędak. Praktisch woordenboek syntactische verbindingen Poolse werkwoorden van Mędak*,
<http://www.groningen.polskaskola.nl/?p=108>, (12.10.2021)
- Prezentacja: Stowarzyszenie Polskich Studentów w Holandii PL-Student-NL*,
<https://linktopoland.com/nl/prezentacja-stowarzyszenie-polskich-studentow-w-holandii-pl-student-nl>, (19.03.2022)
- Projekty czytelnicze- Dziennik Mola Książkowego oraz Rodzinne Czytanie*,
<http://osstoja.blogspot.com/2012/09/projekty-czytelnicze-dziennik-mola.html>, (16.11.2021)

Proza i poezja,

https://agnieszkasadlakowska.pl.tl/?fbclid=IwAR2xbz5NFtEPN7wdpfo_hZ9JiktCH2qM0v8rVWd_gYm_sHvbIXAigTyXYek, (17.11.2020)

Przedstawiamy trzech pierwszych prezesów STEP – Stowarzyszenia Ekspertów

Polskich w Holandii – założonego 15 listopada 1991 r. - Jerzy Karczewski – założyciel STEP, Prezes w latach 1991-1994, <https://old.polonia.nl/posts/6711>, (14.03.2019)

Przekazywanie szkołom organizacji Polaków i innym podmiotom za granicą

podręczników i pomocy dydaktycznych, <https://www.orpeg.pl/wsparcie-nauczycieli/zamawianie-podrecznikow/podreczniki-i-pomoce-dydaktyczne>, (16.11.2021)

Przyznano Medale Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i

wychowania. Magdalena-Dijkstra-Engel, <http://goniecpolski.nl/przyznano-medale-komisji-edukacji-narodowej-za-szczegolne-zaslugi-dla-oswiaty-i-wychowania>, (12.10.2021)

Przyznano Medale Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i

wychowania. Małgorzata Smółka, <http://goniecpolski.nl/przyznano-medale-komisji-edukacji-narodowej-za-szczegolne-zaslugi-dla-oswiaty-i-wychowania>, (15.11.2021)

Punkty pomocy, <http://www.echoeindhoven.nl/publicystyka/81-punkty-pomocy>,

(22.03.2022)

Rijnbout-Sawicka R., 75 lat Wolności wielkim sukcesem, <https://www.serce-polski.nl/nieuws/75-lat-wolnoci-wielkim-sukcesem>,

(02.02.2022)

Rocznice: 15.11.2011 obchodzimy 20-lecie STEP- Wspomnienia prezesów z lat 1991-

2001, <https://old.polonia.nl/posts/6711>, (08.01.2022)

Rządowy program współpracy z Polonią i Polakami za granicą w latach 2015-2020,

<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/rzadowy-program-wspolprac-z-polonia-i-polakami-za-granica-w-latach-2015-2020>, (22.05.2022)

Rzymskokatolicka Parafia Polska pw. NMP Częstochowskiej w Archidiecezji Utrecht,

https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=323:parafia-polska-pw-nmp-czstochowskiej-w-archidiecezji-utrecht&catid=42:parafie&Itemid=96, (22.06.2021)

Rzymskokatolicka Parafia Polska pw. św. Faustyny Kowalskiej w Diecezji Roermond-Limburgia i Brabancja,

https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=475:parafia-polska-pw-w-faustyny-limburgia-i-brabancja&catid=42:parafie&Itemid=96, (27.05.2021)

Schroten-Czerniejewicz Z., Historia polskich filmów w Holandii- Geschiedenis Poolse

film in Nederland, https://dziwion.home.xs4all.nl/pola/scp_fhis.htm, (22.11.2020)

Siegmund W., De Pool Wladislaw Cuber bleef na de oorlog in het Ginneken en werd

„vader” van dansgroep Mazur,

http://www.paulusvandaesdonck.nl/WimSiegmund/artikel_231.html, (27.03.2022)

Sieński J., Bezcenny film dokumentalny z lat 30,

<https://gdansk.naszemiasto.pl/bezcenny-film-dokumentalny-z-lat-30/ar/c1-5689379>, (25.04.2022)

- Skibniewski A., *Daremne próby organizowania Polaków na emigracji*, <https://www.wiatrak.nl/12186/daremne-proby-organizowania-polakow-na-emigracji>, (19.03.2022)
- Skibniewski A., *Fundacja Barka pomaga bezdomnym Polakom w Holandii*, <https://www.wiatrak.nl/26772/fundacja-barka-pomaga-bezdomnym-polakom-w-holandii>, (21.03.2022)
- Skibniewski A., *Historia Polonii w Bredzie 1944 – 2020*, cz. 1-3, <https://www.wiatrak.nl/80363/historia-polonii-w-bredzie-1944-2020-czesc-i>, (02.02.2020)
- Skibniewski A., *Historia Stowarzyszenia Stowarzyszenia Kulturalnego „Polonia” w Bredzie*, <https://polonia-breda.nl/pl/poznaj/historia-stowarzyszenia-polonia.html>, (22.05.2022)
- Skibniewski, *Jak się Polacy uczyli śledzie łowić*, <https://www.wiatrak.nl/12674/jak-sie-polacy-uczyli-sledzie-lowic>, (25.04.2022)
- Skibniewski A., *Sprzątaczką- zawód z przyszłością*, <https://www.wiatrak.nl/80464/sprzaczka-zawod-z-przyszloscia>, (01.05.2022)
- Sonja Driessen van Migranten Informatie Punt in Eindhoven overleden, <https://www.ed.nl/algemeen/sonja-driessen-van-migranten-informatie-punt-in-eindhoven-overleden~a284be82/>, (22.03.2022)
- Spis polskich mityngów Anonimowych Alkoholików obszar Holandii oraz północnej Belgii*, <https://aa-holandia.nl/delgado/spis-mityngow>, (22.03.2022)
- SPK. *Historia Federacji*, https://issuu.com/adamandrzejko/docs/spk_history, (20.01.2022)
- Stamboom Belzer- Janos Ferencz Janek Zadora (1916 – 1987), <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-beltzer/I27309.php>, (03.03.2022)
- Szkoła Polska im. Królowej Rychezy przy Konsulacie Generalnym RP w Kolonii. Historia*, <https://kolonia.orpeg.pl/o-szkole/historia/>, (09.12.2021)
- Szkoła Polskiej Misji Katolickiej*, https://www.niedziela.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=184:oord-holland-amsterdam-szkoa-polskiej-misji-katolickiej-amsterdam&catid=34:nauka--szkoy&Itemid=102, (19.04.2021)
- Szkoła Polska w Meterik, <https://www.fpsn.nl/pl/szkola-meterik>, (27.05.2021)
- Szymański T., *Exodus - wędrowanie, przemieszczanie się w czasie i przestrzeni*, https://dziewon.home.xs4all.nl/pola/scp_tnl2.htm, (20.11.2020)
- Szynkarczyn J., *Polscy emigranci w Holandii pomagają weteranom wojennym. „Naszą zapłatą jest historia”*, <https://www.mojaniderlandia.pl/wywiad/polscy-emigranci-w-holandii-pomagaja-weteranom-wojennym-nasza-zaplata-jest-historia-wywiad-3580.html>, (02.02.2022)
- Tebbe F. J. J., *Lexicon van het Koninklijk Huis*, <https://www.ensie.nl/lexicon-van-het-koninklijk-huis/prinses-irene-fonds>, (22.03.2022)
- Timmermans: *solidariteit tonen met Polen.*, <https://www.telegraaf.nl/nieuws/955580/timmermans-solidariteit-tonen-met-polen>, (26.04.2022)

- Timmermans Ch., *Het regent incidenten rond „Polenhotel” in Best: „In het weekend wordt er veel gedronken”*, <https://www.ed.nl/best-meierijstad-en-son/het-regent-incidenten-rond-polenhotel-in-best-in-het-weekend-wordt-er-veel-gedronken~aec876d4/>, (06.05.2022)
- Tomasik K., *Duszpasterstwo polonijne na świecie*, <https://www.ekai.pl/duszpasterstwo-polonijne-na-swiecie>, (09.05.2021)
- Trochę historii - Ks. Leon Romała*, https://forum.gazeta.pl/forum/w,41789,136014826,136014826,Troche_historii_Ks_Leon_Romala.html, (04.05.2021)
- Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2005*, <https://old.polonia.nl/wp-content/uploads/2009/09/KST82021-motie-25-11-2004.pdf>, (26.04.2022)
- Veerman P., *Goedkope verbouwing verschreut poolse gezinnen*, (<https://www.nrc.nl/nieuws/2016/10/05/die-goedkope-verbouwing-verscheurt-poolse-gezinnen-4658143-a1525053>), (14.05.2022)
- Veerman P., *Situatie Poolse kinderen in Nederland dringend aan verbetering toe*, <https://www.childrightsfocus.org/nl/situatie-poolse-kinderen-in-nederland-dringend-aan-verbetering-toe>, (04.05.2022)
- Ven H., van, *Poolse school op zaterdag in Helmond*, <https://www.ed.nl/helmond/poolse-school-op-zaterdag-in-helmond~a9589e8e/>, (03.11.2021)
- Vliegende start nieuw schooljaar Poolse School Amersfoort, <https://eemnieuws.nl/?p=9785>, (11.10.2021)
- W Holandii odbierają dzieci Polakom*, <https://mojaholandia.nl/artukul/w-holandii-odbieraja-dzieci-polakom>, (19.03.2022)
- Wczesne kończenie nauki*, <https://education.ec.europa.eu/pl/education-levels/school-education/school-education-initiatives/early-school-leaving>, (05.05.2022)
- Wieczorek Z. A., *Staramy się być wizytówką Polski w Holandii*, <https://old.polonia.nl/posts/598>, (14.03.2019)
- Wierszowisko. Historia. Informacja o udziale gości honorowych*, https://www.wierszowisko.com/?page_id=2089, (21.12.2021)
- Wierszowisko. Informacje o źródłach finansowania przedsięwzięcia i sponsorach*, https://www.wierszowisko.com/?page_id=2089, (21.12.2021)
- Wilk E., *Polska szkoła w Holandii- sanoczenie na świecie. Między dwoma krajami, dwoma językami*, <https://tygodniksanocki.pl/2019/04/25/polska-szkola-w-holandii-sanoczenie-na-swiecie>, (21.09.2021)
- Wojna bez patosu. Opis*, <https://www.taniaksiazka.pl/wojna-bez-patosu-marian-walentynowicz-p-1343359.html>, (23.03.2021)
- WOŚP w Królestwie Niderlandów*, <https://wospnl.com>, (23.03.2022)
- Wójcik W., *Polacy w Amsterdamie mają swoją parafię*, <https://www.niedziela.pl/artukul/96638/nd/Ze-swiate>, (15.05.2021)

Wsparcie dla polskiego klubu piłkarskiego FC Białe Orły Tilburg,
<http://starokatolicki.nl/wsparcie-dla-polskiego-klubu-pilkarskiego-fc-biale-orly-tilburg>, (29.05.2021)

Wydania archiwalne, <http://goniecpolski.nl/wydania-archiwalne>, (10.01.2022)

Z boku widać lepiej, <https://www.wiatrak.nl/o-wiatraku-i-kontakt>, (29.12.2021)

Z Polską przez Europę, <http://europolonia.nl/pl/2015/01/26/psck-polskie-centrum-spoeczno-kulturalne/>, (19.03.2022)

Zadania konsula i ambasadora- Czym się różnią? Do kogo się zwrócić?,
<https://pl.europa.jobs/art-zadania-konsula-i-ambasadora>, (21.03.2022)

Zaproszenie na warsztaty w Krakowie, <https://www.fpsn.nl/pl/zaproszenie-na-warsztaty-w-krakowie>, (07.11.2021)

Zespoły folklorystyczne w Holandii, <https://linktopoland.com/nl/zespoły-folklorystycznw-holandii>, (22.02.2021)

Zmarł Jan Minkiewicz - dziennikarz, w stanie wojennym rzecznik „Solidarności” na Holandię, <https://wyborcza.pl/7,75398,15838152,zmarl-jan-minkiewicz-dziennikarz-w-stanie-wojennym-rzecznik.html>, (22.03.2022)

V. Strony internetowe

Abecadło Polska Szkoła w Enschede, <https://www.facebook.com/AbecadloPL>, (11.04.2022)

Ablak. Tijdschrift voor Centraal Europa, <http://www.prospekt-online.nl/prosabl/ablak/artikelen.html>, (02.06.2022)

Adoptuj kościół w Holandii, <http://adoptkhol.blogspot.com>, (02.06.2022)

AFK. Amsterdams Fonds voor de Kunst, <https://www.amsterdamsfondsvoordekunst.nl>, (27.03.2022)

Akademia Polonez, <https://akademiapolonez.nl>, (16.10.2021)

Aleksandra, <http://www.aleksandra.nl/start.htm>, (12.05.2022)

Alle cijfers, <https://allecijfers.nl>, (21.03.2022)

Allochtonka, <http://allochtonka.blogspot.com>, (02.06.2022)

Amsterdam op de kaart, <https://amsterdamopdekaart.nl>, (21.05.2021)

Andere Tijden, <https://anderetijden.nl>, (02.06.2022)

Architektura sakralna Pomorza Zachodniego, <http://architektura.pomorze.pl>, (02.06.2022)

Archive.today, <https://archive.ph>, (02.02.2021)

Barka. Fundacja Pomocy Wzajemnej, <https://barka.org.pl>, (21.03.2022)

Barka Netherlands, <https://barkanl.org/sample-page/about-stichting-barka-nl>, (21.03.2022)

BCV Polonia Breda, <https://polonia-breda.nl>, (22.05.2022)

Biblioteka Polska- Amsterdam, <https://bibliotekapolska.nl>, (19.03.2022)

Biografisch portal van Nederland, <http://www.biografischportaal.nl>, (22.05.2022)

BN De Stem, <https://www.bndestem.nl>, (02.06.2022)

Bravo School, <http://schoolbravo.nl/> (16.11.2021)

Centraal Bureau voor de Statistiek, <https://www.cbs.nl>, (02.06.2022)

Children's rights in theory and practice, <https://www.childrightsfocus.org>, (02.06.2022)

Communications-Unlimited, <https://pl.communications-unlimited.nl>, (22.03.2022)

Das Raphaelswerk, <https://www.raphaelswerk.de>, (24.04.2022)

De Groene Amsterdammer, <https://www.groene.nl>, (01.05.2022)

De Telegraaf, <https://www.telegraaf.nl>, (26.04.2022)

De Trouw, <https://www.trouw.nl>, (02.06.2022)

Dom Misyjny Św. Józefa, <https://www.gornagrupa.werbisci.pl>, (20.06.2021)

Den Haag. Sociale Kaart. IDHEM Xtra,
<https://www.socialekaartdenhaag.nl/organisatie/1324/idhem-xtra>, (22.03.2022)

Dziennik Polski, <https://dziennikpolski24.pl>, (22.03.2022)

Echo Eindhoven, <http://www.echoeindhoven.nl>, (22.03.2022)

ED, <https://www.ed.nl>, (03.11.2021)

Eindhovens Dagblad, <https://www.ed.nl>, (02.06.2022)

Ensie-Encyklopedie, <https://www.ensie.nl>, (22.03.2022)

Erudera. College News, <https://collegenews.org>, (02.06.2022)

European Commission. European Education Area, <https://education.ec.europa.eu>,
 (02.06.2022)

Europolonia, <http://europolonia.nl/pl/fundacja-euro-polonia>, (19.03.2022)

Filmhuis Den Haag, <https://filmhuisdenhaag.nl>, (27.05.2022)

Forum Polskich Szkół w Holandii, <https://www.fpsn.nl/pl>, (07.11.2021)

Fotobond Twente, <https://www.fotobondafdelingtwente.nl>, (28.03.2022)

Fundacja Literatura, <https://pisarzemowia.nl/stichting-literatura>, (22.05.2022)

Fundacja Opoka, <https://opoka.news>, (17.05.2021)

Gazeta Wyborcza, <https://wyborcza.pl>, (23.03.2022)

Gedanopedia, <https://www.gedanopedia.pl>, (22.05.2022).

Geert Jan Lassche Media, <https://geertjanlassche.com>, (02.06.2022)

Gemeente Amsterdam, <https://www.amsterdam.nl>, (02.06.2022)

Genealogie Online, <https://www.genealogieonline.nl>, (03.03.2022)

Generaal Maczek Memorial, <https://www.maczekmemorial.nl> (10.05.2022)

Gdańsk nasze miasto, <https://gdansk.naszemiasto.pl>, (02.06.2022)

Gdańska Strefa Prestiżu, <https://www.gdanskstrefa.com>, (02.06.2022)

Glogopedia - Internetowa Encyklopedia Ziemi Głogowskiej, (20.04.2022)

Głos Polski, <https://glospolski.nl>, (02.06.2022)

Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl>, (02.06.2022)

Goddenreis I., *Polen in de Nederlandse literatuur, 1825-1845*, „Ablak” 2002, http://www.prospekt-online.nl/prosabl/ablak/artikelen2002/polonofobie_sep.html, (24.04.2022)

Goniec Polski, <http://goniecpolski.nl>, (15.11.2021)

Heemkundekring Made & Drimmelen, <https://heemkundekring-made-en drimmelen.nl>, (12.12.1919)

Heemkundekring, <http://www.paulusvandaesdonck.nl>, (27.03.2022)

Herdenking Bevrijding Breda, <http://www.herdenkingbevrijdingbreda.nl>, (22.05.2022)

Het Kenniscentrum Arbeidsmigranten, <https://hetkenniscentrumarbeidsmigranten.nl>, (02.06.2022)

Het Meertens Instituut, <https://meertens.knaw.nl>, (22.05.2022)

Het Utrechts Archief, <https://hetutrechtsarchief.nl>, (22.03.2022)

Holandia bez tajemnic, <https://www.holandiabeztajemnic.pl>, (02.06.2022)

HP De Tijd, <https://www.hpdetijd.nl>, (02.06.2022)

Huygens ING, <https://www.huygens.knaw.nl>, (02.06.2022)

I am Amsterdam, www.iamsterdam.com, (02.06.2022)

Inburgeren, <https://www.inburgeren.nl>, (22.03.2022)

Instytut Spraw Publicznych, <https://www.isp.org.pl>, (02.06.2022)

International Academy od Kids [online], <http://academyofkids.blogspot.com> (09.04.2021)

Jong Podium presents: Window to the World. Watch a film, make one, show it to the world, <http://www.poolspodium.org/ned/wttw/index.htm>, (27.05.2022)

Joodserfgoedrotterdam, <https://www.joodserfgoedrotterdam.nl/stichting-montefiore-rotterdam-b-canter-1-jan-1914/>, (24.04.2022)

Kamer van Koophandel, <https://www.kvk.nl>, (dostęp: 12.07.2022)

Kapela Banachy, <http://www.kapelabanachy.nl/pl/okapeli.htm>, (02.03.2022)

Kinderrechten.nl, <https://www.kinderrechten.nl>, (16.09.2022)

Klub Literacki „Wiatrak”, <https://www.klub-literacki-wiatrak.nl>, (22.02.2022)

Koło domu, <https://kolodomu.nl>, (23.05.2021)

Kreda, <https://www.kreda.nl/pl>, (22.03.2022)

Kroniki dziejów, <https://kronikidziejow.pl>, (02.06.2022)

Kuczyński, *40-lecie powstania w pow. św. Józefa*, https://www.chrystusowcy.pl/40-lecie-powstania-pw-sw-jozefa?device_tryb=0, (29.05.2021)

Kursy języka polskiego dla Holendrów, <https://pnkv.nl/cursus-pools>, (20.05.2022)

Leest. Poen Wetenschapsplatform over Nederlandse Literatuur en Cultuur, <https://www.platformleest.org>, (02.06.2022)

Lenny Kuhr. Fansite, <https://lennykuhrfansite.files.wordpress.com>, (13.03.2021)

Link to Poland, <https://linktopoland.com>, (21.03.2022)
 Linked In, <https://nl.linkedin.com>, (03.11.2021)
 Literka. Polonijne Centrum Edukacyjne, <https://www.literka.org>, (20.04.2021)
 Luteranie.pl, <https://old2020.luteranie.pl>, (10.05.2021)
 Młody Ambasador Polski, http://www.npc-quovadis.nl/?page_id=22, (05.10.2021)
 MOCA. Museum of Computer Art, <https://moca.virtual.museum/index.asp>,
 (02.06.2022)
 Moja Limburgia, <https://mojalimburgia.nl>, (19.03.2022)
 Moja Niderlandia, <https://www.mojaniderlandia.pl>, (02.02.2022)
 Moja Holandia, <https://mojaholandia.nl>, (19.03.2022)
 Mr. Polska, <https://www.last.fm/pl/music/Mr.+Polska/+wiki>, (14.05.2022)
 One Planeet. Museon en Omniversum, <https://oneplanet.nl> (13.05.2022)
 Oorlogsmuseum Gdynia, <https://www.oorlogsmuseumgdynia.nl>, (dostęp: 26.04.2022)
 Nagroda im. Olgierda Kolberga, <http://www.nagrodakolberg.pl>, (20.03.2020)
 Nationaal Comité 4 en 5 mei, <https://www.4en5mei.nl>, (02.06.2022)
 Nationale Stichting Nederland-Polen Gaude Mater Polonia, <http://www.stichting-gmp.nl/ned/home.html>, (22.01.2022)
 Nederlands Jeugdinstituut, <https://www.nji.nl>, (02.06.2022)
 Nederlandzko-Polskie Centrum Kultury i Edukacji,
<https://www.rotterdam.polskaskola.nl>, (17.10.2021)
 Niedziela.nl, <https://www.niedziela.nl>, (28.03.2022)
 Niezła sztuka, <https://niezlasztuka.net>, (02.06.2022)
 NRC Handelsblad, <https://www.nrc.nl>, (02.06.2022)
 Omroep West, <https://www.omroepwest.nl>, (22.03.2022)
 Omroep Zeeland, <https://www.omroepzeeland.nl>, (02.06.2022)
 Onze Lieve Vrouw Ter Nood, <https://olvternood.nl/pl/o-nas>, (17.09.2021)
 Oorlogsmuseum Gdynia, <https://www.oorlogsmuseumgdynia.nl>, (26.04.2022)
 Organizacje społeczno-kulturalne w Holandii [online],
<https://linktopoland.com/nl/organizacje-spoeczno-kulturalne-w-holandii/>,
 (21.03.2022)
 ORPEG, <https://www.orpeg.pl>, (16.11.2021)
 Parafia Kościoła Starokatolickiego w RP pw. Świętego Michała Archaniola w
 Holandii, <http://starokatolicki.nl>, (29.05.2021)
 Parafia pw. Św. Faustyny, <http://www.faustyna.nl/katecheza/katecheza-dla-dzieci>,
 (21.09.2021)
 Parafia pw. NMP Częstochowskiej w Archidiecezji Utrecht, <https://parafiapolska.nl>,
 (22.05.2022)

Parafia Polska pw. Najświętszej Marii Panny Gwiazdy Morza Rotterdam, <https://www.parafia-rotterdam.nl>, (16.05.2021)

PCN. Polonijne Centrum Nauczycielskie, <https://www.orpeg.pl/wsparcie-nauczycieli/podstawowe-informacje>, (16.11.2021)

PL-Student-NL, <https://plstudentnl.wixsite.com/strona-glowna>, (19.03.2022)

Peregrinus. Pallotyńskie Biuro Pielgrzymkowo-Turystyczne, <http://www.bp.ecclesia.org.pl>, (17.05.2021)

Pod Wiatr, <http://podwiatr.pl>, (22.01.2022)

Polacy mają nowy kierunek emigracji? Holandia atrakcyjnym rynkiem pracy, <https://superbiz.se.pl/wiadomosci/polacy-maja-nowy-kierunek-emigracji-holandia-atrakcyjnym-rynkem-pracy-aa-GNdE-DdiD-RcPT.html>, (25.01.2019)

Polak Roku, <http://polakroku.nl> (22.05.2020)

Polen in Beeld, <https://www.poleninbeeld.nl>, (22.02.2022)

Polen voor Nederlanders, <https://www.polenvoornederlanders.com>, (02.06.2022)

Polish Chamber of Cammera in the Netherlands, <https://pccnl.nl>, (22.03.2022)

Polish Professional Women in the Netherlands, <https://polishprofessionalwomen.com>, (22.05.2022).

Polonia.nl (strona archiwalna), <https://old.polonia.nl>, (19.03.2022)

Polonia w Holandii, <https://www.poloniawholandii.com>, (29.05.2021)

Polonijne Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe OSStoja: <http://www.osstoja.nl>, (26.10.2021)

Polonijny Dzień Dwujęzyczności, <http://www.polishbilingualday.com/language/en/>, (22.03.2022)

Polska Akademia Dzieci Holandia, <https://padholandia.wordpress.com>, (08.09.2021)

Polska Biblioteka – Amsterdam, <https://bibliotekapolska.nl>, (19.03.2022)

Polska Misja Katolicka, <http:// groningen.org.pl>, (29.05.2021)

Polska Parafia Amsterdam pw. Ducha Świętego, <https://www.polskaparafiaamsterdam.nl>, (01.05.2021)

Polska Parafia Den Haag pw. Jana Pawła II, <http://www.parafia.nl>, (01.05.2021)

Polska Parafia Rzymskokatolicka w diecezji Breda, https://www.pp-breda.nl/?anchorElement=element_6, (24.05.2021)

Polska Wspólnota Katolicka w Brukseli, <https://bruksela.oblaci.pl>, (06.05.2021)

Polska Szkoła Amersfoort, <https://polskaszkołaamersfoort.nl> (dostęp: 11.10.2021)

Polska Szkoła Amsterdam im. Jana Pawła II, <https://www.naszapolskaszkoła.nl>, (19.04.2021)

Polska Szkoła Breda, <https://polskaszkołabreda.webs.com>, (23.03.2021)

Polska Szkoła Dordrecht, <http://polskaszkoładordrecht.nl/index.html>, (19.04.2021)

Polska Szkoła Eindhoven, <http://www.eindhoven.polskaszkoła.nl>, (23.03.2021)

Polska Szkoła Nijmegen-Arnhem, <https://www.nijmegen.polskaszkoła.nl/o-szkole>, (19.04.2021)

Polska Szkoła Sobotnia przy Stowarzyszeniu OSSTOJA, <http://osstoja.blogspot.com>, (16.11.2021)

Polska Szkoła w Bollenstreek, <https://www.kreda.nl/pl>, (14.10.2021)

Polska Szkoła w Groningen, <https://www.groningen.polskaszkoła.nl>, (12.10.2021)

Polska Szkoła w Hadze, <https://szkolahaga.nl/o-szkole/>, (21.10.2021)

Polska Szkoła w Helmond „Wars i Sawa”, <http://warsisawa.nl/>, (dostęp: 03.11.2021)

Polska Szkoła w Utrechcie: <http://polskaszkoła utrecht.nl>, (08.09.2021)

Polska Wspólnota Katolicka w Brukseli, <https://bruksela.oblaci.pl>, (06.05.2021)

Polski Festiwal, <https://www.polskifestiwal.nl>, (22.05.2022)

Polskie Centrum Edukacji i Kultury, <https://www.lokomotywa.nl>, (03.11.2021)

Polskie Duszpasterstwo Ewangelickie w Holandii, <http://holandia.luteranie.pl>, (10.05.2021)

Polskie Radio, <https://www.polskieradio.pl>, (27.03.2022)

Poolse Media, <https://poolsemedia.com>, (22.01.2022)

Poolse School Apeldoorn, <http://www.poolseschoolapeldoorn.nl>, (dostęp: 12.10.2021)

Poolse Centrum, <http://www.poolsecentrum.nl/home>, (22.03.2022)

Portal Gov Pl, <https://www.gov.pl>, (22.03.2022)

Portal Organizacji Pozarządowych, <https://spis.ngo.pl>, (02.02.2022)

POSK. Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny, <http://www.posk.org/pl/o-nas/historia>, (21.01.2022)

Prezydent.Pl, <https://www.prezydent.pl>, (13.07.2021)

Prymas Polski, <http://prymaspolski.pl>, (27.05.2021)

Randstad, <https://www.randstad.nl>, (29.04.2022)

Region Wielkopolska, <https://regionwielkopolska.pl>, (02.06.2022)

Rynekpracy.pl, <https://rynekpracy.pl>, (29.04.2022)

RTL Nieuws, <https://www.rtlnieuws.nl>, (29.04.2022)

Rzymskokatolicka Parafia w Rotterdamie pw. NMP Gwiazdy Morza, <https://www.parafia-rotterdam.nl>, (21.09.2021)

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl>, (dostęp: 02.06.2022)

Scena Młodych, <http://www.poolspodium.org/ned/wttw/index.htm>, (27.005.2022)

Scena Polska, <http://www.poolspodium.org/pl/showpage.php>, (22.05.2022).

Serce Polski, <https://www.serce-polski.nl>, (02.02.2022)

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl>, (11.05.2022)

Słownik Języka Polskiego, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/emigracja.html>, (17.10.2018)

Sociaal en Cultureel Planbureau, (02.06.2022)

StatLine: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl>, (29.04.2022)

Stichting „Poema”, <https://stichtingpoema.nl>, (27.03.2022)

Strona katolicka Kazka Urbańczyka. Kościelne wspomnienia z Holandii. Kwiecień 1986- kwiecień 1987, <http://www.kazeku.pl/holand/holkospis.html>, (09.05.2021)

Syrena, <http://dansgroepsyrena.nl>, (22.02.2022)

Szkoła Polonijna im. gen. St. Maczka, <https://szkolabreda.nl>, (02.02.2022)

Tania książka, <https://www.taniaksiążka.pl>, (23.03.2021)

Theater Kikker, <https://www.theaterkikker.nl>, (25.05.2022)

TOP Stowarzyszenie Polek, <https://www.topolki.nl/paginaas/kontaktowe.html>, (23.05.2021)

Towarzystwo Chrystusowe, <https://www.chrystusowcy.pl>, (23.05.2021)

Tygodnik Sanocki, <https://tygodniksanocki.pl>, (21.09.2021)

Vereniging 1e Poolse Panserdivisie Nederland, <https://www.vereniging-1epoolsepanserdivisie-nederland.nl>, (23.02.2021)

Wiatrak.nl, <https://www.wiatrak.nl>, (02.06.2022)

Wierszowisko, <https://www.wierszowisko.com>, (21.12.2021)

WOŚP, <https://wospnl.com>, (23.03.2022)

Wychowska G., *Holandia: konkurs na przekład literatury polskiej na niderlandzki*, <https://wiadomosci.wp.pl/holandia-konkurs-na-przeklad-literatury-polskiej-na-niderlandzki-6109060182557825a>, (27.05.2022)

Zespół Cracovia z Eindhoven, <https://www.facebook.com/watch/?v=1950736468346533>, (22.02.2021)

Zgromadzenie MSF, <https://www.misjonarzemsf.pl/o-nas/zgromadzenie-msf>, (30.08.2021)

Zgromadzenie Słowa Bożego, <https://www.werbisci-kleosin.pl>, (30.08.2021)

Zo NWS, <https://www.zo-nws.nl>, (22.02.2021)

Życie Duchowe, <https://www.zycie-duchowe.pl>, (10.05.2021)

Źródła multimedialne

25-lecie Polskiej Szkoły w Tilburgu [materiał video], Eastrada Press 2019 na Facebook, https://m.facebook.com/watch/?v=357861254857124&_rdr, (16.10.2021)

Albumy Forum Polskich Szkół w Holandii: *20 lat Polskiej Szkoły w Tilburgu*, 13.12.2014, <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.597921113643131.1073741860.136862899748957&type=1>, (16.10.2021)

G. J. Lassche, *God bless Montgomery. De vergeten Polen in de Slag om Arnhem* [materiał video], NPO Doc, 23.09.2004, 22:45-23:45, <https://geertjanlassche.com/film/god-bless-montgomery>, (05.05.2022)

Interview Anna Jansen-Gronkowska [materiał video], Bibliotheek Schiedam in de Korenbeurs na You Yube, 04.04.2011, <https://www.youtube.com/watch?v=SJjFAwKmiRs>, (08.07.2022)

- Jacek Wilke, *Rozmowa z jedną z Pań założycielek Polskiej Szkoły w Apeldoorn (Agnieszką Sebastiao)* [materiał video], Husaria Apeldoorn na You Tube, <https://www.youtube.com/watch?v=-XlccaQwKpU>, (10.10.2021)
- Johan Vlemmix, Nil Roos, *Een Bussie Vol Met Polen*, CD-S, Berk, 01.01.2007
- Karolina Eckhardt- fundacja „Kreda” [materiał video], TV Siedem.nl na You Tube, 23.10.2016, <https://www.youtube.com/watch?v=BvrJiMbzfjA>, (03.11.2021)
- Kujbida W., *Christo Stefanoff - zapomniany mistrz światła* [materiał dźwiękowy], Polskie Radio 24, 26.08.2018, 09:35-09:52.
- Łukasz Przelaskowski, *Rozmowa z Aleksandrą Baltissen* [materiał video], w: *Świat Twoimi Oczami* - odc. 4, You Tube, 30.01.2022, 19:00-20:09, <https://www.youtube.com/watch?v=zEn0H4lpnvM>, (22.02.2022)
- Materiały dydaktyczne Zakład Demografii i Gerontologii Społecznej, *Migracje ludności* [prezentacja], <http://www.demografia.uni.lodz.pl/dlastud/migracje.pdf>, (19.10.2018)
- Mikołaj Tocki, Joanna Schuhholz - *Polskie izby handlowe pracujące za granicą* [materiał video], w: *Rzecz o Biznesie*, Rzeczpospolita TV, 10.11.2017, https://www.youtube.com/watch?v=esM4il_YMkY, (23.03.2022)
- P. Dąbrowski, M. Bielak, *Poolse sporen in Amsterdam - Polskie ślady w Amsterdamie* [materiał video], Multimedia Revolution 2019 na You Tube, 09.06.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=HG824jf1c3Q>, (11.10.2021)
- Yaël Koren, *Andere Tijden, Esperanto* [materiał video], NTR i VPRO, 24.10.2005, 22:20-22:47, <https://www.anderetijden.nl/aflevering/414/Esperanto>, (25.04.2022)

VI. Wykłady

- „Polski książę i oblężenie Bredy”- wykład Paula Hulsebooma, który odbył się w ramach Heritage Brabant Academy w Bredzie w dn. 04.09.2018 r.
- „Historia polskiej obecności dyplomatycznej i konsularnej w Holandii”- wykład prof. dr. hab. Wojciecha Skóry, który odbył się z okazji Dnia Służby Zagranicznej w Ambasadzie RP w Hadze w dn. 16.11.2018 r.

VII. Źródła wywołane

- Korespondencja mailowa autorki z Bożeną Kopeczyńską, założycielką szkoły w Amsterdamie, przewodniczącą Fundacji „Centrum Lokomotywa” i Stichting Polish Culture NL, 16.12.2021.
- Korespondencja mailowa autorki z Agnieszką Lonską, założycielką szkoły w Oss, prezeską Stowarzyszenia OSSToja i przewodniczącą Forum Polskich Szkół w Holandii, 16.12.2021.
- Rozmowa z Aleksandrą Baltissen, założycielką Klubu Literackiego „Wiatrak”, 25.06.2022, Brunssum.
- Rozmowa z konsułami RP w Hadze Anną Bogusz i Renatą Kowalską, 14.07.2021, Haga.
- Rozmowa z Jadwigą Pol-Tyszkiewicz, była członkinią PNKV i pracownicą Museum Belden aan de Zee, 12.11.2021, Haga.

- Rozmowa z Dorotą Roszkowską, członkinią PNKV, graficzką i malarką współpracującą z PNKV, 21.12.2021, Arnhem.
- Rozmowa z Ewą Welik, uczestniczką projektu „Perspektiva”, 24.06.2022, Eindhoven.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę ze Stanisławą Bąk-Matysiewicz, założycielką szkoły w Lejdzie i członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 09.09.2021, Warmond.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Krzysztofem Birletem, założycielem i właścicielem najpierw biuletynu parafialnego NMP Gwiazdy Morza w Rotterdamie, później tygodnika „Niedziela.nl” oraz portalu informacyjnego: <https://www.niedziela.nl>, 22.04.2022, Eindhoven.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Bożeną Cichy, kierownikiem Szkoły Polskiej im. gen. bryg. Stanisława Sosabowskiego w Brunssum, 19.01.2020 r., Brunssum.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Magdaleną Domańską van Dijk-przewodniczącą Zarządu Fundacji „Quo Vadis”, 27.10.2021, Delft.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Ewą Dudek, byłą katechetką szkoły parafialnej i członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 30.03.2021, Amsterdam.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Janem Eberle, byłym nauczycielem szkoły w Bredzie, działaczem polonijnym, 08.04.2021, Haga.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Marią Eberle-Jaworski, założycielką szkoły w Bredzie, 08.04.2021, Haga.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Marzeną Kryńską, nauczycielką szkoły w Hadze oraz członkinią Zarządu Fundacji Szkoła Polska w Hadze, 09.12.2021, Haga.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Małgorzatą Lubbers-Dąbrowską, prezeską Fundacji „Polska Szkoła Breda” oraz członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 22.03.2021, Eindhoven.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Waldemarem Pankiwem, redaktorem naczelnym „Biuletynu PNKV” oraz skarbnikiem PNKV, 23.05.2022 r., Eindhoven.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Anną Paszak, koordynatorką projektu IDHEM-Xtra, 22.03.2022, Haga.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Elżbietą Rodenburgiem, wiceprzewodniczącą Fundacji „Plon”, 22.03.2022, Haga.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Marcem Rodenburgiem- współprowadzącym zespół „Syrena”, działaczem organizacji polonijnych w Limburgii i dyrektorem Heuvelland bibliotheken w Valkenburg, Vaals en Eijsden-Margraten, 28.03.2022, Eindhoven.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Hanną Rozbicką, współzałożycielką i członkinią Grupy Katolickiej w Bleiswijk, 25.05.2021, Gdynia.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Aliną Schoonens-Ludwiczak, działaczką i wolontariuszką organizacji polonijnych w Limburgii, która prowadzi Dom Polski w Brunssum, 04.03.2022, Brunssum.
- Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Zofią Schroten-Czerniejewicz, założycielką Szkoły ABC oraz Fundacji „Scena Polska”, 07.12.2020, Utrecht.

Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Małgorzatą Smółką, była dyrektorką szkoły i członkinią Zarządu Forum Polskich Szkół w Holandii, 10.01.2022, Tiel.

Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Magdaleną Spaans wolontariuszką IDHEM i kandydatką na radną w Hadze, 22.03.2022.

Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Beata Wyszowska, była członkinią zarządu „Polish Professional Women in the Netherlands”, 21.03.2022, Soest.

Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Natalią Zweekhorst, Specjalistą ds. Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej w Ambasadzie RP w Hadze, 02.12.2021 r., Haga.

Wykaz skrótów

1.PDP	Pierwsza Polska Dywizja Pancerna
1.SBS	Pierwsza Samodzielna Brygada Spadochronowa
AKHSS	Archiwum Kościoła i Hospicjum Świętego Stanisława
ANP	Het Algemeen Nederlands Persbureau Niderlandzkie Biuro Prasowe
BCV POLONIA	Bredase Culturele Vereniging POLONIA Stowarzyszenie Kulturalne w Bredzie POLONIA
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst Układ Zbiorowy Pracy
CAWI	Computer Assisted Web Interviews Wywiady internetowe
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek Centralny Biuro Statystyczne
CDA	Het Christen-Democratisch Appèl Apel Chrześcijańsko-Demokratyczny- chrześcijańsko-demokratyczna partia polityczna
CODE	Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Emigracyjnego
D66	Democraten 66 Demokraci 66- liberalna partia polityczna
EDI	Edukacja dla Integracji
EUWP	Europejska Unia Wspólnot Polonijnych
FPSN	Forum Polskich Szkół w Holandii Het Forum Poolse Scholen in Nederland
GUS	Głównego Urzędu Statystycznego
HIT	Holenderski Informator Turystyczny Portal internetowy (1997-2004)
IDHEM	Stichting Den Haag & Midden Europa Fundacja Haga-Środkowa Europa
KMA	Koninklijke Militaire Academie Królewska Akademia Wojskowa
KvK	Kamer van Koophandel Izba Handlowa
LOM	Landelijk Overleg Minderheden Krajowy Punkt Konsultacyjny ds. Mniejszości Narodowych
MERPOL	Mensenrechten in Polen Prawa człowieka w Polsce
Migrada	Stichting Migranten Informatie Punt Eindhoven Fundacja Punkt Informacyjny dla Migrantów w Eindhoven

MOCA	Museum of Computer Art. Muzeum Sztuki Komputerowej
NRC Handelsblad	Nazwa gazety, która wywodzi się od tytułów dwóch innych: Nieuwe Rotterdamse Courant oraz Algemeen Handelsblad.
PKOL	Polski Komitet Olimpijski
POSK	Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny
PLON	Polska Platforma Porozumiewawcza w Królestwie Niderlandów
PMK	Polska Misja Katolicka
PNKV	Polsko-Niderlandzkie Stowarzyszenie Kulturalne Pools-Nederlands Kulturele Vereniging
PPW	Polish Professional Women in the Netherlands
PRL	Polska Rzeczypospolita Ludowa
PvDA	De Partij van de Arbeid Socjaldemokratyczna partia polityczna
PVV	De Partij voor de Vrijheid Nacjonalistyczna partia polityczna
PTK	Polskie Towarzystwo Katolickie
RISBO	Resarch Training Consultancy Niezależny Ośrodek Badań na Uniwersytecie Erazma z Rotterdamu
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau Biuro Planowania Społeczno-Kulturalnego
SDW	Stedenband Den Haag – Warschau Związek Miast Haga-Warszawa
SNCU	Stichting Naleving CAO voor Uitzendkrachten Fundacja Przestrzeganie CAO dla Pracowników Tymczasowych
SP	Socialistische Partij Robotnicza partia polityczna
SPK	Stowarzyszenie Polskich Kombatantów Szkolny Punkt Konsultacyjny
STEP	Stowarzyszenie Ekspertów Polskich w Holandii
Światpol	Światowy Związek Polaków z Zagranicy
TAMPEP	The European Network for the Promotion of Rights and Health among Migrant Sex Workers Europejska Sieć na rzecz Promocji Praw i Zdrowia wśród Migrujących Pracowników Seksualnych
TOPolki	TOP Stowarzyszenie Polek (TOP Vereniging van Poolse Vrouwen)
TU Delft	Technische Universiteit Delft Uniwersytet Techniczny w Delft
UE	Unia Europejska
VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie

	Partia Ludowa na Rzecz Wolności i Demokracji
VUmc Amsterdam	Vrije Universiteit- universitair medisch centrum Amsterdam Wolny Uniwersytet- uniwersyteckie centrum w Amsterdamie
VZW	vereniging zonder winstoogmerk stowarzyszenie non-profit
WIN	De Wet Inburgering Nieuwkomers Ustawa o przybyszach na rzecz integracji obywatelskiej
ZKPT	Zjednoczenie Katolickie Polskich Towarzystw w Holandii
ZPT	Zjednoczenie Polskich Towarzystw

Załączniki

Załącznik 1 Lista cmentarzy z mogiłami polskich żołnierzy oraz polskich miejsc pamięci w Holandii

Lp.	Cmentarz	Adres	Liczba mogił	Inne miejsca pamięci	Uwagi
1.	R.K. Begraafplaats (Cmentarz Rzymskokatolicki) Alphen	Molenstraat Centrum Alphen	18 - odrębne miejsce spoczynku	W centrum Alphen, Brinckplein - pomnik upamiętniający polskich żołnierzy	
2.	Algemene Begraafplaats- (Cmentarz Komunalny) Tange-Alteveen	Alteveen	1		
3.	Algemene Begraafplaats „Rusthof” (Cmentarz Komunalny) Amersfoort	Oud Leusden	6		
4.	Nieuwe Ooster Begraafplaats- „Nieuwe Ooster”	Amsterdam	14 2 nieznanych		
5.	Algemene Begraafplaats „Moscowa” (Cmentarz Komunalny) Arnhem	Arnhem	3		
6.	Algemene Begraafplaats „Burgtlaan” (Cmentarz Komunalny) Axel	Axel	18 - odrębne miejsce spoczynku	2 pomniki upamiętniające w Axel; polski krzyż przy kanale Axel-Hulst przy Hulsterweg	
7.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Bergen	Kerkedijk 41 Bergen	12 polskich żołnierzy, 1 niezidentyfikowany- odrębne miejsca spoczynku		
8.	Het Britse Ereveld Wojskowy (Cmentarz Brytyjski) Bergen op Zoom	przy drodze Roosendaal-Bergen op Zoom	18		
9.	Pools Ereveld (Polski Cmentarz Wojenny) Breda	Ettensebaan 4813 Breda	163		Grób Generała Stanisława Maczka
10.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Breda	Breda	1		
11.	Pools Ereveld (Polski Honorowy Cmentarz Wojskowy) Ginneken	Vogelenzanglaan Ginneken (Breda)	80		

12.	Joodse begraafplaats i (Żydowski Cmentarz) Den Hout	Pannenhuisstraat Den Hout	1		
13.	R.K. begraafplaats „St. Laurentius” Cmentarz Rzymskokatolicki Dongen	Bolkensteeg Dongen	1		
14.	Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Eibergen G.	Eibergen G.	1		członek holenderski ego ruchu oporu
15.	Algemene Begraafplaats „Oude Toren” (Cmentarz Komunalny) Eindhoven	Baffinlaan 1 Eindhoven	13 1 niezidentyf ikowany		
16.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Elburg G.	Elburg G.	1		
17.	Parish Begraafplaats „Sint Jan” (Cmentarz parafialny) Goirle	Goirle	4		
18.	Canadian War Cemetery (Kanadyjski Cmentarz Wojenny) Groesbeek G	Groesbeek G.	1		
19.	Algemene Begraafplaats „Harlingen F.” (Cmentarz Komunalny) Groesbeek G.	Groesbeek G.	1		grób nr E1:16
20.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Hoek van Holland	Kerkhofweg 6 Hoek van Holland	5		kwatera G
21.	R.K. Begraafplaats (Cmentarz Rzymskokatolicki) Koewacht	Kerkplein Koewacht, Zeeland-Zeeuws Vlaanderen	1		
22.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Lemmer	Lemmer	1		grób nr 253
23.	Protestantse Begraafplaats (Cmentarz Protestancki) Makkum	Makkum	1		
24.	British War Cemetery (Brytyjski Cmentarz Wojenny) Mook	Groesbeekseweg Mook/ k. Nijmegen	11		
25.	Algemene Begraafplaats „Nes” (Cmentarz Komunalny)	Waddeneiland Ameland	2		
26.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Noordwijk	Oude Zeeweg 32 Noordwijk	1		
27.	Protestantse Begraafplaats (Cmentarz Protestancki) Numansdorp Z.H.	Numansdorp Z.H.	1		
28.	War Cemetery „Jonkerbos” (Cmentarz Wojskowy) Nijmegen-Zuid	Nijmegen-Zuid	1 pochowan y		

			beziemienni e		
29.	Airborne Cemetery (Cmentarz Lotników) Oosterbeek	Limburg Stirumweg Oosterbeek	73		zginęli w czasie Operacji Market- Garden
30.	Algemene Begraafplaats „Leijssen akkers” (Cmentarz Komunalny)	Veerseweg 44 Oosterhout	30	Pomnik upamiętniający wyzwoliciele w centrum Oosterhout	
31.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Raalte	Raalte	4		
32.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny)	Achterbergsestraa tweg Rhenen	1		
33.	Algemene Begraafplaats „Crooswijk” (Cmentarz Komunalny)	Kerkhoflaan 1-5 Rotterdam-Noord	11		kwatery L-L
34.	Cmentarz „Vredenhof”	Waddeneiland Schiermonnikoog	2 1 pochowan y beziemienni e		
35.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny)	St. Jacobiparochie F.	1		kwatery B 44-35
36.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Steenderen G.	Kerkhofweg Steenderen G.	1		
37.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Terschelling	Waddeneiland West-Terschelling	5		
38.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Tilburg	Vredenhof Gilzerbaan Tilburg West	10		
39.	British War Cemetery (Brytyjski Cmentarz Wojenny) Uden	Uden	1		kwatery V1.C12
40.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Ulrum F.	Ulrum	1		kwatery 7
41.	Algemene Begraafplaats (Cmentarz Komunalny) Uithuizermeeden	Uithuizermeeden	1		kwatery 16- 25
42.	Lambertus Begraafplaats (Cmentarz Św. Lamberta) Veghel	Veghel	1		
43.	British War Cemetery (Brytyjski Cmentarz Wojenny) Venray	Venray L.	1		
44.	Begraafplaats „Noorder” Vlissingen	Vlissingen	1		

45.	Protestantse Begraafplaats (Cmentarz Protestancki) Werkendam	Werkendam	1		
46.	R.K. Begraafplaats (Cmentarz Rzymskokatolicki) Zuiddorpe	Dorpsplein Zuiddorpe	2		
47.	Begraafplaats „De Klinge”	Kieldrechtsestraat 18 De Klinge	3	Polski pomnik w centrum De Klinge	na granicy Zeeuws Vlaanderen i Belgii
48.	Begraafplaats „Stekene B. Noordoost” Vlaanderen	Stekene B. Noordoost Vlaanderen	7		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ambasady RP w Hadze oraz stron internetowych cmentarzy.

Polskie pomniki i miejsca pamięci w Bredzie

- Polski orzeł zwyciężający niemieckiego orła „Dank aan onze Poolse bevrijders” („W podziękowaniu naszym wyzwolicielom”). Pomnik stoi w Wilhelminapark przy Gen.Maczekstraat;

- Niemiecki czołg подарowany przez I Dywizję gen. Maczka mieszkańcom Bredy. Stoi u przy Wilhelminapark u zbiegu ulic Gen. Maczekstraat oraz Paul Windhausenweg;

- Kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej (De Heilige Maria van Czestochowa Kapel), u zbiegu ulic Hertog Janlaan i Lovensdijkstraat;

- Witraż z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej w małej drewnianej kapliczce, w której przechowywana jest urna z polską ziemią (Sint Joostkapel); centrum Bredy przy Ginnekenstraat;

- Polski Kościół Ojców Kapucynów, Schorsmolenstraat 13¹⁶¹.

Terneuzen

- Pomnik generała Stanisława Maczka w De Griete na brzegu Westerschelde w Terneuzen

Baarle Nassau NL Baarle Hertog B:

- Polski pomnik przy Cmentarzu Rzymskokatolickim (R.K.Kerk)-

Pomnik wykonano z kamienia przywiezionego z Polski. Upamiętnia 47 polskich żołnierzy, którzy zginęli w walce o Baarle¹⁶².

¹⁶¹ *Groby polskich żołnierzy w Holandii* [online], <https://mojaholandia.nl/artukul/groby-polskich-zolnierzy-w-holandii>, [dostęp: 4.05.2022].

¹⁶² *De onthulling van het standbeeld*, https://www.poleninbeeld.nl/maatschappij/geschiedenis/terneuzen-krijgt-standbeeld-van-generaal-maczek/?fbclid=IwAR2iq7QO6j3FI0s-WKBUq2fJyhEx8pg1J1JXCrUFhWW_4gUrzanYgI86Kmg, [dostęp: 14.09.2022].

Polskie pomniki i miejsca pamięci w Driel:

- Pomnik upamiętniający polskich wyzwolicieli Driel na Polenplein;
- Pomnik gen. S. Sosabowskiego na Polenplein;
- Plac Sosabowskiego (Sosabowskiplein);
- Na cmentarzu w Driel pochowana jest zmarła w 2005 roku C. Baltussen, sanitariuszka, która walczyła o rehabilitację gen. S. Sosabowskiego¹⁶³.

---

¹⁶³ *Groby polskich żołnierzy*, op. cit.

Załącznik 2. Referat wygłoszony przez Urszulę Zawadzińską na FORUM Oświaty Polonijnej w Pultusku w dniach 23-27 lipca 1995 roku.

Temat: Stan obecny i perspektywy rozwoju oświaty polskojęzycznej w środowisku polonijnym w Holandii

Według holenderskich źródeł statystycznych w Holandii zamieszkuje 20-22 tys. osób polskiego pochodzenia, co stanowi 0,15% ogółu ludności. Do grupy tej zaliczani są imigranci urodzeni w Polsce a także generacje, które urodziły się już na obczyźnie, lecz traktują Polskę jako ojczyznę swych przodków. Polonia w Holandii, jakkolwiek nie posiada statusu mniejszości narodowej, działa w klimacie życzliwości i zrozumienia ze strony władz i społeczeństwa holenderskiego. Polacy w Holandii, a zwłaszcza polsko-holenderskie rodziny założone przez kombatanów po II wojnie światowej dają dobry przykład przywiązania do Holandii jako swojej realnej ojczyzny przy równoczesnym zachowaniu bliskich więzi emocjonalnych, kulturowych i obyczajowych z Polską-krajem pochodzenia ich przodków.

Dokonujące się przeobrażenia w życiu politycznym Polski w ostatnich latach wywarły zasadniczy wpływ na stosunki wewnętrzne o kształt działalności polonijnej. Poszerzyła się płaszczyzna wzajemnej współpracy poszczególnych organizacji i środowisk polonijnych, zdecydowanie zacierają się przejawy wzajemnej niechęci. Jakkolwiek działalność Polonii holenderskiej niezmiennie opiera się o zasadę odrębności organizacyjnej i programowej różnych środowisk, to równocześnie pełne zrozumienie znalazła idea utworzenia pełniejszej i bardziej skutecznej reprezentacji interesów całej polski etnicznej. W 1992 r. dokonał się znaczący krok w tym kierunku: przy Wydziale Konsularnym Ambasady RP w Hadze powstał zespół ds. Polonii i Emigracji w Holandii skupiający przedstawicieli wszystkich organizacji polonijnych, czołowych działaczy reprezentujących różne środowiska zawodowe i polonijne kręgi gospodarcze.

Polonia holenderska jest zróżnicowana pod względem społeczno-ekonomicznym, zawodowym oraz intelektualnym. Jej poszczególne grupy środowiskowe, a także pokolenia różnią się w zakresie stopnia asymilacji ze społeczeństwem holenderskim. Przeważa Polonia, która zachowując wiele cech polskich, staje się stopniowo integralną częścią społeczeństwa kraju osiedlenia, biorąc aktywny udział w holenderskim życiu społecznym i kulturalnym oraz kierując się coraz

częściej miejscowym systemem wartości. Jej związki z krajem pochodzenia oparte są przede wszystkim na więzi emocjonalnej.

Ożywienie stosunków Polski z Holandią, a zwłaszcza napływ Polaków do tego kraju będący wynikiem przemian politycznych niesie ze sobą istotne zmiany w składzie i strukturze skupisk polonijnych. Umacnia się pozycja nowej emigracji oraz zwiększają się wielorakie potrzeby wynikające z jej zawodowej prężności i aspiracji. Zyskuje na znaczeniu środowisko emigracyjne z lat 70-tych i 80-tych. Jest to ilościowo najlichniesza grupa składająca się przede wszystkim ze stosunkowo młodych wiekiem osób oraz z Polek osiadłych w Holandii w wyniku zawarcia związku małżeńskiego. Według danych statystycznych grupa ta liczy około 14 tys. osób. Jest ona jedynie w niewielkim stopniu objęta działalnością organizacji polonijnych. Jej uwaga skoncentrowana jest obecnie na aklimatyzacji zawodowej i społecznej w nowych warunkach. Swe więzi z krajem wyraża ona poprzez kontakty z rodzinami w Polsce, przez doraźny udział w polskich imprezach kulturalnych organizowanych w Holandii. Część rodziców kieruje swe dzieci do szkół polskich na naukę języka polskiego. Cechą charakterystyczną tej grupy jest brak zwartych skupisk. Polacy przybyli w ostatnim dziesięcioleciu zamieszkują niemal w każdym mieście i w każdej gminie holenderskiej. Stosunkowo najlichniesze ośrodki najnowszej Polonii znajdują się w Amsterdamie, Rotterdamie i Eindhoven. Ta część społeczności polskiej w Holandii reprezentuje największe potencjalnie możliwości z punktu widzenia budowy przyszłej pozycji zawodowej i społecznej polskiej grupy etnicznej w Holandii. Są wśród niej osoby o uznanym już autorytecie naukowym i zawodowym: profesorowie wyższych uczelni, specjaliści i doradcy techniczni w znanych firmach holenderskich (Philips) oraz przedstawiciele świata kultury. Istotnym kierunkiem społecznej aktywizacji tej grupy jest zainicjowany w ostatnich dwóch latach ruch popularyzacji polskiej kultury w ramach tzw. Fundacji Scena Polska (Pools Podium) oraz działalność Stowarzyszenia Ekspertów Polskich STEP stanowiącą formę doradztwa dla osób zamierzających inwestowania w Polsce.

Pod względem organizowania i możliwości zbiorowego działania dominującą pozycję zajmuje tzw. „Stara Polonia” składająca się z potomków emigracji zarobkowej z początków XX wieku (Limburgia holenderska) oraz kombatantów II wojny światowej i ich rodzin, zwłaszcza byłych żołnierzy 1. Dywizji Pancерnej gen. S. Maczka i 1. Brygady Spadochronowej gen. S. Sosabowskiego. Poza Limburgią liczniesze skupiska starej emigracji istnieją również w innych prowincjach holenderskich m.in. w miastach

Breda, Rotterdam, Utrecht [...] Enschede, gdzie osiedlili się po II wojnie światowej żołnierze Polskich Sił Zbrojnych. Środowiska te w okresie kilkudziesięciu lat zyskiwały stopniowo w społeczeństwie holenderskim na znaczeniu, a ich pozycja społeczna umacnia się.

Zarówno „Stara Polonia”, jak i nowa emigracja w Holandii nie posiadają jednej struktury organizacyjnej. Ogółem działa w Holandii około 20 organizacji, stowarzyszeń i zespół o różnym profilu programowym.

Największym zainteresowaniem nowej emigracji oraz zbliżonych do Polski kręgów holenderskich cieszy się Polsko- Nederlandzkie Stowarzyszenie Kulturalne (PNKV).

Wszystkie istniejące w Holandii organizacje, stowarzyszenia i zespoły polonijne przejawiają dużą aktywność w swej działalności na rzecz środowiska polonijnego i społeczności holenderskiej. Organizowane są różnego rodzaju imprezy o charakterze patriotyczno- historycznym np. Święto 3 Maja i 11 Listopada. Z uwagi na specyfikę tutejszej Polonii związaną na II wojnę światową, niezwykle ważną pozycję w działalności organizacji kombatanckich mają obchody rocznic związanych z wyzwoleniem Holandii przez Polskie Siły Zbrojne. Okolicznościowe uroczystości i składanie kwiatów odbywają się tradycyjnie we wszystkich większych miejscowościach wyzwolanych przez Polaków zwłaszcza w Bredzie i na obszarze Brabancji Północnej. W tym roku z okazji 50-lecia wyzwolenia Holandii pamięć o polskich wyzwolicielach była szczególnie żywa. Na terenie całego kraju istnieje ponad 50 miejsc upamiętniających czyn zbrojny Polaków.

Równie aktywne są organizacje i kluby propagujące polski folklor i tradycje. Liczne zespoły pieśni i tańca polskiego uświetniają swoimi występami większość organizowanych imprez polonijnych. Istnieje 5 zespołów taneczno- wokalnych „Podlasie”, „Mazur”, „Syrena”, „Cracovia” i „Sarna” oraz zespół dziecięcy w Limburgii.

Szczególne znaczenie zdobył w ostatnich latach rozwój szkolnictwa polonijnego. Aktualnie istnieje 7 szkółek polonijnych i to w miejscowościach: Eindhoven, Assen, Delft, Vlijmen, Utrecht, Leiden, Tilburg. Największe zainteresowanie nauczaniem języka polskiego istnieje w środowiskach tzw. Nowej emigracji oraz wśród małżeństw mieszanych polsko- holenderskich, szczególnie tam, gdzie matka jest w sytuacji intelektualnej przewagi w małżeństwie. Relatywnie niewielka ilość osób polskiego pochodzenia (0,15%) oraz fakt zamieszkania tych osób w różnych miejscowościach powoduje, iż władze holenderskie nie mają zobowiązań do finansowania i powoływania

polских szkół. Z czego wniosek, iż inicjatywa powoływania i utrzymywania tych szkół leży w rękach samych Polaków.

Próbie zorganizowania pierwszej polskiej szkoły sobotniej w Holandii podjęto w Eindhoven w kwietniu 1988 r. Inicjatorka tego przedsięwzięcia i założycielka szkoły Urszula Zawadzińska otrzymała wsparcie Ambasady Polskiej w Hadze (ówczesnego konsula Z. Tomkowskiego) oraz Polsko- Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego we Vlijmen. Dalsze szkoły powstały z inicjatyw rodziców dzieci wywodzących się przeważnie z najnowszej emigracji polskiej oraz w miejscowościach największych skupisk Polaków. Zajęcia w tych szkołach odbywają się najczęściej soboty przed południem lub w środy po południu (czas wolny w szkołach holenderskich). W pozostałych dniach tygodnia dzieci te korzystają z regularnej nauki w szkołach holenderskich. W programach nauczania polskich szkółek polonijnych, oprócz nauki języka polskiego, zawarte są elementarne wiadomości z historii i geografii Polski oraz poznawania polskich tradycji kulturowych i obyczajowych. Zajęcia są prowadzone w dwóch lub trzech grupach wiekowych (dla dzieci od 4 do 12 lat) raz w tygodniu lub raz na dwa tygodnie przez świadczących tę pracę społecznie nauczycieli polskich bądź posiadających odpowiednie wykształcenie rodziców dzieci. Zajęcia odbywają się w wynajmowanych pomieszczeniach (szkołach, klubach) za odpłatnością. Fundusze szkół pochodzą ze składek rodziców dzieci i dotacji Wydziału Konsularnego Ambasady Polskiej w Hadze. Niektóre ze szkółek, jak np. Eindhoven, Assen i Vlijmen korzystają też z doraźnej pomocy udzielanej przez Polsko- Niderlandzkie Stowarzyszenie Kultury (PNKV). Zaopatrzenia szkółek w odpowiednie podręczniki i materiały dydaktyczne dokonują sami nauczyciele, najczęściej w czasie wakacyjnych pobytów w Polsce. Z powodu braku odpowiednich podręczników (dla dzieci) do nauczania języka polskiego jako obcego w krajach anglojęzycznych, zmuszeni są do korzystania z podręczników przeznaczonych dla szkół na wschodzie lub w kraju. Brak wydawnictw z zakresu literatury pomocniczej oraz brak odpowiednich materiałów dydaktycznych zmusza nauczycieli do szukania własnych rozwiązań dydaktycznych, a mianowicie do opracowywania własnych koncepcji prowadzenia zajęć, do produkowania własnoręcznie pomocy dydaktycznych i do tłumaczenia bardzo prostej i bliskiej przeżyciom dzieci literatury holenderskiej na język polski. To wszystko stanowi dodatkowe obciążenie dla nauczyciela polonijnego, jak wiadomo i tak już wykonującego swoją pracę społecznie, najczęściej poza miejscem zamieszkania. Nic więc dziwnego, iż ilość polskich szkółek w Holandii jest niewielka (7), a ilość spotkań z dziećmi ograniczona (od 20 do 30

spotkań rocznie). Zdarzają się też przypadki likwidacji szkółek na skutek braku kadry nauczycielskiej lub braku zainteresowania rodziców w posyłaniu dzieci do szkoły np. szkoła w Lisse i Groningen. Bardzo ważnym wynikiem działalności polskich szkółek jest współpraca z rodzicami. Rodzice przejmują po zajęciach lekcyjnych, które trwają najczęściej 3-4 godz., rozpoczęty w szkole proces nauczania. Z powodu stosunkowo krótkiego czasu trwania zajęć i ich niewielkiej częstotliwości ciąży na nich w domu obowiązek powtarzania i utrwalania wiadomości poznanych w szkole. Na równi z nauczaniem języka polskiego i kultury polskiej szkoły prowadzą również działalność na rzecz integracji środowisk polonijnego. Skupiają bowiem rodziców dzieci oraz angażują ich do współpracy przy organizowaniu imprez propagujących polskie tradycje narodowe i ludowe oraz historię Polski. Do takich imprez należy zaliczyć przede wszystkim uroczystości z okazji świąt narodowych, z okazji Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Dnia Matki oraz imprezy ludowe np. święto marzanny, Andrzejki i inne. Uczestniczą w nich oprócz dzieci i nauczycieli także rodzice dzieci i nierzadko dziadkowie, tak polscy, jak i holenderscy.

W ciągu ostatnich lat podjęto w niektórych szkołach (Delft, Eindhoven, Utrecht, Vlijmen) próby zorganizowania bibliotek szkolnych. Zgromadzone zbiory zostały zakupione ze środków własnych lub darowane przez Stowarzyszenie Wspólnota Polska i Polską Ambasadę

Wszystkie szkółki polskie w Holandii utrzymują stały kontakt z Ambasadą Polską w Hadze, w szczególności z Wydziałem Konsularnym Ambasady i jego konsulem, panem B. Kulskim. Oprócz dotacji finansowych organizowane są dla dzieci i rodziców imprezy w pomieszczeniach Ambasady, między innymi impreza choinkowa oraz spotkanie dzieci i nauczycieli wszystkich szkółek z okazji zakończenia roku szkolnego. Spotkania także są bardzo pożyteczne, ponieważ dają możliwość nawiązania kontaktów z rówieśnikami w innych rejonach Holandii, wykazując jednocześnie użyteczność języka polskiego w tych kontaktach. Także na wniosek Wydziału Konsularnego Ambasady Polskiej w Hadze, Stowarzyszenie Wspólnota Polska przekazała wszystkim szkołom polskim w Holandii bezpłatnie bogaty zestaw materiałów dydaktycznych i metodycznych.

Istotną część szkolnictwa polskiego w Holandii stanowią kursy języka polskiego dla dorosłych oraz dla dzieci, m.in. w Limburgii. Biorą w nich udział osoby pochodzenia polskiego, Holendrzy zainteresowani współpracą z Polską (szczególnie młodzi biznesmeni) oraz panowie zawierający związki małżeńskie z Polkami. W ostatnim roku

szkolnym funkcjonowało w sumie 35 takich kursów w różnych częściach Holandii. Są one prowadzone przez Polsko- Niderlandzkie Stowarzyszenie Kulturalne przy współpracy z Wydziałem Konsularnym Ambasady. Oprócz tego istnieją na terenie całej Holandii kursy języka polskiego prowadzone przez różnego rodzaju instytuty językowe, dzielnicowe ośrodki kultury i inne instytucje.

Po krótkiej analizie „stanu posiadania” w zakresie szkolnictwa polonijnego pragnę przejść do perspektyw. Mają na nie wpływ różne czynniki, chociaż niekoniecznie pozytywne.

Pozytywnym faktorem będą:

- rozwijające się wszechstronnie stosunki między Polską i Holandii
- wzajemne zainteresowanie
- chęć wzajemnego poznania języka, historii i kultury obu stron
- więzi rodzinne utrzymywane przez Polaków zamieszkałych w Holandii
- kontakty z Polską utrzymywane przez rodziny holenderskie

Są to niewątpliwie czynniki stymulująco działające na zainteresowanie nauczaniem języka polskiego, a co za tym idzie na poznawanie polskiej kultury i tradycji. Istnieją również zjawiska negatywne, które w tak wysoko rozwiniętym ekonomicznie kraju jak Holandia, mają ogromne znaczenie:

a) w przypadku dorosłych:

- dążenie do szybkiej asymilacji materialnej i społecznej w nowych warunkach

b) w przypadku dzieci:

- unikanie wyróżniania się od innych dzieci, mimo generalnie biorąc dużej tolerancji wykazywanej przez dzieci holenderskie wobec obcokrajowców.

Z powyższych spostrzeżeń wypływa prosty wniosek dla organizatorów szkolnictwa polonijnego:

Ażeby trwało musi mieć ośrodki stymulujące zainteresowanie nauką języka polskiego oraz musi mieć ośrodki wspierania. Taką funkcję powinni spełniać polskie przedstawicielstwa akredytowane w danym kraju, ale także instytucje krajowe.

Uważam, iż nadszedł czas, aby instytucje krajowe dostrzegły zjawisko szkolnictwa polonijnego w państwach Europy zachodniej, tzn. ażeby dostrzegły, że

istnieją potrzeby związane z nauczaniem języka polskiego w państwach łacińskiej sfery alfabetycznej.

Chociaż w pełni zdaję sobie sprawę, że potrzeby w kierunku państw wschodu są i będą większe. Stwierdzam to po to, aby szkolnictwo polonijne w krajach zachodnich uczynić obiektem większego zainteresowania instytucji krajowych, takich jak MEN, ośrodki porad metodycznych i Stowarzyszenie Wspólnota Polska.

Jakie kroki uważam za ważne?

- 1) Organizowanie (na miejscu) w krajach, gdzie istnieją polskie szkoły, cyklicznych (co najmniej raz w roku) spotkań metodycznych dla nauczycieli z udziałem specjalisty z kraju. Spotkania takie byłoby formą wymiany doświadczeń i informacji między nauczycielami.
- 2) Wzbogacanie ilości materiałów dydaktycznych dostosowanych do potrzeb szkolnictwa polonijnego na zachodzie. Proponuję powołanie swego „banku informacji”, który dysponowałby np. zestawem podręczników, kaset i programów komputerowych służących nauczaniu języka polskiego i udostępnianych szkołom bezpłatnie lub odpłatnie.
- 3) Poczynienie prób uogólnienia dotychczasowych doświadczeń i dorobku szkolnictwa polonijnego poprzez zainteresowanie nim środowisk naukowych w Polsce np. prace magisterskie i doktoraty dotyczące analizy programów nauczania języka polskiego i osiągniętych wyników lub prace na temat wpływu rodziny na zainteresowanie nauką języka polskiego.
- 4) Wprowadzenie nowoczesnych metod do nauczania języka polskiego np. gier, w tym komputerowych, ale także stosowanych szeroko quizów, konkursów i olimpiad. Niekoniecznie musi być to wyjazd do Polski. Należy rozpisać zadania dla szkół i prowadzić zawody na miejscu dla dzieci z danego kraju.

Szkoła polska musi chociaż w minimalnym stopniu dorównywać szkole holenderskiej, chociaż w zasadzie powinna ją przewyższać, ponieważ funkcjonuje na zasadzie dobrowolności. Szkoła polska musi bawić, musi cieszyć, musi być atrakcyjna dla dzieci. Materiały nauczania muszą być nowoczesne, wybiegające w przyszłość. Treści nauczania proste i zrozumiałe dla dzieci, bliski ich przeżyciom. Unikać należy odwoływania się do [...] dalekich faktów, często kontrowersyjnych w swej ocenie. Unikać należy treści nasyconych nadmiernym patriotyzmem.

Czego oczekujemy po zakończeniu Forum?

Oczekujemy ażeby powstała stała platforma i system kontaktów centralnych ośrodków oświaty polonijnej w Polsce z polskimi szkołami zagranicą. Pragniemy ażeby nie było to działanie od Sympozjum do Forum.

Oczekujemy, że ciekawsze materiały tego Forum zostaną udostępnione kierownikom szkół polskich, by służyły jako materiał orientacyjny na przyszłość.

Są to nie tylko moje osobiste spostrzeżenia. Z kontaktów i rozmów wynika, iż większość nauczycieli polonijnych, jak również Konsulat Ambasady Polskiej w Hadze, podzielają tego typu oceny i sugestie.

Opracowała: Urszula Zawadzińska

Kier. Polskiej Szkoły w Eindhoven

Tel. 0492-29147

Helmond, dn. 2.05.1995 r.

Rękopis referatu znajduje się w archiwum Forum Polskich Szkół w Holandii, a informacja o jego wygłoszeniu w odrębnej notatce, którą sporządziła U. Zawadzińska jesienią 1995 roku.

Załącznik 3 Szkoły polskie i polonijne działające w Królestwie Niderlandów w 2019 roku

Szkoły polonijne zrzeszone w Forum Polskich Szkół w Holandii

Lp.	Polska szkoła	Wiek uczniów	Kontakt
1.	PS Amersfoort	Od 3 do 12 lat	https://polskaszkolaamersfoort.nl info@polskaszkolaamersfoort.nl
2.	PS Amsterdam Polskie Centrum Edukacji i Kultury „Lokomotywa”	Od 5 do 14 lat	https://www.lokomotywa.nl info@lokomotywa.nl
3.	PS Apeldoorn	Od 3 do 12 lat	Brak strony poolseschoolapeldoorn@gmail.com
4.	PS Breda	Od 3 do 12 lat	https://polskaszkolabreda.webs.com psbreda@gmail.com
5.	PS Dordrecht	Od 2 do 12 lat	http://polskaszkoladordrecht.nl/index.html szkoladordrecht@gmail.com
6.	PS Eindhoven	Od 4 do 12 lat	http://www.eindhoven.polskaszkola.nl poolseschooleindhoven@hotmail.com
7.	PS Enschede „Abecadło”	Od 4 do 14 lat	https://www.facebook.com/AbecadloPL beatav@onet.eu
8.	PS Groningen	Od 3 do 14 lat	http://www.groningen.polskaszkola.nl polskaszkolagroningen@gmail.com
9.	PS Haga	Od 3 do 14 lat	https://szkolahaga.nl sekretariat@szkolahaga.nl
10.	PS Helmond „Wars i Sawa”	Od 4 do 18 lat	https://www.facebook.com/PS.Wars.i.Sawa warsisawanl@gmail.com
11.	PS Lejda	Od 4 do 12 lat	https://www.facebook.com/Poolse-School-Leiden-Polska-Szko%C5%82a-Leiden-935557096622494
12.	PS Lisse Bollenstreek „Kreda”	Od 4 do 12 lat	https://www.kreda.nl/pl/kreda-dla-dzieci info@kreda.nl
13.	PS Meterik	Od 4 do 12 lat	https://szkolawmeterik.wixsite.com/polskaszkolawmeterik szkolawmeterik@gmail.com
14.	PS Nijmegen-Arnhem	Od 2,5 do 14 lat	http://www.nijmegen.polskaszkola.nl
15.	PS Oss	Od 4 do 13 lat	http://osstoja.nl info@osstoja.nl
16.	PS Poeldijk „Bravo School”	Od 4 do 12 lat	http://schoolbravo.nl info@schoolbravo.nl
17.	PS Schiedam	Od 3 do 12 lat	http://www.npc-quovadis.nl schiedamszkolanpc@gmail.com
18.	PS Roosendaal	Od 3 do 12 lat	https://www.facebook.com/psroosendaal psroosendaal@gmail.com
19.	PS Tilburg	Od 2 do 18 lat	https://www.facebook.com/polskaszkolatilburg pstilburg.zarad@gmail.com
20.	PS Utrecht im. M. Brouwer	Od 3 do 11 lat	https://polskaszkolautrecht.nl polskaszkolautrecht@gmail.com

Polskie szkoły przy Ambasadzie RP w Hadze (wcześniej: szkolne punkty konsultacyjne)

Lp.	Nazwa szkoły	Rodzaj szkoły	Dane kontaktowo-adresowe
1.	Szkoła Polska przy Ambasadzie RP w Hadze z siedzibą w Hadze	Szkoła Podstawowa Liceum Ogólnokształcące	https://haga.orpeg.pl haga@orpeg.pl Adres: Colijnplein 9, 2555 HA Den Haag (budynek Hofstad Lyceum)
2.	Szkoła Polska im. gen. bryg. Stanisława Sosabowskiego przy Ambasadzie RP w Hadze z siedzibą w Brunssum	Szkoła Podstawowa Liceum Ogólnokształcące	https://brunssum.orpeg.pl brunssum@orpeg.pl Ferdinand Bolstraat 1 6445 EE Brunssum (budynek AFNORTH International School)

Szkoły polonijne niezrzeszone i parafialne

Lp.	Nazwa szkoły	Wiek uczniów	Kontakt
1.	Polska Szkoła Amsterdam im. Jana Pawła	Od 5 do 14 lat	https://www.naszapolskaskola.nl info@naszapolskaskola.nl
2.	Polska Przyparafialna Szkoła przy Polskiej Parafii pw. NMP Częstochowskiej w Archidiecezji Utrecht z siedzibą w Driebergen	Od 3 do 14 lat	https://parafiapolska.nl/grupy/szkolka gospodarzszkoly@gmail.com
3.	Polska Sobotnia Szkoła przy Polskiej Misji Katolickiej Groningen	Od 4 do 14 lat	http://test.groningen.org.pl ewa.krzykowska67@gmail.com
4.	Polska Szkoła Parafialna W Eindhoven	Od 5 do 14 lat	https://denbosch.parafialnastrona.pl/denbosch-szkola-parafialna x.krzysztof.denbosch@gmail.com
5.	Polska Szkoła Parafialna w Hadze	Od 5 do 14 lat	http://www.parafia.nl s.trypuc@onet.eu
6.	Szkoła Parafialna przy Rzymskokatolickiej Parafii w Rotterdamie pw. Najświętszej Marii Panny Gwiazdy Morza	Od 5 do 14 lat	https://www.parafia-rotterdam.nl/szkola szkola@parafia-rotterdam.nl
7.	Szkoła Polonijna im. Gen. Stanisława Maczka w Bredzie	Od 3 do 13 lat	https://szkolabreda.nl info@szkolabreda.nl

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zamieszczonych na stronach internetowych Forum Polskich Szkół w Holandii oraz szkół polskich i polonijnych w Królestwie Niderlandów

Załącznik 4 Przedstawienia teatralne, koncerty, recitale i kabarety, które odbyły się w Królestwie Niderlandów z inicjatywy Fundacji „Scena Polska” w latach 1992-2019

Tytuł przedstawienia	Aktorzy	Termin	Miejsce
1992			
„Dwaj”	Marek Kondrat Zdzisław Wardejn	wrzesień	Utrecht, Haga Eindhoven Breda
„Engagement”	Grażyna Barszczewska Małgorzata Pritulak	wrzesień	
1993			
„Pan Tadeusz”	Anna Dymna Beata Ścibak Jan Englert Mariusz Benoit Krzysztof Kolberger	marzec	Haga Nijmegen
„Kontrabasista”	Jerzy Stuhr		Delft
Kabaret OT.TO	Ryszard Makowski Andrzej Tomanek Andrzej Piekarczyk Wiesław Tupaczewski	czerwiec	Delft Kerkrade
„Mazepa”	Gustaw Holoubek Ewa Wiśniewska Marek Kondrat Piotr Fronczewski Magdalena Wójcik Krzysztof Kolberger Zygmunt Kęstowicz Bohdan Ejmont	wrzesień	Rotterdam Kerkrade Nijmegen
„Moje miłości” „Spieszmy się kochać ludzi”	Anna Nehrebecka	październik	Delft Haga
„Czy mnie jeszcze pamiętasz?”	Czesław Niemen	listopad	Delft Nijmegen
1994			
„Tutam”	Joanna Żółkowska Janusz Gajos	luty	Rotterdam Nijmegen
„Apetyt na czereśnie”	Anna Romantowska Krzysztof Kolberger	czerwiec	Delft
„Damy i huzary”	Sława Kwaśniewska Michał Grudziński Grażyna Korin i in.	wrzesień	Kerkrade Nijmegen Rotterdam
„Andrzejki”	Andrzej Lejborek Piotr Kuźniak Kasia Klich	listopad	Haga
1995			
„Moskwa- Pietuszki”	Jacek Zawadzki	styczeń	Amsterdam

Tytuł przedstawienia	Aktorzy	Termin	Miejsce
„Listy miłosne”	Barbara Wrzesińska Daniel Olbrychski	marzec	Bruksela Kerkrade Nijmegen Rotterdam
„Tuwim tańczący”	Wojciech Siemion Małgorzata Duda	kwiecień	Rotterdam
„Kobieta – aha!”	Grażyna Barszczewska	czerwiec	Bruksela Brunssum Nijmegen Gouda
„Najlepsi z przyjaciół”	Marta Lipińska Zbigniew Zapasiewicz Marek Bargiełowski	wrzesień	Kerkrade Nijmegen Haga
Kabaret „Elita”	Jan Kaczmarek Jerzy Skoczylas Stanisław Szulc Leszek Niedzielski Włodzimierz Płaskota		Delft
„Barbórka”	Beata Rybotycka Jacek Wójcicki Marek Pacuła Konrad Mastyło	grudzień	Delft
1996			
„Ambasador”	Maja Komorowska Krzysztof Kowalewski Zbigniew Zapasiewicz Marcin Troński Henryk Bista	luty	Haga Nijmegen Kerkrade
Koncert jazzowy	Jarek Śmietana Czarek Gudzina		Haga Den Bosch
„Dwaj faceci z Radości”	Tadeusz Drożdża Janusz Rewiński	marzec	Rotterdam
„Edukacja Rity”	Małgorzata Bogdańska Tomasz Mędrzak	czerwiec	Delft Den Bosch
„Na pełnym morzu”	Zdzisław Wardejn Marek Bukowski Witold Pyrkosz	wrzesień	Haga Nijmegen Kerkrade
„Adam i Ewa”	Małgorzata Bogdańska Tomasz Mędrzak Bożena Strykówna	wrzesień	Haga Nijmegen Kerkrade
Wieczór muzyczno- literacki „Zdyszane słowa” „Kartki dla siebie”	Ewa Decówna Magda Lesiak Alek Silber	październik	Delft
Spotkanie z poezją Wisławy Szymborskiej	Anna Romantowska	listopad	Haga Delft

Tytuł przedstawienia	Aktorzy	Termin	Miejsce
„Kontrabasista”	Jerzy Stuhr	grudzień	Haga Landgraaf Bruksela
1997			
„Sąsiadka”	Barbara Wrzeńska Andrzej Kopiczyński	luty	Nijmegen Haga
„Oh, Daniel”	Daniel Olbrychski	marzec	Delft
Dni Kultury Polskiej	200 artystów z Polski, m.in. Teatr Pantomimy Henryka Tomaszewskiego, Teatr Wierszalin z Supraśla, Teatr Snów z Gdańska, kwartet smyczkowy Amar Corde, chóry i soliści z zespołu Flairck z Holandii	wrzesień	Delft
Koncert	„Pod Budą”	grudzień	Utrecht
1998			
„Za rok o tej samej porze”	Marzena Trybała Tomasz Stockinger		Utrecht
Spotkanie z książką „Lot z pajacem”	Alek Silber		Delft
Kabaret autorski	Krzysztof Daukszewicz	czerwiec	Utrecht
„Pan Tadeusz”	Teatr im. A. Fredry w Gnieźnie		Haga
1999			
„Ojciec”	Aleksander Machalica	marzec	Den Bosch Luksemburg Bruksela
„Goła Baba”	Joanna Szczepkowska	wrzesień	Haga Nijmegen
2000			
„Pierwsza młodość”	Anna Seniuk Zofia Saretok	kwiecień	Nijmegen
„Pociąg”	Teatr BELFEgoR z Tychów	maj	Utrecht
Recital	Leszek Długosz	czerwiec	Utrecht
Koncert	Jacek Kaczmarski	listopad	Utrecht
„Zgubny nałóg miłości”	Ewa Dałkowska Zdzisław Wardejn		Amsterdam Arnhem
„Exodus”	Scena Młodych z Holandii	grudzień	Utrecht

Tytuł przedstawienia	Aktorzy	Termin	Miejsce
2002			
Koncert „Od opery do afery”	Agnieszka Fatyga	listopad	Utrecht
10-lecie Sceny Polskiej -„Strofy dla Ciebie”	Anna Romantowska Krzysztof Kolberger Janusz Strobel Włodzimierz Nahorny	wrzesień	(Utrecht)
Wernisaż Jędrzeja Stępaka i performance „Magisch riet”		wrzesień	Utrecht
„Geniale frau, czyli rzecz o Gabrieli Zapolskiej”	Nina Repetowska	marzec	Delft Nijmegen
2003			
„Zwierzenia pantoflarza”	Emil Kamiński	kwiecień	Utrecht
„Mała Steinberg”	Krystyna Janda	październik	Utrecht
„Podkładanie świni”	Kabaret „Elita”	listopad	Utrecht
2004			
„Lekcja panny Margarity”	Joanna Żółkowska	marzec	Utrecht Eindhoven
„Pierogi”	Natalia Rogalski Joris van Beek oraz Zespół „Ot Azój”	listopad	Utrecht
2005			
Koncert Chóru Akademickiego	Jacek Sykulski		Utrecht
Recital „Uśmiechnij się”	Stanisława Celińska		Den Bosch
2006			
Koncert	Maciej Maleńczuk	październik	Utrecht
Kabaret	„Polonez” z Grodna		Utrecht Enschede Haga
Wieczór Wigilijny	„Kapela Ze Wsi Warszawa”	grudzień	Utrecht
2007			
15-lecie Sceny Polskiej	Zdzisław Wardejn Małgorzata Pritulak Grażyna Barszczewska Marek Torzewski Natalia Rogalski Andrzej Lajborek Robert Szreder Ester Pouch Piotr Jasiurkowski Anka Kozieł	październik	Delft

Tytuł przedstawienia	Aktorzy	Termin	Miejsce
2008			
Koncert „Czas jak rzeka”- w hołdzie Czesławowi Niemenowi	Piotr Kuźniak	styczeń	Delft
„Promieniowanie” czyli rzecz o Marii Skłodowskiej-Curie	Maria Nowotarska Agata Pilitowska	maj	Utrecht
Koncert „Credo”	Henri Seroka	październik	Breda
2009			
Koncert	Piotr Kuźniak Natalia Rogalski		Utrecht
„Lifting”	Jolanta Żółkowska	wrzesień	Utrecht
2010			
Kabaret „Obiekt seksualny”	Artur Gotz	październik	Amsterdam
2011			
„Będzie tylko lepiej”	Jacek Kałucki Marek Siudym	październik	Utrecht
2012			
Gala jubileuszowa na 20-lecie	Prowadzenie Gali: Natalia Rogalski (niderlandzki), Tadeusz Zwiefka (polski)	29 września	Haga
- „Opowieści jazzowe”	Anka Koziół (śpiew) & Michał Vanoucek (fortepian)		
- „Kwiaty polskie” Juliana Tuwima	Beata Ścibakówna i Rafał Królikowski		
- „Tajemnice świątyni” - „Magic of Accordion” performance	Jędrzej Stępak Wiesław Prządka (akordeon i bandoneon)		
- „Tango z Lady M.”	Polski Teatr Tańca pod dyrekcją Ewy Wycichowskiej		
2013			
„Jakoś to będzie”	Sylwester Maciejewski Jacek Kałucki	listopad	Haga
2014			
„Mój boski rozwód”	Krystyna Podleska	marzec	Utrecht
„Mój Szekspir”	Andrzej Seweryn	grudzień	Utrecht
2015			
„Artur Barciś Show”	Artur Barciś	maj	Haga
„Sceny niemalże małżeńskie Stefani Grodzieńskiej”	Grażyna Barszczewska Grzegorz Damiński	listopad	Utrecht

Tytuł przedstawienia	Aktorzy	Termin	Miejsce
2016			
„Elita, nie tylko kabaret”	Jerzy Skoczylas	styczeń	Amsterdam Utrecht
„Moje fascynacje”	Marian Opania	luty	Utrecht
2017			
„Rozbitkowie”	Klub Polski w Pradze	czerwiec	Eindhoven
25 lat Sceny Polskiej	Zespół Pieśni i Tańca z UAM „Łany”	grudzień	Haga
„Msza za miasto Arras”	Janusz Gajos	grudzień	Utrecht
2018			
„Nie lubię pana, Panie Fellini”	Małgorzata Bogdańska	kwiecień	Schiedam Tilburg
Recital kabaretowy	Artur Andrus Wojciech Stec (fortepian) Łukasz Borowiecki (kontrabas)	grudzień	Utrecht
„Dobry wieczór Państwu”	Krzysztofa Materny Olgi Boładź	listopad	Rotterdam
„Hemar. Marchewka – próba generalizacji”	Paulina Grochowska Agnieszka Brenzak Jeremiasz Gzyl Maciej Makowski (Teatr Muzyczny w Toruniu)	grudzień	Utrecht

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zamieszczonych w kwartalniku „Scena Polska” w latach 1992-2019.

Załącznik 5 Tytuły filmów, które zaprezentowano w Królestwie Niderlandów z inicjatywy Fundacji „Scena Polska” w latach 1995-2019

Rok	Tytuł	Miejsce projekcji	Goście
1995	„Spis cudzołożnic” reż. Jerzy Stuhr	CINEMA Polska w „Filmhuis” w Hadze	Jerzy Stuhr
1997	„Dzieci i ryby” reż. Jacek Bromski „Panna Nikt” reż. Andrzej Wajda „Cwał” reż. Krzysztof Zanussi „Zegar słoneczny” reż. Andrzej Kondratiuk „Kamień na kamieniu” reż. Ryszard Bery „Historie miłosne” reż. Jerzy Stuhr „Pułapka” reż. Arek Drabiński	Tydzień Polskiego Filmu w Delft	Jacek Bromski, Henri Seroka
1998	„Historie miłosne” reż. Jerzy Stuhr „Kiler” reż. Juliusz Machulski	„Filmhuis” w Hadze	
1999	„Matka Joanna od Aniołów” reż. Jerzy Kawalerowicz „U Pana Boga za piecem” reż. Jerzy Kawalerowicz „Barwy ochronne” reż. Jerzy Kawalerowicz „Kuchnia polska” reż. Jerzego Bromskiego „Seksmisja” reż. Juliusz Machulski „Rejs” reż. Marka Piwowskiego „Nóż w wodzie” reż. Roman Polański „Dwaj ludzie z szafą” reż. Roman Polański „Człowiek na torze” reż. Andrzej Munk „Ucieczka z kina Wolność” reż. Wojciech Marczewski „Kobieta z prowincji” reż. Andrzej Barański „Przypadek” reż. Krzysztof Kieślowski „Kilerów dwóch” reż. Juliusz Machulski	Przegląd Polskich Filmów Fabularnych CINEMA Polska w Hadze i Utrechcie (8-19.04)	Anna Romantowska, Tadeusz Ścibor- Rylski, Jacek Bromski
	„Ogniem i mieczem” reż. Jerzy Hoffman	Den Bosch	
	„Pan Tadeusz” reż. Andrzej Wajda	Amsterdam	
2000	„Noc Świętego Mikołaja” reż. Janusz Kondratiuk	Utrecht (grudzień)	

Rok	Tytuł	Miejsce projekcji	Goście
2001	„Dług” reż. Krzysztof Krauze „Fuks” reż. Maciej Dudkiewicz „Życie jako śmiertelna choroba przenoszona drogą płciową” reż. Krzysztof Zanussi „To ja złodziej” reż. Jacek Bromski „Żółty szalik” reż. Janusz Morgenstern „Duże zwierzę” reż. Jerzy Stuhr	Przegląd Polskich Filmów Fabularnych CINEMA Polska w Hadze i Utrechcie	Krzysztof Zanussi, Andrzej Chyra
	„Quo Vadis” reż. Jerzy Hoffman	Utrecht	Mirosław Słowiński, Magdalena Mielcarz
2002	„Wiedźmin” reż. Marek Brodzki „Cześć Tereska” reż. Robert Gliński „Egoiści” reż. Mariusz Trelński „Sieć” reż. Krzysztof Krauze	Dzień Filmu Polskiego w Hadze (marzec)	Zbigniew Zamachowski
	„Zemsta” reż. Andrzej Wajda	Amsterdam (grudzień)	
2003	„Pół serio” reż. Tomasz Konecki „Dzień świra” reż. Marek Koterski	Wieczór filmowy CINEMA Polska w Utrechcie (marzec)	
	Przegląd filmów Wojciecha Hasa	09-15.10 w Hadze 10-22.10 w Amsterdamie 23-29.10 w Utrechcie	Wystawa polskiego plakatu: „Kunst op straat: filmaffiches uit Polen”
	„Katedra” reż. Tomasz Bagiński „Eden” Katedra” reż. Tomasz Bagiński „Tam i z powrotem” reż. Wojciech Wójcik „Edi” reż. Piotr Trzaskalski	Przegląd Polskich Filmów Fabularnych CINEMA Polska w Hadze i Utrechcie (02-05.11)	
	„Stara baśń” reż. Jerzy Hoffman	Utrecht i Brunssum (grudzień)	Jerzy Hoffman, Jerzy Michaluk
	„Kariera Nikosia Dyzmy” reż. Jacek Bromski	(styczeń)	Artur Więcek
2004	„Portret podwójny” reż. Mariusz Frint „Moje miasto” reż. Marek Lechki „Anioł w Krakowie” reż. Artur Więcek „Sukces” reż. Marek Bukowski „Pogoda na jutro” reż. Jerzy Stuhr „Dotknij mnie” reż. Anna Jadowska, Ewa Stankiewicz „Belissima”	Nijmegen (7-10.10)	

Rok	Tytuł	Miejsce projekcji	Goście
	reż. Artur Urbański „Zmruż oczy” reż. Andrzej Jakimowski		
	„Portret podwójny” reż. Mariusz Frint „Moje miasto” reż. Marek Lechki „Anioł w Krakowie” reż. Artur Więcek „Sukces” reż. Marek Bukowski „Pogoda na jutro” reż. Jerzy Stuhr „Dotknij mnie” reż. Anna Jadowska, Ewa Stankiewicz „Belissima” reż. Artur Urbański „Zmruż oczy” reż. Andrzej Jakimowski	Haga (14-17.10)	
	Etiudy filmowe będące efektem warsztatów „Podobieństwo Różnic” w Budapeszcie „Żurek” reż. Ryszard Bugajski	Scena Młodych w Utrechcie (grudzień)	Herman de Wit, dyrektor programowy Nederlandse Film Festival, Jarosław Szmidt, prowadzący warsztaty w Budapeszcie
2005	„Krew z nosa” reż. Dominik Matwiejczyk	Utrecht (kwiecień)	
	„Głośniej od bomb” reż. Paweł Wojcieszko	Utrecht (czerwiec)	Przemysław Wojcieszek
	Retrospektywa Krzysztofa Kieślowskiego	Nijmegen (9.11) Utrecht (10.11) Haga (11.11)	Stanisław Zawiśliński, autor biografii K. Kieślowskiego
	Filmy Jerzego Stuhra	Utrecht (19.11) Haga (20.11)	Jerzy Stuhr
2006	„Olędry w Polsce- śladami dawnych osadników”	Utrecht	Witold Przewoźny, etnograf
	„Ugór” reż. Dominik Matwiejczyk	Haga (marzec)	Dominik Matwiejczyk, Piotr Matwiejczyk
	„Homo Father” reż. Piotr Matwiejczyk	Utrecht (marzec)	
	Pokaz filmów warsztatowych „Podobieństwo Różnic”	Scena Młodych w Utrechcie (marzec)	
	„Warszawa” reż. Dariusz Gajewski „Wieża” reż. Agnieszka Trzos „Pas de deux” reż. Kinga Lewińska „Tulipany” reż. Jacek Borcuch „Symetria” reż. Konrad Niewolski Filmy dokumentalne Studia „Kalejdoskop”	Polska Wiosna Filmowa w Amsterdamie, Delf, Bredzie, Eindhoven (27.04-03.05)	Filip Bajon, Przemek Wojcieszek, Paweł Wendorff

Rok	Tytuł	Miejsce projekcji	Goście
2007	„Giuseppe w Warszawie” reż. Stanisław Lenartowicz	Polska Wiosna Filmowa (11.04-02.05) Amsterdam	
	„Szaleńcy” reż. Paweł Wendorff		
	„Teraz Ja” reż. Anna Jadowska		
	„Skazany na Bluesa” reż. Jan Kidawa-Błoński		
	„Rozdroże Cafe” reż. Leszek Wosiewicz		
	„Fundacja” reż. Filip Bajon		
	„Rzeźnia nr 1” reż. Dominik Matwiejczyk		
	„Doskonałe popołudnie” reż. Przemek Wojcieszek		
	„Chaos” reż. Xawery Żuławski		
	„W dół kolorowym wzgórzem” reż. Przemek Wojcieszek		
	„Czeka na nas świat” reż. Robert Krzempek		
	„Fundacja” reż. Filip Bajon	Delft	
	„W dół kolorowym wzgórzem” reż. Przemek Wojcieszek		
	„Chaos” reż. Xawery Żuławski	Breda	
	„Teraz Ja” reż. Anna Jadowska		
	„Doskonałe popołudnie” reż. Przemek Wojcieszek		
	„Fundacja” reż. Filip Bajon		
	„Czeka na nas świat” reż. Robert Krzempek		
	„Skazany na Bluesa” reż. Jan Kidawa-Błoński		
	„Doskonałe popołudnie” reż. Przemek Wojcieszek		
	„Teraz Ja” reż. Anna Jadowska	Eindhoven	
	„Szaleńcy” reż. Paweł Wendorff		
	„Teraz Ja” reż. Anna Jadowska		
	„Skazany na Bluesa” reż. Jan Kidawa-Błoński		
	„Doskonałe popołudnie” reż. Przemek Wojcieszek		
2008	Polska Animacja 60 lat, Borowczyk & Lenica		Marcin Giżycki
2009	„Katyń” reż. Andrzej Wajda	Polskich Filmów Fabularnych CINEMA Polska w Hadze, Rotterdamie i Amsterdamie	Michał Kwieciński

Rok	Tytuł	Miejsce projekcji	Goście
2010	„Tatarak” reż. Andrzej Wajda „Mniejsze zło” reż. Janusz Morgenstern „Galerianki” reż. Katarzyna Rosłaniec „Wojna polsko-ruska” reż. Xawery Żuławski	Polska Wiosna Filmowa w Amsterdamie	
	„Pragnienie miłości” reż. Jerzy Antczak „Tatarak” r eż. Andrzej Wajda „Wojna polsko-ruska” reż. Xawery Żuławski	Polska Wiosna Filmowa w Bredzie	
	Animowane filmy z muzyką Chopina „Mniejsze zło” reż. Janusz Morgenstern „Galerianki” reż. Katarzyna Rosłaniec	Polska Wiosna Filmowa w Rotterdamie	
	Koncert Yvo Verschoor „Silent film & Chopin’s music” Animowane filmy z muzyką Chopina „Pragnienie miłości” reż. Jerzy Antczak	Polska Wiosna Filmowa w Den Bosch	
2011	„Dekalog” Kieślowskiego	Polska Wiosna Filmowa w Amsterdamie i Delft	Jerzy Michalik, Jarosław Sokół , Krzysztof Dębski, Anna Jurkiewicz
	„Bitwa Warszawska 1920”	Tilburg	
2012	„Bitwa Warszawska 1920”	Groningen	
2013	„Uwikłanie” reż. Jacek Bromski „Być jak Kazimierz Deyna” reż. Anna Wieczur-Bluszcz „Erratum” reż. 2010, Marek Lechki „Mój rower” reż. Piotr Trzaskalski „Sala samobójców” reż. Jan Komasa „Piąta pora roku” reż. Jerzy Domaradzki „Kret” reż. Rafał Lewandowski „Dzień kobiet” reż. Maria Sadowska „Jesteś Bogiem” reż. Leszek Dawid	5. Polska Wiosna Filmowa (05-21.04) Utrecht	
	„Dzień Kobiet” reż. Maria Sadowska „Jesteś Bogiem” reż. Leszek Dawid „Sala samobójców” reż. Jan Komasa	Delft	
	„Mój Rower” reż. Piotr Trzaskalski	Tilburg	
	„Syberia”	grudzień	

Rok	Tytuł	Miejsce projekcji	Goście
	reż. Janusz Zaorski		
2014	„Jak głęboki jest ocean” reż. Filip Syczyński „128. Szczur” reż. Jakub Pączek „Mazurek” reż. Julia Kolberger „Dziewczyna z szafy” reż. Bodo Kox „Bilet na księżyc” reż. Jacek Bromski „Gabriel” reż. Mikołaj Hamerski „Chce się żyć” reż. Maciej Pieprzyca „AmbaSSada” reż. Juliusz Machulski	6. Polska Wiosna Filmowa (11-13.04) Utrecht	Julia Kolberger
	„Żywie Biełaruś! ” reż. Krzysztof Łukaszewicz	Amsterdam	
2015	„Miasto 44” reż. Jan Komasa	Tilburg (styczeń)	
	„Obywatel” reż. Jerzy Stuhr „Mistyfikacja” reż. Jacek Koprowicz „Mistyfikacja” reż. Jacek Koprowicz „Bogowie” reż. Łukasz Palkowski	7. Polska Wiosna Filmowa (25-26.04) Delft	Jerzy Stuhr
	„Obywatel” reż. Jerzy Stuhr	Tilburg	
	„Bogowie” reż. Łukasz Palkowski		
2016	„Historia Roja” reż. Jerzy Zalewski „Planeta singli” reż. Mitja Okorn „Żyć nie umierać” reż. Maciej Migas „Demon” reż. Marcin Wrona	8. Polska Wiosna Filmowa (17-24.04) Tilburg	Jerzy Zalewski
2017	„Powidoki” reż. Andrzej Wajda – „Ostatnia rodzina” reż. Jan Matuszyński „Obce niebo” reż. Dariusz Gajewski „11 minut” reż. Jerzy Skolimowski „Za niebieskimi drzwiami” reż. Mariusz Palej „Kamper” reż. Łukasz Grzegorzek „Prosta historia o morderstwie” reż. Arkadiusz Jakubik „Wołyń” reż. Wojciech Smarzowski	9. Polska Wiosna Filmowa Tilburg (01-09.04)	Bronisława Zamachowska, Mariusz Palej, Arkadiusz Jakubik

Rok	Tytuł	Miejsce projekcji	Goście
	„Ziemia obiecana” reż. Andrzej Wajda „11 minut” reż. Jerzy Skolimowski „Ostatnia rodzina” reż. Jan Matuszyński „Kamper” reż. Łukasz Grzegorzek	Delft	
2018	„Humani” reż. Katarzyna Trzaska „Porwać się na życie” reż. Michał Szcześniak „Wasza wysokość” reż. Agnieszka Smoczyńska „Dolce Vita” reż. Lena Frankiewicz	10. Polska Wiosna Filmowa (14-22.04) Schiedam i Tilburg	Katarzyna Figura, Olgiard Łukaszewicz
	„Wejście strzelców Józefa Piłsudskiego do Kielc” „Przysięga Kościuszki na rynku w Krakowie 24 marca 1794” „Olszynka Grochowska” „Wiosna Roku 1905”	„Historia w ożywionych obrazach” reż. Marek Brodzki	
	„Popiół i diament” reż. Andrzej Wajda „Ziemia obiecana” reż. Andrzej Wajda „Człowiek z marmuru” reż. Andrzej Wajda	100- lecie Niepodległości Polski - Polskie Kino Historyczne (16-24.11) Haga	Karol Strasburger
	„Miasto 44” reż. Jan Komasa „Wołyń” reż. Wojciech Smarzowski „Noce i dnie” reż. Jerzy Antczak	Delft	
	„Popiół i diament” reż. Andrzej Wajda „Ziemia obiecana” reż. Andrzej Wajda „Człowiek z marmuru” reż. Andrzej Wajda	Amstelveen	
	„Pianista” reż. Roman Polański	Den Bosch	
	„Cicha noc” reż. Piotr Domalewski	Almere i Tilburg (grudzień)	
2019	„Cicha noc” reż. Piotr Domalewski	Almere i Tilburg (grudzień)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zamieszczonych w kwartalniku „Scena Polska” w latach 1992-2019.

Spis tabel

Tabela 1 Liczba mieszkańców polskiego pochodzenia w Królestwie Niderlandów w latach 2010-2019 z podziałem na regiony z uwzględnieniem gmin Haga i Rotterdam	71
Tabela 2 Emigranci z Polski w 2011 roku przebywający w Holandii czasowo, powyżej 3 miesięcy	73
Tabela 3 Liczba Polaków zatrudnionych w budownictwie w latach 2011-2017	79
Tabela 4 Polacy w miastach Królestwa Niderlandów w latach 2016 i 2019	84
Tabela 5 Organizacje polonijne udzielające pomocy polskim migrantom (2019)	126
Tabela 6 Polacy ze Zgromadzenia Słowa Bożego wyświęceni w Holandii w okresie 1940-1942	133
Tabela 7 Polscy księża pracujący w Polskiej Misji Katolickiej w latach 1947-1953	134
Tabela 8 Okręgi duszpasterskie PMK w Holandii w latach sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych	140
Tabela 9 Ośrodki duszpasterskie po likwidacji rektoratu Polskiej Misji Katolickiej w Holandii w 1973 roku	141
Tabela 10 Polskie parafie rzymskokatolickie oraz Polska Misja Katolicka na terenie Królestwa Niderlandów w latach 1947-2019	145
Tabela 11 Księża PMK i Polskiej Parafii Św. Ducha w Amsterdamie w latach 1947-2019	146
Tabela 12 Kaplice i kościoły, które gościły Polską Misję Katolicką w Amsterdamie od 1947 roku	147
Tabela 13 Partnerstwa w parafiach ewangelickich w Królestwie Niderlandów i w Polsce (2000-2009)	156
Tabela 14 Zarządy Forum Polskich Szkół w Holandii w latach 1995-2019 ...	193
Tabela 15 Szkoły członkowskie Forum Polskich Szkół w Holandii w 1995 ..	195
Tabela 16 Festiwal Polskiej Poezji dla Dzieci w Holandii „Wierszowisko” w latach 2000 – 2019	202
Tabela 17 Wierszowiskowy konkurs plastyczny w latach 2006-2019	203
Tabela 18 International Academy of Kids w Holandii/ Polska Akademia Dzieci (2013-2018)	213

Tabela 19 Organizacje polonijne wchodzące w skład Zjednoczenia Polskich Towarzystw (1930-1940)	221
Tabela 20 Założyciele Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego	230
Tabela 21 Liczba członków PNKV w latach 1980-1996	231
Tabela 22 Liczba kursantów na kursach języka polskiego organizowanych przez PNKV w latach 1980-2000	233
Tabela 23 Zarząd i wolontariusze Fundacji „Scena Polska” (1992-1994)	238
Tabela 24 Laureaci nagrody „Wiklinowa Maska” przyznawanej za zasługi w promocji kultury polskiej w Holandii i współpracę z Fundacją „Scena Polska” (2002-2017).....	245
Tabela 25 Czasopisma wydawane przez Polonię i dla Polonii w latach 1930-1989	265
Tabela 26 Redaktorzy naczelni „Biuletynu PNKV” w latach 1980- 2019.....	269
Tabela 27 Nakład „Biuletynu PNKV” w latach 1980- 2019.....	270
Tabela 28 Polskie serwisy internetowe o Holandii- ranking popularności (2013-2019).....	294

Spis załączników

Załącznik 1 Lista cmentarzy z mogiłami polskich żołnierzy oraz polskich miejsc pamięci w Holandii	352
Załącznik 2. Referat wygłoszony przez Urszulę Zawadzińską na FORUM Oświaty Polonijnej w Pułtusku w dniach 23-27 lipca 1995 roku.....	357
Załącznik 3 Szkoły polskie i polonijne działające w Królestwie Niderlandów w 2019 roku	365
Załącznik 4 Przedstawienia teatralne, koncerty, recitale i kabarety, które odbyły się w Królestwie Niderlandów z inicjatywy Fundacji „Scena Polska” w latach 1992-2019	367
Załącznik 5 Tytuły filmów, które zaprezentowano w Królestwie Niderlandów z inicjatywy Fundacji „Scena Polska” w latach 1995-2019	373